

ISSN: 1302-6879

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
1982

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Van Yüzüncü Yıl University

SBED

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute

2021

**Uluslararası
Hakemli Dergi**
*International
Refereed journal*

Sayı/Issue: 51
Yıl/Year: 2021

51

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
the Journal of Social Sciences Institute

ISSN: 1302-6879

Yıl/Year: 2021 Sayı/Issue: 51

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
uluslararası hakemli bir dergidir.

Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute
is an international refereed journal.

Kapsam / Scope: Sosyal Bilimler / Social Sciences

Periyot / Period: Yılda dört kez (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlanır. / The journal publishes four issues in a year (March, June, September, December).

Yayın Dili / Publication Language: Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca ve Rusça / Turkish, English, Arabic, Persian, German, French and Russian.

Hakem Kurulu | Referee Board

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır.

Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute
Uses a double-sided blind referee system in which at least two referees serve.

İndeksler / Indexes

ULAKBİM TR Dizin, MLA (Modern Language Association), ICI (Index Copernicus), SIS (Scientific Indexing Services), MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), InfoBase İndeks, ROOTINDEXING (Journal Abstracting and Indexing Service), JOURNAL FACTOR, BASE (Bielefeld Academic Search Engine), TEİ (Türk Eğitim İndeksi), İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi), SOBİAD (Sosyal Bilimler Atf Dizini)

Bu dergideki makaleler iThenticate programıyla taranmıştır.
The articles in the journal were processed through iThenticate program.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
1982

T.C.

**VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Yayıncı | Publisher

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Van Yüzüncü Yıl University Institute of Social Sciences

Sahibi | Owner

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına |
On Behalf of Van Yüzüncü Yıl University Institute of Social Sciences
Prof. Dr./Prof. Bekir KOÇLAR

Baş Editör | Editor in Chief

Doç. Dr./Assoc. Prof. Ömer OBUZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Editörler | Editors

Doç. Dr./ Assoc. Prof. Tahir ZORKUL (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)
Arş. Gör./Res. Assist. Kemal TEMİZER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)
Arş. Gör./Res. Assist. İsa YALÇIN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Tercüme ve Dil Editörleri | Translation and Language Editors

İngilizce Dil Editörleri | English Language Editors

Doç. Dr./Assoc. Prof. Aydın GÖRMEZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Zeki EDİS (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)
Doç. Dr./Assoc. Prof. Emin Yaşar DEMİRCİ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Fransızca Dil Editörü | French Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Mustafa SOLMAZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Almanca Dil Editörü | German Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Süleyman ERATALAY (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Rusça Dil Editörü | Russian Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Nükhet ELTUT KALENDER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Arapça Dil Editörü | Arabic Language Editor

Doç. Dr./Assoc. Prof. Üyesi Ramazan ÖZMEN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Farsça Dil Editörü | Persian Language Editor

Doç. Dr./Assoc. Prof. Soner İŞİMTEKİN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr./Prof. Abed Elrahim Azzam Mohammad MARASHDEH	Jadara Üniversitesi/Jadara University, Ürdün/Jordan
Prof. Dr./Prof. Abdullah DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Alfina SİBGATULLİNA	Rusya Bilimler Akademisi/Russian Academy of Sciences, Rusya/Russia
Prof. Dr./Prof. Ali J. Al-ALLAQ	Al-Ain Üniversitesi/University Birleşik Arap Emirlikleri/United Arab Emirates
Prof. Dr./Prof. Bekir KOÇLAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Faruq MAWASI	Al Qasimi Akademisi/Academy, Filistin/Palestine
Prof. Dr./Prof. Fuat GÜLLÜPINAR	Anadolu Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Ivan BALTA	Osijek Üniversitesi/ University of Osijek, Hırvatistan/Croatia
Prof. Dr./Prof. Hasan ÇİÇEK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Medhat Saad Mohamed ELGAYAAR	Zagazig Üniversitesi/University, Mısır/Egypt
Prof. Dr./Prof. Kemal YAKUT	Anadolu Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Mehmet Şirin ÇIKAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Munjid Mustafa BAHJAT	Uluslararası İslam Üniversitesi/International Islamic University, Malezya/Malaysia
Prof. Dr./Prof. Nimetullah HAFIZ	Balkan Tarihi Araştırmalar Merkezi/Center of Balkan History Research, Kosova/Kosovo
Prof. Dr./Prof. Öztürk EMİROĞLU	Varşova Yunus Emre Enstitüsü/Warsaw Yunus Emre Institute, Polonya/Poland
Prof. Dr./Prof. Sami Alı JABBAR	Basra Üniversitesi/University, Irak/Iraq
Prof. Dr./Prof. Serbo RASTODER	Karadağ Üniversitesi/University of Montenegro, Karadağ/Montenegro
Prof. Dr./Prof. Süleyman Turduyevič KAYIPOV	Sincan Pedagoji Üniversitesi/Xinjiang Pedagogical University, Çin/China
Prof. Dr./Prof. M. Salih ARI	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Yakup CİVELEK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ömer OBUZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Recep DEMİR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Tahir ZORKUL	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Tamer BALCI	Tektaş Üniversitesi/The University of Texas, ABD/USA
Doç. Dr./Assoc. Prof. Vitaliy POZNAHİREV	Rusya Bilimler Akademisi/Russian Academy of Sciences, Rusya/Russia
Doç. Dr./Assoc. Prof. Veysi SEVİNÇLİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Abdurrahman ÇALIK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Dr. Salih Ahmad ABDULVEHHAB	Ezher Üniversitesi/University, Mısır/Egypt

Danışma Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr./Prof. Abdulmenaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Alfina SİBGATULLİNA	Rusya Bilimler Akademisi/Russian Academy of Sciences, Rusya/Russia
Prof. Dr./Prof. Ali Fuat DOĞU	Emekli Öğretim Üyesi/Emeritus Academician, Türkiye/Turkey
Pro. Dr./Prof. Bülent Cercis TANRITANIR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Cesur PEHLEVAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Erkan GÖKSU	Dokuz Eylül Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Hasan BABACAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Ivan BALTA	Osijek Üniversitesi/University of Osijek, Hırvatistan/Croatia
Prof. Dr./Prof. Mehmet AYĞÜN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Metin AYIŞIĞI	Beykent Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Necdet HAYTA	Gazi Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Nimetullah HAFIZ	Emekli Öğretim Üyesi/Emeritus Academician, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Orhan KILIÇ	Fırat Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Rafet ÇAVUŞOĞLU	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Reha SAYDAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Serbo RASTODER	Karadağ Üniversitesi/University of Montenegro, Karadağ/Montenegro
Prof. Dr./Prof. Suvat PARİN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Süleyman Turduyevič KAYIPOV	Sincan Pedagoji Üniversitesi/Xinjiang Pedagogical University, Çin/China
Prof. Dr./Prof. Tuncay ÖĞÜN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Zafer KANBEROĞLU	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Prof. Dr./Prof. Zeki TAŞTAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Güneş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. M. Akif ARVAS	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. M. Rahmi TEKİN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Soner İŞİMTEKİN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye/Turkey
Doç. Dr./Assoc. Prof. Tamer BALCI	Tektaş Üniversitesi/The University of Texas, ABD/USA

Sekreteryaya I Secretary

Ahmet KÖKLÜ
Murat ÇABAZ

Dizgi ve Tasarım I Design

Baranoğlu Ofset Matbaacılık / VAN
0432 215 94 06 - 0505 438 11 03
baranogluofset@hotmail.com

Baskı I Print

Baranoğlu Ofset Matbaacılık / VAN
0432 215 94 06 - 0505 438 11 03
baranogluofset@hotmail.com

İletişim Bilgileri I Contact Details

e-posta/e-Mail: sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr

e-Ağ/Web: <http://www.yyusbedergisi.com> / <http://dergipark.org.tr/tr/pub/yyusbed>

Tel /Phone: 0432 225 11 17- 0432 225 10 24

Faks / Fax: 0432 225 10 52

Adres / Address: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 65080, Zeve Kampüsü, Tuşba/Van

Yayın Tarihi I Publication Date

31 Mart / March 2021

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir. Yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. Dergi Yayın Kurulu gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamama konusunda serbesttir. Dergiye gönderilen makaleler iade edilmez. Yayın Kurulu ve editöryal ekip makalelerle ilgili herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.

All responsibility of the articles published in the journal belongs to the authors and the publication rights belong to the Van Yüzüncü Yıl University Social Sciences Institute. It can not be reproduced or reproduced in any form, in whole or in part, without the permission of the publisher. Editorial board of the journal is free to publish the articles. Articles submitted to the journal are not returned. Editorial board does not accept any legal liability for articles.

İçindekiler / Contents

Ömer OBUZ	Editörden <i>From the Editor</i>	10
■ Araştırma Makaleleri / Research Articles		
İlgar SEYİDOV	A Conceptual Projection on Transition of Ideal Dialogue into Civil Dialogue: A Historical Evaluation <i>İdeal Diyalogtan Sivil Diyaloga Dönüşüm Üzerine Kavramsal İzdüşüm: Tarihsel bir İnceleme</i>	13
Zuhal DEMİR	Habermasçı Müzakereci Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Akil İnsanlar Heyeti <i>The Committee of Wise Men in Turkey From the Perspective of Habermasian Deliberative Democracy</i>	37
Mustafa KAYA Celal ASLAN	Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatro Karakterlerinde Kişilik Değişimi <i>Personality Transformation in Necip Fazıl Kısakürek's Theater Characters</i>	63
Bünyamin SARIKAYA Yunus ŞAKİROĞLU	Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumları <i>Attitudes of Prospective Turkish Teachers towards Web-Based Teaching</i>	89
Erhan GÖRMEZ	Türkiye ve Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Tarih Konuları ile İlgili Kazanımların Karşılaştırılması <i>Comparison of Achievements Related to History Topics in Turkey and South Carolina Social Studies Curriculum</i>	109
Mustafa GÜL Sertel ALTUN Banu YÜCEL TOY	Anlamaya Dayalı Tasarım Uygulamasının (Ubd) Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimlerine Etkisi: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Üzerine bir Çalışma <i>Impact of Understanding by Design (Ubd) on The Students Cognitive and Affective Development: A Study on The History of Revolution and Kemalism Course</i>	123
İrfan YILDIRIM	'Kültürel Sermaye' Bağlamında Spor Liselerinin Akademik Başarı Durumu <i>Academic Achievement Status of Sports High Schools in the Context of 'Cultural Capital'</i>	153

Olca GENÇ
Fuat KÖKER

Covid-19 Pandemisinin Yükseköğretim Öğrencileri Üzerindeki Algısı ve Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Etkinliği
Perception of Covid-19 Pandemic on Higher Education Students and Efficiency of Distance Learning During Pandemic

185

Canan SANCAR
Melike ATAY POLAT

Yoksulluk, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Düzey 1 Bölgeleri Ölçeğinde Bir Uygulama
The Relationship Between Poverty, Unemployment and Economic Growth: An Application for Turkey and Nuts 1 Regions Scale

211

Özer COŞKUN
Mehmet Akif ARVAS

Ekonomik Aktivitenin Öncü Göstergeler Yardımıyla Kısa Dönemli Tahmini: Türkiye Örneği
Short Term Forecasting of Economic Activity by Using Leading Indicators: The Case of Turkey

243

Ümmühan Beste YILDIRIM
Mehmet Ali TAŞ
Hüseyin ÇİÇEK

İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolü: Havaalanı Yer Hizmeti Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma
Mediation Role of Job Stress on the Relationship Between Meaningful Work and Intention to Leave: A Study on Airport Ground Service Staff

277

Songül ÖZER
Vedat ATAY

Presenteizm ile Örgütsel Yabancılaşma İlişkisi: Van İli Otel İşletmeleri Örneği
The Relationship Between Presenteeism and Organizational Alienation: An Example on Hotel Establishments in Van Province

307

Duygu Diğdem SİLİK
Cemal Ersin SİLİK
Filiz Özlem ÇETİNKAYA

Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Kavramına İlişkin Metaforik Algıları
Metaphoric Perceptions of Recreation Department Students About Child Concept

325

Neşe COŞKUN

Misyonerliğin Ticari Penceresi The American Missionary: Reklamlar
Commerical Aspect of Missionary: The American Missionary Magazine

351

Fatih SÜNBÜL

Artçı Depremler Üzerinde Oluşan Gerilme Değişimlerinin Coğrafi ve İstatistiksel Dağılımlarının İncelenmesi
Analysis of the Geographical and Statistical Distributions of Stress Changes on Aftershocks

375

Nilgün DEMİRHAN

Abiye Kıyafetlerin Astarlama Sürecindeki Kalite Hatalarına Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi: Vakko Örneği
Examining the Factors that Cause Quality Problems in the Lining Process of Evening Dresses: Vakko Example

399

**İbrahim SERBESTOĞLU
Abidin TEMİZER**

II. Abdülhamid'in Ülke Yönetiminde Yeni Bakış Açısı:Avrathisarı Kazası Örneğinde İhtiyaçlar ve Kaynakların Tespiti
Abdulhamid II's New Perspective in the State Administration: Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District

425

Beral ALACI

Atatürk'ün Diplomatlarından Tevfik Kamil Koperler ve Madrid Elçiliği Dönemindeki Çalışmaları (1934-1938)
Ataturk's Diplomats Tevfik Kamil Koperler and His Works During The Madrid Embassy Period (1934-1938)

445

Yunus ÖZDURĞUN

Türk Siyasi Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar
1957 Elections in Turkish Political Life: Statements and Discussions

465

Uğur BOZKURT

II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler
International Migrations that Occur due to the Economic Reasons (1876-1909) in the Period of Abdulhamid II

481

**Yayın İlkeleri ve
Yazım Kuralları**
*Publishing Principles and
Writing Rules*

507

Alan Editörleri / Area Editors

Arap Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of Arabic Language and Literature
Doç. Dr./Assoc. Prof. Abdulhadi TİMURTAŞ / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Arkeoloji Alan Editörü / Area Editor of Archeology
Prof. Dr./Prof. Rafet ÇAVUŞOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Coğrafya Alan Editörü / Area Editor of Geography
Prof. Dr./Prof. Faruk ALAEDDİNOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Eğitim Bilimleri Alan Editörü / Area Editor of Education Sciences
Doç. Dr./Assoc. Prof. Hüseyin ARTUN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Felsefe Alan Editörü / Area Editor of Philosophy
Doç. Dr./Assoc. Prof. Eren RIZVANOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Fransız Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of French Language and Literature
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Gülşen TORUSDAĞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Güzel Sanatlar Alan Editörü / Area Editor of Fine Arts
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Halit YABALAK - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

İktisat Alan Editörü / Area Editor of Economics
Prof. Dr./Prof. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

İngiliz Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of English Language and Literature
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sezen ARSLAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

İşletme Alan Editörü / Area Editor of Management
Prof. Dr./Prof. Mehmet AYGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Alan Editörü / Area Editor of Public Administration and Political Science
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sait EBİNÇ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Sanat Tarihi Alan Editörü / Area Editor of Art History
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Osman AYTEKİN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Sosyoloji Alan Editörü / Area Editor of Sociology
Doç. Dr./Assoc. Prof. Emin Yaşar DEMİRCİ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Turizm Alan Editörü / Area Editor of Tourism
Prof. Dr./Prof. Faruk ALAEDDİNOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Tarih Alan Editörü / Area Editor of History
Doç. Dr./Assoc. Prof. Mehmet PINAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Türk Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of Turkish Language and Literature
Doç. Dr./Assoc. Prof. Recep DEMİR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of The This Issue

Prof. Dr./Prof. Fatma KOÇ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Fuat GÜLLÜPINAR	Anadolu Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Hasan BABACAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. M. Akif ARVAS	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Murat ÖZBAY	Kırıkkale Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Mustafa KARABULUT	Adıyaman Üniversitesi/University
Prof. Dr./Prof. Sevcan GÜNEŞ	Pamukkale Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Aslı GÖRGÜLÜ ARI	Yıldız Teknik Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Beytullah KARAGÖZ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Emin Yaşar DEMİRCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Mazhar BAL	Akdeniz Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Mine FINDIKLI	Beykent Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Nuriye İŞGÖREN	Marmara Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ömer SOLAK	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Resul BABAĞLU	Siirt Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Reşat GEÇEN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Said OLGUN	Siirt Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi/University
Doç. Dr./Assoc. Prof. Zafer TANGÜLÜ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Aylin NALÇACI İKİZ	Kırıkkale Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Begüm ERDİL ŞAHİN	İstanbul Kültür Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Begüm İLBAY	Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Can ŞEN	Bartın Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Erkan AFŞAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Evren Erman RUTLİ	Erciyes Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Ferit YÜCEBAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Kazım KARTAL	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Mehmet DİNÇ	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Mehmet ÖZALPER	Muş Alparslan Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Meryem Derya YEŞİLTAŞ	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Mustafa Murat KÖLE	Çankırı Karatekin Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Osman KARACAN	İnönü Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sağbetullah MERİÇ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Selçuk DOĞAN	Georgia Southern University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Semanur SOYIĞİT	Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sırma Oya TEKVAR	Karabük Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Şeyhmus BİNGÜL	Muş Alparslan Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Taki Can METİN	Kırıkkale Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Yavuz TOPKAYA	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/University
Dr. Emrah YILMAZ	Siirt Üniversitesi/University
Dr. Esin YÜCEL	Akdeniz Üniversitesi/University
Dr. Fatma AKIN	Hitit Üniversitesi/University
Dr. Hasan YENİÇIRAK	Siirt Üniversitesi/University
Öğr. Gör. Dr. /Lec. Dr. Muhammed Mustafa GÜLDÜR	Ankara Üniversitesi/University

Editörden...

Kıymetli okurlarımız,

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin 2021 yılı Mart sayısını yayımlamış olmaktan son derece mutluyuz.

Bu sayımız da tıpkı öncekilerde olduğu gibi önemli çalışmalardan oluşmaktadır. Sosyal bilimler alanında 20 makaleden oluşan Mart sayımızın akademi camiasına faydalı olmasını temenni ediyoruz. Bu vesileyle çalışmalarını bize gönderen değerli yazarlara, bu yazıları titizlikle değerlendiren hakemlerimize şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak bu sayının oluşmasına katkı sunan Arş. Gör. Kemal Temizer ve Arş. Gör. İsa Yalçın'a teşekkür ederim.

Gelecek sayılarımızda görüşmek dileğiyle...

Ömer Obuz
Editör

From the editor ...

Dear readers,

We are very happy to have published the March 2021 issue of the Journal of Van Yüzüncü Yıl University Social Sciences Institute. This issue of ours consists of important studies, just like the previous ones. We hope that our March issue, which consists of 20 articles in the field of social sciences, will be useful to the academy community. On this occasion, we would like to express our gratitude to the valuable authors who sent us their works and to our referees who meticulously evaluated these articles. Finally, I would like to thank Res. Assist. Kemal Temizer and Res. Assist. İsa Yalçın for contributing to the creation of this issue.

Hope to see you in our next issues ...

Ömer Obuz
Editor

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 13-36
ISSN: 1302-6879

A Conceptual Projection on Transition of Ideal Dialogue into Civil Dialogue: A Historical Evaluation*

İdeal Diyalogtan Sivil Diyaloga Dönüşüm Üzerine Kavramsal İzdüşüm: Tarihsel bir İnceleme

• Ilgar SEYIDOV*

*Dr. Öğr. Üyesi, Atılım Üniversitesi,
İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve
Reklamcılık Bölümü, Ankara/Türkiye.
Asst. Prof., Atılım University, School of
Business, Public Relations and
Advertising Department, Ankara /Turkey.
ilgar.seyidov@atilim.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8420-1413

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Derleme Makale/ Review Article

Geliş Tarihi / Date Received:

10/06/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

18/11/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atıf: Seyidov, I. (2021). A Conceptual Projection on Transition of Ideal Dialogue into Civil Dialogue: A Historical Evaluation. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 13-36

Citation: Seyidov, I. (2021). A Conceptual Projection on Transition of Ideal Dialogue into Civil Dialogue: A Historical Evaluation. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 13-36

Abstract

Dialogue is one of the basic concepts of communication. As the understanding of two-way communication and mutual relations has become important by 2000s, dialogue has also started to be re-embraced within different fields of social sciences. Although it is known as a communication between two individuals, it includes very sophisticated context. The quality of communication is the main point in dialogic communication. Although this concept has been widely used in different research fields such as culture, political communication, religion, sociology and international relations studies, it has not been conceptualized with all aspects. It still lacks of proper conceptualization and profound research. In this vein, the current study aims to explore the historical and conceptual background of dialogue. Based on comprehensive literature review, first, the conceptualization of “ideal” dialogue will be discussed within various philosophical and sociological perspectives. In doing so, the historical context will be taken into account. Then, “civil” dialogue will be examined within the framework of dialogue. It will be focused on its contextual and structural transformation under specific characteristics. In the conclusion, the study will discuss how and why civil society is appropriate to formation of dialogue.

Keywords: Dialogue, ideal dialogue, civil society, civil dialogue.

*Bu çalışma Ilgar Seyidov'un (2018) “Diyalog Anlayışı Çerçevesinde AB Destekli Sivil Toplum Diyalogu Programının İncelenmesi” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Diyalog kavramı iletişim alanında en önemli kavramlardan biridir. Genel olarak iki kişi arasında bir iletişim süreci olarak bilinse de, diyalog daha karmaşık bir içeriğe ve bağlama sahiptir. Antik dönemlerle birlikte ortaya çıkan ideal diyalog anlayışı 2000’li yıllarla birlikte sivil diyalog kavramıyla yeniden popüler hale gelmiştir. Sadece iletişim alanında değil, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi çeşitli bilim dallarının da odak kavramı olan diyalog yeterince tanımlanmamış ve ele alınmamıştır. Bu anlamda bu çalışma derinlemesine literatür taraması ile diyalog kavramının tarihsel olarak kavramsal değişimini ve sivil diyalog anlayışının sivil toplumla ilişkisini incelemektedir. Çalışma kapsamında öncelikle ideal diyalog anlayışının felsefi yapısı ve içeriği tartışılacaktır. Daha sonra XIX-XX yüzyılla birlikte kavramsallaşması ele alınacaktır. Daha sonra sivil diyalog kavramı sivil toplum çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir. İdeal diyalog ile sivil diyalog arasındaki içeriksel benzerlikler ve farklar incelenecektir. Sonuç bölümünde sivil toplumun diyalog anlayışı ne kadar yararlı ya da yarasız olduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diyalog, ideal diyalog, sivil toplum, sivil diyalog.

Introduction

Dialogue is one of the fundamental concepts of human communication. Although it is widely known as interaction between two persons, dialogue is more sophisticated and interactive process which is focusing on mutual understanding between two and more individuals, groups, organizations, countries, etc. It can also be regarded as a social form enabling the self-expression in societal level. This process is being formed and developed spontaneously. As Zoller (2000, pp. 193) stated, dialogue is basically a word, an answer or a relation at least between two.

Dialogue has been studied in several research fields such as sociology, psychology, political science and etc. since Ancient age to date. Starting with the late of 1900s, dialogue has become a phenomenon within democracy and conflict resolution discussions. This phenomenon comes to mean of a new form- “civil society dialogue” or “civil dialogue” in communication studies. By focusing on this phenomenon, the current study aims to find out how the dialogue has changed within the specific periods and what are the main components of civil dialogue? Most importantly, this paper also recommends the conceptualization for civil dialogue by underlining the main attributes of dialogue understanding.

Based on the theoretical problematic of dialogue, this study argues that dialogue can’t be implemented in practice based on its theoretical-idealistic structure. However, civil dialogue can considered

as the most optimal *dialogative*¹ or in other words dialogue-based communication form in terms of dialogue conceptualization. The research questions are as follow:

- How the dialogue has changed theoretically since Ancient age to date?
- What are the differences in between *ideal dialogue* and *civil dialogue*?
- How can civil dialogue be conceptualized?
- Is civil society *surrender* or *trap* for civil dialogue?

Based on depth literature review and discussions, the study is composed of two main sections. Firstly, the historical background of dialogue will be tracked by applying to different approaches. The roots of Ancient age's "ideal" dialogues will be examined in the scope of philosophical perspectives. Then, it will be focused on formation of "theoretical" conceptualization of dialogue in between XIX and XX centuries. The latter section will discuss the rise of "civil dialogue" and its importance. It will be attempted to develop the conceptual framework of civil dialogue for future studies. In addition, civil society will be analyzed with two opposite theoretical approaches. In the conclusion, it will be focused on the contextual and structural changes of dialogue within civil society by questioning it is deconstruction or reconstruction.

The Historical Background of "Ideal" Dialogue

The origin of "dialogue" is traced back to the Greek work "dialogos". *Dia* refers to "through" and *logos* comes to mean of "word" (Bohm, 2006: 35). Primarily, dialogue should not to be considered as the communication or conversation between two sides, a fortiori, it is a communicative action which can be conducted among more than two sides. Moreover, the quality of communication is underscored by the notion of dialogue. In this respect, dialogue is related to the "content" of conversation, and the "context" of speech acts, and behavior patterns (Cissna & Andersson, 1998: 64).

The period from VIII BC to AD V century is known as Ancient Age. The philosophical and historical background of this Age was mainly formed in Ancient Greek times (Hañçerliođlu, 1995: 47). In Ancient Greece, there wasn't any holistic and integrated sovereignty system. Instead, there were many small city-states in this chaotic order (Von Aster, 2005: 58-59). In this period, Athens was the main center of art, politics, literature and democracy amongst all. This city-state had a significant role in developing of Greek philosophy. Socrates was one of the important thinkers of this philosophy. His thoughts upon *mind* and

knowledge deeply influenced Ancient philosophy. Socrates' view rendered *human* as “focal point” instead of nature in contradistinction to former philosophers. By focusing on human, Socrates set forth the “dialogical method” which allows questioning and discussing the knowledge. This method was used by various philosophical approaches over the years (Birand, 1958: 38).

For Socrates, dialogue is not a communicative action to get together on something; it is such a “discussion” or “talk” dependent on sustainable and reciprocal conversation. Therefore, dialogical method is a catechetical education technique providing opportunity for mutual understanding. In this respect, Plato (2013a, 2013b, 2014) emphasized on prolific and continuous-didactical characteristics of dialogue in his works by resorting to Socratic Method. The question and answer teaching structure of this method brings about effective “learning” (Ünder, 1994). Mutual conversation and understanding are the goals or principles that must be provided in dialogic discussions equally. In this context, the Ancient dialogues can be also called as “ideal” structured dialogues due to their being more abstract rather than concrete.

Aristotle's approach was different from Socrates and Plato. His methodology was mainly based on the synthesis between “dialogical” and “dialectical” ways. The “dialectical” way points out the relational integrity among the contrasts. In turn, this integrity leads to forming of continuous loop on mutual interaction. A relational coherence is being mentioned here. On the other hand, “dialogical” description addresses to the “polyphonic” communicative action of differences which is highlighted by Bakhtin afterwards (Baxter, 2004: 182-185).

In this vein, Roger Crisp, who translated “*Nichomachean Ethics*” book of Aristotle (2004) from the original one, underlined the characteristic “direct expression” of Aristotelian dialogue compared to the Socratic Method. For Crisp (2004), Socratic dialogical method was based on “indirect expression” including mostly ironies and riddles. On the other hand, Aristotle's dialogue understanding was based on “direct” and “open” instruction methodology excluding ironies and riddles.

Aristotle (2004: 20) took a “skeptical” stance in discussion of different virtues and values. The questioning and interrogating of a common sense in reality was pivotal to his methodology, predominantly. For Aristotle, “interrogation” is essential phase for philosophy and political science. This concept was very crucial for his rhetoric. Aristotle's (1995: 36-37) rhetoric was mainly based on using all required persuasion methods convenient to the context of the

selected topic. Since the rhetoric was an influential art of persuasive speech, it must include valid arguments.

Unlike the dialectical and persuasive aspect of Aristotle's rhetoric, dialogue is linked to mutual understanding. There is no influence or persuasion in dialogue. The argumentation process can be considered as the common attribute for dialogue and rhetoric. The notion "argument" refers to systematic and valid rationale of any problematic (Habermas, 1984: 18). It is such a task to re-correct or edit the truth of thoughts (Ehniger, 1970: 101). It is intended to make the content clearer on rationality. Therefore, argumentation is an integrated process harmonizing verbal, social and rational aspects. This is also a critical process refuting a viewpoint, a thought or legitimizing the assumptions based on reasonable analysis. In this respect, the speaker or writer defends his/her own perspective, ideas and proposals within the argumentation process (Van Eemeren, 2001: 11).

Aside from argumentation, Zappen (2004: 6-22) underlined the common ethical values for Ancient "ideal" dialogue such as "trust", "esteem", "equal right to speak", and "mutual recognition". For Stewart and Zediker (2000: 219) these values are directly belonging to ethical living. In this living, dialogical and dialectical aspects are intertwined with each other. There is a perfect harmony in between (Zappen, 2004).

For Ünder (1994: 640-643), the perfectness of this harmony is rooted in the content of dialogue. There are various arguments harmonized and intertwined with each other in ideal dialogues. They are commonly based on the philosophical watchword of "the only thing I know is I know nothing", which addresses to importance of mutual learning. Persuasion was excluded from the theoretical framework of ideal dialogues. Mutual understanding and exchange of sympathy were glorified in Ancient dialogues.

The Roman philosopher, Cicero underlined the importance of *open-endedness* in Ancient dialogues. For Schofield (2009: 62-63), open-endedness was a significant contribution to ideal dialogue understanding in terms of promoting the non-closed discussions. The technique of investigating and solving the problem was akin to Plato's methodology; however, the about ideas about specific issue/problem were dogmatic doctrines in Cicero (1967) dialogues differently from Plato. Therefore, the dialogical method of Cicero was much more complicated. In this framework, Charles Brittain who translated Cicero's (2006: XI-XII) "Academic Skepticism" book from original, identified his dialogues as "adversarial dialogues".

In Late Ancient Times (AD III-VIII), dialogue gained a moral appearance on account of promulgating of Christianity. The rise of

Christianity started with the declaration of Christianity officially in Roman Empire, in AD I century. Vassilopoulou (2009: 1) defined the Late Antique Times as “interregnum period” between Antiquity and Middle Ages. The importance of this period is related to emergence of new theological forms that affected not only the political structure, but also Ancient philosophical and cultural values. The philosophical content of Ancient dialogue which enriched mostly by Socrates and Plato, and but turned out to be ecclesiastical form (Marenbon, 1988: 13). For Cooper & Dal Santo (2009: 183-184), the key feature of Late Ancient dialogue was the concept *reconciliation* embedded in the written materials. Reconciliation was fictionalized and engrained in between human and God through ecclesiastical dialogues. The aim of this tenet was to reach to the “truth” of God. Therefore, the mentioned reconciliation was equivalent to “commitment” made with God. Mostly the works of St. Augustine can be exemplified with regard to describing this commitment formed in the connection between religious and philosophical values. This philosophical-theological formation was prevalent in Middle Ages as well (Bravo, 2007: 113-115).

Middle Ages had begun with the collapse of Roman Empire in V century and lasted to the Renaissance in XV century. In this millennium, the societal and political structures of West civilization were affected predominantly by the Christian tenets. All cultural, educational, religious activities and festivals were controlled by the Catholic Church (Duignan, 2011: 17; Price, 2008: 12). This period is also known as “dark age” due to the domination of feudal system, the coercive power of Church, and thereby the destruction of Ancient wisdom. Many important manuscripts and works of Ancient philosophy were annihilated.

On the other hand, some developments were also seen in XII century by the occurrence and rise of Islamic philosophy in Arabic geography. Both the works of Al-Farabi, Avicenna, Al-Ghazali and such who were mostly inspired by Ancient philosophy, and particularly, some considerable studies of Plato, Aristotle were translated from Arabic into Latin. They were disseminated again and drawn interest by readers (Duignan, 2011: 85). Aristotelian metaphysics and ethics became popular again in this period. Above all, the establishment of first universities in XIII century and the emergence of new theological thoughts on socio-cultural basis were the most important developments. Put it differently, the monadic structure of Middle Ages started to be disrupted (Kenny, 2005: 54-57). In Middle Ages, as Geoffrey (2003: 4) stated, there wasn’t any significant work on dialogue until the XV-XVI centuries. However, various political rhetoric forms were prevalent in

this period. Those rhetoric examples divided into three speech-forms: judicial, deliberative and random. All were intended to persuade the audiences (Murphy, 1981: 8-9).

In Renaissance, for Smarr (2008: 2-3), the dialogue was the reinterpretation of Ancient dialogue; however, these dialogues based on concrete problems unlike the abstract themes. Furthermore, they were formed in daily routines *spontaneously*. To understand the Renaissance dialogue, Smarr (2008: 24) referred to works of Italian scholar and dramatist Sperone Speroni. Dialogue was an inevitable part of Speroni's comedies. The salient point was the *mimesis*, which pointed to the connection between dialogue and comedy. Mimesis in dialogue allows speaker to reflect his/her interior world readily. In other words, it is a sort of a dialogical method expressing selfness without applying to formal speech. Being associated with comedy has paved the way for Ancient dialogue to be enriched with artistic content (Geoffrey, 2003: 9).

As to XVIII century, the humanist, reformist and rational impacts of Renaissance brought about the "enlightenment" in whole Europe on socio-cultural and intellectual basis. The development of industrialization and the production, the urbanization and population growth, the discovery of press, the increase of universities and mass communication, thereby the progress in literacy were coincided with this period (Atabek, 2002: 227). Those advances led also dialogue to be conceptualized on more cultural and societal understanding.

In XIX and XX centuries, Austrian-Jewish philosopher Martin Buber and Russian literary critic Mikhail Bakhtin were two important theorists, who attempted to conceptualize the dialogue comprehensively. Buber's dialogue understanding includes both descriptive and normative frames (Stewart & Zediker, 2000: 227). In this respect, Buber's dialogue is neither monologic nor dialogic. More precisely, it is dualistic or polar. The main reason of describing in such way is concerned with the interrelation amongst contrasts. This relation depicts the *tense* connection between monologic and dialogic human nature. For Buber (1958) this tense relationship includes a complex reciprocity as well. Simply, if one side - "I" affects the another side, in return, the another side- "thou" (you) will affect the respondent ("I"). For Buber, "I" and "thou" are neither man nor woman. Those aren't identified with any sexes. They are only specified within spatial and temporal contexts as different centers. Therefore, these centers can't be measured or described. The main point is the quality of relation and communication. In this context, the concept of *integrity* is must in this communication understanding. To form the integrity existentially,

openness, genuine and reciprocity are needed to be implemented. In this manner, dialogue becomes the base of the relational communication in between (Buber, 1958: 8-16).

On the contrary, Levinas (1999: 100-104) pointed out that, the relation between “I” and “Thou” was not based on dialogical communication. A fortiori, it is a sort of asymmetric relationship dependent on requisite rationale. For that reason, Levinas put forward the importance of *pre-socialization* process in terms of creating dialogue between “self” and “others”. He articulated socialization as a self-induced and ever-evolving process, which is formed amongst beings in time. This approach argues that, dialogue can’t be created between the parties without pre-socialization process.

Polyphony was the basis of Bakhtin’s (1981) dialogue interpretation. It is an important notion to understand the “multi vocal” communication between “me” and “others”. In such a situation, dialogical communication can be formed within *carnavalesque* discussions, in which everybody can speak and can be heard by the others (Zappen, 2004: 38-48). Carnavalesque is a specific concept refers to cohesion among the differences or contrasts formed simultaneously. In this context, dialogue is such a “festival” where different or opposite voices are being performed (Bakhtin, 1981: 364). To stress on the importance of dialogical content, Bakhtin (1981: 280-364) differentiated dialogue and rhetoric. For Bakhtin, all rhetoric molds are monological intrinsically. These monotype models are audience-focused and intended to influence the respondent. On the other hand, dialogue possesses carnivalesque and polyphonic structure.

In XX century, *positive regard* and *quality of communication* were the keywords in dialogue studies transferred from psychology. American psychologist Carl Rogers used those terms in order to explain the individual behaviors during the therapies. Through the experimental therapies, Rogers (1994) concluded that the most effective therapist-patient relation should be grounded on *mutual interest* forming unconditionally and positively without resorting to any objective. In case of such positive regard, *confidence* and *sincerity* can be emerged, and a good quality of communication can be provided between the opponents.

Rogers (1961: 33-35) mentioned about three relational phases of conversations. According to his observation, initially, you have to be authentic to your respondent. Then, you must be transparent in self-expression and consider the opponent as a real respondent in conversation. This will lead to mutual acceptance or in other words, *confirmation* which was suggested by Scottish psychiatrist Ronald

David Laing. For Laing (1969) confirmation refers to acceptance and approval of the opponent's existence. The last phase is about acting freely. There mustn't be any coercive power or pressure on any opponents during the conversation. Provided that all the above-mentioned phases are completed, a good quality of reciprocal communication will be provided to some extent (Rogers, 1961: 35).

In XX century, the complex and dynamic structure of dialogue was discussed mostly by two philosophers Paulo Freire and Hans Georg Gadamer. The Brazilian educator and philosopher Paulo Freire stressed on *creativity* and *reproductive* attributes of dialogue by linking to its historical and cultural context. For Freire (2005: 68-108), dialogue is the core of humanistic pedagogy. In this vein, dialogue is related to both teaching and learning process. Mutual learning is the key word of this process. It leads to forming of intellectual reproduction in creative ways. Therefore, a *dialogical person*, who is aware of "others" is not a person to dominate the conversation. On the contrary, dialogical person will endeavor to create mutual, intellectual and actionable communication with "others" through dialogue (Freire & Shor, 1987: 98-104).

In dialogue conceptualization of Freire, a sort of self-reflexive loop, which is a flow of information and learning was highlighted. This tendency is similar to Gadamer's methodology. Yet, Gadamer's dialogical turn also includes a dialectical aspect based on relational flow from part to whole. This relation understanding between subject and object is historical and paradoxical. Therefore, dialogue is the key to explore this existential relationship due to its multidimensional process-driven formation aspiring to reciprocal understanding (Scherto, 2015: 9). The concept of *context* is the key for Gadamer's dialogues to find out the *meaning*. For Gadamer (2008: 262), the speech is not only a process of creating ideas of inwardness abstractly, but also an external communicative form tends to convey the thoughts concretely. In order to convey the abstract idea to respondent in concrete frame, the right time and right context are needed to be existed. In such a way, dialogical relation can be formed between the sides.

Since the midst of XX century, various societal movements, economic crises, migration, the Cold War and other global issues have led dialogue to become a key concept in political science and international relations along with communication field. In this period, the *Communicative Action Theory* of famous German philosopher and sociologist Jürgen Habermas attracted attention. In order to clarify the ground of this theory, Habermas (1984: 10-17) focused on communicative rationality that is defined as consensus-aimed and

consolidative platform, where different and subjective perspectives can be discussed. Various norms, self-presentations, expressions, descriptive speech-acts and such communicative acts take the tasks of consensus under the rational conditions. Therefore, *compromise* can be seen as the ultimate aim (Alexander, 1991: 64). In particular, Habermas (1991: 223) addressed to the communicative act called as “ideal speech situation” in which participants communicate with each other not to exercise control over but to make an agreement in between on equal footing. While expressing the ideas freely, the participants are applying to different aforementioned communicative practices in order to reach to mutual understanding and mutual agreement (Baynes, 2016: 49).

Habermas’ theory has been the first and most comprehensive theoretical examination on communicative acts. This sophisticated communication theory has nourished different approaches in communication and dialogue studies. One of them is Richard L. Johannesen’s (1990) work on communication ethics. In his work, Johannesen (1990) suggested 5 fundamental principles for dialogical communication: *mutual empathy/sincerity, unconditional positive relationship, simultaneity, mutual equality and the relevant speech situation*. Another scholar Grudin (1996: 12-13) pointed out the importance of *reciprocity* for dialogue along with *mutual trust, esteem, affection* and *open-mindedness* in order to reach to *mutual consent*. An open-ended agreement is meant by the mutual consent without linking to any control or ultimate aim. Therefore, dialogue is concerned with the process-driven structure of reciprocal communication among the parties rather than result-oriented.

By the late of 1990’s, a new approach become popular, which is named as *Dialogic Theory*. This approach has been alleged by Michale L. Kent and Maureen Taylor within Public Relations research. This approach argues the possibility of dialogical communication practices via digital platform. For Kent and Taylor (2002: 30), these platforms can provide mutual communication among the organizations to discuss and solve the problems by considering the mutual advantages (Taylor & Kent, 2004: 62). This theory is effected by the another Public Relations approach- *two-way/symmetric relationship* that was asserted by James E. Grunig. Grunig (2005: 249) described two-way communication as a deliberative communication practice based on dialogue and free of persuasion or manipulation. However, Arnett (2001: 232) objected to entitlement of this theory as dialogic due to its formation. He believes that digital platform is not suitable for the dialogical practices. To be more precise, any of technological infrastructures can meet the humanist ethics or characteristics of

dialogue practically. In this vein, the theory is more “dialogue-pretending” rather than “dialogic”.

Hammond, Anderson and Cissna (2003) stated that dialogue is basically a content-driven communication process. Therefore, dialogue must be discussed within the framework of *heteroglossia*. The Bakhtinian word, heteroglossia refers to multidimensional and polyphonic infrastructure consisting of words, discourses, etc. holistically (Bakhtin, 1981: 263-273). In this regard, dialogue process provides an essential opportunity for various social forms, semantic and linguistic structures to be intertwined with each other; and forms a heterogenic matrix of economic, political and historical sets (Anderson, Baxter and Cissna, 2004). This process can be only sustainable when the differences exist. As Bauman² mentioned in one of his conversations, “the real dialogue is not to talk with who thinks the same as you”. On the contrary, it is to communicate with person who thinks different from you.

Civil Society and Dialogue: How to Conceptualize Civil Dialogue?

In the beginning of 1990’s, *civil dialogue* has become a widespread in EU’s social policies. The concept civil dialogue was firstly used in Social Policy Forum conducted by General Directorate of EU Social Policies in 1996. Approximately 1.000 participants including representatives of various public, media organizations and NGOs made discussions on civil dialogue formation in order to find out how to implement and develop at EU level. Unlike the social dialogue, which is intended to socio-economic convention, civil dialogue is articulated in civil society framework to organize relations with society (Smismans, 2003: 475-476).

In 2007, civil dialogue was praised along with public policy, consultations and civic participation for the democracy development in Lisbon Treaty. According to the 2nd clause of 11th Article, EU applies to civil dialogue to build open, transparent and stable relations with representative organizations and NGOs. In this respect, civil dialogue is considered as a “support” (mediation role) in development of politic dialogues with local authorities, and social dialogues with social partners (Heurberger & Schwarel, 2013: 5-6).

In the Treaty, civil dialogue is constructed in two interrelated phases: *Horizontal* and *Vertical dialogue*. Horizontal dialogue refers to pre-dialogue process (interconnections) between EU and citizens or representative. Vertical dialogue is the relationship process between civil society organizations and representatives. More clearly, horizontal

dialogue provides a suitable platform for discussions, in turn; vertical dialogue mediates to building of mutual-symmetrical relationship between the parties in this platform. Thus, a holistic civil dialogue becomes a public opinion process on democratic principles including *openness, participation, harmony* and *accountability* (Pichler, 2015). Yet, Pichler (2015: 36) questioned the possibility of reciprocal relationship in vertical dialogue. He underlined the need of egalitarian situation for building the dialogical relationship between the parties. Therefore, he touched on the interests that can hinder any of dialogical relationship between a voluntary/non-profit organization and private/political institution.

Although civil dialogue was firstly used by EU's Social Policies Directorate in 1996, it hasn't been conceptualized adequately. It still lacks of theoretical background. On the other hand, there are some salient concepts have been marked in civil dialogue understanding. For instance, both in Lisbon Treaty and in following documents, *reciprocity* was particularly demonstrated in the objectives to address to the two-way communication or symmetrical relationship. The other remarkable concepts are *mutual recognition* and *accountability* along with reliable *information transfer and sharing* (Heuberger & Schwarel, 2013: 6). In this vein, Fazi & Smith (2006: 22) characterized civil dialogue as *interactive, multidimensional, contentful, promotional* and *social utility-oriented* communication tool between the parties.

For Garcia (2010: 92), since the civil dialogue is a sort of democratic tool reorganizing the relations between public institutions and civil society organizations, it can be regarded as the main component of participatory democracy. To expound the connection in between, Beger (2004: 7) pointed out that civil dialogue has become phenomenon by the support of EU Commission, hence, it is grounded on EU's basic values and principles such as *equal access, reconciliation, human rights, sustainable collaboration, community development, and economic progress*. Those are also promoted by participatory democracy. Tough the connection can't be denied between civil dialogue and participatory democracy; however, only concentrating on democracy context will restrain the conceptualizing of civil dialogue inventively.

In the current study, civil dialogue is conceptualized within the framework of dialogue understanding rather than a fancy but nonfunctional term used by EU in the above-mentioned processes to build so-called collaboration with candidate countries. Above all, civil dialogue is considered as the current phase of dialogue evaluation. In

this regard, the below table can be helpful in understanding the contextual change/transition of dialogue over the periods:

Table 1. *The Evaluation of Dialogue*

Main Characteristics	Ideal Dialogue of Ancient Age	Theoretical Dialogue of XIX-XX Centuries	Civil Dialogue of XXI Century
Description of Parties	More than two persons	Me and others	Individuals/Groups/Institutions/Countries
Basic Conditions	Openness/Accuracy	Openness/Accuracy	Openness/Transparency/Accountability
Reciprocity	Mutual Recognition	Mutual Positive Regard/Confirmation/Approval	Mutual Recognition and Acceptance
Ethical Values	Mutual confidence and esteem	Mutual confidence and esteem	Mutual confidence and esteem
Communicative action	Daily conversation and talks	Social/Political discussions on rational basis	All participatory and deliberative communicative actions on rational basis
Speech Situation	Egalitarian “ideal” speech situation	“Carnavalesque” speech situation	Two-way/symmetrical and collaborative communication
Method	Socratic question and answer learning method	Mutual learning method tied to context and understanding	Mutual learning method tied to information transfer and sharing
Course of proceeding	Spontaneous and pedagogical process	The process of empathy exchange	The progressive process on feedback and evaluation
Relationship	Ongoing relation without aiming at “give-and-take”	Ongoing relation intended to individual and social utility	Sustainable relation intended to compromise based on public interest and social utility
Scope	Public and Private Sphere	Public and Private Sphere/ “Lifeworld”	Civil Society

As illustrated in Table 1, 10 different categories were identified in order to reveal the main characteristics of dialogue on periodical base. It is shown that, despite the changes formalistically, the essences of features have been almost remained the same throughout the evaluation. However, there is a salient difference in description of relationship category. Unlike the “ancient” and “theoretical” dialogues,

the compromise or in other words, consensus is targeted in civil dialogue by means of two-way communication and collaboration. The findings of the abovementioned comprehensive research³ on “Civil Society Dialogue” program, which was conducted in Turkey by EU showed that collaboration and partnership were mostly emphasized within civil dialogue intended to overcome the prejudices and promote the harmonization process. Additionally, capacity building and information sharing were the other purposes indicated in the general framework. Through framing analysis in the research, it was revealed that all concepts were identified and designed to inform Turkey with the EU standards and thereby to prepare the candidate country for membership through the program based on so-called dialogue.

In ideal dialogue, as theorists (Plato, 2013a, 2013b, 2014; Bakhtin, 1981; Buber, 1958; Freire, 2015) underlined, there must be a continuous teaching and learning process. Equalitarian and “carnavalesque” speech situation is desired without expecting a compromise. Consensus is not must. Instead of aiming to make agreement or compromise, different ideas and perspectives are encouraged to be clashed, ethically. In such way, the dialogue will be enriched and developed gradually. Positive regard (Roger, 1961) and confirmation (Laing, 1969) will be formed between the opponents. Above all, for a sustainable civil dialogue process, as Freire & Shor (1987) stressed, a reciprocal communication must be created on equal basis.

As shown in Table 1, another salient difference is about with the scope of dialogue. Originally, dialogical forms were generally carried out in public/private spheres. With the emergence of civil dialogue, civil society has become the main implementation field; however, it is necessary to specify which civil society definition is appropriate to dialogue understanding. In this respect, two major and opposite views are being discussed extensively.

First is dominant perspective which is based on liberal/neo-liberal ideology and has been sprung from the works of English philosopher John Locke. Locke (1998) described civil society tied to political society. The onus is on this civil/political society to protect the civic rights such as liberty, healthcare, fund and material needs of the nation within its legality (Locke, 1998: 7). In the scope of civic rights, Bignami (2007: 14-18) stated that civil society organizations contribute to democratization process by controlling the state power. They are playing balanced role between the public and private institutions. Therefore, the right of association is given to individuals by the state.

This right is defined and promoted as self-expression platform for social differences in liberal democracies (Macedo, 2000: 420).

To epitomize, the supportive role of civil society in public services and social policies is mainly encouraged by dominant approach. The main aim is to land civil society organizations with public services such as healthcare, education, social security, and such which are not regarded as governmental services anymore (Özbek, 2004: 24-25; Freeman, 2016: 180). As a result, civil society organizations become a sort of political institutions dependent on the state (Acar, 2017: 256-257). Moreover, civil society turns into a *private sector* including the given purposes and interests. In such a case, it will be impossible to claim that the dialogue can exist or function with its fundamental characteristics. If there is purpose, interest and privity, civil dialogue can hold only a mediatory position amongst the individuals/organizations to reach the compromise or agreement. Therefore, civil dialogue will be unable to go beyond of so-called dialogical form. In practice, it will remain as a sort of deliberative communication process intended to conclusion rather than quality of content.

In Critical paradigm, civil society is identified as a specific and systematic sphere including various structures. To this approach, *participation*, *representation* and *mutual recognition* are crucial components of the society (Onuf, 2005: 45-60). G.W. Friedrich Hegel was the premise philosopher, who defined sophisticated structure of civil society by distinguishing it from the state. Hegel (2001: 138) pointed to *solidarity* within the understanding of civil society. He believed that, civil society was focused on individual benefits rather than general interests. Therefore, it was a transitional stage between family and state (Chakraborty, 2016: 20)

Differently from Hegelian perspective, Marx (1978) thought that civil society regulates the state. Therefore, civil society was positioned as the *base*, and state was considered as *superstructure* (Calabrese, 2004: 319). For Gramsci (1992: 235) the structure of civil society reminds of the modern *trou-de-loups*. It is such a defense system in position warfare. In this context, civil society was defined as a hegemonic superstructure in Gramscian perspective.

Within critical approach, the communicative aspect of civil society is discussed, in particular, with reference to Habermas' works. In this scope, public sphere is considered as a *neutral zone* between civil society and state, which also re-organizes the relations in between. Various social groups are allowed to express or show their free thoughts in this zone. In this way, Habermas (1996: 359-367) thinks that, public

sphere turns to be a “medium” of complex relations system in civil society, where forms by voluntary organizations independent from state and economy. These organizations attempt to find out solutions for common social utility by means of communicational activities. In this context, Castells (2008: 78) also described public sphere as the network area between state and civil society. This area provides the opportunity for individuals/organizations to discuss the problems or to pass the remarks on any issue merely. Therefore, civil society provides an opportunity for civil actors or organizations to organize effectively in order to become visible and have a voice in public sphere. In the framework, civil society is an important platform among state, family and economy (Keyman, 2016: 15). Above all, as Scholte (2007) stated, civil society is an *independent* and *non-profit* sphere, where is free of any political or private power.

This independent and non-profit civil society approach can allow dialogue to be implemented as practicable communication tool. In this civil society, “others” can find opportunity to be visible and to discuss their issues through the content-oriented process without obliged to comprise or give-and-take. Any of sides will abdicate of any rights. Thus, as Castells (2008) noted, civil dialogue will be the *organized expression* of all parties voiced on equal footing. Civil society organizations will also turn to be *civil dialogue intermediaries* meeting all parties on common discussion ground. In a broad sense, they will contribute to forming and developing of large-scaled communication platform between state and society; public and private spheres. Undoubtedly, this platform will not reflect all “ideal” characteristics of dialogue in practice. Yet, it will be grounded on dialogical communication form. On the other hand, in “sectoral” understanding of civil society, civil dialogue will remain incapable and “non-dialogical” in implementation. As mentioned before, *if there is aim, there is no dialogue*. Most importantly, dialogue cannot be used with the task of informing and transferring EU values to the candidate country. It will only remain an oxymoron between the conceptualization and practice of civil dialogue. So, civil dialogue must be developed on more dialogical form that can be accorded with the implementation.

Conclusion

The main aim of this study was to propound dialogue and civil dialogue in point of philosophical and sociological review. In doing so, it was intended to examine civil dialogue inventively, and not to evaluate as subcomponent of participatory or deliberative democracy

approaches. It is believed that, unless civil dialogue can't be seen as a specific and independent structure, any of suggestions will be helpful to enrich its content to be more dialogative.

By tracing back the origin of dialogue in Ancient age, it was applied to various schools of philosophical and sociological thoughts in order to understand dialogue's idealistic roots and main characteristics in comprehensive way. Furthermore, the main difference between ideal and civil dialogue is related with the scope of sphere where that concepts are belong to. In this context, it can be seen that a new sphere-civil society is considered to be the optimal and suitable domain for civil dialogue in terms of implementation. In what follows, to comprehend the civil dialogue in dialogical way, two different views of civil society were discussed to find out whether the civil society is surrender or trap for dialogue.

In this regard, it was discussed that ideal dialogue can't be fit in "sectoral" civil society which includes interests, profits and etc. In such a system, how can we mention about "others", or carnivalesque dialogic platform. Under those circumstances, civil society will be only a trap for dialogue, contrary to what is believed it is surrender. All communication attempts will be literally as if they are dialogical platforms which have no connection with the "ideal" one. The aim and result will be important than content and process. In such a case, civil dialogue can be regarded as the deconstructed version of dialogue. However, if civil society can be a common equalitarian platform for all parties in order to discuss the problems, civil dialogue will be formed and developed in more dialogative way. Civil society organizations will play the "intermediary" roles in building and conducting of civil dialogue process. Furthermore, two-way communication and symmetrical relations may be grounded isolating from any coercive power.

If "ideal" dialogue can't be practiced, it is believed that civil dialogue can be re/formed upon dialogue's main attributes within impartial civil society. In this vein, civil dialogue must be compatible with the process-focused practice rather than result-oriented. Instead of arriving at conclusion, the course of proceeding is necessary in the conversations or discussions. The equal right to speak is needed to be provided for all parties without exercising control over. No manipulation should be allowed during the discussions. Most importantly, solution or compromise shouldn't be expected. For instance, workshops are adequate practices in understanding dialogical speech situations. In these activities, everyone is encouraged to express his/her opinion freely. Self-expression is more preferred than

manipulation or pressure. Therefore, workshops can be regarded as useful practices for the discussions. Civil dialogue can be adapted in such communication tools like open discussion platforms as well. They are low-cost and thereby, can provide more sustainable processes. Civil society organizations are the optimal mediums to organize these suitable platforms due to their independent and non-profit structures. This idea must be developed in future studies. For this, various dialogative designs can be theorized by applying to dialogue characteristics.

This study mainly intended to pay attention on civil dialogue as the reconstructed phase of dialogue to be implemented within civil society. In this respect, it is attempted to emancipate the main aim and content of civil dialogue from EU policies by which it has been enlightened. It is believed that this conceptual projection on civil dialogue by referring to different theoretical perspectives from Ancient age to date will provide a resource for more comprehensive research in the future.

References

- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 248-263.
- Alexander, J. (1991). Habermas and Critical Theory Beyond the Marxian Dilemma? In A Honneth & J. Hans (eds), *Communicative Action: Essays and J. Habermas* (p. 49-49). Cambridge: The MIT Press.
- Anderson, A., Baxter, L. A., & Cissna, K. N. (2004) Texts and contexts of Dialogue. In R. Anderson, L. A. Baxter, & K. N. Cissna (Eds.), *Dialogue: Theorizing difference in communication studies* (p. 1-17). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Aristotle. (1995). *Retorik*. Doğan, H. M (translaor). Istanbul: YKY.
- Aristotle. (2004). *Nicomachean Ethics*. Crisp, R. (translator). Cambridge: Cambridge University Press.
- Arnett, C, R. (2001). Dialogic Civility as Pragmatic Ethical Praxis: An Interpersonal Metaphor for the Public Domain. *Communication Theory*, 11 (3), 315-338.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Kurgu Dergisi*, 19, 223-238.
- Bakhtin, M, M. (1981). *The Dialogic Imagination*. Austin: The University of Texas Press.
- Baxter, A. L. (2004). A Tale of Two Voices: Relational Dialectics Theory, *The Journal of Family Communication*. 4 (3-4), 181-

192.

- Baynes, K. (2016). *Habermas*. New York: Routledge.
- Beger, N. (2004). Participatory Democracy: Organized Civil Society and the “New Dialogue. *Online Paper*, 9 (4), 1-8.
- Bignami, F. (2007). *Civil Society and International Organizations: A Liberal Framework for Global Governance*. Access Link: https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1933&context=faculty_scholarship
- Birand, K. (1958). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Bohm, D. (2006). *Birlikte Düşünmek: Diyalog*. Atalay, O. (Translator). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Bravo, H. (2007). Augustinus’ un Varlık ve Bilgi Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 111-128.
- Buber, M. (1958). *I and Thou*. Edinburgh: T&T Clark.
- Calabrese, A. (2004). The Promise of Civil Society: A Global Movement for Communication Rights, *Journal of Media and Cultural Studies*, 18 (3), 317-329.
- Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks and Global Governance. *AAPS*, 616, 78-93.
- Chakraborty, L. S. (2016). Gramsci’s Idea of Civil Society. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 3 (6), 19-27.
- Cicero. (1967). *De Oratore*. Warmington, H. E. (Translator). Cambridge: Harvard University Press.
- Cicero. (2006). *Academic Skepticism*. Brittain, C. (Translator). Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- Cissna, N, K. & Anderson, R. (1998). Theorizing About Dialogic Moments: The Buber-Rogers Position and Postmodern Themes. *Communication Theory*, 81, 63-104.
- Cooper, K., & Dal Santo, M. (2009). Boethius, Gregory the Great and Christian Afterlife of classical Dialogue, In S. Goldhill (ed), *The End of Dialogue in Antiquity* (p. 173-191). Cambridge: Cambridge University Press.
- Duignan, B. (2011). *Early Medieval Philosophy*. New York: Routledge.
- Ehninger, D. (1970). Argument as Method: Its Nature, Its limitations and Its Uses. *Speech Monographs*, 37 (2), 101-111.
- Fazi, E. & Smith, J. (2006). *Civil Dialogue: Making it Work Better*, EU Civil Society Contact Group. Access link: <http://act4europe.horus.be/module/FileLib/Civil%20dialogue,%20making%20it%20work%20better.pdf>

- Freeman, M. (2016). Neo-liberal Politikalar ve İnsan Hakları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 165-188.
- Freire, P. & Shor, I. (1987). *A Pedagogy for Liberation*. London: Macmillan LTD.
- Freire, P. (2005). *Pedagogy of the Oppressed*, 30th Anniversary Edition. New York: Continuum.
- Gadamer, G. H. (2008). *Hakikat ve Yöntem* I. Aslan, H. & Yavrucan, I. (Translator). İstanbul: Paradigma.
- Garcia, B, L. (2010). From Civil Dialogue to Participatory Democracy: The Role of Civil Society Organizations in Sharing the Agenda in the Debates on the European Constitution. *Journal of Contemporary European Research*, 6 (1), 85-106.
- Geoffrey, R. (2003). *Defining Dialogue: From Socrates to the Internet*. New York: Humanity Books.
- Gramsci, A. (1992). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Grudin, R. (1996). *On Dialogue: An Essay in Free Thought*. Boston: Houghton Mifflin.
- Grunig, J, E. (2005). Yönetimde Mükemmellik Nedir? In J.E. Grunig (ed), *Halkla İlişkilerde ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik* (p. 237-271). İstanbul: Rota.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action: Reason on the Rationalization of Society*, Volume I. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1991). A Reply, In A. Honneth & J. Hans (eds), *Communicative Action: Essays and J. Habermas* (p. 244-265). Cambridge: The MIT Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hammond, S. C., Anderson, R.& Cissna, K, N. (2003). The Problematics of Dialogue and Power. *Communication Yearbook*, 27, 125-157.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce Tarihi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G.N.F. (2001). *Philosophy of Right*. Ontario: Batoche Books.
- Heuberger F., & Schawarel, M. (2013). The Chances for Participatory Democracy and a Citizen- Powered Europe, *ENNA/ European Network of National Civil Society Associations*. Access Link: http://www.b-b-e.de/fileadmin/inhalte/themen_materialien/europa/Chances_for_Participatory_Democracy_Final.pdf
- Johannesen, R, L. (1990). *Ethics in Human Communication*, 3rd

- Edition. New York: Waveland Press.
- Kenny, A. (2005). *Medieval Philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- Kent, L. K. & Taylor, M. (2002). Towards a Dialogic Theory of Public Relations. *Public Relations Review*, 28, 21-37.
- Keyman, F. E. (2016). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Vaha*. Ankara: STGM.
- Laing, D. R. (1969). *Self and Other*, 2nd Edition. New York: Pantheon Books.
- Levinas, E. (1999). *Alterity and Transcendence*. New York: Columbia University Press.
- Locke, J. (1998). *Concerning Civil Government “Second Essay” An Essay Concerning the True Original Extent and End of Civil Government*. Pennsylvania: Penn State University Press.
- Macedo, S. (2000). Constituting Civil Society: School Vouchers, Religious Non Profit Organizations and Liberal Public Values. *Chicago-Kent Law Review*, 75 (2), 417-452.
- Marenbon, J. (1988). *Early Medieval Philosophy*. New York: Routledge.
- Marx, K. (1978). On the Jewish Question, In R. C. Tucker (ed), *The Marx-Engels Reader* (p. 26-46). London: Norton & Company.
- Murphy, J. J. (1981). *Rhetoric in The Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance*. Berkeley: University of California Press.
- Onuf, N. (2005). Late Modern Civil Society, In D.R. Germain & M. Kenny (eds), *The Idea of Global Civil Society: Politics and Ethics in a Globalizing Era* (p. 45-66). New York: Routledge.
- Özbek, M. (2004). Kamusal Alanın Sınırları, In M. Özbek (ed), *Kamusal Alan* (p. 19-91). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Pearce, W. B. & Pearce, K, A. (2000). Combining Passions and Abilities: Toward Dialogic Virtuosity, *Southern Communication Journal*, 65, 161-175.
- Pichler, W. J. (2015). *Civil Dialogue and Participatory Democracy in the Practice of European Union Institutions*, European Economic and Social Committee Press. Access Link: <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-02-15-397-en-n.pdf>
- Plato. (2013a). *Devlet*. Demir, S. (Translator). İstanbul: Ataç.
- Plato. (2013b). *Sokrates’in Savunması*. Çelik, Ö. (Translator). İstanbul: Say.
- Plato. (2014). *Diyaloglar*. Genç, T. (Translator). Ankara: Alter.
- Price, A. J. (2008). *Understanding Philosophy: Medieval and Modern Philosophy*. Chelsea: Chelsea House Publishing.

- Ricardo De Querol. (2016). *Social Media are a Trap*. Conversation with Zygmunt Bauman El Pais. 25 June 2016. Access link: https://elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html
- Rogers, C. (1961). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflon.
- Rogers, C. (1994). The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change, In R. Anderson, K.N. Cissna & R.C. Arnett (eds) *The Reach of Dialogue: Confirmation, Voice and Community* (p. 126-140). New Jersey: Hampton Press.
- Schofield, M. (2009). Ciceronian Dialogue, In S. Goldhill (ed), *The End of Dialogue in Antiquity* (p. 63-85). Cambridge: Cambridge University Press.
- Scholte, H. J. (2007). Global Civil Society- Opportunity or Obstacle for Democracy. *Development Dialogue*, 49, 15-29.
- Seyidov, I. (2018), *The Analysis of Civil Society Program of EU within the Framework of Dialogue* (Doctoral Dissertation). Ankara University/ Social Sciences Institute, Ankara.
- Smarr, L. J. (2008). *Joining the Conversation*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Smismans, S. (2003). European Civil Society: Shaped by Discourses and Institutional Interests. *European Law Journal*, 9 (4), 473-495.
- Stewart, J. & Zediker, K. (2000). Dialogue as Tensional, Ethical Practice. *Southern Communication Journal*, 65 (3), 224-242.
- Taylor, M. & Kent, L. (2004). Congressional Web Sites and Their Potential for Public Dialogue. *Atlantic Journal of Communication*, 12 (2), 59-76.
- Ünder, H. (1994). Sokratik Diyalog. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (27), 1301-3718.
- Van Eemeren, H. F. (2001). *Crucial Concepts in Argumentation Theory*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vassilopoulou, P. (2009). Introduction, In P. Vassilopoulou & S.L. Clark (eds), *Late Antique Epistemology: Other Ways to Truth* (p. 1-19). UK: Palgrave MacMillan.
- Von Aster, E. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. Okur, V. (Translator). İstanbul: İM.
- Zappen, P. J. (2004). *The Rebirth of Dialogue: Bakhtin, Socrates and the Rhetorical Tradition*. Albany: State University of New York Press.
- Zoller, H, M. (2000). A Place You Haven't Visited Before: Creating the

Conditions for Community Dialogue. *Southern Communication Journal*, 65, 191-207.

¹ In the study, dialogative is used to imply more dialogue-contended base for civil dialogue in implementation. Based on acceptance of impossibility of “ideal” dialogue’s existence, more normative and practicable structure is being purposed by this term.

² See: Ricardo De Querol. (2016). *Social Media are a Trap*. El Pais. 25 June 2016. Retrieved from:

https://elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html

³ Ibid., 130-135

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 37-62
ISSN: 1302-6879

Habermasçı Müzakereci Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Akil İnsanlar Heyeti* The Committee of Wise Men in Turkey From the Perspective of Habermasian Deliberative Democracy

• Zuhal DEMİR*

*Dr., Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Edirne/Türkiye.
Dr., Trakya University, Edirne Social Sciences Vocational College, Public Relations and Publicity Program, Edirne /Turkey.
zuhaldemir@trakya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6275-3820

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
25/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
27/11/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Demir, Z. (2021). Habermasçı Müzakereci Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Akil İnsanlar Heyeti. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 37-62

Citation: Demir, Z. (2021). The Committee of Wise Men in Turkey From the Perspective of Habermasian Deliberative Democracy. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 37-62

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de uzun bir süredir güvenlik sorunu olarak görülen ve yakın geçmişe kadar çözümünü için askeri operasyonlara başvurulana Kürt sorununun, demokratik çözüm yolları ile aşılmasına çalışıldığı Demokratik Açılım Süreci ve bu çerçevede AK Parti hükümeti tarafından sorunun çözümünde bir aktör olarak görevlendirilen Akil İnsanlar Heyeti Habermasçı müzakereci demokrasi anlayışı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışmanın amacı, Akil İnsanlar Heyeti'nin, müzakereci anlayış çerçevesinde demokrasinin gelişimine herhangi bir etkisinin olup olmadığını ortaya koyarak, mevcut literatür ve uygulamaya katkı sağlamaktır. Bir diğer amaç ise kuram ile uygulama arasındaki uyumsuzlukları ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada literatür taraması ve Akil İnsanlar Heyeti üyeleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada, heyetin oluşumu, uyguladığı yöntem ve önerilerinin idari kararlara yansımaları sürecine dair veriler elde edilmiştir. Elde edilen ana sonuç, müzakereci heyetlerin günümüzde “sözde” müzakere süreçleri yaratmakla birlikte, kamu katılımını artırma yönünde sahip olduğu girişimlerinin desteklenmesi gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler: Habermasçı müzakereci demokrasi, Akil İnsanlar Heyeti, kamusal alan, demokratikleşme

*Bu çalışma, “Demokratik Açılım ve Çözüm Sürecinde Akil İnsanlar” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Abstract

In this study, the Democratic Initiative Process through which the Kurdish problem, which has been considered as a security problem in Turkey for a long time and for which military operations were carried out as a solution until recently, has been endeavoured to be overcome by democratic solutions, and in this context, the Committee of Wise Men, which has been tasked as an actor in the solution of the problem by the AK Party government, have been evaluated within the frame of the Habermasian deliberative democracy perspective. The purpose of the study is to make a contribution to the existing literature and practice by revealing whether the Committee of Wise Men has any effect on the development of democracy in the framework of deliberative understanding. Another purpose is to reveal the incompatibilities between theory and practice. In this context, a literature review and semi-structured interviews were conducted with the members of the Committee of Wise Men. In this study, data on the formation of the committee and the process of the reflection of the applied methods and recommendations on the administrative decisions were obtained. The main conclusion is that the deliberative committees create “so-called” deliberation processes today, and their initiatives to increase public participation should be supported.

Keywords: Habermasian deliberative democracy, the Committee of Wise Men, public sphere, democratization.

Giriş

Türkiye’de Kürt sorununun hem toplumda uyandırdığı yankı hem de çözümüne yönelik uygulanan yöntemler Cumhuriyet tarihi boyunca farklılık göstermektedir. Aynı zamanda sorunun ortaya çıkışı konusunda da iki farklı düşünce hâkimdir. İlk görüş, sorunun kaynağını Osmanlı Devleti’ne kadar dayandırmakta ve daha o dönemde Kürtlerin dış güçlerin desteğine dayanarak Türklere ihanet ettiğini ileri sürmektedir (Davutoğlu, 2004: 134; Yavi, 2007: 249-251; Kaynak, 2009: 49-50). Diğer görüş ise, sorunun Türk Milliyetçiliğinden kaynaklandığını ileri sürerek, ulus devletin tek millet yaratma projesinin sorunun oluşumuna zemin hazırladığını öne sürmektedir (Sambur, 2014: 408; Oran, 2014: 19-21). Sorunun, ekonomik geri kalmışlık ve bölgeler arası eşitsizliklere vurgu yapmak amacıyla Vilayat-ı Şarkiye/Şark meselesi, doğu sorunu, güneydoğu sorunu, terörizmi vurgulamak amacıyla terör sorunu yahut sivil yaklaşım çerçevesinde Kürt ve Kürdistan sorunu olarak adlandırılması da konuya yönelik bakış açılarındaki ayrılığın göstergesidir.

Sorunun ortaya çıkışı ve adlandırılmasındaki görüş ayrılıklarına bağlı olarak, çözümüne yönelik politikalarda da

farklılıklar mevcuttur. Yayman (2016: 40), Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt politikasını beş döneme ayırmaktadır:

Birincisi, Kurtuluş mücadelesinin verildiği ve Kürt varlığının kabul edildiği 1918-1925 dönemidir. İkincisi 1925-1950 arasını kapsayan, devletin resmi tezlerinin olduğu “inkâr ve asimilasyon” dönemidir. Üçüncüsü, DP iktidarıyla başlayan ve 1970'lere kadar devam eden “bekleyiş” devresidir. Dördüncüsü, 1970-1980 arasını kapsayan “farkındalık” dönemidir. Beşincisi ise PKK'nın ortaya çıkmasıyla başlayan ve daha çok 1990'larda temel karakteristiklerini kazanan yeni dönemdir.

“İnkâr ve asimilasyon” dönemi olarak görülen Cumhuriyet'in ilk yıllarında, irtica, aşiret direnci, eşkıyalık, ecnebi kışkırtması olarak ifade edilen (Yeğen, 2013: 39) Kürt sorunu bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve ardarda yaşanan Kürt isyanları sebebiyle büyük bir tehdit algısı oluşturmuştur. Böyle bir ortamda demokratik yaklaşımdan uzak bir çerçevede çözüm arayışlarına gidilmiştir. Cumhuriyet'in Kürt siyasetinde ‘milat’ olarak gösterilen Şeyh Sait İsyanı (Yayman, 2016: 40) sonrasında devlet, ayaklanmaya iştirak eden aşiret ve aileleri sürgün ederek Batı Anadolu'da iskâna tabi tutmuş, 1934 yılında da geniş kapsamlı bir zorunlu İskân Kanunu ile Kürt sorununu çözmeye yönelmiştir. Söz konusu düzenlemelerin yanı sıra yaygın askeri hareketler de sorunun çözümünde bir araç olarak kullanılmıştır (Yeğen, 2013: 133; 166).

Çok partili sisteme geçiş, Kürt sorununun yeni bir çerçevede değerlendirilmesine olanak tanımış, iktidara gelen Demokrat Parti'nin sorunu bir güvenlik sorunu olarak nitelemekten uzaklaşarak, ekonomik ve sosyal bir sorun olarak kabul ettiği görülmüştür. Bu dönemde daha ılımlı bir Kürt politikası izlenmiştir. Kürt sorununun ‘bölgesel geri kalmışlık’ meselesi olarak değerlendirildiği yıllarda siyasal partiler (Demokrat Parti ve Adalet Partisi) tarafından yurttaşlara ‘kültürel kalkınma’, ‘bölgeler arası gelişme farklarını azaltma’ vaatlerinde bulunulmuştur. Bölgesel geri kalmışlık söylemi, altmışlı ve yetmişli yıllar boyunca popülerliğini sürdürmüş, 80'lerim siyaset söylemine de ‘kalkınmada öncelikli yerler’ adlandırmasıyla geçmiştir. Bu bağlamda, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) de, devlet tarafından ekonomik, sosyal ve siyasi bir entegrasyon projesi olarak sunulmuştur (Yeğen, 2013: 162-167).

1970'ler Kürt hareketi içerisindeki birtakım örgütlenmelere (kültürel örgütlenmeler, öğrenci örgütlenmeleri gibi) sahne olmuştur. İçlerinde Abdullah Öcalan'ın da bulunduğu bir grup

öğrenci tarafından kurulan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) de bu dönemdeki örgütlerden biridir. Zira PKK, kuruluşundan bir süre sonra diğer örgütler üzerinde üstünlük sağlamayı tercih etmiş ve onların tasfiyesini gerçekleştirmiştir.

PKK’nın kurulması Kürt sorununa yönelik yaklaşımlarda çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Onu diğer örgütlerden ayıran en önemli özelliği, eylemlerinde silahı merkezine almış olmasıdır (Yayman, 2016: 48). Birleşik bir Kürdistan kurma ideali doğrultusunda çalışmaya başlayan PKK, ilk eylemini 15 Ağustos 1984’te Eruh ve Şemdinli’de gerçekleştirmiştir. Bu eylemi birçok kanlı eylemin izlemesi ve çok sayıda can kaybına neden olması Kürt sorununun “PKK sorunu” ile özdeşleştirilmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, Kürt sorununun çözümü, hükümet nezdinde PKK’yı etkisiz hale getirmeye endekslenmiştir (Özhan ve Ete, 2008: 10). 1980’lerde, soruna dair resmi görüş, onun bir terör sorunu olduğudur.

Yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye’nin Kürt politikasındaki asıl değişimin Turgut Özal ile başladığını söylemek gerekmektedir. Özal, “Kürt meselesini mutlaka çözeceğim. Bu benim milletime yapacağım son hizmet olacaktır.” (Uçar ve Akandere, 2017: 382) diyerek devletin Kürt sorununun varlığını kabul ettiğini ve çözümü için uğraş vereceğini göstermektedir. Ancak Özal’ın 1993 yılındaki ölümü Kürt sorununun çözümü için atılan adımın tamamlanmadan son bulmasına yol açmıştır.

90’lı yıllarda ise Körfez Krizi, Kürt sorununa yönelik yeni bir paradigmatik değişimin sebebi olmuştur. Körfez Krizi sonucu Irak’ta ortaya çıkan güvensiz, kaotik ortam ve PKK’nın Kuzey Irak’ta edindiği özerk konum, binlerce Kürt göçmenin Türkiye’ye yerleşmesine yol açmıştır. Yeni durum, Türk ordusunun “düşük yoğunluklu savaş” stratejisini benimsemesini beraberinde getirmiştir (Yayman, 2016: 24). 90’lı yıllar aynı zamanda Kürt siyasal hareketinin de canlandığı ve Kürt sorununu merkezine alan siyasal partilerin açıldığı ancak bu partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına tanık olunan bir dönem olarak izlenmektedir. Bu dönemde Kürt sorununun artık inkâr edilemeyeceği hatta demokratik yollarla çözümünün gerekliliği birçok siyasi parti, siyasetçi ve sivil aktörler tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. Örneğin (Araştırma Komisyonu Raporu, 2013: 48):

- “Kürtçe televizyon ve radyo yayını yapılmasının önündeki yasaklar kaldırılmalıdır. Anadil yasağı kaldırılmalı, Kürtler kendilerini hayatın her alanında özgürce ifade

edebilmelidir.” (SHP Raporu, 1990), • “Kürt sorunu etnik duyarlılıklara karşı demokratik yaklaşımla çözülür.” (CHP Raporu, 1999), • “Kürtlerin kendilerini ifade edebilecekleri düzenlemelere gidilmeli.” (Anavatan Partisi Raporu, 1993), • “Demokrasi Türkün de, Kürdün de hakkıdır.” (ANAP Raporu, 1993), • “Kürt realitesi, Kürt kimliği ve dili kabul edilerek Kürtlerin siyasal hakları verilmelidir.” (Adnan Kahveci Raporu, 1992).

2000’li yıllara gelindiğinde, Kürt sorununun çözümüne yönelik atılan önemli adımlardan biri dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 12 Ağustos 2005 tarihinde Diyarbakır’da yapılan konuşma (youtube, 10 Mayıs 2016) olmuştur. Bu konuşmasında Erdoğan’ın “Kürt sorunu” vurgusu, hükümetin “Kürt sorununu” kabul ettiğine dair bir işaret olarak görülmüştür. AK Parti hükümetinin Kürt sorununu bir demokrasi sorunu olarak görüp, demokratik yollardan çözüme kavuşturulması gerektiğine dair inancı, partinin, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği konusundaki ısrarlı davranışı ve Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik ve mezhepsel çatışmaların uluslararası aktörlerin ilgisini çekmesi üzerine Kürt sorununun da bir uluslararası sorun olarak kabul edilmesi (Oktav ve Ertem, 2015: 1) gerçeğiyle de bağlantılıdır.

Uluslararası konjonktürün yanı sıra Türkiye’nin sahip olduğu siyasal kültür ve askeri vesayetle demokratikleşmenin önündeki engelleyici etkisi AK Parti’nin, iç politikada da kendisini önceki hükümetlerden farklı bir biçimde konumlandığı yeni politikaların ana unsurlarını oluşturmaktadır.

Ergun Özbudun (1999: 7; 1999: 14), Türkiye’nin demokratikleşmesinin önündeki en önemli engelin, Türk siyasal yaşamının bir ögesi olan kamu bürokrasisinin konumuna bağlamaktadır. Devletin toplumun üzerinde ve ondan bağımsız bir varlık olarak algılanması yolundaki temel eğilim, elit ve kitle kültürleri arasındaki derin farklılaşma, Osmanlı-Türk siyasal hayatında, izleri günümüze kadar süren güçlü seçkin ve vesayetçi yönelimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı siyasal yaşamında mutlak bir sultanın elinde toplanan otoritenin geniş bir bürokratik askeri aygıt (saray ve ordu mensupları, kamu görevlileri ve ulemalar) yardımıyla kullanılması sonucu kendilerini “toplumun üzerinde ve ondan özerk olan bir devletin gerçek hizmetkârları, kamu yararının tek koruyucusu ve modernleşmenin başlıca aracı” olarak gören kamu bürokrasisinin oluşmasına yol açmıştır.

Devlet seçkinlerinin süregelen kudreti ve sahip olduğu toplumsal itibar, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin

bürokratlaşması sonucunu doğururken, diğer yandan modernleşme çabalarının bir çıktısı olarak görülen toplumsal farklılaşma zamanla tüccarlar, iş adamları, serbest meslek sahipleri ve yerel nüfuzlulardan oluşan karşıt bir seçkinler zümresinin oluşmasına olanak tanımıştır. Devlet ve toplum anlayışı bürokratik seçkinlerinkinden tamamen farklı olan bu yeni zümre, bürokrasiye karşı halkı temsil ettikleri iddiasıyla Demokrat Parti (DP) çatısı altında toplanmış ve 1950 yılında iktidara gelmiştir. Osmanlı’daki devletçi geleneğin toplumu devletin karşısında konumlandığı gibi, çok partili dönemde de devlet toplumun karşısındaki bir noktaya yerleştirilmiştir. DP’nin temsil ettiği siyasal seçkinlerle, CHP ile güçlü ideolojik ve duygusal bağları olan ve kendini toplumdaki ayrı bir yerde konumlandırarak, toplumdaki farklı çıkarılara sahip olan resmi seçkinler arasında birlikten söz etme imkânı bulunmamaktadır (Özbudun, 1999: 19-20; Heper, 2012: 133). Toplumda bürokrasinin yaygın rolünü milli iradenin engellenmesi olarak gören DP ve buna karşın iktidara gelen yeni siyasal topluluğun çoğunluk tarafından seçilen yeteneksiz politikacılar (Özbudun, 1999: 22) olduğunu düşünen CHP arasındaki bu gerilim, devlet-toplum karşıtlığını doğurmuştur.

Şerif Mardin (2009), bu iki kesim arasındaki karşıtlığı, Edward Shils’in önerdiği bir biçimde “merkez-çevre” ilişkisi ile açıklamakta ve modelin, Türk siyasal yaşamının sınırlarını çözmek için bir anahtar rolü üstlenebileceğini ileri sürmektedir. Bu modele göre merkez, bürokrasi ve devletin işleyişinde rol oynayan “öz”dür. Çevre ise, merkez dışında yer alan toplumsal alan ile kurumlar ve coğrafi alanı temsil etmektedir. Merkez-çevre ilişkisini birbirinden farklı kılan, sahip oldukları değerler sistemi ve kullandıkları üsluptur.

Shils (2002: 91), her toplumun bir merkezi olduğunu ileri sürmektedir. Bu merkez, toplumu yönlendiren kurumsal ve sembolik değerler ağını içermektedir. Shils’e göre, seçkinler tarafından kullanılan devlet, merkezin sahip olduğu değerlerin topluma benimsetilmesini ve geleceğe aktarılmasını sağlayan bir araçtır.

Bu yaklaşımı Habermas’ın iletişimsel eylem kuramı çerçevesinde düşündüğümüzde, Habermas’ın yaşam dünyası ve sistem ikiliğine dayanan analizinin Türkiye’de devlet, demokrasi ve sivil toplum yazınıyla önemli derecede benzerlikler gösterdiğini görebiliriz (Demir, 2011: 57). İletişimsel eylem kuramına göre, yaşam dünyasına katılmak demek o toplumda biriktirilmiş, kültürel olarak aktarılan bilgi birikiminin hem taşıyıcısı, hem de kullanıcısı

olarak sahibi olmak ve bu toplum içinde yer alabilmenin koşulu bulunan geçerli toplumsal ve ahlaki normları tanımak demektir. Yaşam dünyası kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlar; bilginin yeniden üretimiyle ilgili bilginin tutarlılığı ve rasyonalitesi pekiştirilir. Yaşam dünyasındaki öznelarasılık toplumsal dayanışmanın ve grup kimliğinin yaratılmasını ve bunun parçası olan değer ve normların tanınmasını ve toplumsal eyleme katılma için önşart olan ehliyetin kazanılmasını sağlar. Kültürel yeniden üretim, toplumsal entegrasyon ve toplumsallaşma süreçlerine karşılık gelen yaşam dünyasının yapısal kurucuları “kültür, toplum ve kişiliktir.” Diğer yandan sistem alanı, para ve iktidar mekanizmalarının hakim olduğu, araçsal eylemin hakim olduğu alandır (Yükselbaba, 2012: 246-247). İktisadi-idari sistem (ceberrut-kerim devlet, elit/merkez) ve yaşam dünyasının demokratik ethosu (demokrasi, halk/çevre) arasındaki ikilik Türkiye’deki merkez-çevre ortodoksisinin siyasal dağarcığıyla örtüşmektedir (Demir, 2011: 57).

“Türk siyaseti açısından merkez, otoriter, merkezîyetçi, batıcı, laik, bütüncül, milliyetçi ve inşacı bir değerler sistemi ve siyaset yapma üslubuna sahipken; çevre, liberal, adem-i merkezîyetçi, uzlaşmacı, din ve inanç özgürlüklerine daha değer veren ve gelenekçi bir yapıya sahip olmuştur” (Gülener, 2007: 62).

Mardin (2009), Türkiye’nin siyasal ve toplumsal tarihini açıklama çabasında, merkez ve çevre ilişkisinin temeline aydınlanma ve muhafazakârlık arasındaki çelişkiyi yerleştirmiştir. Türkiye’de bürokratik merkezi elinde bulunduranların politik davranışı devletçilik, bu davranışa tepki olarak sivil toplum tarafından ortaya konan politik davranışın ise liberalleşme-muhafazakârlaşma olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda AK Parti, sahip olduğu “muhafazakâr ideolojisi ile gerekse Weber’in sınıflandırması içinde karizmatik meşruiyet ve otorite ögesi olarak Tayyip Erdoğan karizması ile sistemin merkezindeki batıcı seçkin egemenliğinin karşısına “çevre”nin geleneksel değerlerinin temsilcisi olarak çıkmıştır” (Koçal, 2012).

Weber, “Economy and Society” adlı eserinde otorite, itaat ve güç kavramlarını açıklamıştır. Ona göre, liderin karizmasından kaynaklanan karizmatik otorite diğer iki otorite tipi olan geleneksel otorite ve yasal otoritenin karşıtıdır. Weber’in otorite türlerine yönelik geliştirdiği itaatin temel argümanları şu şekildedir (Parkin, 2013: 77):

- Geleneksel otoritede itaatin temel argümanı: *“Bana itaat et; çünkü halkımız hep böyle yapmıştı.”*

- Karizmatik otoritede itaatin temel argümanı: “*Bana itaat et, çünkü hayatını değiştirebilirim.*”
- Yasal otoritede itaatin temel argümanı: “*Bana itaat et; çünkü ben yasal olarak atanmış üstünüm.*”

Weber (2005), karizmatik gücün geçerliliği için, o güce bağımlı olanların rızasından söz etmektedir. Siyasi liderde bu rıza, ona duyulan mutlak bir güvende ifade bulur. Karizmatik lider, bir kriz ortamında ortaya çıkmaktadır. Kriz dönemlerinde lider tarafından ortaya konan başarı, taraftarlar tarafından bir kanıt veya bir güvence olarak görülmekte ve taraftarı cezbedici bir rol oynamaktadır. Liderin karizmatik bir lider olarak ortaya çıkışından sonra topluluğa düşen, onun ortaya koyduğu otoriteyi kabul etmek ve onu desteklemektir (Weber, 1968: 244).

Bu çerçevede, Recep Tayyip Erdoğan’ın Türk siyasal tarihindeki diğer siyasal liderlerden farklı bir imaj çizdiğini söylemek mümkündür. Atatürk’ten başlayarak Erdoğan dönemine kadar siyasal hayatımızda rol almış tüm liderler ‘seçkin’ bir görüntüye sahipken, Erdoğan’ın İstanbul’un Kasımpaşa semtinde doğup büyümüş olması, İETT’de işçi kadrosunda futbol oyunculuğu, çeşitli şirketlerde muhasebecilik ve orta ölçekli tüccarlık yapmış olması, onu ‘halkçı’ seçkinlerin karşısında ‘halk’ olarak konumlandırmıştır. Ayrıca, halkın bedensel ve tarihsel dilini siyasete taşıması, halkla diyalog kurması ve seçkin olmayanların lideri olarak ortaya çıkması Erdoğan’ın karizmasını oluşturan unsurlar olarak göze çarpmaktadır (Koçal, 2012: 97-99).

AK Parti’nin uluslararası arenada yalnız kalmak istememesi ve buna koşut olarak bir uluslararası aktör olma hedefi ile iç politikada sivil toplum merkezli ve çoğulcu bir anlayışa sahip demokratik bir yönetimin gerçekleştirilmek istenmesi, AK Parti’nin Kürt sorununun çözümünde izlediği yöntemin belirleyici unsurları olmuştur.

Bu bağlamda Kürt sorununun çözümü için toplumsal desteğin önemine vurgu yapan ve “çevre”yi temsil eden AK Parti, çözüm sürecinde bu desteğin sağlanabilmesi için 62 sivilden oluşan Akil İnsanlar Heyeti’ni kurmuştur. Heyet, tüm toplumu ilgilendiren Kürt sorununun çözümü konusunda yurttaşların tartışması ve konuyla ilgili görüşlerini aktarmalarını amaçlayan, özünde katılımı teşvik eden ve temeline müzakereyi yerleştiren bir projedir. Türkiye’de ilk kez uygulanan bir yöntem olması nedeniyle önem arz eden bu yapı, bu çalışmada Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Dünyanın alternatif demokrasi yaklaşımlarına yöneldiği ve bu modelleri denemeye

başladığı günümüzde Akil İnsanlar Heyeti'nin Habermas'ın ana hatlarını çizdiği müzakereci yaklaşımın bir aracı olup olamayacağı ana problemimizdir. Çalışmanın örnekleme olarak ele alınan Âkil İnsanlar Heyeti, Türkiye'de ilk kez uygulanan bir yöntem olması aynı zamanda tarihsel açıdan da yeni olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Çalışma, “Habermasçı müzakereci demokrasinin uygulanabilmesinin konuşmadan kaynaklanan eşitsizlikler ve kapsayıcılık sorunları nedeniyle elverişli olmadığı” hipotezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Problemin çözümü için çalışmada literatür taraması ve Akil İnsanlar Heyeti üyeleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmenin evrenini Heyet'te yer alan akademisyen, sendika temsilcisi, gazeteci/yazar ve sanatçılardan oluşan 62 kişi oluşturmaktadır. Ulaşılabilirlik, zaman ve kaynak kısıtlarından dolayı evrenin tümüyle görüşülememiştir. Ayrıca görüşme talebini tüm evrenin kabul etmediği de düşünüldüğünde, kolayda örnekleme metodu doğrultusunda hareket edilmiş ve yazarın görüşme isteğini kabul eden heyet üyeleri ile görüşülmüştür. Görüşmeler, yüz yüze, telefonla veya elektronik posta aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgular ışığında ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Akil İnsanlar Heyeti'nin Habermas tarafından ortaya konan müzakereci demokrasi yaklaşımının eşitlik ilkesine dayalı bir müzakerecinin gerçekleşmesi bakımından sorun teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
2. Müzakere edilen olayın ve sonuçlarının duygulardan arındırılmaya elverişli olmaması rasyonel tartışmayı engellemektedir.
3. Heyetin öncülüğünde gerçekleştirilen toplumsal müzakere sürecinin çıktılarının idari kararlara etki etmemiş olması müzakereci demokrasi ilkesine uygunsuzluğu göstermektedir.

1. Habermasçı Müzakereci Demokrasi

Bir toplumun demokratik kurumlara sahip olduğu, üç unsurun varlığı ile söz konusu olmaktadır. Bunlar; o toplumda yaşayan bireylerin kendilerine sunulan herhangi bir fikir, düşünce ya da kanaate karşılık yanıt verebilmelerinin söz konusu olduğu bir ortamın varlığı, kanaat oluşturucu ve savunucu bağımsız organların bulunması ve bunlarla birlikte çeşitli kesimler tarafından savunulacak kanaatlerin eylem biçiminde gerçekleştirilebilmesidir. Bu unsurlara sahip bir toplumda alınan kararların kamu adına

alınmış olduğunun göstergesi, yurttaşların en geniş ölçüde katılımının sağlandığı tartışmalar ve buldukları fikir alışverişinden sonra alınan kararların kamusal eylem aracılığı ile uygulamaya aktarılmasıdır (Mills, 1974: 417).

Günümüzde temsili liberal demokrasiye alternatif olarak sunulan yaklaşımlardan biri olan ve Jürgen Habermas tarafından ana hatları çizilen müzakereci demokrasi anlayışı, liberal temsili demokrasinin aksayan yönlerini, özellikle de “temsil” ile ilgili yaşadığı krizi, merkezine politik katılım ve iletişimsel eylemi yerleştirerek çözmeye çalışan bir yönetim anlayışıdır. Yurttaşların karar alma süreçlerine aktif katılımı bu yaklaşımın özünü oluşturmaktadır.

Müzakereci demokrasi yaklaşımının ana noktalarından birini kamusal alan; diğerini ise ideal konuşma durumu oluşturmaktadır. Habermas (2005: 386), meşru bir otoritenin ve demokratik yasanın ancak rasyonel düşünceye dayanan tartışma ile kurumsallaşan demokratik bir süreçte kazanılabileceğini ileri sürmektedir. Müzakereci demokrasinin, yurttaş katılımına dayalı özgür tartışmanın nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin verdiği cevap, Jürgen Habermas’ın (2001) “iletişimsel eylem kuramı” çerçevesi temelinde ele aldığı “ideal konuşma durumu” ile şekillenmektedir.

Söylem kuramı olarak da adlandırılan müzakereci demokrasi modeli, devlet merkezli bir siyaset anlayışına karşıdır. Merkezsizleşmiş toplum anlayışını öngören bu model, devleti, kamusal tartışmaya katılıma dayanan kapsayıcı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Merkezsiz toplumun öğelerinden birisi olarak sivil toplum, müzakereci anlayışta, ekonomik ve idari alanlardan özerk kamusal alanların zeminini oluşturan yapılar olarak görülmektedir (Habermas, 1999: 47).

Habermas (2015: 95) ise kamusal alanı net bir bakış açısıyla şu şekilde tanımlamaktadır:

Her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Bu tür bir bir aradalık durumundaki bireylerin davranışları, ne iş ve meslek sahiplerinin özel işlerini görürken yaptıkları davranışlara; ne de bir devlet bürokrasisinin yasal sınırlarına tabi anayasal bir düzenin üyelerinin davranışlarına benzer. Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda,

yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar.

Siyasal kararların oluşum sürecinin meşruluğunu çoğunlukçu bir yapıya sahip siyasal iradeye değil de, kamusal müzakereye dayandıran Habermas'ın müzakereci demokrasi modelinin temel unsurları parlamenter organlar, kamusal alan, resmi olmayan ağlar ve iletişim süreçleridir.

1.1. Müzakereci Demokrasinin İlkeleri

Müzakereci anlayışa göre, demokrasi yalnızca bir siyaset biçimi değildir. Demokrasi, özgür tartışmayı sağlayan bir toplumsal ve kurumsal koşullar çerçevesidir (Cohen, 1999: 146-147). Buradaki özgürlük, müzakereye katılanların kendilerini müzakere neticeleri ve onun ön şartları dışında herhangi bir bağa tabi olarak görmemeleri anlamına gelmektedir. Müzakereci süreçte yer alan yurttaşların özerk olması gerektiğine katılan Dryzek (1990) de, katılımcıların devletin veya herhangi bir gücün temsilcisi olarak değil, yalnızca birer yurttaş olarak tartışmalara katılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Müzakerenin konusu bireysel ve kolektif ihtiyaçları içerebileceği gibi bunlarla sınırlandırılmamalı ve konuyla ilgili hiçbir birey tartışma dışında bırakılmamalıdır. Hatta gerektiğinde bu ilgili bireylerin katılımını sağlamak üzere eğitici bir düzenek geliştirilmelidir.

Eşitlik ve özgürlük ilkeleri ile yakından ilişkili olan katılım (Habermas, 1997), bireylerin karar alma süreçlerine katılımları konusunda hiçbir şekilde manipüle edilmedikleri ve baskı altında olmadıkları varsayımına dayanmaktadır. Burada gönüllülük fikri esastır. Öznelerarasılık ise, bir kararın farklı bireyler arasında gerçekleşen müzakere sonucunda alınmasını gerekli kılmakta ve aynı zamanda karşılıklılık anlayışını da ifade etmektedir. Karşılıklılık müzakereye katılan bireylerin karşılıklı bir biçimde savlar ileri sürmeleri ve ileri sürdükleri savları akılcı bir biçimde temellendirmeleri anlamına gelmektedir. Bu şekilde gerçekleşen öznelerarasılık eşitlik, özgürlük ve açıklık gibi ilkelerle de ilişki içerisinde bulunmaktadır.

Müzakere usulleri meşruiyet doğurduğu gibi aynı zamanda belirli bir ölçüde olmak üzere pratik rasyonellik de sağlar. Müzakereci süreçler üç nedenden dolayı kolektif karar alma süreçleri için hayati önem taşımaktadır. Bunların ilki, müzakereci süreçlerin aynı zamanda bilgi aktaran süreçler olduğudur. Yeni

bilgilerin aktarılması şu etkenlerden kaynaklanır: 1) Hiçbir birey farklı bireylerin etik ve siyaset meselelerini algılayacakları çeşitli bakış açılarını tek başına önceden görüp tahmin edemez; 2) Hiçbir birey herkesi etkileyen belirli bir karar açısından önemli görülen bütün bilgilere tek başına sahip olamaz (Benhabib, 1999b: 107). Diğer bir deyişle, bireylerin sahip oldukları bilgi ve düşüncelerin eksik olduğu gibi yanılabilir/yanlış olmaları rasyonelliği ciddi şekilde etkilemektedir. Bu etkiyi olumsuzdan olumluya çevirmek adına, müzakere sürecindeki katılımcılara farklı bakış açılarından konuyla ilgili kesitler sunulması bireyin ihtiyacı olan bilgiye erişimini kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda, katılımcıların sahip oldukları sınırlı bakış açılarını birbirlerinin bilgi, deneyim ve becerilerine dayanarak genişletebilecekleri koşullar da sunar (Smith ve Wales, 2000: 54). Böylece bireyler, kendilerini ilgilendiren konularda gerek duydukları bilgi düzeyine erişebilmektedirler. Bu olanak dâhilinde, siyasetten uzaklaşan yurttaşlar müzakereci demokrasinin imkân tanıdığı yüz yüze iletişim sayesinde siyasette daha içli dışlı olacak; karar verme sürecine aktif olarak katılarak kendilerine karşı olan güvensizliklerini de güvene dönüştürebileceklerdir.

Aynı zamanda, müzakereci demokrasi yaklaşımı, siyasi katılımın yurttaşların sahip oldukları değerleri ve tercihlerini diğerleriyle olan etkileşimlerine yanıt olarak değiştirebileceğinin farkında olan daha aktif bir yurttaşlık anlayışı sunar (Smith ve Wales, 2000: 54). Ancak müzakereye katılan bireylerin diğerlerini ikna ederek onların fikirlerini değiştirmelerinin yolunu açmaları, iyi nedenler beyan ederek kendi görüşlerini desteklemelerine bağlıdır (Benhabib, 1999b: 108). Çünkü müzakereci anlayış, başkaları tarafından kabul edilebilir nedenler gerektirmektedir (Cohen, 1999: 149-150). Siyasal gerekçelendirme ideali çerçevesinde oluşturulmuş olan müzakereci demokraside (Cohen, 1999: 146) tarafların öneriler sunmalarının, onları desteklemelerinin veya eleştirmelerinin gerekçelerini belirtmelerinin gerekli olması durumunda, müzakere gerekçelidir. Müzakereye katılanlar, kendi önerilerinin gelecekte edineceği yerin, bunlara bağlı olacağı beklentisiyle gerekçe gösterirler (Erdoğan, 2012: 32). Gerekçelendirme ilkesine göre herhangi bir nedene dayandırılmayan sav geçerli değildir. Katılımcılar bir karara ancak en iyi savın gücü nedeniyle rıza göstermektedirler (Young, 1999: 177). Çünkü katılımcının geçerlilik iddiasını rasyonel bir zemine oturtan nedenleri içeren gerekçeler ileri sürmek ifade edilen düşüncüyü keyfi olmaktan çıkarmaktadır. Bir görüş ancak başka nedenlerle desteklendiği

takdirde geçerli ve kabul edilebilirdir. Ancak bu, her zaman “hakikat” veya “doğru”nun ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Çünkü söz konusu olan argümanların doğru veya yanlış olması değil, daha güçlü veya daha zayıf veya daha ikna edici yahut daha az ikna edici olmasıdır (Erdoğan, 2012: 29).

Smith ve Wales (2000: 53), müzakereci siyasette, ortak girişimi ‘etkileşimlerinin eşitlikçi ve yetkin olması; mecburi olmaması ve kandırma, hile, güç ve stratejiden yoksun olmasına’ göre müzakereci bir şekilde rasyonel olarak tanımlamaktadırlar.

Bunlara ek olarak, bireyler müzakereci süreç sayesinde sahip oldukları görüş ve kanıları üzerine eleştirel düşünebilirler. Diğer bir anlatımla, bireylerin müzakere öncesi karmaşık toplumsal ve siyasal konulara ilişkin görüş ve dilekleri bulunmasına rağmen, sıraya konmuş bir tercihler dizisi yoktur. Çünkü böyle bir dizi, onların yalnızca tercihler hakkında değil; aynı zamanda tercihlerinden her birinin ilerideki sonuçları ve görelî üstünlükleri hakkında önceden aydınlanmış olmaları anlamına gelecektir. Tutarlı tercihlerin oluşması ancak müzakere ile mümkündür. Tutarlı tercihler oluşturmaya yönelmelerinin bir sebebi de bireylerin sahip oldukları görüş ve kanılarının birbirleri ile çatıştığını müzakere sürecinde fark etmeleri ve buna bağlı olarak da görüşleri arasında tutarlı bir sıralamaya girişme zorunluluğu duymalarıdır (Benhabib, 1999b: 107-108).

Son dönem yapıtlarında, çağdaş dönemin içerisinde barındırdığı farklı ve karmaşık toplumsal yapılarda müzakerecinin ne şekilde gerçekleştirilebileceği ve müzakere sonucunda alınan kararlara bağlayıcılık niteliğinin nasıl kazandırılacağı üzerinde duran Habermas, bunun gerçekleşmesini sivil toplumda gerçekleştirilecek iletişimsel süreçlere dayandırır (Doğanay, 2003: 54).

Bu bağlamda, Habermas, gayri resmi kamuoyu oluşumunun “etki” yarattığını; etkinin siyasal seçimler yoluyla kanallarla “iletişimsel güce”, iletişimsel gücün ise yasama yoluyla “idari güce” dönüştüğünü söyler (Benhabib, 1999). Yurttaşların kararlarının idari güçte hayat bulmasının iki önemli sonucu vardır. Birincisi, kararlarının uygulamaya geçtiğini gören bireyler yönetimi meşru görebilmektedir. İkincisi, böylesi sonuçlar son zamanlarda siyasete olan ilgilerini yitiren yurttaşların ilgilerini yeniden canlandırabilmektedir.

1.2. Müzakereci Demokrasinin Sınırlılıkları

Müzakereci demokrasinin sınırlılıklarını iki kısımda ele almak mümkündür. Bunlar müzakere sürecinde “konuşma”dan kaynaklanan toplumsal eşitsizlikler ve müzakereci forumların gerçekleştirilmesi sırasında açığa çıkan kapsayıcılık sorunlarıdır (Doğanay, 2003: 87-88).

Kamusal alanda yapılan konuşmanın nasıl gerçekleştirildiği ve ne tür sorunlar yaşadığını ortaya koyma açısından en büyük katkı müzakereci demokrasiye şüpheyle bakan feminist kuramcılara aittir. Feminist görüş, liberalizmin çeşitlilik ve farklılığı yok eden bir yapısı bulunduğunu iddia ederek; farklılığı demokrasinin temelinde yerleştirmektedir (Phillips, 1999: 205). Feministler, konuşma içerisinde açığa çıkan cinsiyet ayrımcılığına dikkatleri çekerek, buna olanak tanıyan müzakereci yaklaşımı, başkalarını susturma pahasına belirli bir konuşma biçimine öncelik tanıyan bir model olarak görmektedirler.

İnsanoğlu yaşamında, özel alan, kamusal alan ve toplum üçgeninde kendine bir yer edinmek zorundadır. Bir insan üyesi olacağı aileyi ve toplumu seçemez. Ancak kamusal alana bilerek ve isteyerek katılır. Bu nedenle, kamusal alan bireyin kendini gerçekleştirebildiği tek yaşam alanıdır. Üstelik sonradan oluşturulan bir alan olmasından dolayı hem ortaklığa hem de etkileşim ve dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, kamu alanı farklılıklara yer veren bir zenginlik içerisinde, cinsiyet farkı gözetmeksizin bireylerin kendilerini temsil etmelerine olanak tanınmalıdır (Demir, 2014: 235-236).

Karar verme sürecine daha geniş bağlamda katılmayı feminist kuram çerçevesinde ele alan Gould (1999: 246-249), müzakereci demokrasinin ön kabulleri arasında yer alan ilkelerin, farklılıkların tanınması ve temsili ile alakalı sorunlara neden olduğunu söylemektedir. Müzakere sürecinde varılacak kararın, sürece katılan tüm bireylerin onayına dayalı bir konsensüsü gerekli kılmasına bağlı olarak; bireyler kendilerini baskı altında hissedebilmektedirler. Bu durum farklılıkların bastırılması veya değersizleştirilmesi sorununu doğurabileceği gibi, kendini uzlaşmak zorunda hisseden bireylerin, doğruluğuna inanmadıkları bir kararı savunmalarına da yol açmaktadır.

Mutlak inançları doğası gereği tartışmaya kapalı olan yurttaşların müzakereye ilgi göstermemeleri (Milot, 2010: 25) gibi, karar öncesi gerçekleştirilen müzakere sürecinin, farklılıklarının bilincinde olan bireyler arasındaki ayrım duygularını güçlendirme gibi negatif bir etkisi de gözlenebilmektedir (Milot, 2010: 26).

Ayrıca müzakereye katılan her bireyin bilgi seviyesi, statüsel konum ve müzakere yeteneği bakımından farklılık göstermesinin sonucunda, dil tarafından üretilen güç ilişkileri ortaya çıkmaktadır.

Müzakere sürecinde konuşmadan kaynaklanan eşitsizliklerin görülmesine sebep olan yöntemlerden biri de resmi kurumlardan bir temsilcinin katılımına izin veren müzakereci uygulamalarıdır. Kamusal toplantıların müzakereci amaçları ve sonuçlarını yansıtacak şekilde siyaseti etkilemek veya daha kapsamlı forumlarda, yurttaşların eksik olduğunu düşündüğü yerel veya ulusal konularla ilgili belirli siyasi soruları kapsayan tartışmaları yeniden şekillendirmek gibi amaçlarla forumlara dahil edilen siyasi seçkinler (Button ve Mattson, 1999: 613), müzakerelerde kendi teknik dillerini kullanmayı tercih etmektedirler. Siyasi seçkinlerin gündem ve tartışma diline egemen olmaları durumunda siyasi sorulara yaklaşım yolları ve diğer çıkar konuları genellikle örtbas edilip konuşma dışında bırakılmaktadır.

Uygulama söz konusu olduğunda, demokratik müzakerelerin “kurumsallaştırılması” ve “kapsayıcılığı” ile ilgili tartışmalar kaçınılmazdır. Henüz başlangıç aşamasında olan bu yapıların kamu alanında devlet gücünden bağımsız olarak ve onunla yüzleşerek gelişmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak kasaba meclisi toplantıları üzerine araştırma yapan Jane Mansbridge (1980: 88) uygulama sırasında yurttaşlar arasında beliren birçok eşitsizlik durumunun oluştuğunu ifade eder. Buna göre, eşitsizliğin kaynaklarından bir diğeri de katılımcıların bireysel farklılıklarıdır. Örneğin dışa dönük ve konuşma becerisi daha yüksek olan bireyler müzakere sürecinde içe kapanık ve konuşma becerisi yeterince gelişmemiş olanlar üzerinde bir hâkimiyet kurabilmektedirler. Aynı zamanda müzakereye katılan yurttaşların eşit olmayan demografik ve ekonomik özellikleri de müzakereci süreçte ortaya çıkan eşitsizliklerin başka bir nedenidir. Söz konusu eşitsizlikler bireylerin tartışmaya katılma ve tartışma sırasında kendilerinde söz söyleme hakkını bulmaları konusunda önemli derecede etkilidir.

Müzakereci süreçlerin uygulamadaki sınırlılıkları arasında, müzakere esnasında alınan kararların idari güce yansımaması da yer almaktadır. Günümüz ulus devletlerinde özellikle etnik farklılığa sahip gruplar, müzakereci süreç aracılığıyla kendi görüşlerini ifade edebilmektedirler. Böyle bir konuşma, müzakereci demokrasinin ideali ile uyuşmaktadır. Ancak gerçek anlamda bu gruplar tarafından dile getirilen konu veya sorunla ilgili olarak düşünce ve uygulamalarda gereken değişikliklerin veya yeniliklerin

yapılmaması durumunda, etnik grupların söyleminin mücadele zeminine taşınarak, kaosa yol açabileceği göz ardı edilmemelidir.

Bohman, Habermas ve Cohen’in demokratik meşruiyeti eşitler arasındaki serbest ve akılcı iddialar üzerine kurulu uzlaşmaya dayandıran yaklaşımının, yasama süreçleri ve diğer kurumların işleyişi için de geçerli olduğunu ileri sürer. Ona göre yalnızca yurttaşlar arasında gerçekleştirilecek müzakereler demokratik meşruiyet için yeterli değildir. Aynı zamanda anayasal düzeyde, resmi ve kurumsal karar alma mekanizmaları içinde de müzakere gerçekleşmelidir (Doğanay, 2003: 60-61).

Tüm bu sorunlar giderilmiş olsa bile içine doğduğu toplumun bir parçası olarak bireyin o topluma özgü düşünce yapısına sahip olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu gerçeklik, müzakereci sürece katılan bireylerin rasyonelliklerini tartışmalı hale getirmektedir. Onların rasyonellikleri egemen görüşlerin bir yansımasıdır. Bu sorunun nasıl giderilebileceği konusunda Habermas tarafından ortaya konmuş çözüm odaklı bir yöntem bulunmamaktadır.

İfade etmiş olduğumuz bir takım sınırlılıklarına rağmen müzakereci demokrasinin, uygulanmaya çalışıldığı kurumlarda temsili liberal demokrasinin katılım konusundaki yetersizliklerini gözler önüne serdiği ve daha çok katılımın demokrasiyi iyileştireceği anlayışını toplumda yayarak, bunun gerçekleştirilmesi yönünde çaba sarf edilmesine yol açtığı izlenmektedir (Pratchett, 1999: 633).

2. Çözüm Sürecinde Akil İnsanlar Heyeti

Demokratik açılım sürecinin projelerinden biri olan Âkil İnsanlar Heyeti (AİH), çözüm süreci ile ilgili toplumsal algı oluşturmak amacıyla kuruldu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından, “*Bugün burada bulunan heyet, Türkiye’nin elbette ki tüm Âkil İnsanlarından oluşan heyet değildir. Bu heyeti bir özet, bir örnek, temsili bir grup olarak görmek belki daha doğru olacaktır.*” (<http://aa.com.tr>, 4 Nisan 2013) sözleriyle kamuoyuna açıklanan AİH’nin, tüm yurttaşları temsil eden bir yapıya sahip olduğu vurgusunda bulunuldu.

Heyetin göreve başlaması 4 Nisan 2013 tarihinde Başbakan Erdoğan başkanlığında Dolmabahçe Sarayı Başbakanlık Ofisi’nde yapılan toplantının ardından gerçekleşti. AİH, Ege Bölgesinde 8, diğer bölgelerde ise 9’ar kişi olmak üzere toplam 62 kişiden oluşmaktaydı.

AİH’de sanat dünyasından Hülya Koçyiğit, Orhan Gencebay, Kadir İnanır, Lale Mansur ve Yılmaz Erdoğan’dan oluşan 5 kişi yer alırken, iş dünyasını eski TÜSİAD Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ ve TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu temsil etmekteydi. Heyette işçileri temsilen ise Türk-İş Başkanı Mustafa Kumlu ile Hak-İş Başkanı Mahmut Arslan; memurları KESK Başkanı Lami Özgen; çiftçileri TZOB Başkanı Şemsi Bayraktar ve Alevi kesimi temsilen ise Cem Vakfı Başkanı İzzettin Doğan yer aldı. Ayrıca insan hakları dernekleri temsilcilerinin de bulunduğu AİH’de aralarında Fuat Keyman, Deniz Ülke Arıboğan, Baskın Oran, Murat Belge ve Etyen Mahçupyan’ın da bulunduğu çok sayıda akademisyene yer verildi. Aynı zamanda üyelerin birçoğu çeşitli yayın organlarında yazan kişilerden oluşmaktaydı (Kızılkaya, 2014: 17-18).

Heyetin ilk toplantısına, Başbakan yardımcıları Bülent Arınç, Bekir Bozdağ, Beşir Atalay, Adalet Bakanı Sadullah Ergin, İşçileri Bakanı Muammer Güler, Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan katılmıştır (Sabah, 4 Nisan 2013). İlk toplantının süresi 7 saat saattir (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

Heyet üyelerine Âkil İnsanlar Heyeti’ne katılmaları için davet, dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay ve Başbakan Başdanışmanı Yalçın Akdoğan tarafından yapılmıştır (Mahçupyan, yüz yüze görüşme, 01 Eylül 2014; Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014; Hisarcıklıoğlu, e-posta ile görüşme, 1 Aralık 2014). Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı davetlerin de olduğu bilinmektedir (Oğan, yüz yüze görüşme, 20 Şubat 2015).

Arslan (e-posta ile görüşme, 18 Mart 2015), kendisine yapılan teklifi şöyle aktarmaktadır: “... *Başbakan Yardımcısı Sayın Beşir Atalay bir akşam aradı. ‘Malum, bir çalışma yapıyoruz. Sayın Başbakan’ın da bu konuda bir teklifi var. Sizin Âkil İnsanlar Heyeti’nde yer almanızı istiyoruz’ dedi.*”

Üyelerin kimler tarafından belirlendiği konusunda kamuoyuna herhangi bir açıklama yapılmadı. Heyet üyelerinden Mahçupyan (yüz yüze görüşme, 01 Eylül 2014), üyelerin isimlerinin belirlenmesi aşamasına Abdullah Öcalan’ın da müdahil olduğunu, bununla birlikte AK Parti içerisinde çözüm süreci ile ilgili çalışmaları yürüten ekibin listeyi oluşturduğunu belirtmekte ve bu listenin en son aşamada da Başbakan Erdoğan’ın kontrolünden geçtiğini ifade etmektedir. Bayramoğlu, “*Benim bildiğim kadarıyla bu heyetin oluşmasında bir istişare mekanizması çalıştı yani*

hükümetle HDP arasında bazı görüşmeler yapıldı. HDP’lilerin özel olarak istedikleri, altını çizdikleri isimler oldu. Bir tür mutabakat listesi denebilir. Tabii bu mutabakat listesi eşit koşullarda oluşmuş bir liste olmayabilir, onun ayrıntılarını bilmiyorum ama son kısımda hükümetin tabii özellikle Tayyip Erdoğan’ın başbakan olarak tek tek isimler üstünde etkili olduğunu biliyorum.” demiştir (Bayramoğlu, telefonla görüşme, 11 Mayıs 2015).

Heyet üyelerinin seçiminde, üyelerin “*Daha çok farklı kesimlerle, daha ziyade hükümetle Kürt meselesi arasında tampon olabilecek soğukkanlılığa sahip olan, Kürt meselesine kafa yormuş olan ama(bu konuda)taraf olmamaya da çalışmış olan kişiler”* (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014) olmaları göz önünde bulundurulmuştu. Ayrıca, “*hükümetin açılım projesini sabote etmeyecek kişiler de bu konuda âkil olarak kabul edilmişti”* (Dedeoğlu, yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014).

Üyelerin tespiti sırasında her grubun başkanı, başkan vekili ve sekreteri de belirlenmiştir. Bazı üyeler bu görevlendirmeye sıcak bakmamaktadır. Heyet üyesi Belge bu konudaki düşüncesini şöyle açıklamaktadır: “*İlk görevlendirildiğimizde her grubun başkanı, başkan vekili, sekreteri önceden belirlenmişti. Buna birçok kişi tepki gösterdi. Ben de tepki gösterdim. Başkanımızı, başkan vekilini ve sekreteri biz seçmeliydik diye. Hükümet bize buna karşılık, işinizi kolaylaştırmak için böyle yaptık cevabını verdi.”* (yüz yüze görüşme, 26 Ağustos 2014). Dedeoğlu (yüz yüze görüşme, 24 Haziran 2014) gibi üyelerin bir kısmı ise bu tür bir görevlendirmeyi çok da önemsememektedir: “*(Başkanlık), gittiğimiz yerlerde düzenlenen toplantılarda açılış konuşmasını yapmakla ilgili bir başkanlıktı”*.

Heyetin çalışmaları süresince Başbakanlıkta üç kez toplantı yapıldı. İlk toplantının ardından bir aylık çalışma süresinin değerlendirildiği ara toplantıya sadece grup başkanları, başkan vekilleri ve sekreterler katıldı. Üçüncü toplantı ise yine tüm üyelere açık yapılan ve yaklaşık 3 saat süren (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014) kapanış ve değerlendirme toplantısıydı.

AİH’nin çalışmaları süresince yapmış olduğu harcamaları Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı karşıladı. Bu harcamalar, üyelerin evlerinden araçlarla alınması, uçak biletleri, kalınan oteller ve çalışmalar sırasında sağlanan güvenlik hizmetlerini içermekteydi (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Âkil İnsanlar Heyeti’nin amacı ve çalışmalarının kapsamını genel olarak şu şekilde ifade etmiştir: “*Hem biz bu heyetteki Âkil İnsanların görüş ve önerilerini dinleyecek, onlarla istişarelerde bulunacağız, hem de onlar*

bölgelerimizde bir kısım etkinlikler gerçekleştirerek halkımızla, kanaat önderleriyle buluşacaklar” (Radikal, 3 Nisan 2013). Heyet’in esas olarak toplumu çözüm sürecine hazırlama ve farklı kesimlerin talep ve beklentilerini, kaygılarını karar alıcılara taşıma işlevini görmesi öngörülmüştür (Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu, 2013: 17). Benzer şekilde AİH üyeleri de amaçlarını şu şekilde ifade etmektedirler: “*Âkil İnsanların işlevi, toplumda barış fikrinin tartışılması ve meşrulaştırılmasıydı* (Bayramoğlu, telefonla görüşme, 11 Mayıs 2015); *çözüm sürecinin ve arkasındaki barış iradesinin insanlara anlatılıp, uzlaşma ortamının oluşmasına katkı sunmaktı.*” (Erdoğan, e-posta ile görüşme, 27 Mayıs 2015).

AİH üyesi Fuat Keyman (yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014) ise, Âkil İnsanların, çözüm sürecinin müzakere boyutunun toplumsal destek temelindeki önemli bir aracı olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda AİH, toplumun “konuşma”sını sağlaması açısından bir araç olarak görülmektedir. Bu bakış açısının üyelerin seçiminde de etkili olduğunu belirten Etyen Mahçupyan, heyette yer alan üyelerin orada bulunmalarının nedenini, çok özel vasıflara sahip olmalarından değil, sadece konuşma imkânını yaratmalarının beklenmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

AİH üyeleri çalışma yöntemlerini ve görüşülecek kişiler listesini kendileri belirlemiştir. Bu nedenle de görüşme yöntemi, görüşülen kişiler, sayıları, toplantı sıklıkları gibi çalışmalara özgü nitelikler her grupta farklılık göstermektedir. İki aylık çalışma sürecinde buldukları bölgelerde STK’lar, üniversiteler, kanaat önderleri, işçiler, çocuklar, sorundan etkilenen aileler, dini örgütler ve birçok farklı kesimden insanla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonrasında her grup bölgelerindeki çalışmalara dair gözlemlerini bir rapor halinde hükümete sunmuştur.

Heyet üyesi Prof. Dr. Fuat Keyman, hükümetin bir akıl insanlar heyeti oluştururken, herhangi bir akademik, teorik veya dünya pratikleriyle bağlantılı bir çalışmanın sonucunda bu kararı almış olabileceğini düşünmediğini belirtmektedir. Keyman, sürecin kendiliğinden çalışmalar esnasında şekil aldığını ve hükümet tarafından kendilerine açıkça belirtilmemiş bazı olumlu sonuçların ortaya çıktığını da vurgulamaktadır. Buna göre, sözü edilen olumlu sonuçlar, çözüm sürecine desteğin artması, toplumun müzakereyi öğrenerek müzakereye önem vermesi, toplumun çözüm sürecinin alt yapısını güçlendirmesi ve toplumun konu hakkında bilgilendirilmesidir (Keyman, yüz yüze görüşme, 18 Temmuz 2014).

Mahçupyan’a göre (yüz yüze görüşme, 01 Eylül 2014), hükümet heyeti oluşturarak aslında bir sivil toplum eylemi planlamıştır. Görüşmeler sırasında duygu, hayaller, beklentiler, acılar ortaya çıkmıştır. Mahçupyan, bu durumu insana dokunmak olarak tanımlamaktadır.

Bölgelerin raporlarında ifade ettiği endişe, beklenti ve talepler yasama organına hiçbir şekilde yansımamış, hatta raporlar çalışmalar başlamadan önce kitaplaştırılacağı ifade edilmesine rağmen kitaplaştırma süreci de gerçekleşmemiştir.

ÂİH çalışmaları, Mayıs ayında gerçekleşen Reyhanlı’daki patlama ve ardından yaşanan Gezi Olaylarının gölgesinde kalmıştır.

Sonuç

Müzakereci demokrasi kuramının temelinde, ortak kaygıları doğrultusunda görüşlerini yansıtan kararlar alabilen bağımsız ve eşit yurttaşların oluşturduğu bir toplum fikri yer almaktadır. Müzakereci demokrasi kavramı üzerine kapsamlı pek çok akademik tartışma yapılmasına rağmen, yurttaşların kamu meseleleriyle ilgili birbirleriyle konuşabileceği ve gerçekten konuştukları forumlar düzenleme girişimleri konusuna çok az değinilmiştir. Bu nedenle, müzakereci uygulamaların hatları kesin çizilmiş kuralları yoktur. Bu bağlamda, demokratik kuramın eleştirel bakış açısından faydalanarak, müzakereci demokrasi bağlamında ortaya çıkardığı sorunları ve kuram ile uygulama arasındaki uyum/uyumsuzlukları ortaya koymada Âkil İnsanlar Heyeti’ni örnek olarak ele aldığımız bu çalışmada, Heyet, üç temel çerçevede ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, heyetin oluşumu; ikincisi, heyetin çalışmaları sırasında uyguladığı yöntem ve üçüncüsü heyet tarafından sunulan önerilerin idari kararlara yansımaları sürecidir.

Bu bağlamda, Âkil İnsanlar Heyeti oluşumunu, eşitlik kriteri üzerinden değerlendirmek yararlı olacaktır. Müzakereci süreçte, eşit konuşma bireylerin her açıdan birbirleriyle eşit olmaları ile mümkündür. Buna göre, 12 kadın ve 50 erkek üyeye sahip Âkil İnsanlar Heyeti’nin cinsiyete dayalı bir eşitsizliği barındırdığını söylemek mümkündür. Barışın eşitsizlikler üzerine kurulması onun sürekliliğine yönelik en büyük tehlikedir. Bu nedenle toplumda eşit olmayan ilişkilerle sembolize olmuş kadınlar, LGBTİ bireyler vb. grupların ve mecliste temsil edilen siyasal partilerin barış sürecine aktif bir biçimde katılımlarının sağlanması sürecin sürekliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Eşit temsil ile ilgili söz konusu eksiklikler, sürecin kapsayıcılığı konusunda eleştirilene maruz kalmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte, eşitlik ilkesi ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer husus, AİH üyelerinin hem kendi içlerinde hem de bir araya gelerek Kürt sorununun çözümü konusunda müzakere buldukları yurttaşlarla aralarında eğitim, bilgi ve tecrübe farklılığına sahip olmalarıdır. Bu farklılıklar tartışmayı ve diyalogu sınırlayan faktörlerdir. Tartışılan konu hakkında bilgi sahibi olan bireylerin konuyla ilgili herhangi bir bilgisi olmayan ya da az bilgiye sahip olanlar karşısındaki sunumları, dinleyici konumundaki yurttaşları pasifleştirmekte, tartışma ve diyalogu sınırlandırmaktadır. Ayrıca müzakere sürecinde yurttaşların sorular sorması ve üyelerin bu sorulara cevap vermesi görülen tek diyalog biçimi olunca, yurttaşlar sadece seçkinlerin sunduğu bilgileri alan pasif bireylere dönüşmektedir. Bu durum, eşitlik ilkesine dayalı bir müzakere gerçekleşmesi bakımından sorun teşkil etmektedir. Söz konusu eşitsizliklerin varlığının yanı sıra müzakereci anlayışın daha baştan tüm bireyleri eşit sayan bir anlayışa sahip olması, sorunun kuramsal düzeydeki çıkmazlarından birine işaret etmektedir.

Müzakereci sürecin aynı zamanda bir öğrenme/bilgi edinme süreci olduğu anımsandığında; eşit olmayan koşullarda gerçekleşen bir tartışmanın yalnızca konu hakkında bilgisi olmayanlara yönelik öğretici/bilgilendirici bir süreç olduğu buna bağlı olarak da öğrenme sürecinin de tek yönlü gerçekleştiği vurgulanabilir.

Müzakereci süreçte, seçilmiş grupların hiçbiri, toplumda mevcut olan tüm bakış açıları ve fikirleri doğru olarak yansıtamaz. Buna rağmen müzakereci anlayışta temsiliyet bir zorunluluktur. Ancak temsilci grupların devletten bağımsız ve gerektiğinde ona karşı durabilen bir yapıda olması gerekmektedir. AK Parti, merkez-çevre yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, çevreyi temsil eden bir yapı olmasından ötürü Habermas'ın ortaya koyduğu kamusal alan modeliyle uyum göstermektedir.

Aynı zamanda, bazı insanların belirli bir konuda müzakere etmek istememeleri ya da bunun için gerekli yetileri kazanmak konusunda isteksiz olmaları söz konusu olsa bile sorun ve sonuçla ilgilenmeleri; o sorun ve soruna ilişkin sonucun kamunun gündeminde yer edinmesi, müzakereci sürecin olumlu bir çıktısı olarak görülebilir. Âkil İnsanlar Heyeti'nin çalışmaları, Kürt sorununun demokratik yollardan çözümü hakkında insanların düşünmesine ve bu konunun insanların gündemlerinde yer edinmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte bireylerin müzakere sürecinde, soruna yönelik kendi bakış açılarının iletişimsel bakımdan yetkin bir

temsilci tarafından geliştirilebilir olduğunu düşünmüş olmaları da mümkün görünmektedir.

İkinci olarak, Âkil İnsanlar Heyeti’nin uyguladığı yöntemlere bakıldığında; müzakereci süreçlerde eşitsizliği doğuran önemli bir faktörün fiziksel alanın özelliğine bağlı olduğu görülmektedir. Kimi toplantıların fiziksel anlamda düzenlenişi sunum yapanlar/siyasetçiler/temsilciler ile yurttaşlar arasındaki hiyerarşik yapıyı güçlendirmektedir. Toplantılara katılan temsilcilerin konuşmalarını yurttaşlardan ayrı bir yerde yapmaları örneğin sunumları/konuşmaları sırasında sahne kullanmaları gibi düzenlemeler yurttaşları izler kitleye dönüştürmektedir. Müzakereye katılanlar arasında ortaya çıkacak bu hiyerarşik ve tutarsız ilişkilerin oluşmasını önlemek için uygulanabilecek yöntemlerden birisi yuvarlak masa toplantılarıdır. Akil İnsanlar Heyeti üyelerinin çalışmaları esnasında yuvarlak masa toplantıları Akdeniz, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi gruplarında uygulanmış; diğer bölge grupları farklı toplantı biçimlerini tercih etmiştir. AİH’nin çalışmalarında yöntemsel bir standardın olmayışı, bu kriter göz önünde bulundurulduğunda, bir dezavantaj olarak değerlendirilebilmektedir.

Müzakereci süreçlerde, bazen üyelerin belirli ilgi alanları ya da grupların temsilcileri olarak görülmek istememeleri söz konusu olabilmekte; böyle durumlarda bir tercih olarak kamuya açıklık sınırlandırılmaktadır. Âkil İnsanlar Heyeti de zaman zaman medya temsilcilerini müzakere sürecinin dışına çıkarmayı tercih etmiştir. Toplantıya katılanların rahatça konuşabilmelerini sağlamak adına gerçekleştirildiği ifade edilen bu uygulama, ‘temsil’e ilişkin bir sorun olarak görülmektedir.

Kürt sorunu çok yönlü bir sorundur ve bu sorunun ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle duygulardan arındırılması mümkün değildir. Buna bağlı olarak, yaşanan terör nedeniyle yakınlarını kaybedenlerin müzakere sürecine katılmaları tartışmanın rasyonelliğine zarar vermektedir. Çünkü duygusal yoğunluk yaşayan bu bireylerin rasyonel bir tartışma gerçekleştirmeleri oldukça zor görünmektedir.

Son olarak kararların idari güce dönüşmesi bağlamında ele alındığında, Âkil İnsanlar Heyeti’nin yaptığı toplantılarda herhangi bir karara varma yönünde bir gayretin ya da karar alma konusunda bir görevin bulunmadığı, bu sebeple, yapılan tartışmalar sonunda yasama organına etki edebilecek herhangi bir karara ulaşılmadığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum, müzakereci demokrasi idealine aykırıdır.

Günümüzdeki müzakereci gruplar özü itibariyle “sözde” müzakere süreçleri yaratmaktadır. Bu gruplar liberal sistem içerisine entegre olup, bu sisteme ait çıkarımlar, söylemler ve güç yapılarından etkilenmektedirler. Ancak müzakereci süreçlerin bir takım sınırlılıkları olmasına rağmen güncel uygulamalardaki bazı ilkeler başarılı sonuçlar doğurmaktadır. Söz konusu olumlu sonuçlardan birisi, Heyet’in, toplumun tümünü ilgilendiren Kürt sorununun çözümü konusunda bireylerin görüşlerini dile getirmelerine ve bu görüşlerin temsilciler aracılığıyla hükümete iletilmesine olanak tanınmasıdır.

Habermasçı müzakereci demokrasi yaklaşımı, demokrasiyi iyileştirmek için daha çok katılımın gerekli olduğu inancına sahiptir. Bu inancın yarattığı girişimlerin daha demokratik bir politikaya yol açmayacağı inancını taşımakta, ancak kamu katılımını artırma girişiminin temelini oluşturan demokratik fikirlerin ve uygulamaların şüphesiz bir biçimde desteklenmeye layık olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça

- Akil İnsanlar Heyeti (2013). *Âkil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Anadolu Bölgesi Raporu*.
- Anadolu Ajansı (2013). *Bu heyet 76 milyonun özeti*. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bu-heyet-76-milyonun-ozeti/258543>.
- Benhabib, S. (1999). Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru. Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması içinde*. (s. 101-139). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Button, M. ve Mattson K. (1999). Deliberative Democracy in Practice: Challenges and Prospects for Civic Deliberation. *Polity*, 31(4), 609-637.
- Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas. Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması içinde*. (s. 140-173). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Davutoğlu, A. (2004). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre.
- Demir, G. (2011). Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 22, 48-71.
- Demir, S. (2014). Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben ile Öteki'nin Yeri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (2)5, 233-237.
- Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek*. Ankara: İmge.

- Dryzek, J. (1990). *Discursive Democracy: Politics, Policy and Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erdoğan, M. (2012). Müzakereci Demokrasi ve Sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 25-43.
- Gould, C. C. (1999). Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili. Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. (s. 244-267). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Gülener, S. (2007). Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Dergisi*, 14, 36-66.
- Habermas, J. (1997). Popular Sovereignty as Procedure. James Bohman ve William Rehg (Ed.), *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* içinde. (s. 35-66). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli. Seyla Benhabib (Der.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. (s. 37-50). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı Cilt 1; Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme Cilt 2; İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine*. Tüzel M. (Çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Habermas, J. (2005). Concluding Comments on Empirical Approaches to Deliberative Politics. *Acta Politica*, 40(3), 384-392.
- Habermas, J. (2015). Kamusal Alan. Meral Özbek (Ed.), *Kamusal Alan içinde*. (95-102). İstanbul: Hil.
- Heper, M. (2012). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Soyarık, N. (Çev.). Ankara: Doğu Batı.
- Kaynak, M. (2009). *Kürt Meselesi Türkiye’nin Çözümü*. İstanbul: Profil.
- Kızılkaya, M. (2014). *Barışa Katlanmak, Bir Âkil’in 83 Günü*. İstanbul: Alfa.
- Koçal, V. (2012). ‘Çevre’den ‘Merkez’e Yönelim Bağlamında Türkiye’de Muhafazakarlığın Dönüşümü: Siyasal İslamcılıktan Muhafazakar Demokratiğe AK Parti Örneği. *Bilgi*, 24, 81-111.
- Mansbridge, J. J. (1980). *Beyond Adversary Democracy*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Mardin, Ş. (2009). Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde. (121-158). Bursa: Dora.

- Meclis Araştırma Komisyonu (2013). *Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*. Kasım-571. Erişim: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss571.pdf> f.
- Mills, W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. Oskay, Ü. (Çev.). Ankara: Bilgi.
- Milot, M. (2010). Conceptions of the Good: Challenging the Premises of Deliberative Democracy. David Kahane, Daniel Weinstock, Dominique Leydet ve Melissa Williams (Ed.), *Deliberative Democracy in Practice* içinde. (s. 21-34). Toronto: UBC Press.
- Oktav, Ö. Z. ve Ertem, H. S. (2015). Giriş. Özden Zeynep Oktav ve Helin Sarı Ertem (Ed.), *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası* içinde. (s. 1-12). Ankara: Nobel.
- Oran, B. (2014). *Kürt Barışında Batı Cephesi, Ben Ege'de Âkilken*. İstanbul: İletişim.
- Özbudun, E. (1999). Türkiye'de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür. *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür* içinde. (s. 6-44). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Özhan, T. ve Ete, H. (2008). *Kürt Meselesi-Problemler ve Çözüm Önerileri*. SETA Analiz. Erişim: <http://file.setav.org/Files/Pdf/kurt-meselesipoblemler-ve-cozum-onerileri.pdf>.
- Parkin, F. (2013). *Max Weber*. London: Routledge.
- Phillips, A. (1999). Farklılığa Nasıl Yaklaşmalı: Fikirler Politikası Mı, Yoksa Mevcudiyet Politikası Mı?. Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. (199-219). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Pratchett, L. (1999). New Fashions in Public Participation: Towards Greater Democracy?. *Parliamentary Affairs*. 52(4), 616-633.
- Radikal* (2013). *İşte Bölge Bölge Âkil İnsanlar*. Erişim: <http://www.radikal.com.tr/politika/iste-bolge-bolge-akil-insanlar-1127942/>.
- Sabah* (2013). *Âkil İnsanlar Dolmabahçe'de*. Erişim: www.sabah.com.tr/aktuel/2013/04/04/akil-insanlar-dolmabahcede.
- Sambur, B. (2014). Kürt Sorunu: Çatışma mı, Çözüm mü?. Nezir Akyeşilmen (Ed.), *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi* içinde. (403-421). Ankara: ODTÜ.

- Shils, E. (2002). Merkez-Çevre. Çelikkaya, Y. Z. (Çev.). *Türkiye Günlüğü*, 70, 86-96.
- Smith, G. ve Wales, C. (2000). Citizens’ Juries and Deliberative Democracy. *Political Studies*. 48, 51-65.
- Uçar, F. ve Akandere, O. (2017). Turgut Özal’ın Kürt Sorununa Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 61, 365-392.
- Weber, M. (1968). *Economy and Society*. Berkeley: University of California.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Akın, H.B. (Çev.). Ankara: Adres.
- Yavi, E. (2007). *Emperyalizm Kıskaçında Türkler, Ermeniler, Kürtler*. Yavi, N.Y. (Çev.). İzmir: Yazıcı.
- Yayman, H. (2016). *Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*. İstanbul: Doğan.
- Yeğen, M. (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İstanbul: İletişim.
- Youtube (2005): *Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Diyarbakır’daki Konuşması*. Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=pnE78WkjpQk>.
- Young, I. M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. Seyla Benhabib (Ed.), *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. (174-196). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden İletişimsel Kamusalığa Geçiş*. İstanbul: On İki Levha.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 63-88
ISSN: 1302-6879

Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatro Karakterlerinde Kişilik Değişimi *Personality Transformation in Necip Fazıl Kısakürek's Theater Characters*

• Mustafa KAYA*
Celal ASLAN**

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Van/Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Education of Turkish, Van /Turkey.
m.kaya@yyu.edu.tr
ORCID: 00000003-4755-4994.

**Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Van/Türkiye.
Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Education of Turkish Language and Literary, Van / Turkey.
celalaslann@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6729-4531.

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

10/02/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

08/03/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atf: Kaya, M. & Aslan, C. (2021). Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatro Karakterlerinde Kişilik Değişimi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 63-88

Citation: Kaya, M. & Aslan, C. (2021). Personality Transformation in Necip Fazıl Kısakürek's Theater Characters. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 63-88

Öz

Necip Fazıl Kısakürek'in ikisi yarım kalmış on yedi tiyatro eseri bulunmaktadır. Bu eserler içinde; *Bir Adam Yaratmak*, *Para*, *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih*, *Reis Bey*, *Yunus Emre* ve *İbrahim Ethem*, *Püf Noktası* adlı oyunların merkezî kişilerinde kişilik değişimi/dönüşümü görülür. Yazarın diğer tiyatrolarının merkezî kişilerinde kişilik değişimine rastlanmaz. Bu sebeple çalışmamız, belirtilen altı eserin kişilik değişimi odağında incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur. Öncelikle oyun kişilerinin kişilik değişimleri kuramsal düzlemde ele alınmaya çalışılmış, bu amaçla kişilik kavramı ve kişilik değişimi ile ilgili teorik yaklaşımlara değinilmiştir. Kişilik ve kişilik değişimi kavramlarının özellikle psikoloji ve din alanlarıyla ilişkili olması nedeniyle her iki alanda yapılan bazı çalışmalara konumuzla ilişkisi bağlamında yer verilmiştir. Kurmaca metinlerde dış gerçekliğin yansıtılma biçimi, çoğu zaman yazarın niyetiyle doğrudan bağlantılıdır. Necip Fazıl Kısakürek, edebiyatın gayesi ve özde tiyatroya yönelimi ile ilgili fikirleri bağlamında; dünya görüşü ve ideolojik bakış açısını ülküsel bir tutum olarak eserlerine yansıttığını bizzat ifade eder. Dolayısıyla oyunlarındaki merkezî şahıs kadrosunun kişilik değişimlerinin incelenmesi, yazarın ülküsel tutumuyla yazma ediminin bağdaşp bağdaşmadığını ortaya koyması bakımından önem taşır. Bu çalışmada; belirtilen altı tiyatro eserindeki merkezî kişilerin yaşadıkları değişim ve dönüşümün tespit edilmesine ve söz konusu değişimi/dönüşümü yansıtan motiflerin betimlenerek çözümlenmesine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, tiyatro, karakter, dönüşüm, kişilik.

Abstract

Necip Fazıl Kısakürek has seventeen plays, two of which are unfinished. Among these works; personality transformation is observed in the central figures of the plays called *Bir Adam Yaratmak*, *Para*, *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih*, *Reis Bey*, *Yunus Emre* ve *İbrahim Ethem*, *Püf Noktası*. No personality change is encountered in the central figures of other theaters of the author. For this reason, our study was limited to examining the six works mentioned in the focus of personality change. First of all, personality changes of gamers were tried to be dealt with at the theoretical level, for this purpose, the concept of personality and theoretical approaches related to personality change was mentioned. Since the concepts of personality and personality change are particularly related to the fields of psychology and religion, some studies in both fields have been included in the context of our topic. As is known, the way external reality is reflected in fictional texts is often directly related to the author's intention. Necip Fazıl Kısakürek, in the context of his ideas about the purpose of literature and its tendency towards theater in particular; He expresses that he reflects his worldview and ideological perspective as an ideal attitude to his works. Therefore, the examination of the personality changes of the central person staff in his plays is important in terms of revealing whether the author's ideal attitude and the act of writing are compatible. In this study; It was tried to identify the change and transformation experienced by the central persons in the six theater works mentioned and to analyze the motifs reflecting the change/transformation in question.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, theater, character, transformation, personality.

Giriş

İnsan, doğal yapısının gereği fiziksel değişim ve dönüşüm yaşadığı gibi bilişsel, duyuşsal ve psikolojik olarak da devingenlik hâindedir. Değişim olgusunun yaşam boyu sürmesi insanın tabiatıyla doğrudan ilintili bir durumdur. İnsan hem kendisinin hem de hayatın olağan akışına uygun olarak idame ettirdiği varoluşun her aşamasında yeni bilgiler, kavramlar ve olgularla karşılaşır. Birey karşılaştığı yeni durumlarla birlikte kendisini sürekli bir iç denetimden geçirerek kişiliğini parça parça değiştirir ve dönüştürür. Ancak kimi durumlarda birey hayatında kendisini derinden etkileyebilecek olaylar ve olgularla karşılaşabilir. Bu etkenler bireyin hayatında büyük bir değişim ve dönüşümün meydana gelmesine neden olabilir, aynı zamanda bireyin zihinsel, ruhsal ve duyuşsal doğasında başkalaşıma zemin hazırlar. Bireyin deneyimlediği bir yaşanmışlık, karakter ve kişilik özelliklerini kökten değişime uğratacak düzeyde olabilir. Kimi zaman yaşanmışlıklar travma etkisi oluşturacak dereceye varabilir. Bütünsel olarak bakıldığında bu etkilenmelerin, bireyin kişiliğinde değişim ve dönüşümün ortaya çıkmasına zemin hazırladığı gözlemlenir. Necip

Fazıl Kısakürek'in tiyatro eserlerinde kişilik değişiminin farklı boyutlarıyla konu edildiği görülmektedir. Bu çalışmada Necip Fazıl'ın oyun karakterleri kişilik kavramı odağında çözümlenmeye çalışılacağından öncelikle kuramsal boyutuyla 'kişilik' kavramına değinmek gerekmektedir.

1. Kişilik

Personality (kişilik) kavramı, etimolojik olarak Latince "persona" sözcüğünden türetilmiştir. "Persona" sözcüğü ise Yunan tiyatrosunda oyuncuların yüzlerine taktığı maske için kullanılmıştır (Allport,1956:25-26). Roma döneminde anlam genişlemesine uğrayan "persona" sözcüğü, oyuncunun taktığı maske yerine oyuncunun bizzat kendisi için kullanılmaya başlanmıştır (Evrin, 1976: 76). Etimolojik olarak tiyatrodan gelen kavram, kök anlamına bağlı olarak kişilik anlamıyla yaygınlaşmıştır. Kavramın birçok alanda yaygın kullanımıyla ulaştığı çok boyutlu ve karmaşık yapısı farklı tanımlarının yapılmasına sebep olmuştur. Sardoğan ve Karahan (2009: 113) kişiliği bir insanı başkalarından ayıran, tutarlı ve sürekli olarak sergilenen bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü olarak tanımlarken Burger (2006: 23) bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlamıştır. Cüceloğlu (1991: 404) ise 'kişilik'i bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı, yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak ifade etmektedir. Aytar-Güngör (2011: 183)'e göre bireyi diğer bireylerden ayıran özelliklerden biri de kişiliktir. Bu özellik insanı kendine özgü yapar. Kişilik bir biçimden ziyade davranışlar, düşünceler, duygular gibi farklı mecralarda açığa çıkar.

Levinson (1986)'a göre insan varoluşunun doğasındaki periyodik değişim ile yaşam yapısı sürekli dönüşüm halindedir. İlhan (2013) ise kişiliğin hayat boyu kararlılık göstermesinin yanı sıra değişim sergilediğini ifade etmektedir. Kişilik devingen bir yapıya sahiptir, sürekli olarak halden hale girer. Bireyin kişilik yapısında meydana gelen değişimleri olumsuz bir durum olarak algılamak insanın fitri özelliklerine ters bir durumdur. Çünkü insan sürekli değişim ve gelişim halinde olan çok yönlü bir varlıktır. Payot (2019: 30)'a göre insan karakterinin homojen bir yapıya sahip olduğu inancı, yüzeysel bir gözlemden başka bir şey değildir. Erikson ise bu görüşe paralel olarak çocukluk yıllarının kişilik gelişimindeki önemini kabul etmenin yanı sıra bu sürecin tüm hayat boyunca gelişmeye devam ettiğini belirtmektedir (Tanrıverdi, 2019: 35). Baymur (1994: 255)'a göre kişilik sonlanmış, donmuş bir yapı değildir; tam tersine dinamik bir gelişim sürecidir (Fromm, 2016: 303).

Payot (2019: 29-30)'a göre insanın karakteri; hayat koşulları ve dış etkenlerden kaynaklanan sebeplerden ötürü değişebilir. İnsan karakteri birçok bileşimin neticesidir. Kişilik çevresel faktörlerin etkisiyle değişiklik gösterebileceği (Başaran, 2000: 57) gibi bireyin etkileşim ve iletişim halinde bulunduğu birey ve gruplar aracılığıyla insan kişiliğinde zamanla değişim olabileceği ifade edilmektedir (Robbins, Judge, 2012: 136). Adler ise kişilik gelişiminde anne-baba etkisinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Burger, 2006: 152). Kişilik değişiminde birçok faktör etkili olmaktadır; dinî inanç ve tercihlerin de bunlardan biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bovet (1958: 49) hayatımızın kanunu olarak bulmaya çalıştığımız yüce sebebin ve yüce idealin mahiyetini anlama çabasının yaratılışımızın bir niteliği olduğunu belirtmektedir. Fromm (1990:37)'a göre insan sadece ekmele yaşayamaz. İyi ya da kötü, yüksek ya da aşağı, doyurucu ya da yıkıcı din ve felsefe sistemleri arasında seçim yapma arayışındadır. Dinî arayış içinde olan ve bu arayış neticesinde değişim yaşayan kişilerin, değişim sonrasında bazı psikolojik sorunlarını çözebildikleri, huzur ve güvene kavuştukları gözlenir (Karaca, 2010: 75). Jersild (1976: 618)'e göre kendini gerçekleştirme psikolojisi ile dinsel bir hayat görüşünün psikolojik yönleri arasında benzerlikler vardır. Kendini gerçekleştirmek isteyen insanın dayanaklarından biri de sevmeye yeteneğidir; sevgi duygusu, birçok dinin temellerinden biri sayılmaktadır. Freyer (2013: 102) dinlerin "birey" olarak kişiyi etkilediğini, bu tesirin oldukça derin ve güçlü olabileceğini ifade eder. Şentürk (1997: 168) ise dinin; duygular, istekler, inançlar, dünya ve toplumla ilişkiler ile davranışlar şeklinde kendisini gösteren psikolojik yaşama nüfuz ettiğini ve her bakımdan kişiliğe yansıdığını belirtir.

2. Necip Fazıl Kısakürek ve Tiyatro

1923'te Yeni Mecmua'daki ilk şiiriyle yayın ve sanat hayatına başlayan, sanatının zirvesinde bulunan dönemin ünlü şairi Ahmet Haşim'in "*Çocuk, sen bu sesi nereden buldun?*" takdirini kazanan Necip Fazıl, öncelikle şair kimliğiyle tanınmıştır. Hatta *Kaldırımlar* kitabına adını veren şiiri, isminin ayrılmaz bir parçası olarak adeta unvanı olmuştur: *Kaldırımlar Şairi* (Okay, 1987: 4-22). Hikâye, roman, şiir, biyografi, otobiyografi gibi edebi eserlerin yanı sıra gazetecilik ve dergicilik gibi faaliyetlerde bulunmuştur. (Karabulut ve Aydın, 2020: 3).

Türk tiyatrosunun önemli isimlerinden Muhsin Ertuğrul'un teşvikiyle tiyatroya yazmaya otuzlu yaşlarında yönelen şair Necip Fazıl (Şen, 2017: 8), kendi fikir dünyasında meydana gelen değişim ile birlikte tiyatroyu dinî-mistik ruhu anlatma aracı olarak görür ve

tiyatroya yönelir. Necip Fazıl'ın hayatının en önemli dönüm noktası, Ahmet Arvasi ile tanışması sonrasında “*Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum / Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum...*” (Kısakürek, 1998b: 35) dizeleriyle dile getirdiği 30 yaşından önceki hayat felsefesini sonlandırıp yepyeni bir anlayışı benimsemiş olmasıdır. Bu süreçten sonra yazarın gerek şiir anlayışında gerekse nesirlerinin muhtevasında yeni dünya görüşünün izleri görülebilir. İlk tiyatro eserlerinin yazıldığı 1935-1948 yılları arasında “Necip Fazıl'ın İslâmî ve siyasî kimliğinin belirginlik kazanması ve tiyatroyu görüşlerini geniş kitlelere yaymak için bir vasıta olarak kullanmaya çalışması mevcut tiyatro oluşumlarının Necip Fazıl tiyatrosuna engeller koy(masıyla)” (Şen, 2017: 11) sonuçlanır. Bu olumsuzluklara rağmen 1948'e kadar, sekiz tiyatro oyunu yazar. 1948-1960 aralığındaki 12 yıllık bir kesintinin ardından tiyatro yazımına 1978'e kadar 9 eserle devam eder.

Tiyatroyu sanatın en büyük keşfi olarak tanımlayan Necip Fazıl, tiyatro eserini ve tiyatro sahnesini mikâp (küp) benzetmesiyle tarif eder: hayatı ön tarafı açılır kapanır bir küp içinde yakalamak. Ayrıca tiyatroya misyon yükleyerek onu içtimaî davada en büyük vaaz kürsüsü olarak görür (Kısakürek, 1998a: 119-194).

Geniş bir âlemi içerisinde barındıran, bin bir ruh halini yaşayan insanın hayatının çeşitli aşamalarında önemli değişimler yaşaması olağan ve mümkündür. Fakat her değişim insan üzerinde aynı etkiye sahip olmayabilir. Kimi değişimler insanın hayatında yepyeni mefkûrelerin yerleşmesini sağlar ve bu değişim rüzgârını hayatından tutun da tüm eylemlerinde görebilmek mümkündür. Özellikle bireyin ruh dünyasında çok büyük değişimler meydana gelmişse bu değişimin izlerine bireyin hayatının yanı sıra eserlerinde işlediği karakterlerde de rastlamak olağan bir durumdur.

Necip Fazıl, Tanzimat'tan bugüne değin çöküntülerini yaşadığımız toplumun buhranını, ıstırabını, darmadağınlığını, hafakan ve ümitlerini tiyatro eserlerinde dile getirir (Kabaklı, 2008: 216). Yaşadığı değişim ve dönüşüm hayatına yepyeni, eski yaşantısı ve hayat felsefesiyle hemen hemen hiçbir ilgisi olmayan bir dünya görüşü getirmiştir. Tepeli ve Pektaş (2013: 2925)'a göre Kısakürek'in yaşam serüveni, ruhindaki gelgitler, düşünce dünyasındaki değişimler eserlerinin çoğunda gözlemlenebilir. Değişimin izleri tiyatrolarındaki dramatisasyonla daha net ve somut bir biçimde izlenir.

Necip Fazıl, ikisi yarım kalmış toplam 17 tiyatro eseri yazmıştır: *Tohum* (1935), *Bir Adam Yaratmak* (1937), *Künye* (1939), *Sabır Taşı* (1940), *Para* (1941), *Siyah Pelerinli Adam* (1943 tefrika-1949 kitap), *Sır* (1946 yarım kalmıştır), *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih* (1948), *Ahşap Konak* (1960), *Reis Bey* (1960), *Kumandan* (1960 yarım

kalmıştır), *Püf Noktası* (1962-1965?), *Kanlı Sarık* (1967), *Abdülhamid Han* (1968), *Yunus Emre* (1969), *Mukaddes Emanet* (1971), *İbrahim Ethem* (1978).

3. Kısakürek'in Tiyatrolarında Değişim ve Dönüşüm Geçiren Ana Karakterlerin Tahlihi

Necip Fazıl, yaşamının belli evrelerinde çeşitli zihinsel sancılar çekmiş, özellikle Ahmet Arvasi ile tanışmasından sonra yaşamında ideal benlik ve kimlik oluşturma çabasına girmiştir. Bu durumu kimi tiyatro eserlerinin ana karakterlerine yansıttığını görmek olağandır.

Necip Fazıl'ın tiyatro eserlerindeki ana karakterlerin yaşadıkları değişim ve dönüşümleri incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, merkezî karakterlerinin önemli ölçüde değişim ve dönüşüm yaşadığı şu tiyatro eserleri incelenmiştir: *Bir Adam Yaratmak*, *Para*, *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih*, *Reis Bey*, *Yunus Emre*, *İbrahim Ethem*. Şen (2017: 198-228), Necip Fazıl'ın tiyatrolarındaki merkezî kişileri “idealize edilmiş merkezî kişiler” ve “dönüşüm yaşayan merkezî kişiler” olmak üzere iki gruba ayırıp incelemiştir. Şen tarafından, *Bir Adam Yaratmak* oyununun merkezî kişisi Hüsrev “idealize edilmiş merkezî kişiler” kategorisinde; bu çalışmada ise değişim ve dönüşüm yaşayan bir kişilik olarak değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir.

Necip Fazıl'ın yukarıda belirtilen tiyatro eserlerinde merkezî karakterlerin yaşadığı değişim ve dönüşümün niteliği psikolojik, fikirselsel ve manevî nedenler odağında tasnif ve analiz edilmiştir.

3. 1. Psikolojik Değişim

Necip Fazıl'ın incelenen tiyatro eserlerinden *Bir Adam Yaratmak* oyununun merkezî karakteri Hüsrev, ideal bir benlik ve kimlik arayışındadır. Bu arayışı sürdürürken çeşitli buhranlar ve fikir sancıları çeken kahraman, psikolojik bir değişim yaşar ve bir adam yaratmak iddiasıyla yola çıkarken yaşadığı buhranlar neticesinde bizatihi kendi benliğiyle karşı karşıya kalır. Bu durum onu Allah'a ulaştırır. Kahramanın yaşadığı psikolojik değişim onu yepyeni bir karaktere dönüştürür. Ana karakterinin psikolojik değişim yaşadığı diğer bir eser ise *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih* oyununun merkezî karakteri Parmaksız Salih'tir. Kumara düşkün olan, bu illetten kurtulamayan, bu illet yüzünden başta işini, eşini, malını ve en önemlisi de çocuğunu kaybeden Salih'in parmağında çıkan dolama hastalığından dolayı parmağını kesmesi, ayrıca yıllardır aradığı oğlunu kumar masasında bulması onun hayata bakışında önemli bir değişim geçirmesine sebep olur.

3.1.1. Bir Adam Yaratmak Duyarlılık artıkça acının yoğunluğu da artar.

(Leonardo da Vinci)

Necip Fazıl'ın Maraş'ın kurtuluşunu anlatan ilk piyesi *Tohum*'dan sonra yazdığı, uzun süre kapalı gişe oynanan, tiyatro camiasında önemli derecede yankı uyandıran *Bir Adam Yaratmak* ikinci piyesidir. *Bir Adam Yaratmak* piyesinin ana karakteri Hüsrev'in kaleme aldığı *Ölüm Korkusu* adlı eserindeki olaylarla gerçek hayatta yaşadığı olayların benzeşimi üzerine tasarlanan oyunda; Hüsrev'in buhranları, bunalımları ve yaşadığı fikir sancıları girift, derin ve etkileyici bir dille anlatılır.

Necip Fazıl'ın *Bir Adam Yaratmak* piyesinde ideal bir benlik ve kişilik arayışında olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yazar, Hüsrev ana karakteri üzerinden ideal bir benlik ve kişilik ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Aslında yeni bir adam var etmeye çalışırken bu durumun bir bunalım ve cinnet halinin, bir zihinsel sancı sürecinin başlangıcı ve neticesi olacağını: “*Ben ne yaptım? Bir hududu zorladım. Kendimin dışına çıkmak isterken kendime rast geldim... Ben ne yaptım? En sağlam basamağı ayağımdan kaydurdum*” (Kısakürek, 1976a: 54) diyerek dile getirmektedir.

Hüsrev kafasında sürekli soru işaretleri olan, bu sorulara tatmin edici bir cevap bulamamanın ıstırabını yaşayan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Kafasındaki sorular ve şüpheler sürekli olarak beynini kemirmekte ve onu huzursuz etmektedir: “*Bir dakika sabret! Birazdan hiçbir şey anlamayacaksın. Bendeki bu ruh her şeyin iç yüzünü kurcalıyor, tırmıklıyor. Gözü bağlı hiçbir isteğe izin vermiyor. En sevdiği şeylerden bir anda iğreniyor. En düşünülmeyecek yerde, birdenbire düşünmeye, hesap yapmaya kalkıyor*” (Kısakürek, 1976a: 58). Ancak bu huzursuzluk yeni bir arayışın ve anlayışın kapısını aralayıp onu ideal kişiliğe ve benliğe ulaştıracak bir huzursuzluk olarak görülebilir. Hüsrev'in bir var oluş sancısı çektiği söylenebilir. İnsanın; yaşamının sınırlı oluşu nedeniyle sürekli bir yok oluş ve ölüm tedirginliği hissetmesi, bu dünyaya isteği dışında gönderilişi, burada korumasız kalışı yaşadığı bunalımın sebepleri olarak görülür.

Bu noktada Hüsrev'in bir çatışma yaşadığına tanık oluruz. İdeal benlik arayışındaki oyun karakteri, bir benlik oluşturma kaygısı yaşamaktadır. Toplumun kendisine yüklediği değerler ile ideal benliğini kurmak arasında sürekli bir kişilik buhranı yaşamaktadır. Bu nedenle toplumsal değerlerle çatışma içine girer: “*Allah'la kalabalık arasında kaldım. Boşlukta nasıl durayım?*” (Kısakürek, 1976a: 54). Bu çatışma zihinsel bir doğum sancısı gibi kendi benliğini bulana kadar

devam edecektir. Türkyılmaz (2003: 189)'a göre yalnızlık sadece fiziksel değil, ruhsal olarak da görülebilir. Bundan dolayı kalabalıklar içerisinde bile insan kendini yalnız hissedebilir. Bu yalnızlık, bireyin çevresine güven duymamasına sebep olur, birey kendisini yabancı hisseder hatta ruhsal hastalıklara dahi yakalanabilir. Hüsrev'in iç sıkıntılarının yanı sıra kişiliğinde derin izler bırakmış çeşitli hadiseler yaşamış olması, hassas mizacı, çevresindeki bireylerin ikiyüzlülükleri ve onu anlamaya çalışmamaları, onun ideal benlik ve kişilik arayışında yani yaşadığı varoluş mücadelesinde bunalıma girmesine ve bir cinnethali yaşamasına sebep olur. Ancak bu durumu yaşamasının temel sebeplerinden biri sınırları zorlayıp yeni bir adam yaratma iddiasında bulunması olabilir ve bu durumu şöyle izah eder: “*Ben tırmanmak istediğim kayadan düştüm. Meğer çok ileriye gitmişim. Yasak ülkelere girmişim. Gözü kör, yürürken bir çıyan yuvasına basar gibi bazı sırların üstüne bastım... Yaratıcı neymiş, yaratmaya kalkışarak tanıdım.*” (Kısakürek, 1976a: 108-109). Yeni bir kişilik ve kimlik inşa çabası zor ve sancılı bir ruh halinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu süreçte Hüsrev, bir adam yaratmanın Allah'ı tanımaktan ve ona kul olmaktan geçtiğini anlar. İdeal kişilik ve benliğin inşasının bir bedelinin olduğunu dile getirir: “*Yalancı ilah, doğrusunu tanıdı. Gölge artist öz sanatkârı tanıdı. Ben şimdi şu anda tanıyorum Allah'ı. İlminin, sanatının karşısında aklımı veriyorum. Aklım bir cephane deposu gibi patlıyor, kül oluyor. Bekle, az kaldı.*” (Kısakürek, 1976a: 108-109).

Ana karakter Hüsrev'in ulaşmak istediği benlik insanda fitri olarak var olan sonsuzluk duygusudur. Hüsrev kalabalıklar arasından çekilip sessiz ve kimsesiz bir şekilde 'içindeki ben'i bulma arzusundadır. Aslında Hüsrev, Yunus Emre'nin belirttiği içerideki ben'in -hakiki ben- arayışını yaşamaktadır. Bu ben'e ulaştığı an, Allah'a ve sonsuzluğa ulaşma arzusunu “*Ben mi samimi ve tabii değilim? Ben samimi ve tabii değilsem şu anda, o halde can çekişen bir hayvan, mesela başı taşla ezilmiş bir solucan da kıvranışlarında samimi ve tabii değildir*” (Kısakürek, 1976a: 61) cümleleriyle dile getirir. Bir adam yaratma niyetiyle yola çıkan Hüsrev, insanın ölümünün yokluk olmadığını, insanın hiçlik ve yokluk üzerine bir hayat kuramayacağını ifade eder. Varoluş mücadelesi verdiği bu süreçte ideal benlik ve ideal kişiliğin Allah'ı bulmaktan geçtiğini anlar. Sürekli yokluğu sorgulayan Hüsrev, sonunda kendi ben'indeki hakikati bulur: “*Allah'ım ben yok olamam! Her şey olurum, yok olamam. Parça parça doğranabilirim. Nokta nokta lekelere dönebilirim. Tütün gibi kurutulabilir, ince ince kıyılır, bir çubuğa doldurulur, içilir, havaya savrulabilirim. Fakat yok olamam... Allah'ı düşünebilirim. Razi değilim Allah'ım! Yok olmaya, kalmamaya, gelmemiş olmaya, mevcut olmamaya razı değilim...*”

Razıyım bir nokta olayım. Fakat o noktaya bütün kâinat, bütün mevcudıyla dolsun. Ben yok olamam. Ağlarım, tepinirim, çatlarım, çıldırırım, ölürüm, fakat yok olamam.” (Kısakürek, 1976a: 90). Böylece Hüsrev, yokluktan varoluş çizgisine yaklaşacak ve oradan kendini gerçekleştirilmeye imkân bulacaktır. O varoluşun gerçekleştiğini, bu durumun sonsuza dek bir varoluş şeklinde süreceğini: “*Kâğıt yanar, bir kül yaprağı olur. Değişmiştir. Artık geçmiş ola! Bir daha eski haline dönmez. Ben de bir kere değiştim. Artık geçmiş ola!*” cümleleriyle ifade eder (Kısakürek, 1976a: 104).

Bir Adam Yaratmak'ta Necip Fazıl, oyun kişinin ruhsal kırılma ve bunalımlarını işleyerek tiyatro sahnesini bireyin trajedisinin oynandığı bir platforma dönüştürür (Şahin, 2018: 868). Bu trajediyi ve bunalımları yaşayan Hüsrev, bir benlik arayışı içindedir. “Benlik” kavramı, insanın kendini görüş ve algılayış biçimi ve davranışlarını önemli ölçüde etkileyen/belirleyen psiko-dinamik bir yapı olarak tanımlanır (Hökekleli, 2013: 110). Metafizik bir arayışın yanı sıra bir benlik arayışı içinde olan Hüsrev, esas itibarıyla bu psiko-dinamik süreçten ötürü sürekli bir çatışma hali yaşamaktadır. Karabulut (2013: 150)’a göre çatışma, benliğin dürtüleri karşısında bireyin yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan tehlikedir. Birey duygular, düşünceler, arzular, yasaklamalar ve idealler arasında kalarak bir ikilem yaşamaktadır. Jung’a göre bu ikilemi yaşayan birey geçmişleriyle bir muhasebe yapar. Bu muhasebeyi gerçekleştiren birey, geçmişinde anlamlı bir şeyler bulursa yaşadığı krizden çıkar; aksi bir durum olursa kişilik bütünlüğünü bozan bir anlam krizi yaşayabilir (Gündoğdu, 2016: 398). Schultz- Schultz (2005: 110)’a göre de bu tip bireyler, kişilik tutumlarını dışa dönüklükten içe dönüklüğe; ilgilerini maddeden manaya doğru sevk edebilirlerse kişiliğin bilinçli ve bilinç dışı yönleri arasında denge sağlayarak bütünlüğe bir kişilik oluşturabilirler. Hökekleli (2013: 110)’ye göre de pek çok insan ciddi bunalımlar ve çatışmalardan geçerek kendi kimliğini bulabilmektedir. Büyük bunalımlar yaşayan Hüsrev, içe dönük ve manayı ön planda tutan bir yaklaşım sergileyerek görünürde her ne kadar ruhsal bir bunalım yaşıyor gözükse de içsel olarak bir adam yaratma iddiasında ne kadar aciz olduğunu anlama düzeyine ve mutlak yaratıcıya ulaşarak kimliğini inşa eder.

3.1.2. Nam-ı Diğer Parmaksız Salih

Bir şeyden onu görmezden gelerek değil ancak onu yaşayarak kurtulabiliriz.

(Cesare Pavese)

Kumar tutkunu Parmaksız Salih, eserin merkezi kişisidir. Salih Bahriye'ye çarkçı yetiştiren Haddehane ocağından mezun olduktan sonra kumara alışır. Salih'in kumara tutkunluğu arttığı için Bahriye'deki görevine son verilir. Salih işinden olmasına rağmen bu bağımlılıktan kurtulamaz ve tüm servetini kumarda kaybeder. Dindar bir kadın olan karısı, Salih'in yaşattığı sıkıntılara dayanamaz, veremden ölür. Salih, eşinin ölümünden sonra beş yaşındaki oğlunu Eyüp'te tek başına yaşayan bir kadına bırakıp kumarda para kazanmak için Mısır'a gider. Mısır'da kumarda zar tutarak hile yapar ve çok büyük paralar kazanır. Mısır'da büyük meblağlarda para kazandıktan sonra İstanbul'a döner, çocuğunu emanet ettiği yaşlı kadını arar ve kadının öldüğünü öğrenir. Kadın, ölmüştür ancak çocuğu Salih'in tanımadığı birilerine emanet etmiştir. Bunun üzerine Salih oğlunu on yedi sene arar. Oğlunu bulmak için danıştığı hocalardan biri sağ elinin şehadet parmağını göstererek parmağına güvenme bu parmakla kazandığın paraları yine bir gün bu parmakla kaybedebilirsin demiş. Bir süre sonra Salih'in parmağında bir sivilce çıkar. Bir süre sonra Salih'in şehadet parmağında çıkan bu sivilce dolama olur. Bu rahatsızlığından dolayı Salih artık zar tutamaz ve kumarda kazandığı paraların hepsini kaybeder. Bu kayba dayanamayan Salih, bir bunalım anında satırla parmağını koparır. Bundan sonra lakabı "Parmaksız Salih" olur. O günden sonra küçük bir kumarhane işletir ve oradan kazandığıyla geçimini sürdürür. Parmağını kaybettikten sonra mert bir insan olarak yaşamını sürdürmeye başlar. Şen (2017: 218)'e göre Parmaksız Salih'in Mısır'dan dönüp oğlunu araması ve ardından şehadet parmağını kaybetmesi onun dönüşüm yaşamasını sağlamıştır. O, oğlunu bularak geçmişteki hatalarını telafi etmeye çalışmaktadır. Bir gün küçük kumarhanesinde bir kumar hilesi vesilesiyle yıllardır aradığı oğlu Yusuf'u bulur ve ona bu durumu belli etmez. Oğlunun da kendisi gibi kumar illetine müptela olduğunu anlayan Salih, bundan sorumluluk duyar ve vicdan azabı çeker. Yusuf'u bu illetten kurtarmak için oğlunun evine gider ve eşi Macide ile tanışır. Bu andan itibaren Salih tamamen değişir ve hayatını, geçmişini heba ettiği oğlunun geleceğini kurtarmaya vakfeder. Bir gün Yusuf kumar oynamak için Akdeniz Yat Kulübü'ne gider. Orada Yusuf'a kumar tuzağı kurulmuştur. Salih bu duruma engel olmak için kumarhaneye gider, ancak iş işten geçmiştir. Yusuf yaşlı bir kadından emaneten aldığı paranın tamamını kaybeder. Bu olaydan sonra Yusuf'tan önce onun evine giden Salih olanları, gelini Macide'ye anlatır. Ardından Yusuf gelir, o an Salih hemen torununun odasına gider. Her şeyini kaybeden Yusuf, intiharı düşünmektedir. Salih ortaya çıkar ve oğlunun intihar etmesine engel olur. Yusuf ile tartışır, torununun odasına geçer ve odadaki dev avizeyi kendi üzerine

düşürerek intihar eder. Niyeti öldüğünde sigortadaki parasının oğluna kalmasını sağlamaktır. Çünkü sigortadaki parasına varis olarak oğlu Yusuf'u yazdırmıştır. Böylece Yusuf bu parayla borçlarını ödeyecek ve hayatını kurtaracaktır. Salih, Yusuf'un hayatının da kendi hayatına benzememesi için fedakârlık yapmış, yıllar önce yaptığı hatanın kefareti olarak canını feda etmiştir.

Kumara müptela olan Parmaksız Salih'in, oğlunu bulmasıyla birlikte radikal bir kişilik değişimi yaşadığı gözlenir. Kuramsal yaklaşımlarda; güçlü ve değişmesi zor genetik bileşene sahip olmasına rağmen kişilik olgusu değişime yatkın bir kalıp olarak da görülmektedir. Yaşanan olayların neticesinde bireyin yaşamında değişime zorlanması kişiliğinde kaymaların ortaya çıkmasına neden olabilir ve bu durum olağan bir süreçtir (Branscombe ve Reynolds, 2015; Turner, Reynolds, Haslam, Veenstra, 2006). Kişi hayatında değişime neden olan ciddi deneyimlerle karşılaştıkça adaptif kişilik değişiklikleri gerektirebilecek yeni kişisel, sosyal ve profesyonel taleplerle karşı karşıya gelebilir. Sosyal koşullar ve yaşam şartları ister istemez bireyin kişiliğinde değişiklik meydana getirir (Roberts, Wood, Smith, 2005). Oğlunu bulan Salih bir baba olduğunu hatırlar, toplumun kendine biçtiği rolün gereği olan koruyucu ebeveyn rolünü üstlenir. Bu durum Salih'te kişilik değişimine yol açar, kumar illetine müptela olan Salih, oğlunu bu durumdan kurtarmaya çalışır. Hanzhang (2016)'a göre sosyal rollere bağlılık zamanla kişilik değişikliğine yol açabilir. Dolayısıyla Parmaksız Salih'in kişilik değişiminin, hem bireysel hem de sosyal sorumluluklarının taşıdığı psikolojik etkenlerle gerçekleştiği söylenebilir.

3.2. Fikirsal Değişim

Para oyununun merkezî karakterinin para ile ilgili bakış açısı da yaşadığı olaydan sonra önemli ölçüde değişir. Para kazanmak için her türlü yolu mubah gören, paranın her şey olduğu anlayışından sıyrılarak paradan daha önemli değerlerin olduğunun ayırdına varan bir karakter olarak değişim gösterir. O karakterinin maddiyat karşısındaki tutumu, fikirsal değişiminden ötürü ahlaki değişime evrilir. *Reis Bey* eserinin ana karakteri, merhamet anlayışının adalet mefhumu içerisinde yer almaması gerektiğine inanan, adaletin tamamen olgulardan hareket etmesi gerektiğini temel prensip olarak benimseyen bir karakterdir. Annesinin katili olmakla suçlanan bir gencin idamına hükmeder ve gencin infazı gerçekleştirilir. Ancak gencin katil olmadığı anlaşılır. Bu süreçten sonra oyunun merkezî karakteri Reis Bey, fikirsal olarak merhamet anlayışıyla ilgili önemli bir değişim geçirir. Reis Bey'in

soyut değerler karşısındaki zihinsel tutumu değışerek manevi değışime zemin hazırlar.

3.2.1. Para

Bazı hallerde, devam etmek, yalnızca devam etmek harikulade bir şeydir.

(Albert Camus)

Para piyesi, her türlü işe maddi menfaatler doğrultusunda kıymet verildiğini, dünya hırslarının ön planda tutulduğunu, daha çok para kazanma arzusunun her türlü değerin önüne geçtiğini, ahlaki, insani ve manevi her türlü değerin nasıl da ayaklar altına alındığını konu edinir. Oyunun merkezî karakteri O -belgisiz zamir kullanımının ima ettiği gibi- gayrimeşru yollarla para kazanmayı kendisine ilke edinmiş, bu gaye için herkesi rahatlıkla kullanan, yaptığı işin sadece neticesine odaklanan, menfaatini kendisine yegâne amaç edinmiş olumsuz ve pragmatist bir karakterdir. Şen (2017: 216)'e göre “Necip Fazıl'ın bu kişisine bir isim vermemesinin ve etrafındaki kişileri onunla olan yakınlıklarına göre tavsif etmesinin (Kızı, Kızının Nişanlısı, Kadın Müşterisi gibi) sebebi işlediği şahsı ve konuyu evrensel bir çerçeveye taşıma isteğidir.”

Maddi menfaatleri her şeyin üstünde tutan O'nun işlettiği bankası yaptığı tefecilikten dolayı galeyana gelen halk tarafından yağmalanır. O'nun yıllardır kayıp olan, sonradan ortaya çıkan bir benzeri vardır. Bankanın talan edildiği gün benzeri de bankadadır. Bankayı yağmalamaya gelenler O yerine benzerini öldürürler. Ancak haberlerde O'nun yağmacılar tarafından linç edilerek öldürüldüğü yazar. O'nun tüm ailesi, ölen kişinin benzeri olduğunu bildikleri halde mirası elde etmek amacıyla O'yu ölmüş olarak kabul ederler. O, ölen kişinin kendisi olmadığını benzeri olduğunu söylemek için tüm aile fertlerinin karşısına çıkar. Fakat onları inandıramaz. Hatta tüm aile fertleri ve yakın çalışanlarıyla ilgili yalnızca kendisinin ve muhatap olduğu kişilerin bildiği bazı özel durumlarını paylaşır ve onlara kendisinin ölmediğini ispata çalışır. Fakat kendi anlayışı doğrultusunda yetiştirdiği, parayı her türlü değerin üstünde tutan aile fertleri gerçeği bildikleri halde hepsi söz birliği etmişçesine O'yu yalanlarlar. O, bu duruma: “*Paramı almak için beni öldürüyorsunuz. Diri diri gömüyorsunuz. Diri diri gömülen birkaç saat sonra ölür; bir parça kuru ekmeğe ve birkaç nefeslik havaya mahsus bir delik bırakarak, beni ömrüm oldukça mezarda oturtmaya mahkûm ediyorsunuz*” (Kısakürek, 1976c: 240) diyerek tepki gösterir, ancak bir netice alamaz ve aile fertlerinden hiçbirini ölmediğine ikna edemez. Çünkü para ve maddi

menfaatler her şeyin önüne geçmiştir. Şen (2017: 217) ailesinin kendisine karşı bu kadar samimiyetsiz davranmasının, O'nun çevresindeki kişileri maddiyat-perest yetiştirmesinden kaynaklandığını dile getirmektedir.

Bu durumdan sonra eserin ana karakteri O, yaşadığı travma ile yeni bir benlik arayışına girer. Maddeyi ve menfaati her türlü değer önünde tutan bir kişilikten manevi değerlere önem veren, parayı ikinci plana iten yeni bir kişiliğe bürünür. Bu andan itibaren merkezî karakter konumundaki O “*Ben eskiden ukalaydım amma şimdi akıllandım.*” (Kısakürek, 1976c: 246) cümlesiyle değişme niyetini ifade eder. Madde âleminden mana âlemine doğru yol almaya başlar. Bu durumunu: “*Bir dünyaya doğuyorum ki orada bana her şeyi veriyorlar, karşılığında para istemiyorlar. Bir yıldız denizinde yıkıyorum. Ne zaman var ne mekân... Maziye dönebilirim. Dilersen hayata yeniden başlayabilirim, dilersen bir daha günah işlemem.*” (Kısakürek, 1976c: 255) cümlesiyle ifade ederek yeni bir dünyaya adım atar.

Kişisel özellikler, bireysel farklılıkların boyutlarıdır. Kendi evreni içerisinde tutarlı düşünce, duygu ve eylem kalıpları gösterir (McCrae ve Costa, 2003: 25). Bununla birlikte deneyimler ve yaşantılar kişilik değişikliği üzerinde etkili olabilir. (Riley, Peterson ve Smith, 2017). Pazarlı (1982: 146)’ya göre depremler, yangınlar, ölümler, hastalıklar gibi tabii afetler ve kazalar bazı bireylerin uyuyan alt şuurlarını harekete geçirir. Bu durum bireyin kişiliğinde değişimlere sebep olabilir. *Para* oyununun ana karakteri konumundaki O, yaşadığı tecrübe sonucunda anormal davranışının temelinde yer alan menfaat ve çıkar sarmalından kurtularak benlik bilincinin farkına varır; kişiliğinde kasıtlı ve istemli bir değişime giderek maddi değerleri önemsemeyen bir anlayışa ve bakış açısına ulaşır.

3.2.2. Reis Bey

Gözyaşı ile yıkanan yüzdten daha temiz bir yüz olamaz.

(William Shakespeare)

1960 yılında Necip Fazıl tarafından kaleme alınan *Reis Bey* adlı piyesin merkezî karakteri Reis Bey; katı, akılcı ve mekanik bir adalet anlayışını benimsemiş bir hâkimdir. Şen (2017: 220)’e göre Necip Fazıl’ın tiyatrolarının şahıs kadrosu içinde en ciddi dönüşümü yaşayan merkezî kişisi Reis Bey’dir. Reis Bey’in adalet anlayışında merhametin ve hissiyatın yeri yoktur; somut bilgi ve belgelerle katı hükümler veren bir adalet insanıdır. Hatta merhamet kavramını “*Ağızların iğrenç sakızı* (Kısakürek, 1976d:20).” olarak nitelendirir. Reis Bey; Londra’da felsefe tahsilini yarıda bırakmış, kumarhanelere düşmüş, bohem bir

hayat yaşayan, annesini öldürmenin yanı sıra onun mücevherlerini çaldığı iddiasıyla yargılanan bir gencin davasına bakar. Anne katili olarak yargılanan genç mahkûm, annesini kendisinin öldürmediğini, katilin kendisi olmadığını ne kadar anlatmaya çalışsa da Reis Bey'i bir türlü suçsuz olduğunu inandıramaz. Mahkûm, Reis Bey'in kendisi hakkında kafasında önceden karar verdiğini sezer ve ne yapsa masumiyetini ispatlayamayacağını anlar ve Reis Bey'in içinde bulunduğu ruh halini ve zihnindekini ona haykırır: "*MAHKÛM – (Büsbütün yırtınarak) Ben suçluyum, Reis Bey, biliyorum! Bu yüzden nefret ediyorsunuz benden. Onu da biliyorum! Ama benim suçum, anne katilliği değil... Bitirim yerlerine düşmüş, eroine alışımlı olmak, benim suçum... En yüksekte en aşağıya düşmüş olmak... Bu yüzden nefret ediyorsunuz benden... Belki belâmu da bu yüzden buluyorum! Ama ben, anne katili değilim!*" (Kısakürek, 1976d: 24).

Reis Bey, anne katilliğiyle suçlanan gencin idamına karar verir. İnfazı gerçekleşecek olan genç mahkûm, dadısının gördüğü bir rüya üzerine ve yaşadığı olaylara dayanarak katilin kim olabileceğine dair tahminde bulunur. Ancak Reis Bey, ceza ve muhakeme usullerinde hissiyata ve zanna yer verilmemesi ve adaletin olgulardan ve olaylardan hareket etmesi gerektiğini dile getirerek anlatılanlara itibar etmez. İdama götürülen genç mahkûm, Reis Bey'in ruh halini tasvir eder ve yanlış bir anlayışta olduğunu dile getirir: "*MAHKÛM –Siz merhametten, acıma duygusundan yalnız kötülük doğacağına inanmışsınız. Yerinde haklısınız. Fakat ondan ne büyük iyilik doğacağını unuttuğunuz için, en büyük hakkı kaybediyorsunuz. Rahmet, kaldırılmış sizin kalbinizden... Buz çölünde yol alıyorsunuz!*" (Kısakürek, 1976d: 43). Reis Bey, bu sözlerden o an etkilenmez ve infaz gerçekleşir. Fakat genç mahkûmun söyledikleri zihninin bir köşesine işler, uzun süre söylenenlerin etkisinden kurtulamaz.

Adalet anlayışında merhamet ve hissiyata yer vermeyen, olgulardan ve gerçeklerden hareket eden Reis Bey; masum gencin, infazından hemen sonra anne katili olmadığı ve yanlışlıkla idam edildiğinin ortaya çıkmasıyla birlikte radikal bir değişim yaşar. Hemen emekliye ayrılır. Bu olay, onun benlik algısında ciddi değişikliklerin gelişmesine neden olur. Reis Bey'de yoğun bir merhamet duygusu ortaya çıkar. Bu aşamada Reis Bey'in her kötülükten ve suçtan sorumluluk duyan bir benlik algısına ulaştığı görülür. Şen (2017: 220)'e göre Reis Bey'in çektiği vicdan azabı onun tamamen değişmesine vesile olur.

Reis Bey, genç mahkûmun idamına vermiş olduğu kararın hatalı çıkmasıyla kendi katı adalet anlayışının da idamına hükmeder. Suçsuz yere idam edilen mahkûmun müdavimi olduğu bitirim yerlerine

gitmeye başlar. Vicdanında yaşadığı iç hesaplaşmayla yeni bir kişilik ve anlayış inşa eder. Bu yeni kişilik inşasında eskiden olduğu gibi aklıyla hareket etmekten ziyade vicdan ve merhamet duygusuyla hareket eder. Artık Reis Bey, ince ve hassas bir ruh dengesine malik, hadiselere sadece olgular penceresinden bakmayan, his yönünü de ön planda tutan bir kişiliğe dönüşür.

Kişilik; düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında tutarlılığa sahip bireylerin kalıcı, iç özelliklerinden oluşan bir sistemdir (Leary, 2005: 3). Ancak kaza, hastalık, hapis hayatı, çok sevilen birinin ölümü ya da ondan ayrı ve uzak kalma gibi acı verici deneyimler, bazı insanları mevcut inanç ve hayat düzenlerini köklü bir şekilde gözden geçirmeye sevk edebilmektedir (Hökelekli, 2013: 296). *Reis Bey* oyununun merkezî karakteri cinayet zanlısı genç mahkûmun idamına verdiği yanlış kararı sonrasında kişiliğini, insanlara yaklaşım tarzını, adalet ve merhamet anlayışını sorgulamaya başlar. Bu durum Reis Bey karakterinde önemli ve hızlı değişimlerin ortaya çıkmasını sağlar. Hökelekli'ye göre süreklilik, bütünlük, kendine has yapı ve ahenk kazanmış olan benlik, kendi "kimliği"ni elde ederek bağımsız ve etkili psikolojik bir güç haline gelir (2013: 110). Hudson ve Fraley (2015) ise kişilik değişiminde başarılı bir çizgiye ulaşabilmek için belirli, ölçülebilir hedeflerin konması gerektiğini belirtmektedirler. Bu durumda bireyin daha hızlı ve daha önemli kişilik değişimi geçirebileceğini ifade etmektedirler. Reis Bey'in değişim motivasyonu, adalet ve merhamet anlayışının ülkü haline getirilmesi ve tüm insanlığa yayılması hedefiyle somutlaşır.

3.3. Manevî Değişim

Necip Fazıl'ın incelenen tiyatro eserlerinden *Yunus Emre* ve *İbrahim Ethem* piyeslerinin merkezî karakterleri ihtişamlı, zengin, itibarlı bir hayat sürmektedirler. Ancak her iki karakterin hakiki ben'i bulma yolculukları, eski yaşantı ve anlayışlarına zıt birer kişiliğe dönüşmeleri ve değişimleriyle sonuçlanır. Ayrıca *Püf Noktası* eserinin ana karakteri Recep Kafdağlı, intihar etmeye teşebbüs eden, bir türlü ölmeyi beceremeyen bir karakterdir. Hayatın püf noktasını çözdükten sonra çok büyük başarılar kazanan, her türlü gayrimeşru yolla zenginliğe ulaşan bir karakter iken birden kendini sorgulamaya başlar ve ani bir manevi dönüş yaşayarak içinde bulunduğu tüm maddi gücü ve ihtişamı bir kenara iterek mütevazı bir hayat yaşamaya karar verir.

3.3.1. Yunus Emre

Asla olmuş olanı göremem, yalnızca olandan geriye kalanı görürüm.

(Buda)

Necip Fazıl, bu piyesinde sırma kaftanlar içinde büyüyen Horasan beyinin oğlunun beyliği bir kenara bırakıp hakikati aramasını, fanilikten bakılığa giden menzilin yolunu bulmaya çalışmasını anlatmaktadır: “*Şu anda, mezarda kefeni bir dilencininkinden, farksız bir beyin oğluyum. Bir zamanlar sırma kaftan giyen bir beyin oğlu... Ülkemizi bıraktık, yâd ellere düştük.*” (Kısakürek, 1976e: 12). Yunus Emre'nin; hakikat arayışı yolculuğunda zulüm, karanlık ve yokluk olan nefsin, aydınlığa, nura ve hakikate yani sonsuzluğa, ölümsüzlük ve Allah'a ulaşma çabasında yaşadığı tecrübe hikâye edilir. Yunus Emre, kişiliğini inşa etme ve benliğini terbiye etme yolculuğuna çıkmış ve hakikat güneşini aramaktadır. Hakikat güneşine doğru yol alırken yolda karşılaştığı kişilere gitmesi gereken menzili şöyle sorar:

DERVİŞ- Mezarlığı olmayan köyü arıyorsun!

YUNUS- Mezarlığı olmayan köyü arıyorum!

DERVİŞ- Orada ne yapacaksın?

YUNUS- Ölümsüzlüğe ereceğim! (Kısakürek, 1976e: 12).

Kendini ve hakikati arayan, ölümsüzlük diyarına özlem duyan Yunus'un ölümsüzlüğe, sonsuzluğa ulaşabilmesi için nefsin terbiye etmesi, kendini ve hakikati anlamaya çalışması, ölümü öldürmesi gerekmektedir. Bunun için de bu yolculukta mürşidine ulaşması ve onun dizinin dibinde terbiyeden geçmesi elzemdir. Yani Yunus'un fanilikten ebediliğe geçebilmesi için mürşidi Taptuk Emre'ye ulaşması gerekmektedir:

DAĞLARDAN SES – Yunus, gel! Başı sorguçlu Yunus Bey, gel!

YUNUS – (Heyecanlı) Beni çağırıyorlar!

MEÇHUL ADAM – Seni çağırıyorlar! Durma git!

YUNUS – Gidiyorum!

MEÇHUL ADAM – Başından sorgucunu at da öyle git!

MEÇHUL ADAM – (Yunusun arkasından haykırıyor) Bakalım, ölümsüzlük dediğin şeye seni nasıl nerede erdirecekler.

MEÇHUL ADAM – (Karanlıkta bağırıyor) Ölümsüzlük için ölüm lâzım!.. (Kısakürek, 1976e: 26).

Tasavvufi aşkın izlerinin yer aldığı eserde, ölümsüzlüğe ve hakikate ulaşmak için önce bir mürşide bağlanmak gerektiğine işaret edilir. Mürşidini bulmak için yola çıkan Yunus, büyük bir mesafe kat ederek sonunda mürşidine ulaşır. Taptuk Emre, Yunus'a insan-ı kâmil seviyesine çıkması ve ermişliğe ulaşabilmesi için yapması gerekenleri söyler:

TAPTUK BABA – Türkmen köylüsü kıyafetinden çık! Bir aba, bir külâh, derviş kılığına gir! Taptuk Baba seni has evlâtlığa kabul ediyor. Kırk gün, kırk gece çile dolduracaksın! Her gün oruçlu.. Akşamları bir su,

bir ekmekle iftar... Kırkinci günü gelip seni bulacağım! Bakalım, kazanın dibinde ne olacaksın? Biraz bekle! (Kısakürek, 1976e: 38).

Mürşidine ulaşan Yunus, insan-ı kâmil olma yolunda şeriat, tarikat ve hakikat aşamalarından geçerek ölümsüzlüğe ve hakikat güneşine ulaşır. Adeta kendini, kendi içindeki ben'i bulur. Kalbini faniliğin ve yokluğun yeri olan dünyadan arındırıp temizler. Bey namzedi Yunus'un yerini hakikati bulmuş, nefsinin ayaklar altına alıp dizginlemiş, içindeki ben'e ulaşan derviş Yunus almıştır: *TAPTUK BABA- Oldun artık, Yunus, piştin! Yaş olmaktan çıktın! Kupkuru bir dal gibi, sessiz, çatırtısız, şikâyetsiz, zahmetsiz, yanabilirsin!*" (Kısakürek, 1976e: 48) diyerek Yunus'un ermiş olduğunu ona bildirir.

Tarihî kişilik olarak Yunus Emre'nin yaşadığı değişim süreci ile oyunun kurmaca karakteri Yunus Emre'nin yaşamı arasında bir paralellik olduğu söylenebilir (Güler, 2012: 1321). Kimliği kutsallaştıran bir faktör olarak dini gösteren Hans Mol; kimliği oluşturan, koruyan ve gerektiği durumda değişmeyi yeni kimlik bağlamında meşrulaştıran bir süreç olarak din anlayışının rolüne değinir (Alperen, 2008: 63). Karaca (2010: 77)'ya göre dinî yönelimler ve bu yönelimlerle inşa edilen hayat şekli, benlik saygısının oluşumu ve gelişimini etkileyen faktörlerdendir. James (2008)'e göre din, inanan insan için yaşam gücü ve kaynağıdır. Şüphesiz idealize edilmiş dinî bir hayat, kişiyi istisnai ve farklı yapma eğilimindedir. Yunus Emre'nin kişilik değişiminde etkin olan inanç motivasyonu, onu müstesna ve sıra dışı bir karaktere dönüştürür. Bu bağlamda Yunus'un dinî bir olgunlaşma süreci yaşadığını söylemek de mümkündür (Şen, 2017: 222).

3.3.2. İbrahim Ethem

Gerçek mutluluk, yavaş yavaş, azar azar gelir.

(Cengiz Aytmatov)

Belh hükümdarı İbrahim Ethem'in ihtişamlı hayatını bir tarafa bırakıp kendini tasavvuf yoluna adanmasının anlatıldığı *İbrahim Ethem* oyununda, yaverleri ve adamlarıyla çıktığı av esnasında hükümdar "*Ya İbrahim, seni bu iş için yaratmadılar!*" diye bir ses işitir. Bu sesle İbrahim Ethem'in zihnine hayatın anlamına ilişkin ilk şüphe düşer: "*İBRAHİM ETHEM – (Başını iki yumruğu ile kavrayıp saçlarını yolarcasına) Yeter! Yetişir bu içinden çıkılmaz fikirlerle kafamın töpülendiği... Yeter! Bana ayağımın kesilmesi gibi, elle tutulur, gözle görülür bir çare göster ki, acısı ne olsa razıyım.*" (Kısakürek, 1993: 25) diyerek bir arayışın sancılarını duyar.

Piyesin merkezî karakteri İbrahim Ethem, iradesi dışında miras kalan hükümdarlık makam ve kimliğini kendi öz benlik ve kişiliğini

bulma amacıyla terk eder. Kendisini hak ve hakikat yolcuğunda Allah'a ulaştıracak bir mürşid-i kâmil arar. Bu yolda sabır ve tevekküle sığınarak sürekli nefsiyle mücadele eder. Sabrının mükâfatı olarak sonunda Allah aşkına yani fenafillaha erişir. Tasavvuf yolunun nihai gayelerinden biri olan insan-ı kâmil mertebesine ulaşan İbrahim Ethem, hakiki ben'ini inşa etmeyi başarmıştır. Şen'e (2017: 223) göre *İbrahim Ethem* piyesinin merkezî kişisi İbrahim Ethem manevî-tasavvufî bir dönüşüm geçirmiştir.

Hidayet olgusu, kişiliğin yeniden organize edildiği ve yapılandırıldığı bir süreçtir (Hökelekli, 2013: 301). Dinî bir arayış ve değişim yaşayan çoğu kimseler yeni durumlarında bazı ruhsal sorunlarının çözümünü bulabilmekte, daha önce bulamadıkları huzur ve güveni yeni dinî hayatlarında yaşayabilmektedirler (Karaca, 2010: 75). Hökelekli (2013: 318-334)'ye göre mistik yolculuk başlangıç itibariyle psikolojik bir değişimle başlar. Bu durum kişiyi bütün eski alışkanlık ve davranış kalıplarından uzaklaştırır. Mistik, ruhun derinliğinde gömülü ilahi kıvılcımı ortaya çıkarmak için kendi iç derinliğinde yolculuğa çıkar. Yüksek gerçekliklerin idrakine ulaşabilmek gayesi taşıyan mistik, şuur alanını meşgul eden her tür fizyolojik ve psikolojik iç oluşumları denetimi altında tutmaya yönelir. Dinî- mistik tecrübe, kişilerin ruhi eğilimini yeniden düzene sokar. Gündoğdu (2016: 377) İslam dinini, insanlığa son çağrı olarak kabul edilen, hakikati yitirmiş insana hakikati gösteren; buna uygun olarak da kimlik ve kişilik inşa eden bir din olarak tanımlamaktadır. Necip Fazıl'ın inanç motivasyonundan kaynaklanan değişim ve dönüşüm geçiren oyun kişilerinin, tasavvufî ve mistik bir süreçte değişim yaşadıkları gözlenir.

İbrahim Ethem'in varoluş yahut kendini gerçekleştirme mücadelesi, tasavvufî anlamı itibariyle soyut ve aşkın bir mahiyete sahiptir. İman ve şüphe arasında salınıp duran oyun kişisinin iç dünyasına odaklanan eserde; tasavvufun, kişilik değişimini sağlayan yöntem ve araçlarının drammatizasyonu yapılır. Hükümdardan dervişe dönüşümünün hikâyesi, bir taraftan tarihî gerçeklik düzleminde oyun kişisinin biyografisi ile kurguya dâhil edilirken diğer yandan oyun kişisinin iç dünyasında yaşanan değişim ve dönüşüm tecrübesi tasavvufî ıstılahla kurgusal yapıya eklenir. İbrahim Ethem'in hükümdarlıktan vazgeçmesi sadece zenginlik ve makamı terk olarak betimlenmez, aynı zamanda iç dünyasındaki dünyeviliği de silip atma şeklinde ikinci bir evrenin bidayeti olarak anlamlandırılır. Zira tasavvuf yolunda "her bidayet bir nihayet, her nihayet bir bidayettir" fehvasınca İbrahim Ethem'in kişilik değişiminin, daimi bir arayışın eseri olduğu sezdirilir.

3.3.3. Püf Noktası

Ben size parmaklarımla güneşi gösteriyorum, siz parmağıma bakıyorsunuz.

(Çin Atasözü)

Püf Noktası eserinin başkahramanı Recep Kafdağlı; hayatından bezmiş, gerçek bir sanatkâr olarak değer görmediği için ölmek isteyen, ancak kendisini öldürmeyi bir türlü beceremeyen bir karakter olarak canlandırılır. “*Olamadığım için ölmek istiyorum. Sadece gururum yüzünden. Ben bu berbat cemiyet düzeni içinde eski bir tabirle ‘Köşe başı şairi’ hayatı sürmekten, bittim geberdim. (Masadaki ekmeği eline alır) Bu cemiyet, bir lokma ekmeği çok görüyor gerçek sanatkâra.*” (Kısakürek, 2006:21) düşünceleriyle intihar etmeye gerekçe bulur ve bu niyetini dile getirir. Ayata (2009: 122)’ya göre Recep Kafdağlı’nın bu sözlerinden cemiyetin onun hayatındaki yerini çıkarsamak mümkündür. Cemiyet onun önünü açmaktan ziyade ona köstek olmaktadır. Recep ise toplumun bu tavrı karşısında sanatçılığıyla bir yere gelemeyeceğinin, hayatını dahi sürdüremeyeceğinin farkına varır ve ölmeye karar verir.

Eser, ana karakter Recep Kafdağlı’nın kendisini asmaya çalıştığı sahneyle başlar. Ev arkadaşları eve geldikleri zaman Recep’i tavanda asılı bir halde bulurlar. Ancak arkadaşları bu durum karşısında şaşırılmazlar, çünkü bu olay Recep’in ilk intihar girişimi değildir. Ressam ve müzisyen arkadaşları onu ipten indirmeye çalışırken ölmediğini fark ederler. Meğer ipin sarkan kısmının ucundaki kanca Recep’i belinden yakalamış ve onu kurtarmıştır. Bu noktada arkadaşları bunun tesadüften ziyade bir plan olduğuna inanır ve onun kendilerini aldattığını düşünürler. Bu sebeple tepki gösterirler ve onu ipten indirmezler. Daha sonra diğer arkadaşı Sîret Mesâil gelir ve onu ipten indirir. Fakat Sîret de onun bu işi planlı yaptığını düşünür.

Recep Kafdağlı arkadaşlarına hayattan bıktığından, ölmeyi arzuladığından söz eder; kaç kez denediyse de bir türlü kendini öldüremediğinden yakınır. Bunun üzerine arkadaşı Sîret, alaycı bir üslupla Recep’e yol gösterir. Tophane kahvesinde Efe adında bir külhanbeyinin olduğunu, o kahveye gidip ona meydan okursa onun kesinlikle sinirlenip hemen orada onu bıçaklayarak öldüreceğini anlatır. Bu fikir Kafdağlı’nın aklına yatar. Arkadaşları Recep Kafdağlı’dan önce kahveye gider, neler olacağını merakla beklemeye başlarlar. Arkadaşları oturduktan bir müddet sonra Recep Kafdağlı kahvehaneye girer ve Efe’ye meydan okur. Ancak Efe herkesin göstermesini beklediği tavrın aksine Recep’in karşısında hiçbir şey yapmaz ve yalvararak kendisini affetmesini, öldürmemesini söyler. Şen (2017:

226) bu olayla Recep Kafdağlı'nın ilk dönüşümünü geçirdiğini ifade eder. Kafdağlı, bu olayla hayatın “püf noktası”nı kavramıştır: Acizliğini gizlemek, her şeye karşı güçlü görünmek başarılı olmanın püf noktasıdır. Kafdağlı bunun üzerine kendi efeliğini ilan ederek Efe'yi, kahvehanedeki serserileri ve arkadaşlarını emri altına alır.

Bu sahneden sonra Recep Kafdağlı, iş hayatına atılır ve “Çözüm İş Bürosu”nu kurar. Yeni iş kurmanın yanı sıra siyasetle de yakından ilgilenmeye başlar. Anadolu Partisi'ni destekler ve bu partinin giderlerini karşılamak için şirketi bünyesinde kurduğu gazeteler aracılığıyla bankalara şantaj yapıp önemli miktarda paralar elde eder. Hayatın akışı içinde bulduğu püf noktası ile hızlı bir şekilde yükselen Recep Kafdağlı, birçok problemi çözmüştür ve ülkenin yönetimine yeni bir vizyon getirmiştir. Ancak başarılarla doyan ve birçok işi bir arada başarılı bir şekilde yürüten Kafdağlı, olmak istediği insanın bu olup olmadığını sorgulamaya başlar. Bu düşünce adeta zihnini kemirir. Yine bu düşüncelerle boğuştuğu bir gece sabaha karşı “*Namaz uykudan hayırlıdır.*” nidasını işitip bu sestten etkilenen Kafdağlı, namaz kılmak için camiye gider. Camide bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyar, ona İbrahim Ethem'in hikâyesini anlatır ve “*Oğlum! Allah seni bu iş için yaratmadı!*” (Kısakürek, 2006: 80) diyerek onu uyarır. Bu diyalogdan etkilenen Kafdağlı, yaptığı işlerin ve siyasetin boş işler olduğunu kavrar ve hepsini terk ederek tevazu ve tevekkül ile sürdüreceği bir hayata doğru yol almaya karar verir. Şen (2017: 228), bu aşamada Kafdağlı'nın manevi değerlere doğru bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini ifade eder.

İnsanoğlunun doğal yapısında; içinden gelen ve onu inanmaya sevk eden sığınma eğilimi (aidiyet duygusu, bağlanma vb.), hayatı anlamlandırma isteği (güzellik duygusu, en yetkin varlık tasavvuru vb.) ve hakikati arama duygusu gibi duygusal ve zihinsel temellere dayanan ‘motiv’ler mevcuttur (Kasapoğlu, 1997: 26). Din de insanın düşünce, duygu, irade, vicdan ve davranış gibi bütün kabiliyet ve eğilimlerine hitap eder. (Peker, 1990: 90). Bu sebeple din; insanın duygu, düşünce ve davranışları üzerinde değiştirim/dönüştürüm gücüne sahiptir (Çelik, 2004: 37). *Püf Noktası* eserinin ana karakteri Recep Kafdağlı, maddi/tensel açıdan doyuma ulaşır, ancak gayrimeşru eylemlerinden rahatsızlık duyar. Sanatçı kişiliğinin bu duyarlılığın oluşumunda etkili olduğu söylenebilir. Sabah ezanında okunan ezanın etkisiyle camiye gitmesi ve oradaki ihtiyardan dinlediği İbrahim Ethem menkıbesi onun ruh dünyasında yeni oluşumlar ve dönüşümlerin meydana gelmesine önayak olur. Sanatçı hassasiyetinin manevi değişimle birleşimi kişiliğinin söz konusu ani dönüşümünde etkili olduğu görülür. İkbâl (1964: 18)'e göre dinî yaşayışta insanın bütün ruhi fonksiyonları ortaklaşa iş görür; din ne yalnızca düşünce, ne sırf duygu ve ne de sırf

uygulamadır, insan kişiliğinin bütününün bir ifadesidir. Weber dinin; bireylerin değer yargılarını ve tutumlarını belirleyen önemli bir etken ve dinî yargıların ahlaki bir rasyonalizasyon yapılabildiği sürece etkili olduğunu belirtir (1993: 245). Fromm (1993)'a göre ise dinsel öğretiler, insanların ruhsal gelişmelerine, güçlenmelerine, özgürlüklerine ve mutlu olabilme yeteneklerinin artmasına yol açtığı zaman doğrudur.

Sonuç

Bir Adam Yaratmak eserinin merkezî karakteri Hüsrev, ideal bir benlik ve kişilik arayışı içindedir. Hüsrev, yazdığı piyeste yeni bir adam yaratmaya, var etmeye çalışır. Bu tezini ortaya koyarken ciddi bunalımlar ve buhranlar yaşamaya başlar. Zihnini meşgul eden sorular, Hüsrev'in psikolojik değişim yaşamasına yol açar. Bir adam yaratma arayışıyla yola çıkan Hüsrev, hakikate ulaşır ve Allah'ı bulur; olaylar ve evren karşısındaki acizliğinin farkına varır.

Nam-ı Diğer Parmaksız Salih'te oyununun merkezî kişisi Salih, kumarda hile yaparak çok para kazanır. Bir gün elinde çıkan dolama hastalığından dolayı zar tuttuğu parmağı kangren olur ve parmağını keser. Salih bundan sonra kişilik olarak değişir ve işlettiği küçük kumarhanesinde hile yapmamaya başlar. Kumarhanesinde, yıllar önce kaybettiği ve on yedi yıldır aradığı oğluna tesadüfen denk gelir. Oğlunu bulmasıyla birlikte kişiliğinde ikinci bir değişim daha yaşar ve oğlunu bu kumar ilettinden kurtarmaya çalışırken bu yolda kendi canını bedel olarak öder.

Para oyununun merkezî karakteri O, para kazanmak için her türlü gayrimeşru yolu deneyen ve bu durumu gayet meşru karşılayan bir anlayış içindedir. Eşi ve aile fertlerinin yanı sıra yanında çalışan bireyleri de bu anlayış doğrultusunda yetiştirir ve bu bakış açısını herkese empoze eder. Kendisinin ölmediğini bilen aile fertlerinin sırf mirasına konmak amacıyla bu gerçeği görmezden gelmeleri O karakterinin fikrî olarak para anlayışında önemli bir değişim meydana gelmesine sebep olur. Artık O karakteri için para bir amaçtan öte bir araç konumundadır.

Necip Fazıl'ın *Yunus Emre* ve *İbrahim Ethem* oyunlarında merkezî karakterler, eski şaşaalı hayatlarını bir kenara bırakıp hakikat yolcuğuna çıkmış, bir arayış içinde olan iki karakter olarak karşımıza çıkarlar. Her ikisinin de dinî anlayışlarında meydana gelen değişim, kişiliklerine de yansıyor hakiki aşka, Allah'a kavuşmalarına vesile olmuştur. *Püf Noktası* eserinin ana karakteri Recep Kafdağlı ise bu karakterlerden farklı olarak kişisel bir manevi değişim ve dönüşüm yaşar.

Necip Fazıl'ın tiyatro eserlerindeki ana karakterlerin genellikle büyük bir felaket, buhran, hastalık, kaza veya intihar gibi sıra dışı bir durumdan sonra yeni bir kişiliğe büründükleri, kişilik olarak önemli bir değişim ve dönüşüm yaşadıkları gözlenir. Bu aşamadan sonra oyun kişilerinin değişim motivasyonları genellikle içsel olarak devam ettirilir. Oyun kişilerinin bilinçli ve iradi olarak değişim sürecinin başlatılması aşamasında yazarın ülküsel ve fikrîsel bakış açısının gündeme geldiğini, bizatihi yazarın idealize ettiği değerleri doğrultusunda oyun karakterlerine bir değişim ve dönüşüm yaşattığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Allport, G. W. (1956). *Personality: A Psychological Interpretation*. London: Constable & Company Ltd.
- Alperen, A. (2008). Türkiye'de Kimlik Arayışları ve İslam. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 59-80.
- Ayata, Y. (2009). Necip Fazıl'ın *Püf Noktası* Adlı Eseri Üzerine. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII (I), 115-132.
- Aytar-Güngör, A. (2011). Kişilik ve Gelişimi. Ayten Ulusoy (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (s.181-201). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (2000). *Örgütlerde Davranış İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bovet, P. (1958). *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*. Odabaşı, S. (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Branscombe, N. R., Reynolds, K. J. (2015). Psychology of Change: Life Contexts, Experiences, and Identities. Nyla R. Branscombe, Katherine J. Reynolds (Eds.), *Toward Person Plasticity: Individual and Collective Approaches* in (p. 1-22). New York: Psychology Press.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Erguvan Sarıoğlu, İ. D. (Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çelik, A. (2004). *Dini değerler bağlamında kişilik gelişimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Evrin, S. (1976). *Psikoloji Açısından Şahsiyyet Bir Buud Olarak İçedönüklük-Dışadönüklük Sorunu Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi*. Kakpsüz, T. (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Fromm, E. (1990). *Psikanaliz ve Din*. Alpagut, Ş. (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Fromm, E. (2016). *Özgürlükten Kaçış*. Yeğin, Ş. (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Güler, T. (2012). Necip Fazıl Kısakürek'in Yunus Emre Adlı Tiyatro Eseri Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 7 (3), 1311-1327.
- Gündoğdu, Y.B. (2016). Psikanalitik Kişilik Kuramlarına Göre Gelişim ve Değişimin İmkânı. *Turkish Studies*, 11/17, 373-404.
- Hanzhang, L. (2016). *Personality Stability And Change: An Investigation Of Social Identity Processes*. (Unpublished Doctorial). A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy at The Australian National University, Canberra.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hudson, N. W., & Fraley, R. C. (2015). Volitional Personality Trait Change: Can People Choose To Change Their Personality Traits?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(3), 490-507.
- İkbal, M. (1964). *İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*. Huri, S. (Çev.). İstanbul: Celtüt Matbaası.
- İlhan T. (2013) Orta Yetişkinlik Döneminde Psikososyal Ve Bilişsel Gelişim. Hasan Bacanlı- Şerife Işık-Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde (s.239-273). İstanbul: Açılım Kitap.
- James, W. (2008). *The Varieties of Religious Experience*. London: Routledge.
- Jersild, A. T. (1976). *Çocuk Psikolojisi*. Günçe, G. (Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türkiye'yi Yoğuranlar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Karabulut, M. (2011). Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 6(3), 973-988.
- Karabulut, Mustafa (2013). *Edip Cansever Şiiri-Psikanalitik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Karabulut, M., Aydın E. (2020). Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatrolarında Din Algısı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 1-14.
- Karaca, F. (2010). Dindarlığın Etkileri. Hayati Hökelekli (Ed.), *Din Psikolojisi* içinde (s. 70-93). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (1997). *Kur'an'da İman Psikolojisi*. İstanbul: Yalnızkurt Yayınları.

- Kısakürek, N. F. (1976a). *Bir Adam Yaratmak*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kısakürek, N. F. (1976b). *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kısakürek, N. F. (1976c). *Para*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kısakürek, N. F. (1976d). *Reis Bey*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kısakürek, N. F. (1976e). *Yunus Emre*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kısakürek, N. F. (1993). *İbrahim Ethem*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (1998a). *Konuşmalar*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1998b). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2006). *Püf Noktası*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Leary, M.R. (2005). The Scientific Study Of Personality. In Derlega V.A., Winstead B.A. & Jones W.H. (eds.) *Personality: Contemporary Theory and Research*. Chicago: Nelson-Hall.
- Levinson D. J. (1986). A Conception Of Adult Development. *Am Psychol*, 41, 3-13.
- McCrae, R. R., Costa, P. T. (2003). *Personality in Adulthood: A Five-Factor Theory Perspective* New York: Guilford.
- Okay, M. O. (1987). *Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Payot, J. (2019). *İrade Terbiyesi*. Alp, H. (Çev.). İstanbul: Ediz Yayınevi.
- Pazarlı, O. (1982). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Peker, H. (1990). Suçlularda Dini Davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (4), 93-124.
- Riley, E. N., Peterson, S. J., Smith, G. T. (2017). Towards A Developmentally İntegrative Model Of Personality Change: A Focus On Three Potential Mechanisms. *Advances in Psychology Research*, 124, 63–84.
- Robbins, S. P., T. A. Judge.(2012). *Örgütsel Davranış*. Erdem, İ. (Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Roberts, B. W., Wood, D., Smith, J. L. (2005). Evaluating Five Factor Theory And Social İvestment Perspectives On Personality Trait Development. *Journal of Research in Personality*, 39, 166-184.
- Sardoğan, M. E., Karahan, T. F. (2009). Kişilik Gelişimi. Alim Kaya (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 39-66). Ankara: Pegem Akademi.
- Schultz, D. P., Schultz, S. E. (2005). *Theories of Personality*. Boston: Cengage Learning.

- Şahin, V. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'in 'Bir Adam Yaratmak' Adlı Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme. *I. Karaman Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi Tam Metin içinde* (s. 861-878).
- Şen, C. (2017). *Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bartın Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Şentürk, H. (1997). *Din Psikolojisi*. Konya: Esra Yayınları.
- Tanrıverdi, S. (2019). Gelişim Kuramları. İrfan Erdoğan-Ferahim Yeşilyurt (Ed.), *Büyüme, Olgunlaşma ve Gelişim* içinde (s. 25-60.) Ankara: Murat Yayınları.
- Tepeli, Y., Pektaş, E. (2013). Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" Şiiri Üzerine Dil Bilimsel Bir Çözümleme. *Turkish Studies*, 8(1), 2923-2945.
- Turner, J. C., Reynolds, K. J., Haslam, S. A., Veenstra, K. (2006). Reconceptualizing Personality: Producing Individuality By Defining The Personal Self. In T. Postmes J. Jetten (Eds), *Individuality and the group: Advances in social identity* in (p. 11-36). London: Sage.
- Türkyılmaz, Ü. (2003). Albert Camus'un Caligula'sında Yaşam Ölüm Diyalektiği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 109-118.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. Taha, P. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 89-108
ISSN: 1302-6879

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumları* *Attitudes of Prospective Turkish Teachers towards Web-Based Teaching*

• Bünyamin SARİKAYA*
Yunus ŞAKIROĞLU**

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Muş/Türkiye. Assoc. Prof., Muş Alparslan University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Muş/Turkey. b.sarikaya@alparslan.edu.tr ORCID: 0000-0002-8393-7127

**Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Muş/Türkiye. Res. Assist., Muş Alparslan University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Muş/Turkey. y.sakiroglu@alparslan.edu.tr ORCID: 0000-0001-6151-7984

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

08/06/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

27/11/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atrf: Sarıkaya, B. & Şakiroğlu, Y. (2021). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 89-108

Citation: Sarıkaya, B. & Şakiroğlu, Y. (2021). Attitudes of Prospective Turkish Teachers towards Web-Based Teaching. *Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute*, 51, 89-108

Öz

Çalışmanın amacı Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında adayların konuyla ilgili tutumları öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri, cinsiyet ve kişisel bir bilgisayara sahip olma değişkenleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada adayların web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını tespit etmeyi amaç edinen tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veriler Erdoğan, Bayram ve Deniz (2007) tarafından geliştirilen “*Web Tabanlı Öğretim Tutum Ölçeği*” ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Muş Alparslan Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında öğrenimlerini sürdüren 207 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Çalışmada veriler 2019-2020 eğitim- öğretim yılı güz döneminde toplanmıştır. Veriler bir istatistik programı (SPSS for Windows 22.0) kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik “*kararsız*” bir tutuma sahip oldukları ve öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri, cinsiyet ve kişisel bir bilgisayara sahip olma değişkenlerinde anlamlı farklılık gösterdikleri bulunmuştur. Çalışmada elde edilen sonuçlar literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılmış ve bu bağlamda çalışma ile bağlantılı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Web tabanlı öğretim, tutum, Türkçe öğretmeni adayları.

* Bu çalışma, Muş Alparslan Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından etik açıdan uygun bulunmuştur (Kurul Karar Tarihi: 02/03/2020. Karar No: 3/20).

Abstract

The aim of this study is to reveal the attitudes of prospective Turkish teachers towards web based teaching. Within the scope of this purpose, the attitudes of the candidates on the subject were discussed in the context of their grade level, gender and having a personal computer variables. In the study, the scanning model which aims to determine the candidates' attitudes towards web based teaching was used. The data were collected using the “*Web Based Teaching Attitude Scale*” developed by Erdoğan, Bayram and Deniz (2007). The study group consists of 207 prospective Turkish teachers studying in Turkish Education Department of Muş Alparslan University. The data were collected in the fall semester of the 2019-2020 academic year and were analyzed using a statistical program (SPSS for Windows 22.0). As a result of the study, it was found that the prospective Turkish teachers had an “*indecisive*” attitude towards web based education and showed significant differences in the variables of class levels, gender and having a personal computer. The results of the study were compared with those in the other studies in the literature and recommendations related to the study were presented in this framework.

Keywords: Web based teaching, attitude, prospective Turkish teachers.

Giriş

Günümüzde hızla gelişen sosyal, ekonomik, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler yaşam standartlarını ve yaşam tarzını büyük oranda etkilemiş ve değiştirmiştir. Özellikle teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin yaşama yansımaları günümüzde, geçmişe oranla daha açık bir şekilde görülmektedir. Hızlı teknolojik gelişmeler kaydeden dünyada internetin ortaya çıkmasındaki temel amaç; iletişimi arttırmak, bilgi alışverişini kolaylaştırıp hızlandırmak ve araştırmacılara yeni imkânlar sağlamaktır. Günlük yaşamda internetin öneminin artmasıyla beraber farklı alanlardan çok daha fazla birey, gün boyunca internete erişim sağlamaktadır. Bu alanlardan birisi ve belki de en önemlisi eğitim-öğretim kurumlarıdır. Akademik alanda internet kullanımı öncelikle öğrenme ve araştırma amaçlı iken ilerleyen süreçte internet, öğrencilerin yaşamlarının önemli bir parçası olmuştur.

Bilgisayarların eğitim alanında kullanılmaya başlanması 1980’li yıllardan sonra artmaya başlar (Yılmaz ve Tüfekçi, 2013). Artık günlük yaşamda daha çok yer almaya başlayan bilgisayar teknolojileri, internetin de yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte ihtiyaç duyulan ve merak edilen bilgiye kısa sürede ulaşma imkânı sunmakta olup elde edilen bilgilerin paylaşımını da kolaylaştırmıştır. Teknolojideki bu hızlı gelişmeler; insanların bilimsel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünme becerileri kazandıran bireyler olarak yetişmesini, bilgilerini

sürekli yenilemeyi, kendilerini geliştirmeyi zorunlu hâle getirmiştir (Dinçer ve Güçlü, 2012; Kaya, 2006).

Bilgisayar destekli öğretimin sağladığı avantajlar sayesinde öğrenimde kullanılan gereçler de web ortamında kullanılmaktadır (Yılmaz ve Tüfekçi, 2013). Günümüzde, bilgisayar destekli eğitimin bir uygulama biçimi olan internet kullanımı her geçen gün artmakta, web temelli eğitim giderek önem kazanmaktadır (Dağ ve Kırıkkaya, 2011). Okuldaki derslerde internetin kullanılarak eğitimin zenginleştirilmesine Web Tabanlı Öğretim (WTÖ) ya da internet yoluyla öğretim denilmektedir (Karadeniz ve Akpınar, 2015). WTÖ, eğitim-öğretimde ağ teknolojileri ve bilgisayar kullanımlarıyla gelişen koşulların bir boyutu bağlamında ele alınabilir.

Çağın gerektirdiği bazı zorunluluklarla birlikte günlük hayatta bilgiye daha fazla ihtiyaç duyma, daha fazla bilgi üretme ve bu bilgileri daha hızlı yayma ihtiyacı doğmuştur. Günümüzde karmaşık bir hâl alan başta eğitimsel, sosyal ve ekonomik gelişmelerin öğrencilerce anlaşılması ve çözümlenmesi giderek zorlaşmaktadır. Bu zorluğun giderilmesinde ilerleyen teknoloji ile beraber, birey-çevre uyumunu sağlamada temel araç olan öğrenme ve öğretme ortamları etkili olabilmektedir. Bu bağlamda, bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi ve bilginin hızlı artışı eğitimin görev ve sorumluluk alanının genişletilmesinde, eğitim için yeni gereksinimlerin oluşturulmasında ve eğitim için yeni olanakların oluşturulması noktalarında eğitim sürecini etkilemektedir.

Diğer taraftan eğitim sistemlerinin ve müfredatların, bilimdeki teknolojik olanaklar sonucu eğitim teknolojilerindeki yeni fırsatları dikkate alma gereksinimi doğmuştur (Alkan, 1997: 16). Bu anlamda WTÖ, sunduğu birçok yenilik ile büyük grupların eğitiminde, yeni eğilimler ve yeni teknolojiler oluşturan bir sistem biçiminde iş görmektedir. Grafik, metin, video canlandırma, resim ve ses öğelerinin birlikte işe koşulduğu çoklu öğrenme ortamları, öğrenmeyi ve öğretimi geleneksellikten kurtarmaktadır. Nitekim ortaya konulan bir çalışma sonucunda, bireylerin öğrendiklerinin büyük kısmının duyularıyla elde edildiği (Çilenti, 1988: 35) göz önünde bulundurulduğunda WTÖ'nün kazandırdığı çeşitli görsel ve işitsel öğelerin eğitim ortamlarını olumlu anlamda etkilediği ifade edilebilir. Dolayısıyla WTÖ'nün etkileşimi artırması ve daha fazla insana ulaşma imkânı sağlaması, geleneksel uygulamaların tek yönlülüğünü ve sınırlarını ortadan kaldırmaktadır.

WTÖ'nün, bağımsız bir öğrenme ortamı oluşturmasının yanında, sınıf ortamını desteklemesi ve tüm zekâ türlerine uygun bir ortam sağlaması da onu eğitimin önemli bir unsuru haline getirmiştir.

Bu durum, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılama, öğrenme motivasyonlarını arttırma ve günümüz şartlarına uygun bir öğrenme-öğretme ortamı sunma hususlarında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

World Wide Web kanalıyla yürütülen WTÖ’de, tartışma ve haber grupları, etkileşimli web sayfaları, sohbet odaları, dosya transferi, e-mail gibi internet olanakları vasıtasıyla öğreticiler ve öğrenenler arasında eşzamanlı iletişim kurulabilmektedir. Ağ teknolojileri hem çok daha fazla birey arasında iletişimi sağlamakta hem de çok daha fazla veriye erişim olanağı sunmaktadır.

Alanyazın ışığında (Vrasidas ve McIsaac, 2000; Tuysuz, Akcay ve Aydın, 2005; Çayırıcı, 2007; Tüysüz ve Aydın, 2007; Demir, 2010; Vural, 2014) WTÖ’nün web ortamındaki bilgilerin erişilebilir olması, web sitelerinde yapılan güncellemelerin sisteme çok kısa sürede yansması, çeşitli programlar aracılığıyla nesne ve animasyonların üç boyutlu şekilde hazırlanabilmeleri, farklı web sayfalarına bağlantı araçları sayesinde hızlı bir şekilde ulaşılabilmesi, internet sayesinde insanların birbirlerine kolaylıkla ulaşabilmeleri, tekrar ve dönütlerin sağlanması, çeşitli yönleriyle ekonomik olması gibi olumlu yönleri sayılabilir.

WTÖ’nün yukarıda ifade edilen olumlu yanlarının yanı sıra birçok olumsuz yönü de ifade edilebilir. Alanyazında yapılan kimi çalışmalarda (Çayırıcı, 2007; Demir, 2010; Baltacı ve Akpınar, 2011; Çiftçi, 2012; Vural, 2014) bu olumsuzluklar dile getirilmiştir. Teknolojide meydana gelen değişikliklerin sitelere uyarlanmasının zorluk yaşatması, teknik alt yapı maliyetinin yüksek olması, internet bağlantılarında meydana gelebilecek kesintilerin eğitimi etkilemesi, geleneksel eğitimdeki öğretmenin mimik, vücut hareketleri, ses tonu gibi anlatımı etkileyen unsurları barındırmaması, beceri ve tutum ile ilgili hedef davranışların kazandırılmasında ve bu davranışların nasıl değerlendirileceği konusunda yetersiz kalması bu olumsuzluklardan bazılarıdır.

Bilimsel çalışmalarda üzerinde sıklıkla çalışılan kavramlardan biri de tutumdur. Tutum “bir bireye atfedilen ve onun psikolojik olay ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir. Tutumun gücü; bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerin toplamına eşittir ki bu da yerleşmiş tutumlarda yüksektir. Bir tutum ne kadar güçlüyse onu değiştirmek de o kadar zordur.” (Erkuş, 1994) Tutum kavramı ayrıca “bir bireyin bir olguya ya da olaya karşı inanç ve yaklaşımları” (Yenilmez ve Özabacı, 2003) olarak da tanımlanabilir.

Literatür incelendiğinde öğretmen adaylarının WTÖ’ye yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Durmuş ve Bağcı (2013) öğretmen adaylarının WTÖ’ye yönelik tutumlarını farklı

değişkenler bağlamında belirlemeyi amaçladıkları çalışmaları sonucunda, öğretmen adaylarının WTÖ'ye yönelik tutumlarının kararsız düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak söz konusu araştırmanın çalışma grubunda sadece 41 Türkçe öğretmeni adayı bulunmaktadır. Çalışma iki farklı üniversitede yapılmış olsa da katılımcı sayısının az olduğu (127) ifade edilebilir.

Akgün (2015) çalışmasında uzaktan eğitim öğrencilerinin web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını incelediği çalışmasının sonunda öğrencilerin web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının olumluya yakın kararsız seviyede olduğunu tespit etmiştir. Ancak söz konusu çalışmanın katılımcıları arasında Türkçe öğretmeni adayları yer almamaktadır.

Yenilmez, Balbağ ve Turgut (2017) öğretmen adaylarının “uzaktan eğitime yönelik tutumları üzerinde cinsiyet, bölüm, akademik performans, internet kullanım süresi, en çok zaman harcanan internet sitesinin türünün ve uzaktan eğitimle ilgili sahip olunan ön bilginin etkisi”ni incelemeyi amaçladıkları çalışmalarının sonucunda öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutumlarının orta düzeyden yüksek olduğunu saptamışlardır. Bu araştırmanın katılımcıları arasında Türkçe öğretmeni adayları ise bulunmamaktadır.

Literatürde bu çalışmanın amacına en yakın araştırma Çetin, Çalışkan ve Menzi (2011) tarafından yapılmıştır. Çalışma kapsamında “Türkçe öğretmen adaylarının internet kullanımına yönelik tutumları ile web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının incelenmesi” amaçlanmıştır. Çalışma sonunda Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik ‘olumlu’ bir tutum içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Ancak ilgili çalışma bir sempozyumda (bilgi şöleni) özet bildiri olarak sunulmuş olup çalışma daha sonra detaylı bir şekilde alana sunulmamıştır.

Yukarıda öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalara ek olarak Türkçe öğretmen adaylarının web 2.0 araçlarına yönelik algılarının ele alındığı (Aytan ve Başal, 2015), web tabanlı öğrenmenin ilköğretim okulu düzeyindeki öğrencilerin öğrenme tutumlarına etkisinin araştırıldığı (Tüysüz ve Aydın, 2007), Türkçe öğretmeni adaylarının bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutumlarının incelendiği çalışmalar (Asan, 2002; Erkan, 2004; Çelik ve Bindak, 2005; Pala, 2006; Yenilmez ve Ersoy, 2008; Usta ve Korkmaz, 2010; Kol, 2010; Şahin ve Akçay, 2011) bulunmaktadır. Bu çalışmalarda bilgisayar destekli eğitime yönelik tutumların olumlu olduğu saptanmıştır. WTÖ'ye yakın bir konu olan uzaktan eğitim konusunda da alanda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Ural (2007), Yılmaz ve Güven (2015), Birişçi (2013), tarafından yapılan

çalışmalarda öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin olumsuz yönde olduğu saptanmıştır. Gujjar, Akhlaque ve Hafeez (2007), Tabata ve Johnsrud (2008) tarafından yürütülen çalışmalarda ise uzaktan eğitime yönelik öğrencilerin olumlu bir bakış açısına sahip oldukları tespit edilmiştir.

WTÖ ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalarda da genellikle katılımcıların WTÖ'ye yönelik olumlu tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Na ve Lee (1993) araştırmalarında öğretmenlerin eğitimlerinde bilişim teknolojilerini kullanma hususunda WTÖ'ye yönelik olumlu tutum içinde olduklarını saptamışlardır. Hewlett (2000) çalışmasında öğrencilerin WTÖ ile yapılan öğrenmelerinin geleneksel öğretim yöntemi ile yapılan öğrenmeye göre daha etkili olduğunu ve öğrencilerin daha yüksek puan aldıklarını belirtmiştir. Seng ve Mohamad (2002) çalışmalarında WTÖ ile eğitim veren kurslarda öğrenim gören öğrencilerin ilgi alanlarındaki konularda daha olumlu tutumlar kazandıklarını belirlemişlerdir. Hayes ve Billy (2003) WTÖ ile yapılan eğitimin etkilerini araştırdıkları çalışmalarında WTÖ ile yapılan eğitimin geleneksel öğrenme yöntemleri kadar etkili olduğunu saptamışlardır. Javed (2008) çalışmasında web tabanlı eğitim ile geleneksel yüz yüze eğitim arasında başarı anlamında bir fark olmadığını Hwang, Vu ve Chen (2012) ise WTÖ ile yapılan eğitimin geleneksel eğitimden daha etkili olduğunu belirlemiştir. Victoria (2003) WTÖ'nün öğrencilere konuların öğretilmesinde öğretmenlere kolaylıklar sağladığı ve öğrenci tutumları üzerinde olumlu etkiler barındırdığı sonucuna ulaşmıştır.

WTÖ'de başarılı bir eğitimin olması için bu eğitime yönelik tutumların da olumlu olması gerekir. Tutumlar ne kadar olumlu olursa WTÖ'nün de amaçlarının gerçekleşme düzeyi o kadar yüksek olur. Öğrenme ve öğretme sürecinin yapılandırılmasında bilgisayar ve ağ teknolojisi kullanımının işe koşulması büyük önem arz etmektedir. WTÖ, eğitimde bilgisayar ve ağ teknolojilerinin kullanımıyla şekillenmiş değişimlerin bir ürünüdür. Bu bağlamda, geleneksel eğitim anlayışından ve uygulamalarından meydana gelen eksiklik ve sınırlılıkları aşmak, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlamak WTÖ ile mümkün olabilir. WTÖ'nün sağladığı birçok avantajın olmasının öğretmen adaylarının tutumlarına olumlu etkisinin olacağı düşünülmektedir. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının WTÖ'ye yönelik tutumlarının araştırıldığı çalışma sayısı neredeyse yok denecek kadardır. Bu açıdan çalışmanın alana katkı sunması hedeflenmektedir. Bu amaçla, bu çalışmada Türkçe Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin Web Tabanlı Öğretime yönelik tutumları araştırılmıştır.

1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının belirlenmesidir. İfade edilen amaç bağlamında şu alt amaçlara ulaşılmak hedeflenmiştir:

1. Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumları hangi düzeydedir?

2. Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumları öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

3. Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

4. Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumları kişisel bir bilgisayara sahip olma değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Çalışmanın Modeli

Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma, nicel araştırma çeşitlerinden biri olan ‘tarama’ araştırmasına göre yürütülmüştür. Tarama araştırması, bir konuya yönelik katılımcıların fikir, eğilim, tutum, yetenek vb. özgülüklerinin tespit edildiği ve genel olarak başka çalışmalara oranla çok daha kalabalık örneklemle gerçekleştirilen araştırmalardır (Büyüköztürk vd. 2016: 177). Bu tür araştırmalarda örneklemin geniş tutulması esastır. Bu desen, herhangi bir evrenden alınan örnekleme ele alınan çalışmalar aracılığıyla evrenin tamamındaki eğilimin, tutumun, fikirlerin nümerik ya da nicel bir biçimde tanımlanmasına kaynaklık eder (Creswell, 2017: 155-156). Örneklem üzerinden elde edilen veriler yoluyla da evren hakkında çıkarsamalar yapılır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Dönemi’nde, Muş Alparslan Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana bilim Dalı 1, 2, 3 ve 4. sınıfında öğrenim görmekte olan Türkçe öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Çalışma için örneklem seçimine gidilmemiş, evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre çalışma, uygulamanın yapıldığı gün okula gelen ve çalışmaya gönüllü olarak katılan öğretmen adaylarıyla yürütülmüştür.

Tablo 1. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Sınıf	1	31	15,0
	2	62	30,0
	3	39	18,8
	4	75	36,2
Cinsiyet	Kadın	134	64,7
	Erkek	73	35,3
Kişisel Bilgisayar Sahip olma durumları	Evet	93	44,9
	Hayır	114	55,1

Tablo 1 irdelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının öğrenim gördükleri sınıf değişkeni bağlamında 31'i (%15,0) 1, 62'si (%30,0) 2, 39'u (%18,8) 3, 75'i (%36,2) 4. sınıf olarak dağılmaktadır. Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkeni bağlamında 134'ü (%64,7) kadın, 73'ü (%35,3) erkek biçiminde dağılım göstermektedir. Türkçe öğretmeni adaylarının kişisel bilgisayar sahibi olmaları değişkenine göre 93'ü (%44,9) evet, 114'ü (%55,1) hayır olarak dağılmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada Erdoğan, Bayram ve Deniz (2007)'in geliştirdikleri “*Web Tabanlı Öğretim Tutum Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçek, araştırmacıların faktör analizi çalışması sonucunda iki ayrı alt başlıktan oluşmuştur. Söz konusu iki alt başlık alan yazında yapılan çalışmalar ve uzman fikirleri ile desteklenerek “Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği Boyutu (1-17. maddeler)” ve “Web Tabanlı Öğretim Karşı Direnme Boyutu (18-26. Maddeler)” biçiminde isimlendirilmiştir. Yazarlar tarafından ölçme aracının Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.91 saptanmıştır (Erdoğan, Bayram ve Deniz, 2007: 10). Bu çalışma için ise ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.89 olarak yüksek çıkmıştır.

Ölçme aracı likert tipidir ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki maddelerin düzeyini tespit etmek amacıyla “Tamamen katılıyorum” (5), “Katılıyorum” (4), “Kararsızım” (3), “Katılmıyorum” (2) ve “Kesinlikle Katılmıyorum” (1) ifadeleri tercih edilmiştir. Ölçekten en az 26, en fazla 130 puan alınabilmektedir. Söz konusu puanın yüksek olması Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının olumlu, düşük olması ise Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının olumsuz olduğunu anlatmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma ölçeği sınıflara gidilerek araştırmacılar tarafından Türkçe öğretmeni adaylarına elden dağıtılmıştır. Ölçeği doldurmaları için adaylara belirli bir süre verilmiştir. Adaylarca doldurulan ölçek, araştırmacılar tarafından yine aynı yolla toplanmıştır.

Araştırmada veriler bir istatistik programıyla analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesi sürecinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak standart sapma, ortalama, sayı ve yüzde kullanılmıştır. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında tek yönlü Anova testi kullanılmıştır. Anova testinden sonra farklılıkların belirlenmesi amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi için Scheffe testi tercih edilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Verilerin analizinde Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları beşli likert ölçekten elde edildiğinden katılımcıların tutumlarını açıklayabilecek puan aralıkları belirlenmiştir. İlgili aralıklar şöyle ifade edilebilir:

$$130-26 = 104$$

$$104:5 = 20.8$$

26-46 puan aralığı = çok olumsuz

47-67 puan aralığı = olumsuz

68-88 puan aralığı = kararsız

89-109 puan aralığı = olumlu

110-130 puan aralığı = çok olumlu tutumu ifade etmektedir.

2.5. Araştırmanın Etik İzinleri

Araştırmada, “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” bağlamında uyulması ifade edilen bütün kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci kısmı olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” ibaresi bağlamında ifade edilen fiillerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmenin yapıldığı kurul= Muş Alparslan Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarih ve sayısı= 21.02.2020 - E.2982

Etik değerlendirme belge sayı numarası = 10879717-050.01.04

3. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu alt başlığında çalışma kapsamında ulaşılan bulgulara ve ona bağlı yorumlar yer almaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik genel tutum düzeyleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutum Puanları

	N	Ort	Ss	Min.	Max.	Alpha
Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği	207	50,759	16,721	17,000	85,000	0,949
Web Tabanlı Öğretime Karşı Direnme	207	26,348	8,351	9,000	45,000	0,810
Web Tabanlı Öğretime Yönelik Genel Tutum	207	77,106	22,605	26,000	130,000	0,947

Tablo 2 incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının “web tabanlı öğretimin etkililiği” alt boyut ortalaması 50,759±16,721 (Min=17; Maks=85), “web tabanlı öğretime karşı direnme” alt boyut ortalaması 26,348±8,351 (Min=9; Maks=45) olarak bulunmuştur. Türkçe öğretmeni adaylarının “web tabanlı öğretime yönelik genel tutum” ortalaması 77,106±22,605 (Min=26; Maks=130), olarak saptanmıştır. Bu puan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik “kararsız” bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 3. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumlarının Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyine Göre Puanları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği	1	31	52,097	15,309	25,781	0,000	1>2 3>2 4>2
	2	62	37,677	12,789			
	3	39	56,795	17,451			
	4	75	57,880	13,317			
Web Tabanlı Öğretime Karşı Direnme	1	31	26,065	9,640	5,433	0,001	3>2 4>2
	2	62	23,065	8,400			
	3	39	28,359	9,207			
	4	75	28,133	6,351			
Web Tabanlı Öğretime Yönelik Sınıf Değişkenine Göre Genel Tutum	1	31	78,161	21,629	21,202	0,000	1>2 3>2 4>2
	2	62	60,742	18,549			
	3	39	85,154	23,808			
	4	75	86,013	17,854			

Tablo 3 irdelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik genel tutumları öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F=21,202; p=0,000<0.05). 1. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarının (\bar{x} =78,161), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik

tutum puanlarından ($\bar{x}=60,742$) yüksek olması farkın nedenidir. 3. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=85,154$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=60,742$) yüksek bulunmuştur. 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=86,013$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=60,742$) yüksek bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarına yönelik bulgular incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının “web tabanlı öğretimin etkililiği” alt boyut puanları öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F=25,781$; $p=0,000<0.05$). 1. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanlarının ($\bar{x}=52,097$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanlarından ($\bar{x}=37,677$) yüksek olması farkın nedenidir. 3. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanları ($\bar{x}=56,795$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanlarından ($\bar{x}=37,677$) yüksek bulunmuştur. 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanları ($\bar{x}=57,880$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanlarından ($\bar{x}=37,677$) yüksek bulunmuştur.

Öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre öğretmen adaylarının “web tabanlı öğretime karşı direnme” alt boyutunda anlamlı farklılık görülmektedir ($F=5,433$; $p=0,001<0.05$). 3. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanlarının ($\bar{x}=28,359$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanlarından ($\bar{x}=23,065$) yüksek olması farkın nedenidir. 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanları da ($\bar{x}=28,133$), 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanlarından ($\bar{x}=23,065$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Puanları

	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği	Kadın	134	49,448	16,392	-	0,127
	Erkek	73	53,164	17,161	1,533	
Web Tabanlı Öğretime Karşı Direnme	Kadın	134	25,067	8,179	-	0,003
	Erkek	73	28,699	8,203	3,049	
Web Tabanlı Öğretime Yönelik Cinsiyet Değişkenine Göre Genel Tutum	Kadın	134	74,515	22,597	-	0,025
	Erkek	73	81,863	21,984	2,257	

Tablo 4 irdelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkenine göre web tabanlı öğretime yönelik ortalama tutum puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(205)}=-2.257$; $p=0.025<0,05$). Erkek öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=81,863$), kadın öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=74,515$) yüksek bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarına yönelik bulgular incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının “web tabanlı öğretimin etkililiği” alt boyutu puanlarında cinsiyete göre anlamlı farklılık söz konusu değildir ($p>0,05$).

Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkenine göre “web tabanlı öğretime karşı direnme” alt boyut puanlarında anlamlı farklılık söz konusudur ($t_{(205)}=-3.049$; $p=0.003<0,05$). Erkek öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanları ($\bar{x}=28,699$), kadın öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanlarından ($\bar{x}=25,067$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 5. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumlarının Kişisel Bilgisayar Sahibi Olma Değişkenine Göre Puanları

	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği	Evet	93	57,118	13,916	5,252	0,000
	Hayır	114	45,570	17,076		
Web Tabanlı Öğretime Karşı Direnme	Evet	93	28,430	7,171	3,318	0,001
	Hayır	114	24,649	8,876		
Web Tabanlı Öğretime Yönelik Bilgisayar Sahibi Olma Değişkenine Göre Genel Tutum	Evet	93	85,548	19,253	5,144	0,000
	Hayır	114	70,219	22,874		

Tablo 5 irdelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının kişisel bilgisayar sahibi olma değişkenine göre web tabanlı öğretime yönelik ortalama tutum puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(205)}=5.144$; $p=0.000<0,05$). Kişisel bilgisayar sahibi olan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=85,548$), kişisel bilgisayar sahibi olmayan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=70,219$) yüksek bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarına yönelik bulgular incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının kişisel bilgisayar sahibi olma değişkenine göre “web tabanlı öğretimin etkililiği” alt boyut puanlarında anlamlı farklılık söz konusudur ($t_{(205)}=5.252$; $p=0.000<0,05$). Kişisel bilgisayar sahibi olan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanları ($\bar{x}=57,118$), kişisel bilgisayar sahibi olmayan Türkçe

öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretimin etkililiği puanlarından ($\bar{x}=45,570$) yüksek bulunmuştur.

Türkçe öğretmeni adaylarının kişisel bilgisayar sahibi olma değişkenine göre “web tabanlı öğretime karşı direnme” alt boyutu puanlarında anlamlı farklılık söz konusudur ($t_{(205)}=3.318$; $p=0.001<0,05$). Kişisel bilgisayar sahibi olan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanları ($\bar{x}=28,430$), kişisel bilgisayar sahibi olmayan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime karşı direnme puanlarından ($\bar{x}=24,649$) yüksek bulunmuştur.

Sonuç

Çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. İlgili amaç doğrultusunda çeşitli sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar alanyazındaki benzer çalışmalarla tartışılmıştır.

Çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik genel tutum ortalaması 77,106 olarak saptanmıştır. Bu değer Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik “kararsız” bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Böyle bir sonucun meydana gelmesinde adayların WTÖ hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması veya öğrenim gördükleri üniversitede web tabanlı öğretime yönelik az etkinlik görmüş olmalarından kaynaklanabilir. Durmuş ve Bağcı (2013) öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmalarında öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını ‘kararsız’ olarak bulmuşlardır. Akgün (2015)’ün bir çalışması sonucunda öğrencilerin web tabanlı öğretim tutumlarının olumluya yakın ‘kararsız’ seviyesinde olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çetin vd. (2011) yaptıkları çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik ‘olumlu’ bir tutum içerisinde olduklarını tespit etmişlerdir. İlgili çalışma ile bu çalışmada farklı sonuca ulaşılmasında çalışma gruplarının özelliklerinin etkili olduğu ifade edilebilir. Aytan ve Başal (2015) çalışmalarında Türkçe öğretmeni adaylarının derslerinde Web 2.0 araçlarının kullanılması açısından olumlu bir algı içerisinde olduklarını saptamışlardır. Bu tespitler ışığında Türkçe öğretmeni adaylarının WTÖ hakkında genel olarak olumsuz bir tutum içinde olmadıkları bu tutumun da günümüz şartları için olumlu bir gösterge olduğu ifade edilebilir. Teknolojinin bu kadar ilerlediği bir çağda öğretmen adaylarının olumlu tutumlar barındırmaları kayda değerdir.

Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik genel tutumlarında öğrenim gördükleri sınıf seviyesine göre anlamlı

farklılık söz konusudur ($p=0,000<0.05$). 4. sınıfta öğrenim gören Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=86,013$) en yüksek iken 2. sınıfta öğrenim gören Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=60,742$) en düşük bulunmuştur. Son sınıfa gelen Türkçe öğretmeni adaylarının dört yıl boyunca aldıkları eğitimleri düşünüldüğünde bu bulgunun ortaya çıkması kabul edilebilir bir durum olarak düşünülebilir. Durmuş ve Bağcı (2013) öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmalarında sınıf değişkenine göre anlamlı farka ulaşmış ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarını en yüksek olarak bulmuşlardır. İlgili çalışmanın sonuçları bu çalışmanın sınıf değişkeni sonucu ile benzerlik göstermektedir. Çetin vd. (2011) yaptıkları çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarında sınıf bağlamı için anlamlı farka ulaşmamışlardır.

Çalışma kapsamında ulaşılan başka bir sonuç ise Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkenine göre web tabanlı öğretime yönelik ortalama tutum puanlarının anlamlı farklılık göstermesidir ($p=0.025<0,05$). Erkek öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=81,863$), kadın öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=74,515$) yüksek bulunmuştur. Durmuş ve Bağcı (2013) çalışmalarında erkek öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarının kadın öğretmen adaylarının puanlarına göre daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Ancak söz konusu bulgu anlamlı fark oluşturmamıştır. Akgün (2015) çalışmasında erkek öğrencilerin web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre erkeklerin lehine olduğunu saptamıştır. Özudoğru ve Özudoğru (2017) yaptıkları çalışmada öğrencilerin web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarının cinsiyet bağlamında anlamlı bir değişiklik ifade etmediğini bununla birlikte kadın öğrencilerin tutumlarının daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Çetin vd. (2011) yaptıkları çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarında cinsiyete göre anlamlı farka ulaşmamışlardır. Bu çalışma kapsamında erkek öğretmen adaylarının WTÖ'ye bakış açılarının daha olumlu olması çalışma grubunun özelliğinden kaynaklanabilir. İlgili üniversitede öğrenim gören erkek Türkçe öğretmeni adaylarının teknoloji, web, bilgisayar, internet kavramları ile daha yakından ilgilendikleri araştırmayı yürüten araştırmacılar tarafından da bilinmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının kişisel bilgisayar sahibi olma değişkenine göre web tabanlı öğretime yönelik ortalama tutum puanları

anlamli farklılık göstermektedir ($p=0.000<0,05$). Kişisel bilgisayarlı olan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanları ($\bar{x}=85,548$), kişisel bilgisayarlı olmayan Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum puanlarından ($\bar{x}=70,219$) yüksek bulunmuştur. Bu değışkende bu bulgunun oluşmasının son derece doğal olduğu ifade edilebilir. Çetin vd. (2011) de yaptıkları çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumlarında kişisel bir bilgisayara sahip olma değışkenine göre anlamlı farka ulaşmışlardır. İlgili sonucun bu çalışmanın sonucu ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Kişisel bilgisayara sahip olan bireylerin teknoloji, web ve internet kaynakları ile daha yakından ilgilenmeleri bunun bir doğal sonucu olarak görülebilir.

Çalışmada ulaşılan bulgular bağlamında şu öneriler geliştirilmiştir:

- Alanyazında yapılan çalışmalarda ve bu çalışmada web tabanlı öğretime yönelik tutumlarda cinsiyet değışkenine göre kadın öğrencilerin tutum puanlarının daha düşük olduğu bulunmuştur. Bunun sebepleri ile ilgili daha somut ve uygulamalı çalışmalar yapılmalıdır.

- Bu çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutumları çeşitli değışkenlere göre ele alınmıştır. Araştırmacılar aynı konuyu farklı değışkenler (öğrencilerin sosyoekonomik durumu, yaşadıkları şehirler vb.) bağlamında da ele alabilirler.

- Özelde Türkçe öğretmeni adaylarının genelde ise öğretmen adaylarının web tabanlı öğretime yönelik tutum ve görüşleri nitel araştırmalarla da belirlenebilir.

Kaynakça

- Akgün, F. (2015). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumları ve Çevrim İçi Teknolojilere Yönelik Öz-Yeterlik Algılarının İncelenmesi. *9th International Computer & Instructional Technologies Symposium Tam Metni içinde* (s. 20-22).
- Alkan, C. (1997). 21. Yüzyılda Eğitimde Yeniden Yapılanma Gereksinimi ve Yapılanmanın Esasları. *Teknik Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6), 13-18.
- Asan, A. (2002). Fen ve Sosyal Alanlarda Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Bilgisayara Yönelik Tutumları. *Eurasian Journal of Educational Research*, 7 (1), 136-146.

- Aytan, T. ve Başal, A. (2015). Türkçe Öğretmen Adaylarının Web 2.0 Araçlarına Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (7), 149-166.
- Baltacı, M. ve Akpınar, B. (2011). Web Tabanlı Öğretimin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi. *Fırat University Journal of Social Science*, 21(1), 77-88.
- Birişçi, S. (2013). Video Konferans Tabanlı Uzaktan Eğitime İlişkin Öğrenci Tutumları ve Görüşleri. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 1(2), 24-40.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cresswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni-Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Demir, S. B. (Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çayırıcı, Ç. (2007). *İlköğretim 7. Sınıfta Web Tabanlı Portfolyo Uygulaması: Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Örnekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çelik H, C. ve Bindak, R. (2005). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Bilgisayara Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 27-38.
- Çetin, O., Çalışkan, E. ve Menzi, N. (2011). Türkçe Öğretmen Adaylarının İnternet Kullanımına Yönelik Tutumları ile Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *4. Uluslar Arası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı Özet Bildiri Metni* (s. 8-9).
- Çiftçi, S. (2012). *Web Temelli Eğitimde Bilişüstü Haritalama Aracının Öğrencilerin Öz Düzenleme Becerilerine, Bilişüstü Farkındalıklarına ve Başarılarına Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Dağ, F. ve Kırıkkaya, E. (2011). 8. Sınıf Doğal Süreçler Ünitesi İçin Web Tabanlı Öğretim Materyali Hazırlığı: Farklı Alan Uzmanlarının Materyal Hakkındaki Görüşleri. *5th International Computer & Instructional Technologies Symposium Özet Bildiri Metni* (s. 22-24).

- Demir, D. (2010). *Web Tabanlı İnteraktif Cisimlerin Dayanımı Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dinçer, S. ve Güçlü, M. (2012). Fen Bilgisi Eğitiminde Bilgisayar Destekli Simülasyon Kullanımının Etkililiği ve Yeni Yönelimler: Bir Meta-Analiz Çalışması. 6. *Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu* Tam Metni içinde (s. 35-48).
- Durmuş, A. ve Bağcı, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Web Tabanlı Öğretime Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 225-231.
- Erdoğan, Y., Bayram, S. ve Deniz, L. (2007). Web Tabanlı Öğretim Tutum Ölçeği: Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.
- Erkan, S. (2004). Öğretmenlerin Bilgisayara Yönelik Tutumları Üzerine Bir İnceleme. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 141-145.
- Erkuş, A. (1994). *Psikolojik Terimler Sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Gujjar, A. A., Akhlaque, M. ve Hafeez, M. R. (2007). A study of students' attitude towards distance teacher education programme in Pakistan. *Turkish Online Journal of Distance Education TOJDE*, 8(4), 152-171.
- Hayes, M. ve Billy, A. (2003). Web-Based Modules Designed to Address Learning Bottlenecks in Introductory Anatomy and Physiology Courses, *Interactive Multimedia Electronic Journal of Computer-Enhanced Learning*, 1(2).
- Hewlett, M. (2000). Teaching Molecular Biology on the Web. 16.10.2020 tarihinde <http://naweb.unb.ca/proceedings/2000/mjhNAWeb.html> adresinden alınmıştır.
- Hwang, G., Vu, P. ve Chen, C. (2012). An Online Game Approach for Improving Students' Learning Performance in Web-Based Problem-Solving Activities. *Computers & Education*, 59(4), 1246- 1256.
- Javed, S. H. (2008). *Online Facilitated Mathematics Learning in Vocational Education: A Design-Based Study*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Victoria Üniversitesi.
- Karadeniz, A. ve Akpınar, E. (2015). The Effect of Web-Based Instruction on Elementary Students' Academic Achievement. *Education and Science*, 40(177), 217-231.

- Kaya, Z. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kol, S. (2010). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının İnternete Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *International Conference On New Trends And Their Implications* Tam Metni içinde (s. 11-13).
- Na, S. ve Lee, M. (1993, September). Predictions of Teachers' Computer Use in Korean Vocational Agriculture High School. *20th Annual National Agriculture Education Research Meeting*, TN, Nashville.
- Özabacı, N. Ş. ve Yenilmez, K. (2003). Yatılı Öğretmen Okulu Öğrencilerinin Matematik ile İlgili Tutumları ve Matematik Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14), 132-146.
- Özüdoğru, G. ve Özüdoğru, A. (2017). Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Öğrencilerinin Web Tabanlı Öğretim Deneyimlerinin İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 865-879.
- Pala, A. (2006). İlköğretim Birinci Kademe Öğretmenlerinin Eğitim Teknolojilerine Yönelik Tutumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 77-188.
- Seng, L. ve Mohamad, F. S. (2002). Online Learning Is it Meant for Science Courses? *Internet and Higher Education*, 5(2), 109-118.
- Şahin, A. ve Akçay, A. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Destekli Eğitime İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 6(2), 909-918.
- Tabata, L. N. ve Johnsrud, L. K. (2008). The Impact of Faculty Attitudes toward Technology, Distance Education, and Innovation. *Research in Higher Education*, 49(7), 625-646.
- Tüysüz, C. ve Aydın, H. (2007). Web Tabanlı Öğrenmenin İlköğretim Okulu Düzeyindeki Öğrencilerin Tutumuna Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 73-84.
- Tüysüz, C., Akçay, H. ve Aydın, H. (2005). The Effect of The "Hybrid Model" on The 7th and 8th Year Turkish Students' Success Related to The Chemistry Subjects. *Journal of Baltic Science Education*, 2(8), 35-45.
- Ural, O. (2007). Attitudes of Graduate Students toward Distance Education, Educational Technologies And Independent Learning. *Turkish Online Journal of Distance Education TOJDE*, 8(4), 34-43.

- Usta, E. ve Korkmaz, Ö. (2010). Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Yeterlikleri Ve Teknoloji Kullanımına İlişkin Algıları İle Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1335-1349.
- Victoria, B. (2003). Web-Based Technology Has Immediate Impact on Student Success in Higher Education, Landmark McGraw-Hill Study Finds, 16.10.2020 tarihinde <http://www.mcgrahill.ca/highereducation/student+success/index.php> web adresinden alınmıştır.
- Vrasidas, C. ve McIsaac, M.S. (2000). Principles of Pedagogy and Evaluation for Web-Based Learning. *Educational Media International*, 37(2), 105-111.
- Vural, H. G. (2014). *Web Tabanlı Eğitim Modülü Tasarımının Öğrenci Başarılarına Etkisi ve Öğrenci Görüşleri Yönünden Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Yenilmez, K. ve Ersoy, M. (2008). Matematik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Destekli Eğitim Yapmaya Yönelik Tutumları. *Proceedings of 8th International Educational Technology Conference Tam Metni içinde* (s. 600-603).
- Yenilmez, K., Balbağ, M. Z. ve Turğut, M. (2017). Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 96-112.
- Yılmaz, G. K. ve Güven, B. (2015). Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 6(2), 299-322.
- Yılmaz, Ş. ve Tüfekçi, A. (2013). Web Temelli Bir Eğitim Yazılımının Kullanılabilirliği: “TTnet Vitamin İlköğretim 6.Sınıf Matematik Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 215-226.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 109-122
ISSN: 1302-6879

Türkiye ve Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Tarih Konuları ile İlgili Kazanımların Karşılaştırılması* Comparison of Achievements Related to History Topics in Turkey and South Carolina Social Studies Curriculum

• Erhan GÖRMEZ*

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Bölümü, Van/Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Education, Department of
Turkish and Social Sciences Education,
Van /Turkey.
erhangormez@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0752-802X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

16/06/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

09/01/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atrf: Görmez, E. (2021). Türkiye ve Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Tarih Konuları ile İlgili Kazanımların Karşılaştırılması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 109-122

Citation: Görmez, E. (2021). Comparison of Achievements Related to History Topics in Turkey and South Carolina Social Studies Curriculum, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 109-122

Öz

Bu çalışma, Türkiye ve Güney Carolina ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ilgili kazanımları karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek gerçekleştirilen araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Yapılan karşılaştırma çalışmasında elde edilen bulgular incelendiğinde; Güney Carolina 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında ABD'nin kapsamlı bir tarihine; 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında ABD'nin yeniden yapılanma sürecinden günümüze kadar uzanan sürece; 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında ilk insandan Avrupa keşif çağına kadar geçen sürede önemli olaylara ve şahıslara; 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında 1600 yılından ta günümüze kadar geçen tarihi sürece; 8. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında bir millet olarak ABD'nin gelişiminde Güney Carolina'nın tarihinin ve halkının oynadığı role odaklanıldığı görülmektedir. Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim programında tarih disiplini ile ilgili konulara Kültür ve Miras öğrenme alanı içinde yer verildiği; 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında aile birliği, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerlere yer verildiği; 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarına; Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerine, İslamiyet'in doğuşuna, Türklerin İslamiyet'i kabul edişine; tarihi ticaret yollarına; 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve duraklama sürecine; Avrupa'da ortaya çıkan önemli (reform gibi) hareketlere yer verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Tarih, Kazanım, Türkiye, Güney Carolina.

* Bu Çalışma 3rd International Zeugma Conference On Scientific Researches (2019 -Gaziantep) isimli kongrede sunulan özet metnin genişletilmiş halidir.

Abstract

The aim of the study is to compare the achievements related to the history discipline in primary and secondary school social studies curriculum in Turkey and South Carolina. In the research, Document analysis method, which is one of the qualitative data collection methods, was utilised. When the findings obtained in the comparison study were examined, it is observed that the focal point is as follows: the comprehensive history of the US in the South Carolina Primary School 4th Grade Social Studies Curriculum; the restructuring process of the USA to the present day in 5th Grade Social Studies Curriculum; important events and people from the first human to the European age of discovery in the 6th Grade Social Studies Curriculum; the period from the year 1600 to the present in the 7th Grade Social Studies Curriculum; the role of history and people of South Carolina in the development of the US as a nation in the 8th Grade Social Studies Curriculum. When the Social Studies Curriculum of Turkey is examined it is seen that primary and secondary school Social Studies Curriculum includes history topics within the context of Culture and Heritage; values such as family unity, cultural heritage sensitivity and patriotism in the 5th Grade Social Studies Curriculum; Anatolian and Mesopotamian civilizations; the first Turkish states established in Central Asia; the birth of Islam; the acceptance of Islam by the Turks; historic trade routes in 6th Grade Social Studies Curriculum; the establishment and regression of the Ottoman Empire; the significant movements which emerged in Europe (such as Reform) in 7th Grade Social Studies Curriculum.

Keywords: Social Studies Curriculum, History, Achievements, Turkey, South Carolina.

Giriş

Tarih, geçmiş zaman diliminde yaşamış insanların hayata bakış açılarını, yaşayışlarını, günlük hayat deneyimlerini bugüne taşıyan çok önemli bir disiplindir. Kültürel birikimin kuşaklara taşınması amacına da sahip olan bu disiplin, eğitim kurumlarında sistematik bir anlayışla öğrencilere verilmeye çalışılmaktadır. Bu gün her devlet kendi bekası adına geçmiş birikimlerini tarih disiplini aracılığıyla genç nesillere aktarmaya çalışmaktadır.

Birçok ülkede tarih öğretimi farklı isimler altında yapılmaktadır. İngiltere, Almanya vb. ülkeler tarih dersine ait konuları Tarih dersi adı altında ve erken çocukluk döneminden itibaren vermektedirler. Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya, Türkiye vb. gibi ülkelerde de tarih dersi ile ilgili kazanımlar Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilere verilmeye çalışılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin çoklu disiplin yapısını en tatmin edici düzeyde uygulayan ve sürekli yaptığı güncellemelerle bu dersi çağın değişen şartlarına göre yorumlayan ülkelerin başında ABD gelmektedir. Eyalet

anlayışı ile yönetilen ülkede öğretim programları bağımsız biçimde belirlenmekte, çok ciddi çalışmalar yürüten profesyonel organizasyonların - Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), Matematik Öğretmenleri Ulusal Konseyi (NCTM) gibi- kriterlerine de uymak zorundadır. Bu anlayışla şekillenen öğretim programlarından biri de Sosyal Bilgiler Öğretim programıdır (Keskin ve Keskin, 2011).

Sosyal bilgiler eğitimine ilişkin ulusal stratejileri, öğrenme alanlarını ve standartlarını belirlemek amacıyla çalışmalar yürüten NCSS, anaokulundan 12. Sınıfa kadar (K-12) müfredatta yer alan sosyal bilgiler öğretim programının genel yapısını belirlemek için çalışmalar yapmaktadır. NCSS sosyal bilgiler öğretim programının içerik çerçevesini 10 öğrenme alanı belirleyerek oluşturmuştur. Ortaya çıkan yeni model Türkiye başta olmak üzere birçok ülkenin sosyal bilgiler öğretim programını yeniden yapılandırmasına zemin hazırlamıştır. Ülkemizde de 2005 yılında eğitim sisteminde yaşanan değişimden sonra NCSS'in belirlediği 10 öğrenme alanı çerçevesinde sosyal bilgiler öğretim programı yeniden yapılandırılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretim programının en temel öğelerinden biri olan öğrenme alanı “birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görüldüğü, öğrenmeyi sınıflandıran bir yapı” olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2015). Her öğrenme alanı kendi içinde bir bütünlüğe sahip, bir veya birden fazla disiplini temel alan temalardan meydana gelmektedir. Hem ülkemizde hem de ABD’de öğrenme alanlarını temel alan sosyal bilgiler öğretim programında tarih disiplinine ait konu ve kazanımlar ABD’de “Kültür” adlı öğrenme alanı içinde, ülkemizde ise “Kültür ve Miras” öğrenme alanında verilmektedir. ABD’de “Kültür” öğrenme alanı içinde yer alan tarihi konular yakından-uzağa, aşamalık ilkeleri dikkate alınarak, kronolojik bağlamda aktarılmaya çalışılmaktadır. Aile ve çevreden başlayan tarih konuları üst sınıflarda ülke ve dünya tarihi konularını kapsayacak bir sistemle öğretilmektedir. Ülkemizde ise ilkökul 4. sınıftan itibaren sosyal bilgiler dersi kapsamında verilmeye çalışılan tarih konuları Kültür ve Miras öğrenme alanı içinde yer almaktadır. Bu öğrenme alanı Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareketle kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak bir millî bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılmaktadır (MEB, 2018).

Hem ülkemizde hem de Güney Carolina’da olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersinin konuların oluşturulmasında önemli uzman kuruluşlar söz konusudur. Ülkemizde, diğer öğretim programların

hazırlanmasında olduğu gibi, Sosyal Bilgiler Öğretim Programının hazırlanmasında Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimleri aileler, öğrenciler, öğretmenler, eğitim uzmanları ve akademisyenlerden oluşturulan komisyonlar görev almaktadır. En son aşamada Programlar Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca değerlendirilerek eğitim sistemi içinde yerini almaktadır. ABD'de ise tüm eyaletlerde olduğu gibi Güney Carolina'da da sosyal bilgiler öğretimi NCSS gibi konseyler tarafından belirlenen standartlara göre yapılmaktadır. Güney Carolina'da çalışmaları yürüten bu konseyin adı Güney Carolina Sosyal Bilgiler Konseyi (SCCSS)'dir. Bu konseyin amacı Güney Carolina okullarında okutulan sosyal bilgiler öğretim programını öğretmenlerle işbirliği içine girerek daha yüksek standartlara ulaştırmaktır.¹ Bu çalışmada Güney Carolina eyaletinin seçilmiş olmasında SCCSS'nin Sosyal Bilgiler Öğretim Programına yönelik yaptıkları güncelleştirme çalışmalarının etkisi olmuştur. Ayrıca ABD'deki diğer eyaletlere kıyasla bu eyaletin yaptıkları çalışmaların ulaşılabilir olması da bu tercihi şekillendirmiştir. Bu çalışma ile amaçlanan da SCCSS'nin çalışmaları sonucu şekillenen Güney Carolina ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programında yer alan Tarih disiplini ile ilişkili kazanımlarla ülkemizde 2005 yılında değiştirilen ve 2017 yılında güncellenen sosyal bilgiler öğretim programında yer alan Tarih disiplini ile ilişkili kazanımları karşılaştırmaktır.

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olaylarla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Hancock, Ockleford ve Windridge (2009) doküman incelemesinde politika belgeleri, görev bildirimleri, toplantı tutanakları, yıllık raporlar, davranış kuralları, web siteleri, elektronik posta dizisi, vaka notları vb. materyaller kullanılabilmesine değinmiştir. Doküman incelemesi yaparken izlenilebilecek bir dizi aşama vardır: 1. Dokümanlara ulaşma, 2. Orijinalliği kontrol etme, 3. Dokümanları anlama, 4. Veriyi analiz etme ve 5. Veriyi kullanmadır.

İlk aşamada çalışmanın ana problemi dikkate alınarak 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile SCCSS'nin çalışmaları sonucu güncellenen Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programına

¹ (www.sccss.org).

ulaşmıştır. İkinci aşamada ulaşılan kaynakların orijinaliği kontrol edilmiştir. Veriler her iki ülkenin eğitim bakanlığına ait web sayfalarına ulaşılarak elde edilmiştir. Üçüncü aşamada İngilizce olan Güney Carolina sosyal bilgiler programı Türkçe 'ye çevrilmiş, hem ülkemize ait hem de Güney Carolina'ya ait tarih disiplini ile ilgili kazanımlar listelenmiştir. Dördüncü aşamada çalışmanın amacı doğrultusunda tarih disiplini ile ilgili kazanımlar analiz edilerek, elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak tablolarda verilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde Güney Carolina ve Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ile ilişkili kazanımlar tablolara aktararak verilmiştir.

Tablo 1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ile ilişkili kazanımlar

Güney Carolina 4. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili kazanımlar	Türkiye 4. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili kazanımlar
Yeni Dünyanın keşfi için siyasi, ekonomik ve coğrafi nedenleri örneklendirir.	SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.
Kuzey Amerika'nın yerleşiminin Yerli Amerikalılar, Avrupalılar ve Afrikalıların etkileşimlerinden nasıl etkilendiğini kavrar.	SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.
Amerikan kolonileri ve İngiltere arasındaki çatışmaları kavrar	SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.
Amerika'nın bir millet olarak başlangıcı ve yeni hükümetin kurulmasını kavrar	SB.4.2.3. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.
Amerika Birleşik Devletleri'nin batıya doğru genişlemesi ve kölelik kurumu üzerindeki etkisini kavrar	SB.4.2.4. Milli Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Milli Mücadele'nin önemini kavrar (MEB, 2018)
Amerikan İç Savaşı'nın sebepleri, seyri ve etkilerini kavrar (The South Carolina Department of Education, 2011).	

Tablo 1 de görüldüğü gibi Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 4. Sınıf düzeyinde kapsamlı bir ABD tarihine yer verildiği görülmektedir. Yeni Dünyanın keşfedilmesinden İç Savaşın sonuna kadar uzanan tarihi süreç 4. sınıfın odağını oluşturmaktadır. Kuzey Amerika'nın farklı kesimlerden nasıl etkilendiği, ABD'nin kolonilerinin İngiltere ile olan savaşları, bir millet olarak ABD'nin başlangıcına ve yayılmasına, ABD'de ortaya çıkan iç savaşların sebep ve sonuçlarına değinilmiştir. Türkiye'ye ait olan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde tarih ile ilgili konular ve tarihi

algılama süreci bireyin yakın çevresi dikkate alınarak verilmeye çalışılmaktadır. Aile tarihi ve sözlü tarih etkinlikleri ile tarih öğrencilere sevdirmeye çalışılmaktadır. Zaman içindeki “değişim” süreci de geleneksel oyunlar ile şimdi oynanan oyunlar arasındaki farklılık hissettirilerek öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ulusal tarih konusuna bir başlangıç mahiyetinde ulusal kahramanların hayatı konusuna yer verilmiştir.

Tablo 2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ile ilişkili kazanımlar

Güney Carolina 5. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar	Türkiye 5. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar
Yeniden yapılanma dönemini ve onun ABD'ye olan etkisini kavrar.	SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkıları fark eder.
Birleşik devletlerin batıya doğru genişlemesinin nedenlerini anlar	SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.
Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya gücü haline gelmesine katkıda bulunan yerli ve yabancı önemli gelişmeleri bilir.	SB.5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.
ABD'nin 1920'lerde ve 1930'larda karşılaştıkları ekonomik zorlukları ve çatışmaları bilir.	SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.
Soğuk Savaş döneminde ABD'yi etkileyen sosyal, ekonomik ve politik olayları kavrar	SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi gelişimini değerlendirir (MEB, 2018).
ABD'nin Sovyetler Birliği'nin çöküşünden günümüze kadarki dönemde karşılaştığı siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel zorlukları kavrar (The South Carolina Department of Education, 2011).	

Tablo 2 de görüldüğü gibi Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5. sınıf düzeyinde Birleşik Devletlerin 1875 yılından günümüze kadar geçirdiği tarihi süreç anlatılmaktadır. Bu sınıf düzeyinde ayrıca öğrencilere ABD'nin sanayileşme sürecinde çektiği sorunlar, kadınların seçme ve seçilme hakkı ve tüm Amerikalıların vatandaşlık hakları gibi konular, yaşanan ekonomik çöküntü ve toparlanma süreci, Soğuk Savaş sürecinin ABD'ye olan etkileri, ABD'nin Sovyetler Birliği'nin çöküşünden günümüze kadarki dönemde karşılaştığı siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel zorluklar gibi konulara yer verilmiştir. Türkiye'ye ait olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde bireyin çevresinde bulunan Anadolu ve

Mezopotamya uygarlıklarından kalan tarihi kalıntıların incelenmesine değinilmiştir. Ülkede veya bireyin yaşadığı yerde bulunan kültürel özelliklere ve bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar, kültürel unsurların birlikte yaşamaya etkisi ve kültürel unsurların tarihi gelişimi gibi konular incelenmiştir. Bu kazanımlarla 5. sınıf programının 4. Sınıf programını desteklediği anlaşılmaktadır.

Tablo 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ile ilişkili kazanımlar

Güney Carolina 6. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar	Türkiye 6. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar
İnsanlığın göçebe hayattan yerleşik hayata geçerken önemli medeniyetleri kavrar	SB.6.2.1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
İlkçağ uygarlıklarını ve modern dünyaya olan katkılarını kavrar	SB.6.2.2. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.
Asya'da değişiklik gösteren siyasi, sosyal ve ekonomik kültürleri tanımlar.	SB.6.2.3. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.
Afrika ve Amerika'da değişen siyasi, sosyal ve ekonomik kültürleri tanımlar.	SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.
Avrupa'da ortaya çıkan ulus devletleri tanımlar	SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar (MEB, 2018).
Rönesans, Reform ve Keşif Çağı'nın Avrupa ve dünyanın geri kalanına etkisini tanımlar ((The South Carolina Department of Education, 2011).)	

Tablo 3'de görüldüğü gibi Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. sınıf düzeyinde insanlığın ilk ortaya çıktığı dönemden 1600'lü yıllara kadar geçen tarihi sürece değinilmiştir. İnsanlığın göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş süreçleri ve ilk uygarlıkların modern dünyaya olan katkıları detaylı biçimde incelenmektedir. Asya, Afrika ve Amerika'da ortaya çıkan farklı kültüre değinilmiş, Avrupa'da ortaya çıkan ulus devletler incelenmiş, Rönesans, Reform ve Keşif Çağı'nın Avrupa ve dünyanın geri kalanına etkisi irdelenmiştir. Türkiye'ye ait olan 6. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletleri ve özellikleri anlatılmaktadır. İslamiyet'in ortaya çıkışı ve Türklerin İslamiyet'i kabulü, Türklerin Anadolu'yu yurt edinme süreçleri ve tarihi ticaret yolları hakkında bilgi verilmektedir. 6. Sınıf Programında yer alan tarih ile ilgili kazanımların birbirinden bağımsız olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih disiplini ile ilişkili kazanımlar

Güney Carolina 7. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar	Türkiye 7. sınıf Sos. Bil. Öğt. Programında yer alan Tarih disiplini ile ilgili konu ve kazanımlar
1600 sonrası küresel ticaretin dünya medeniyetleri üzerindeki büyümesi ve etkisini açıklar.	SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.
17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da faaliyette olan sınırlı hükümet ve sınırsız hükümet kavramlarını analiz eder.	SB.7.2.2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.
1770'den 1900'e kadar dünyada gerçekleşen bağımsızlık hareketlerini tanımlar.	SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.
Yirminci yüzyılın ilk yarısında dünyada ortaya çıkan çatışmaların nedenlerini sonuçlarını karşılaştırır.	SB.7.2.4. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.
Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası gelişmeleri açıklar.	SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir (MEB, 2018).
Önemli siyasi, ekonomik, coğrafi, bilimsel, teknolojik ve kültürel değişimlerin yanı sıra, dünya genelinde 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasından günümüze gerçekleşen gelişmeleri açıklar (The South Carolina Department of Education, 2011).	

Tablo 4'de görüldüğü gibi Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. sınıf düzeyinde 1600'lü yıllardan günümüze kadar yaşanan tarihi süreç incelenmektedir. Toplumlar arası ticari etkileşim, 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da hakim olan yönetim türleri, 1770-1900 tarihleri arasında dünyada ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri, 21. yüzyılın ilk yarısında yaşanan çatışmalar ve sonuçlar, soğuk Savaş dönemindeki uluslararası gelişmeler, dünya tarihinde önemli bir yeri olan siyasi, ekonomik, coğrafi, bilimsel, teknolojik ve kültürel değişimler incelenmektedir. Türkiye'ye ait olan 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde Osmanlı Devletinin ortaya çıkış sürecine, Osmanlı'nın fetih siyasetine, Avrupa'da 16 ve 17. yüzyıllarda yaşanan değişimlerin Osmanlıya etkisine, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan Islahat Harekelerinin toplumsal etkilerine, Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına değinilmektedir.

Sonuç

Bireye öğrenim hayatı süresince sosyal bilimlerin önemli verilerini aktaran derslerin başında sosyal bilgiler gelmektedir. Kendi bilgisini oluşturamayan Sosyal bilgiler, kendi amacına hizmet eden ilke, genelleme ve kuramları sosyal bilimlerden alır ve kullanır (Tanrıöğen, 2006). Bu bilimlerden biri de Tarih'tir. Geçmişte yaşamış insanların faaliyetlerini inceleyen Tarih biliminin önemli verileri sosyal bilgiler dersi aracılığıyla, basitleştirilerek öğrenciye aktarılmaya çalışılır. Tarihi konu ve kazanımların öğrencilere sistemli bir halde ve sebep-sonuç bağlamında aktarılması oldukça önemlidir. Tarihi konuların hem zaman hem de mekân bakımından kopuk biçimde öğretilmesi çocuğun bütüncül anlayışla olayları görmesine engel olabileceği gibi, konunun da kavranmamasına neden olur. Tarih bilimi için en önemli kavramların başında gelmektedir “zaman”. Bu kavram ile birlikte kronolojiye ait ifade ve becerilerin çocuklar tarafından öğrenilmesi ortalama 11 yıllık bir süre gerektirmektedir (Altun ve Kaymakçı, 2016).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında tarihi konuların sistematik olarak öğretilme yeterliliğinin tespitinde karşılaştırmalı çalışmalar (Merey, Kuş ve Karatekin, 2012; Adalar, 2016; Çifter ve Aşçı, 2017; Görmez, 2018) oldukça önem arz etmektedir. Eğitim konusunda önemli çalışmalar yapmış farklı ülkelerin (ABD, İngiltere, Kanada gibi) tarihi konuları aktarmada izledikleri yolların incelenmesi, Sosyal Bilgiler Öğretim Programının farklı disiplinleri aktarma konusundaki yeterliliğini görmemize yardımcı olacaktır. Bu çalışma da Güney Carolina ve Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan tarih konularını karşılaştırarak programın tarih konularını verme yeterliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan birinci bulgu incelendiğinde Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 4. Sınıf düzeyinde Birleşik Devletlerin kapsamlı bir tarihine yer verildiği, Yeni Dünyanın Keşfedilmesinden İç Savaş sürecine kadar geçen zaman diliminin sistemli biçimde aktarıldığı görülmektedir. Ülkemizde 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “kültür ve Miras” adlı öğrenme alanında tarih disiplini ile ilgili konular bireyin yakın çevresi dikkate alınarak sözlü tarih ve aile tarihi oluşturma etkinlikleriyle başlamaktadır. Ayrıca zaman içinde oluşan “değişim” kavramına da yer verildiği, bu kavramın geleneksel oyunların günümüzdeki oyun türleri ile kıyaslanarak fark edilmesi sağlanmaktadır. Şimşek (2017) 4. Sınıf düzeyinde yer alan konu ve kazanımların bireyin tarihe iyi bir başlangıç yapması bakımından olumlu olduğunu, bireylerde tarihi kaynaklara ilişkin bir algının oluşması için kullanılan sözlü, yazılı ve görsel kaynakların yerinde

olduğunu ifade etmiştir. Garg (2007) tarih disiplinin yaşamları, olayları, durumları ve zaman içindeki gelişmeleri konu edindiğinden kronoloji anlayışının çok önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Kronoloji bilgisi tarihi olaylar arasındaki ilişkileri ve sebep-sonuç ilişkisini görmesi açısından öğrenciye kazandırılması gereken bir beceridir. Kütüklüoğlu (1998) tarih disiplinin geçmiş ile ilgili olduğundan zaman ve kronolojiden yararlandığını, zaman kavramının tarih disiplinin önemli bir bileşeni olduğunu ifade etmiştir. Olayın meydana geldiği zaman hakkında bilgi sahibi olmanın olayın ortaya çıkmasına neden olan koşulların anlaşılmasına ve olayın ortaya koyduğu sonuçların doğru öğrenilmesine ve yorumlamasına katkı sunduğuna değinmiştir. Bu açıdan tarihi olayların doğru anlaşılması kronolojik bağlamından koparılmamalarına bağlıdır.

İkinci bulguda Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5. Sınıf düzeyinde Birleşik Devletlerin 1865 yılından günümüze kadar geçen tarihi süreci incelenmektedir. Öğrencilere İç Savaş sonrası ülkenin içine girdiği yeniden yapılanma süreci; batıya yönelik olan genişleme süreci; bir dünya gücü haline gelen ABD'nin yükselişi; 20 yüzyılda diğer uluslarla olan etkileşim; II. Dünya Savaşından sonra, soğuk savaş sonrasında ve esnasında ve 21. Yüzyılda ABD'nin yüklendiği liderlik süreci gibi konular hakkında bilgi verilmektedir. Güney Carolina 5. Sınıf düzeyinde verilen tarihi konularda da bir kronolojik sıranın takip edildiği, ayrıca yakın dönem tarihi ile ilgili bilgilere de yer verildiği görülmektedir. Ülkemizde ise 5. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında bireyin çevresinde Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarından kalan tarihi ve kültürel mirası öğrenmeye yönelik konulara değinildiği, bu sınıf düzeyindeki kazanımların 4. Sınıfın bir devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. Bireyin kendi ailesini temel alarak başlayan tarih öğretiminin, aşamalı olarak bu kez de bireyin çevresinde yer alan tarihi unsurları öğrenmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Milli bilincin oluşmasında ve tarihi konuları sevdirmede en etkili yöntemlerden biri de bireyin içinde yaşadığı çevrede bulunan tarihi mekânlardan ve kalıntılardan yararlanmaktır. Akademik düzeyde yoğun bir ilgi uyandıran yerel tarihin değeri, özellikle de tarih eğitimi açısından önemi pek çok araştırma ve incelemeye konu olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak yazılanlarda yerel tarih ile ulusal ya da evrensel tarih arasındaki ilişki "ağaca bakarak ormanı görmek" biçiminde tanımlanmıştır. Bu, yerel örneklerden yola çıkarak genel yapıyı anlamlandırmak biçiminde algılanır (Aslan, 2000: 201; akt. Yeşilbursa, 2008: 217). Demircioğlu (2005) tarih dersleri aracılığıyla geçmişine bağlı, çevre bilinci gelişmiş, etkin, üretken ve yaratıcı bireylerin yetiştirilebilmesi için, ilk ve orta

öğretim düzeyinde tarih derslerinde, tarihi çevre kullanmanın önemine değinmiştir. Tarihi çevre öğrenci merkezli tarih öğretimi açısından önemli bir çalışma alanı olduğundan, bu mekânlar öğrencilerin, yaparak, yaşayarak ve sorgulayarak öğrenmeyi gerçekleştirebileceğine de katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak tarih öğretiminde yakın çevrenin kullanımı, öğrencilerde olumlu bir bakış açısının oluşmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca, Akçalı ve Aslan (2013) 2011-2012 eğitim-öğretim yılının bahar yarısında 40 lise öğrencisine yönelik yaptıkları “tarih derslerinin yerel tarihe ve kaynaklarına dayalı etkinlikler aracılığıyla işlenmesinin öğrencilerin derse yönelik tutumlarına etkisi” konulu çalışmalarında tarih dersinde yerel tarihe ve kaynaklarına dayalı olarak ders işlemenin öğrencilerin tarih dersine yönelik tutumlarını artırma konusunda geleneksel yöntemle göre daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Üçüncü bulguda Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf düzeyinde ilk kültürlerden 1600’lü yıllara kadar geçen zamanı kapsayan konulara yer verilmiştir. Altıncı sınıftaki sosyal bilgiler programı, ilk insandan Avrupa’nın keşif dönemine kadar olan süreçteki insan faaliyetlerini ve olayları inceleyerek öğrencilerin tarih anlayışlarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sınıf düzeyinde sosyal bilgiler, başlıca uygarlıkların sosyal, politik ve ekonomik olarak kalkınmalarında oynadıkları rollere değinmiştir. Ayrıca insanlığın gelişmesinde önemli faktörler olan devlet, ekonomi ve coğrafya gibi konulara odaklanmıştır. Ülkemizde ise 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerine, İslamiyet’in ortaya çıkışına, Türklerin İslamiyet’i kabul etme sürecine, Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecine ve tarihi ticaret yollarının önemine değinilmiştir. 6. sınıf programındaki konu ve kazanımlar incelendiğinde bir konu bütünlüğünün olmadığı –Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri konusundan, İslamiyet’in doğuşu konusuna geçildiği- görülmektedir. Güncellenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde “zaman ve Kronolojiyi algılama becerisi” tarihsel zaman kavramını öğretme konusunda önemsenen en önemli beceriler arasında sayılmaktadır. Geçmişte kesin bir düzen içinde ortaya çıkan tarihi olayların sebep-sonuç ilişkisinin anlaşılmasında kronoloji oldukça önemlidir. Tarihsel olayların zaman ve mekân bakımından tutarlı biçimde öğrencilere verilmesi genel bağlamında tarihi okuma becerilerine de olumlu katkı sağlayacaktır. Çocuklar hayatlarının ilk anlarından itibaren değişim ve sıralama içeren ritimleri ve rutinleri deneyimlemektedirler (Köpeğim doğdu, yavru oldu ve büyüdü; sabah kalktım, kahvaltı yaptım, okula gittim gibi.). Bu açıdan öğrencilerde tarihsel zaman kavramının sağlıklı oluşabilmesinde

değişim ve kronoloji gibi becerilerin tutarlı örneklerle verilmesi önemlidir (Galán, 2012). Dördüncü bulguda 7. sınıf Güney Carolina Sosyal Bilgiler Öğretim Programının 6. Sınıfın devamı niteliğinde olduğu, 6. Sınıftan başlayan ilk kültürlerle ilgili konuların 7. Sınıfta çağdaş kültürlerle devam ettiği görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde öğrenciler 1600'den günümüze insan toplumlarının tarihini ve coğrafyasını incelerler. Bu toplumlar arasında artan etkileşimin yanı sıra aralarında fikir, inanç, teknoloji ve meta alışverişi hakkında bilgi edinirler. Ayrıca öğrenciler modern dünyayı şekillendiren politik ve ekonomik fikirlerle ilgili olarak bilgilendirilir. Öğrenciler akıl ve otorite kavramlarını, insanın doğal haklarını, kralların ilahi hakkını, bilimde deneycilik konusunu, sınırlı hükümetin gelişimini ve günümüzdeki gerilimlerin ve sorunların köklerini incelerler. Ülkemizde ise 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Osmanlı Devletinin ortaya çıkış süreci, Osmanlının fetih siyaseti, Avrupa'da ortaya çıkan hareketlerin Osmanlıda meydana getirdiği değişim süreçleri, Osmanlıdaki ıslahat hareketleri, Osmanlının kültür, sanat ve estetik anlayışı ile ilgili konular işlenmektedir. Bu sınıf düzeyinde de tarihi konuların aktarımında bağlamdan kopuk bir tarih öğretimi anlayışı dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti öncesi -Selçuklu Dönemi gibi- sürece hiç değinilmediği gibi sonrası sürece de -Cumhuriyet Dönemi gibi- hiç değinilmemiştir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile ilkökul düzeyinde vermeye çalışılan tarihi konular arasındaki kopukluk, konuyu bağlamdan koparmakta ve öğrencilerin tarihi olayları bir bütün olarak görmelerini zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu tarihi birikimin daha sağlıklı ve bütüncül bir bakış açısı ile ilkökullardan itibaren öğrencilere aktarılması, kronolojik düşünebilme becerisinin tarihsel konular bağlamında kazandırılmaya çalışılması için Sosyal Bilgiler Öğretim Programının tekrar gözden geçilmesini gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

- Adalar, H. (2016). ABD ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Eğitimi Öğretmen Yetiştirme Programlarının Karşılaştırılması: Pace ve Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Program Örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 1603-1630.
- Akçalı, A., A. ve Aslan, E. (2013). Tarih Derslerinin Yerel Tarihe ve Kaynaklarına Dayalı Etkinlikler Aracılığıyla İşlenmesinin Öğrencilerin Derse Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14), 141-174.

- Altun, A. ve Kaymakçı, S. (2016). Zaman ve Kronolojinin Öğretiminde Bir Materyal: Zaman Şeritleri. *Turkish History Education Journal*, 5(1), 157-192.
- Çifter, B., G. ve Aşçı, M. (2017). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programlarının Sınama Durumları Açısından Karşılaştırılması. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18 (39), 44-59.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). Sözlü Tarihin Bir Öğretim Yaklaşımı Olarak Tarih Derslerinde Kullanımı. *Van II. Sosyal Bilimler Eğitim Kongresi Tam Metin içinde* (s. 310-315).
- Galán, J., G. (2012). Learning Historical and Chronological Time: Practical Applications. *European Journal of Science and Theology*, 12 (1), 5-16.
- Garg, B. (2007). *Teaching of History*. New Delhi: Rajat Publications.
- Görmez, E. (2016). İlkokul Sosyal Bilgiler Programı ile Okul, Meslek ve Sivil Yaşam (C3) Çerçeve Programında Yer Alan Kazanımların Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 560-580.
- Hancock, B., Ockleford, E. and Windridge O., W. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. Nottingham: The NIHR RDS for the East Midlands.
- Keskin, Y. ve Keskin, S. C. (2011). Amerika Birleşik Devletleri. Cemil Öztürk (Ed.), *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı* içinde (s. 73-103). Ankara: Pegem Akademi.
- Kütükoğlu, M. S. (1998). *Tarih Araştırmalarında Usûl*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Erişim: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20LG%20LER%20C3%96%20C4%9ERET%20M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Tanrıoğlu, A. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Oluşturmacı Yaklaşım. Abdurrahman Tanrıoğlu (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 253-276). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- The South Carolina Department of Education (2011). *South Carolina Social Studies Academic Standards*. Erişim: <https://ed.sc.gov/scdoe/assets/file/agency/ccr/Standards-Learning/documents/FINALAPPROVEDSSStandardsAugust182011.pdf>

- Özdemir, S., M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ve Değerlendirilmesi. Mustafa Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 18-48). Ankara: Pegem Akademi.
- South Carolina Council for the Social Studies (SCCSS). *Mission*. Erişim: www.sccss.org/page-920066
- Şimşek, A. (2015). Türkiye Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Öğretimi Nereye Gidiyor? Öğretim Programları Üzerinden Kısa Bir Değerlendirme. Refik Turan ve Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar III* içinde (s. 2-9). Ankara: Pegem Akademi.
- Yeşilbursa, C. C. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihî Yerlerin Kullanımı. *TÜBAR*, XXIII, 209-220. Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/156925>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Merey, Z., Kuş, Z. ve Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerler Eğitimi Açısından Karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1613-1632.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 123-152
ISSN: 1302-6879

Anlamaya Dayalı Tasarım Uygulamasının (Ubd) Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimlerine Etkisi: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Üzerine bir Çalışma*
Impact of Understanding by Design (Ubd) on The Students Cognitive and Affective Development: A Study on The History of Revolution and Kemalism Course

• **Mustafa GÜL***
Sertel ALTUN**
Banu YÜCEL TOY***

* Öğretmen, Nuri Pakdil Ortaokulu,
Kahramanmaraş, Türkiye,
Teacher, Nuri Pakdil Middle School,
Kahramanmaraş, Turkey
mstfgl24@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7641-3256

**Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
İstanbul, Türkiye,

Assoc. Prof., Yıldız Technical University,
Faculty of Education, Department of
Educational Sciences, Istanbul /Turkey
sertelaltun@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1951-5181

***Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
İstanbul, Türkiye,

Assoc. Prof., Yıldız Technical University,
Faculty of Education, Department of
Educational Sciences, Istanbul, /Turkey
byuceltuy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0460-4656

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

27/04/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

15/02/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atf: Gül, M., Altun S. & Yücel Toy, B. (2021). Anlamaya Dayalı Tasarım Uygulamasının (Ubd) Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimlerine Etkisi: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Üzerine bir Çalışma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 123-152

Citation: Gül, M., Altun S. & Yücel Toy, B. (2021). Impact Of Understanding By Design (Ubd) On The Students Cognitive And Affective Development: A Study On The History Of Revolution And Kemalism Course, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 123-152

Öz

Bu araştırma, 8.Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde Anlamaya Dayalı Tasarım (Ubd) ile gerçekleştirilen öğretimin, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine etkilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bu çalışmada karma yöntem benimsenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2019/2020 eğitim öğretim yılında Kahramanmaraş ilinde sosyo-ekonomik düzeyleri orta seviyede öğrencilerin devam ettiği ortaokulun sekizinci sınıf düzeyinde eğitim gören 33'ü deney 32'si kontrol grubu olmak üzere iki sınıfın öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın nicel boyutunda akademik başarı testi kullanılmış, nitel boyutunda ise yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Nicel verilerin analizi karma ölçümler için çift yönlü varyans analizi (Mixed ANOVA), nitel verilerin analizi ise içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda; Ubd uygulamalarının öğrencilerin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerindeki akademik başarılarını mevcut programa göre daha fazla artırdığı belirlenmiştir. Öğrencilerin uygulamaya ilişkin görüşleri incelendiğinde uygulamanın öğrencilere; etkili öğrenme deneyimi sağlama, farklı bakış açıları edinme ve derse karşı olumlu tutum geliştirme noktasında duyuşsal ve bilişsel açıdan katkılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın öğrencilerin, farklı öğretim süreçleri ile ilgili deneyim kazanmasını sağlayarak öğrenme süreçlerini geliştirmelerine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anlamaya Dayalı Tasarım (Ubd), öğretim tasarımı, öğrenci görüşleri, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük

* Bu çalışmada, veriler 2020 yılından önce derlendiği için etik kurul raporu gerekmemektedir.

Abstract

This research was carried out in order to determine the effects of Understanding by Design (UbD) on the cognitive and affective development of the students in the 8th grade Revolution History and Atatürkism course. Mixed method was applied in this study where quantitative and qualitative research methods were used together. The study group consisted of 33 students in the experimental and 32 students in the control group, who were eighth grade students of a secondary school in the 2019/2020 academic year in Kahramanmaraş. Academic achievement test was used in the quantitative dimension of the research and semi-structured interviews were conducted in the qualitative dimension. In the analysis of quantitative data, analysis of variance (ANOVA) for mixed measurements was applied and the analysis of qualitative data is carried out by means of content analysis. As a result of analyses, it was revealed that academic achievement of students in the group in which UbD was implemented was significantly higher than those in the control group in which ordinary curriculum was managed. When the opinions of the students about the application are examined, it has been concluded that UbD caused students have different perspectives and made them have positive attitudes towards the lesson. It has been concluded that it contributes to the students affectively and cognitively. It is thought that this study can facilitate learning processes by enabling students to gain experience in different teaching processes.

Keywords: Understanding Based Design (UbD), instructional design, student views, T.R. Revolution History and Atatürkism Course.

Giriş

Çevreden gelen uyarıcıları algılayarak anlamlı hale getirme süreci olarak tanımlanan öğrenmenin merkezinde, anlama ve anlamlandırma yer almaktadır (Erden, 2017: 17). Anlayarak öğrenme ile öğrenci, öğrenme yaşantıları arasındaki ilişkileri kendisi keşfederek öğrenmelerini kalıcı hale getirebilir (Fidan, 2012: 9-10). Öğrenmeye ve öğrenmeyi sağlayacak olan dışsal süreçlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirmesi olarak tanımlanan öğretime dair birçok kuram ve yaklaşımlarda, anlamak ve anlamlandırmak kavramı vurgulanmaktadır (Senemoğlu, 2018). Bu bağlamda, Gestalt Kuramı insan belleğinin tam ve anlamlı olma eğilimine dikkat çeker ve öğrencilerin problemleri ezber dayalı ve mekanik yöntemler yerine sezerek ve kavrayarak çözümlenmeleri için fırsat sağlayacak öğretim ortamı önerisinde bulunur. Gagne'nin geliştirdiği Bilgiyi İşleme Kuramı ise, öğrenme alanının gerçekleştiği yer olan ve hayati öneme sahip olan anlamsal belleğe vurgu yaparak anlamsal bellek için öğrencilerin ilkeleri, ilişkileri ve kavramları anlamlı hale getirdikleri yer ifadelerini kullanır (Yeşilyaprak, 2015: 311-315). Öğrenmenin ve öğretimin temelini

oluşturan anlamak ve anlamlandırmak kavramları doğal olarak öğretim programlarının da temel hedefi haline gelmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan öğretim programlarında (2018) “Programların öğrencilere beceri kazandırmayı, edinilecek bilgileri diğer disiplinlerle ve hayatla ilişkilendirmeyi, öğrenciye bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi hedeflediği” özellikle belirtilmiştir. Gerek alan yazındaki kuramların gerekse MEB’in önemle üzerinde durduğu anlamlı öğrenme nasıl sağlanabilir sorusu eğitimcilerin yıllardır tartıştıkları bir konudur. Türkiye’de okuma ve anlama sorunu yapılan uluslararası araştırmalarda da kendini göstermektedir. Bu bağlamda OECD tarafından üç yılda bir gerçekleştirilen örgün eğitime devam eden 15 yaş grubu öğrencileri üzerinde yapılan PISA sonuçlarına göre Türkiye okuma becerilerinde gelişme göstermiş olsa da hala OECD ülkelerinin oldukça gerisindedir. Okuma becerisinin önemli görülen ve ölçülmeye çalışılan önemli alt başlığı ise anlamadır. Araştırmada okuyucuların verilen bir paragrafta verilen anlamı kavrama düzeyleri ölçülmüş ve Türkiye’de yaklaşık dört öğrenciden birinin okuma alanında bu temel becerilere sahip olmadığı görülmüştür (TEDMEM, 2020). Ülkemizde, ulusal merkezi sınavlar yerine anlamayı odağa alan, etkili ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan iyi uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması bu sorunun aşılmasına katkı sağlayabilir.

Türkiye’de öğrencilerin anlamlı ve kalıcı öğrenmekte zorlandıkları derslerden biri de T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersidir. Tarih derslerine yönelik bireylerin öğrencilik yıllarına dayanan olumsuz bir tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır (Ataş, 2014; Karademir, 2015). Bu bağlamda, Safran (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, farklı eğitim kademesinde bulunan öğrencilerin tarih derslerine yönelik tutumları incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin tarihe karşı tutumlarının olumlu olduğu ama öğrencilerin sınıf ve kademelerindeki artışla birlikte derse yönelik olumlu tutumlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı bu durumun tarih programlarından ve geleneksel yöntemlerin uygulanmasından kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Yine yapılan birçok araştırma da bu dersin sıkıcı olma durumundan kurtaracak etkinlik ve materyallerin kullanılmıyor olması önemli bir problem olarak tespit edilmiştir (Kabapınar, 2014; Şimşek, 2002). Aktekin (2009) tarih eğitimi ile ilgili sorunları hem içerik hem de öğretim yöntemleri açısından ele almıştır. İçerik açısından ulusal ve etnosantrik bakış açısının olmasının, yerel, ulusal ve dünya tarihi arasında dengenin olmamasının, çağdaş tarihin yer almamasının, siyasi ve askeri tarihe aşırı vurgu yapılmasının ve özellikle aynı konuların

yıllar ilerledikçe daha detaylandırılarak tekrar aktarılmasının temel sorunlar olduğu belirtilmiştir. Öğretim yöntem ve teknikleri açısından yaşanan en önemli sorunlar ise, öğrencileri ezbere yönlendiren, düz anlatım ağırlıklı öğretmen merkezli öğretimin olması ve aktif öğretimi destekleyen farklı yöntemlerin kullanılmamasıdır. Bu sorunlar, tarihimizi anlamaktan ziyade ezberlemeye yönelmektedir; halbuki, kendi kültürümüzü anlamak ve yaşanmış olaylardan doğru çıkarımlarda bulunmak için tarihimizi öğrenmek yani anlamak gerekmektedir (Saydam, 2009).

Bu doğrultuda, öğrencilerin öğrenmelerini anlamlı ve kalıcı hale getirme yönelik birçok yöntem, kaynak ve araç kullanımını destekleyen etkili öğretim tasarımlarının yapılması ve uygulanması önemlidir. Bu bağlamda öğretmenlik deneyimlerinden hareketle anlamayı merkeze alan McTighe ve Wiggins (2005) tarafından geliştirilen Anlamaya Dayalı Tasarım (Understanding by Design-UbD) söz konusu öğretim tasarımlarından biri olarak kullanılabilir. McTighe ve Wiggins (2005) anlamanın bilmekten daha kapsamlı bir kavram olduğunu vurgulayarak UbD'yi açıklama, empati kurma, kişisel bilgiye sahip olma, farklı bakış açılarına sahip olma, uygulama ve yorumlama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir öğretim tasarımı modeli olarak tanımlar. Geriye dönük bir tasarım modeli olan UbD üç aşamadan oluşur. Birinci aşamada öğrenciden “İstenen Sonuçlar” belirlenirken, ikinci aşamada “Öğrenme Kanıtları” belirlenir. Son aşamada ise “Öğrenme Etkinlikleri ve Öğretim” planlanır. İstenen sonuçları belirleme aşamasında; programın, ölçmenin ve konunun adeta odak noktasını oluşturacak Büyük Fikir belirlenir. MEB'in belirlediği kazanımlar Genel Hedefler olarak kabul edilir. Öğrencileri düşünmeye, sorgulamaya sevk eden ve anlamlarını transfer etmeyi sağlayan “Temel Sorular” belirlenir. Dersin amaçlarına ulaşmak ve anlamı oluşturmak için “Bilgi ve Beceri İfadeleri” yazılır. Bu aşamanın en sonunda ise öğrencilerin öğrenmelerini hayatlarında nasıl kullanabilecekleri “Transfer İfadesi” olarak yazılır. Ünite için belirlenen büyük fikir, öğrencilere sadece bilgiyi aktarmanın ötesinde içeriğin temel felsefesini kazandırma imkânı sunarken anlamayı odağa alan temel sorular öğrencilerin bilgiyi sorgulayarak ve deneyimleriyle ilişkilendirerek bilgileri yapılandırmasına imkân sağlamaktadır. Transfer boyutu ise öğrencilerin bilgiyi farklı durumlarda kullanma fırsatı sunarak derinleşmelerini teşvik etmektedir. Kabul edilebilir kanıtları belirleme aşamasında; öğrencilere kazanımları edinme ve anlama düzeylerini tespit etme ve geliştirme amacıyla performans görevleri verilir. Bu performans görevleri hazırlanırken amaç, rol, izleyici, durum ve ürün gibi kriterler ölçüt olarak alınır. Öğrencilerin bilgilerini uygulamaya

dökmelerine ve becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan performans görevleri ve diğer kanıtlar ile öğrencinin anlamaları ölçülmeye çalışılmaktadır. Öğrenme etkinlikleri ve öğretimi planlama aşamasında ise; yöntem, teknik ve öğretim etkinlikleri belirlenir. Bu aşamanın planlanmasında 6 ilke göz önünde bulundurulur. Bunlar; hedeften haberdar etme, dikkat çekme, keşfetmelerini sağlama, öğrencileri aktif hale getirme, geri bildirim verme, kendilerini değerlendirmelerini sağlama, öğretimi farklılaştırma ve öğretimin düzenlenmesidir (Wiggins ve McTighe, 2005). Tüm bu özellikleri ve ilkeleri ile UbD'ye dayalı öğretim tasarımlarının ve uygulamalarının öğretimde etkili olması beklenmektedir.

Alanyazında UbD tasarımlarının etkilerine yönelik birçok çalışma vardır. Bu bağlamda Schoellhorn (2012) tarih dersinde UbD uygulamalarının öğrencilerin araştırma ve sorgulama becerilerine katkı sağladığını ve dersin içeriğinin kazanımında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Tarih dışında farklı derslerdeki UbD uygulamalarında da benzer sonuçlar ile karşılaşmıştır. Yazar (2013) UbD ve farklılaştırılmış öğretime dayalı olarak yapılmış bir tasarımın fen bilgisi dersinde uygulamış ve araştırmanın sonucunda öğrencilerin ders içeriklerini daha derin kavradıkları ve derse olan ilgi ve motivasyonlarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Yazar (2016) anlamaya dayalı tasarımın üniversite öğrencilerinin yabancı dilde okuma deneyimlerine etkileri üzerine yaptıkları çalışmada büyük fikrin öğrencilerin metinlere olan ilgilerin artırdığı ve metinlerin anlaşılmasında öğrencilerin daha fazla çıkarımlarda bulunarak sonuca varmaya çalıştıkları sonucuna ulaşmıştır. Yazar (2016) UbD'ye göre Eğitim Bilimleri dersini tasarlanmışlardır. Araştırmanın sonucunda UbD'ye dayalı öğretim tasarımının öğrencilerin duyuşsal özelliklerini ve derse katılımlarını olumlu yönde artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Yazar (2018) çalışmalarında motivasyon modeli ile birleştirilmiş anlamaya dayalı tasarım modelinin üniversite öğrencilerinin İngilizce konuşma becerilerine ve bu konudaki motivasyonlarına etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda uygulamanın öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişimi ve konuşma motivasyonları üzerinde olumlu yönde etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Takacs (2010) UbD modelini Matematik dersinde uygulamış ve araştırma sonucunda öğretmenlerin iş birliğiyle bu modelin uygulanmasının öğrencilerin Matematik başarılarını artırdığı, kalıcı ve anlamlı öğrenmeler sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Yazar (2019) 10. sınıf seviyesinde olasılık konusunu UbD ile tasarlayarak uygulamıştır. Uygulanan öğretim süreci sonunda deney grubunun akademik başarılarında ve derse karşı tutumlarında artış olduğu

sonucuna ulaşmıştır. Gül ve Kaya (2019) UbD uygulamalarının 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlarını olumlu yönde geliştirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmalar UbD'nin öğrencilerin anlamalarına ve tutumlarına dolayısı ile bilişsel ve duyuşsal yönlerine önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Bu bilgiler ışığında, bu çalışmada T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi, öğrenciyi aktif hale getiren, öğrendiklerini performansa dönüştürme ve hayata transfer etme imkânı sağlayan, bireysel farklılıkları destekleyen, bu şekilde öğrencilerin anlamasını sağlamayı amaçlayan UbD modeline göre tasarlanmış ve uygulanmıştır. Çalışmanın amacı, bu uygulamanın öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimleri üzerine etkisini belirlemektir. Sözü edilen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır;

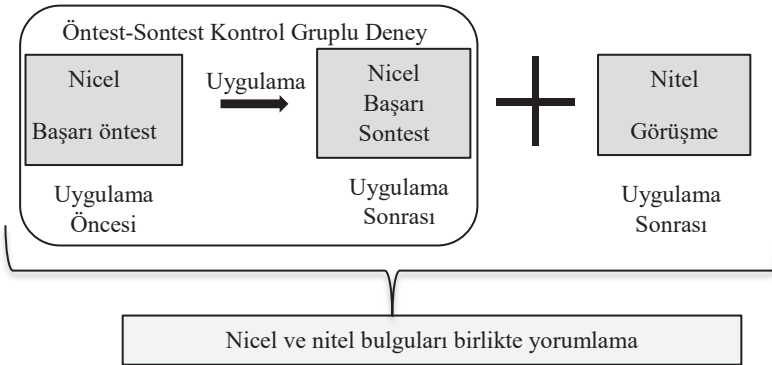
1. UbD ile işlenen gruptaki öğrenciler ile mevcut öğretim programlarına göre ders işlenen gruptaki öğrencilerin akademik başarı puanları;
 - Gruplara (deney-kontrol) göre farklılaşmakta mıdır?
 - Ölçümlere (öntest ve sontest) göre farklılaşmakta mıdır?
 - Grup ve ölçüm faktörlerinin ortak etkisine göre farklılaşmakta mıdır?
2. UbD uygulamasının bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine katkılarını ilişkin uygulama grubu öğrencilerinin görüşleri nelerdir?

Çalışmanın, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretimini UbD modeline göre tasarlaması açısından özgün olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın öğretmen, öğrenci ve araştırmacılar bakımından önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Öğretmen boyutunda düşünüldüğünde, UbD temelli plan örnekleriyle T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretmenlerine öğretim sürecini planlama ve uygulama aşamalarında yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir. Ayrıca, öğrencilerin akademik başarılarını arttırmalarında ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim sürecindeki ilgi ve motivasyonlarının geliştirilmesinde bir alternatif oluşturacağı ön görülmektedir. Aynı zamanda, öğrencilerin, farklı öğretim süreçleri ile ilgili deneyim kazanmasına yol açarak, öğrenme süreçlerini geliştirmelerine katkıda bulunabileceği öngörülmektedir. Çalışma, program geliştirme uzmanlarına farklı bir tasarım sunması ve programın tüm boyutlarını içermesi açısından katkılar sağlaması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem araştırmaları araştırmacıların araştırma problemini anlamak için nicel ve nitel verileri toplayarak bu iki veri setini birbiriyle bütünleştirdiği sonraki aşamada ise bütünleştirilen bu verilerin avantajlarını kullanarak sonuçlar çıkardığı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Karma araştırma, çalışmada bir yöntemin zayıf kaldığı yerde diğer yöntemden faydalanmayı sağlaması, araştırmacıyı sınırlamaması, daha kesin bilgiler sağlaması, farklı bakış açılarını ortaya koyması, güçlü kanıtlar sunması, karmaşık araştırma sorularına yanıt bulması, sonuçların genellenebilirliğini artırması gibi avantajlara sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu yaklaşımın temel felsefesi bu veri setlerinin birleştirilmesinin araştırma problemini daha iyi anlamaya fırsat sağlayacağı düşüncesidir. Karma yöntemlerin bu avantajlarından faydalanmanın yanı sıra araştırma probleminin nicel ve nitel paradigmalarının birlikte kullanılmasına ihtiyaç duyması ve imkân sağlaması nedeniyle bu yöntem araştırmacılar tarafından tercih edilmiştir. Bu çalışmada karma desenlerden gömülü desen kullanılmıştır. Gömülü desenlerde nitel ya da nicel yöntemlerden biri diğerine göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Araştırma genel olarak nicel ya da nitel olup, diğer yöntemle elde edilen verilerle desteklenmesi, açıklanması ve genellenmesi amaçlanır (Creswel ve Clark, 2014). Bu çalışmada ağırlıklı olarak nicel yöntem kullanılmış olup elde edilen verilerin açıklanması ve desteklenmesi için ise nitel yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda uygulama öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desende gerçekleşmiş, başarı testi ön test ve son test olarak uygulanmış ve uygulama sonrası görüşme yapılmıştır. Araştırma yöntemi ve uygulama süreci Şekil 1’de şemalaştırılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Deney grubunun belirlenmesi aşamasında, öncelikle benzer özelliklere sahip sınıflardan bir havuz oluşturulmuştur. Daha sonra ise bu havuzdan yansız atama yoluyla bir deney ve bir kontrol grubu seçilmiştir. Deney grubunda dersler UbD temelli işlenmiştir. Kontrol grubunda ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu mevcut programlara göre dersler işlenmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda araştırmacılar tarafından geliştirilen akademik başarı testi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise nicel verilerle elde edilmiş olan akademik başarıya yönelik bulguların öğrenci bakış açısıyla hangi sebeplerden kaynaklandığı UbD'nin hangi özelliğinin bu başarıda etkili olduğunu anlayabilmek için öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Böylece UbD uygulamalarının etkililiği üzerinde daha derinlemesine bilgiye ulaşmak amaçlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma grubunun oluşturulmasında, araştırmacılar birinin kendi görev yaptığı okulda öğrenim gören öğrencilerle çalışmayı yürüteceği için amaçlı örnekleme yöntemlerinden “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2019/2020 eğitim öğretim yılında Kahramanmaraş ilinde, sosyo-ekonomik düzeyleri orta seviyede öğrencilerin devam ettiği Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ortaokulun sekizinci sınıf düzeyinde eğitim gören biri deney biri kontrol grubu olmak üzere iki sınıfın öğrencileri oluşturmuştur. Bu amaçla, okul idaresinin izniyle okuldaki sekizinci sınıf dört şubeye başarı ön testi uygulanmıştır. A, B, C ve D şubelerinin başarı ön test ortalamaları sırasıyla 49.19, 62.67, 40.33 ve 50.67'dir. A ve D şubeleri birbirlerine yakın ön test sonuçlarına sahip olmaları nedeniyle çalışma için bu iki sınıf belirlenmiştir. A şubesi deney, D şubesi ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubunda 17 kız ve 16 erkek olmak üzere 33 öğrenci, kontrol grubunda ise 16 kız ve 16 erkek olmak üzere toplam 32 öğrenci bulunmaktadır. Araştırmanın nitel aşamasında öğrencilerin uygulama sürecine yönelik düşüncelerini, duygularını ve önerilerini tespit etmek için amaçlı örnekleme yöntemi içerisinde değerlendirilen maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme tekniğinde kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması sağlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda deney grubunda yer alan düşük başarıya sahip (not ortalaması 0-50 arası olan) 3 öğrenci, orta başarıya sahip (not ortalaması 51-85 arası olan) 4 öğrenci ve yüksek başarıya sahip (not ortalaması 86-100 arası olan) 3 öğrenci olmak üzere toplam 10

öğrenciden oluşan anahtar katılımcılar ile UbD uygulamalarına ilişkin görüşmeler yapılmıştır.

İşlem

1. *Tasarım*: T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde öğrencilerin sıkıldıkları, derse olan ilgilerinin zayıf olduğu ve öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğunu gözlemlenmiştir. Bu sorunları gidermek adına “Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!” ünitesi UbD öğretim tasarımı modelinden yararlanarak tasarlanmıştır. Bu süreç üç aşamada gerçekleştirilmiştir: Birinci aşamada istenen sonuçlar belirlenirken, ikinci aşamada öğrenme kanıtları belirlenmiştir. Son aşamada ise öğrenme etkinlikleri ve öğretim planlanmıştır.

a) *İstenen sonuçları belirleme aşamasında*; programın, ölçmenin ve konunun adeta odak noktasını oluşturan büyük fikir belirlenmiştir. Bu ünitenin odak noktasını bağımsızlık kavramı oluşturduğu için Mustafa Kemal Atatürk’e ait olan “Yaşamak isteyen ulusumuzun isteği bir sözcükle özetlenebilir: Bağımsızlık” sözü büyük fikir olarak belirlenmiştir. Ünite boyunca milli mücadele bağlamında yapılan bütün savaşların amacının bu büyük fikirle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. MEB’in belirlediği kazanımlar genel hedefler olarak kabul edilmiştir. Öğrencilerin salt bilgilerini ölçmek yerine onları düşünmeye, sorgulamaya sevk eden ve anlamlarını transfer etmeyi sağlayan temel sorular belirlenmiştir. Bu bağlamda örneğin savaşlar neden var? Savaşız bir dünya mümkün mü? Savaşın meşru olabileceği durumlar olabilir mi? gibi sorularla savaş olgusu üzerine öğrencilerin düşünme ve sorgulama yapma imkânı sağlanmaya çalışılmıştır. Dersin amaçlarına ulaşmak ve anlamı oluşturmak için bilgi ve beceri ifadelerine birlikte yer verilmiştir. Bu aşamanın en sonunda ise, öğrencilerin öğrendiklerini hayatlarında kullanabilmelerine dönük transfer hedefleri yazılmıştır. Bu bağlamda Lozan antlaşmasının öğrencilerin bugünkü yaşamlarına etkilerini değerlendirmeleri, bağımsızlığın önemini fark ederek duyarlı davranan bir vatandaş olmaları yönünde etkinlikler gerçekleştirilmiştir.

b) *Kabul edilebilir kanıtları belirleme aşamasında*; öğrencilere kazanımları edinme ve anlama düzeylerini tespit etme ve geliştirme amacıyla performans görevleri verilmiştir. Bu performans görevleri hazırlanırken amaç, rol, izleyici, durum ve ürün gibi kriterler ölçüt olarak alınmıştır. Bu bağlamda performans görevi olarak doğu, güney ve batı cephesindeki mücadele sürecini, önemini, kahramanlarını kapsayacak poster, afiş, gazete vb. gibi ürünler oluşturmaları istenmiştir. Ülkemizin İstiklal savaşında mücadele ettiği cephelerle ilgili 3 cephe istasyonu oluşturulmuştur. Her istasyonda ilgili cephedeki

savaşların sebepleri ve sonuçları, kimlerle savaşıldığı, ilgili cepelerde mücadele eden örnek şahsiyetler, ilgili cephenin İstiklal savaşındaki rolü gibi alt başlıklardan oluşan çalışma konuları verilmiş ve bu konuları tartışarak detaylandırmaları öğrencilerden istenmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin kendilerinin yeni başlıklar ekleyebilecekleri ifade edilerek tüm çalışmalarla ilgili öğrencilerden afiş, gazete gibi ürünler oluşturmaları istenmiştir. Diğer öğrenme kanıtları içinse, kavram haritaları, öğrenme günlükleri, KWL ve Portfolyolardan yararlanılmıştır.

c) *Öğrenme etkinlikleri ve öğretimi planlama aşamasında ise;* UbD ilkeleriyle uyumlu yöntem, teknik ve öğretim etkinlikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda istasyon, günlük yazma, öykü tamamlama, münazara, milli kahramanlara mektup, merak duvarları gibi teknik ve etkinlikler planlanmış ve uygulanmıştır. Bu aşamanın planlanmasında çağdaş öğretim kuramlarının da üzerinde hemfikir olduğu 6 ilke göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar; bu ünite ile öğrenci nereye ve niçin varacak konusunda öğrenciyi bilgilendirme, dikkat çekme, keşfetme, öğrencileri aktif hale getirme, geri bildirim verme, değerlendirme, öğretimi farklılaştırma, öğretimin belli bir sıra ve düzende sunumudur.

2. *Ön test:* Araştırmacılar tarafından geliştirilen başarı testi daha önce bu dersi almış olan 196 öğrenciden oluşan 9. sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmış ve bu uygulama sonuçlarından hareketle ön teste son şekli verilmiştir. Deney ve kontrol gruplarına başarı testi ön test olarak uygulanmıştır.

3. *Uygulama:* Kontrol grubunda dersler MEB öğretim programına uygun işlenirken, deney grubunda UbD'ye göre tasarlanan "Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm" ünitesinin uygulaması haftalık iki saat olan bu derste 7 hafta devam etmiş olup her iki grupta da dersler araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir:

1. *Hafta:* Araştırmacı tarafından öğrencilere bu çalışmanın neden yapıldığı ve çalışmanın amaçları belirtilmiş, derslerin UbD temelli işleneceği ifade edilmiştir. UbD hakkında öğrenciler bilgilendirilmiştir. Öğrencilere büyük fikirten "*Yaşamak isteyen ulusumuzun isteği bir sözcükle özetlenebilir: Bağımsızlık.*" (Mustafa Kemal Atatürk) bahsedilmiştir. Sonraki aşamada temel sorulara geçilmiş sınıfa aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

TS1. *Savaşlar neden var?*

TS2. *Savaşınsız bir dünya mümkün mü?*

TS3. *Savaşın meşru olabileceği durumlar olabilir mi? Varsa hangi durumlar? Neden?*

TS3. *İstiklal savaşı yapılmamış olsaydı sizin hayatınız bu durumdam nasıl etkilenebilirdi?*

TS4.İşgal altındaki bir ülkede eğitim olabilir mi? Olmalı mı? Neden

TS5. Sen 1920 yılında yaşayan bir çocuk olsaydın şehrinde kurulan tekalifi milliyet komisyonu için ne yapmayı düşünürdün?

TS5.Sakaryada ve Büyük Taarruzda Mustafa Kemal ordunun başında olmasaydı savaşın sonucu ve ülkenin geleceği nasıl etkilenirdi?

TS6.Lozan antlaşması senin hayatını etkilemiş midir? Neden? Nasıl?

TS7. Bağımsızlık neden önemlidir?

Bu sorular ünite boyunca öğrencilere sorulmuştur. Öğrencilerden merak duvarlarına merak ettiklerini yazmalarına imkân sağlanmıştır.

2.Hafta: Ülkemizin İstiklal savaşında mücadele ettiği cephelerle ilgili 3 cephe istasyonu oluşturulmuştur.

1.Doğu cephesi istasyonu 2.Güney cephesi istasyonu 3.Batı cephesi istasyonu,

Her istasyonda ilgili cephedeki savaşların sebepleri ve sonuçları, kimlerle savaşıldığı, ilgili cephelerde mücadele eden örnek şahsiyetler, ilgili cephenin İstiklal savaşındaki rolü gibi alt başlıklardan oluşan çalışma konuları verilmiş ve bu konuları tartışarak detaylandırmaları istenmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin kendilerinin yeni başlıklar ekleyebilecekleri ifade edilmiştir. Tüm çalışmalar büyük bir fon kâğıdı üzerinde göstermeleri beklendiği belirtilmiştir. Öğretmen öğrenciler fikir vermesi için afiş çalışmasında kullanılmak üzere önceden ilgili cepheye ilişkin bazı görselleri istasyonlara dağıtmıştır. Her grup kısa süreyle her istasyonda çalışmış ve işi bitirmeden diğer istasyona geçmiştir. Yeni gelen öğrenci grubu önceki öğrencilerin neler yaptığını inceleyerek işi devam ettirir. Her grup için belirlenmiş olan istasyon şefi istasyondaki süreci takip ederek kılavuzluk yapmış ve iş bitince ürünleri toparlayarak istasyon adına sınıfa sunum yapmıştır. Öğretmen konuyla ilgili genel bir özet yapmış. Dersin sonunda savaşın meşru olabileceği durumlar olabilir mi? Varsa hangi durumlar? Neden? temel soruları sorularak öğrencilerin işgal süreci ve bağımsızlık üzerine düşünerek büyük fikre doğru yol almaları sağlanmıştır.

3.Hafta: Öğretmen öğrencilere Mehmet'in hikayesini anlatarak derse başlar. Mehmet 14 yaşında bir ortaokul öğrencisidir. Ülkesi savaştadır ve bir gün yaşadığı şehir düşman askerleri tarafından işgal edilir. Mehmet radyoda dedesiyle birlikte düşman askerlerinin şehrinde yaptıkları zulüm haberlerini dinlemekte ve

üzülmektedir. İzmir’de Hasan Tahsin’in mücadele için adım attığını Sütçü İmamın Fransız askerlerine karşı Maraş’ta ilk kurşunu ateşlediğini duyar. Ve içinde geleceğe dair umutlar serpilmeye başlar. Bir gün Mehmet Mustafa Kemal’in Samsun’a geçerek kurtuluş savaşını başlattığını ve halkın bu mücadeleye büyük destek verdiğini duyar. Mehmet’in yüreği umut, mutluluk ve heyecan duygularıyla dolmuştur. Sizce Mehmet bu haberden sonra neler yapmış olabilir?

Öğretmen öğrencilerin öyküyü devam ettirmesini istemiştir. Dersin sonunda öğrencilerin öykülerini sınıfla paylaşımları sağlanmıştır.

4. ve 5. Hafta: Lozan antlaşması üzerine münazara yapılmıştır. Öğretmen öğrencilerden heterojen iki grup oluşturmuştur. Bir grup Lozan’ın büyük bir zafer olduğunu diğer grup ise Lozan’ın başarısız bir antlaşma olduğuna yönelik sınıflı ikna etmeye çalışmıştır. Dersin sonunda sınıfın iki grubun jüri tarafından oylanarak bir grubun birinci seçileceğini ifade edilmiştir. Öğretmen her gruba 10’ar dakika süre vererek araştırdıkları konunun sosyal hayatlarına, ülkeye, dünyaya etkilerine yönelik sunum yapmalarını istemiştir. Öğretmen moderatör olarak, sunumlar tamamlandıktan sonra isteyen gruplara tekrar söz hakkı vermiştir. Bütün grupların sunumlarını tamamlamasından sonra sınıf en iyi sunum yapan grubu, gruplarda yer almayan diğer öğrencilerden oluşturulan jüri tarafından belirlenmiş kriterler çerçevesinde değerlendirilmiş ve bir grup birinci seçilmiştir. Münazara sonrası öğretmen Lozan’ın önemi hakkında bir sunum yapar. Performans ödevi kapsamında Lozan antlaşmasının etkilerini siyasal, sosyal, ekonomik ve tarihi önemini kapsayan bir kitapçık oluşturmak amacıyla öğrencilerden gruplar oluşturulmuş. Üç hafta sürecek bu çalışmayla ilgili öğretmen rehberliğinde öğrencilerin planlama yapmaları sağlanmıştır.

6. Hafta: Öğretmen öğrencilere Mili Mücadeledeki kahramanların özellikleri ve kurtuluşa katkılarına yönelik sunum yapmıştır. Sunum sonrasında öğrencilerden bir Millî Mücadele kahramanına ona ulaşacakmış gibi duygularını belirten bir mektup yazmalarını istemiştir. Bazı öğrencilerin mektuplarını sınıfla paylaşımları sağlanmıştır. Önceki hafta belirlenmiş olan performans ödevlerinin gelişimi öğretmen tarafından kontrol edilmiş ve gruplara dönüt verilmiştir. Merak duvarları incelenmiş ve temel sorular tartışılmıştır.

7.Hafta: Üç hafta süreyle devam eden performans görevi kapsamında bütün grupların katkısıyla sınıfa Lozan kitapçığı

oluşturulmuştur. KWL ve merak duvarları teknikleri ile öğrencilerin ünite boyunca ne öğrendikleri ve merak ettikleri konuların açıklığa kavuşup kavuşmadığı tartışılmıştır. Öğrencilerin öğrenme günlüklerini doldurmaları sağlanarak ders bitirilmiştir.

4. *Sontest ve Görüşme*: Başarı testi son test olarak hem deney hem de kontrol grubuna uygulanmıştır. Deney grubundan, akademik açıdan düşük, orta ve yüksek başarıya sahip öğrencilerden oluşturulmuş 10 öğrenciyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri çeşitliği sağlamak amacıyla farklı nitel ve nicel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. 2019 yılında gerçekleştirilen bu araştırma araştırmada; nicel veriler akademik başarı testi, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır.

Akademik başarı testi

Bu çalışmada “*Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!*” ünitesi ile ilgili “Akademik Başarı Testi” hazırlanmıştır. Çalışmada objektif değerlendirmeye fırsat vermesi ve kullanım kolaylığı sağlaması gibi nedenlerle çoktan seçmeli test tercih edilmiştir. Sorular konu başlıkları ve MEB kazanımları kapsamında 35 soru hazırlanmıştır. Alan ve Türk dili uzmanlarının görüşleri alınmış ve soru kökü aynı niteliği ölçen 8 soru testten çıkarılmıştır. 28 sorudan oluşan başarı testinin daha önce bu konuları işlemiş olan iki farklı lisedeki 9. Sınıfa giden 196 öğrenci üzerinde pilot uygulaması yapılmıştır. Başarı testinde yer alan soruların, madde ayırt edicilik ve madde güçlük indeksleri incelenmiştir. Soruların madde ayırt edicilik ve madde güçlük indekslerine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Başarı Testi Madde Ayırt Edicilik ve Madde Güçlük İndeksleri

Soru Numarası	Madde Ayırt Edicilik İndeksi	Madde Güçlük İndeksi	Soru Numarası	Madde Ayırt Edicilik İndeksi	Madde Güçlük İndeksi
Madde1	,45	,85	Madde15	,49	,79
Madde2	,31	,58	Madde16	,44	,58
Madde3	,42	,79	Madde17	,41	,44
Madde4	,50	,73	Madde18	,37	,73
Madde5	,34	,55	Madde19	,34	,43
Madde6	,43	,76	Madde20	,37	,69

Madde7	,57	,73	Madde21	,43	,60
Madde8	,54	,66	Madde22	,49	,64
Madde9	,31	,63	Madde23	,60	,69
Madde10	,27	,59	Madde24	,48	,66
Madde11	,56	,69	Madde25	,43	,68
Madde12	,43	,74	Madde26	,28	,61
Madde13	,59	,67	Madde27	,56	,76
Madde14	,574	,63	Madde28	,37	,62

Yapılan analizler sonucunda yeterli madde ayırt edicilik ve madde güçlük değerine sahip olmadığı düşünülen; 1, 10 ve 26. sorular testten çıkartılmıştır. Böylelikle dört seçenekten ve 25 maddeden oluşan Akademik Başarı Testi'ne son şekli verilmiştir. Testin güvenilirlik değeri KR-20 sonucuna göre .85 bulunmuştur. Güvenirlik için bu değer .70 ve üzerinde olması gerektiği belirtilmektedir (Büyüköztürk vd., 2018). Bu bağlamda testin güvenilir olduğu kabul edilerek araştırmada kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Görüşme yöntemi en az iki kişi arasında sözlü olarak gerçekleştirilen iletişim süreci olarak tanımlanabilir. Görüşme yöntemi ile bireylerin deneyimleri, tutumları, duyguları, düşünceleri anlaşılmasına çalışılır (Büyüköztürk vd., 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada öğrencilerin deneyim, tutum ve düşüncelerini yansıtması düşünülerek görüşme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu uygulamaya ilişkin katılımcıların görüşlerini ortaya koymak için yarı yapılandırılmış görüşmeden yararlanılmıştır. Geliştirilen görüşme soruları uzman görüşlerine sunulmuş, iki öğrenci üzerinde pilot uygulama yapılmış ve uygulama sonrasında bazı sorular çıkarılarak forma son şekli verilmiştir. Ubd etkinliklerinin faydası, katkıları, zorlukları, beğenilen ve beğenilmeyen yönleri ve önerileri şeklinde sorular sorulmuştur. Görüşme formunda yer alan sorular aşağıda sunulmuştur:

- Anlamaya Dayalı Öğretim Tasarımı etkinliklerinin size faydası olduğunu düşünüyor musunuz?
- En sevdiğiniz etkinlik hangisidir? Neden?
- En sevmediğiniz etkinlik hangisidir? Neden?
- Ders etkinliklerinin size katkıları nelerdir?
- Ders etkinlikleri ile gerçekleştirilen derslerin önceki derslerinizden ne farkı var değerlendiriniz?
- Bu etkinliklerin uygulanma sürecinde ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

- Bu uygulamanın devam etmesini ister misiniz? Neden?
- Bu etkinliklerle birlikte bu derse yönelik bakış açınız değişti mi? Neden? Nasıl?
- Uygulanan etkinliklerine yönelik sizin önerileriniz nelerdir?
- Büyük fikir ve temel soruların ünitenin odağını oluşturmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Görüşmeler katılımcıların onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Analiz aşaması verilerin anlamlandırılma sürecidir. Bu aşamada karşılaştırmalar yapılarak, yorumlar için çerçeve oluşturulur (Patton, 2014). Araştırma kapsamında cevap aranan her bir araştırma sorusuna ilişkin veri kaynağı, veri toplama aracı ve veri analizi tekniklerine ilişkin bilgiler Tablo 2’de ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Tablo 2: Araştırma Sorusu, Veri Kaynağı, Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi Tekniklerine İlişkin Bilgiler

Sıra	Araştırma Sorusu	Veri Kaynağı	Veri Toplama Aracı	Veri Analizi
1	Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin UbD temelli işlenen dersler ile mevcut öğretim programlarına göre işlenen derslere yönelik akademik başarı puanları; *Gruplara (deney-kontrol) göre farklılaşmakta mıdır? *Ölçümlere (öntest ve sontest) göre farklılaşmakta mıdır? *Grup ve ölçüm faktörlerinin ortak etkisine göre farklılaşmakta mıdır?	Öğrenci	Akademik Başarı Testi	Karma ölçümler için iki faktörlü ANOVA
2	Anlamaya dayalı öğretim tasarımı uygulamasına ilişkin deney grubu öğrencilerinin görüşleri nelerdir?	Öğrenci	Görüşme	İçerik analizi

Nicel verilerin analizi

Bu araştırmada farklı grupların tekrarlı ölçümleri söz konusu olduğu için karma ölçümler için İki Yönlü (Faktörlü) Varyans Analizi kullanılmıştır. Karma ölçümler için İki Yönlü (Faktörlü) Varyans Analizinin güvenilir sonuçlar verebilmesi için; her grup ve her ölçüm

zamani için verilerin normal dağılım göstermesi, her ölçümde grupların varyanslarının homojen olması, grupların kovaryansları arasında anlamlı fark olmaması, herhangi bir gruptaki katılımcı için tekrarlı ölçümlerdeki fark puanı, diğer katılımcıların fark puanlarından bağımsız olması gerekmektedir (Can, 2019). Bu bağlamda bu varsayımları sağlamak adına sonuçların normallik dağılımına (örneklem büyüklüğü 50'den az olduğu için Shapiro Wilks testi sonuçlarına), levene testi ve box testi sonuçlarına bakılmıştır. Elde edilen Shapiro-Wilks testi, levene testi ve Box's testi sonuçları Table 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Varsayım Testlerinin Sonuçları

İstatistik	Değişken	Değer	s.d.	<i>p</i>
Shapiro-Wilk	Öntest Grup 1	.95	33	.19
	Öntest Grup 2	.94	32	.12
	Sontest Grup 1	.95	33	.13
	Sontest Grup 2	.93	32	.06
Levene	Öntest	181	63	.18
	Sontest	3.46	63	.06
Box's M		.97		.40

Tablo 3 incelendiğinde, normallik koşullarının sağlandığı ($p>0.05$), levene testi sonucunda, varyansların eşitliği koşulunun sağlandığı ($p>0.05$), Box's testi sonucunda, ölçüm gruplarının ikili kombinasyonları için grupların kovaryansları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0.05$) görülmektedir. Bu sonuçlara göre, karma ölçümler için iki yönlü (faktörlü) varyans analizi için gerekli koşulların sağlandığı belirlenmiştir.

Ayrıca, G Power analizi ile örneklem büyüklüyü hesabı yapılmıştır. Karma ölçümler için İki Yönlü ANOVA analizinde 0,25 etki büyüklüğü, 0,05 Tip 1 hata ve 0,95 güç düzeyi için önerilen toplam örneklem büyüklüğü 54'dür. Çalışmamız 65 öğrenci üzerinde gerçekleştirildiğinden, bu durum örneklem büyüklüğümüzün karma ölçümler için ANOVA için uygun olduğunu göstermiştir.

Nitel verilerin analizi

Toplanan verilerin derinlemesine analiz edilebilmesini ve önceden belirli olmayan boyutları ortaya çıkarmayı sağlayabilmesi nedenleriyle içerik analizi tekniği kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Bu bağlamda önceden genel bir çerçeve oluşturulmuş olmakla birlikte veriler analiz edildikçe kodlar oluşturulmuş, kodları belirli kategoriler

altında sınıflandıran temalar oluşturulmuş, bu kod ve temalardan yararlanılarak temalar arası ilişkiler saptanmış, kod ve temalara göre veriler açıklanmış ve yorumlanmıştır. Örnek bir analiz Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Örnek Analiz Tablosu

Yanıtlar	Kod	Tema
Uygulama esnasında [büyük fikirle], [konunun önemli yönlerini fark ediyor] ve [konuları daha iyi anlıyorum]. [Öğretmenimizin sorduğu sorularla], [fikirlerimi açıklama fırsatı elde ediyor] ve [diğer arkadaşların cevaplarından değişik fikirlerin] olabileceğini görüyorum.	Konunun özü Kavrama gücü Fikirlerini açıklama fırsatı Farklı bakış açıları	Büyük fikir Temel soru

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmaların nitelikli olabilmesi için nesnellik, geçerlilik ve güvenilirlik kriterlerini taşıması oldukça önemlidir. Bu üç kriteri sağlayan araştırmalar, doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir (Büyüköztürk vd., 2018). Bu çalışmada, araştırma 7 hafta gibi bir sürece yayılarak öğrenciler ve uzmanlarla sürekli etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bununla birlikte araştırma konusunun farklı boyutlarda değerlendirilmesi ve anlamlandırılabilmesine yardımcı olmak ve araştırma sonuçlarının inandırıcılığını, geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak için çeşitleme stratejisi uygulanmıştır. Çeşitleme birden fazla yöntemin ve veri toplama aracının bir arada kullanılmasıdır (Patton, 2014). Bu çalışmada, başarı testi ve öğrenci görüşme formlarıyla veri toplamada çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Toplanan nicel ve nitel veriler birbirini destekleyici şekilde bulgular kısmında sunulmuştur. Veri toplama araçlarıyla ilgili güvenilirlik bilgileri yöntem bölümünde paylaşılmıştır. Araştırmanın her aşamasında uzman görüşleri alınarak araştırma sürecinin denetlenmesi sağlanmıştır. Deneklerin yansız ataması yapılamamıştır; ancak buna önlem olarak okulda öntest sonucu en yakın olan iki grup belirlenmiştir. Grupların öntest karşılaştırması sonucunda da anlamlı farklılık bulunmamıştır. Deney ve kontrol grubunun uygulamalarını aynı öğretmen yapmış olup öntest ve sontest olarak aynı başarı testi uygulanmıştır. Aynı testin öntest ve sontest olarak uygulanması durumunda en önemli tehdit soruların hatırlanıp ona göre cevap verilmesidir. Bu açıdan iki test arasında yedi haftanın soruların hatırlanmasını engelleyecek kadar yeterli olduğu düşünülmüştür. Veri analizi sonuçları hakkında katılımcılar bilgilendirilerek katılımcı teyidi sağlanmıştır.

Bu araştırma özgün bir çalışmadır. Etik kurallara uyularak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların kimliklerini gizli tutmak için katılımcılara kodlar verilmiştir. Katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiş ve katılımcı teyidi alınmıştır. Bu araştırmanın verileri 2019 yılında toplanmaya başlanmıştır. O dönemde herhangi bir kurumdan etik kurul onayı istenmediğinden dolayı herhangi bir kurumdan etik kurul onayı alınmamıştır.

Bulgular

Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubunun öntest ve sontest sonuçlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Ölçüm Sonuçlarına Yönelik Betimsel İstatistikler

Grup	Ön Test			Son Test		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	S
Deney	33	50.67	19.33	33	71.52	19.71
Kontrol	32	49.19	23.14	32	54.13	25.23

Tablo 5 incelendiğinde araştırmanın uygulandığı grup mevcutları, ortalamalar ve standart sapmalar görülmektedir. Öntest ortalamalarının deney ve kontrol grubunda eşit olduğu ama uygulama sonrası sontest puanlarına bakıldığında deney grubunun 71.52 kontrol grubunun ise 54.13’e çıktığı görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarına ilişkin başarı testi öntest ve sontest puanlarına ilişkin karma ölçümler için ANOVA sonuçları Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin Başarı Testi Öntest ve Sontest Puanlarına İlişkin karma ölçümler için ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Deneklerarası Grup (A)(Birey/Grup)	33144,12	64				
	2892,23	1	2892,23	6,02	,01*	0.08
Hata	30251,89	63	480,18			
Denekleriçi Ölçüm (B)	37945,65	65				
	5401,17	1	5401,17	11,16	,00*	0,15
Grup*Ölçüm (AxB)	2056,43	1	2056,43	4,24	,04*	0,06

Hata	30488,05	63	483,93
Toplam	71089,77	129	

Tablo 6 incelendiğinde deneklerarası grup faktörünün anlamlı olduğu ($F(1,63)=6.02$, $p<.05$) görülmektedir. Bu durumda ölçümler arası değişime bakmaksızın, deney ve kontrol gruplarının tekrarlı ölçümlerinden elde edilen sınav puanlarının ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Denekleriçi ölçüm (öntest-sontest) faktörünün de anlamlı olduğu ($F(1,63)=11.16$, $p<.05$) görülmektedir. Bu bulgu deneklerin hangi grupta olduğuna bakmaksızın (tek grup olarak) öntest sontest başarı testi puanları arasında anlamlı fark olduğuna işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, deney ve kontrol grupları bir grupmuş gibi düşünüldüğünde ön test ve son test ölçümlerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Grup x Ölçüme artık ortak etkinin anlamlı olması ise ($F(1,63)=4.24$, $p<.05$), deneklerin sınav başarı puanlarına ilişkin tekrarlı (öntest sontest) ölçümlerinde gözlenen değişimin, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, deney ya da kontrol grubunda olmanın, öğrencilerin akademik başarılarını etkilemekte farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Grupların aritmetik ortalamasına bakıldığında, deney grubu lehine daha fazla kazanım gösterdiği görülmektedir.

Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin UbD uygulamasına ilişkin görüşlerinden elde edilen nitel bulguların içerik analizi sonucunda yedi tema elde edilmiştir. Bu temalar, UbD uygulamalarının katkıları, beğendiğim etkinlikler, beğenmediğim etkinlikler, UbD uygulamasının farklılığı, karşılaşılan zorluklar, uygulamanın devamına ilişkin talepler ve UbD uygulama sürecine yönelik öneriler şeklindedir. Elde edilen bulgular her bir tema başlığı altında açıklanmış ve öğrencilerin görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir. Öğrenciler için cinsiyetine göre ÖE1, ÖK2 şeklinde kodlar kullanılmıştır.

Tema 1: UbD'ye Dayalı Öğretimin Katkıları

Öğrencilerin İnkılap Tarihi dersinde UbD uygulamasının öğrenmelerine katkısına ilişkin elde edilen kodlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Etkinliklerin Katkısına İlişkin Görüşmeden Elde Edilen Kodlar

Tema	Kodlar
UbD Tasarımının Katkıları	Eğlenme
	Etkili öğrenme
	Kalıcı öğrenme
	Kolay öğrenme
	Anlama gücü
	Hayal gücü
	Yaparak yaşayarak öğrenme
	Aktif öğrenme
	İlgi ve sevgi artışı
	Farklı düşünme

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin tamamı UbD'nin kendilerine katkısı olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin bir kısmı UbD ile dersin eğlenceli olduğunu ve etkili öğrenmeyi sağladığını, bir kısmı kalıcı öğrenme sağladığını ve daha kolay öğrendiklerini belirtmişlerdir. Birer öğrenci ise, UbD'nin anlama gücü, hayal gücü ve farklı düşünme becerilerini geliştirdiğini ve derste aktif öğrenme sağladığını, yaparak yaşayarak öğrenmeye imkân tanıdığı ve derse karşı ilgi ve sevgilerini artırdığını belirtmişlerdir.

ÖK7: "Bu etkinlikler hem eğlenmemi hem de etkili öğrenmemi sağlıyor. Dikkatimi derslere daha çok verebiliyorum".

ÖE5: "Bu etkinliklerle öğrendiklerim daha kalıcı oluyor. Mesela tarihle ilgili bir konu hakkında konuşurken biriyle o konuyla ilgili yaptığımız etkinlik gözümün önüne geliyor ve o konuyla ilgili doğru bilgiler ortaya koyabiliyorum.

Tema 2: Etkinliklerin Beğenilme Durumu ve Nedenleri

UbD çerçevesinde uygulanan etkinliklere ilişkin öğrencilerden elde edilen görüşler bazı etkinliklerin beğenilip bazı etkinliklerin beğenilmemesi üzerine olmuştur ve bu bulgulara Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Etkinliklerin Beğenilme Durumuna ve Nedenlerine İlişkin Elde Edilen Kodlar

Tema	Kodlar (Etkinlikler)	Kodlar (Nedenleri)
Beğenilen etkinlikler	Münazara	Farklı fikirleri tanıdım Eğlendim Fikirlerim değişti
	İstasyon	Üretmek güzeldi Birlikte bir şeyler yapmayı sevdim
	Merak Duvarları	Yeni şeyler öğrendim

Milli Kahramanlara Mektup	Empati kurdum
Kavram Haritası	Konu tekrarı yapmış oldum

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin tamamına yakınının bütün etkinlikleri beğendiği bir öğrencinin istasyon tekniğine yönelik eleştirisi getirdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin en sevdikleri etkinliklerin sırasıyla münazara, istasyon, merak duvarları ve Milli Kahramanlara mektup ve kavram haritası olduğu belirlenmiştir.

ÖE10: “Münazara etkinliğini çok beğendim. Çünkü kendimi ifade etme imkânı buldum. Aynı zamanda farklı fikirleri tanıdım.”

ÖE14: “İstasyon heyecan vericiydi. Birlikte ürün ortaya koymak beni çok mutlu etti.”

Tema 3. UbD Tasarımının Farklılığı

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde uygulanan UbD tasarımının önceki derslere göre farklılığına ilişkin öğrencilerin verdikleri yanıtlardan elde edilen kodlar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Anlamaya Dayalı Öğretim Tasarımının Farklılığına İlişkin Elde Edilen Kodlar

Tema	Kod
Anlamaya dayalı öğretimin farklılığı	Uygulama öncesi ders sıkıcı
	Uygulama öncesi öğrenci pasif
	Uygulama öncesi yüzeysel ve ezber bilgi
	Uygulama sonrası eğlenceli
	Dersi sevme
	Kalıcı öğrenme
	Uygulama sonrası ders daha anlaşılır
Etkili öğrenme	
Uygulama sonrası aktiflik	

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin tamamı, UbD ile gerçekleştirilen derslerin olumlu anlamda önceki derslerle farklılaştığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan fazlası, UbD uygulaması öncesinde dersin sıkıcı olduğunu belirtmişlerdir. İkişer öğrenci ise uygulama öncesinde öğrencilerin pasif olduğunu ve derste edindikleri bilgilerin yüzeysel ve ezber konular olduğunu belirtmişlerdir. UbD ile birlikte öğrencilerin büyük çoğunluğu, derslerin eğlenceli hale geldiğini belirtirken, öğrencilerin yarıdan fazlası ise uygulama sırasında daha önce sevmedikleri dersi sevmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Üçer öğrenci ise, UbD sonrasında dersin daha anlaşılır olduğunu ve öğrenmelerinin kalıcı hale geldiğini

belirtmişlerdir. Birer öğrenci ise UbD ile etkili öğrenme süreci yaşadıklarını ve derste daha aktif olduklarını belirtmişlerdir.

ÖK6: “Tarih hep kendime uzak bulduğum ve sıkıldığım ders. Bu uygulamalar sayesinde tarihi de sevebileceğimi fark ettim.”

ÖE8: “Temel sorular sayesinde farklı bakış açılarını ediniyoruz. Ders monoton geçmiyor.”

Tema 4. UbD’ye Dayalı Öğretimin Devamına İlişkin Talepler

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde UbD uygulamasının devam edip etmemesine ilişkin öğrenci görüşlerinden elde edilen kodlar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Anlamaya Dayalı Öğretim Tasarımı Uygulamasının Devam Durumuna İlişkin Elde Edilen Kodlar

Kodlar	Kodlar
Devam etme talebinin nedenleri	Eğlenceli
	Dersi sevme
	İyi anlama
	Çok yönlü
	Verimli ders
	Kalıcı öğrenme
	Farklılıklara saygı

Tablo 10 incelendiğinde etkinliklerin devam etmesini isteyen öğrencilerin nedenleri ile ilgili olarak büyük bir kısmı, etkinliklerin eğlenceli olduğunu, bir kısmı, etkinliklerin daha iyi anlamalarını sağladığını, çok yönlü gelişimlerine katkı sağladığını ifade ederken, birer öğrenci ise dersin daha verimli geçtiğini, etkinlikler sayesinde öğrenmelerinin daha kalıcı olduğunu ve farklılıklara saygı duymayı öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

ÖE8: “Devam etmeli çünkü bu etkinliklerle sıkılma modundan eğlenme moduna geçtik.”

ÖE3: “Devam etmeli. Çünkü derste ne kadar farklı bakış açılarının olabileceğini keşfettim.”

Tema 5. Büyük Fikir ve Temel Sorulara İlişkin öğrencilerin Görüşleri

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde UbD uygulamasının temel unsurları olan büyük fikir ve temel sorulara ilişkin öğrenci görüşlerinden elde edilen kodlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Büyük Fikir ve Temel Sorulara İlişkin Elde Edilen Kodlar

Tema	Kodlar
Büyük Fikir	Konunun özüne dikkatim çekiliyor. Kavrama gücüm artıyor.
Temel Sorular	Farklı bakış açıları kazanıyorum. Muhakeme yeteneğimi artırıyor. Eksiklerimi görüyorum. Fikirlerimi açıklayabiliyorum.

Tablo 11 incelendiğinde öğrencilerin tamamının “*Büyük Fikir*” ve “*Temel Soruların*” olması gerektiği yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin yarıya yakını büyük fikir sayesinde özünü kavradıklarını ve büyük fikirle kavrama güçlerinin arttığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı, temel sorularla farklı bakış açıları kazandıklarını ifade ederken, bir kısım öğrenci ise temel soruların muhakeme yeteneklerini artırdığını belirtmişlerdir. İkişer öğrenci ise UbD ile eksiklerini farkettiklerini ve fikirlerini açıklama fırsatı elde ettiklerini belirtmişlerdir.

ÖE3: “*Büyük fikir sayesinde ünitenin özünü kavradım. Neyin önemli olduğunu fark ettim. Bu da konuyu anlamamı kolaylaştırdı.*”

ÖK2: “*Temel sorularla fikirlerimi açıklama fırsatı elde ettim. Arkadaşlarımın cevaplarını dinleyince ne kadar farklı fikirlerin olabileceğini düşündüm.*”

Tema 6. Ubd Uygulamasına Yönelik Öneriler

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde UbD uygulamasına yönelik öğrencilerin önerilerine ilişkin elde edilen kodlar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Öğrencilerin Önerilerine İlişkin Elde Edilen Kodlar

Kodlar
Etkinlikler devam etmeli
Daha fazla etkinlik yapılmalı
Daha fazla tartışma imkânı sağlayan etkinlikler olmalı
Grup çalışmaları artırılmalı
Diğer derslerde de bu etkinlikler yapılmalı
İl genelinde bu etkinlikler yapılmalı

Tablo 12 incelendiğinde öğrencilerin tamamı etkinliklerin devam etmesi gerektiğini belirtirken, öğrencilerin tamamına yakını ise etkinliklerin artırılması yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin bir kısmı, tartışma eksenli daha fazla etkinlik yapılmasını talep ederken, bir kısmı ise etkinliklerin aynen devam etmesi

gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı, daha fazla tartışma imkânı sağlayacak grup çalışmaları etkinliklerine yer verilmesi yönünde öneri getirirken birer öğrenci ise bu etkinliklerin diğer derslerde hatta il genelinde uygulanması yönünde öneri getirmişlerdir.

ÖE7: “Bence etkinlikler daha da artırılmalı özellikle münazara etkinliğine bayıldım.”

ÖK8: “Bu etkinliklerle dersler zevkli hale geliyor. Keşke bu etkinlikler okuldaki bütün derslerde de yapılırsa o zaman okul daha eğlenceli bir yer olur. Hatta bu etkinliklerin tüm şehir genelinde de uygulanması gerektiğini düşünüyorum.”

Sonuç

Bu çalışma, Anlamaya Dayalı Tasarım (UbD) Modeli temel alınarak hazırlanan öğretimin, öğrencilerin başarı düzeylerine etkisini tespit etmek ve gerçekleştirilen uygulama süreçleri ve bu süreçlerin etkilerine ilişkin öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırma sonucunda genel anlamda nicel boyutta UbD uygulamalarının öğrencilerin akademik başarılarını yükselttiği ortaya çıkmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda elde edilmiş olan akademik başarıya yönelik bulguların, öğrenci bakış açısıyla hangi sebeplerden kaynaklandığı, UbD'nin hangi özelliğinin bu başarıda etkili olduğunu anlayabilmek için nitel boyut bağlamında öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda UbD uygulamalarının öğrencilerin öğrenme süreçlerine katkısı olduğu, öğrencilerin yapılan etkinliklerden zevk aldığı, UbD ile gerçekleştirilen derslerin olumlu anlamda önceki derslerle farklılaştığı, özellikle *Büyük Fikir*” ve *Temel Soruların*” bu durumu sağladığı, bu nedenle UbD uygulamalarının devamı noktasında istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda UbD çerçevesinde gerçekleştirilen öğretim sürecinin öğrencilerin akademik gelişimlerine etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler analiz edildiğinde deneysel işlem öncesinde deney ve kontrol grubunun akademik başarı puanları eşitken deneysel işlem sonunda akademik başarı puanlarının deney grubu lehine anlamlı olarak yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda UbD uygulamalarının öğrencilerin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerindeki akademik başarılarını mevcut programa göre daha fazla arttırdığı ve daha etkili olduğu sonucuna varılabilir. UbD ile öğretimin öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkili olmasında UbD'nin bilmenin ötesinde anlamayı amaçlaması ve tasarımı bu ekseninde oluşturması etkili olmuş olabilir (Wiggins ve McTighe, 1998). Bu bağlamda uygulama sürecinde büyük fikirle, temel

sorularla ve transfer ifadeleriyle öğrencilerin konu üzerine düşünme ve sorgulama yaparak bilgiyi anlamlandırmaları ve yaşamlarına transfer etmelerine olanak sağlanmıştır. UbD'nin en önemli özelliklerinden birisi olan öğretmenin tasarımcı kimliği nedeniyle derse daha hazırlıklı gelmesi ve ünitenin her aşamasının adım adım planlanmış olması bu başarının elde edilmesinde etkili olmuş olabilir. Alanyazında yapılan birçok çalışmada bu çalışmada elde edilen sonuçla benzer şekilde UbD'ye dayalı öğretimin öğrencilerin farklı derslerdeki akademik başarılarını artırdığı sonucuna ulaştığı görülmektedir.

Yurtseven (2016) ve Yurtseven & Altun (2017) UbD'nin İngilizce başarıları üzerindeki değişimlerini incelemek için iç içe geçmiş karma desenle; nicel boyutunda ön-test son-test kontrol gruplu deneysel desen, nitel boyutunda ise eylem araştırması deseni kullanarak araştırmasını gerçekleştirmiştir. 436 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmanın sonucunda UbD uygulamalarının öğrencilerin İngilizce dersine yönelik akademik başarılarını ve ders motivasyonlarını artırdığı sonucuna ulaşmıştır. İnkılap Tarihi dersi bağlamında yapılan bu araştırma sonucunda da benzer şekilde UbD uygulamalarının öğrencilerin akademik başarılarını ve derse karşı motivasyonlarını olumlu şekilde etkilediği görülmektedir. Andrews (2011) 597 öğrenci üzerinde uygulanmak üzere Temel Öğrenme Hedeflerinin kullanımı amacıyla UbD temelli bir süreç geliştirmiş ve uygulamıştır. İki yıl süren uygulama sonucunda araştırmanın ilk yılında deney ve kontrol grubu öğrencilerinin başarılarında ciddi bir farklılaşma olmazken sonraki yılda deney grubu lehine başarının artışı noktasında ciddi bir yükselme olduğu gözlenmiştir. Noble (2011) UbD'nin merkezi sınavları etkileme durumuna ilişkin yaptığı araştırmasını 128 farklı okulda gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrenci başarılarını artırmada UbD'nin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında UbD'nin mevcut öğretim programıyla karşılaştırıldığında akademik başarıya etkisinin farklılaşmadığına yönelik bazı çalışmalara da rastlanmıştır. Bu bağlamda Açar, Ercan ve Altun (2019) olasılık öğretiminde UbD'nin etkililiği üzerine yaptıkları çalışmada UbD temelli uygulama sürecinin deney grubunun başarısını ön teste göre artırdığı ama kontrol grubuyla karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda bu araştırma sonucunun deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu göz önüne alındığında Açar, Ercan ve Altun tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. UbD farklı tasarımlar, yöntemler ve tekniklerle birlikte kullanıldığında daha etkili sonuçlar verebilmektedir. Bu bağlamda Yurtseven, Doğan ve Altun (2013) UbD ve farklılaştırılmış

öğretimi bütünleştirerek hazırlanan bir tasarımın Fen Bilgisi dersindeki başarıya etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda uygulamanın öğrencilerin fen başarısını artırdığı belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda UbD temelli öğretimin; öğrencilerin derslerde eğlenerek öğrenmelerine, aktif olmalarına, yaparak yaşayarak öğrenmelerine, hayal güçlerini geliştirmelerine, olaylara farklı açıdan bakabilmelerine, bunların sayesinde anlamlı ve kalıcı öğrenme deneyimi elde etmelerine şeklinde hem bilişsel hem de duyuşsal katkılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin UbD uygulaması öncesinde sıkıldıkları ve sevmedikleri dersleri UbD uygulamasıyla sevmeye başladıkları ve derse karşı olumlu tutumlarının geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Tutumların gelişimi oldukça önemlidir. Çünkü tutumlar bireylerin performanslarını etkiler (Gagne, 1985). UbD'nin en güçlü yönünün öğrencilerin duyuşsal yönüne katkı sağlaması olduğu gözlenmiştir. Uygulama sürecinde duyuşsal yönün gelişmesinde öğrencileri aktif kılan UbD kapsamında uygulanan teknik ve etkinliklerin payı oldukça yüksektir. Örneğin; istasyon tekniği uygulaması sonrasında öğrencilerin ürünler ortaya koymaları ders içerisinde sürekli aktif olmalarına ve yaparak yaşayarak öğrenmelerine imkân sağlamıştır. Öğrencilerin öğrenme günlüğü tutmaları öğrenmeleri ve kendileri üzerine düşünmelerine imkân sağlamış ve öğrencilerin ilgisini canlı tutulmuştur. Merak duvarları ile her öğrenci sürece katkı sunmuş sürecin bir parçası olduğu için derse yönelik olumlu bakış açısı kazanmışlardır. Öykü tamamlama ve milli kahramanlara mektup etkinlikleriyle öğrencilerin empati kurma, hayal güçlerini geliştirme ve farklı bakış açıları edinmelerine imkân sağlanmıştır. Özetle daha önce T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde pasif durumda olan öğrenciler bu tasarım süreciyle aktif hale gelmişler ve bu durumun da öğrencilerin duyuşsal gelişmelerine katkı sağladığı gözlenmiştir. Gül ve Kaya (2019) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Kahramanmaraş ve İzmir'de iki okulda Ubd uygulamaları gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda bu araştırmayla benzer şekilde uygulamanın öğrencilerin mutluluğunu artırdığı ve derse yönelik olumlu tutumlar edinmelerini sağladığı sonucuna ulaşılmışlardır. Arslan Buyruk vd. (2018) Motivasyon Modeli ile Zenginleştirilmiş Anlamaya Dayalı Öğretim Tasarımının Öğrencilerin İngilizce Konuşma Becerisine ve Motivasyonlarına Etkisi üzerine yaptıkları çalışmada motivasyon modeli ve UbD ile yapılan uygulamanın, öğrencilerin derse istekli hale gelmeleri ve derse katılımları noktasında önemli katkılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Duyuşsal gelişmelerin derse yönelik tutumu, tutum ise öğrenme

sürecindeki başarı ve başarısızlığı etkileyeceği unutulmamalıdır (Ajzen, 2005).

Araştırma sonucunda öğrencilerin büyük fikir ve temel sorularla farklı bakış açıları kazanma, başkasının görüşlerine saygılı olma, kendini ifade etme, muhakeme yeteneklerini arttırma noktasında katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle araştırma UbD'nin temel amaçları olan açıklama, empati kurma, kişisel bilgiye sahip olma, farklı bakış açılarına sahip olma, uygulama ve yorumlama becerilerini geliştirmeyi sağladığı gözlenmiştir. T.C.İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük gibi sözel ifadelerle dayalı olan ve öğrencilerin sıkılmalarına neden olan bu tarz derslerde UbD önemli fırsatlar sunmaktadır. Uygulayıcıların UbD tasarımı oluşturma sürecinde öğrenciye sıkılmasını önleyici eğlenerek öğrenme süreçlerini yaşayacakları zengin ve yaratıcı içeriklere sahip etkinlikler ve teknikler uygulamaları, uygulama süresince öğrencilerin büyük fikre odaklandıkları gözlendiği için uygulayıcıların büyük fikri doğru seçmeleri, temel soruların öğrencilerin düşünme ve sorgulamalarına imkan sağlaması nedeniyle yerinde ve doğru belirlemeleri, performans görevlerinin öğrencilerin motivasyonuna katkı sağlaması nedeniyle öğrencilerin ilgisini çeken performans görevleri oluşturmaları önerilebilir. Diğer yandan, okullarda program geliştirme süreçlerinde UbD'den faydalanılabilir ve UbD temelli derslerin başka tekniklerle de bütünleştirilerek eğitimin farklı kademelerinde ve farklı derslerinde uygulanabilir. Bu araştırma tek bir dersin ünitesi ile sınırlıdır bu sebeple, sonraki çalışmalarda daha kapsamlı uygulamalar yapıp etkilerinin belirlenmesine dönük araştırmalar yapılabilir. UbD uygulama sürecini daha uzun bir şekilde gerçekleştirerek UbD'nin öğrencilerin derslere yönelik tutumlarını nasıl etkilediğinin derinlemesine araştırılması önerilebilir.

Kaynakça

- Açar, A., Ercan, B. ve Altun, S. (2019). Olasılık Konusunun Anlamaya Dayalı Tasarım ile Öğretimi: Öğrencilerin Başarı, Tutum ve Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim ve Bilim*, 44(198), 115-147.
- Ajzen, I. (2005). *Attitude, Personality And Behavior* (2nd ed.). New York: Open University Press.
- Andrews, S.A. (2011). *Development and Use of Essential Learning Goals and Their Impact on Student Reading Achievement in Grades Two through Five*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Missouri.
- Arslan Buyruk, A., Erdoğan, P., Çavuşoğlu Deveci, C. & Yücel Toy, B. (2018). Motivasyon Modeli ile Zenginleştirilmiş Anlamaya

- Dayalı Öğretim Tasarımının Öğrencilerin İngilizce Konuşma Becerisine ve Motivasyonlarına Etkisi: Tasarım Tabanlı Bir Araştırma. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1), 82-94.
- Ataş, M.S. (2014). *Ortaöğretim Tarih Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri (Van İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Aktekin, S. (2009). Türkiye’de Tarih Eğitimi. S.Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk, ve D. Smart (Editörler) *Çok Kültürlü bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.27-44). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Can, A. (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design*. Demir B. vd. (Çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretmen*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Gagne, R. M., & Gagne, R. M. (1985). *Conditions of Learning and Theory of Instruction*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Gül, M. ve Kaya N. (2020). UbD Tasarımlarının Uygulanması. Altun ve Toy (Ed.), *Anlamaya Dayalı Tasarım (UbD) Uygulamaları* (s.113-143). Ankara: Asos Yayınları.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karademir, Y. (2015). 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi (Bir Keşfedici Sıralı Karma Desen Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- MEB. (2018). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812104016155-adersinden_05.12.2019 tarihinde alınmıştır.
- Noble, C. (2011). *How Does Understanding by Design Influence Student Achievement in Eight Grade Social Studies?*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Capella University, Minnesota.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (2006). *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Saydam, A. (2009). Öğrenil(e)meyen Asır: Türkiye’de XX.Yüzyıl Tarihinin Öğretilme(me)si. S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk, ve D. Smart (Editörler), *Çok Kültürlü bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.45-64). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Schoellhorn, L. (2012). *Bringing History to Life Exploring The Historic Cemetery As A Primary Classroom Resource*. Yayınlanmamış Master Tezi, Webster University.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. (26. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Som, İ., Türkan, A. & Altun, S. (2016). Design of Introduction to Educational Sciences course using UbD: The evaluation of prospective teachers’ achievement, attitudes and opinions about the course. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1341-1351.
- Şimşek, A. (2002). İnkılâp Tarihi Derslerinin Gerekçeli Tarihiçesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fak. Dergisi*, 18(1), 1-10.
- Takacs, J. A. (2010). *Using Formative Assessment in Professional Learning Communities to Advance Teaching And Learning*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Walden University, Minnessota.
- TEDMEM. (2020). *2019 Eğitim Değerlendirme Raporu* (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 6). Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Wiggins, G. & McTighe, J. (1998). *The Understanding by Design Handbook*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Wiggins, G. & McTighe, J. (2005). *Understanding by Design* (2nd Ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Yeşilyaprak, B. (2004). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Palme Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtseven, N., Doğan, S. ve Altun, S. (2013). UbD Modeline Göre Hazırlanmış Farklılaştırılmış Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Planı: Türkiye Örneği. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-20.

- Yurtseven, N. (2016). *Yabancı dil öğretiminde eylem araştırmasına dayalı UBD (anlamaya dayalı tasarım) uygulamalarının öğretmenler ve öğrenciler üzerindeki yansımalarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yurtseven, N. ve Altun, S. (2017). Understanding by Design (Ubd) in EFL teaching: Teachers' professional development and students' achievement. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17(2), 437-461.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 153-184
ISSN: 1302-6879

'Kültürel Sermaye' Bağlamında Spor Liselerinin Akademik Başarı Durumu* *Academic Achievement Status of Sports High Schools in the Context of 'Cultural Capital'*

• İrfan YILDIRIM*

* Dr., Van Spor Lisesi, Van/Türkiye.
Dr., Van Sports High School, Van/Turkey.
yldirmirfann@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9949-7667

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

17/06/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

10/01/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atf: Yıldırım, İ. (2021). 'Kültürel Sermaye' Bağlamında Spor Liselerinin Akademik Başarı Durumu. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 153-184

Citation: Yıldırım, İ. (2021). Academic Achievement Status of Sports High Schools in the Context of 'Cultural Capital'. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 153-184

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, spor liselerindeki düşük akademik başarı düzeyi ile öğrencilerin (ailelerinin) sahip olduğu kültürel sermayeleri arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Bu çalışmada, birçok amacın yanında öğrencilerin öncelikle avantajlı oldukları alanlarında veya başka bir alanda yükseköğrenim görmelerini sağlamak gibi bir amacı da bulunan spor liselerinin, ortaya koyduğu düşük akademik başarı düzeyi nedeniyle yükseköğrenime çok az sayıda öğrenci göndermesine etki eden faktörler üzerinde durulmaktadır. Ayrıca sporun insan hayatındaki önemi, kurumsal eğitim yoluyla öğrenilmesinin gerekliliği ve günümüzdeki konumu çerçevesinde spor liselerinin gerekliliğine dikkat çeken çalışma, bu okul türüne yönelen sportif yeteneklere sahip kimi öğrencilerin önündeki bir takım engellere değinmektedir. Bunların yanında, toplumsal yapıların ve sınıfların sahip olduğu sermaye türlerinin eğitimdeki yansımaları, eğitim sisteminde var olan eşitsizliklerin ortaya çıkardığı sonuçlar ve eğitimin toplumsal sınıfların kendilerini yeniden üretmelerindeki rolü ele alınmaktadır. Çalışmanın genel yaklaşımı, spor liselerindeki öğrencilerin genel olarak gösterdiği düşük akademik başarı düzeyinin kaynağında, öncelikli olarak mensubu oldukları ailelerinin sahip oldukları düşük kültürel sermayelerinin yattığı üzerine kuruludur.

Anahtar Kelimeler: Spor, eğitim, akademik başarı, spor lisesi, başarı.

* Bu çalışmada, veriler 2020 yılından önce derlendiği için etik kurul raporu gerekmemektedir.

Abstract

The main purpose of this study is to consider the relationship between the low academic achievement level in sports high schools and the cultural capital of students (their families). This study focuses on the factors that affect the low *academic achievement level of sports high schools, which, besides many purposes, have the aim of ensuring that their students receive higher education* in their areas of advantage or in another field, sending very few students to higher education. In addition, the study, which draws attention to the importance of sports in human life, the necessity of learning through corporate education and the necessity of sports high schools within the framework of its current position, touches on a number of obstacles in front of some students with sportive skills towards this school type. In addition, the reflections of the types of capital owned by social structures and classes in education, the consequences of inequalities in the education system and the role of education in the reproduction of social classes themselves are discussed. The general approach of the study is based on the fact that the low level of academic achievement of the students in sports high schools is primarily due to the low cultural capital of their families.

Keywords: Sport, education, academic success, sports high school, success.

Giriş

Öğrencilerin eğitim kurumlarında salt bilgiyle dolu hale gelen ve topluma uyum sağlayan bireyler olarak yetişmeleri, hızla değişen ve gittikçe karmaşık hale gelen toplumsal yaşamda, var olan ve olması muhtemel sorunlarla baş etmeleri için elbette ki yeterli değildir. Onların başta sosyal, kültürel ve psikolojik olmak üzere birçok yönden donanımlı hale gelmeleri, belirli bir alanda uzmanlaşmaları, varsa özel yeteneklerini sergilemeleri, toplumsal yaşamda ihtiyaç duydukları gereksinimleri fark etmeleri ve mutlu olmaya dönük kurdukları hayallerine ulaşmak için ümitlenmeleri de bir o kadar önemlidir. Bu doğrultuda çocuklara geleceğe dair ümit veren ve eğitim kurumlarında özel yeteneklerini sergileyebilecekleri alanlar sunan ortaöğretim düzeyinde okulların açılması, hiç şüphe yoktur ki bir gerekliliktir ve farklı alanlarda açılan okullar önemli bir boşluğu kapatmıştır.

Spor, bireyin iradesini elinde bulundurmasının önemli bir pratiğidir ve bu irade kontrolü, insanın sahip olması gereken önemli bir özellik olarak ancak kurumsal bir eğitim ile kazandırılabilir. Bu bağlamda, bireyin her yönden hayata hazırlanmasını öngören eğitim felsefesi, sporun da birey için birçok yönden vazgeçilmezliğine vurgu yapar. Bedeni terbiye etmek, beyin ve vücut koordinasyonunu sağlamak, dinamik ve sağlıklı bir yapıya sahip olmak üzere spor, modern toplumsal yaşamın eğitim anlayışında önemli bir konuma sahiptir. Günümüzde eğitim sürecine dâhil olan çocuklar, daha küçük

yaşlardan itibaren okullarında beden eğitimi adı altında sporun değişik dalları ile karşılaşmakta, ilgi ve yetenekleri oranında ileriki dönemlerde sporun farklı alanlarıyla ilgili eğitimlerini alabilecekleri spor okullarını tercih edebilmektedirler.

Çağdaş eğitim sistemlerinde eğitim-öğretimin önemli amaçlarından biri, sahip olduğu yeteneklerine göre bireyi yönlendirmektir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, özellikle ortaöğretim kurumlarında bireyin yeteneklerine hitap eden farklı türden okullara yer verilmektedir. Spor okulları da, ortaöğretime geçen öğrencilerin fiziksel becerilerini ve varsa sportif başarılarını dikkate alarak öğrenci kabul eden okul türüdür. Ortaokul eğitiminden sonra öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim ve öğretim görmeleri, beden eğitimi ve spor alanında gerekli olan temel bilgi ve becerileri kazanmaları, başarılı sporcular olarak yetişmeleri, takım ruhu ile hareket etmeleri, sporun disiplinini ve centilmenliğini özümsemiş bir şekilde davranışlar sergilemeleri amacıyla kurulan spor liselerinin (Resmî Gazete, 2007), aynı zamanda kendilerine uygun bir yükseköğretim programına hazırlanmaları gibi bir amacı da bulunmaktadır.

Spor liselerinde verilen eğitimin hedeflenen akademik başarıyı getirmediği, YÖK'ün gerçekleştirdiği YKS sınavında, bu lise türünün diğer lise türleri içerisinde son sırada bulunmasından anlaşılmaktadır¹. Bu okul türünün uzun bir geçmişe sahip olmaması, statüsü ile ilgili kısa zamanda üst üste yapılan değişiklikler, alınan öğrenci sayısının sınırlı olmasından kaynaklı alan ve kültür derslerine giren öğretmen kadrolarının erken oluşturulamaması gibi öne çıkan etkenler nedeniyle bu okullar beklenen başarı düzeyinden uzaktır. Öte yandan bu okul türüne kayıt yaptıran öğrencilerin (ailelerinin) sahip olduğu sosyokültürel ve sosyoekonomik özellikler de başarı düzeyini etkileyen önemli bir unsurdur. Bu sebeple, akademik başarı düzeyi düşük düzeylerde seyreden bu okulların, üzerinde hassasiyetle durulmasını, ciddi analizlerin yapılmasını ve kısa zamanda önleyici tedbirlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Spor liselerindeki akademik başarının düşük düzeylerde seyretmesi, değişik eğitim çevrelerinin dikkatini çekmiş olmalı ki, konu ile ilgili bazı çalışmaların yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu çalışmalar, daha çok öğrencilerin bu okul türünü tercih etmelerinde etkili faktörlerin neler olduğu yönünde yoğunlaşmaktadır. Spor lisesi öğrencilerinin akademik başarılarını etkileyen faktörlerle ilgili herhangi bir saha çalışmasının literatürde

¹ YÖK'ün yayınlamış olduğu 2018 ve 2019 yılı istatistikleri, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

bulunmadığı söylenebilir. Kuramsal çerçevede ele alınan bu çalışmaya yakın bir çalışmanın ise, “Yoksulluk, Akademik Başarı ve Kültürel Sermaye İlişkisi” adında, Yaşar (2016) tarafından yapıldığı görülmektedir.

Çalışmada sıklıkla ele alınan *toplumsal sınıf* kavramından kasıt, “*hem kendisi hem de başkası tarafından saygınlık, toplumsal ilişkiler, eylemler, mallar, değer yargıları bakımından nüfusun başka kesimlerinden farklı kabul edilen kesim*” anlamıdır (Yaşar, 2016: 204). Yaşam tarzı, gelir düzeyi ve sınıf bilinci gibi diğerlerinden ayırt edici faktörlerin günümüz toplumsal sınıf kategorileri için daha fazla kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan bu çalışmanın temel amacı, Yükseköğretim Kurumunun gerçekleştirdiği YKS sınavında spor lisesi öğrencilerinin sergilediği düşük akademik başarı ile bu öğrencilerin (ailelerinin) sahip olduğu kültürel sermaye arasındaki ilişkiyi kuramsal bir çerçevede irdelemektir. Bu bağlamda spor lisesinden mezun olan öğrencilerin düşük başarı elde etmelerinde etkili olan faktörlerin ve bu okul türünde okuyan yetenekli öğrencilerin önündeki engellerin neler olduğunu ortaya koymak, çalışmanın ayrıca hedeflediği hususlardır.

Çalışmanın yöntemi kısaca şu şekilde ifade edilebilir. Kuramsal bir çerçevede ve daha çok literatür incelemesine dayalı gerçekleştirilen bu çalışmanın bazı kısımlarında, araştırmacının bir eğitimci (branş dersi öğretmeni) olarak, iki yıl boyunca Van Spor Lisesi²'nde yaptığı katılımlı gözlemlere de yer verilmiştir. Söz konusu süre zarfında yapılan gözlemler, daha çok dersine girilen öğrencileri (10., 11. ve 12. sınıflar) ve okulun diğer bileşenlerini kapsamaktadır. Her ne kadar kısmi şekilde gözlemlere yer verilmiş olsa da, bu çalışmanın temel hedefi konuyu kuramsal çerçevede ele almaktır.

Çalışmamızda spor liselerinde okuyan öğrencilerin akademik başarı durumları ile öğrencilerin (ailelerinin) sahip oldukları kültürel sermaye arasındaki ilişkiyi tartışacağız. Bu amaçla ilk olarak, Bourdieu'nün sosyoloji çalışmalarında önemli yer tutan 'kültürel sermaye' doktrinini ve onunla ilgili diğer kavramları (habitus, alan) ele alacağız. İkinci olarak, son 15 yıldır ortaöğretimde yeni bir okul türü olarak yer alan spor liselerine ve bu kurumların ortaya koyduğu akademik başarı düzeyine ve ona etki eden faktörlere yer vereceğiz. Daha sonra, kültürel sermaye ile spor liselerinin gösterdiği akademik başarı düzeyi arasındaki ilişkiye odaklanmaya çalışacağız. Çalışmanın sonuç kısmında ise, spor liselerinin kurulma amaçları çerçevesinde

² Tuşba ilçesinde bulunan Van Spor Lisesi'nde, 2019-2020 Eğitim Öğretim sezonunda 290 öğrenci, 21 Öğretmen, 2 idareci bulunmaktadır.

sahip oldukları akademik başarı düzeyleri üzerinde genel bir değerlendirmeye ve bir takım önerilere yer vereceğiz.

Kültürel Sermaye ve Temel Kavramları: ‘Habitus’ ve ‘Alan’

Genel anlamda *birikim* yerine kullanılan *sermaye* kavramını, ekonomik anlamının dışında ilk defa kullanan kişi 20. yüzyılın önemli sosyologlarından ve düşünürlerinden Pierre Bourdieu’dur. O, *sermaye* kavramının kökeninin ekonomiye dayandığının farkındadır, ancak yine de kavramı geniş tutma düşüncesindedir. Ona göre sermaye, sadece ekonomik değeri olan bir meta olmayıp, toplumsal yaşamdaki normları, sosyal saygınlığı ve rol beklentilerini de içermektedir. Çünkü toplumsal olaylar ve eylemler, aktörlerin bir takım özelliklere sahip olması durumunda ortaya çıkabilir. Meydana gelen eylemlerin baskın olma derecesi, sahip olunan güç oranında şekil kazanır. Sermayeyi daha çok sosyal bir formda ele alan Bourdieu, onu sadece ekonomik veya ideolojik olarak görmemektedir. Bu sebeple sermaye kavramını *ekonomik*, *kültürel*, *sosyal* ve *simgesel* olmak üzere dört ayrı alanda kullanmaktadır (Özgan ve Karataşoğlu, 2016: 2). Sınıflar arasındaki çatışmalar güce göre şekil kazandığından, sermayenin dağılımı da sınıfların sahip olduğu şartların sınırına göre değişir. Bireylerin toplumsal yaşamdaki etkinlikleri, sınıfların sahip olduğu yalnızca ekonomik duruma göre anlatılamaz, bu sebeple farklı sermaye türleri arasında bulunan ilişkiye odaklanmak gerekir. Herhangi bir alanda elde edilen hâkimiyet, sermaye türünün belirleyici olmasında önemli bir rol oynar. Ekonomik olarak iyi bir duruma gelebilmek için insanlar para kazanmaya çalışırken, kültürel anlamda iyi bir konuma gelebilmek için akademik başarıya yönelirler. Konumuzla ilgili olduğu için burada sadece kültürel sermaye ele alınacaktır.

Literatürde ‘kültürel sermaye’ kavramıyla kültürün biriken sermaye boyutuna ve onun uzun süren eğitimler yoluyla kazanıldığına olan vurgu öne çıkmaktadır. Zira ekonomik sermaye gibi ani şekilde kaybolmayan ve kolay kazanılmayan yönleri bulunan kültürel sermaye, toplumsal yapının yeniden üretilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kavram, daha çok eğitim yoluyla bireylere bir takım avantajlar sağlayan bilgi kümelerine, akademik niteliklere, kurumsallaşan yeterliliklere ve yatınlıklara tekabül etmektedir (Yanıklar, 2010: 124). Kültürel sermaye, toplumdaki sınıf ve gruplar arasındaki farklılıkların ve eşitsizliklerin kültürel pratiklerle, okullarda ve evlerde edinilen eğitimlerle ilişkisini açıklayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca kültürel sermaye, aile yapısını, anne-baba eğitimi ve mesleklerini, ikamet edilen yerin çevresel özelliklerini, toplumsal

kökenden gelen cinsiyet algılarını, tecrübe edilmiş yaşama dair kültürel kodları ve bütün bunlar üzerine inşa edilen bilgi, görgü, sözel beceri, inanç, dünya görüşü, estetik tercihleri ve farkındalıkları kapsamaktadır (Cansız vd., 2018: 133). İçine aldığı özellikler bakımından geniş bir yelpazeye sahip olduğu ve kolay kazanılmadığına dair hususlar, kültürel sermayenin öne çıkan belirgin yönleridir.

Kültürel sermayenin kendisine has bir değeri bulunmaktadır ve yalnızca belirli durumlarda var olabilir, bu yüzden ne ekonomik sermaye ile ne de sosyal sermaye ile değiştirilemeyecek düzeyde bir öneme sahiptir. Örneğin bir doktorun toplumda saygı görmesi, onun uzun süren bir öğrenme sürecinden geçmesine ve tıp alanında deneyim kazanmasına bağlıdır (Huang, 2019: 46). Ancak diğer sermaye türlerinin, zaman zaman kültürel sermaye biçiminde bir gizli dolaşımlarının da söz konusu olabildiği ve toplumsal yapının kendisini yeniden üretmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır (Bourdieu, 1986: 13). Örneğin toplumun kendisini yeniden üretmesinde etkili olan eğitim sisteminin sahip olduğu geniş kapsam, diğer sermaye türlerini de içine alan, bu sermaye türlerinin gizli dolaşımına imkân tanıyan bir yapı görünümündedir.

Bireyin yaşamında edindiği birikimlerin sonucu oluşan kültürel sermaye, bireylerin hayat boyu süren eğitimleri boyunca özümstedikleri bilgi, beceri, beğeni, inanç, bilim, sanat, ahlak, kural ve alışkanlıklara ait manevi değerlerin bir toplamıdır (Özgan ve Karataşoğlu, 2016: 2). Okullarda eğitim yoluyla kazanılan ve diplomalarla yansıtılan kültürel sermayenin bir de, 'miras ya da kalıtım yoluyla geçen' ve ailede kazandırılmış olan eğitimden gelen boyutu bulunur. Hem aileden, hem de okuldan edinilen eğitimler, bireyi kültürel özelliklerle donatır ve bireye toplumda önemli ve güçlü bir konum kazandırır. Bununla birlikte kültürel sermaye, eğitim yoluyla edinilen davranış kalıplarını, estetik yargıları da kapsayan bir anlam dünyasıdır. Zira bireyde oluşan estetik yargılar ve davranış kalıpları mensubu olduğu sosyal sınıfın yatkınlığı ile yakından ilişkilidir (Dilben, 2019: 584). Çünkü toplumsal hiyerarşide yukarıya doğru çıktıkça bireyin beğeni ile ilgili yargılarında soyutlaşma meydana gelir.

Doğuştan getirilen özelliklerin yanında, içinde bulunulan toplumsal çevre tarafından içselleştirilen değerler ve eğilimler sonucu kendiliğinden oluşan sermaye kavramının bir çeşidi olarak kültürel sermaye bireylerin eğitim yoluyla edindikleri davranışları içermektedir. Esasında Bourdieu'ye göre eğitim sisteminin içeriği, toplumların üst tabaklarını oluşturan kesimin malumatlarından ve eğitim yoluyla elde edilen birikimlerden oluşmaktadır (Demir, 2011: 900). Bu yüzden toplumsal yaşamda üst sınıflara ait yüksek mertebede bulunan değerler

hakkında eğitimli ve bilgi sahibi olmak şeklinde kısaca ifade edilebilecek kültürel sermaye, örtük olarak bireye üst sınıfın sahip olduğu olanakları edinmeyi amaçlar. Dolayısıyla üst sınıfa mensup aile çocuklarının okulda verilen eğitimde daha başarılı olması, buna mukabil işçi ailelerine mensup çocukların başarılı olamaması, sahip oldukları kültürel sermaye ile doğudan ilişkilidir.

Toplumsal sınıflara özgü eşitsizliklerin önemli oranda kaynağı ekonomik temelde gelişmektedir. Ancak bu eşitsizlikler zaman zaman, eğitim kurumlarını da kapsayacak şekilde kültürel formlar haline gelebilmektedir. Çünkü toplumsal yaşamda eşitsizliklerin yeniden üretimi sadece ekonomik değil, kültürel sermaye ile de sağlanabilmektedir. Bu bakımdan eğitim sistemi, kültürel olarak toplumsal yapının yeniden üretimini sağlayan en önemli unsurdur. Bireyler arasında bulunan eşitsizlikleri meşrulaştıran bir araç olarak eğitim, toplumda var olan farklılıkları akademik farklılıklara dönüştürerek ve bu farklılıkları doğalmış gibi göstererek yapmaktadır (Palabıyık, 2011: 134). Başka bir ifadeyle eğitim sistemi, belirli bir toplumsal sınıfta bulunanların gösterdikleri başarılarla liyakat damgasını vurarak kurumsallık kazandırmakta, bunu onların sosyal üstünlüklerine bir kanıt haline getirmekte ve toplumsal tabakalaşmayı oluşturan bazı sosyal sınıfların konumunu, yeniden üreterek, devam ettirmektedir.

Bireyin eğitim yoluyla edindiği davranış kalıplarından ve toplumun özünü oluşturan kabullerden meydana gelen kültürel sermaye, aynı zamanda bireyin yeteneklerinin, donanımlarının, avantajlarının ve entelektüel niteliğinin toplamını ifade eder. Modern dünyada yaygınlık kazanan ve herkese açık hale gelen eğitim kurumları sayesinde oluşan genel kanaat, yetenekli bireylerin eğitim yoluyla geliri yüksek olan mesleklere sahip olacağı ve toplumda dikey hareketlilikle değer verilen bir konuma geleceği, böylece bu hareketliliğin sınıflar arası servet ve güç eşitsizliğini azaltacağı yönündedir. Oysaki bir takım yeteneklere sahip olanlara aynı ekonomik imkânların sağlanması durumunda onların eğitim seviyesinde en üst kademelere ve en yüksek kültür mertebelerine ulaşmaları noktasında herkese eğitimde eşit şans tanındığını sanmak, kültürel alışkanlıkların etkisini ve eğitim sistemimin işleyişini bilmemek demektir. Bourdieu, söz konusu beklentilerin aksine, eğitim kurumlarının var olan eşitsizlikleri pekiştiren ve mevcut toplumsal yapıyı yeniden üreten bir araç olduğuna dikkat çekmektedir. Zira eğitim sistemine hâkim olan kültürü elde etme ve onu özümseme kolaylığına erişme bakımından alt toplumsal tabakadan gelen öğrenciler dezavantajlı bir konumdadırlar. Çünkü okulun öğrencilere aktarmaya çalıştığı kültür seçkinlerin kültürüne çok

yakındır ve bu kültürü, alt sınıftan gelen bir çocuk sadece ve sadece çok emek vererek elde edebilir (Bourdieu ve Passeron, 2014: 44-45). Dezavantajlı öğrencilerin eğitim sisteminde en çok ayıklandığı aygıtlardan birisi hiç şüphe yok ki sınav sistemidir. Toplumsal hiyerarşilerin yeniden üretilmesi ve kurumsal bir hale gelmesinde etkili olan eğitim kademelerindeki 'sınav' sistemi, özünde toplumsal yaşamın farklı sınıfları arasında bulunan eşitsizliklerin üstünün örtülmesini ve seçmeyi görünürde teknik bir mesele haline getirilmesini içermektedir (Bourdieu ve Passeron, 2015: 196). Nitekim eğitimin dışına itilen alt sınıf tabakasındaki çocuklar, sınava girme şanslarını daha erkenden yitirmektedir. Sınav mantığı, aslında eğitim sürecinde öğrenciler arasında kategorik bir dışlamayı ve sancısız bir elemeyi sağlamakta, böylece toplumsal sınıfların kendilerini yeniden üretmelerini meşrulaştırmakta ve sınıfsal toplumun devam etmesine kılıf hazırlamaktadır (Bourdieu ve Passeron, 2015: 226).

Eğitim sistemi, toplumun üst tabakasını oluşturan kesime hizmet eden, onların beklentisini karşılayan bir yapıdadır ve bireyin eğitim kurumlarında başarılı olmasını etkileyen kültürel sermayenin argümanları, toplumun sahip olduğu sınıfsal tabakalaşmayı yeniden üretmektedir. Toplumsal sınıfları birbirinden ayıran argümanların yanında bu ayırt etme işlevini yerine getiren bir takım kurumların da bulunduğunu belirten Bourdieu, örneğin okulları, farklı sınıfların kendilerini yeniden üretmelerinde önemli bir kurumsal mekanizma olarak görmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2015: 154). Toplumsal yaşamda 'okul' yoluyla meşru bir zemine kavuşturulmaya çalışılan mitlerden biri de eğitimde başarının 'doğal yetenek'lere dayandığı veya doğuştan gelen bir takım 'beğeniler'in olduğu yönünde bir algıdır (Bourdieu ve Passeron, 2015: 257). Bu yaklaşım, toplumsal yaşamda bazı kesimlerin, isteseler de belirlenen bir takım eşikleri aşmayacakları yönünde, katı bir kadercilik tutumunu edinmeleri gibi bir tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Esasen bireyin sahip olduğu kültürel sermaye ve ondan ileri gelen kültürel yatkınlık eğitim sisteminde başarılı olmayı belirlemektedir. Başka bir ifadeyle, okul eğitiminde başarılı olmak, iddia edildiği gibi doğal yeteneklere bağlı olmayıp, bireyin doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu çevrenin sahip olduğu kültürel niteliklerin birey tarafından içselleştirilmesinden kaynaklanır.

Farklı toplumsal sınıflar, farklı dil kullanma becerilerine sahiptir. Dilin kullanım becerilerindeki bu farklılık ya da sahip olunan 'dil sermayesi', öğrenim gören öğrencilerin akademik başarı elde etmelerinde en önemli belirleyicilerdendir (Bourdieu ve Passeron, 2015: 109). Esasen başarı, eğitime özgü bir dilin kullanılma kabiliyetine bağlıdır ve bu dil üst sınıflarda çevreden miras alınan

yatkınlıklar ve kültürel alışkanlıklar sayesinde daha fazla kullanılır (Bourdieu ve Passeron, 2014: 32-33). Bu nedenle dil kullanımında okulun beklentilerine uyum sağlamak ve eğitim hayatının bütün kademelerinde dikkate alınan üsluba sahip olmak, söz konusu sermayeden yoksun olan toplumsal sınıfın alt tabakasına mensup öğrenciler için fazlasıyla sorun teşkil etmektedir. Toplumsal yapının üst ve orta tabakasında bulunan ailelere mensup çocukların evlerinde kullandığı dil kalıpları, okulda geçerli olan dil kalıplarıyla ve özenli kullanım ile daha fazla uyum sağlamaktadır. Bu doğrultuda bir yaklaşımla öne çıkan ‘Orta Sınıf Teorisi’, toplumsal yaşamda başarıyı elde etme bakımından en avantajlı sınıfın ‘orta sınıf’ olduğunu iddia etmektedir (Sivri ve Özbek, 2019: 159). Esasen sosyal, ekonomik ve kültürel koşullar bakımından iyi durumda bulunan ve iyi çevresel koşullara sahip olan orta sınıf ailelerden gelen çocuklar eğitimde daha başarılı sonuçlar elde edebilmektedirler. Bu yüzden orta sınıfa mensup çocuklar, genellemeler yapabilme, dili etkin kullanabilme, farklı duygu ve fikirleri anlayabilme ve soyut düşünebilme pratiklerine daha eğilimli olmaktadır. Buna karşılık alt sosyal sınıfa sahip çocuklar, daha sınırlı konuşma kodlarına, daha yalın ve doğrudan ifade etmeye, başkalarına ait akıl yürütmeye yönelik açıklamaları daha kısıtlı yapmaya yatkındırlar (Yanıklar, 2010: 128). Burada vurgulanan şey, alt tabakada bulunan ailelerin maddi açıdan yetersizliği değil, aktaracakları uygun kültürel bir sermayelerinin olmamasından dolayı eğitim ve öğretimin sorumluluğunu tamamen eğitim kurumuna ve öğretmenlere devretmiş olmalarıdır. Bu durumda çocukların yeterince başarılı olmaları ve okul kültürüne ayak uydurmaları beklenemez. Bilindiği gibi eğitim sistemi, okulun eğitim beklentilerine uygun kültürel sermayeye sahip çocukların başarılarını sürekli pekiştirirken, buna sahip olmayanlara ise başarılı olamayacaklarını hatırlatmakta ve örtük olarak yeteri kadar zeki olmadıklarının adeta hissini vermektedir.

Eğitim sisteminin toplumsal yaşamdaki işlevine dikkat çeken Bourdieu, söz konusu sistemin sertifikalı dereceler ürettiğini, kişiye her zaman için kültürel sermayeyi paraya çevirebilme imkânı sunduğunu, kültürel bir yatırımın ekonomik açıdan borcunu ödemeye neredeyse aynı derecede garantisini verdiğini belirtmektedir (Bourdieu, 1986: 7). Çünkü bireyler eğitimlerini tamamladıklarında ve mevcut kültürel pazar için bir değere sahip olduklarında, kendilerine belirli işlere girme ve toplumsal sınıflara dâhil olma izni sağlanan birer kültür kaynağı konumuna gelirler. Zaten toplumsal yaşamda bireyin kültür üzerine düşünmeye başlaması, artık onun eğitilmiş olduğunun bir göstergesidir.

Çocuklar, ailelerinden aldıkları maddi unsurların yanında farkında olmadan manevi unsurları da (ifade etme, anlama, öğrenme,

yorumlama vb.) almaktadırlar. Okul başarısında çok önemli olan ailelerin çocuklarına bu aktarımı, tam da Bourdieu'nun ortaya getirdiği kavram olan *habitus* ile ilgilidir. Zira üst sınıfta bulunan aileler, okulda başarılı olmalarını sağlayacak birçok kültürel öğeyi ve davranışı çocuklarına kazandırmaktadırlar. Ailelerin sahip oldukları sınıfsal yapılarının özelliklerini; dil alışkanlığı, yazma stili gibi çocuklarına gözle görülür biçimde aktarmaları kültürel sermayenin bedenselleşmiş yönünü oluşturan bir bilgi stoğudur (Palabıyık, 2011: 128). Okunan kitaplar, ilgi duyulan resimler vb. kültürel unsurlar kültürel sermayenin nesnelleşen yönüdür. Kurumsallaşan yönü ise eğitimin ve bürokrasinin toplumsal sınıflar üzerindeki kurumsal etkisine ve dağılımına işaret etmektedir (Bourdieu, 1986: 7). Ya da bir anlamda, bireyin içinde yetiştiği toplumsal çevrenin sahip olduğu özellikleri içselleştirmesidir.

Değişik sınıfların sahip olduğu eğilimleri ve alışkanlıkları açıklamada kullanılan *habitus*, bireyin ürün ve pratikler karşısında beğenisini ortaya koyan bilinçdışı eğilimlere, kategorileştirme şemalarına ve yapılan tercihlere gönderme yapan bir kavramdır. Bireyin toplumsal alanlara her zaman bilinçli tercihlerle çıkmadığını belirten Bourdieu, tarihsel süreçte gelişen toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak oluşan *habitusu*, toplumsal dünyayı var eden şey olarak görmektedir (Serd Hunyadvarı, 2019: 28). Etrafındaki suyun ağırlığını fark edemeyen balık gibi birey de etrafındaki toplumsal dünyayı doğal sanmakta ve eylemelerini bilinçli şekilde ortaya koymamaktadır.

Sadece gündelik bilgiler düzeyinde değil, kendisiyle bütünleşmiş özellikler olarak onun genel kültür bilgisi, konuşma örüntüleri, giyim-kuşamı, yeme-içmesi, ses tonu, vurgusu, bedensel duruşu ve oturuş tarzı gibi pratiklerini içerir. Ailede verilen eğitim, bireyin sahip olduğu *habitusun* temelini oluşturur ve bireyin okul öncesi dönemden itibaren diğerlerinden farklı düzeyde kültürel sermayeye sahip olmasını sağlar. Örneğin sanatla ilgili kitap, dergi ve gazete okuyan, evinde kütüphaneye sahip olan, tatile çıkan, film, belgesel ve eğitsel programları seyreden ailelerde yetişen çocuklar, diğer çocuklardan farklı deneyimlere ve dil becerilerine sahiptirler (Yanıklar, 2010: 125). Bu sebeple çocukların okul kültürüne uyum sağlamalarını kolaylaştıran bu pratikler onlarda kalıcı yatkinliklere, kısaca *habitusun* oluşmasına neden olur.

Habitus, yaşamda yapıtları üretme ve ortaya koyma kabiliyetleri ile bu kabiliyetlerin sonuçlarını, yani ürün ve pratikleri ayırt etme ve değerlendirme arasında oluşan ilişkide saklıdır. Birer toplumsal aktör olarak farklı ortamlarda edindiğimiz deneyimler ve bu deneyimlerin sonucu oluşan eğilimler, zihnimizde oluşan anlamlandırmalar (sınıf, etnisite, dil, toplumsal cinsiyet vb.), dünyaya

ilişkin edindiğimiz bilgilere ve onların kaynaklarına yaklaşımımızı etkiler. Bu sebeple kişinin sahip olduğu toplumsal yaşam koşullarının bağlamını yansıtan bilişsel mekanizma olarak *habitus*, bilgi ve kaynaklarını biçimlendiren bir kanal veya ortam olarak görülebilir. Daha çok davranış ve eylemle anılan *habitus*, bireyin toplumsal yapıya dâhil olmak için edindiği pratiklere, düşünce ve davranış kalıplarına denk gelmektedir (Omurtak, 2019: 3). Aynı zamanda maddi özelliklerin ve hayat tarzını meydana getiren unsurların konumunu da içeren *habitus*, bireyin yaşamını çerçeveleyen şartların bir ürünüdür (Bourdieu, 2014: 198). Kültür ise, sınıfsal yapıların eşitsizliğini sağlayan ve bu eşitsiz yapıyı yeniden üreten unsur olarak, *habitus* ile bu eşitsiz toplumsal sınıfların devamını sağlar. Bireyin toplumsal yaşama ayak uydurmasını sağlayan bir yapı olarak *habitus*, onun dünyayı nasıl algıladığını, anladığını ve değerlendirdiğini biçimlendirmektedir. Birey, böyle bir çerçevede kendi pratiklerini üreten ve davranış kalıplarını oluşturan aktör konumundadır. Esasında *habitus*, tıpkı alışkanlıklar gibi bireyin yaşamında gerçekleşen tekrarların sonucu olarak edinilen, zihnin yanında bedenle de tanınan bir olgudur (Dursun, 2018: 78). Söz konusu kavrama göre insan, içinde yaşadığı kültürel yapının ve koşullarının ürünüdür ve bu yapısal özellikleri, çevresine ve kendisinden sonraki kuşaklara aktarmaktadır. Örneğin orta sınıfa mensup bir ailenin çocuğu, sınıfının öngördüğü davranışları sergilemekte, okul ve meslek seçimini veya evlilik hazırlıklarını yaparken yakın çevresinin beklentilerine göre hareket etmektedir.

Toplumsal yaşamın öngördüğü tüm kuralları benimseyen bireyler, yaşam içinde bunları etkin kılmakta, dolayısıyla toplumsal deneyimler ve onların zihninde taşıdıkları anlamların birleşmesi söz konusu olmakta, hem bireysel olanı hem de toplumsal olanı buluşturmaktadırlar. *Habitus*, bireyin algısında bir yandan farklı toplumsal grup ve sınıfları ayırt etme imkânı sunarken bir yandan da ona aidiyet geliştirebileceği kimlikler aktarmaktadır. Yani bireye ait olduğu sınıfsal özelliklerin, düşünce ve davranış biçimlerinin ortaya konulması olanağını; amaç, anlam ve eğilimlerin çerçevesini sunmaktadır. Ait olduğu kültürel ve sosyal yapının beklentilerine uygun amaçlara sahip ve ekonomik olarak daha iyi durumda olan bir tıp doktorunun bir işçiye göre beklentilerinin yüksek olması, içinde bulunduğu *habitus* ile açıklanabilir. Çünkü bilgi birikimine ve tecrübe etme imkânına sahip olan doktor beklentilerini bu çerçevede belirlerken, işçinin bu türden koşulları bulunmadığı için beklentisi de yoktur. Dolayısıyla kültürel yapının bireye aktardığı, onun şekil kazanmasına katkı yaptığı hususların, onun *habitusunu* oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda *habitus* kavramı, bireyler için kader

olmayıp, sadece deneyimlerin aktarılmasını ve yeniden üretilmesini ifade eder. Kısaca belirtmek gerekirse, herhangi bir sosyal sınıfın ürettiği davranış veya eylemlerin dış dünya ile ilişkisini kuran ve kendi pratiklerinin yeniden üretilmesini sağlayan yapı bireyin *habitusunu* meydana getirir (Omurtak, 2019: 4-5). Tıpkı burjuvayı savunan ve karşı çıkan ressamların içinde buldukları konumun ve kullandıkları argümanların, onların sahip olduğu *habitusun* bir yansıması olduğu gibi (Bourdieu, 1983: 352).

Diğer taraftan bireyin sahip olduğu sosyal dünya algısını düzenleyen ve toplumsal sınıfların bölünmesini içselleştiren bir çerçevenin ürünü olarak *habitus*, yalnızca toplumdaki uygulamaları değil, aynı zamanda yapılandırılmış yapıları da içerir (Bourdieu, 1984: 170). Bireyin algısında oluşan sosyal sınıfların bölünmesine ilişkin mantık, esasında kaynağını bireyin içinde bulunduğu şartlardan almaktadır. Bu çerçevede *habitus*, öznel diye bilenen unsurların aslında toplumsal ya da kolektif olması veya toplumsallaşmış olanın öznel hale gelmesi olarak belirtilebilir.

Habitus kavramıyla yakından ilişkili olduğu görülen ve farklı sermayelerin mücadele yeri olarak bilinen '*alan*' kavramı ise çok boyutlu yapısıyla öne çıkmaktadır. *Alan* kavramının çok boyutlu olması, farklı sermaye türlerinin gerçekleştiği farklı *alanların* olmasından kaynaklıdır. Habitus bir veya kesişen birden fazla *alanın* somutlaşmasıyla oluşan bir ürün iken *alan*, farklı sermaye türlerinin olduğu toplumsal konumlara, bireylerin sahip olmaya çalıştıkları, uğruna mücadele verdikleri ve kendi kurallarını dayattıkları yer olarak tanımlanabilir. *Alanlar*, insanlar tarafından özel kurallarla oluşturulur ve toplumsal olan dünyanın birer mücadele mekânlarıdır. Bilgi, mal ve hizmetlerin üretildiği, statülerin şekil kazandığı ve aktörlerin farklı sermayeler biriktirerek rekabete girdikleri *alanların* başında ekonomi, eğitim, sanat, din ve bilim gelmektedir (Cansız vd., 2018: 130). Toplumdaki bütün ilişkileri kapsayan geniş kapsamlı bir sistem olarak *alanın*, aynı zamanda her birisinin kendisine özgü kurallarının olduğu alt kategorileri de bulunmaktadır. Bu *alanlar*, toplumsal ilişkileri içine alan birer sistemdirler (Yüksel, 2019: 502). Mücadele *alanındaki* aktörlerin konumunu en çok sermayenin miktarı ve ağırlığını teşkil eden sözel beceri, genel kültürel farkındalık, eğitim düzeyi, estetik tercihler gibi olanaklar belirler.

Farklı sermayelerin bulunduğu birer *alanın* yanında bu farklı sermayelerin getirisi olan ve yeni ortaya çıkan *alanlar* da söz konusudur. Birer konum teşkil eden bu *alanlara* aktörlerin yerleşmesinin ve bu öznelerin birbir doğrudan ilişkilerde bulunmasının *alanı* tarif etmek için yetersiz olacağını söylemek gerekir.

Toplumsal yaşamı özneler arası ilişkilere indirgemek yerine, her birinin kendine ait kuralları olan siyaset, ekonomi, sanat gibi daha kapsamlı ağlarla örülü olan yaşam *alan*larıyla ilişkilendirmek daha gerçekçi olur. Örneğin bilim insanı olmak isteyen biri, bilimsel *alanın* kuralları ve çerçevesine riayet etmek zorundadır. Öte yandan belli bir *alan* içerisinde mevcut durumlarını korumaya çalışan veya değiştirmek isteyen aktörler arasında gerçekleşen mücadele biçimi hiyerarşik savaş diye nitelendirilir ve Bourdieu'ya göre bu bir 'savaş *alanı*'dır (Palabıyık, 2011: 136). Zaman içerisinde ortaya çıkan, değişen, gelişen ve kaybolan bir durum olarak *alan*, aynı zamanda kendisini dış etkenlerden yalıtma ve onlara karşı kriterlerini geliştirme gibi bir özelliğe de sahiptir.

Spor Liseleri ve Akademik Başarı Durumları

Fiziki kondisyonu iyileştirmek amacıyla yapılan oyunlar, yarışmalar ve mücadele anlayışıyla gerçekleştirilen fiziksel etkinliklerin bir toplamı olarak spor, insanın kişiliğini oluşturmaya ve kurallara uygun davranış kazanmasına katkı yapan bir alandır. Cesaretli, enerjik ve irade sahibi olma gibi amaçlar, sporla insana kazandırılması beklenen esas değerlerdir. Spor, insanın sahip olduğu bedensel, ruhsal ve düşünsel özellikler arasındaki koordinasyondur (Demirhan, 2003: 96). Ergenlik çağındaki genç çocuklar için sahip olunan fiziksel sermayenin işleyişini sağlamak, onları harekete geçirmek, kontrol ve meşgul etmek için spor alanı, esasında birçok yönden ekonomik bir yoldur (Cengiz ve Taşmektepligil, 2016: 222). Genç çocukların bilinçli bir şekilde bu alanda başarı elde etmeleri, onların kuralları ve çerçevesi belirlenmiş alanlarıyla ilgili iyi bir eğitim almaları ile mümkündür.

Günlük yaşamda spora yüklenen anlamların çokluğundan ve içerdiği çeşitlilikten dolayı spor, tanımlanması kolay olmayan bir kavram görünümündedir. Yine de kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse, spor '*belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, bireysel veya toplu olarak, kısmi zamanlı faaliyet kapsamı içinde veya tam zamanını alacak şekilde, meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgu*' (Cengiz ve Taşmektepligil, 2016: 220) olarak tanımlanabilir. Sporda rekabet, fiziksel efor, kurallar, organizasyon, amaç, yarışma ve yönelim gibi bireyin yaşamı için vazgeçilmez kavramlar bulunur. Günümüzde spora, eylemde bulunma ve sorumluluk alma yetisine sahip olma, kendine güven duyma, sağlıklı ve yaratıcı olma gibi insanın salt bedenini değil onun bütünlüğünü eğitmek üzere bakılmaktadır (Demirhan, 2003: 96). İnsanın yapacağı sportif

etkinliklerden, yani hareket tarzlarından amaç, genellikle sağlıklı ve mutlu olmak şeklinde formüle edilebilir. Grössing'in dediği gibi 'bireyin hareket sevinci, aynı zamanda onun yaşama sevincini ifade eder' (Demirhan, 2003: 102). Spora yüklenen bu çok anlamlılık, esasında onun yaşamdaki önemine işaret etmektedir.

Spor alanında kurumsal ve bilinçli bir eğitim almanın bireye kazandırdığı çok sayıda nitelikten söz etmek mümkündür. Örneğin kişilik ve karakter gelişimi ile spor eğitimi birbirleriyle yakından bağlantılıdır. Araştırmalara göre, spor eğitimi daha fazla alan milli sporcular, milli olmayanlara göre dışa-dönük olmada daha fazla yüksek puanlara, yalan söyleme konusunda ise daha düşük puanlara sahiptirler (Kurtipek ve Çolakoğlu, 2014: 119). Alanında farklı insanlarla diyaloglara girme, kişilik ve karakter gelişimine olumlu katkı yaptığı gibi, onların daha fazla sosyalleşmesine, insan ilişkilerinde geçerli kuralları edinmesine katkı yapmakta, hedeflerine ulaşmaya yönelik düşüncelerinde de olumlu etkiler meydana getirmektedir.

Sporun günlük yaşamda birçok alanda ağırlığını hissettirmesiyle gündeme gelen spor okulları, genç bireylerin gerginliklerden uzaklaşmalarını ve etkinlikler düzenleme yoluyla stresle başa çıkmalarını sağlayan ortamlar olarak amaçlanan birer eğitim kurumlarıdır. Sporun farklı alanlarında kurulan yeni arkadaşlıklar, öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirir ve onların sosyalleşmelerini sağlar. Kendilerini yaşlılarıyla kıyaslama ve sınama imkânına sahip olurlar. Öğrenciler bu eğitim kurumları sayesinde bir gruba ait olma, paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma gibi duyguları yaşama şansını yakalar. Farklı şehir ve ülkelerden sporcularla tanışma ve değişik kültür içeriklerini tanıma fırsatını bulurlar. Sağlıklı beslenme, zinde kalma, günlük planlama yapabilme ve zamanı iyi değerlendirme konularında deneyim kazanırlar.

Özel yetenek sınavı ile öğrenci kabul eden okullar, öğrencileri seçme ve sıralama belirlemede kıstas olarak, onların ortaokul diploma puanlarını ve sahip oldukları özel yeteneklerini dikkate almaktadırlar. Spor liseleri de, öğrencilerin spor alanında sahip oldukları yetenekleri dikkate alan ve 2006 yılından beri eğitim veren bir okul türüdür. Bu liselerde eğitim görmek için yapılan özel yetenek sınavlarında, öğrencilerden çabukluk, çeviklik, kuvvet gibi kondisyon özelliklerini ortaya koymalarını amaçlayan testler uygulanmaktadır. Öğrencilerin ortaokul diploma puanının % 30, özel yetenek ile ilgili performanslarının ise %70 düzeyinde etkili olduğu (Çakır vd., 2019: 140) spor liselerine öğrenci alımı uygulamasıyla, belirgin bir kültürel sermayeye sahip olmayan ailelerden gelen ve herhangi bir akademik başarı göstermeyen birçok öğrencinin de bu okullara girmesine neden

olmaktadır. Hatta TEOG sınavına bile girmemiş ve akademik olarak herhangi bir başarı ortaya koymamış çocuklar, özel yeteneğe dayalı şekilde bu okullara kabul edilebilmektedirler. Ortaokul eğitimi sürecinde herhangi bir spor dalında okul, ilçe, il veya ülke çapında yapılan yarışmalardan başarı sağlamış öğrencilere sağlanan puanlar sayesinde, düşük diploma puanlarına sahip veya akademik olarak başarı kaydetmemiş olsalar bile, bu öğrencilerin spor liselerine kabul edilmeleri söz konusu olabilmektedir.

Spor liselerine girişte yeteneğin daha fazla iş gördüğü yönünde öğrencilerde oluşan algı, sonraki eğitim süreçlerinde öğrencilerin spor alanı ile ilgili derslere yönelik ilgi ve beklentilerinin artmasına sebep olurken, kültür derslerine yönelik ilgilerinin de azalmasına yol açmaktadır. Başka bir ifade ile kendilerini bir spor kulübünün bünyesindeymiş gibi çaba veren ve enerjilerini, beklentilerini tamamen alan derslerine ve etkinliklere ayıran öğrenciler, kültür derslerine ise genellikle ilgisiz kalmaktadırlar. Okula geldiklerinde sırtlarına attıkları spor çantalarının içinde kültür dersine yönelik materyaller ekseriyette bulunmamaktadır. Oysaki öğrencilerin üst eğitim kurumlarına dâhil olmalarının öncelikli şartı, soruları kültür derslerinden oluşan YKS sınavının birinci aşamasını geçmeleri zorunluluğudur. Bu durumda spor liselerine başvuran öğrencilerin geleceğini belirleyen etken, onların sportif başarılarından ziyade akademik başarıları olmaktadır. Örneğin, güreş alanında ‘Türkiye Şampiyonu’³ derecesini alan bir öğrencinin, baraj puanı 150 olan YKS sınavının birinci aşamasından 149 puan, kayak sporunda milli olma⁴ başarısını elde eden kız öğrencinin 140 puan düzeyinde puan almaları ve bir yere girememeleri gibi üzücü durumlar yaşanabilmektedir. Dolayısıyla öğrencinin alanında veya başka bir alanda yükseköğrenim görmesinin ve onunla ileride bir meslek sahibi olmasının yolu ancak onun sınavlarda akademik başarı göstermesinden geçmektedir.

Son birkaç yıldır Türkiye’deki spor liselerinin sayısı önemli ölçüde artış göstermiş olsa da, bu okul türünün amaçlarına uygun şekilde hedeflerine ulaştığı ve beklenen eğitim kalitesini yakaladığı söylenemez. Spor liselerinde okuyan öğrencilerin akademik başarı yönünden iyi durumda olmadıkları yönündeki bulguları, YÖK’ün yayınladığı istatistiklerden elde etmek mümkündür. Aşağıda sunulduğu gibi, 2019 ve 2018 yılına ait YÖK’ün yayınladığı istatistiki veriler durumun vahametini ortaya koyar niteliktedir.

³ 2018-2019 Eğitim-öğretim sezonunda Van Spor Lisesinden güreş alanında Türkiye Şampiyonu olan ‘Nevroz Demir’.

⁴ 2018-2019 Eğitim-öğretim sezonunda Van Spor Lisesi öğrencisi ‘Evin Kaya’.

Tablo-1: Yükseköğretim Kurumuna Yerleşen Spor Lisesi Mezunlarının 2019 ve 2018 Yılı Oranları

OKUL TÜRÜ	SON SINIF DÜZEYİNDE						
	BAŞVURAN	YERLEŞEN					
		LİSANS	%	ÖNLİSANS	%	AÖ	%
Spor Liseleri (2019)	2.669	21	0,79	88	3,30	3	0,11
Spor Liseleri (2018)	2.431	19	0,78	93	3,83	10	0,41

Tablodan da anlaşıldığı gibi 2019 yılında spor liselerinden mezun olan öğrencilerin yükseköğretimdeki bir lisans programına yerleşme oranı %1'in altındadır (% 0,79). Bu öğrencilerin ancak %3,30'u önlisans programlarına yerleşebilmiştir. 2018 yılına ait sonuçların da bir sonraki yıldan farklı olmadığı görülmektedir. Oysa ilk dönemlerde Spor Liselerinin de bulunduğu kategoride bulunan Anadolu Liselerinden mezun olan yaklaşık her dört öğrenciden biri, 2019 yılında bir lisans programına yerleşmiştir (<https://istatistik.yok.gov.tr/>). Bu karşılaştırma, bize spor liselerinin ortaya koyduğu akademik başarının düzeyini göstermesi bakımından anlamlı bulunmaktadır. Hatta bu okulların ortaya koyduğu başarı düzeyine bakıldığında, diğer bütün okul türlerinin gerisinde buldukları, her bin öğrenciden ancak 8'ini bir lisans programına gönderebildikleri anlaşılmaktadır. Üstelik spor liselerinden mezun olan öğrencilerin başvurduğu yükseköğretim programlarının geneli, 150 ile 270 arası puan almayı gerektirdiği halde.

Literatürdeki çalışmaların çoğu, spor liselerindeki düşük başarı düzeyinin nedenleri üzerine yoğunlaşmaktan ziyade öğrencilerin spor liselerini tercih etmelerinin altında yatan hususları ortaya koymaya çalışmaktadır. Söz konusu çalışmalarda, spor liselerinde düşük başarı düzeyinin elde edilmesinde etkili olan faktörler arasında önemli bir payın, verilen eğitimin kalitesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Örneğin Öçalan ve Ergin'in spor lisesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, katılımcıların %35,6'sının verilen eğitimin üst düzeyde olmadığı şeklinde bir kanağe sahip oldukları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, daha önce yapılmış çalışmaların elde ettiği bir takım bilgilerden de söz edilmektedir. Spor liselerinde verilen eğitimin yetersiz olduğuna yönelik yapılmış çalışmaların birinde %42,1, başka bir çalışmada ise 44,6 oranında sonuçlar elde edilmiştir (Öçalan ve Ergin, 2019: 183). Araştırmalara katılım sergileyenlerden elde edilen bu tespitler, okulda eğitim-öğretime etki eden eğitmen, idare, okul düzeni ve okul kültürü

gibi okulun iç işleyişi ile ilgili hususlara yönelik gözlemlerden oluşmaktadır.

Yedi ayrı spor lisesi üzerinde yapılan bir araştırmanın 35 öğretmenden elde ettiği verilere göre, bu liselerde daha çok spor tesisi, ekipman ve materyal bakımından spor yapabilme imkanlarının henüz yeteri kadar oluşmadığı yönündedir. Aynı öğretmenlere göre bu okullarda verilen eğitimlerin önündeki en büyük engel ilgisiz öğrencilerin varlığıdır. İkinci ve üçüncü sırada ise ailelerin ilgisizliği ve öğrencilerin disiplinsiz davranışları gelmektedir (Görmez vd., 2016: 426). Özellikle kültür derslerine yönelik öğrencilerin ilgisizliği, akademik başarı göstermelerinin önündeki en büyük engel olduğu söylenebilir.

Bu okul türünün henüz gerçekleştiremediği ve oturtamadığı önemli bir sıkıntı ise, günlük ders programına yönelik düzenlemeler yapılırken spor dersleri ile kültür derslerinin aynı güne sığdırılması sorunudur. Oysaki meslek liselerinde uygulanan programların bir benzeri, bu lise türüne de uygulanabilir ve örneğin spor alanına yönelik dersler iki veya üç güne sığdırılabilir. Çünkü spor alanına yönelik derslerde fiziksel enerjilerini tüketen öğrenciler, daha sonra girdikleri kültür derslerinde genellikle ya yığılıp kalmakta veya kafasını masaya koyup uyumaktadır. Spor kıyafetlerini değiştirmeden kaynaklı geç gelmelerin sonucu oluşan düzensizlikler ise, kültür derslerinin işlenmesi önünde engel teşkil eden başka bir husustur. Bunun yanında, il içinde veya iller arasında yapılan spor müsabakalarının farklı zamanlara denk gelebilmesi veya öğrencinin uzun süre boyunca alanında kampa alınması ders işleme, ölçme ve değerlendirme yapmada ve bunların sonucunda öğrencilerin akademik başarı elde etmelerinde önemli engeller oluşturmaktadır.

Akademik başarı göstermenin önemli bir ayağını oluşturan sayısal derslere, spor lisesi öğrencilerinin ilgisizliği beraberinde düşük başarı düzeyini getirmektedir. Konuyla ilgili Elazığ'da yapılan bir araştırmada, spor lisesi öğrencilerinin sayısal derslere yönelik tutumları sorgulanmış ve elde edilen sonuçlarda bu derslerin çok zor olduğu, temelleri olmadığı için çaba göstermelerine rağmen anlayamadıkları şeklinde gerekçeler ileri sürdükleri ortaya konulmuştur (Genç vd., 2013: 1175). Esasında ilgisiz kaldıkları dersler sadece sayısal dersler değildir, sözel derslere yönelik de ilgilerinin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Zira ilgili olmaları durumunda, çok az net ile YKS sınavında başarılı olma imkânları bulunmaktadır. Ancak öğrencilerin daha başından itibaren spor liselerine yerleşmelerini yeterli görme gibi yanlış bir kulvarda ilerlemeleri, başarı gösteremeyişlerini önemli oranda etkilemektedir.

Öte yandan ortaöğretimde sunulan eğitim-öğretim ile spor yapma imkânının kesiştiği bir konumda bulunan spor liselerine yönelik yapılan tercihlerin farklı nedenlere dayandığı, alanda yapılan araştırmalardan ulaşılabilmektedir. Öğrencilerin bu lise türünü seçme nedenleri üzerine yapılan bir araştırma, söz konusu lise türünü seçme nedenlerinin sırayla 'sporu sevmek', 'aktif olarak spor yapmak' ve 'sosyal çevrenin etkisi' olduğunu ortaya koymaktadır. Onları bu okula en az teşvik eden faktör ise, 'ders çalışmayı sevmemeleri' şeklinde sunulan seçenekte görülmektedir (Yıldız vd., 2020: 80). Ancak burada unutulmaması gereken bir husus bulunmaktadır. O da öğrencilerin diğer seçenekler varken, ders çalışmayı sevmemelerine yönelik seçeneği ihmal edecekleri ve değinmek istemeyecekleri gerçeğidir. Buradaki amacın öğrencileri kötülemek olduğu anlamı çıkarılmamalıdır, ancak araştırmalarda ihmal edilme ihtimali bulunan seçeneklerin, tercih edilmesi daha popüler olan seçeneklerle yan yana sorulması, araştırmanın amacına ulaşması önünde engel teşkil etmektedir. Çünkü bu tür okullarda çalışan eğitimciler çok iyi bilirler ki, derslerinde akademik başarısı iyi olmayan, eğitimin diğer alanlarında kendisine bir gelecek göremeyen öğrenciler çoğunluktadır. Zaten bu önemli gerçeği, her yıl üniversiteye yerleşen öğrencilerin hangi oranlarda olduğuna dair tablolardan çıkarmak mümkündür. Yıldız ve diğerlerinin yaptığı çalışmanın sonuçları arasında öğrencilerin ileride 'akademisyen olmak' ile ilgili beklentilerinin çok düşük düzeyde bulunmuş olması, öğrencilerin akademik başarı konusunda, dolaylı olarak kendilerine güvenmediklerini ve uzak bir ihtimal olarak gördüklerini ortaya koyması bakımından anlamlı bulunmaktadır.

Öğrencilerin spor lisesini tercih etme nedenleri üzerinde yapılan başka bir araştırmada, onların en çok spora olan ilgileri ve beden eğitimi öğretmenlerinin yönlendirmeleri nedeniyle spor lisesini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Aynı araştırmada öğrencilere '*Diğer alanlarda başarısız olduğu için spor liselerini tercih etme*' seçeneği sunulmuş ve öğrencilerin ağırlıklı olarak bu seçeneğe yönelik '*Kararsızım*' diye yanıt verdikleri tespit edilmiştir (Öçalan vd., 2018: 19). Araştırmalarda öğrenciler spor lisesini, genellikle ilgi ve yeteneği olduğu, bir spor dalında başarı kaydettiği veya sporu sevdiği için tercih ettiği şeklinde ulaşılan bulgular, bu okulların tercih edilmesinde elbette bir gerçeğe işaret etmektedir. Ancak bunun yanında söz konusu öğrencilerin önceki eğitim süreçlerinde önemli bir başarı kaydedemediği ve LGS sınavında yüksek puan alamadığı için öğretmenleri veya yakın çevresi tarafından yönlendirildiklerini de göz ardı etmemek gerekir.

Öğrencilerin bu lise türünü tercih etmelerine etki eden faktörlerin neler olduğu yönünde yapılan araştırmalarda genellikle öğrencilerin sporu sevdikleri için tercih ettiklerine dair bulgular öne çıkmaktadır. Günümüzde artık bir meslek ve geçim kaynağı haline gelen sporun değişik alanlarına yönelik yapılan tercihleri sadece spor sevgisi ile açıklamak ve değerlendirmek yetersizdir. Örnek alınan bir kişinin varlığı, yakın çevrenin yönlendirmesi, kişisel doyum ve beklentiler, para ve diğer kazançlar spor alanını tercih etmede etkili birer faktördür. Aynı şekilde önceki eğitim süreçlerinde derslerde akademik başarı gösterememenin de bir o kadar etkili faktör olduğu düşünülmektedir.

Eğitim alanında yapılan araştırmalar, akademik başarının okulun sahip olduğu özellikler ve yaşam kalitesi, bireyin sahip olduğu yetenek, zekâ, kişilik, öğrenme stili, öz yeterlilik, benlik saygısı, sınav kaygısı, çalışma alışkanlığı ve ailenin sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik nitelikler ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Sevilmiş ve Şirin, 2016: 32). Elde edilen bu sonuçlar, okulda akademik başarının elde edilmesinde öğrencinin algıladığı okulun ikliminin de önemli bir belirleyici olduğu yönündedir. Çünkü okul ikliminin olumlu bir çerçevede olması, öğrencilerin belli bir düzen içerisinde gelecekle ilgili amaçlarına yönelik iyimserliği, kararlılığı görmelerine ve bir çaba göstermeleri gerekliliğine sevk etmektedir.

Okul iklimi, en basit haliyle okulda bulunanlar arasında yaşanan ilişkilerin kalitesini ifade eder. Okulda bulunan yöneticilerin, öğretmen ve öğrencilerin birbirleriyle ilişkilerini konu edinen ve eğitimle birlikte öğretimsel boyutları bulunan bir kavramdır. Okuldaki eğitim ve öğretimin olumlu yönde gelişme kaydetmesi okul iklimini pozitif etkilemekte ve sonucunda ‘mutlu okul’un oluşumunu sağlamaktadır. Bu aşamalar, zaman içinde okulda bir ‘okul kültürü’nün oluşmasına, okuldaki öğrencilerin farklı alanlarda başarı kaydetmesi durumunda ise okulun ‘etkili okul’ olarak tanımlanmasına da katkı yapmaktadır (Kargın Göktaş ve Şentürk, 2019: 79). Öğrencilerin sahip olduğu akademik başarı düzeyinin düşük olması durumunda bile, okulun sahip olduğu olumlu iklimin etkisiyle öğrenciler kendilerini sorgulamaya tabi tutabilmekte, isterlerse yapabileceklerine yönelik kendilerini inandırabilmektedirler.

Esasen okul iklimi kavramı, okulların olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yapmak üzere kullanılmaktadır. Okuldaki iletişim kanallarının sosyal ve akademik gelişime açık olması, ilgili ve dayanışma içinde olunması okul ikliminde olumlu yönler iken; iletişim bozukluğu yaşama, düşmanca tavırlar sergileme, keyfi kararlar alma, ihtiyaçları dikkate almama ve değişime direnme gibi davranışlar da

olumsuz yönleri oluşturmaktadır. Olumsuz okul iklimine sahip okullarda disiplin problemlerinin düzeyi yüksek ve öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğu, yapılan bazı araştırmalarda ortaya konulmuştur. Spor okulları üzerinde yakın dönemlerde (2016) yapılan bir çalışmada, bu okul türünde okuyan öğrencilerin okullarında olumsuz yönde bir iklimi algıladıkları sonucuna varılmıştır (Kargın Göktaş ve Şentürk, 2019: 80). Dolayısıyla okul ikliminin olumlu bir çerçevede seyretmesi, öğrencilerin hem kendi sportif alanlarında, hem akademik başarı konusunda, hem de okula karşı duyulan aidiyet durumlarında pozitif etki yapmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, bireyin herhangi bir nesne veya kişiye yönelik tutumu olumsuz olduğunda, söz konusu nesne veya kişiden uzaklaşma, ona karşı ilgisiz kalma ve onu eleştirme, hatta o nesne veya kişiye zarar verme eğiliminde olacaktır. Aksini iddia etmek te mümkündür. Yani bireyin bir nesne veya kişiye yönelik tutumu olumlu ise, bu nesne veya kişiye yakınlık duymaya, ona yaklaşmaya, yardım etmeye, ona karşı olumlu davranış göstermeye eğilimli olacaktır (Kargın Göktaş ve Şentürk, 2019: 80). Buradan hareketle, özelde spor lisesi öğrencilerinin, genelde bütün öğrencilerin okula yönelik algı ve tutumlarında meydana gelecek bir olumsuzluğun onları okuldan uzaklaşmaya, okuldaki kişi veya nesnelere zarar vermeye neden olacağı; olumlu bir algıya sahip olmaları durumunda ise onların okul kurallarına bağlı olacağı, okul kültürüne katkı yapacağı, akademik ve sportif başarılarının artacağı söylenebilir. Bu bakımdan okula karşı tatminsizlik yaşama ve kendisini okula ait hissetmeme ile söz konusu öğrencilerin davranışsal problemler ve düşük başarı düzeyi göstermeleri birbirleriyle doğrudan ilişkilidir (Filiz ve Demirhan, 2018: 148). Bu tür sorunlar zaman içerisinde okula karşı yabancılaşma sonucunu doğurmaktadır.

Bireyin herhangi bir alanda başarı göstermesi, onun, ilgili alanın gerektirdiği sermaye türüne sahip olmasını gerektirir. Sporunun da kendi alanında başarılı olması, onun 'spor sermayesi'ne sahip olmasını zorunlu kılar. Rowe'a göre 'spor sermayesi', insanların spora katılımını belirleyen sosyal, psikolojik ve fiziksel faktörlerden oluşan sermaye türüdür (Sivri ve Özbek, 2019:161). Geniş anlamda bireyi spor yapmaya yönelten ve zamanla spor yapmasını sağlayan etkenler, onu destekleyen ve motive eden nitelikler ve yeterlilikler stokudur. Alınan eğitim, aile, öğretmen, arkadaş akran, antrenör, takım lideri gibi sosyal ve kültürel faktörler bireyin spor sermayesinin düzeyini belirlemede etkilidir. Sportif etkinlikler, sporla ilgilenen ancak okul kültürüne pek uyum sağlamayan öğrenciler için bilgilenme ve görgü sahibi olmada sosyal destek niteliğindedir. Dolayısıyla spor sermayesi yüksek

durumda olan öğrencilerin genellikle ders ve sportif başarı düzeylerinin de yüksek olduğu söylenebilir.

Spor liselerine devam eden öğrencilerin, buldukları sınıfın düzeyine göre algıları da sürekli değişebilmektedir. İlk yılda diğer okul türleri ile aynı program uygulandığı için kültür dersleriyle daha yoğun karşılaşmakta ve öğrenciler okula karşı daha istekli olabilmektedirler. Okula yeni başlayanların 12.sınıf öğrencilerine göre daha idealist oldukları dahi saptanmıştır (Filiz ve Demirhan, 2018: 148). Alan derslerinin yoğunluklu olarak işlendiği 10.sınıfta öğrenciler, alan derslerine fazlasıyla ilgi gösterirken, kültür derslerine yönelik ilgisiz kalmaktadırlar. Alan ve kültür dersi yoğunluğunun neredeyse eşit olduğu 11.sınıfta öğrenciler, yükseköğrenim görmeleri için girmeleri gereken sınava yönelik hazırlanmayı ekseriyette sonraki seneye bırakmaktadırlar. YKS sınavına hazırlık, genellikle 12.sınıfta yapılmaktadır. Sınav yılı olarak bilinen bu dönemde öğrenciler çoğunlukla temelleri olmadığı için yakınmakta ve ancak bir yıl hazırlık yaparak sınavı geçebilme yönünde kendilerince bir inanç geliştirmektedirler. Geliştirilen bu kanının altında, önemli bir gerçeğin yattığı düşünülmektedir. O da başarı elde etmeleri için yeteri kadar bir kültürel sermayeye sahip olmadıkları gerçeğidir. Başka bir ifade ile ailelerinin eğitim ve kültür düzeyi, ebeveynlerinin eğitim seviyesi, ikamet ettikleri mahalleler, fiziksel ve sosyal çevreleri gibi kültürel sermayeyi oluşturan bazı hususların yeteri düzeyde olmadığıdır. Zira çoğu öğrencinin okula başladığında dezavantajlı koşullarda olduğu, öğrenim görmek için yeterli donanımına sahip olmadığı, ebeveyn desteğinden yoksun olduğu bir gerçektir.

Spor liselerine yönelen öğrencilerin cinsiyet durumları, toplumsal yapının sosyokültürel şartlarından dolayı başarı elde etmelerinde etkili faktörlerden biridir. Sporcu öğrencilerin psikososyal gelişimi alanında yapılan çalışmalara göre, ortaöğretim düzeyindeki okulların üst sınıflarında öğrenim gören kız sporcu öğrenciler, erkek sporcu öğrencilere göre akademik gelişim ile daha çok ilgilidirler. Buna mukabil erkek sporcu öğrenciler, spor alanında gösterilen başarıları daha fazla önemsemektedirler (Filiz ve Demirhan, 2018: 147). Toplumsal yapının belirginleştirdiği bir takım cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı kız çocuklarının, eğitimin neredeyse her alanında daha fazla ön plana çıkma talebinde olduğu son zamanların önemli bir gerçeğidir. Spor liselerinde okuyan öğrencilerin de ancak akademik başarı göstermeleri durumunda yükseköğrenime devam edecekleri yönündeki bilinci ve isteği, kız çocuklarının daha fazla taşıdığını söylemek mümkündür.

Sadece spor liselerinde değil, spor fakültesi öğrencilerinin akademik yönden odaklanma problemleri yaşadıkları yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. 2018'de yapılan bir araştırmada, lisans eğitimi alan sporcu öğrencilerin akademik kontrol odağı ile ilgili sınıf düzeyleri yükseldikçe içsel odaklanma puanlarının düşüş kaydettiği saptanmıştır. Başka bir ifadeyle öğrencilerin, sahip oldukları iç disiplini ve kontrolden ziyade, kendilerinin dışında gelişen şartların başarı kaydetmelerinde belirleyici olduğunu kabul ettikleri sonucu elde edilmiştir. Lisans eğitimine yeni başlayan birinci sınıf öğrencilerinin dördüncü sınıf öğrencilerine göre iç disiplin ve kontrol odağına dair puanlara daha fazla sahip olmaları, mezun olma eşliğine gelen ve sınava girecek olan öğrencilerde akademik başarı gösterememe ihtimaline yönelik bir tedirginlik oluşturduğunu göstermektedir (Namlı vd., 2018: 7). Lisans öğrencilerinin bu durumu, bir taraftan eğitim sisteminin açmazlarına bir işaret iken, diğer taraftan da sporcu öğrencilerde sahip olmaları gereken iç disiplin ve kontrol yeteneğinin fazla gelişme göstermediğine de işaretler.

Kültürel Sermaye İle Spor Liselerinin Akademik Başarı İlişkisi

Bourdieu'nün kültürel sermaye ile akademik başarı arasında güçlü bir ilişkinin var olduğu şeklindeki iddiası, belki de en çok spor liselerindeki öğrencilerin ortaya koyduğu düşük akademik başarı düzeyi ile onların sahip olduğu kültürel sermayeleri arasındaki ilişkide ortaya çıktığı söylenebilir. Kültürel sermayeyi ve ilişkili kavramları spor liselerinin gösterdiği başarı düzeyi doğrultusunda ele alacak olursak; *eylem*, spor liselerinde okuyan öğrencilerin akademik başarılarını ifade ederken, öğrencinin okula başladığında mensubu olduğu toplumsal sınıfın sahip olduğu alışkanlıklar ve öngördüğü donanım ile yeterlilik düzeyi onun *habitusunu*, diğer öğrencilerle sınıfta ve salon derslerinde başarı için verdiği eğitim mücadelesi onun *alanını* oluşturur. Öğrenciler sınıf ve salon gibi mekânlarda *eğitim* ve *spor alanı*nda mücadele içerisindedirler. Sahip oldukları beşeri ve kültürel sermayelerini konuşurlar. Öğrencinin alanda mücadele yapmak için sahip olduğu farklı sermaye düzeyleri yeterli gelmediğinde, alanda mücadele verme imkânı ortadan kalkar ve beklenen başarı düzeyi sağlanmamış olur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kültürel sermaye kavramı eğitim ile yakından ilişkili ve onun sayesinde kazanılan bir olgudur. Gerek aile içinden, gerekse eğitim kurumlarından edinilen bilgi ve görgü ile sağlanan sermaye türüdür. Esasen Bourdieu, kültürel sermayeden söz ederken onun eğitim ile olan ilişkisine ve eğitim

yoluyla ortaya çıkan eşitsizliklere ve bu eşitliklerin toplumsal sınıfları nasıl yeniden ürettiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kültürel sermayenin rolü en çok eğitim alanında karşımıza çıkmakta, farklı sınıflara mensup çocukların eğitim sistemi içerisindeki konumlarının nasıl belirgin hale getirdiğini gözler önüne sermektedir. Hatta ona göre, okulda elde edilen başarı düzeyini belirlemede öğrencinin aileden aldığı kültürel sermayenin türü ve miktarı onun sahip olduğu bireysel yetenekten daha fazla etkilidir (Cansız vd., 2018: 130). Bu yüzden ailenin kültürel sermayeden yoksunluk derecesi ile öğrencinin gösterdiği akademik başarı düzeyi birbirleriyle yakından ilişkilidir.

Sadece Türkiye’de değil, dünyanın her tarafında toplumsal yapıda bir takım göstergelerin altında bulunan aile çocuklarının eğitimde başarı göstermediği yönünde bulgular söz konusudur. Örneğin Amerika’da yapılan çalışmalarda, sosyoekonomik faktörlerden kaynaklı yoksunlukların, öğrencilerin akademik başarı gibi bilişsel skorları üzerinde doğrudan etkili olduğu tespit edilmiştir (Yaşar, 2016: 204). Bu yüzden alt toplumsal sınıflara mensup aile çocuklarının eğitim kurumlarında akademik başarı sergileyememesi, kabul edilmesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Bourdieu’nün temel iddiasına bir kez daha bakmak gerekirse; ona göre eğitim sistemi toplumsal sınıfın üst tabakasında bulunanların sahip oldukları bilgi ve değerleri içerdiğinden, üst ve bazı orta sınıfta bulunan aile çocuklarının daha okula başlamadan önce ailelerinden edindikleri pratikler sayesinde eğitimde başarılı olabilmektedirler. Başarı getiren bu pratiklerden yoksun olan alt kültüre mensup çocukların böyle bir eğitim sisteminde başarılı olması güçtür (Omurtak, 2019: 14). Bu yönden bakıldığında, spor liselerinin akademik başarı düzeyinin düşük olmasının, bu liseleri tercih eden öğrencilerin ve ailelerinin akademik başarıyı sağlayacak kültürel sermayeden yoksun olmalarıyla doğrudan ilişkili olduğu görülecektir. Her şeyden önce öğrencilerin aile özellikleri, anne-babalarının eğitim durumları, kendisinden büyük kardeşlerin eğitim düzeyleri, kardeş sayısı, yaşanılan çevre, akrabalık ilişkileri ve ailenin gelir düzeyi gibi sosyokültürel ve sosyoekonomik faktörler, öğrencilerin akademik başarı göstermelerinde etkilidir.

Akademik başarı, eğitim-öğretim yılı boyunca öğrencilerin derslerde gösterdikleri performanslarının sınavlarda aldıkları notlar ile somut hale getirilerek ortaya konulmasıdır. Öğrencilerin ortaokul düzeyinde gösterdikleri akademik başarı düzeyi, onların hem lise eğitim sürecini hem de bir yükseköğrenim kurumuna girmelerini etkilemektedir. Araştırmalar, liseye geçiş sınavı olan TEOG’ta (LGS) ortaya konulan başarı düzeyi ile üniversiteye giriş sınavı olan YKS’de

sergilenen başarı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Yani ortaokul düzeyinde derslerde başarı sergileyen öğrenciler, sahip oldukları kültürel sermayeleri sayesinde lise düzeyinde de başarılı olabilmektedirler. Aynı şekilde ortaokuldan hemen sonra yapılan TEOG sınavında puanı yüksek olan öğrencilerin lise döneminde alan dışı derslerden de daha başarılı oldukları saptanmıştır (Çakır vd., 2019: 135-142). Buna karşılık yetenek puanı yüksek olan öğrenciler ise, sportif başarıların elde edilmesinin daha önemli olduğu algısına sahip oldukları için, genellikle alan derslerine önem vermektedirler.

Spor lisesindeki düşük akademik başarı düzeyi, aynı zamanda eğitim sisteminde bulunan eşitsizliklerin bir yansıması şeklinde de görülebilir. Kültürel sermaye gibi ekonomik sermaye de eşitlikçi olamayan bir eğitim sistemin oluşmasında önemli bir faktördür. Yeterli kültürel sermayeye sahip olmadığı halde ailenin sahip olduğu ekonomik imkânları kullanarak çocuğuna öğretmen tutma, onu kursa ve özel okullara gönderme yoluyla eğitimsel açığını kapatma girişimleri yadsınmaz. Özellikle toplumsal sınıfların daha çok üst ve kısmen de orta katmanında bulunan ailelerin eğilimli olduğu özel okullar, birçok yönden devlet okullarını geride bırakmaktadır. Örneğin hem akademik hem de ders dışı etkinliklerde 'yarışma' ve 'başarı' gibi değerler, devlet okullarından ziyade özel okullarda daha fazla bulunmaktadır. Okul kültürünün bir parçası olarak yarışmanın amacı, çocuklar arasında başarı ve en iyi olma güdüsünü arttırmaktır. İleriki yaşamlarında yıldız olabilecekleri meslekleri seçmeye, düşük profilde kalabilecekleri mesleklerden ise uzak durmaya özendirilen özel okul öğrencileri, bu amaçlarına ulaşabilmeleri için kendileri sürekli canlı tutulmaktadır. Farklı toplumsal sınıflardan gelen öğrencilerin devam ettiği devlet okullarında ise meslek seçimlerine yönelik tercihlerde, genellikle toplumun algısına göre önem kazanan meslekler ve bu mesleklerin maddi getirisi dikkate alınarak öneri yapılmaktadır (Yanıklar, 2010: 135). Bu doğrultudan bakıldığında, ailenin sahip olduğu kültürel sermayenin etkisinin, çocuklarının akademik başarısı üzerinde belirgin olarak hissedildiği eğitim alanının daha çok devlet okulları olduğu söylenebilir.

Ortaöğretim düzeyinde bulunan öğrencilerin aileleri, çocuklarına kendilerinin sahip oldukları olanaklardan daha iyisini elde etmeleri için çocuklarına eğitim imkânı sağlamaya çalışırlar. Düşük eğitim seviyesine sahip aileler ise, düşük düzeyde bulunan kültürel ve diğer sermayeleri yüzünden, çocuklarının sadece yaşamlarını sağlayabilecekleri bir iş imkânına sahip olmaları için okula gönderirler (Omurtak, 2019: 76). Ailelerin bu yönlendirme yaklaşımları, ait

oldukları toplumsal sınıflarının sahip olduğu *habitus*larından kaynaklanmaktadır. Çünkü *habitus*ları bu bilgilerle donanmış haldedir ve bu durum, toplumsal sınıflarının sahip olduğu alışkanlıkların bir gereği, kültürel sermayelerinin ise bir yansımasıdır.

Ailenin sahip olduğu sermaye türlerinin belirgin şekilde öne çıktığı toplumsal sınıfların ve kategorilerin eğitim alanında ne denli etkili olduğunu en iyi açıklayan hususlar, TÜİK'ten elde edilen verilerdir. Kurumun 2007 verilerine göre, toplumsal sınıfın alt tabakasını oluşturan yoksul kesimin, okuryazar olmayanlar içerisindeki oranı %45 düzeyinde iken, bu kesimin yükseköğretim mezunları içerisindeki oranı %1,33 düzeyindedir (Yaşar, 2016: 207). Bourdieu, yükseköğrenime erişim şansına sahip kesimlerin oranlarından ve bunların eğitim sürecindeki durumlarından söz ederken benzer bir saptamadan söz etmektedir. Zira yükseköğrenime öğrenci gönderen kesimler (sınıflar) içinde en az pay emekçi kesime (işçi sınıfına) aittir. O, babası tarım işçisi olan erkek çocukların okuma şanslarının sadece %1 olduğunu, alt ve orta sınıflardan gelen çocukların yükseköğretimde bazı bölümlere özellikle itildiğini belirtir. Aynı zamanda kendi yaş grubuna göre bu çocukların gecikme, sınıf tekrarı veya uzatmaya kaldığına, kısaca oluşturulan koşulların en yoksun sınıflar için adeta kayıtsız ve şartsız bir elenme olduğuna dikkat çeker (Bourdieu ve Passeron, 2014: 16). Dolayısıyla bu oranlar, toplumsal sınıfların kendilerini nasıl yeniden ürettiği bağlamında, alt toplumsal sınıfa ait bir sonraki kuşağın toplumsal konumunun ne olacağı hakkında ipuçları da barındırmaktadır.

Sosyokültürel ve sosyoekonomik yönden düşük düzeyde bulunan ailelerden gelen akademik başarı düzeyi düşük öğrencilerin okulda ekseriyette disiplinsiz davranışlar sergilediği sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu çocukların gösterdiği başarısızlıklarla birlikte otaya çıkan disiplinsiz davranışlarının kaynağında, alt tabakadaki insanların üst ve orta tabakadakilere karşı bir başkaldırı anlamını taşıdığı da söylenebilir (Yaşar, 2016: 210). Çünkü birey için 'olduğu gibi kabul edilme' yönündeki beklentilerin karşılanmadığı, sahip olduğu koşulların dışındaki koşullara zorlandığı bir ortam, bireyin bunu tepkiyle karşılmasına yol açar. Başka bir ifadeyle, kendi çevresinin sahip olduğu değerlerin dışında bir zorlanma beraberinde tepkisel bir yaklaşımı sergilemeye neden olur.

Öğrenilmiş çaresizlik sendromu, okula başladığı ilk dönemlerden itibaren derslerden yeteri kadar temel bilgileri alamayan çocukların daha sonra derslerde oluşan açığı kapatamayacaklarına yönelik bir algı olarak, içselleştirdikleri bir kabullenmedir (Yaşar, 2016: 218). Temelinde daha çok düşük motivasyon, yetersiz dil ve zeka

gelişimi ile yaşanan olumsuz olaylar yatmaktadır. Bu kabullenmenin en çok, bir alanda yeteneği olduğu halde akademik yönden sıkıntı yaşayan öğrencileri olumsuz etkilediği söylenebilir. Genellikle bu sendromu yaşayan çocuklar, kendilerine güvenmedikleri için ya okulu bırakmakta veya ilk engelle karşılaştıklarında hedeflerinden vazgeçmektedirler.

Spor liselerine yönelen öğrencilerin önemli bir kısmının alt gelir grubunda bulunan ailelerden geldikleri yönündeki bilgi ve bulgulara literatürden ulaşmak mümkündür. Bunun yanında, ortaöğretimin bu okul türünde iki yıl gibi bir süre boyunca edinilen gözlemlerin sonucu olarak, bu yönde bulgularla çokça karşılaşıldığı söylenebilir. Okul müdürünün konuyla ilgi değerlendirmesine bakıldığında, okula devam eden öğrencilerin neredeyse tamamının, sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak toplumun alt gelir grubunu oluşturan ailelerden geldiğini doğrular niteliktedir. *“Öğrencilerimizin hemen hepsi Van’ın kenar mahallelerinde ikamet ederler, aileleri kendileri ile pek ilgili değil, çoğu velimizi sadece öğrenciyi kayıt ederken görebiliyoruz. Bazı öğrencilerin, öğretmenleri getirip kaydettiği için, velilerini hiç göremiyoruz bile.... Ekonomik olarak da iyi olmadıklarını söyleyebilirim. Zaten hepsi taşınmalı şekilde okula gelirler. Harçlıksız gelen çoğu öğrencimiz var. Sportif yarışmalarda başarılı öğrencilerimize genellikle biz destek oluyoruz...”*⁵. Bunun yanında yükseköğrenimini spor bölümlerinde sürdüren öğrencilerin üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin çoğunluğunun sosyokültürel ve sosyoekonomik yönlerden alt tabakada bulunan ailelere mensup oldukları saptanmıştır (Tunçel ve Saracaloğlu, 1999: 75). Dolayısıyla spor liselerine devam eden öğrencilerin ekseriyetinin alt toplum tabakasına mensup ve akademik başarı düzeylerinin düşük olması, onların (ailelerinin) sahip olduğu kültürel sermaye ile doğrudan ilişkilidir.

Kültürel sermayenin kazanılmasında ve dolayısıyla akademik başarının elde edilmesinde en etkili yollardan biri, kitap okuma pratiğidir. Spor liselerine yönelen çocukların büyük çoğunluğunun kitap okuma alışkanlığının olmadığı söylenebilir. *‘Kitap okumayı sevmiyorum, zaten kitap okumayı sevmediğim için bu okulu tercih ettim’*⁶ şeklinde, sınıf ortamında açıkça ifade eden öğrenciye arkadaşlarının ona onaylayıcı yaklaşımları, durumu özetler mahiyettedir. Kimi öğrencilerin okuma ve yazma konusunda sorun yaşadıklarına da zaman zaman müşahede edilmiştir.

⁵ 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı, Van Spor Lisesi, Okul Müdürü

⁶ 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı, Van Spor Lisesi 11/A Sınıfı Öğrencisi

Bourdieu'nün kültürel sermayenin bir sonucu olarak eğitimin toplumsal sınıflaşmayı doğurduğu, var olan sınıfsal yapıyı yeniden ürettiği, sınıfsal yapıların da eğitim sistemine yön verdiği şeklindeki yaklaşımı, spor liselerinde okuyan öğrencilerin akademik yönden başarılı olamadıkları için sonrasında dâhil oldukları yaşam döngüsünde karşılık bulmaktadır. Çünkü spor liselerinden mezun olan çocukların çoğunluğu, istisnalar hariç, yaşamında sahip olduğu düşük kültürel düzeyle yetinecek ve ait olduğu sınıfsal yapının gereklerini yerine getirecek ve eğitim sisteminin kendilerine yaşattığı sonuçları ömürleri boyunca hissedeceklerdir. Dolayısıyla alt sınıfa mensup çocukların eğitim sayesinde dikey sosyal hareketlilik gibi bir olanaktan yoksun olması/bırakılması, başarı gösterip daha iyi imkânlara kavuşamaması, onların tekrar ait oldukları toplumsal sınıfa dönmelerine ve “kültürel sermaye yoksunluğu ile eğitimde başarısız olma” döngüsünün devam etmesine yol açmaktadır.

Sonuç

Kültürel sermaye ile eğitim sistemi, toplumsal yaşamda birbirlerini beslemekte ve biçimlendirmekte, aynı zamanda farklı toplumsal sınıfların kendi konumlarını devam ettirmelerine ve kendilerini yeniden üretmelerine katkı yapmaktadır. Sosyokültürel ve sosyoekonomik düzeyi düşük olan ve toplumun alt tabakasını oluşturan aile çocukları, birçok yönden olduğu gibi eğitim alanında da bir takım dezavantajlara sahip oldukları için akademik yönden başarı gösterememektedirler. Spor liselerine yönelen öğrencilerin çoğunluğunu, kültürel sermaye bakımından düşük düzeyde bulunan toplumun alt sınıfını teşkil eden aile çocukları oluşturmaktadır. Spor liselerinin başarı düzeyiyle ilgili literatürden elde edilen bulgulara ve edinilen gözlemlere dayalı olarak (öğrencilerin aldığı eğitime yönelik ailelerin ilgisizliği, disiplinsiz davranışlar vb.), öğrencilerin akademik yönden başarılı olamamalarının sebebinin, daha çok ailelerin sahip olduğu kültürel sermaye düzeyinin düşüklüğü olduğu söylenebilir. Bunun yanında akademik bir başarı kriterinden çok yeteneğin ön planda olduğu bir düzenleme ile bu okullarda gerçekleşen öğrenci alımı, akademik başarının düşük düzeyde kalmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bu okul türünün fazla bir geçmişe sahip olmaması (dolayısıyla henüz belli bir okul kültürünün oluşmamış olması), okul iklimi ve işleyişi ile ilgili eksiklikler öğrencilerin akademik yönden başarılı olmalarını olumsuz etkilemektedir.

Sonuç olarak, daha çok toplumsal sınıfların alt kategorisinde bulunan aile çocuklarının yoğunluklu olarak yöneldiği spor liselerine devam eden öğrencilerin eğitim süreçleri hakkındaki politikalar gözden

geçirilmedikçe, çocukların akademik başarı anlamında önündeki engelleri aşmaları, yükseköğrenime devam etmeleri ve alanlarında diplomalı bir meslek sahibi olmaları gibi bir iddiayı daha baştan kaybetmek demektir. Kaybedilen ise, toplumsal olarak kalkınma ve iyi bir yaşam kalitesine sahip olma beklentisi, beşeri sermaye anlamında çocukların geleceği, özlemleri ve hayalleri olacaktır.

Bu sonuçlardan hareketle, öncelikle kültürel sermaye yönünden yoksun olan ailelere pozitif bir ayrımcılığın tanınması, sosyal devlet anlayışına ve eğitimde eşitlik ilkesine uygun şekilde diğer toplumsal kategorilerdeki öğrencilerle farkı ortadan kaldıracak telafi edici bir tutum ile yaklaşılması ve politikalar geliştirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. İkinci olarak, spor liselerine yönelen çocukların geleceğe yönelik hedeflerine ulaşabilmeleri için bu okula girme dönemlerinde akademik başarı kriterinin daha fazla etkili olacağı düzenlemeler yapılması veya yükseköğrenime girme döneminde alanında başarılı öğrencilere destek olunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü, bu okul türüne yönelik yükseköğrenime devam etme ve spor salonlarında veya kulüplerde staj yapma ve sonrasında iş imkânı elde etme yönünde düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (1983). The Field of Cultural Production, Or: The Economic World Reversed. *Poetics I*, 311-356, Sorth-Holland. Erişim: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0304422X83900128>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction, A Social Critique of Judgement of Taste*. Nice, R. (Trans.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). *Sermaye Biçimleri*. Şahin, M. M. (Çev.). Erişim: https://www.academia.edu/30720473/Pierre_Bourdieu_-_Sermaye_Bi%C3%A7imleri_1986
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. Ökten, N. (Çev.). *Cogito*, (76), 192-204.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2014). *Varisler, Öğrenciler ve Kültür*. Ünsaldı, L., Sümer, A. (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2015). *Yeniden Üretim, Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. Sümer, A., Ünsaldı, L., Akkaya Ö. (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

- Cansız, M., Özbaylanlı, B. ve Çolakoğlu, M. H. (2018). Türkiye’de Kültürel Sermayenin Öğrenim Başarısı Üzerine Etkisi. *Journal of Economy Culture and Society*, 58, 127-152.
- Cengiz, R. ve Taşmektepligil, M. Y. (2016). Spor Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: Spor Merkezleri (Samsun Örneği). *Akademik Bakış Dergisi*, (56).
- Çakır, F., Dalkıran, O. ve Aslan, C. S. (2019). Spor Lisesi Öğrencilerinin Öğrenim Süreci ve Akademik Başarı İlişkilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 132-145.
- Demir, S. A. (2011). Aile ve Sosyal Sermaye İlişkisi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (4), 897-915.
- Demirhan, G. (2003). Kültür, Eğitim, Felsefe ve Spor Eğitimi İlişkisi. *Spor Bilimleri Dergisi, (Hacettepe J. Of Sports Sciences)*, 14 (2), 92-103.
- Dilben, F. (2019). Sınıfsal Karşılaşmaları Kültürel Sermayeler Üzerinden Okumak: Ankara, Kurtuluş İkinci El Eşya Satıcıları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 569-593.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu İle Düşünmek. *Global Media Journal*, 8 (16).
- Filiz, B. ve Demirhan, G. (2018). Akademik ve Spor Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Spormetre*, 16(2), 138-152.
- Genç, E., Batmaz, H. Ç., Coşkun, Z., Pala, R., Çınar, V. ve Biçer, S. Y. (2013). Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi, Spor Bölümü Öğrencilerinin Sayısal Derslere Karşı Tutumları (Elazığ Örneği). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 1163-1177.
- Görmez, G., Koçak, M. S. ve Hürmeriç Altunsöz, I. (2016). Perceived Opinions Of The Sports High School Students, Teachers And Managers Towards The Sports High Schools in Turkey. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 416-427.
- Huang, X. (2019). Understanding Bourdieu - Cultural Capital and Habitus. *Review of European Studies*, 11, No: 3.
- Kargın Göktaş, N. ve Şentürk, H. E. (2019). Spor Lisesi Öğrencilerinin Okul İklimi Algıları İle Spora Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki. *Spormetre*, 17(3), 78-92.
- Kurtipek, S. ve Çolakoğlu, T. (2014). Examination Of Personality Characteristic Of Students At High Schools Giving Sports

- Education. *Nigde University Journal of Physical Education And Sport Sciences*, 8, No: 1.
- Namlı, S., Tekkurşun Demir, G. ve Cicioğlu, H. İ. (2018). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Akademik Odaklanma Düzeyleri. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(4).
- Omurtak, G. (2019). *Eğitim-Öğretim Sistemine Bourdieu'cu Bakış: Lise Öğrencilerinin Sınava Hazırlık Sürecinde Ailelerin Meslek Seçimlerindeki Rolü: İstanbul Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öçalan, M., Boyalı, E. ve Ergin, M. (2018). Öğrencilerin Spor Liselerine Yönelme ve Tercih Nedenlerinin Belirlenerek Seçili Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(3), 10-21.
- Öçalan, M. ve Ergin, M. (2019). Spor Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Tercih ve Beklenti Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2).
- Özgan, H. ve Karataşoğlu D. (2016). Öğretmenlerin Kültürel Sermayeye İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 4 (2).
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde 'Habitus', 'Sermaye' ve 'Alan' Üzerine. *Liberal Düşünce*, Yıl 16, (61-62), 121-141.
- Resmi Gazete. (2020). Erişim: Web:<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090616-7.htm>
- Serd Hunyadvarı, F. (2019). *Bir Eğitim Sosyoloğu Olarak Bourdieu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sevilmiş, A. ve Şirin, E. F. (2016). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinde Akademik Başarı: Üniversite Yaşam Kalitesi, Akademik Güdülenme ve Akademik Özyeterliğin Rolü. *Ankara Üniv. Spor Bilimleri Fak. Dergisi*, 14(1), 31-44.
- Sivri, S. ve Özbek, O. (2019). Sosyal Sermayeden Sportif Sermayeye. *Sportmetre*, 17 (1), 156-166.
- Tunçel, Z. ve Saracaloğlu, A. S. (1999). Spor Yüksekokulları Öğrencilerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD)*, 4(1), 63-76.

- Yanıklar, C. (2011). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22).
- Yaşar, M. R. (2016). Yoksulluk, Akademik Başarı ve Kültürel Sermaye İlişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 202-237.
- Yıldız, R., Koçak Çalık, V. ve Özdurak Sıngın, R. H. (2020). Öğrencilerin Spor Liselerini Seçme Nedenleri ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 72-83.
- Yüksel, M. (2019). Pierre Bourdieu ve Spor Sosyolojisine Katkıları. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3), 495-515. Erişim: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i3.2212>.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 185-210
ISSN: 1302-6879

Covid-19 Pandemisinin Yükseköğretim Öğrencileri Üzerindeki Algısı ve Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Etkinliği*
Perception of Covid-19 Pandemic on Higher Education Students and Efficiency of Distance Learning During Pandemic

• Olçay GENÇ*
Fuat KÖKER**

*Dr. Öğr. Üyesi, Iskenderun Teknik Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Iskenderun/Türkiye.
Assist. Prof., Iskenderun Technical University, Faculty of Engineering and Natural Science, Department of Civil Engineering, Iskenderun/Turkey.
olcay.genc@iste.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5162-2665

**Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İnşaat Teknolojisi Bölümü, Yozgat/Türkiye.
Lecturer, Yozgat Bozok University, Technical Science Vocational School, Departman of Construction Technology, Yozgat/Turkey.
fuat_koker@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-2266-7087

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
21/05/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
13/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atrf: Genç, O. & Köker, F. (2021). Covid-19 Pandemisinin Yükseköğretim Öğrencileri Üzerindeki Algısı ve Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Etkinliği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 185-210

Citation: Genç, O. & Köker, F. (2021). Perception of Covid-19 Pandemic on Higher Education Students and Efficiency of Distance Learning During Pandemic. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 185-210

Öz

Diğer dünya ülkelerine nazaran yeni tip koronavirüs Türkiye'de geç görüldüğü de kısa sürede ülke genelini sarmış ve sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz etkilere neden olmuştur. Türkiye'de ilk Covid-19 teşhisinden bugüne kadar geçen süre içerisinde, her ne kadar, birçok aktivite iptal edilmiş, birçok işletme ve alışveriş merkezleri kapatılmış, belirli günlerde belirli yaş grupları ve büyükşehirler için sokak kısıtlamaları ilan edilmiş olsa da salgınla mücadele kapsamında alınan ilk ve en erken önlem ülke genelinde bütün okulların kapatılarak uzaktan (online) eğitime geçilmesi olmuştur. Bu çalışmada yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisinin yükseköğretim öğrencileri üzerindeki algısı ve salgın sürecinde zorunlu hale gelen uzaktan eğitimin etkinliği irdelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda bir anket hazırlanarak yükseköğretim öğrencilerine iletilmiş ve sonuçlar çeşitli istatistik analizlere tabi tutularak yorumlanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda; çalışmaya katılan yükseköğretim öğrencilerinin okulların kapatılma kararını doğru bularak yetkililer tarafından belirlenen virüse karşı korunma kurallarına uydukları, halk sağlığı konusunda devlete ve sağlık sistemine yüksek düzeyde güven duydukları ve sağlık çalışanlarını yeterli buldukları, salgın sürecinde zorunlu kalınan uzaktan eğitimi ise orta düzeyde etkili buldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, koronavirüs, uzaktan eğitim, yüksek öğretim.

* Bu çalışmayı yürütmek için Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (Sayı: 95799348-050.01.04-E.20004, Tarih: 19.08.2020).

Abstract

Compared to other countries, the novel coronavirus has arrived Turkey later but spread all around the country in a short time and effected the social and economic life negatively. After the first diagnosis of coronavirus case, although many activities have been canceled, many businesses and shopping malls have been closed, curfews have been announced on certain days for certain age groups and metropolitan areas, the first action to prevent the pandemic was to close the schools and switch to distance learning. In this study, the perception of the novel coronavirus (Covid-19) pandemic on higher education students and the efficiency of distance learning are investigated. A questionnaire was prepared and delivered to higher education students. As a result of the analyses carried out, it is observed that the higher education students agree with the decision of shutting the schools down, follow the precaution rules against pandemic, they have a high level of trust in the government and the health system regarding public health, and evaluate the distance learning' effectiveness at a medium level.

Keywords: Covid-19, coronavirus, distance learning, higher education.

Giriş

Koronavirüsler, Coronaviridae ailesine ait olan ve yaygın olarak insanlar da dahil olmak üzere memelilerde görülen RNA virüsleridir (Richman vd., 2016: 1). İnsanlarda görülen koronavirüs kaynaklı enfeksiyonların çoğunun insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin düşük olmasına rağmen, son yirmi yılda görülen yine koronavirüs kaynaklı iki salgın olan SARS ve MERS yaklaşık 10.000 vaka ve sırasıyla %10 ve %37 ölüm oranları ile farklılık göstermiştir (WHO, 2015-2020). Çin'in Wuhan kentindeki son pnömoni (zatürre) olaylarına, yeni bir beta koronavirüs olan Covid-19'un (Korona Virüsü Hastalığı 2019) neden olduğu, Ocak 2020'de, Çinli sağlık yetkilileri tarafından onaylanmıştır (Huang vd., 2020: 499; WHO, 2020). 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünya çapında 110'dan fazla ülke ve bölgede 118.000'den fazla Covid-19 vakasına ve artan küresel yayılma olasılığına atıfta bulunarak yeni tip koronavirüs hastalığını *pandemi* (küresel salgın) olarak ilan etmiştir (Zhang vd., 2020: 101528). Yeni tip koronavirüs üç ay içerisinde neredeyse tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. 12 Şubat 2021 tarihi itibarıyla, 223 ülkeden 2.355.339'u ölüm (%2,19) olmak üzere toplam 107.252.265 Covid-19 vakası Dünya Sağlık Örgütü tarafından rapor edilmiştir (WHO, 2021). Türkiye'de ilk Covid-19 tanısı 11 Mart 2020 de konmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Yine 12 Şubat 2021 tarihinde, 27.287 kişisi (%1) ölüm olmak üzere Türkiye'deki vaka sayısının 2.564.427 kişi olduğu T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından duyurulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

Uzaktan ya da diğer adıyla online eğitim, fiziksel olarak öğrencilerin aynı mekânda olmasını gerektirmeksizin, öğrenci ve eğitimcilerin güncel iletişim teknolojilerinden yararlanılarak bir internet ortamında eşzamanlı ya da eşzamanlı olmadan değişik şekillerde ders işledikleri, planlı bir öğretim yöntemidir (Özyürek vd., 2016: 598). Türkiye'de ilk Covid-19 teşhisinden sonra salgınla mücadele kapsamında alınan ilk ve en erken önlem okulların kapatılarak uzaktan eğitime geçilmesi olmuştur. Sağlık için alınan bu önlemlerde öğrencilerin pandemiden korunma tedbirlerine ne kadar riayet ettiklerinin ve her ne kadar ülkemizde kısmen ya da tamamen online eğitim veren üniversite programları olsa da çoğunluk için yeni uygulanmaya başlanan uzaktan eğitim yönteminin öğrenciler açısından ne derece etkin olduğunun araştırılması önemli bir hâle gelmiştir. Uzaktan eğitimin geleneksel eğitime göre daha büyük bir gruba hitap etmesi, katılımcıların öğrenme hızlarına göre şekil alabilmesi, mekân ve zamandan bağımsız olması gibi olumlu etkileri bulunurken (Arat vd., 2014: 370), eğitici ile katılımcılar arasındaki zayıf etkileşimden dolayı motivasyon ve dikkat eksikliğine neden olması, haliyle de geleneksel eğitime göre düşük etkiye sahip olması gibi olumsuz etkileri de mevcuttur (Elcil ve Şahiner, 2014: 27). Karakuş vd. (2020: 239) Türkçe öğretmenliği bölümü öğrencilerinin katılımı ile yaptıkları salgın döneminde uzaktan eğitimi değerlendirdikleri çalışmalarında; Türkçe öğretmeni adaylarının aniden geçilen uzaktan eğitime tam olarak adapte olamadıkları, uygulamaya yönelik derslerin uzaktan yürütülemeyeceği ve tekrar yüz yüze eğitime geçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Keskin ve Kaya (2020: 59) Covid-19 pandemisi sürecinde eğitimlerine uzaktan devam eden lisans ve lisansüstü öğrencilerinin acil yapılandırılmış web tabanlı eğitim hakkındaki geri bildirimlerinin değerlendirilmesi amacıyla yaptıkları çalışmalarında; çalışmaya katılanların web tabanlı uzaktan eğitimi yüz yüze eğitim kadar etkili bulmadığını, öğrenciler öğretim elemanlarıyla rahatça iletişim kuramadıklarını, uzaktan eğitimin öğrencilerin kendi hızlarında öğrenmelerine olanak sağladığını lakin öğrenilenin çabuk unutulduğunu ve eğitimler sırasında teknik sorunlar yaşandığını belirtmişlerdir. Buluk ve Eşitti (2020: 285-298) turizm öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirdikleri pandemi döneminde internet tabanlı uzaktan eğitimin değerlendirmesini amaçlayan çalışmalarında; özellikle erkek öğrencilerin uzaktan eğitim derslerini daha etkili buldukları ve memnuniyetlerinin bayan öğrencilere nazaran daha fazla olduğunu ve bu yeni sistem için öğrencilerin kişisel uygunluklarının önemli belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Erkoca (2021: 148-163)

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin, covid-19 pandemisi döneminde uzaktan eğitim sistemine olan uyumluluklarını, öğrencilerin derslere katılım oranları ve sınav başarıları açısından irdelemiştir. Yazar çalışmanın sonunda, uzaktan eğitimin başlangıcında olan öğrenci ilgisinin dönemin sonuna doğru azaldığını belirtmiştir. Atılgan (2021: 396-406) ülkemizdeki tıp fakültelerinde Covid-19 salgını sürecinde geçilen acil uzaktan eğitim uygulamasının öğrencilerin gözüyle değerlendirilmesi amacıyla ülke genelindeki 2611 tıp fakültesi öğrencisinin katılımıyla bir çalışma yürütmüştür. Yazar çalışma sonucunda, katılımcıların çoğunun, deneyimlenen acil uzaktan eğitimde bilişsel yükün fazla ve yorucu olduğunu, öz disiplin sağlamada güçlük çektiklerini, bu süreçte eğitimlerinde eksik kalan yönlerin bulunduğunu ve bu sürecin sosyal izolasyon düzeylerini arttırdığını ifade etmiştir. Süğümlü (2021: 174-190) Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde Türkçe eğitiminin uzaktan eğitimdeki durumunu öğretmenlerin görüş ve gözlemlerine göre incelemiştir. 30 öğretmen ile yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile yapılan çalışma sonucunda yazar, öğretmenlerin uzaktan eğitim döneminde genellikle teknik olumsuzluklarla yoğun bir şekilde karşılaştıklarını ve Türkçeyi yeterli öğretmediklerini belirtmiştir.

Bu çalışmada, yükseköğretim öğrencilerinin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi algısı ve salgın sürecinde zorunlu hale gelen uzaktan eğitimin etkinliği irdelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda bir anket hazırlanarak yükseköğretim öğrencilerine iletilmiş ve sonuçlar çeşitli istatistik analizlere tâbi tutularak yorumlanmıştır.

Çalışmanın geri kalan kısımları şu şekildedir. İkinci bölüm çalışmada kullanılan materyal ve yöntemi açıklamaktadır. Üçüncü bölümde analiz sonuçları ve aynı zamanda bulguların tartışılması sunulmuştur. Dördüncü ve son bölümde ise çalışmanın sonuçları verilmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

Bu kısımda çalışmada kullanılan materyal ve yöntem açıklanmaktadır. İlk olarak araştırmanın amacı açıklanmış olup bunu yöntemin açıklanması izlemektedir.

1.1. Araştırmanın amacı

Bu çalışmada, yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisinin yükseköğretim öğrencileri üzerindeki algısı ve salgın sürecinde uzaktan eğitimin verimliliğini yükseköğretim öğrencileri özelinde irdelemek istenmiştir. Araştırmada bu genel amaç çerçevesinde “Yüksek öğretim öğrencileri Covid-19 küresel salgını ne kadar ciddiye alıyor, salgınla

mücadeleyi ve bu dönemde zorunlu hale gelen uzaktan eğitimi ne derece etkin buluyor?” temel sorusu ışığında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Yüksek öğretim öğrencileri otoriteler tarafından belirlenen covid-19 virüsünden korunma kurallarına ne kadar uyuyorlar?
- 2) Yüksek öğretim öğrencileri salgın döneminde en çok hangi sebeplerden ötürü evlerinden dışarıya çıkıyorlar?
- 3) Yüksek öğretim öğrencileri otoriteler tarafından salgına karşı alınan önlemleri ne kamuoyunun salgına karşı tepkisini ne derece yeterli buluyorlar?
- 4) Yüksek öğretim öğrencilerinin salgın süresince alınmasını istedikleri ek önlem talepleri nelerdir?
- 5) Yüksek öğretim öğrencilerinin salgın sürecinde sosyo-ekonomik kaygı düzeyleri ne seviyededir?
- 6) Yüksek öğretim öğrencileri ve yakınlarının Covid-19’a yakalanma oranları nedir?
- 7) Yüksek öğretim öğrencileri uzaktan eğitime uygun mudur?
- 8) Yüksek öğretim öğrencileri, materyal, öğrenme ve etkililik açısından zorunlu uzaktan eğitiminin etkinliğini nasıl değerlendiriyor?

1.2. Yöntem

Bu kısımda çalışmada kullanılan yöntem açıklanmıştır. İlk olarak araştırma modeli açıklanmış olup bunu araştırmanın evreni ve örnek uzayı, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi izlemektedir.

1.2.1. Araştırma modeli

Bu araştırmanın modeli, Karasar (2012: 73) tarafından; *çok elemanlı bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak için, evrenin tümü ya da evrenden alınacak örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleri* olarak tanımlanan genel tarama modelidir.

1.2.2. Araştırmanın evreni ve örnek uzayı

Araştırmanın evreni İskenderun Teknik Üniversitesi olup örnek uzayı ise gönüllülük esasına göre araştırmaya katılan, 2019-2020 bahar döneminde 1., 2., 3., ve 4. sınıflarda öğrenim gören 213 Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencisidir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Erkek	159	74,65
	Kadın	54	25,35
	Toplam	213	100
Fakülte	Mühendislik ve Doğa Bilimleri	213	100
	Toplam	213	100

1.2.3. Veri toplama araçları

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen demografik sorular ve yükseköğretim öğrencilerinin pandemiye ciddiye alma düzeyi, yetkililer tarafından belirtilen önlem kurallarının yeterliliği ve kurallara uyma, virüs yayılmasını önleme önerileri, sağlık kurum, kurul ve sistemlerine güven düzeyi ve salgının yükseköğretim öğrencileri üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri ile ilgili soruları içeren beşli Likert tipi, zorlanmış ve zorlanmamış ölçekler kullanılan karma anket ile, Eygü ve Karaman (2013: 52) tarafından geliştirilen, yükseköğretim öğrencilerinin uzaktan eğitime uygunluğu, uyumluluğu ve uzaktan eğitimin yeterliliği ile ilgili soruları içeren ve bu çalışmaya uyarlanmış beşli Likert tipi anket ile elde edilmiştir. Likert tipi ölçme aracında olumlu sorular (örneğin “bugün kendimi iyi hissediyorum” vb.) 5=Kesinlikle katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Kararsızım, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum olarak puanlanmış olup olumsuzluk içeren sorular (örneğin “bugün kendimi iyi hissetmiyorum” vb.) ise tam tersi şekilde (1=5, 2=4, 3=3, 4=2, 5=1) puanlanmıştır. Zorlanmış tip sorularda katılımcılardan “evet” veya “hayır” seçeneklerinden birini tercih etmeleri istenmişken zorlanmamış tip sorularda ise bu seçeneklere ilaveten “kararsızım” seçeneği de eklenmiştir.

1.2.4. Verilerin toplanması

“Covid-19 Pandemisinin Yükseköğretim Öğrencileri Üzerindeki Algısı ve Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Verimliliği” isimli üç bölümden oluşan web tabanlı (Google formlar) anket hazırlanarak anket linki İskenderun Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi öğrencilerine e-mail ve SMS yolu ile iletilmiştir. Çalışmanın gönüllülük esasına göre yapıldığını ve çalışma için gerekli izinin (Çalışmayı yürütmek için Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (Sayı: 95799348-050.01.04-E.20004, Tarih: 19.08.2020)) alındığını içeren bir açıklama anketin giriş kısmına

konularak anket bu açıklamaya onay verenlerin anketi yanıtlanmasına olanak verecek şekilde dizayn edilmiştir. Veri toplama süresi yaklaşık bir hafta sürmüştür. Cevaplandırılan ölçme araçları itina ile gözden geçirilmiş olup boş bırakılan, eksik ya da yanlış cevaplandırılan ölçme araçları geçersiz sayılarak değerlendirilmeye alınmamıştır.

1.2.5. Verilerin analizi

Anketin güvenilirliği Cronbach' Alpha katsayısı ile değerlendirilmiş olup, bu katsayının 0,7 ve üstü değer aldığı durumlarda ölçekler güvenilir kabul edilmiştir (Zaira ve Hadikusumo, 2017: 129). Verilerin analizlerinde Likert ölçeği, frekans analizi ve Pareto analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada analizler için SPSS Versiyon 26 ve MS Excel 2019 kullanılmıştır.

1.2.5.1. Likert ölçeği

Bu ölçek, sosyal deneyimler yoluyla kazanılan değerlerin ve fikirlerin köklü yapısına dayanan tutumları değerlendirmek amacıyla 1932 yılında Likert tarafından geliştirilmiş ve bilimsel olarak da kabul edilmiştir (Joshi vd., 2015: 396-403). Çeşitli Likert ölçekleri mevcut olup bu çalışmada 5'li Likert ölçeği (1- Oldukça kötü, 5- Oldukça iyi) kullanılmıştır. Likert ölçeği kullanılan sorular, ortalama puan (Eşitlik 1) hesaplanarak ve Tablo 2'de sunulan değerlendirme kriterleri kullanılarak analiz edilmiştir (Çelik ve Oral, 2016: 6-14; Genç vd., 2017: 33).

$$\bar{x} = \frac{(a \times 5) + (b \times 4) + (c \times 3) + (d \times 2) + (e \times 1)}{(a + b + c + d + e)} \quad (1)$$

Eşitlikte a sorulara “kesinlikle katılıyorum” diyen katılımcı sayısı, b sorulara “katılıyorum” diyen katılımcı sayısı, c sorulara “ne katılıyorum ne katılmıyorum” diyen katılımcı sayısı, d sorulara “katılmıyorum” diyen katılımcı sayısı ve e ise sorulara “kesinlikle katılmıyorum” diyen katılımcı sayısını temsil etmektedir. “Bugün kötü hissediyorum” gibi olumsuz ifadeler içeren değişkenler ters şekilde kodlanmış ve ortalamaları bu şekilde hesaplanmıştır (1- Oldukça iyi, 5- Oldukça kötü).

Tablo 2. Likert ölçeği sonuçlarını değerlendirme kriteri

Puan (Ortalama)	Aralıkları	Değerlendirme Kriterleri
1,00 – 1,79		Çok az düzeyde

1,80 – 2,59	Az düzeyde
2,60 – 3,39	Orta düzeyde
3,40 – 4,19	Yüksek düzeyde
4,20 – 5,00	Çok yüksek düzeyde

1.2.5.2. Frekans analizi

Frekans analizi, bir veri kümesinin özelliklerini nicel olarak tanımlayan tanımlayıcı istatistiğin bir parçasıdır (Thompson, 2009: 57). Frekans ya da diğer bir deyişle sıklık, bir olayın istatistiklerde kaç kez gerçekleştiğini gösterir. Frekans analizi, olayların gerçekleşme sayısı (frekansı) ile çalışan ve merkezi eğilim, difüzyon, yüzdelikler, vb. ölçümlerini analiz eden önemli bir istatistik alanıdır (Buchli vd., 2008: 1711).

1.2.5.3. Pareto analizi

Bu teknik, farklı eylem yollarının dikkate alınabilmek için rekabet ettiği bir metodolojidir. Pareto analizi genellikle, nedenlerin %20'sinin sonuçların %80'ini oluşturduğu anlamına gelen 80/20 kuralı olarak adlandırılır (Hall ve Daneshmend, 2003: 142; Erdis vd., 2019: 4). Örneğin, bir projedeki risklerin %20'si proje üzerinde en fazla etkiye sahiptir (%80) veya bir alışveriş merkezinin tüm müşterilerinin %20'si tüm alışverişlerin %80'ini oluşturur vb.

2. Araştırma Bulguları ve Yorum

Çalışmanın bu kısmında analiz sonuçları ve yorumlarına yer verilmiştir. İlk olarak koronavirüs pandemisinin yükseköğretim öğrencileri üzerindeki algısına yönelik analiz sonuçları verilirken bunu salgın sürecinde uzaktan eğitimin verimliliğinin analiz sonuçları izlemektedir.

2.1. Pandeminin Yükseköğretim Öğrencileri Üzerindeki Algısı

Tablo 3, katılımcıların Covid-19'a karşı yetkililer tarafından belirlenen virüsten korunma kurallarına uyum ortalamalarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların yeni koronavirüse karşı alınması gereken önlemleri takip etmede yüksek düzeyde hemfikir oldukları görülmektedir ($3,40 \leq \bar{x} \leq 4,19$). “Ellerimi daha sık yıkadım” değişkeni 4,592 ortalama ile ilk sırada yer alırken, “uyku düzenime dikkat ettim” değişkeni 2,789 ortalama ile son sırada yer almıştır.

Tablo 3. Virüsten korunma kurallarına uyum

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Ellerimi daha sık yıkadım	4,592	0,834	0,758
Daha sık haber izledim	3,648	1,237	
Gerekli yerlerde maske taktim	4,471	0,962	
Zorunlu olmadıkça dışarı çıkmadım	4,507	0,949	
Sosyal mesafeye dikkat ettim	4,268	0,920	
Risk grubu ile yüzüze görüşmeyi kestim	4,070	1,132	
Dışarıda ve dışarıdan yemeyi bıraktım	4,471	0,885	
Dengeli beslenmeye önem verdim	3,296	1,240	
Uyku düzenime dikkat ettim	2,789	1,416	
Ortalama	4,012	0,630	

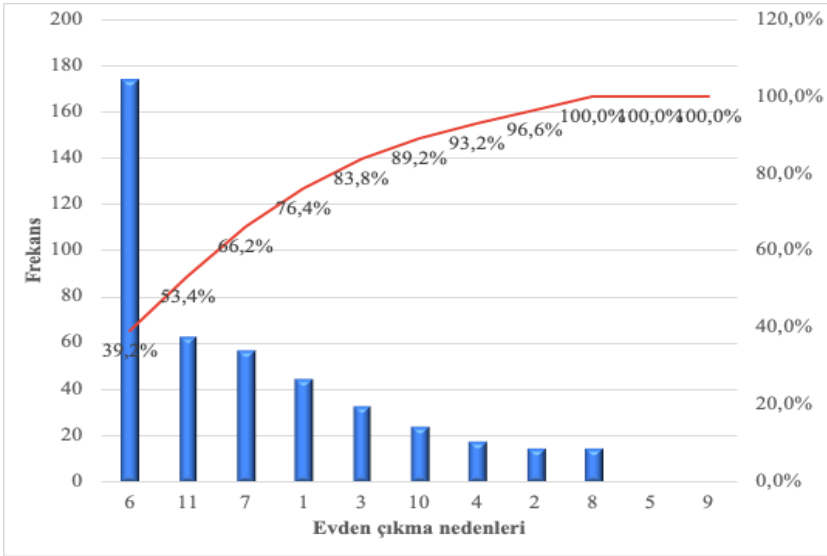
Yükseköğretim öğrencilerinin salgın sürecinde evden çıkma nedenleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Evden çıkma nedenleri

No	Neden	f	cf	%
1	Etrafımda bakıma muhtaç olması nedeniyle	45	45	10,14
2	Dışarı çıkma özgürlüğümü kullanmak için	15	60	13,51
3	Fiziksel aktivite için	33	93	20,95
4	Canım sıkıldığı için	18	111	25,00
5	Köpeğimi gezdirmek için	0	111	25,00
6	Market alışverişi için	174	285	64,19
7	İşe gitmek için	57	342	77,03
8	Eş dostla buluşmak için	15	357	80,41
9	Kurallara karşı gelmenin heyecanını yaşamak için	0	357	80,41
10	Hastaneye gitmek için	24	381	85,81
11	Eczaneye gitmek için	63	444	100,00

Not: Bu soruda, birden fazla seçeneğin işaretlenmesine olanak tanındığı için toplam sayı katılımcı sayısını aşabilir.

Şekil 1 yüksek öğretim öğrencilerinin salgın sürecinde evden çıkma nedenlerinin Pareto diyagramını göstermektedir.

Şekil 1. Evden ayrılma nedenleri için Pareto diyagramı

Diyagram incelendiğinde salgın sürecinde yükseköğretim öğrencilerinin evden çıkma nedenlerinin 5 temel nedene dayandığı görülmektedir. Bunlar:

- 1) Market alışverişi için
- 2) Eczaneye gitmek için
- 3) İşe gitmek için
- 4) Bakıma muhtaç (hasta, yaşlı vb.) kişiler için
- 5) Fiziksel aktivite (egzersiz vb.) için

Yükseköğretim öğrencilerinin salgın sürecinde evden ayrılmalarının temel nedenleri incelendiğinde, fiziksel aktivite nedeni dışında, katılımcıların sadece zorunlu durumlarda evlerini terk ettikleri görülmekte olup bu durum katılımcıların salgına karşı önlemleri takip etmekte yüksek düzeydeki hemfikir olma durumu ile uyumludur. Katılımcıların evden ayrılma nedenlerinden ilki %81,70 oranıyla (f = 174) “market alışverişi” olup bunu sırasıyla %29,58 oranıyla “eczaneye gitmek (f=63), %26,76 oranıyla “işe gitmek” (f=57), %21,13 oranıyla “bakıma muhtaç (hasta, yaşlı vb.) kişiler için” (f=45) ve %15,49 oranıyla “fiziksel aktivite” (f=33) takip etmektedir.

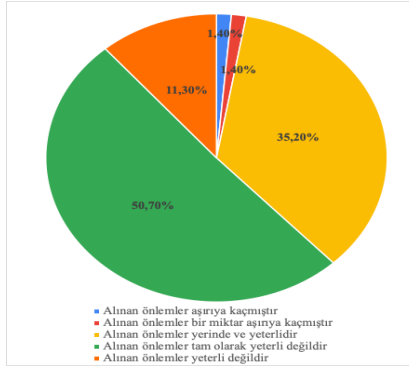
Türkiye’de ilk yeni tip koronavirüs tanısı konduğunda alınan ilk tedbir ülke genelinde tüm okulların kapatılarak uzaktan eğitime geçilmesi olmuştur. Şekil 2 yükseköğretim öğrencilerinin bu karara katılıp katılmama oranlarını göstermektedir.

Şekil 2. Okulların kapatılma kararına katılma oranları

Şekil 2 incelendiğinde katılımcıların çok büyük çoğunluğunun (%93) bu karardan memnun olduğu görülürken çok küçük bir azınlık (%1,4) bu kararı doğru bulmamış %5,6 katılımcı ise karar konusunda kararsız olduklarını belirtmiştir.

Yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgınına karşı alınan önlemlerin etkinliği ve yeterliliği salgın sürecinde kamuoyunda tartışılan konular arasında yer almıştır. Şekil 3 yükseköğretim öğrencilerinin salgına karşı alınan önlemlerden memnuniyet derecelerini göstermektedir.

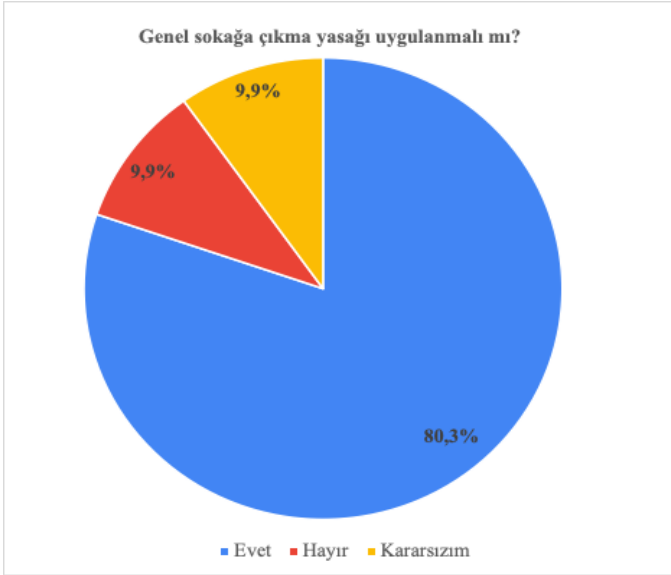

Şekil 3. Salgına karşı alınan önlemlerin yeterliliği

Şekil 3 incelendiğinde katılımcıların yaklaşık yarısının (%50,70) alınan önlemleri tam olarak yeterli görmediği görülürken %35,20'si alınan önlemleri yerinde ve yeterli bulmakta olup %11,30 katılımcı ise önlemlerin bir miktar aşırıya kaçtığını düşünmektedir. Katılımcıların %1,4'ü önlemlerin aşırıya kaçtığını düşünürken geriye

kalan diğer %1,4'lük kısım ise önlemlerin bir miktar aşırıya kaçtığını düşünmektedir.

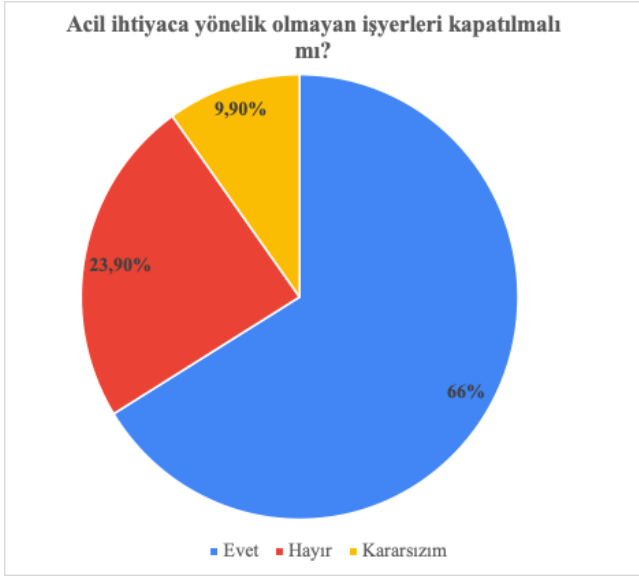
Salgın sürecinde alınan önlemleri yetersiz bulan bazı kesimler tarafından ekstra önlemler için karar alıcılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Bunların başında genel sokağa çıkma yasağı talebi gelmektedir. Şekil 4 katılımcıların genel sokağa çıkma yasağı talebine katılma oranlarını göstermektedir.

Şekil 4. Genel sokağa çıkma yasağı talebine katılma oranları

Şekil 4 incelendiğinde katılımcıların %80,3'ünün bu talebi destekledikleri görülürken %9,9'u bu taleple hemfikir olmayıp diğer %9,9'u ise bu konuda kararsızdır.

Salgın sürecinde her ne kadar berber ve kuaförler, alışveriş merkezleri, lokanta ve restoranlar gibi bazı işyerlerinin kapatılması kararı alınırken birçok işyeri ve kamu kurumu da süreç içinde faaliyetlerine devam ettiler. Koronavirüs pandemisine önlem almak için karar alıcılardan talep edilen başka bir önlem ise; bakkallar, marketler, eczaneler, posta dağıtım ve kargo ofisleri, benzin istasyonları hariç olmak üzere, acil ihtiyaca yönelik olmayan işyerleri kapatılması yönünde olmuştur. Şekil 5 katılımcıların bu öneriye katılma oranlarını göstermektedir.

Şekil 5. Acil ihtiyaca yönelik olmayan işyerlerinin kapatılması talebine katılma oranları

Şekil 5 incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının (%66) bu talebi desteklediği görülürken %23,9'ı bu görüşle aynı fikirde olmayıp %9,9'u ise bu konuda kararsızdır.

Katılımcıların halk sağlığı konusunda devlet kurum ve kurullarına güven ortalaması Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sağlık konusunda devlete güven

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Sağlık bakanına güven	3,92	1,07	0,916
Bilim kuruluna güven	3,66	1,07	
Ortalama	3,78	1,03	

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların yeni koronavirüse karşı halk sağlığı için devlet kurum ve kurullarına yüksek düzeyde güvendikleri görülmektedir ($3,40 \leq \bar{x} \leq 4,19$). Her ne kadar sağlık bakanına güven ortalaması ($\bar{x}=3,92$) yine bakanlık tarafından oluşturulan bilim kuruluna güven ortalamasından ($\bar{x} = 3,66$) büyük olsa da iki değişkenin ortalamaları da *Likert ölçeği sonuçlarını değerlendirme kriteri* şablonunda (Tablo 2) aynı aralıkta yer aldıklarından dolayı herhangi bir anlam farklılığı yoktur.

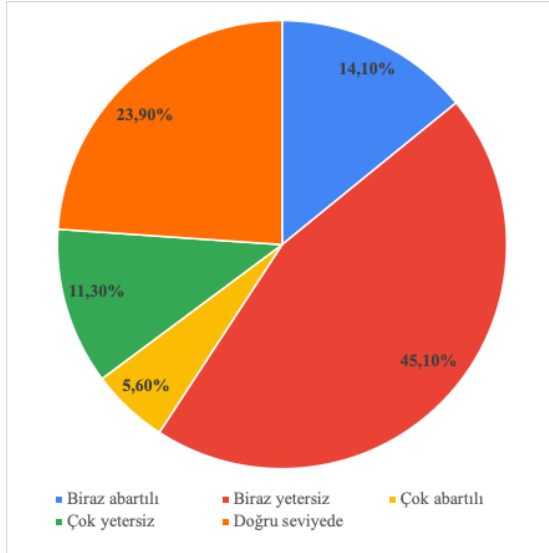
Tablo 6 katılımcıların sağlık sisteminden memnuniyet ortalamalarını göstermektedir.

Tablo 6. Sağlık sisteminden memnuniyet

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Sağlık altyapımız yeterli	3,32	1,07	0,70
Sağlık çalışanımız yeterli	3,85	1,01	
Başka ülkede olmak istemezdim	4,10	1,22	
Ortalama	3,75	0,87	

Tablo 6 incelendiğinde yükseköğretim öğrencilerinin Türkiye sağlık sisteminden yüksek derecede memnun oldukları görülmektedir ($3,40 \leq \bar{x} \leq 4,19$). “Salgın sürecinde başka bir ülkede olmak istemezdim” değişkeni 4,10 ortalama ile ilk sırada yer alırken, “sağlık çalışanımız yeterlidir” değişkeni 3,85 ve “sağlık alt yapımız yeterlidir” değişkeni 3,32 ortalama ile onu takip etmektedir.

Şekil 6 yükseköğretim öğrencilerinin kamuoyunun salgına karşı verdiği tepkinin değerlendirmesini göstermektedir.

Şekil 6. Kamuoyunun salgına tepkisi

Şekil 6 incelendiğinde katılımcıların %45,10'unu kamuoyunun salgına verdiği tepkiyi biraz yetersiz bulduğu, %23,90'nın doğru seviyede bulduğu, %5,60'nın ise çok abartılı bulduğu görülmektedir.

Katılımcıların Covid-19'a karşı yetkililerin belirlediği önlemlerin etkinliğini değerlendirdiği ortalama değerler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Önlemlerin etkinliği

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Sosyal mesafe etkilidir	4,37	0,79	0,713
Kısmi sokağa çıkma yasağı etkilidir	3,87	1,07	
Genel sokağa çıkma yasağı etkilidir	4,45	0,80	
Maske takmak etkilidir	3,88	1,00	
Elleri yıkamak etkilidir	4,40	0,59	
Ortalama	4,20	0,59	

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların önerilen önlemlerin etkin olduğu konusunda çok yüksek seviyede hemfikir oldukları görülmektedir ($4,20 \leq \bar{x} \leq 5,00$). Her ne kadar tüm ülke genelinde uygulanmasa da 31 ilde belirli zamanlarda uygulanan genel sokağa çıkma yasakları katılımcılar tarafından da etkili bulunmuş olacak ki “genel sokağa çıkma yasağı etkilidir” değişkeni 4,45 ortalama ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu, 4,40 ortalama ile “elleri yıkamak etkilidir” değişkeni, 4,37 ortalama ile “sosyal mesafe kuralı etkilidir”, 3,88 ortalama ile “maske takmak etkilidir” değişkeni, 3,87 ortalama ile belirli yaş guruplarına getirilen “kısmi sokağa çıkma yasağı etkilidir” değişkeni izlemektedir.

Katılımcıların salgın sürecindeki genel kaygı düzeyi ortalamaları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Kaygı düzeyi

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Kaygılıyım	2,45	1,24	0,703
Sakin ve huzurluyum	3,07	1,34	
Sağlığım için endişeleniyorum	2,89	1,05	
Ailemin sağlığı için endişeleniyorum	1,85	1,01	
Evden çıkmam gerekeceği için stresliyim	2,92	1,29	
Genelde kötümserim	3,71	1,14	
Genelde iyimserim	3,53	1,07	
Ortalama	2,92	0,59	

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların ne kaygılı ne de sakin oldukları görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). “Genelde kötümserim” değişkeni 3,71 ile en büyük ortalama değere sahip olup katılımcıların kötümser bir kişiliğe sahip olduklarını reddettiklerini göstermektedir.

Bunu 3,53 ortalama ile “genelde iyimserim” değişkeni izlemekte olup bu sonuç bir önceki sonucu desteklemektedir. Her ne kadar katılımcılar kendi sağlıkları için endişelenmek konusunda kararsız kalsa da ailelerinin sağlığı için yüksek derecede endişeli oldukları görülmektedir ($1,80 \leq \bar{x} \leq 2,59$).

Tablo 9 katılımcıların salgın sonrasındaki ekonomik kaygı düzeyini göstermektedir.

Tablo 9. Ekonomik kaygılar

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Dünyada ekonomik kriz	1,95	1,09	0,752
Türkiye’de ekonomik kriz	2,13	1,15	
Bir yakınım işini kaybedecek diye endişeliyim	2,29	1,16	
Ortalama	2,12	0,88	

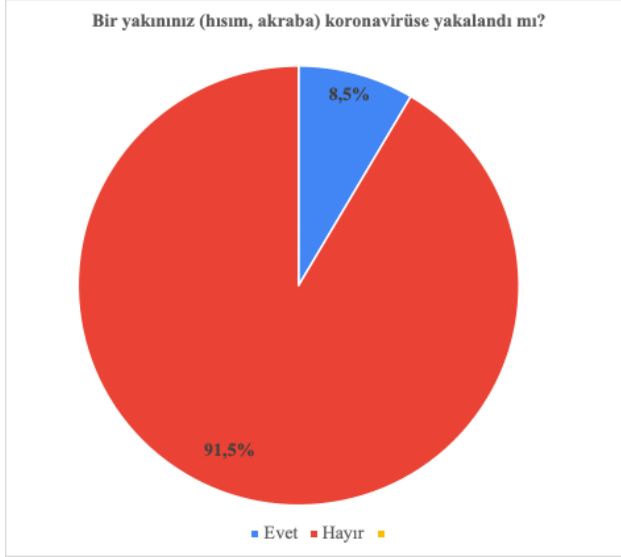
Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların salgın sonrası için global, ülke ve aile ekonomisi için yüksek düzeyde endişeli oldukları görülmektedir ($1,80 \leq \bar{x} \leq 2,59$).

Şekil 7, Şekil 8 ve Şekil 9 yükseköğretim öğrencilerinin ve yakınlarının salgından sağlık ve ekonomik açıdan etkilenme oranlarını göstermektedir.

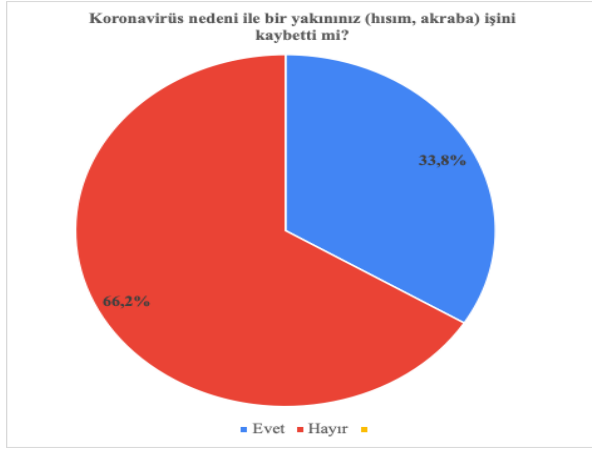
Şekil 7. Katılımcıların koronavirüse yakalanma oranı

Şekil 7 incelendiğinde katılımcıların sadece %1,4'ünün Covid-19' a yakalandığı görülmektedir. Bu durum yükseköğretim öğrencilerinin salgından korunma kurallarının etkinliğine olan inancı ve bu inançla kuralları yüksek oranda takip etmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Şekil 8. Katılımcı yakınlarının koronavirüse yakalanma oranı

Şekil 8 incelendiğinde katılımcı yakınlarının %8,5'ünün Covid-19' a yakalandığı görülmektedir. Bu oran her ne kadar düşük gibi görünse de katılımcıların virüse yakalanma oranı ile kıyaslandığında oldukça yüksek bir orandır (katılımcıların yaklaşık 6 katı daha fazla). Bu durum, katılımcı yakınlarının katılımcılar kadar kurallara uymadığı yönünde yorumlanabilir.

Şekil 9. Pandeminin katılımcı yakınlarına ekonomik etkisi

Şekil 9 incelendiğinde katılımcı yakınlarının %33,8'inin Covid-19 pandemisinden dolayı işini kaybettiği görülmekte olup salgının her ne kadar katılımcı ve yakınları üzerinde sağlık açısından çok büyük etkisi olmasa da ekonomik açıdan çok daha fazla etkili olduğunun göstergesidir.

2.2. Uzaktan Eğitimin Etkinliği

Tablo 10 uzaktan eğitime kişisel uygunluk boyutunun ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 10. Kişisel uygunluk

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Uzaktan eğitim yer esnekliği ve zaman tasarrufu sağlıyor	3,05	1,39	0,918
Uzaktan eğitim öğrenmenin kalıcı olmasını sağlamaktadır	2,34	1,32	
Uzaktan eğitim öğrencinin kendi hızında öğrenmesini sağlar	2,65	1,35	
Uzaktan eğitim öğretim uygulamaları açısından öğrenciyi daha aktif hale getirir	2,27	1,31	
Uzaktan eğitimde derslerin içeriğini öğrenme için yeterli buluyorum	2,27	1,26	
Uzaktan eğitimde verilen dersleri takip ettim	3,25	1,26	
Uzaktan eğitimde verilen dersi anladım ve öğrendim	2,52	1,14	
Uzaktan eğitim kişiler için iyi bir öğrenme fırsatı sunar	2,60	1,32	
Ortalama	2,62	1,03	

Boyut ortalaması incelendiğinde katılımcıların uzaktan eğitim kişisel uygunluğunun orta düzeyde olduğu görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). Boyutun alt değişkenleri incelendiğinde katılımcılar uzaktan eğitimle verilen dersleri takip ettiklerini en yüksek ortalama ile belirtmiş olup ($\bar{x} = 3,25$) bunu “uzaktan eğitim yer esnekliği ve zaman tasarrufu sağlıyor” değişkeni izlemektedir ($\bar{x} = 3,05$). Katılımcılar, “uzaktan eğitim öğretim uygulamaları açısından öğrenciyi daha aktif hale getirir” ve “uzaktan eğitim öğretim uygulamaları açısından öğrenciyi daha aktif hale getirir” değişkenlerini ise en düşük ortalama ile değerlendirmiştir ($\bar{x} = 2,27$).

Tablo 11 uzaktan eğitimin etkililik boyutunun ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 11. Etkililik

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Sisteme erişimde problem yaşadığımda teknik destek alabildim	3,00	1,15	0,876
Derslerle ilgili Problem yaşadığımda gerekli desteği alabildim	3,15	1,13	
Derslerle ilgili talep ve önerilerimi iletebildim	2,94	0,92	
Öğrenci işleriyle ilgili konularda (kayıt, öğrenci belgesi vb.) yeterli destek alabildim	3,35	1,21	
Gerektiğinde derslerin öğretim üyeleriyle etkileşime geçebildim	2,92	1,00	
Ortalama	3,07	0,89	

Boyut ortalaması incelendiğinde katılımcıların uzaktan eğitimin etkililik boyutunu orta düzeyde değerlendirdikleri görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). Boyutun alt değişkenleri incelendiğinde katılımcılar öğrenci işleriyle ilgili konularda (kayıt, öğrenci belgesi vb.) yeterli destek alabildiklerini en yüksek ortalama ile ifade ederken ($\bar{x} = 3,35$) bunu “derslerle ilgili problem yaşadığımda gerekli desteği alabildim” değişkeni izlemektedir ($\bar{x} = 3,35$). Katılımcılar, “gerektiğinde derslerin öğretim üyeleriyle etkileşime geçebildim” değişkenini ise en düşük ortalama ile değerlendirmiştir ($\bar{x} = 2,92$).

Tablo 12 uzaktan eğitimin öğrenme boyutunun ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 12. Öğrenme

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Uzaktan eğitim geleneksel eğitimden etkilidir	2,14	1,36	0,934
Uzaktan eğitim geleneksel eğitim kadar etkilidir	2,28	1,32	
Evden eğitim alabilme rahatlığı sağlıyor	3,24	1,48	
Uzaktan eğitimin bana uygun olduğunu düşünüyorum	2,48	1,64	
Uzaktan eğitim ihtiyaç duyduğum eğitimler için uygun bir alternatiftir	3,01	1,49	
Ortalama	2,63	1,30	

Boyut ortalaması incelendiğinde katılımcıların uzaktan eğitimin öğrenme boyutunu orta düzeyde değerlendirdikleri görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). Boyutun alt değişkenleri incelendiğinde katılımcılar evden eğitim alabilmenin rahatlık sağladığını en yüksek ortalama ile ifade etmiştir ($\bar{x} = 3,24$). Katılımcılar, “uzaktan eğitim geleneksel eğitimden etkilidir” değişkenini ise en düşük ortalama ile değerlendirmiş olup ($\bar{x} = 2,14$), yüz yüze eğitimden yana olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 13 uzaktan eğitimin materyal boyutunun ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 13. Materyal

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Ders kaynakları dersin öğrenilmesi için yeterliydi	2,70	1,22	0,778
Ders kaynakları güncel bilgileri kapsamaktaydı	3,45	1,10	
Ders kaynaklarındaki konular birbirleriyle tutarlıydı	3,45	1,06	
Ortalama	3,20	0,94	

Boyut ortalaması incelendiğinde katılımcıların uzaktan eğitimin materyal boyutunu da orta düzeyde değerlendirdikleri görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). Boyutun alt değişkenleri incelendiğinde katılımcıların “Ders kaynakları güncel bilgileri kapsamaktaydı” ve “Ders kaynakları güncel bilgileri kapsamaktaydı” değişkenlerini en yüksek ortalama ile değerlendirmişlerdir ($\bar{x} = 3,45$). Katılımcılar, “ders kaynakları dersin öğrenilmesi için yeterliydi” değişkenini ise en düşük ortalama ile değerlendirmiş olup ($\bar{x} = 2,70$), uzaktan eğitimin materyal boyutunun ortalamasını düşüren değişkenin bu olduğu tespit edilmiştir. Ders kaynaklarında yükseköğretim öğrencilerinin memnuniyet düzeyini artıracak iyileştirme yapılması halinde boyut ortalamasının orta düzeyden yüksek düzeye çıkması aşıkardır.

Tablo 14 uzaktan eğitimin değerlendirme boyutunun ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 14. Değerlendirme

Değişkenler	\bar{x}	σ	Cronbach' Alpha
Sisteme erişimde problemler yaşamadım	3,38	1,40	0,746
Öğrenme isteğimi azaltacak problemler yaşamadım	3,00	1,32	
Sistem üzerinden ders içeriklerine rahatlıkla erişebildim	3,75	1,18	
Ortalama	3,37	1,05	

Boyut ortalaması incelendiğinde katılımcıların uzaktan eğitimi orta düzeyde değerlendirdikleri görülmektedir ($2,60 \leq \bar{x} \leq 3,39$). Boyutun alt değişkenleri incelendiğinde katılımcıların “sistem üzerinden ders içeriklerine rahatlıkla erişebildim” değişkenini en yüksek ortalama ile değerlendirdikleri görülürken ($\bar{x} = 3,75$) bunu “sisteme erişimde problemler yaşamadım” ($\bar{x} = 3,38$) ve “Öğrenme isteğimi azaltacak problemler yaşamadım” ($\bar{x} = 3,00$) değişkenleri takip etmektedir.

Sonuç

Her ne kadar SARS ve MERS gibi son yıllarda görülen koronavirüs kökenli salgınların etkileri dünya genelinde hissedilmese de yeni tip koronavirüs olarak adlandırılan Covid-19 salgını için durum akrabalarına göre dünya genelinde çok daha farklı olmuştur. Öldürücülük oranı diğer koronavirüs kökenli hastalıklara nazaran düşük olmasına rağmen yayılım hızının yüksek olması nedeni ile kısa süre içerisinde dünya üzerinde neredeyse yeni tip koronavirüsün görülmediği ülke kalmamış ve salgın görülen ülkelerin sosyo-ekonomik düzenleri etkili bir şekilde olumsuz düzeyde etkilenmiştir.

Her ne kadar Türkiye’ye geç gelse de salgın kısa sürede ülke geneline yayılmıştır. İlk koronavirüs vakasının tespitinin hemen ardından karar alıcılar tarafından ülke genelinde salgına karşı önlem amaçlı yapılan ilk uygulama okulların kapatılarak uzaktan eğitime geçilmesidir. Bu çalışmada yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisinin yükseköğretim öğrencileri üzerindeki algısı ve salgın sürecinde zorunlu hale gelen uzaktan eğitimin verimliliği İskenderun Teknik Üniversitesi özelinde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda hazırlanana anket yükseköğretim öğrencilerine iletilmiş ve sonuçların analizlerinden temel olarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Yükseköğretim öğrencileri;

- ⇒ *Otoriteler tarafından belirlenen salgından korunma önlemlerini çok yüksek seviyede etkili bulup yüksek oranda kurallara uymuşlardır.*
- ⇒ *Genel olarak zorunlu kalmadıkça salgın sürecinde evden dışarı çıkmamışlardır.*
- ⇒ *Her ne kadar okulların kapatılma kararını doğru bulsalar da salgına karşı kamuoyunun tepkisini ve alınan önlemleri yeterli bulmayıp genel sokağa çıkma yasağı ve acil ihtiyaca yönelik olmayan işyerlerinin kapatılması gibi ek önlemlerin gerekliliğini vurgulamışlardır.*
- ⇒ *Halk sağlığı konusunda devlete ve sağlık sistemine yüksek düzeyde güven duymakta ve sağlık çalışanlarını yeterli bulmaktadırlar.*
- ⇒ *Salgın sürecinde genel kaygı düzeylerinin ne fazla ne de az olduğunu belirtmişlerdir.*
- ⇒ *Dünya, ülke ve aile ekonomileri açısından oldukça endişelidirler.*
- ⇒ *Covid-19 virüsünden korunmayı yüksek oranda ve yakınları ile birlikte başaramışlardır.*
- ⇒ *Yakınlarının salgın sürecinde işini kaybedenlerin oranı azımsanmayacak ölçüdedir.*
- ⇒ *Uzaktan eğitime orta düzeyde uyumlu olup salgın sürecinde aldıkları uzaktan eğitiminin etkililiğinin, öğretme ve materyal yeterliliğinin ve genel olarak uzaktan eğitimi orta düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.*

Devletin Covid-19 gibi salgınlar durumunda yapacağı düzenleme tercihlerinde ayrımcılık yapmadan e yaşam hakkı çerçevesinde sağlık hakkını koruma altına almalıdır (Zenginkuzucu, 2021: 352). Bu çalışmanın sonucunda katılımcıların devlet tarafından alınan salgından korunma önlemlerini, her ne kadar yeterli düzeyde bulmasalar da etkili bulup kurallara uydukları ve halk sağlığı konusunda devlete ve kurumlarına güvendikleri görülmektedir. Bunun sonucunda da hem katılımcılar hem de yakınları Covid-19 virüsünden korunmayı yüksek oranda başarmışlardır. Covid-19 pandemisinin kişilerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilere ve kaygı düzeylerinde artışa sebep olduğu saptanmıştır (Mukhtar, 2020: 28). Çalışmanın sonuçları katılımcıların bazılarının kaygı düzeylerinde artış gösterirken bazılarında değişiklik olmadığını genel anlamda ise kaygı düzeylerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Covid-19'un neden olduğu

pandemi beraberinde küresel bir ekonomik krizi de getirmiş, Türkiye’de virüsün görüldüğü Mart 2019’dan bu yana ekonomik faaliyetler sekteye uğramış, dış ticaret, turizm ve iç talep kanalları zarar görürken etkiler Nisan 2019 itibariyle tüm ekonomiye yansımıştır (Temir, 2020: 50)

Çalışmaya katılan her üç kişiden birinin yakını da bu ekonomik krizden etkilenmiş ve işini kaybetmiştir.

Bu sebeptendir ki katılımcılar genel olarak ekonomi açısından çok endişe duymaktadırlar. Çalışmanın sonuçlarından uzaktan eğitimin zaman ve yer esnekliği sağladığı, katılımcıların eğitim süresince teknik sorunlar yaşamaması ve gerektiğinde katılımcıların dersin öğretim üyeleriyle iletişime geçebilmelerinde zorlanmaları bulguları Keskin ve Kaya (2020: 59-67)’nın çalışması ile paralellik göstermektedir. Yaşanan teknik sorunlar genel itibari ile birçok üniversitenin uzaktan eğitime uygun altyapısı olmadığından dolayıdır denebilir (Buluk ve Eşitti, 2020: 296). YÖK veya devletin diğer ilgili kurumları tarafından altyapısı güçlü ve tüm üniversitelerin erişim sağlayabileceği bir uzaktan eğitim platformunun hayata geçirilmesi ileriki dönemlerde gerekli kullanımlarda teknik sorunların önüne geçebilir. Online eğitimin yapısı itibariyle katılımcı ve eğitiminin ayrı mekanlarda olması, katılımcıların kendi öğrenmelerinden sorumlu olmaları, yalnızlık, dikkat dağıtan etkenler, motivasyon sorunu ve aynı ortamda bulunanların iletişimdeki sinerjiden yoksunluk gibi nedenler iletişim eksikliğindeki nedenlerden olabilir (Elcil ve Şahiner, 2014: 23). Online derslerin videoya çekilip öğrencilerle paylaşılması yerine belirli zamanlarda canlı olarak gerçekleştirilmesi iletişim problemine bir nebze çözüm sunabilir. Çalışmanın bulgularından uzaktan eğitime tam uyum sağlayamama sonucu Karakuş vd. (2020: 220-241) çalışması ile uyumludur. Uzaktan eğitim yapı itibari ile genel olarak teorik eğitimler için daha uygun görünmektedir. Uzaktan eğitim konseptinin teorik ve uygulamalı dersler için oluşturulacak ayrı ayrı uygulamalarla başarı şansı artırılabilir (Gelişli, 2015: 320).

Bu çalışmanın sınırlılığı, Türkiye’de bulunan birçok üniversiteden sadece birinde gerçekleştirildiği için sonuçların ülke ortalamalarını yansıtamamasıdır. Bundan sonraki çalışmada konu hakkında ülke genelindeki yükseköğretim öğrencilerinin de görüşlerine başvurulup genel bir sonuca varılabilir. Gelecekte gerçekleştirilmesi düşünülen araştırmada bu çalışmada kullanılan veri toplama araçları kullanılarak ülke genelindeki ulaşılabilecek tüm üniversitelerde bir çalışma yürütülmesi ve sonuçların hem genel hem de üniversitelerin birbiri ile kıyaslanması şeklinde yorumlanması amaçlanmaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Richman, D. D., Whitley, R. J., ve Hayden, F. J. (2016). *Clinical Virology*. United States: Asm Press.

Makaleler

- Arat, T., ve Bakan, Ö. (2014). Uzaktan Eğitim ve Uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1–2), 363–374.
- Atilgan, B. (2021). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Gözünden Acil Uzaktan Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Sted / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(6), 396–406.
- Buchli, J., Righetti, L., ve Ijspeert, A. J. (2008). Frequency Analysis With Coupled Nonlinear Oscillators. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, 237(13), 1705–1718.
- Buluk, B., ve Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Uzaktan Eğitimin Turizm Lisans Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi. *Journal Of Awareness*, 5(3), 285–298.
- Çelik, G. T., ve Oral, E. L. (2016). Big Five And Organizational Commitment - The Case of Turkish Construction Professionals. *Human Resource Management Research*, 6(1), 6–14.
- Elcil, Ş., ve Şahiner, D. S. (2014). Uzaktan Eğitimde İletişimsel Engeller. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 21–33.
- Erdis, E., Genç, O., ve Aydın, S. (2019). Mobbing On Construction Professionals: Causes, Consequences, And Precautions. *International Journal Of Construction Management*.
- Erkoca, M. C. (2021). Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrenci İlgisi – Bir Çalışma. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 148–163.
- Eygü, Hakan; Karaman, S. (2013). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36–59.
- Gelişli, Y. (2015). Uzaktan Eğitimde Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları: Tarihçe Ve Gelişim. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 313–321.
- Genç, O., Erdiş, E., ve Çoşkun, H. (2017). İnşaat Mühendisleri Özelinde Eş Zamanlı Mühendislik Yaklaşımının İrdelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 31(1), 31–38.

- Hall, R. A., ve Daneshmend, L. K. (2003). Reliability Modelling Of Surface Mining Equipment: Data Gathering And Analysis Methodologies. *International Journal Of Surface Mining, Reclamation And Environment*, 17(3), 139–155.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J., Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, M., Cao, B. (2020). Clinical Features Of Patients Infected With 2019 Novel Coronavirus In Wuhan, China. *The Lancet*, 395, 497–506.
- Joshi, A., Kale, S., Chandel, S., ve Pal, D. K. (2015). Likert Scale: Explored And Explained. *British Journal of Applied Science ve Technology*, 7(4), 396–403.
- Karakuş, N., Ucuzsatar, N., Karacaoğlu, M. Ö., Esendemir, N., ve Bayraktar, D. (2020). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri. *Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 220–241.
- Keskin, M., ve Kaya, D. Ö. (2020). Covid-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59–67.
- Mazlina Zaira, M., ve Hadikusumo, B. H. W. (2017). Structural Equation Model Of Integrated Safety Intervention Practices Affecting The Safety Behaviour Of Workers In The Construction Industry. *Safety Science*, 98, 124–135.
- Mukhtar, S. (2020). Mental Health And Emotional Impact Of Covid-19: Applying Health Belief Model For Medical Staff To General Public Of Pakistan. *Brain, Behavior, And Immunity*, 87, 28–29.
- Özyürek, A., Begde, Z., Yavuz, N. F., ve Özkan, İ. (2016). Uzaktan Eğitim Uygulamasının Öğrenci Bakış Açısına Göre Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 595–605.
- Süğümlü, Ü. (2021). A Case Study On Teaching Turkish Through Distance Education. *International Journal Of Psychology And Educational Studies*, 8(1), 174–190.
- Temir, C. (2020). Covid-19'un Sermaye Piyasaları Üzerine Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 4(7), 50–66.
- Thompson, C. B. (2009). Descriptive Data Analysis. *Air Medical Journal*, 28(2), 56–59.
- Zenginkuzucu, D. M. (2021). Covid-19 (Koronavirüs) Salgını ve Yaşam Hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 45, 327–354.
- Zhang, D., Hu, M., ve Ji, Q. (2020). Financial Markets Under The

Global Pandemic Of Covid-19. *Finance Research Letters*, 101528.

İnternet kaynakları

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). <https://www.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 12.02.2021).
- WHO. (2020). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (Erişim tarihi: 12.02.2021)
- WHO. (2020). Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus (Mers-Cov). <https://www.who.int/emergencies/mers-cov/en/> (Erişim tarihi: 12.02.2021).
- WHO. (2015). Summary Of Probable Sars Cases With Onset Of Illness From 1 November 2002 To 31 July 2003. https://www.who.int/csr/sars/country/table2004_04_21/en/ (Erişim tarihi: 12.02.2021).
- WHO. (2020). Novel Coronavirus (2019-Ncov) Situation Report - 1. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn> (Erişim tarihi: 12.02.2021).

Ek Beyan

1. yazar %90 oranında, 2. yazar %10 oranında katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 211-242
ISSN: 1302-6879

Yoksulluk, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Düzey 1 Bölgeleri Ölçeğinde Bir Uygulama
The Relationship Between Poverty, Unemployment and Economic Growth: An Application for Turkey and Nuts 1 Regions Scale

• **Canan SANCAR***
Melike ATAY POLAT**

* Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi,
Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu,
Muhasebe ve Vergi Bölümü,
Gümüşhane/Türkiye.
Assoc. Prof., Gumushane University,
Kelkit Aydın Dogan Vocational School,
Department of Accounting and Tax,
Gumushane /Turkey.
canansancar29@gmail.com
ORCID: :0000-0002-4578-9573

** Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, Mardin/Türkiye.
Assoc. Prof., Mardin Artuklu University,
Faculty of Economics and Administrative
Sciences, Department of Economics,
Mardin /Turkey.
matay8383@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9507-5942

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
29/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
11/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atrf: Sancar, C. & Atay Polat, M. (2021).
Yoksulluk, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme
İlişkisi: Türkiye ve Düzey 1 Bölgeleri
Ölçeğinde Bir Uygulama. *Van Yüzüncü Yıl
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi*, 51, 211-242

Citation: Sancar, C. & Atay Polat, M.
(2021). The Relationship Between
Poverty, Unemployment and Economic
Growth: An Application for Turkey and
Nuts 1 Regions Scale, *Van Yüzüncü Yıl
University the Journal of Social Sciences
Institute*, 51, 211-242

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2006-2018 döneminde yoksulluk, işsizlik ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığını Türkiye geneli ve Düzey 1 bölgeleri ölçeğinde panel veri yöntemiyle analiz etmektir. Çalışmanın Fisher nedensellik testi bulguları, Türkiye genelinde yoksulluk oranından ekonomik büyümeye tek yönlü, yoksulluk ve işsizlik oranı arasında çift yönlü ve işsizlik ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğunu göstermektedir. Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgelerinde ekonomik büyümeden yoksulluk oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. İşsizlik ve yoksulluk oranları birbirlerini İstanbul ve Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgelerinde çift yönlü olarak etkilemektedir. Kuzeydoğu Anadolu Düzey 1 bölgesinde ekonomik büyüme ve işsizlik oranı çift yönlü bir etkileşim halindedir. Çalışma kapsamında incelenen diğer Düzey 1 bölgeleri açısından değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın sonuçları, sürdürülebilir kalkınma çabaları içerisinde ekonomik büyüme ile birlikte yoksul ve işsiz kesimlerin refah düzeyini artırıcı politika önlemlerinin gelişmekte olan ülkeler için kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, işsizlik, ekonomik büyüme, Panel Nedensellik Analizi.

Abstract

The aim of this study is to analyse whether there is a causality relationship among poverty, unemployment, and economic growth both in Turkey and at scale for Nuts 1 regions between 2006 and 2018 using panel data method. The Fischer causality test findings of the study show that there is a unilateral causality relationship from poverty to economic growth while there is a bilateral causality relationship between poverty and unemployment and while there is a bilateral causality relationship between unemployment and economic growth. It was observed that there is a unilateral causality relationship from economic growth to poverty rate in Nuts 1 regions of the Mediterranean, Eastern Anatolia and South-eastern Anatolia. The unemployment and poverty rates influence each other bilaterally in Istanbul and in South-eastern Anatolia Nuts 1 region. Economic growth and unemployment rate are in a bilateral influence condition in Nuts 1 of North-eastern Anatolia. The causality relationship among variables does not show differences in terms of other Nuts 1 regions. The findings of the study show that, economic development as well as policy precautions aiming the increase of welfare level of those suffering from poverty and from unemployment are inevitable for developing countries point of view during a sustainable development attempt.

Keywords: Poverty, unemployment, economic growth, Panel Causality Analysis.

Giriş

Yoksulluk ve işsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan hemen hemen her ülkenin mücadele ettiği makroekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Ekonomik büyümeyle birlikte yoksulluk ve işsizlik oranlarının aşağı seviyelere düşmesi teorik olarak beklenmekle birlikte, bu durum ülkelerin ekonomik koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Ekonomik büyüme ile kalkınma arasındaki en belirgin farklılıklardan biri; büyümede olarak ifade edilen üretim artışıyla birlikte ortaya çıkan hâsıla artışının sağladığı gelirin refah artışı olarak topluma yansımamasıdır. Bu nedenle de büyüyen bir ekonomide, kişiler, sınıflar ya da bölgeler arasında gelir dağılımı çarpıklıkları ortaya çıkabilir. Ekonomik büyümenin iktisat politikasının nihai hedefi kabul edilmesi durumunda, hem istihdam yaratmaması hem de toplumundaki insanların ekonomik durumlarının kötüleşmesi ve yoksullaşması söz konusu olabilir (Çaşkurlu, 2014: 43-44).

Yoksulluk salt ekonomik bir olgu olmayıp, toplumsal ve politik yönleri olan çok boyutlu bir olgudur. Yoksulluk dar anlamda bireyin yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını giderebilecek bir gelire sahip olamaması durumudur (Bilen vd., 2005: 3). Yoksulluk refahtan yoksunluk olarak da tanımlanabilir. Yoksulluk aynı zamanda güvenlik,

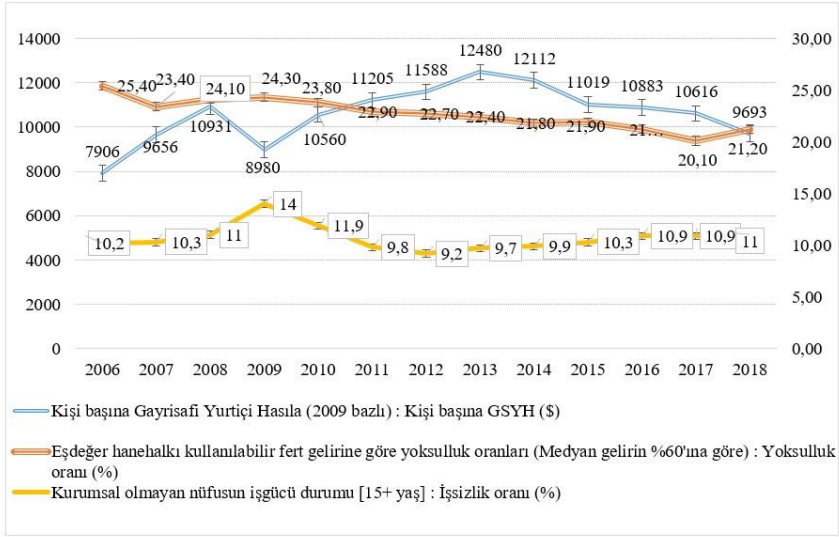
sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde fırsat eşitsizliği anlamına gelir (Wieser, 2011: 4). Ekonomik yoksulluk, bir hane halkının temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli finansal olanaklardan yoksun olmasıdır (Mowafi ve Khawaja, 2005: 260).

Yoksullukla mücadele, 21. yüzyılda ekonomilerin modern kalkınmasının birincil hedefidir (Skare ve Druzeta, 2016: 156). Yoksulluğun azaltılmasında sürdürülebilir kalkınma ve gelirin yeniden dağılımına yönelik politikalar dünya genelinde “Binyıl Kalkınma Hedefi” olarak aktif bir şekilde uygulanmıştır (Klasen, 2008: 420; Son ve Kakwani, 2004: 1). Yoksulluğun azaltılmasına yönelik iki yaklaşım vardır; ilki ekonomik büyüme, ikincisi ise doğrudan yoksulluk yardımlarıdır. İlkinde ekonomik büyümeyle birlikte yoksul insanların gelir düzeylerinde artış olur, ikinci yaklaşımda ise hükümet tarafından doğrudan olarak yoksullara yardım için dağıtım ve refah önlemleri alınmaktadır (Sasmal ve Sasmal, 2016: 606). Bu iki yaklaşım, Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak, istihdamı artırmak, işsizliği azaltmak ve yaşam kalitesini yükseltmek için güçlü bir araç olarak kullanılabilir (Turrey ve Maqbool, 2018: 52). Yoksullukla mücadelede işgücü piyasasını düzenleyici aktif istihdam politikaları da etkili olarak kullanılmaktadır. Çünkü yoksulluk işsizliğin bir işlevi olabilir ve işsizliğin yoksulluğu artırdığı varsayılır. İnsanlar işsiz kaldıklarında gelir elde edemezler ve kendilerini ve ailelerini temel gereksinimlerini sağlamaktan yoksun kalırlar. Dolayısıyla daha yüksek işsizlik oranları daha yüksek yoksulluğu beraberinde getirir (Adenike, 2014: 114).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)’ ye göre belirlenen Düzey 1 bölgeleri kapsamında yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2006-2018 dönemi için araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada panel veri yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme bağlamında Düzey 1 bölgelerini kapsayan ilk çalışma olması nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın hipotezi, yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme arasında ilişki vardır” şeklinde kurulmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra ilk bölümde Türkiye ve Düzey 1 bölgeleri kapsamında yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme göstergeleri incelenmiştir. İkinci bölümde ekonomik büyüme, işsizlik ile yoksulluk ilişkisini araştıran uluslararası ve ulusal literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, ekonometrik yöntem ve metodoloji ile çalışmanın bulguları yer almaktadır. Çalışmada elde edilen ekonometrik bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

1. Türkiye ve Düzey 1 Bölgeleri'nde Ekonomik Büyüme, Yoksulluk ve İşsizlik Göstergeleri

Ekonomik büyüme sürecinde kişi başına düşen gelirle birlikte gelir dağılımında adalet ve yoksul sayısında da aynı doğrultuda bir azalma beklenir. Bu durum ekonomik kalkınma anlamında toplumu oluşturan bireylerin refahı açısından da vaz geçilmez bir unsurdur. Grafik 1'de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin mevcut verilerine göre çalışmanın dönemini içeren 2006-2018 yılları arasında ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), yoksulluk ve işsizlik oranları yer almaktadır.

Grafik 1. Türkiye'de Yoksulluk, İşsizlik ve Kişi Başına GSYH Göstergeleri

Kaynak: www.tuik.gov.tr adresinden elde edilen verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1'den Türkiye'de kişi başına GSYH bakımından incelendiğinde; 2006 yılında 7.906 USD seviyelerinde olduğu, ekonomik konjoktüre göre zaman içinde dalgalanmalar göstererek 2013 yılında 12.480 USD ile en yüksek seviyeye yükseldiği ve 2018 yılında 9.693 USD'ye düştüğü görülmektedir. Türkiye ekonomisi bu kişi başına gelir düzeyi ile Dünya Bankası ülke sınıflandırmasına göre üst orta gelir grubu ülkeler arasında yer almaktadır. Kişi başına gelirdeki artışla birlikte ekonomik büyüme sürecinde yoksulluk ve işsizlik oranlarındaki gelişmeler toplum refahındaki değişikliklerin ortaya konulması açısından önemlidir.

Grafik 1’de çalışmanın dönemini içeren 2006-2018 yılları arasında yoksulluk ve işsizlik göstergelerinde de kişi başına GSYH rakamlarında olduğu gibi dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. Kişi başına GSYH’nin 9.656 USD yükseldiği 2006 yılında %25,40 olan yoksulluk oranı 2007 yılında %23,40’a gerilemiş, 2008 yılında kişi başına GSYH’de artış yaşanmasına (10.931 USD) rağmen yoksulluk oranı %24,10’a yükselmiştir. Kişi başına GSYH’nin en düşük seviyede (8.980 USD) ulaştığı 2009 yılında yoksulluk oranı da %24,30’ olmuştur. Türkiye’de 2010-2016 yılları arasında kişi başına GSYH ile birlikte hareket eden yoksulluk oranının dalgalanmalar göstermekle birlikte 2017 yılında %20,10’a gerilediği görülmektedir. Ekonomik açıdan daralmanın yaşandığı 2018 yılında yoksulluk oranı tekrar yükselme eğilimine girerek %21,20 olmuştur. Grafik 1’de işsizlik oranları incelendiğinde kişi başına GSYH’deki dalgalanmalara paralel olarak dalgalanmalar göstermiş ve 2009 yılında %14’le en yüksek seviyesine çıkmıştır. İşsizlik oranı 2012 yılında %9,2 iken kişi başına GSYH’nin 12.480 USD’ye kadar yükseldiği 2013 yılında artış göstererek %9.70 olmuştur. Grafik 1’de işsizlik oranlarının 2013 yılından sonra artış eğiliminde olduğu ve 2018 yılında %11 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 2, Düzey 1 bölgeleri arasında yoksul ve işsiz kişi sayılarını karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır. Grafik 3 ise Düzey 1 bölgelerinin kişi başına GSYH düzeylerini göstermektedir. Grafik 2 yoksulluk oranı göstergeleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde; İstanbul Düzey 1 bölgesinin yoksulluk oranı (%21) Türkiye ortalamasına (%21,2) yakın ve diğer bölgelerin yoksulluk oranından yüksektir. Bununla birlikte, Grafik 3 incelendiğinde TÜİK 2018 yılı verilerine göre İstanbul Düzey 1 bölgesinin kişi başına GSYH’si (16.264 USD) Türkiye’nin kişi başına GSYH ortalaması (9.360 USD) ve diğer Düzey 1 bölgelerinin kişi başına GSYH’si üzerinde seyir izlemektedir.

Grafik 2. Düzey 1 Bölgelerinde Yoksulluk ve İşsizlik Göstergeleri (2018)

Grafik 3: Düzey 1 Bölgelerinde Kişi Başına GSYH (2018)

Kaynak: www.tuik.gov.tr adresinden elde edilen verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Grafik 2 ve Grafik 3 birlikte değerlendirildiğinde; yoksulluk oranının İstanbul Düzey 1 bölgesinden sonra en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Akdeniz (%19,9), Ortadoğu Anadolu (%19,7) ve Batı Marmara (% 19,5) Düzey 1 bölgeleridir. Bu bölgeleri Güneydoğu Anadolu (%18,7), Kuzeydoğu Anadolu (%18,6), Orta Anadolu (% 18,2), Ege (%17,9), Batı Anadolu (%%17,5), Batı Karadeniz (%17,3) ve Doğu Marmara (%17) Düzey 1 bölgeleri takip etmektedir. Yoksulluk oranı en düşük olduğu bölge, Doğu Karadeniz Düzey 1 (%13,99) bölgesidir. Batı Anadolu, Doğu Marmara, Batı Marmara ve Ege bölgeleri yüksek kişi başına GSYH'ye sahip olmasına rağmen, yoksulluk oranlarının yüksek seviyede olduğu dikkat çekmektedir.

Grafik 2 işsizlik oranı bakımından değerlendirildiğinde; Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgesi en yüksek işsizlik oranına (% 18,1) sahip olan bölgedir. Grafik 3'te Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgesinin kişi başına GSYH'si (4.899 USD) Ortadoğu Anadolu Düzey 1 Bölgesi'nden (4.595 USD) sonra en düşük payı alan bölge olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgesi aynı zamanda Türkiye'de en yüksek işsizlik oranına sahip bölge konumundadır. Doğu Karadeniz Düzey 1 bölgesi kişi başına GSYH'si en düşük beşinci

bölge olmasına rağmen yoksulluk oranı (%13,9) ve işsizlik oranı (%6,2) en düşük bölge konumundadır.

2. Teorik ve Ampirik Literatür

Geleneksel kalkınma teorilerinde ekonomik büyüme yoksulluk olgusundan ayrı olarak incelenmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısının erken dönemlerinde gelir eşitsizliği ve yoksulluk süreci, “damlama- (trickle-down)” yaklaşımına dayandırılmıştır. Bu yaklaşıma göre, büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ödünleşme sürecinde büyüme ile birlikte yoksulluk otomatik olarak ortadan kalkmaktadır (Skare ve Druzeta, 2016: 157). Damlama yaklaşımı, 1950'ler ve 1960'larda hakim ekonomik gelişme düşüncesiydi. Bu yaklaşım, zenginlerden fakirlere kendi rızasıyla gerçekleşen dikey bir akış anlamına gelir. Ekonomik büyümenin faydaları önce zenginlere yönelir, daha sonra ikinci turda zenginler kazançlarını harcamaya başladığında yoksullar faydalanmaya başlar. Böylece, yoksullar ekonomik büyümeden sadece dolaylı olarak zenginlerden gelen dikey bir akış yoluyla faydalanır. Bu durum yoksullara giden büyümenin oransal faydalarının her zaman daha az olacağı ve yoksulların toplam faydanın ancak küçük bir bölümüne sahip olabileceği anlamına gelir (Kakwani ve Pernia, 2000: 2).

1950' li yıllardan itibaren geliştirilen teorilerde gelir eşitsizliği ve yoksulluk bağlamında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kuznets (1955), Amerika, İngiltere ve Almanya için yaptığı bir çalışmada ekonomik büyümenin ilk evrelerinde gelir eşitsizliğinin artacağını, ekonomik büyümenin ileriki aşamalarında eşitsizliğin azalacağını savunmuştur. Kuznets'e göre(1955) ekonomik büyümenin ilk aşamalarıyla ilerleyen aşamalarında gelir eşitsizliğinin izlediği bu yol ters U şeklindedir. Kuznets' in tarım ve sanayiden oluşan iki sektörlü modelinde sanayi sektöründe kişi başına gelir tarım sektöründeki kişi başına gelirden daha yüksektir. Ancak tarım sektöründe kişi başına gelir sanayi sektörüne oranla eşit dağılım göstermektedir. Bu anlamda ekonomik büyümenin ilk aşamalarında sanayi sektörüne geçişle birlikte kişi başına gelir artmakta, ancak gelir eşitsizliği de artmaktadır (Kuznets, 1955: 14-17). Kuznets'in bu varsayımlar altında oluşturduğu hipoteze göre, nüfus büyük ölçüde tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru kayarken eşitsizlik artmaktadır (Topuz ve Dağdemir, 2016: 119). Nurkse'nin (1952) “Kapalı Çember Kuramı”na göre ise yoksulluk kendini devamlı olarak yineleyen, ancak her defasında yine başlangıç noktasına dönen hareketlerin sonucudur. Her başlangıcın gelişmeyi önleyici faktörler nedeniyle dairesel bir yol izleyip tekrar aynı noktaya gelmesi, yoksulluktan kurtulma sürecinin önünü devamlı tıkamaktadır. Rostow (1966), iktisadi kalkınmanın geleneksel toplum, kalkışa

hazırlık, kalkış ve olgunluğa geçiş olmak üzere beş aşamada gerçekleşeceğini; tüm toplumların bu aşamaları birer birer geçip ve yoksulluktan kurtularak günümüzün gelişmiş toplumlarının yapısına ulaşacaklarını savunmuştur (Solmaz, 2008: 4-6). Ancak 1970'lerde yüksek büyüme performansına rağmen, 1980 ve 1990'lı yılların sonlarında yoksulluk ve işsizlik oranları ve gelir eşitsizliğinde görülen önemli artışlar ekonomik büyüme ve yoksulluk olgusunun birbirinden ayrı olarak ele alınmanın mümkün olmadığını göstermiştir. İktisat literatüründe bu iki olgu ile ilgili bağlantılı yaklaşımlar sunulmaya başlanmıştır (Skare ve Druzeta, 2016: 157).

Meier ve Stigliz'e (2000) göre ekonomik büyüme bağlamında sadece milli gelirdeki artışa dayanan bir strateji ancak gelir eşitsizliğinin azaltılması amaçlandığında yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olabilecektir (Meier ve Stigliz, 2000: 184). Bu doğrultuda büyümenin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesini benimseyen kalkınma düşünürleri yeni bir yaklaşım olan "yoksul yanlısı büyüme" (pro-poor growth) kavramı üzerinde yoğunlaşmışlardır (Gündoğan, 2008: 50). Yoksul yanlısı büyüme yaklaşımının temel dayanağı toplumdaki hiç kimsenin ekonomik ve sosyal anlamda tatmin edici bir hayattan asgari olandan daha yoksun olmamasıdır. Yoksulların yoksulluktan çok daha düşük refahı vardır, çünkü hayatın asgari temel gereksinimlerini karşılamak için kaynakları yetersizdir. Yoksullar ve zenginler arasındaki refah boşluğu ancak hükümetlerin genel refahı teşvik edici stratejilerle en aza indirgenebilir (Kakwani ve Pernia, 2000: 3).

Yoksul yanlısı büyüme yaklaşımı 2000'li yılların başından itibaren "Kapsayıcı Büyüme" ile yeni bir boyut kazanmıştır. Kapsayıcı büyüme yaklaşımı, yoksul yanlısı büyümenin mutlak tanımıyla uyumludur ve sadece gelirin dağıtımını konusuna odaklanarak bu yaklaşımın ötesine geçmektedir. Kapsayıcı büyümenin belirleyicileri, makro ekonomik istikrar, kilit öneme sahip beşeri sermaye ve yapısal değişikliklerdir (Anand vd., 2013: 16).

Yoksulluk ile ekonomik büyüme üzerine ulusal ve uluslararası ampirik literatür incelendiğinde birinci grup çalışmaların bazılarında sadece ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişki ele alınırken, bazı çalışmalarda bu iki değişkenin yanısıra gelir eşitsizliği göstergelerinin ampirik analizlere dahil edildiği görülmektedir. İkinci grup çalışmalarda, yoksulluk ile işsizlik olguları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Üçüncü grup çalışmalarda, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilere odaklanılmıştır. Çalışmada, ulusal ve uluslararası literatür değişkenler arasındaki bu üç sınıflandırma gözönüne alınarak ele alınmıştır.

Yoksulluk ile ekonomik büyüme ilişkisi üzerine uluslararası literatürde; Wodon (1999), Bangladeş için yapmış olduğu çalışmada 1983-1996 yılları arasında ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, büyümenin hem kentsel hem de kırsal alanlarda yoksulluğu azalttığını göstermektedir. Büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha baskındır. Ancak kentsel alanlarda ekonomik büyüme ile birlikte gelir eşitsizliği artmaktadır. Stevans ve Sessions (2002), Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ekonomik anlamda genişleme dönemleri olan 1960, 1970, 1980 ve 1990'lı yıllarda büyüme ve yoksulluk ilişkisini Hata Düzeltme Modeli (Error correction Model- ECM) analizi ile araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, ekonomik büyümedeki artışların yoksulluk oranındaki düşüşlerle önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, 1980'li yıllar süresince artan GSYH büyümesinin yoksulluktaki değişimlere etkisinin diğer genişleme dönemlerine göre % 1,23 daha yüksek olduğu görülmüştür.

Dollar ve Kraay (2002), 80 ülkeyi kapsayan çalışmalarında 1950-1999 dönemi verileriyle ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisini panel regresyon yöntemi ile araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, kişi başına düşen gelirdeki büyüme oranı ile yoksulların gelirindeki artış oranı arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermiştir. Başka bir çalışmada Stevans ve Sessions (2008), ABD ekonomisi için ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisini araştırdıkları çalışmanın ECM analizi bulguları ekonomik gerileme döneminde büyümenin yoksulluk üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını göstermiştir. Çalışmada ekonomik büyümedeki bir birimlik artışın yoksulluk düzeyini; 1960'lı yıllarda % 2.33, 1970'li yıllarda % 1.55, 1980'li yıllarda % 1.81, 1990'lı yıllarda % 2.14 ve 2000'li yıllarda % 2.18 oranında düşürdüğü sonucuna varılmıştır. Wieser (2011), gelişmekte olan 65 ülke için 1983 -2009 yılları arasında yoksulluğun büyüme esnekliğini belirlemeye yönelik çalışmasında tekli ve çoklu regresyon tahmin yöntemlerini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, yoksulluğu azaltmaya çalışan gelişmekte olan bir ülkede öncelikle ekonomik büyümeye odaklanılması, ikincisi bu stratejiyi beşeri sermayeyi ve ticari açıklığı artırmaya yönelik politikalarla desteklemenin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir.

Ulusal literatürde ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği ilişkisini araştıran Erkal vd. (2015), seçilmiş Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri için 1998-2010 dönemi verileri panel veri yöntemiyle analiz araştırmışlardır. Çalışmanın ampirik bulguları, gelir eşitsizliğindeki bir birimlik artışın yoksulluğu 0.699 birim, büyümeyi ise 0.001 birim arttırdığını göstermiştir. Çalışmadan elde edilen

sonuçlar, gelir eşitsizliğindeki artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluğun büyümeye yol açtığını göstermiştir.

Evcim vd. (2019), ekonomik büyüme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği ilişkisini 2006-2017 döneminde Türkiye'nin İBBS'na göre belirlenen 11 Düzey 1 bölgesi için Panel Fisher nedensellik testi ile araştırmışlardır. Çalışmanın nedensellik analizi bulgularına göre, Türkiye geneli için yoksulluktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinde kişi başına düşen gelir ile yoksulluk oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akdeniz, Batı Anadolu, Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen gelirden yoksulluk oranına doğru, Batı Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoksulluk oranından kişi başına düşen gelire doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, çalışmada Türkiye'de ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 1. Yoksulluk ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür Özeti

Yazar/lar	Ülke/ülke Grupları	Dönem	Yöntem	Bulgular
Wodon (1999)	Bangladeş	1983-1996	Panel Veri	Büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha baskındır.
Stevans ve Sessions (2002)	ABD	1960-1990	ECM	1980'li yıllarda GSYH'deki büyümenin yoksulluktaki değişimlere etkisinin diğer genişleme dönemlerine göre % 1,23 daha yüksektir.
Dollar ve Kraay (2002)	80 Ülke	1950-1999	Panel Regresyon	Kişi başına GSYH'daki büyüme oranı ile yoksulların gelirindeki artış oranı arasında doğrusal bir ilişki vardır.
Stevans ve Sessions (2008)	ABD	1960-2000	ECM	Ekonomik büyümedeki bir birimlik artış yoksulluk düzeyini; 1960'lı yıllarda % 2.33, 1970'li yıllarda % 1.55, 1980'li yıllarda % 1.81,

					1990'lı yıllarda % 2.14 ve 2000'li yıllarda % 2.18 oranında aşağı çekmiştir.
Wieser (2011)	65 ülke	1983 - 2009	-	Tekli ve Çoklu Regresyon	Ekonomik büyümedeki artışlar yoksulluğu azaltmaktadır.
Erkal (2015)	vd. Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri	1998-2010		Panel Veri	Gelir eşitsizliğindeki 1 birimlik artışın yoksulluğu 0.699 birim, büyümeyi ise 0.001 birim arttırdığı tespit edilmiştir. Gelir eşitsizliğindeki artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk büyümeye yol açmaktadır.
Evcim (2019)	vd. Türkiye	2006-2017		Panel Fisher Nedensellik	Türkiye: Yoksulluk→ Büyüme Batı Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi: Büyüme ↔ Yoksulluk Akdeniz, Doğu Marmara, Güneydoğu Anadolu: Büyüme → Yoksulluk Batı Karadeniz: Yoksulluk→ Büyüme

Yoksulluk ve işsizlik ilişkisi üzerine uluslararası ve ulusal ampirik literatürde incelendiğinde; Khan ve Senhadji (2001), işsizlik, yoksulluk ve enflasyon arasındaki ilişkisiyi geliştirmiş ve geliştirmekte olan 140 ülke için 1960-1998 dönemi verileriyle SVAR (Structural Vector Autoregression) yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, işsizlik ve enflasyon yoksulluk oranını geliştirmiş ülkelerde % 1-3 oranında, geliştirmekte olan ülkelerde % 11-12 oranında artırdığını göstermiştir. Defina (2004), ABD için 1991-2001 döneminde makro ekonomik faktörlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini regresyon analizi ile incelemiştir. Çalışmanın bulguları, kişi başına reel gelirdeki artışın yoksulluk oranını düşürdüğü, işsizlik oranının ise yoksulluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

Gillani vd. (2009), Pakistan'da işsizlik, yoksulluk, enflasyon ve suç oranı çeşitli ekonomik göstergeler suç arasındaki ilişkiyi 1975-2007 verileriyle Johansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testi ile araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, suç, işsizlik,

yoksulluk ve enflasyon arasında uzun vadeli eşbütünlük ilişkisinin varlığına dair kanıt sunmaktadır. Granger nedensellik Toda-Yamamoto nedensellik prosedürü ile test edilmiştir. Nedensellik sonuçları, Pakistan'da işsizlik ve enflasyondan yoksulluğa doğru nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Aiyedogbon ve Ohwofasa (2012), Nijerya'da yoksulluk ve genç işsizliği arasındaki ilişkiyi 1987-2011 dönemi verileriyle Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares- OLS) tahmin yöntemi ile araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları yoksulluk ve işsizlik arasında güçlü bir pozitif ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Adenike (2014), Nijerya'da 1977-2010 döneminde işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ECM, OLS ve Granger nedensellik testleri ile araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, yoksulluk ile işsizlik arasında uzun vadeli bir eşbütünlük ilişkisinin olduğu, işsizlik oranındaki % 5'lik bir artışın yoksullukta % 70'in üzerinde bir artışa yol açacağını göstermektedir. Ancak iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermiştir. Muhammad ve David (2019), Nijerya'nın Nijer Eyalet'inde stratejik öneme sahip üç bölgeye ait 102 kesitsel veriyi kullanarak işsizlik ve yoksulluk ilişkisini tanımlayıcı istatistik ve lojistik regresyon modeli ile araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, yoksulluk ve işsizlik arasında orantılı bir ilişkinin varlığını göstermiştir. Öyleki, işsizlik oranında 1.06 birimlik artış yoksulluk oranında % 23'lük bir artışa neden olmaktadır. Ayrıca, yoksulluktaki sapmaların yaklaşık % 21'inin hanehalkının işsizlik, eğitim durumu ve gelir düzeyi ile açıklanabileceği sonucuna varılmıştır.

Ulusal literatürde yoksulluk ve işsizlik ilişkisini ampirik olarak inceleyen çalışma sayısı sınırlıdır. Örneğin; Bölükbaş (2019) çalışmada, genç işsizlik ve yoksulluk ilişkisini Türkiye'de İİBS'na göre belirlenen Düzey 1 bölgeleri için 2006-2017 dönemi verileriyle panel nedensellik testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın nedensellik analizi bulguları, Türkiye ekonomisinde genç işsizlikle yoksulluk arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi içerisinde olduğunu göstermiştir. İki değişken arasındaki ilişki TR1 ve TR5 Düzey 1 bölgeleri arasında çift yönlü, TR8 ve TRB Düzey 1 bölgelerinde yoksulluktan kadın genç işsizliğe doğru tek yönlü, TR3, TR4 ve TR7 Düzey 1 bölgelerinde kadın genç işsizliğinden yoksulluğa doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. TR2, TR6, TR9, TRA ve TRC Düzey 1 bölgelerinde işsizlik ve yoksulluk arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Tablo 2. Yoksulluk ve İşsizlik İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür Özeti

Yazar/lar	Ülke/ülke Grupları	Dönem	Yöntem	Bulgular
Khan ve Senhadji (2001)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan 140 Ülke	1960-1998	GLS	İşsizlik ve enflasyon gelişmiş ülkeler için yoksulluk oranını % 1-3 oranında, gelişmekte olan ülkeler için % 11-12 oranında artırmaktadır.
Defina (2004)	ABD	1991-2001	Regresyon Analizi	İşsizlik oranının yoksulluk üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
Gillani vd. (2009)	Pakistan	1975-2007	Toda-Yamamoto Nedensellik	İşsizlik → Yoksulluk
Aiyedogban ve Ohwofasa (2012)	Nijerya	1987-2011	OLS	Yoksulluk ve işsizlik arasında güçlü bir pozitif ilişki vardır.
Adenike (2014)	Nijerya	1977-2010	ECM OLS Granger Nedensellik	İşsizlik oranındaki % 5'lik bir artış yoksulluk düzeyinde % 70'in üzerinde bir artışa yol açmaktadır. İşsizlik ve yoksulluk arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
Muhammad ve David (2019)	Nijer Ayaleti	1950-1999	Logit Model	İşsizlik oranında 1.06 birimlik artış yoksulluk oranında % 23'lük bir artışa neden olmaktadır.
Bölükbaş (2019)	Türkiye ve 12 Düzey 1 Bölgesi	2006-2017	Panel Nedensellik	Türkiye: İşsizlik ↔ Yoksulluk TR1 ve TR5 : ↔ Yoksulluk TR8 ve TRB: Yoksulluk → İşsizlik TR3, TR4 ve TR7: İşsizlik → Yoksulluk TR2, TR6, TR9, TRA ve TRC: İşsizlik ↗ Yoksulluk

Üçüncü grup literatür araştırması ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisini araştıran çalışmalardan oluşmaktadır. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki negatif korelasyon ilk olarak Okun (1962) tarafından vurgulanmıştır. Okun'un orijinal tahmininde, ABD ekonomisinde 1947-1960 döneminde reel çıktı düzeyindeki %1'lik artışın işsizliği yaklaşık %0,3 puan azalttığı görülmüştür (Pizzo, 2019: 1). Literatürdeki çalışmalar çoğunlukla Okun'un çalışmasına paralel kanıtlar önermiştir. Literatürdeki bu çalışmaları ikiye ayırmak mümkündür. Birinci çalışma grubu, ekonomik büyüme ve işsizlik arasında simetrik bir bağ kurarken, ikinci grup çalışmalar işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki asimetrik ilişkiyi tartışmaktadır. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki asimetrik ilişkiyi destekleyen çalışmaların çoğunda, ana düşünce ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisinin ekonomik gerileme

dönemlerinde ekonomik genişleme dönemlerine göre daha yoğun olmasındır (Khrais ve Al-Wadi, 2016: 19).

Cuaresma (2003), ABD ekonomisinin 1965:Q1–1999:Q1 dönemi verilerini kullandığı çalışmasında işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Hodrick-Prescott (HP) filtresi ve iki değişkenli yapısal zaman serisi modeli ile araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, ekonomik daralma dönemlerinde ekonomik büyüme ve işsizlik arasında asimetrik ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca, GSYH'deki % 1'lik azalma işsizlikte yaklaşık % 0,45'lik bir artışa, GSYH'de % 1'lik artış işsizlikte % 0,2 oranında azalmaya yol açtığı sonucuna varılmıştır. Gökteş Yılmaz (2005), 1978-2004 döneminde Türkiye ekonomisinde işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini Granger ve Hsiao nedensellik testleriyle araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir.

Malley ve Molana (2008), G7 ülkelerinde ekonomik büyüme ile işsizlik ilişkisini 1996:Q1–2001:Q4 için Kalman filtre yöntemini ile araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki asimetrik ilişkininin Almanya'da daha belirgin olduğunu göstermiştir. Ceylan ve Şahin (2010), işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini 1950-2007 dönemi için TAR ve M-TAR modellerini içeren ko-entegrasyon analizi ile araştırmıştır. Çalışmanın ampirik bulguları, Türkiye ekonomisinde incelenen dönemde reel çıktının genişleme döneminde büyümenin işsizliği azaltma etkisi ile daralma döneminde işsizliği artırma etkisinin aynı olmadığı ve uzun dönemde değişkenler arasındaki ilişkinin asimetrik olduğunu göstermiştir.

Pierdzioch vd. (2011), işsizlik oranı ve reel çıktı büyüme oranındaki değişimlerin Okun yasası ile tutarlı olup olmadığını G7 ülkelerinin 1989-2007 dönemi için panel veri yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışmanın ampirik bulguları, reel çıktı büyüme oranı ve işsizlik oranı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Kreishan (2011), Ürdün ekonomisinde işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini 1970-2008 dönemi için zaman serisi analiziyle araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, işsizlik ve toplam çıktı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir. Çalışmada, ampirik sonuçlar Okun yasasının Ürdün için teyid edilemeyeceğini ve ekonomik büyümedeki eksikliğin Ürdün'deki işsizlik problemini açıklamada yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Khrais ve Al-Wadi (2016), MENA ülkelerinde 1990-2016 döneminde GSYH büyümesi ve işsizlik arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, GSYH'daki bir birimlik artışın panele dahil ülkelerde işsizliği 0.009 birim düşürdüğünü göstermiştir. Bu nedenle

MENA ülkelerinde işsizliği GSYH dışında etkileyen başka bir faktör olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Arı (2016), Türkiye’de 1980-2014 döneminde ekonomik büyüme ve şizlik oranı arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Bayer ve Hanck (2012) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi ile sınamıştır. Çalışmanın eşbütünleşme testi sonuçları iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını göstermiştir. Çalışmanın Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testi sonuçları, ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasında herhangi bir nedensellik ikşkisi olmadığını ve bu nedenle incelenen dönemde istihdam yaratmayan büyümenin sözkonusu olduğunu göstermiştir. Soylu vd. (2018), Doğu Avrupa Ülkelerinde 1992-2014 dönemi için ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Havuzlanmış Panel veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışmanın ampirik bulguları, GSYH'deki % 1'lik artışın Doğu Avrupa Ülkelerinde işsizlik oranını % 0,08 düşüreceğini göstermiştir.

Bağcı ve Börü (2018), Türkiye ekonmisinin üç farklı döneminde (1960-1979, 1980 -1999, 2000-2016) işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini Granger nedensellik analizi ile incelemiştir. Çalışmanın ampirik sonuçları, 1960-1979 ve 1980-1999 dönemlerinde ekonomik büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü, 1980 -1999 döneminde işsizlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğunu göstermiştir. Erdoğan vd. (2019), Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1923-2015 dönemi verileriyle parçalı regresyon yöntemiyle araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, Türkiye ekonomisinde işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki asimetrik ilişkinin 1990’lı yıllardan sonra geçerli olduğunu göstermiştir. Ancak fark modeline göre %7, açıklık modeline göre ise %5’i aşan büyüme oranlarının işsizlik oranını azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür Özeti

Yazar/lar	Ülke/ülke Grupları	Dönem	Yöntem	Bulgular
Cuaresma (2003)	ABD	1965:Q1– 1999:Q1	HP filtre, Zaman Serisi	GSYH’deki % 1’lik azalma işsizlikte yaklaşık % 0,45’lik bir artışa, GSYH’de % 1’lik bir artış işsizlikte % 0.2 oranında azalmaya yol açmaktadır.
Göktaş Yılmaz (2005)	Türkiye	1978- 2004	Granger, Hsiao nedensellik	İşsizlik → Büyüme

Malley ve Molana (2008)	G7 Ülkeleri	1996Q1–2001Q4	Kalman filitre	Ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki asimetrik ilişki Almanya’da daha belirgindir.
Pierdzioch vd. (2011)	G7 Ülkeleri	1989-2007	Panel Veri	Reel çıktı büyüme oranı ve işsizlik oranı arasında negatif bir ilişki vardır.
Ceylan ve Şahin (2010)	Türkiye	1950-2007	TAR ve M-TAR Modelleri	İşsizlik ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde asimetrik bir ilişki vardır.
Kreishan (2011)	Ürdün	1970-2008	Zaman Serisi	İlişki yoktur.
Khrais ve Al-Wadi (2016)	MENA Ülkeleri	1990-2016	Panel Veri	GSYH’deki bir birimlik artış işsizliği 0.009 birim düşürmektedir.
Arı (2016)	Türkiye	1980-2014	Bayer- Hanck Eşbütünleşme	İstihdam yaratmayan büyüme sözkonusudur.
Bağcı ve Börü (2018)	Türkiye	1960-1979, 1980-1999, 2000-2016	Granger Nedensellik	1960-1979 Dönemi: Büyüme→İşsizlik 1980-1999 Dönemi: Büyüme→İşsizlik 1980 – 1999 Dönemi: İşsizlik→ Büyüme
Soylu vd. (2018)	Doğu Avrupa Ülkeleri	1992-2014	Panel Veri	GSYH’deki % 1’lik artış işsizlik oranını% 0,08 düşürmektedir.
Erdogan vd. (2019)	Türkiye	1923-2015	Parçalı Regresyon	Fark modeline göre %7, açıklık modeline göre ise %5’i aşan büyüme oranları işsizlik oranını azaltabilir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Veri Seti

Bu çalışmada, Türkiye’deki Düzey 1 bölgelerinde kişi başı GSYH, işsizlik ve yoksulluk ilişkisi 2006-2018 yılları için analiz edilmiştir. Bu çerçevede TÜİK’ten derlenen Düzey 1 sınıflandırmasına ait 12 alt bölgede kişi başına GSYH, işsizlik oranı ve yoksulluk oranı verileri analize dahil edilmiştir. Değişkenlerin logaritmik dönüşümü gerçekleştirilerek analizler yapılmıştır. Ekonometrik analizlerde kullanılan değişkenlerin açıklamaları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Değişken	Açıklama	İncelenen Dönem	Kaynak
Ekonomik Büyüme	Kişi başına GSYH (2009 bazlı) : (\$)	2006-2018	TÜİK
Yoksulluk Oranı	Medyan gelirin %60'ına göre yoksulluk oranı (%)	2006-2018	TÜİK
İşsizlik Oranı	Kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu [15+ yaş] : İşsizlik oranı (%)	2006-2018	TÜİK

3.2. Ekonometrik Yöntem ve Bulguları

Düzey 1 bölgelerinde yoksulluk, ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisini incelemeyi amaçladığımız çalışmada panel nedensellik testinden yararlanılmıştır. Analizler üç aşamayı takip etmiştir. İlk aşamada seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla yararlanılan CD testi, ikinci aşamada ADF panel birim kök testleri yapılmıştır. Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini sınamak amacıyla Emirmahmutoğlu ve Köse'nin (2011) geliştirmiş olduğu Fisher panel nedensellik testi kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında kurulan modeller ve bu modellerin ifade ettiği nedensellik ilişkisi aşağıda yer almaktadır:

$$\text{Model 1: } \ln\text{GSYH}_{it} = \delta_0 + \delta_1 \ln\text{yoksulluk}_{it} + u_{it} \quad (1) \quad \text{Yoksulluk} \rightarrow \text{GSYH}$$

$$\text{Model 2: } \ln\text{yoksulluk}_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln\text{GSYH}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2) \quad \text{GSYH} \rightarrow \text{Yoksulluk}$$

$$\text{Model 3: } \ln\text{işsizlik}_{it} = \Theta_0 + \Theta_1 \ln\text{yoksulluk}_{it} + w_{it} \quad (3) \quad \text{Yoksulluk} \rightarrow \text{İşsizlik}$$

$$\text{Model 4: } \ln\text{yoksulluk}_{it} = \lambda_0 + \lambda_1 \ln\text{işsizlik}_{it} + v_{it} \quad (4) \quad \text{İşsizlik} \rightarrow \text{Yoksulluk}$$

$$\text{Model 5: } \ln\text{işsizlik}_{it} = \phi_0 + \phi_1 \ln\text{GSYH}_{it} + e_{it} \quad (5) \quad \text{GSYH} \rightarrow \text{İşsizlik}$$

$$\text{Model 6: } \ln\text{GSYH}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln\text{işsizlik}_{it} + \pi_{it} \quad (6) \quad \text{İşsizlik} \rightarrow \text{GSYH}$$

($i=1, 2, 3, \dots, 10$ şeklinde kesit veri boyutu ve $t=2006, 2007, 2008, \dots, 2018$ şeklinde zaman boyutu).

Bu modellerde $\ln\text{GSYH}$ değişkeni kişi başına GSYH (dolar cinsinden), $\ln\text{yoksulluk}$ değişkeni yoksulluk oranını (% olarak) ve $\ln\text{işsizlik}$ değişkeni ise işsizlik oranını (% olarak) ifade etmektedir. Ayrıca, modellerde yer alan $\delta_0, \beta_0, \alpha_0, \Theta_0, \phi_0$ ve λ_0 işaretleri sabit katsayıları; $\delta_1, \beta_1, \alpha_1, \lambda_1, \phi_1$ ve Θ_1 işaretleri esneklik katsayılarını ve $u, \pi, \varepsilon, v, e$ ve w işaretleri ise hata terimlerini simgelemektedir.

3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi ve Bulguları

Panel Veri Analizleri Uygulanırken Seriler Arasındaki yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi sonraki aşamada yapılacak birim kök testlerinin belirlenmesi için gereklidir. Bu çalışmada yatay kesitler (bölgeler) arasındaki bağımlılığın varlığı; Breusch-Pagan (1980), Pesaran ve Yamagata (2008) ve LM_{adj} Pesaran vd. (2008) testleri kullanılarak araştırılmıştır.

Serilerde yatay kesit bağımlılığının varlığı panelin zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olması durumunda Breusch-Pagan (1980) CD_{lm1} testiyle; panelin zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olması durumunda Pesaran (2004) CD testiyle ve zaman boyutunun yatay kesit boyutuna eşit olması durumunda ise Pesaran (2004) CD_{lm2} testiyle incelenebilmektedir. Fakat Breusch-Pagan (1980) LM testinde grup ortalamasının sıfır olması ve bireysel ortalamasının sıfırdan farklı olması durumlarında sapmalı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sapmanın düzeltilmesi amacıyla Pesaran vd. (2008) test istatistiğine varyansı ve ortalamayı eklemiştir. Dolayısıyla $N>T$ ve $T>N$ durumunda kullanılabilen bu testin ismi düzeltilmiş LM testi (LM_{adj}) olarak bilinmektedir (Özyıldız vd., 2018: 342).

Düzeltilmiş LM testinin hipotezleri ise aşağıdaki gibidir:

H_0 : Bölgeler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Bölgeler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır.

Yatay kesit bağımlılığının test edilmesi amacıyla başlayan analizlerde bölge sayısı 10 iken zaman boyutunun 11 (yani $N>T$) olması durumunda Pesaran (2004) CD ve LM_{adj} sonuçları dikkate alınabilir. İlgili testin bulguları Tablo 4’de verilmiştir. Ancak yatay kesit bağımlılığı testlerinde CD testinin sapmalı sonuçlar verebilmesi durumundan dolayı LM_{adj} testinin sonuçlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 5. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Test		Model 1 Yoksulluk → GSYH	Model 2 GSYH→ Yoksulluk	Model 3 Yoksulluk → İşsizlik	Model 4 İşsizlik→ Yoksulluk	Model 5 GSYH → İşsizlik	Model 6 İşsizlik → GSYH
CD_{lm1} (BP, 1980)	Test İst.	162.965	410.887	100.689	200.591	475.500	182.509
	P-Değeri	0.0000*	0.0000*	0.004*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
CD_{lm2} (Pesaran 2004)	Test İst.	8.440	30.019	3.019	11.715	35.642	10.141
	P-Değeri	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
CD	Test İst.	7.812	19.751	5.459	10.271	21.384	9.247

(Pesaran, 2004)	<i>P-Değeri</i>	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*
LM _{adj} (Pesaran vd., 2008)	<i>Test İst. P-Değeri</i>	16.703	20.298	11.496	15.589	15.186	13.554
		0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0000*

Not: *, ** ve *** serilerin sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde kesitler arasında bağımlılığın olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te yatay kesit bağımlılığı testi bulguları, sıfır hipotezinin reddedilmesine yani "Bölgeler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır" alternatif hipotezinin kabul edilmesine sebep olmaktadır. Değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı içermesinden hareketle herhangi bir Düzey-1 bölgesinde meydana gelecek bir şokun diğer bölgeleri de etkileyeceği söylenebilir. Sonraki aşamada ADF testinden yararlanılarak durağanlık sınavı yapılmıştır.

3.2.2. Birim Kök Testi ve Bulguları

Bu çalışmanın birim kök sınavında birinci kuşak testlerin çeşitli dönüşümlerle birimler arası korelasyonu göz önüne alacak şekilde düzeltildiği (Yerdelen Tatoğlu, 2017, s.67) ve her bir yatay kesit için maksimum bütünleşme seviyesini veren ADF testinden yararlanılmıştır.

ADF testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

$H_0: \lambda_i=0$ (bütün i 'ler birim kök içermektedir)

$H_1: \lambda_i<0$ (en az bir i durağandır)

Tablo 6'da yoksulluk, ekonomik büyüme ve işsizlik değişkenleri için ADF birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6. Yoksulluk, Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Değişkenleri İçin ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Bölge ler ¹	Yoksulluk		GSYH		İşsizlik		Yo ksu llu k- GS YH	Yo ksu llu k- İşsi zlik	GSY H- İşsi zlik
	Düze y	Birinci Fark	Düze y	Birinci Fark	Düze y	Birinci Fark	dm ax _{1i}	dm ax _{2i}	dm ax _{3i}
TRA	- 2.845	- 3.459***	- 1.616	- 4.461* *	- 1.793	- 2.766***	1	1	1

¹ TRA: Kuzeydoğu Anadolu, TRB: Ortadoğu Anadolu, TRC: Güneydoğu Anadolu, TR1: İstanbul, TR2: Batı Marmara, TR3: Ege, TR4: Doğu Marmara, TR5: Batı Anadolu, TR6: Akdeniz, TR7: Orta Anadolu, TR8: Batı Karadeniz, TR9: Doğu Karadeniz

TRB	- 3.892 ***	- 4.576***	- 1.468	- 4.162* *	-1.970	-1.201	1	1	1
TRC	- 3.650 ***	- 4.428***	- 1.503	- 4.435* *	-0.089	-3.217***	1	1	1
TR1	- 4.496 ***	- 6.903***	- 2.23 4	- 4.597**	-1.131	-2.942***	1	1	1
TR2	- 2.402	- 3.992***	- 2.15 6	- 5.169**	-4.291***	-5.410***	1	1	1
TR3	- 5.378 ***	- 6.645***	- 1.96 1	- 4.072**	-2.339	-3.276***	1	1	1
TR4	- 6.279 4***	- 7.986***	- 2.15 2	- 3.902** *	-2.050	-3.238***	1	1	1
TR5	- 3.301	- 9.811***	- 2.42 3	- 5.598** *	2.60 5	-2.271	1	1	1
TR6	- 3.970 ***	- 4.815***	- -2.46	- 4.933** *	3.55 3***	-3.241***	1	1	1
TR7	- 3.543 ***	- 4.440***	- -570	- 4.365** *	0.91 0	-3.241***	1	1	1
TR8	- 4.761 ***	- 5.619***	- -1.09	- 4.445** *	0.91 0	-2.859***	1	1	1
TR9	- 5.648 ***	- 14.468** *	- -1.35	- 4.600** *	1.87 6	-2.935***	1	1	1

Not: *** işareti %10 anlamlılık düzeyinde serilerin durağan olduğunu göstermektedir.

ADF testinden yararlanarak Düzey 1 alt bölgeleri için serilerin durağanlığının incelendiği Tablo 6'da düzey ve birinci farkları için alternatif durumlar gösterilmiştir. Bu bulgular, işsizlik değişkeni için TRB ve TR8 bölgelerinde birim kökün olduğunu kanıtlamıştır. Dolayısıyla bu testten sonra ele alınan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen nedensellik testinde bu bölgeler model dışında tutularak, geriye kalan 10 Düzey 1 bölgesi için analizler gerçekleştirilmiştir. Bütün bölgeler için maksimum bütünleşme seviyesi (dmax) 1 olarak tespit edilmiştir.

3.2.3. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi ve Bulguları

Bu başlıkta yoksulluk, ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisi arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen Fisher Panel nedensellik testinden faydalanılmıştır. Bu nedensellik testi serilerin I(0) ve I(1) gibi farklı düzeylerde durağanlık durumlarında kullanılabilir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011: 872).

Nedensellik testinde ilk olarak Panel VAR tahmini ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmekte (k) ve akabinde p gecikme için en yüksek bütünleşme derecesinin bulunduğu değışkene ait maksimum bütünleşme seviyesi (dmax) eklenmektedir. Son olarak (p+dmax) gecikmede Panel VAR modelinin tahminine ulaşılmaktadır (Şahin ve Durmuş, 2019: 195).

Nedensellik testinin tahmininde kurulan VAR modeli aşağıdaki gibidir:

$$x_{i,t} = \varphi_i^x + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{11,ij}x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{12,ij}y_{i,t-j} + \varphi_{i,t}^x \quad (7)$$

$$y_{i,t} = \varphi_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{21,ij}x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{22,ij}y_{i,t-j} + \varphi_{i,t}^y \quad (8)$$

Analizde kullandığımız nedensellik testinin hipotezleri ise aşağıda yer almıştır:

H₀: Granger nedensellik yoktur.

H₁: Granger nedensellik vardır.

Nedensellik testinin sonuçları yoksulluk-ekonomik büyüme, yoksulluk-işsizlik ve ekonomik büyüme-işsizlik kategorilerine ayrılarak analiz edilmiştir.

3.2.3.1. Yoksulluk ve Ekonomik Büyüme

Tablo 7'de yoksulluk ve ekonomik büyüme arasındaki panel nedensellik testine ait bilgiler, istatistik değeri ve olasılık değeri içerecek şekilde sunulmuştur.

Tablo 7. Yoksulluk ve Ekonomik Büyüme İçin Nedensellik Testi Bulguları

Bölgeler	Gecikme Sayısı	Model 1 Yoksulluk→GSYH	Olasılık değeri	Model 2 GSYH→Yoksulluk	Olasılık değeri
	k _i	Wald		Wald	
TRA	1	0.095	0.764	0.169	0.689
TRC	1	2.570	0.139	0.003	0.950
TR1	1	5.571	0.039**	1.000	0.340
TR2	1	1.523	0.245	3.828	0.078***
TR3	1	0.000	0.994	0.021	0.886
TR4	1	0.0005	0.982	0.031	0.861

TR5	1	1.094	0.320	0.143	0.712
TR6	1	4.168	0.068***	0.863	0.374
TR7	1	0.070	0.796	0.060	0.810
TR9	1	3.534	0.089***	0.325	0.580
<i>Panel İstatistiği</i>		31.009	0.055***	14.043	0.828

Not: *. ** ve *** serilerin sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde kesitler arasında bağımlılığın olduğunu göstermektedir

Tablo 7’de Model 1 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Model 1’de panelin genelinde %10 anlamlılık düzeyinde yoksulluktan kişi başı GSYH’ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
- II. Bulgular, yalnızca TR2 Düzey 1 bölgesinde yoksulluktan kişi başı GSYH’ye doğru nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur.
- III. Ayrıca TRA, TRC, TR1, TR3, TR4, TR5, TR6 ve TR7 Düzey 1 bölgelerinde yoksulluktan kişi başı GSYH’ye doğru nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 7’de Model 2 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Model 2’de panelin geneli için kişi başına GSYH’den yoksulluk değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.
- II. TR1, TR6 ve TR9 Düzey 1 bölgelerinde kişi başı GSYH’den yoksulluk değişkenine doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
- III. Fakat TRA, TRC, TR2, TR3, TR4, TR5 ve TR7 Düzey 1 bölgelerinde kişi başı GSYH ve yoksulluk arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

3.2.3.2 Yoksulluk ve İşsizlik

Tablo 8’de yoksulluk ve işsizlik arasındaki panel nedensellik testine ait bilgiler istatistik değeri ve olasılık değerini içerecek şekilde sunulmuştur.

Tablo 8. Yoksulluk ve İşsizlik İçin Nedensellik Testi Bulguları

Bölgeler	Gecikme Sayısı	Model 3 Yoksulluk→İşsizlik	Olasılık değeri	Model 4 İşsizlik→Yoksulluk	Olasılık değeri
	k_i	Wald		Wald	
TRA	1	5.938	0.033**	2.284	0.158
TRC	1	3.295	0.096** *	7.262	0.020**
TR1	1	3.446	0.090** *	3.375	0.093** *
TR2	1	1.594	0.232	8.472	0.014**
TR3	1	1.245	0.288	2.199	0.166
TR4	1	0.865	0.372	0.067	0.800
TR5	1	0.181	0.678	1.069	0.323
TR6	1	5.952	0.032**	0.064	0.803
TR7	1	0.467	0.508	2.255	0.161
TR9	1	0.565	0.467	0.211	0.654
<i>Panel İstatistiği</i>		39.416	0.0059*	42.837	0.002*

Not: *, ** ve *** serilerin sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde kesitler arasında bağımlılığın olduğunu göstermektedir

Tablo 8'den Model 3 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Model 3'de panelin geneli için %1 anlamlılık düzeyinde yoksulluktan işsizlik değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
- II. TRA, TRC, TR1 ve TR6 Düzey 1 bölgelerinde yoksulluktan işsizliğe doğru nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır.
- III. Ayrıca TR2, TR3, TR4, TR5, TR6 ve TR7 Düzey 1 bölgelerinde ise iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 8'den Model 4 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Panelin genelinde işsizlikten yoksulluk değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- II. Ayrıca TRC, TR1 ve TR2 Düzey 1 bölgelerinde işsizlikten yoksulluğa doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- III. Fakat TRA, TR3, TR4, TR5, TR6, TR7 ve TR9 Düzey 1 bölgelerinde ise nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

3.2.3.3. Ekonomik Büyüme ve İşsizlik

Tablo 8’de ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki panel nedensellik testine ait bilgiler istatistik değeri ve olasılık değerini içerecek şekilde sunulmuştur.

Tablo 9. Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İçin Nedensellik Testi Bulguları

Bölgeler	Gecikme Sayısı	Model 5 GDP→İşsizlik	Olasılık değeri	Model 6 İşsizlik→GDP	Olasılık değeri
	k_i	Wald		Wald	
TRA	1	7.120	0.023**	15.359	0.002*
TRC	1	0.158	0.699	1.671	0.225
TR1	1	0.779	0.397	3.253	0.101***
TR2	1	2.939	0.117	0.002	0.960
TR3	1	0.745	0.408	0.088	0.772
TR4	1	2.906	0.119	0.102	0.754
TR5	1	6.636	0.027**	2.479	0.146
TR6	1	2.139	0.174	1.002	0.340
TR7	1	2.083	0.179	0.064	0.804
TR9	1	0.397	0.542	0.652	0.438
<i>Panel İstatistiği</i>		42.270	0.002*	37.198	0.011**

Not: *. ** ve *** serilerin sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde kesitler arasında bağımlılığın olduğunu göstermektedir.

Tablo 9’dan Model 5 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Model 5’te panelin geneli için %1 anlamlılık düzeyinde kişi başına GSYH’den işsizlik değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
- II. TRA ve TR5 Düzey 1 bölgelerinde kişi başına GSYH ve işsizlik arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- III. Ayrıca TRC, TR1, TR2, TR3, TR4, TR6, TR6 ve TR7 Düzey 1 bölgelerinde iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 9'dan Model 6 için elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki gibidir:

- I. Model 6'da panelin genelinde %5 anlamlılık düzeyinde işsizlikten kişi başına GSYH değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- II. TRA ve TR1 Düzey 1 bölgelerinde işsizlikten kişi başına GSYH'ye doğru bir nedenselliğe rastlanmıştır.
- III. TRC, TR2, TR3, TR4, TR5, TR6, TR7 ve TR9 Düzey 1 bölgelerinde ise iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Panelin genelinde ve bölgeler düzeyinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine ait bulgular toplu olarak Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Bölgeler Düzeyinde Yoksulluk, Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İçin Nedensellik İlişkisi

Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model
Yoksulluk→GSYH	GSYH→Yoksulluk	Yoksulluk→İşsizlik	İşsizlik→Yoksulluk	GSYH→İşsizlik	İşsizlik→GSYH
TR, TR2	TR1, TR6 ve TR9	TR, TRA, TRC, TR1 ve TR6	TR, TRC, TR1 ve TR2	TR, TRA ve TR5	TR, TRA ve TR1

Tablo 10'da Model 1 ve Model 2, kişi başına GSYH ile yoksulluk oranı arasındaki nedensellik ilişkisini ifade etmektedir. Fisher Panel nedensellik sonuçları Model 1'e göre yorumlandığında, Türkiye (TR) geneli ve Batı Marmara (TR2) Düzey 1 bölgesinde yoksulluk oranından kişi başına GSYH'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Çalışmada elde edilen bu bulgu, Erkal vd. (2015) ve Evcim vd. (2019)'nin Türkiye için yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarıyla paraleldir. Model 2'ye göre, İstanbul (TR1), Akdeniz (TR6) ve Doğu Karadeniz (TR9) Düzey 1 bölgelerinde kişi başına GSYH'den yoksulluk oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürde Wodon (1999), Stevans ve Sessions (2002), Dollar ve Kraay (2002), Stevans ve Sessions (2008), Wieser'in (2011) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

Tablo 10'da Model 3 ve Model 4, yoksulluk oranı ile işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkisini ifade etmektedir. Model 3'e göre, Türkiye (TR), Kuzeydoğu Anadolu (TRA), Güneydoğu Anadolu (TRC), İstanbul (TR1), Akdeniz (TR6) Düzey 1 bölgelerinde yoksulluk oranından işsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Model 4'e göre, Türkiye (TR), Güneydoğu Anadolu (TRC), İstanbul (TR1) ve Batı Marmara (TR2) Düzey 1 bölgelerinde işsizlik oranından yoksulluk oranına doğru tekyönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Model 3 ve Model 4 birlikte

değerlendirildiğinde, Türkiye geneli ile Güneydoğu Anadolu (TRC), İstanbul (TR1), Batı Marmara (TR2) Düzey 1 bölgelerinde yoksulluk ve işsizlik oraları arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bu nedensellik ilişkileri literatürde Khan ve Senhadji (2001), Gilliani vd. (2009), Aiyedoğban ve Ohwofasa (2012), Adanike (2014), Muhammad ve David (2019) ve Bölükbaş vd.'nin (2019) çalışmalarından elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir. Model 5 ve Model 6'daki kişi başı GSYH ve işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkileri birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye (TR) geneli ve Kuzeydoğu Anadolu (TRA), Batı Anadolu (TR5) Düzey 1 bölgelerinde kişi başına GSYH'den işsizlik oranına doğru tekyönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişki literatürde Cuaresma (2003), Khrais ve Al-Wadi (2016), Bağcı ve Börü (2018) ve Soylu vd. (2018) ve Erdoğan vd.'nin (2019) çalışmalarından elde edilen sonuçlarla paraleldir. Ayrıca, Model 6'nın sonuçlarına göre belirlenen Türkiye (TR) geneli ve Kuzeydoğu Anadolu (TRA), İstanbul (TR1) Düzey 1 bölgelerinde işsizlik oranından kişi başına GSYH'ye doğru tekyönlü nedensellik ilişkisi Göktaş Yılmaz (2005), Bağcı ve Börü (2018) çalışmalarında elde ettiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Çalışmanın nedensellik analizi bulguları Türkiye (TR) geneli, Kuzeydoğu Anadolu ve İstanbul Düzey 1 bölgelerinde işsizlik ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisini olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye ve Düzey 1 bölgelerinde yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi 2006-2018 dönemi için panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada ilk önce yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmış ve serilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmıştır. Serilerde durağanlığın sınanmasında ADF birim kök testi uygulanmış ve TRB ve TR8 Düzey 1 bölgeleri dışındaki bölgelerin seviye değerinde durağan olmadığı görülmüştür. Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Fisher Panel nedensellik testi ile sınanmıştır. Çalışmanın ampirik bulguları Türkiye geneli ve Düzey 1 bölgeleri arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Çalışmada, Türkiye'de yoksulluk oranından ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin olması, 2006-2018 döneminde yoksulluğu azaltmayan büyümenin söz konusu olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye geneli için yoksulluk ve işsizlik arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi yoksulluğun işsizliğin hem sebebi hem sonucu olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yoksulluk ve işsizlik arasında Türkiye geneli için yapılan bu değerlendirme İstanbul,

Batı Marmara, Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgelerinde için de söz konusudur. Çünkü bu bölgeler açısından yoksulluk işsizliğin bir işlevi de olabilir ve işsizliğin yoksulluğu artırdığı da söylenebilir. Güneydoğu Anadolu Düzey 1 bölgesinde 2018 yılında yüksek düzeyde gerçekleşen yoksulluk (%18,7) ve işsizlik (%18,1) oranları, iki değişken arasında bir geri beslenme süreci gerçekleştiğini göstermektedir. Özellikle İstanbul Düzey 1 bölgesi, bölgeler arasında en yüksek yoksulluk (%21) oranına ve ülke ortalamasının (%11) üzerinde bir işsizlik oranına (%12) sahip olması bu etkileşimin bir yansımasıdır. Bu bölge kişi başına GSYH (16264 USD) ve yoksulluk oranı en yüksek bölge konumundadır. Bu sonuç İstanbul Düzey 1 bölgesinde yoksul yanlısı büyümeye yönelik yatırımların yapılmasının ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı politika önlemlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Batı Marmara Düzey 1 bölgesi yoksulluk oranı (% 19,5) en yüksek dördüncü bölge olmasına rağmen, işsizlik oranı (% 6,7) en düşük dördüncü bölge konumundadır. Batı Marmara Düzey 1 bölgesi kişi başına GSYH bakımından (9599 USD) Türkiye ortalamasına yakın bir değere sahip olmasına karşın, yoksulluk oranının yüksek olması (%19,5) bu bölgede de yoksulluğu azaltmayan bir büyümenin söz konusu olduğunu göstermektedir.

İstanbul, Akdeniz ve Doğu Karadeniz Düzey 1 bölgelerinde ekonomik büyümeden yoksulluk oranına doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Kişi başına gelirden yüksek paya alan İstanbul ve Akdeniz Düzey 1 bölgelerinde yoksulluk oranının da yüksek olması, ekonomik büyümenin bu bölgelerde yoksulluğu azaltmak yerine derinleştirdiğini ve eşitsizliği artırdığını göstermektedir. Bu bölgelere doğru yönelen yüksek düzeyde göç ve göç eden nüfusun istihdam edilebilirlik düzeyinin de düşük olması yoksulluk oranının artmasında önemli bir etkidir.

Türkiye geneli ve Kuzeydoğu Anadolu ve İstanbul Düzey 1 bölgeleri için işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi bir taraftan büyümenin istihdam yaratma ve işsizliği azaltma potansiyelinin olduğunu, diğer taraftan işsizliğin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Çünkü işsiz insanların satınalma gücündeki yetersizlik mal ve hizmetlere yönelik talebi, nihai olarak da ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İşsizliği aşağı seviyeye çekecek ve kadınlarını istihdamını artırmaya yönelik politika önlemleri yoksullukla mücadelede etkili yöntemlerden biri olabilir. Dolayısıyla, Türkiye ekonomisinde yatırımlar yapılırken istihdam yoğun alanlarda sektör odaklı ve teknolojik yenilikleri içerecek şekilde planlanma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, işgücünün eğitim durumundaki yetersizlik,

kadınların işgücüne katılımının düşüklüğü, kayıt dışı ekonomi, düşük ücretli çalışmanın yaygın olması istihdam piyasasının çözüm bekleyen temel sorunları arasında yer almaktadır.

Yoksulluk sorunun çözümünde sadece ekonomik büyüme ve sosyal transfer temelli mücadele yeterli olmayıp, beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar ve gelirin yeniden dağıtımına yönelik politikalar “Yoksul Yanlısı Büyüme”nin daha ötesine geçerek “Kapsayıcı Büyüme” modeline geçiş için atılacak en büyük adım olacaktır. Bu sorunların çözümüne yönelik alınacak politika önlemleri ve yapılacak her yatırım ülke ve bölgeler genelinde yoksulluk ve işsizliğin en aşağı seviyeye çekilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın ivme kazanmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adenike, E. T. (2014). Poverty and Unemployment Paradox in Nigeria. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 19(5), 106-116.
- Aiyedogbon, J. O. ve Ohwofasa, B. O. (2012). Poverty and youth Unemployment in Nigeria, 1987-2011. *International Journal of Business and Social Science*, 3(20), 269-279. Erişim: 13.08.2019.
http://www.ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_20_Special_Issue_October_2012/30.pdf.
- Anand, R., Mishra, S. ve Peiris, S. J. (2013). Inclusive Growth: Measurement and Determinants. *International Monetary Fund Working Paper, No:13*, 2-26. Erişim: 19.07.2019.
<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Inclusive-Growth-Measurement-and-Determinants-40613>.
- Arı, A. (2016). Türkiye’deki Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Analizi: Yeni Bir Eşbütünleşme Testi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 57-67. Erişim: 02.08.2019.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1023553>.
- Bağcı, E. ve Börü, M. K. (2018). Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye’de Ekonometrik Bir Analiz. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(22), 890-897.
Erişim:<http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11363/738/816.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Bilen, M., Şan, M. K. ve Aydın, M. K. (2005). Yoksulluk Sorunu Üzerine. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-26. Erişim: 01.12.2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301154>.

- Bölükbaş, M. (2019). Türkiye’de Genç İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi: Bölgeler Düzeyinde Bir İnceleme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 213-228.
- Breush, T. S. ve Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253. Erişim: 05.12.2019. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2297111.pdf>.
- Ceylan, S. ve Şahin, B. Y. (2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 157-165. Erişim: 22.09.2019: <http://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/view/15/29>.
- Cuaresma, J. C. (2003). Okun’s Law Revisited. *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 65(4), 439-451. Erişim: 19.01.2019. <https://doi.org/10.1111/1468-0084.t01-1-00056>.
- Çaşkurlu, E. (2014). İstihdamsız Büyüme (İstihdamsız İyileşme) Sorununa Karşı Kamusal Politikalar ve Önemi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 43-76.
- Defina, R. H. (2004). The Impacts Of Unemployment On Alternative Poverty Rates. *Review of Income and Wealth*, 50(1), 69-85.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2002). Growth Is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 1-43. Erişim: 04.12.2019. <https://www.jstor.org/stable/40216063>
- Emirmahmutoğlu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels. *Economic Modelling*, 28, 870-876.
- Erdoğan, S., Yıldırım, D. Ç., Çevik, N. K. ve Ünal, Ö. T. (2019). Okun Yasasının Geçerliliği: Türkiye’den Ampirik Bulgular. *Maliye Dergisi*, 177 (Temmuz-Aralık), 70-86. Erişim: 12.02.2020.
- Erkal, G., Akıncı, M. ve Yılmaz, Ö. (2015). Yoksulluk, Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme ilişkisi: Seçilmiş Doğu Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri için Ampirik Bir Analiz. *TISK AKADEMİ*, (1), 66-87.
- Evcim, N., Güneş, S. ve Orhan, H. S. (2019). Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 145-164. Erişim: 08.03.2020. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/890079>.
- Gillani, S. Y., Rehman, H. U. ve Rasheed, A. (2009). Unemployment, Poverty, Inflation And Crime Nexus: Cointegration and Causality Analysis Of Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 47(1), 79-98.

- Göktaş Yılmaz, D. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (2), 63-76. Erişim: 02.01.2020. <https://core.ac.uk/download/pdf/6598737.pdf>.
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, (Ocak-Şubat), 42-56.
- Kakwani, N. ve Pernia, E. M. (2000). What is Pro-poor Growth?. *Asian Development Review*, 18(1), 1-16.
- Khan, M. S. ve Senhadji, A. S. (2001). Threshold effects in the Relationship Between Inflation and Growth. *IMF Staff papers*, 48(1), 2-21. Erişim: 17.02.2020. <https://www.jstor.org/stable/4621658>
- Khras, I. ve Al-Wadi, M. (2016). Economic Growth and Unemployment Relationship: An Empirical Study for MENA Countries. *International Journal of Managerial Studies and Research, (IJMSR)*, 4(12), 19-24. Erişim: 01.09.2019. <http://dx.doi.org/10.20431/2349-0349.0412003>.
- Klasen, S. (2008). Economic Growth and Poverty Reduction: Measurement Issues using Income and Non-Income Indicators. *World Development*, 36(3), 420-445. Erişim: 22.01.2020. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2007.03.008>.
- Kreishan, F. M. (2011). Economic Growth and Unemployment: An Empirical Analysis. *Journal of Social Sciences*, 7(2), 228-231.
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Association*, 45(1), 1-28. Erişim: 18.02.2020. <https://www.jstor.org/stable/1811581>.
- Malley, J. ve Molana, H. (2008). Output, unemployment and Okun's law: Some evidence from the G7. *Economics Letters*, 101, 113-115.
- Meier, G. M. ve Stiglitz, J. E. (2000). *Frontiers of Development Economics*. New York: Oxford University Press.
- Mowafi, M. ve Khawaja, M. (2005). Poverty. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 59, 260-264. Erişim: 22.02.2020. <http://dx.doi.org/10.1136/jech.2004.022822>
- Muhammad, U. F. ve David, J. (2019). Relationship between Poverty and Unemployment in Niger State. *Signifikan: Jurnal Ilmu Ekonomi*, 8(1), 71-78. Erişim: 19.09.2019. <http://dx.doi.org/10.15408/sjie.v8i1.6725>.
- Özyıldız, T., Koçdemir, U. ve Çütcü, İ. (2018). Ticari Dışa Açıklığın Enflasyon ve Büyüme İle İlişkisi: Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Panel Veri Analizi Uygulaması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 335-356. Erişim:

- 09.07.2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1123889>.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Center for Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research*, Working Paper No. 1229, 1-39. Erişim: 28.01.2020. <https://ssrn.com/abstract=572504>.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93. Erişim: 17.08.2019. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>.
- Pesaran, M.H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *Econometrics Journal*, (11), 105-127. Erişim: 20.06.2019. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x>.
- Pierdzioch, C., Rülke, J.-C. ve Stadtmann, G. (2011). Do professional economists' forecasts reflect Okun's law? Some evidence for the G7 countries. *Applied Economics*, 43, 1365-1373. Erişim: 29.01.2020. <https://doi.org/10.1080/00036840802600400>.
- Pizzo, A. (2019). Literature Review of Empirical Studies on Okun's Law in Latin America and the Caribbean. *International Labour organization Employment Policy Department Employment Working Paper No. 252*, 1-45. Erişim: 01.01.2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_734508.pdf
- Sasmal, R. ve Sasmal, J. (2016). Public expenditure, economic growth and poverty alleviation. *International Journal of Social Economics*, 43(6), 604-618. Erişim: 06.12.2019. <https://doi.org/10.1108/IJSE-08-2014-0161>.
- Skare, M. ve Druzeta, R. P. (2016). Poverty And Economic Growth: A Review. *Technological and Economic Development Of Economy*, 22(1), 156-175.
- Solmaz, E. (2008). İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış. *Mevzuat Dergisi*, 11(132), 1-15. Erişim: 01.09.2019. <https://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm>.
- Son, H. H., & Kakwani, N. (2004). Economic Growth And Poverty Reduction: Initial Conditions Matter, *International Poverty Centre, Working Paper 2*, 1-25. Erişim: 21.09.2019. <https://ideas.repec.org/p/ipc/wpaper/2.html>
- Soylu, Ö. B., Çakmak, İ., ve Okur, F. (2018). Economic growth and unemployment issue: Panel data analysis in Eastern European Countries. *Journal of International Studies*, 11(1), 93-107.

- Erişim: 16.01.2020.
https://www.jois.eu/files/7_428_Soylu%20et%20al.pdf.
- Stevans, L. K. ve Sessions, D. N. (2002). The Relationship Between Poverty, Economic Growth, and Inequality Revisited. *EconPapers 0502*, 2-26. Erişim: 07. 03.2021.
<https://econwpa.ub.uni-muenchen.de/econwp/ge/papers/0502/0502002.pdf>.
- Stevans, L. K. ve Sessions, D. N. (2008). The Relationship Among Poverty, Economic Growth, and Inequality Revisited. *Journal of Income Distribution, Ad libros publications inc.* 17(1), 5-20. Erişim: 07.03.2020.
<http://jid.journals.yorku.ca/index.php/jid/article/view/15292>.
- Şahin, D. ve Durmuş, S. (2019). OECD Ülkelerinde Büyüme ve Çevre Kirliliğinin Sağlık Harcamaları Üzerine Etkisinin Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 647, 185-201. Erişim: 07.03.2020.
<http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/files/articles/1560327416.pdf>
- Tatoğlu, F. Y. (2017). *Panel Zaman Serileri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Topuz, S. G. ve Dağdemir, Ö. (2016). Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi'nin Geçerliliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, 11(3), 115-130. Erişim: 01.01.2020.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255013>
- Turrey, A. A. ve Maqbool, T. (2018). Relationship Between Economic Growth And Poverty: A Study Of Developing And Less Developed Countries. *Towards Excellence: An Indexed Refereed Journal of Higher Education*, 10, 51-57. Erişim: 09.02.2020.
<https://www.researchgate.net/publication/330900686>
- Wieser, C. (2011). Determinants of the Growth Elasticity of Poverty Reduction: Why the Impact on Poverty Reduction is Large in Some Developing Countries and Small in Others. *WIFO Working Papers No(406)*, 3-52. Erişim: 11. 12. 2019.
<http://www.wifo.ac.at/www/pubid/43042>.
- Wodon, Q. T. (1999). Growth, Poverty, and Inequality: A Regional Panel for Bangladesh. *The World Bank Policy Research Working Paper 2072*, 1-39. Erişim: 20.01.2020
<http://documents.worldbank.org/curated/en/582611468741864311/pdf/multi-page.pdf>.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 243-276
ISSN: 1302-6879

Ekonomik Aktivitenin Öncü Göstergeler Yardımıyla Kısa Dönemli Tahmini: Türkiye Örneği* Short Term Forecasting of Economic Activity by Using Leading Indicators: The Case of Turkey

• Özer COŞKUN*

Mehmet Akif ARVAS**

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat
Anabilim Dalı, Konya/Türkiye.
Phd Student, Selçuk University, Institute
of Social Sciences, Department of
Economics, Konya/Turkey.
ozercoskun@tuik.gov.tr
ORCID: 0000-0003-2498-2734

** Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, Van/Türkiye.
Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Economics and Administrative
Sciences, Department of Economics,
Van /Turkey.
aarvas@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0866-8860

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

18/05/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

29/06/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atf: Coskun, Ö. & Arvas, M. A. (2021).
Ekonomik Aktivitenin Öncü Göstergeler
Yardımla Kısa Dönemli Tahmini: Türkiye
Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,
51, 243-276

Citation: Coskun, Ö. & Arvas, M. A.
(2021). Short Term Forecasting of
Economic Activity by Using Leading
Indicators: The Case of Turkey, *Van
Yüzüncü Yıl University The Journal of
Social Sciences Institute*,
51, 243-276

Öz

Ekonomik aktivitede zaman içerisinde yaşanan inişli çıkışlı hareketler iktisadi dalgalanmalar olarak tanımlanmakta iken çıktı düzeyindeki dalgalanmaların ileriki dönemlerdeki seyri hakkında bilgiler içeren göstergelere ekonomik göstergeler denilmektedir. İktisadi dalgalanmaların kısa dönemli öngörüsü, yaklaşan resesyonların tespiti ve buna yönelik gerekli önlemlerin alınması açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada, 2002Q1-2016Q3 dönemleri arası aylık ve üç aylık toplam 29 göstergeden yararlanılarak GSYH tahmin modeli oluşturma denemesi yapılmıştır. Bu amaçla, biri bağımlı değişken olarak GSYH, diğeri bağımsız değişken olarak bir ekonomik gösterge olmak üzere iki değişkenli VAR tahmin modelleri tahmin edilmiştir. Sonra, elde edilen gösterge bazlı bireysel tahminlerden aritmetik ortalama ve medyan alma yöntemleriyle tahmin birleştirme teknikleri uygulanmıştır. Son olarak, elde edilen tahminlerin ortalama hataları referans bir AR tahmininden elde edilen hataların ortalamasıyla karşılaştırılarak tahmin performanslarına bakılmıştır. Sonuç olarak, BIST100 endeksi, döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi gibi verilerin, GSYH'nin kısa dönemli konjonktürel hareketlerinin tahmininde yararlı bilgiler içerdiği görülmüştür. Ayrıca, tahmin birleştirme yöntemlerinin pek çok göstergeden elde edilen bireysel tahminlerden daha başarılı sonuçlar verdiği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konjonktür, iktisadi dalgalanmalar, öncü gösterge, tahmin, VAR.

* Bu çalışma, 2017 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Doç. Dr. Mehmet Akif ARVAS danışmanlığında Özer COŞKUN tarafından hazırlanan “Ekonomik Gelişmelerin Öncü Göstergeler Yardımıyla Tahmini: Türkiye Örneği” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Abstract

While up and down movements of real economic output in a time period are defined as “economic fluctuations”, the indicators that give information about current and future course of fluctuations of real output are called “economic indicators”. Short term forecasting of fluctuations is regarded important in terms of predicting recessions nearby and taking precautions against to them. In this study, by using 29 monthly or quarterly indicators between 2002Q1-2016Q3 period, it was tried to establish a forecasting model of quarterly GDP. For this purpose, with two variables, one of which was GDP as dependent variable and the other was an economic indicator as independent variable, VAR models were forecasted. Then, forecast combination techniques were applied by taking arithmetic means and medians of forecasts derived from individual VAR models. Finally, the performances of forecasting models were measured by comparing RMSE’s of forecasts with each other and a benchmark AR model. In conclusion, it was found that the indicators such as BIST100 index, real exchange rate and consumer price index had valuable information for short term forecasting of GDP. Besides it was seen that forecast combination methods were outperformed many individual forecasts.

Keywords: Business cycle, economic fluctuations, leading indicator, forecast, VAR.

Giriş

İktisat bilimi bir ekonomide sahip olunan kıt kaynaklarla iktisadi karar birimlerinin sınırsız ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çözümler üretmeye, politikalar geliştirmeye çalışan bir bilim dalıdır. Buradaki temel sorun kaynakların kıtlığıdır. İktisadi karar birimlerinin davranışlarının tanımlanması, iktisadi değişkenleri etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve buradan hareketle geleceğe yönelik öngörülerin yapılabilmesi söz konusu sorunun çözümü açısından önem arz etmektedir. Bu sayede ekonomiyi yönetmek ve etkili politikaları hayata geçirmek mümkün olacaktır. En doğru ekonomi politikalarını belirleyebilmek için ise çeşitli verilerin analiz edilmesi ve yakın geleceğin öngörülebilmesi gerekmektedir. Bu sebepten ekonomik öngörü ya da tahmin konusu ekonomi bilimcilerin en önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır.

Ekonomik aktiviteyi temsil eden bir zaman serisinin, trend, mevsimsel değişimler, devresel (konjonktürel) dalgalanmalar ve düzensiz hareketler olmak üzere dört bileşenden oluştuğu kabul edilmektedir. Ekonomik aktivitenin uzun ve kısa dönem tahmini için farklı yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir. Uzun dönemli tahminde, daha çok ekonominin uzun dönemli trendini öngörmek amaçlanmaktadır. Ancak, kısa dönemli tahmin ise ekonomik aktivitede yaşanan konjonktürel dalgalanmaların öngörülebilmesini

amaçlamaktadır. Buradaki amaç, yaklaşan resesyonların önceden tespit edilerek zararlı etkilerinin asgari düzeye indirilmesi için politikalar geliştirilmesidir. Konjonktürel dalgalanmaların ölçümü ilk defa 1913 yılında Mitchell tarafından “Business Cycles” adlı eserde yapılmıştır. Literatürde, konjonktürel hareketlerin tahminine yönelik iki farklı yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Bunlardan birisi, öncü göstergeler endeksi oluşturma çalışmalarıdır. Öncü göstergeler endeksleriyle, genel anlamda konjonktürün dip ve tepe dönüş noktalarının öngörülmesi amaçlanmaktadır. Diğer yaklaşım, öncü gösterge niteliğindeki zaman serilerinin mevcut ve geçmiş verilerinden yararlanılarak ekonomik çıktı düzeyinin gelecek dönemlerinin öngörüsüne yönelik lineer dinamik regresyon modelleri oluşturma çalışmalarıdır. Bu çalışmanın konusu da ikinci yaklaşımın kapsamına girmektedir. Öncü gösterge endeksi çalışmaları ilk defa ABD’de Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu (NBER) ekonomistlerinden Burns ve Mitchell (Burns ve Mitchell, 1938; Mitchell ve Burns, 1946) tarafından yapılmıştır. Günümüzde de hem öncü gösterge endeksi hem de tahmin modeli oluşturmaya yönelik çalışmalar NBER ekonomistlerinden James H. Stock ve Mark W. Watson öncülüğünde devam etmektedir.

Bu çalışmada, 2002Q1-2016Q3 dönemleri arası 29 adet ekonomik göstergeden yararlanılarak, referans seri olarak belirlenen dönemlik GSYH zincirlenmiş hacim endeksinin 1 dönem ilerisinin tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede, GSYH’nin gelecek dönemlerinin öngörüsünde yararlı bilgiler içerebilecek göstergelerin belirlenmesine çalışılmıştır. Ayrıca, ortalama veya medyan alma gibi tahmin birleştirme yöntemlerinin öngörü performansları da araştırılmıştır. E-Views paket programının kullanıldığı analizlerde Granger nedensellik testinin yanı sıra VAR tahmin modellerinden yararlanılmıştır.

1. İktisadi Dalgalanmalar ve Ekonomik Göstergeler

1.1. İktisadi Dalgalanmalar

Serbest piyasa ekonomisine sahip ülkelerde görülen ve başta çıktı ve istihdam düzeyi olmak üzere makroekonomik göstergelerde zaman içerisinde görülen inişli çıkışlı hareketler iktisadi dalgalanmalar olarak adlandırılmaktadır. İktisadi dalgalanmaların sınıflandırmasında, etkiledikleri alana göre farklı yaklaşımlar dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda en fazla tercih edilen sınıflandırma, yapısal ve kısmi dalgalanmalardır. Yapısal dalgalanmalar, Dünya ve ülke ekonomisini temelden etkileyen sosyal olayların sonucunda ortaya çıkarlar. Nüfus değişimleri, savaşlar, teknolojik değişiklikler buna örnek gösterilebilir. Kısmi dalgalanmalar ise, ekonominin tamamında değil de sadece belirli

sektörlerde görülen, 18-20 ay gibi dalga uzunluğuna sahip, ikinci derece dalgalanmalardır. Kısmi dalgalanmalar, kısa vadede değişimler geçirebilen ayakkabı, konfeksiyon vb. gibi tüketim mallarına yönelik piyasalarda görülmektedir.

Diğer bir yaklaşıma göre iktisadi dalgalanmalar etki sürelerine göre 4 başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar Kitchen, Juglar, Kuznets ve Konratieff dalgaları olarak adlandırılmaktadır (Kabadayı, 2013: 10-12). Kitchen dalgaları, 40 ayda (3 ile 5 yıl) bir tekrarlanan kısa dönemli dalgalanmalardır. Juglar dalgaları ise, süresi 7 ile 11 yıl arasında değişen orta vadeli ekonomik dalgalanmalardır. Kuznets dalgaları, süresi 15 ile 25 yıl arasında değişen uzun dönemli dalgalanmalardır. Bu dalgalanmaların gelir artışından kaynaklı olarak özellikle işgücü gibi üretim faktörlerinin hareketliliğinden kaynaklandıkları düşünülmektedir. Konratieff dalgaları, çıktı düzeyinde 45 ile 60 yıllık dönemler arasında gerçekleşen uzun dönemli dalgalanmalardır. Konratieff dalgalarının, buhar gücünün sanayide kullanımı, demiryollarının yaygınlaşması, elektriğin icadı, bilişim teknolojisinin gelişimi gibi buluş ve icatların etkileri sonucunda ortaya çıktıkları kabul edilmektedir.

İktisadi faaliyetlere ilişkin veriler, günlük, haftalık aylık, üç aylık veya yıllık olabilmektedir. Dolayısıyla, iktisadi veriler aynı zamanda birer zaman serisi özelliği taşımaktadırlar. Bu bağlamda, zaman serilerinin bileşenleri aynı zamanda iktisadi dalgalanmaların bileşenlerini oluşturmaktadır. Bir zaman serisi mevsimsel dalgalanma, trend, konjonktürel (devresel) dalgalanma ve düzensiz (tesadüfi) dalgalanma olmak üzere 4 farklı bileşenden oluşmaktadır (Çoban, 2013: 458 – 460): (i) Mevsimsel dalgalanmalar; her yıl aynı şekilde tekrar eden ve nedenleri herkesçe bilinen ritmik hareketlerdir. Mevsimlerdeki değişiklikler, ekonomide dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu dalgalanmaların iklim koşulları ve örf, adet ve sosyal davranışlardan kaynaklandığı kabul edilmektedir. (ii) Trend; zaman içerisinde iktisadi değişimin gerçek eğilimini yansıtan ve 20-30 yıl gibi uzun zaman dilimlerinde ortaya çıkan hareketlere denir. Ekonomideki diğer dalgalanmaların yön ve şiddeti trende şekil vermektedir. İktisadi faaliyetler yıllar itibariyle sabit oranda gelişim gösterdiğinde trend doğrusal bir seyir izleyebileceği gibi, ekonomideki gelişme eğilimleri sektörlerin veya işletmelerin gelişme eğilimlerinin bileşimi olduğunda ise bir eğri şeklinde de görülebilir. (iii) Konjonktürel dalgalanma kavramı; Türkiye’de iş çevrimi (business cycle) veya “iktisadi dalgalanma” kavramına karşılık olarak kullanılmakta olup, ekonominin reel üretim hacminde zaman içerisinde görülen inişler ve çıkışlar olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir tanımla, konjonktürel dalgalanmalar

toplam ekonomik faaliyetlerde meydana gelen ve yinelenen ancak periyodik olmayan daralma - genişleme şeklindeki hareketlerdir. Bu hareketler, reel GSYH'nin yanı sıra, işsizlik oranı ve fiyatlar gibi diğer makroekonomik göstergelerde de görülebilmektedir. Son olarak (iv) Düzensiz (Tesadüfi) Dalgalanmalar; bir ekonominin belli sektörlerinde veya bir ölçüde tümünde görülen; savaş, yangın, don, sel, kuraklık, grevler ve deprem gibi önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan dışsal sebeplerden kaynaklanan ve genelde ekonomide kısa süreli görülen dalgalanmalardır. Bu dalgalanmalar, öngörülmesi mümkün olmayan tesadüfi (rassal) dalgalanmalar oldukları için, ancak sonuçları üzerinde iktisadi inceleme yapılabilir.

Literatürde iktisadi dalgalanmaların aşamalarıyla ilgili tam bir tanım birliği bulunmamaktadır. Burns ve Mitchell (1946: 26), dip noktasından tepe noktasına kadar olan bir iktisadi dalgalanmanın yükseliş periyodunu genişleme dönemi, tepe noktasından dip noktasına kadar olan düşüş periyodunu ise daralma dönemi olarak adlandırmıştır. En akla yatkın görünen bu tanımlamadan yola çıkılırsa, bir tam iktisadi dalga 4 aşamadan oluşmakta olup, bu aşamalara çok çeşitli isimler verilmektedir: Tepe (zirve, doruk), daralma (gerileme, iniş), dip ve genişleme (canlanma, refah, çıkış). Bir iktisadi dalgalanmanın uzunluğu bir yıldan 10-12 yıla kadar değişebilmektedir.

1.2. Ekonomik Göstergeler

Ekonomideki farklı faaliyetlerle (üretim, tüketim, fiyatlar, ücretler, faiz oranları, döviz kuru, para piyasası, işsizlik-istihdam vb.) ve sektörlerle (sanayi, hizmet, tarım vb.) ilgili mevcut durum ve gidişat hakkında nicel veya nitel bilgiler içeren göstergelere kısaca "ekonomik göstergeler" denilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle, ekonomide yaşanması muhtemel daralmaların önceden tahmin edilmesinde ekonomik göstergelerden yararlanılmaktadır.

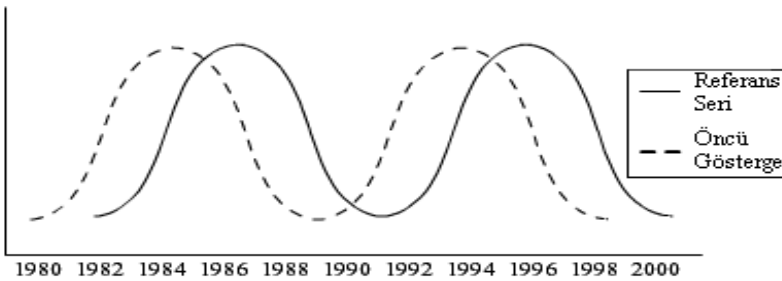
Bir konjonktür devresi süresince, ekonomik göstergelerden bazılarının konjonktürün hareket yönüyle uyum içerisinde hareket ettiği, bazılarının konjonktürün yönüne ters bir yönde hareket ettiği, ve nihayet bazılarının ise konjonktürün yönüyle hiçbir bağlantısı olmayan bir şekilde hareket ettikleri görülmüştür. Literatürde, konjonktürle uyum içerisinde hareket eden göstergelere konjonktür yönlü (procyclical), ters yönde hareket edenlere konjonktüre karşı (counter cyclical) ve herhangi bir ilişki göstermeyenlere ise konjonktür uyumsuz (acyclical) göstergeler denilmiştir (Parasız ve Bildirici, 2006: 11).

Bir konjonktür dönemi süresince, bazı göstergelerin konjonktürel hareketlere şiddetli tepki verdiği görülürken, bazı göstergelerin ise nispeten daha zayıf ve ılımlı tepkiler verdiği,

kimilerinin ise konjonktürel harekete duyarsız kaldığı gözlenmiştir (Pamuk, 2002: 47). Örneğin; yatırımlardaki dalgalanmaların tüketimdeki dalgalanmalara nazaran konjonktüre daha şiddetli tepki verdiği bilinmektedir. Bunun en önemli nedeni, yatırım kararlarının geleceğe yönelik beklentilere göre şekillenmesi, ekonomik şartların uygun olmaması durumunda ertelenebilmesi; ancak, tüketimin belli bir oranda istikrarlı seyir izlemesidir.

Konjonktürden etkilenen ekonomik göstergelerin tamamı, referans seri ile aynı anda hareket etmemektedir. Bazı göstergeler, referans serinin hareketinden önce kendi devresel hareketine başlarken, bir kısmı referans serinin hareketinden sonra hareket etmekte, diğer bir kısmı ise referans serisiyle aynı anda hareket etmektedir. Literatürde, referans seriden önce hareket edenlere “öncü göstergeler (leading indicators)”, referans serisiyle aynı zamanda hareket edenlere “eşanlı göstergeler (coincident indicators)”, referans seriden sonra harekete geçenlere ise “takipçi (gecikmeli) göstergeler (lagging indicators)” adı verilmektedir (Sherman, 1991: 16).

Öncü göstergeler, ekonomik aktivitede meydana gelecek değişiklikleri önceden başarılı bir şekilde yansıtan göstergelerdir (Açıkgöz, 2003: 8). Bu göstergeler ekonomik aktivitenin değişim yolu ve geleceği hakkında öngörülerde bulunulmasına ve buna yönelik ekonomik tedbirlerin alınmasına imkân sağlarlar. O nedenle, öncü göstergeler ekonomik aktörler tarafından sürekli izlenen ve çok önem verilen göstergelerdir. Pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, öncü göstergelerden yararlanılarak bileşik öncü gösterge endeksleri oluşturulmakta ve bu sayede ekonomide yaklaşan muhtemel bir daralma veya canlanma dönemi öngörülmeye çalışılmaktadır.

Şekil 1: Referans Seri ve Öncü Gösterge

Kaynak: Açıkgöz (2003)

Eşanlı göstergeler, genel ekonomik faaliyeti yansıtan referans seri ile aynı zamanda değişim gösteren, birlikte hareket eden göstergelerdir. Bunlar, mevcut ekonomik durum hakkında kapsamlı

bilgiler verirler (Açıkgöz, 2003: 10). Takipçi veya geciken göstergeler ise, genel ekonomik faaliyeti yansıtan referans seride herhangi bir değişim gerçekleştikten sonra değişim gösterirler. Diğer bir ifadeyle, takipçi göstergeler referans serinin hareketine gecikmeli tepki verirler. Bu göstergeler, ekonominin geçirmiş olduğu daralma veya genişlemenin boyutları hakkında detaylı bilgi sunan ve dönüm noktalarının belirlenmesine yardımcı olan göstergelerdir. Bazı göstergelerin konjonktürel ilişkileri çeşitli kaynaklardan derlenerek Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Konjonktürün Yönüne ve Zamanına Göre Göstergeler

Gösterge Adı	Konjonktürün yönüne göre	Konjonktürün zamanına göre
Yeni inşaat ruhsatları	Konjonktür yönlü	Öncü
Kurulan şirket sayısı	Konjonktür yönlü	Öncü
Kapanan şirket sayısı	Konjonktüre karşı	Öncü
Tüketim malları üretiminde yeni siparişler	Konjonktür yönlü	Öncü
Tüketici beklentileri	Konjonktür yönlü	Öncü
İmalat sanayinde ortalama haftalık çalışılan saat	Konjonktür yönlü	Öncü
Yeni işsizlik sigortası başvuruları	Konjonktüre karşı	Öncü
Ortalama işgücü verimliliği	Konjonktür yönlü	Öncü
Kapasite kullanım oranı	Konjonktür yönlü	Öncü
Tahvil-bono fiyatları	Konjonktür yönlü	Öncü
Hisse senedi fiyatları	Konjonktür yönlü	Öncü
Reel para arzı	Konjonktür yönlü	Öncü
Yeni yatırım malları siparişleri	Konjonktür yönlü	Öncü
Tarım dışı istihdam	Konjonktür yönlü	Eşanlı
İşsizlik	Konjonktüre karşı	Eşanlı
Sanayi üretimi	Konjonktür yönlü	Eşanlı
Tüketim	Konjonktür yönlü	Eşanlı
Sabit sermaye yatırımı	Konjonktür yönlü	Eşanlı
Kamu harcamaları	Konjonktür yönlü	Eşanlı

Kişisel gelir	Konjonktür yönlü	Eşanlı
Tarım dışı sektörlerde ödenen ücretler	Konjonktür yönlü	Eşanlı
Ortalama işsizlik süresi	Konjonktüre karşı	Takipçi
Birim işgücü maliyetleri	Konjonktüre karşı	Takipçi
Fiyatlar genel seviyesi	Konjonktür yönlü	Takipçi
Nominal faiz oranları	Konjonktür yönlü	Takipçi
Ticari kredi hacmi	Konjonktür yönlü	Takipçi

Kaynak: Parasız ve Bildirici (2006) ve Pamuk (2002)

2. Literatür Taraması

Günümüzde, kısa dönemli (aylık ve/veya üç aylık) göstergelerden yararlanılarak ekonomik aktiviteyi (sanayi üretim veya GSYH) eş anlı veya önceden tahmin etmeye yönelik model oluşturma çalışmaları yapılmaktadır. Ekonomik aktiviteyi tahmin etmede kullanılan göstergeler, eğilim göstergeleri, finansal göstergeler, reel göstergeler veya bunların birleşiminden oluşan gösterge setleri şeklinde olabilmektedir. Tahmin modellerinin oluşturulmasında ise VAR, Bayesçi VAR (BVAR), Otoresif Dağıtılmış Gecikme Modeli (ARDL), Dinamik Faktör Modeli (DFM) ve Karma Veri Örneklemesi (MIDAS) yöntemleri ile diğer çeşitli lineer dinamik regresyon denklemlerinden yararlanılmaktadır. Bunun yanında, farklı göstergelerle oluşturulan modellerden elde edilen tahmin sonuçlarının ortalamasının veya medyanının alınması şeklinde tahmin birleştirme yöntemleri de uygulanarak daha iyi tahmin performansları elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu konudaki öncü çalışmalar NBER ekonomistlerinden James H. Stock ve Mark W. Watson tarafından yapılmıştır.

Dünyada, ülkelerin ekonomik büyüme potansiyellerinin öncü göstergeler yardımıyla tahminine yönelik pek çok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları burada özetlenmiştir. Diebold ve Rudebusch (1991), ABD’de 1969:10-1988:12 arası dönemde sanayi üretim endeksini tahmin etmek için Conference Board tarafından yayımlanan bileşik öncü göstergeler endeksinden (CLI) yararlanarak lineer dinamik regresyon modelleri oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda sanayi üretim endeksinin gerçek zamanlı tahmininde bileşik öncü göstergeler endeksinin katkı sağlamadığı bulunmuştur. ABD üzerine yapılan diğer bir çalışmada Clements ve Galvao (2009), 1959:1-2003:12 arası dönem için bileşik öncü göstergeler endeksinin (CLI) bileşenleri olan 10 adet göstergeden yararlanarak Karma Veri örnekleme (Mixed Data

Sampling, MIDAS) yöntemi ile ABD'nin üç aylık büyüme oranını 1, 2 ve 4 dönem ilerisine yönelik tahmin etmeye çalışmıştır. MIDAS modeli Ghysels v.d. (2004 ve 2007) tarafından geliştirilen bir zaman serisi regresyon modeli olup, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin farklı frekanslarının aynı anda kullanılabilirdiği bir yöntemdir. Bu çalışmada, her bir gösterge ile bireysel tahmin modelleri, bireysel tahminlerin aritmetik ortalaması alınarak elde edilen tahmin birleştirme modeli ve çok göstergeli tahmin modeli oluşturulmuş ve bunlar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuçta, genel olarak birleştirilmiş tahmin sonuçları çok göstergeli MIDAS sonuçlarından daha iyi bir performans göstermiştir. Stock ve Watson (2003), ABD'de 1986Q1-2002Q3 arası dönemde 37 adet öncü göstergeden yararlanarak üç aylık reel GSYH büyüme oranını 2 ve 4 dönem önceden tahmin etmeye yönelik iki değişkenli otoregresif regresyon denklemleri oluşturmuştur. Bireysel göstergelerle yapılan tahminler sonucunda, bono getiri farkı (term spread), çürük tahvil getiri farkı (junk bond spread), S&P 500 endeksi, imalat sanayinde haftalık ortalama çalışılan saat, imalat sanayi ara malı üretim endeksi, işsizlik sigortası başvuruları göstergeleri ile yapılan tahminlerin referans tahminlere göre başarılı oldukları bulunmuştur. Bunun yanında, bireysel tahmincilerle yapılan tahminlerden kaynaklanacak hataların asgari düzeye indirilmesi amacıyla, farklı tahmin birleştirme yöntemleri uygulanmıştır. Üç farklı tahmin birleştirme yöntemi kullanılmıştır. Bunlar, basit aritmetik ortalama alma, medyan ve RMSE ağırlıklı ortalama alma yöntemleridir. Neticede, basit aritmetik ortalama ile yapılan tahminlerin diğer birleştirme yöntemlerine göre daha başarılı sonuç verdiği görülmüştür. Ancak birleştirilmiş tahminler, işsizlik sigortası başvuruları, bono getiri farkı, S&P 500 endeksi, çürük tahvil getiri farkı gibi değişkenlerle yapılan bireysel tahminlerden daha başarılı olamamıştır. Dolayısıyla, Stock ve Watson (2003) çalışması reel göstergelerin tahmin gücünün birleştirilmiş tahminlerden daha üstün olduğunu göstermiştir. Ancak, Stock ve Watson (2004), 1959-1999 yılları arası Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, BK ve ABD ekonomilerinin üç aylık büyüme oranlarının 2, 4 ve 8 dönem önceden tahminine yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada daha farklı bulgular ortaya koymuştur. Toplamda 75'e varan sayıda öncü göstergenin DFM, tahmin birleştirme, AR ve rassal yürüyüş modelleriyle incelendiği bu çalışmada, tahmin birleştirme metotlarının GSYH tahmininde başarılı ve DFM'ye alternatif birer enstrüman oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle, ortalama alma, medyan ve uç değerlerden arındırılmış ortalama alma gibi tahmin birleştirme yöntemlerinin karmaşık tahmin birleştirme yöntemlerine kıyasla daha başarılı oldukları görülmüştür.

Tahmin birleştirme yönteminin başarısını doğrulayan bir başka çalışmada Mourougane (2006), aylık göstergelerden yararlanarak Kanada'nın üç aylık GSYH büyüme oranını çok değişkenli bir VAR modeli ile tahmin etmeye çalışmıştır. Çalışmada, eğilim ve finansal göstergeleri olarak, Kanada güven endeksi, ABD güven endeksi, imalat sektörü için arz yönetim endeksi (ISM), yeni siparişler, para arzı, döviz kuru, inşaat ruhsatları; reel göstergeler olarak istihdam, dayanıklı mal satışları, ihracat, ithalat, motorlu araç üretimi, perakende ticaret, toptan ticaret, sanayi üretimi, dış ticaret dengesi, net ticaret, ticaret hadleri gibi göstergeler kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, incelenen göstergelerin GSYH'ın tahmin edilen dönemi içerisindeki aylık verilerinin modelde kullanılması durumunda başarılı sonuçlara ulaşılabildiği olup, en iyi sonuç ise tahmin birleştirme (konsensüs) modelinden elde edilmiştir. Bu bulguya göre, öncü göstergelerle yapılacak ekonomik çıktı düzeyi tahminlerinin kısa dönemle sınırlı olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği'nin ekonomik çıktı düzeyinin öncü göstergeler yardımıyla kısa dönemli tahminine yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, AB üzerine öne çıkan bazı çalışmalara değinilmesinde yarar görülmektedir. Grasmann ve Keereman'ın (2001), Avro Alanı (AA) çeyrek dönemlik GSYH büyüme oranını tahmin etmeye yönelik çalışmaları reel göstergelerin tahmin performansı için bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada çeşitli eğilim endeksleri, uzun-kısa dönem faiz oranı farkları ve reel efektif döviz kuru gibi çeşitli öncü göstergelerden yararlanılmıştır. En Küçük Kareler (EKK) regresyon modeliyle gerçekleştirilen tahmin sonuçlarına göre, GSYH tahmininde en büyük anlamlı pozitif katsayıya faiz oranı dağılımı sahip olurken, en büyük negatif katsayı ise reel döviz kuru endeksinde görülmüştür. Avro Alanı üzerine gerçekleştirilen pek çok çalışmada Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan iş ve tüketici anketi eğilim göstergelerinin AB ülkelerinin ekonomik aktivite düzeylerini tahmin etmede oldukça başarılı oldukları görülmüştür. Bu çalışmalardan birinde Fritsche ve Marklein (2001), geniş çaplı bir nitel ve nicel gösterge setinden yararlanarak Avro Alanı sanayi üretimini tahmin etmeye yönelik VAR modelleri oluşturmuştur. Modellerin tahmininden elde edilen sonuçlara göre, iş ve tüketici anketi eğilim göstergelerinin en iyi tahmin performansını gösterdiğini bulunmuştur. Özellikle, Ekonomik Duyarlılık Göstergesinin (ESI) sanayi üretimini 6 ay önceden başarılı bir şekilde öngördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışmada Mourougane ve Roma (2002), Belçika, İspanya, Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda gibi bazı seçilmiş AA ülkelerinde, 1980-2000 yılları arasında ESI ve Sanayi Güven Endeksi (Industrial Confidence

Indicator, ICI) adlı eğilim göstergelerinin kısa dönemli GSYH değişim oranını tahmin etmede başarılı olup olmadığını tek değişkenli, sabitsiz ve otoregresif olmayan tahmin modelleriyle incelemiştir. Sonuç olarak, sanayi güven endeksi ile yapılan tahminlerin Almanya ve Fransa için istatistiksel olarak anlamlı sonuç üretirken, ESI ile yapılan tahminlerin İspanya haricindeki tüm ülkeler için başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür. Bir diğer çalışmada Lemmens v.d. (2004), Avrupa Birliğinde 1985-2002 yılları arasında üretim beklentileri ile sanayi üretim endeksi arasındaki ilişkiyi çapraz korelasyon ve Granger Nedensellik analizleriyle incelemişler ve sonuçta iş ve tüketici anketi eğilim verilerinin Avrupa Birliğinin sanayi üretimini tahmin etmede açık bir başarı gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Gayer (2005), AA'nın toplam ekonomik aktivitesinin tahmininde Avrupa Komisyonu tarafından uygulanan İş ve Tüketici Anketlerinden elde edilen eğilim göstergelerinin kullanılıp kullanılmayacağını çapraz korelasyon, Granger nedensellik, VAR, etki-tepki ve varyans ayrıştırma yöntemleriyle incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, tahmin performansı açısından en iyi göstergenin ESI olduğu görülürken, bu eğilim göstergelerinin tahmin potansiyelinin 1-2 dönem ile sınırlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

AA üzerine yapılan bazı çalışmalarda öncü göstergelerden türetilen faktörlerin tahmin performansları incelenmiştir. Buna örnek bir çalışmada Camba-Mendez v.d. (2001), Fransa, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık için, OECD'nin bileşik öncü göstergeler endeksinde kullandığı değişkenlerden yararlanarak, bu ülkelerin GSYH büyüme oranlarını tahmin edecek bir Otomatik Öncü Gösterge Modeli (ALI) oluşturmayı amaçlamışlardır. Bu çalışmada, öncü göstergeler, bu göstergelerden DFM ile üretilen farklı sayılarda ortak faktörler ve bunların değişik bileşimleri kullanılarak GSYH tahminine yönelik VAR modelleri oluşturulmuştur. Sonuç olarak, Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık için 4 faktörlü ALI modellerinin, İtalya için ise 3 faktörlü ALI modelinin en başarılı tahmini verdiği tespit edilmiştir. Diğer bir çalışmada Camacho ve Domenech (2010), İspanya'nın üç aylık GSYH büyüme oranlarını tahmin etmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışma da buna bir örnektir. Bu çalışmada, 1980:01-2009:12 arası aylık veriler içeren 6'sı reel, 3'ü finansal ve 2'si eğilim göstergesi olmak üzere toplam 11 ekonomik göstergedan yararlanılarak DFM modeliyle ortak faktör elde edilmiş ve bu faktör regresyon denkleminde kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, DFM ile elde edilen genel faktörün üç aylık GYH tahmininde çok başarılı olduğu görülmüştür. Camba-Mendez v.d.'nin (2001) ve Camacho ve Domenech'in (2010)

çalışmaları öncü gösterge setlerinden elde edilen faktörlerin ekonomik aktivitenin tahmininde başarıyla kullanılabileceğini göstermiştir.

Ekonomik çıktı düzeyinin öncü göstergeler yardımıyla kısa dönemli tahminine yönelik Türkiye’de yapılan akademik çalışma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmalardan birinde Pamuk (2002), Türkiye’de korelasyon ve Granger nedensellik analizlerinden yararlanarak 1987Q01-2002Q01 dönemleri arası üç aylık verilerle GSYH’nin konjonktürel dalgalanmalarını öngörebilen ekonomik değişkenleri belirlemeye çalışmıştır. Analizlerde, gayri safi sabit sermaye oluşumu, sanayi üretimi, özel nihai tüketim harcamaları, devletin nihai tüketim harcamaları, M1 ve M2 para arzı, TÜFE gibi göstergeler açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, gayri safi sabit sermaye oluşumu, sanayi üretimi, özel nihai tüketim harcamaları ve M2 para arzı gibi reel göstergelerin GSYH’nin konjonktürel hareketlerini açıklayıcı bilgiler içerdiği bulunmuştur. Diğer bir çalışmada Altug ve Uluceviz (2011), 2001-2010 yılları arası 37 adet aylık göstergeden yararlanarak Türkiye’de sanayi üretim endeksini (SÜE) ve enflasyonu (TÜFE) tahmin etmeyi amaçlamıştır. İki değişkenli lineer otoregresif modellerle yapılan tahminler ve bu tahminlerin birleştirilmesiyle elde edilen tahminler karşılaştırılarak en iyi tahmin modelinin bulunmasına çalışılmıştır. Sonuç olarak, SÜE’nin tahmininde bireysel göstergeler içerisinde en iyi performansı BIST100 endeksi, Türkiye Yükselen Piyasalar Tahvil Endeksi (EMBI-TR) ve Türkiye-ABD kısa dönemli hazine bonusu faiz oranları farkı vermiştir. Birleştirilmiş tahminler içerisinde ise SÜE tahmininde en iyi performansı 5 tahminin medyanından elde edilen sonuçlar vermiştir. Akkoyun ve Günay (2012), Türkiye’de 1998-2012 yılları arasında aylık ve üç aylık bazı reel ve eğilim göstergelerinden yararlanarak dinamik regresyon modelleriyle üç aylık GSYH’yi eş anlı olarak tahmin etmeye çalışmış ve sonuçta reel göstergelerin yanı sıra bir eğilim göstergesi olan Satınalma Yöneticileri Endeksinin (PMI) GSYH’yi tahmin etmede olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Yine sanayi üretim endeksinin tahminine yönelik bir diğer çalışmada Değerli (2012), 2001-2011 yılları arası 76 farklı aylık ekonomik göstergeden yararlanarak ARDL, VAR ve tahmin birleştirme yöntemleriyle, 1 ay ileri örnek dışı tahmin modeli oluşturmaya çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, en iyi ARDL tahminleri en iyi VAR tahminlerinden daha iyi performans gösterirken, tüm tahminler içerisinde en iyi sonuç 4 değişkenli VAR tahminlerinden en iyi 56’sının birleştirilmesinden elde edilen tahmin birleştirme modelinden elde edilmiştir. Bu sonuç, Türkiye’nin ekonomik aktivitesinin kısa dönemli öngörüsünde tahmin birleştirme yöntemlerinin başarısına bir kanıt oluşturmaktadır. Saçaklı-Saçıldı

(2015), Türkiye’de üç aylık GSYH büyüme oranını BVAR ve UVAR (Unrestricted VAR) modelleriyle tahmin etmeye çalışmıştır. 2005Q4-2013Q3 dönemini kapsayan parasal toplam, işsizlik oranı, döviz kuru ve faiz oranı gibi reel göstergelerin kullanıldığı çalışmada, BVAR modeliyle yapılan tahminlerin genel anlamda UVAR modelinden elde edilen tahminlere göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Doğan ve Midiliç (2016), günlük finansal verilerden yararlanarak MIDAS ve tahmin birleştirme yöntemleriyle Türkiye’nin üç aylık GSYH’sini eşanlı ve ileriye dönük tahmin etmeye yönelik bir model oluşturma denemesi yapmıştır. Sonuç olarak, MIDAS ve tahmin birleştirme yöntemleriyle günlük finansal verilerden yararlanılarak oluşturulan tahmin modellerinin, GSYH’nin hem mevcut dönem hem de gelecek dönem tahminlerinde yararlı bilgiler içerdiği bulunmuştur.

3. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada referans seriyile birlikte toplam 30 değişken ile çalışılmış olup, değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 2’de özetlenmiştir. Bu değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmede Granger Nedensellik testinin yanı sıra Vektör Otoregresyon (VAR) Modelinden yararlanılmıştır. Zaman serileri arasındaki ilişkilerin ekonometrik denklemlerle modellenebilmesi için değişkenlere ait serilerin durağan olmaları gerekmektedir. Ortalamasıyla varyansı zaman içerisinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olarak değişen serilere durağan seriler denir (Gujarati, 2006: 713). Durağanlık, zaman serisinde belirli bir zaman sürecinde sürekli artma veya azalmanın olmadığı, verilerin zaman boyunca bir yatay eksen boyunca saçılım gösterdiği biçimde kendini gösterir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 229).

Zaman serilerinin durağan olup olmadıklarına genellikle iki yöntemle bakılmaktadır. Birinci yöntem, serinin kendi gecikmeli verileriyle olan korelasyonlarını gösteren korelogramlarına bakma yöntemidir. Bu yöntemle göre, serinin kendi gecikmeli değerleri arasında korelasyon (otokorelasyon) varsa, bu serinin durağan olmadığı söylenir. İkinci yöntem, durağanlığın birim kök testleriyle sınanmasıdır. Literatürde yaygın olarak kullanılan birim kök testi Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testidir. Bu test, EViews paket programı üzerinden zaman serilerine kolayca uygulanabilmektedir. Durağan olmayan serilerin durağanlaştırılmasında, serinin birinci veya ikinci farkını alma yöntemi sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Ekonometrik analizlerde kullanılacak serilerin durağan olmasının yanı sıra, mevsimsel etkilerinin bulunmaması, eğer varsa mevsimsel

etkilerden arındırılması gerekmektedir. Bu amaçla, Maravall ve Gomez (1996) tarafından AB için geliştirilen TRAMO/SEATS yöntemine literatürde sıklıkla başvurulmaktadır.

Tablo 2: Referans Seri ve Ekonomik Göstergeler

KISA ADI	DEĞİŞKENİN ADI	DÖNEM	AÇIKLAMALAR
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Zincirlenmiş Hacim Endeksi	2002Q1-2016Q3	TÜİK, Üretim yöntemiyle hesaplanmış, mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış, alıcı fiyatlarıyla, 2009=100 temel yılı, GSYH zincirlenmiş hacim endeksi
BIST100	Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi	2002M01-2016M12	BIST100 Ay sonu TL bazında endeks kapanış verileri
DISTICHRMIKEND	İhracat Miktar Endeksi	2002M01-2016M11	TÜİK, 2010=100 temel yılı, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış dış ticaret ihracat miktar endeksi
DISTICITHMIKEND	İthalat Miktar Endeksi	2002M01-2016M11	TÜİK, 2010=100 temel yılı, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış dış ticaret ithalat miktar endeksi
DOVIZKURU	Reel Efektif Döviz Kuru	2003M01-2016M12	TCMB, TÜFE bazlı, 2003=100 temel yılı
ESI	Ekonomik Duyarlılık Göstergesi	2002M01-2016M12	EUROSTAT, AB üyesi 28 ülke geneli için üretilen ve mevsim etkilerinden arındırılmış eğilim endeksi (Economic Sentiment Indicator)
FAIZORANI	Faiz Oranı	2002M01-2016M11	TCMB, Kamu bankalarının 1 yıla kadar vadeli TL mevduatlarına fiilen uygulanan azami faiz oranları
GETIRIFARKI	Getiri Farkı	2002M01-2016M11	TCMB, Getiri farkı olarak kamu bankalarının Dolara uygulanan 1 yıla kadar vadeli faiz oranı ile 1 aya kadar vadeli faiz oranı arasındaki fark alınmıştır

IFO_BUS_CLI	İş İklim Endeksi	2002M01-2016M12	Almanya ekonomisi için mevsim etkilerinden arındırılmış bir eğilim endeksi (IFO Business Climate Index)
INSCIROEND	İnşaat Ciro Endeksi	2005Q1-2016Q3	TÜİK, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış, 2010=100 temel yıllı, inşaat ciro endeksi
INSURTEND	İnşaat Üretim Endeksi	2005Q1-2016Q3	TÜİK, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış, 2010=100 temel yıllı, inşaat üretim endeksi
ISSIZLIK	İşsizlik Oranı	2005M01-2016M10	TÜİK, mevsim etkilerinden arındırılmış
IYA_GELIST	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam İstihdam (Gelecek 3 Ay)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
IYA_GELSIP	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam Siparişler (Gelecek 3 Ay)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
IYA_IHRSIP	İktisadi Yönelim Anketi, İhracat Siparişler (Gelecek 3 Ay)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
IYA_MAMMALSTOK	İktisadi Yönelim Anketi, Mamul Mal Stoku (Mevcut Durum)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış

Tablo 3: Referans Seri ve Ekonomik Göstergeler (Devam)

KISA ADI	DEĞİŞKENİN ADI	DÖNEM	AÇIKLAMALAR
IYA_TOPSIP	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam Siparişler (Mevcut Durum)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
IYA_URTHCM	İktisadi Yönelim Anketi, Üretim Hacmi (Gelecek 3 Ay)	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
MBONCU_SUE	TCMB Bileşik Öncü Göstergeler Endeksi	2002M01-2016M12	TCMB, SÜE'yi referans seri olarak oluşturulmuş ve Mart-2014 tarihinde OECD yöntemiyle uyumlu olacak şekilde güncellenmiş

			bileşik öncü göstergeler endeksi
OECD_CLI	OECD Bileşik Öncü Göstergeler Endeksi	2002M01-2016M11	OECD ülkeleri geneli için oluşturulmuş bileşik öncü göstergeler endeksi, genişliği ayarlanmış ve uzun dönem ortalaması 100'e eşitlenmiştir
OTOMOBIL	Aylık Otomobil Üretim Adedi	2005M01-2016M12	Otomobil Sanayicileri Derneğinden alınmıştır
RKGE	Reel Resim Güven Endeksi	2007M01-2016M12	TCMB, mevsimsel etkilerden arındırılmış
SANCIROEND	Sanayi Ciro Endeksi	2005M01-2016M11	TÜİK, 2010=100 temel yıllı, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış
SUE	Sanayi Üretim Endeksi	2005M01-2016M11	TÜİK, 2010=100 temel yıllı, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış
TGE_GED	Tüketicilerin genel ekonomik durum beklentisi (gelecek 12 aylık dönemde)	2004Q1-2016Q4	TÜİK, Tüketici Güven Alt Endeksi, Genel ekonomik durum beklentisi (gelecek 12 aylık dönemde)
TICHIZCIROEND	Ticaret ve Hizmet Ciro Endeksi	2005Q1-2016Q3	TÜİK, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış, 2010=100 temel yıllı, ticaret ve hizmet ciro endeksi
TUFE	Tüketici Fiyat Endeksi	2003M01-2016M12	TÜİK, 2003=100 temel yıllı
TUKGUVEND	Tüketici Güven Endeksi	2004M01-2016M12	TÜİK
YAPIRUHSATI	Yapı Ruhsatları	2002M01-2016M09	TÜİK, Aylık Yapı Ruhsatı İstatistikleri, Toplam, Binalar, Değer TL
YIUFE	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	2006M01-2016M12	TÜİK, 2003=100 temel yıllı

Herhangi iki değişken arasında anlamlı bir korelasyonun veya regresyon ilişkisinin bulunması, bu değişkenler arasında bir sebep sonuç ilişkisinin varlığına kanıt oluşturmaz. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığından bahsedebilmek için, nedensellik analizlerinden yararlanılmaktadır. Durağan zaman serileri arasındaki nedenselliğin araştırılmasında en uygun yöntem olarak Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik sınaması geniş kabul görmektedir.

Y bağımlı değişkeninin tahmininde, Y'nin başka değişkenlere göre regresyonuna X'in geçmiş ya da gecikmeli değişkenleri eklendiğinde, Y'nin tahmini anlamlı bir biçimde iyileşiyorsa, bu durumda "X, Y'nin Granger nedenidir" denilebilir (Gujarati 2006: 621). Benzer koşul, Y'nin X'in Granger nedeni olması durumu için de geçerlidir. X'in Y'nin Granger nedeni olması (veya tam tersi) durumu tek yönlü nedensellik olarak ifade edilmektedir. X, Y'nin nedeni iken, Y de X'in nedeni ise burada çift yönlü nedensellik vardır. Granger nedensellik testinin temel denklemleri şu şekildedir:

$$Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m b_i X_{t-i} + u_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = c_0 + \sum_{i=1}^m c_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m d_i Y_{t-i} + u_{2t} \quad (2)$$

Burada m, gecikme uzunluğunu göstermektedir. Eşitliklerde yer alan u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız oldukları varsayılır. Birinci denklemde sıfır hipotezi X'in Y'nin Granger nedeni olmadığını belirtirken alternatif hipotez ise X'ten Y'ye doğru ($X \rightarrow Y$) Granger nedensellik bulunduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde ikinci denklemde sıfır hipotezi Y'nin X'in Granger nedeni olmadığını belirtirken alternatif hipotez Y'den X'e doğru ($Y \rightarrow X$) Granger nedenselliğinin varlığını kabul etmektedir. Dolayısıyla sıfır hipotezinin reddedilmesi değişkenler arasındaki Granger nedensellik ilişkisinin bulunduğu anlamına gelmektedir.

Eşanlı ya da yapısal denklem modellerinde, ele alınan değişkenlerden hangilerinin açıklanan (içsel), hangilerinin açıklayıcı (dışsal) değişken olacağı daha önceden belirlenmekte ve buna göre denklemler oluşturulmaktadır. Bu yönde önceden verilen kararların çoğunlukla öznel olması nedeniyle, söz konusu denklemler Christopher Sims (1980: 1-48) tarafından ciddi biçimde eleştirilmiştir. Sims'e göre, ele alınan değişkenler arasında eşanlılık varsa, hepsi eşit şekilde ele alınmalı; içsel ve dışsal değişkenler arasında önceden bir ayırım yapılmamalıdır (Gujarati, 2006: 747). Sims, bu düşünceden yola çıkarak vektör otoregresyon (VAR) modelini geliştirmiştir.

Çok değişkenli zaman serileri için tahmin modeli oluşturmada, teoriye uygun ekonometrik modeller ve Box-Jenkins ARIMA yaklaşımı sıklıkla kullanılan iki model kurma tekniğidir. Ancak, uygulamalarda karşılaşılan çeşitli tanımlama ve tahminleme sorunları nedeniyle, son yıllarda ARIMA modelleri yerine VAR modelleri tercih edilmeye başlanmıştır.

VAR modelinde, başlangıçta değişkenleri bağımlı veya bağımsız diye ayırmaya gerek yoktur. Çünkü VAR modelinde değişkenlerin tümü bağımlıdır ve birçok bağımlı değişken birlikte değerlendirilir. Bu modelde, bağımlı değişkenlerin her biri hem kendisinin hem de diğer değişkenlerin gecikmeli değerlerinden oluşan bir açıklayıcı değişken setiyle açıklanmaya çalışılır (Şahbaz, 2007: 42). Y_t ve X_t iki farklı değişken olarak ele alındığında, VAR modeli aşağıdaki şekilde oluşturulur:

$$Y_t = \beta_{10} - \beta_{12}X_t + \gamma_{11}Y_{t-1} + \gamma_{12}X_{t-1} + e_{yt} \quad (3)$$

$$X_t = \beta_{20} - \beta_{21}Y_t + \gamma_{21}Y_{t-1} + \gamma_{22}X_{t-1} + e_{xt} \quad (4)$$

Bu denklemlerde yer alan X_t ve Y_t serilerinin durağan olduğu, e_{yt} ve e_{xt} 'nin ise sırasıyla σ_y ve σ_x standart sapmalarına sahip birbirleriyle ilişkisiz beyaz gürültü hata terimleri oldukları varsayılmaktadır. Ele alınan maksimum gecikme uzunlukları 1 olduğu için, yukarıdaki denklemlere birinci dereceden vektör otoregresif modeller denilmektedir. İki değişkenli ve birinci dereceden VAR modeli olan bu denklemler, çok değişkenli ve daha yüksek mertebeden VAR modellerinin oluşturulması için birer başlangıç niteliği taşımaktadırlar. X_t ve Y_t değişkenleri birbirlerini etkilemekte olduklarından dolayı, sistem kendi içerisinde bir geri besleme oluşturmaktadır. Mesela, β_{12} katsayısı X_t 'deki bir birimlik değişimin Y_t üzerinde yaptığı etkiyi göstermektedir. γ_{21} katsayısı, Y_{t-1} 'deki bir birimlik değişimin X_t üzerinde yaptığı etkiyi göstermektedir. e_{yt} ve e_{xt} hata terimleri ise sırasıyla Y_t ve X_t serileri üzerindeki şokları temsil etmektedir. Eğer β_{21} katsayısı sıfıra eşit değilse, e_{yt} terimi X_t üzerinde dolaylı ve eşanlı bir etki gösterir. Benzer şekilde, β_{12} katsayısının değeri sıfırdan farklıysa, e_{xt} terimi Y_t üzerinde dolaylı ve eşanlı bir etkiye sahip olmaktadır. Bu modeller Y_t 'nin X_t ve X_t 'nin Y_t üzerinde dolaylı etkileri olması nedeniyle, indirgenmiş form eşitlikleri değillerdir. Ancak, matris cebirini kullanarak denklem sistemlerini daha kullanışlı bir hale dönüştürmek olanaklıdır (Şahbaz, 2007: 43).

VAR modellerinde, başlangıçta değişkenleri bağımlı-bağımsız diye ayırt etmeye gerek yoktur. Bu modellerde ele alınan değişkenlerin

tamamının durağan olması gerekmektedir. Modellerde yer alan değişkenlerin katsayılarının tahmini OLS yöntemiyle yapılmaktadır. Eşanlı denklem modellerinin aksine, VAR modelleri için teorik bilgiye daha az ihtiyaç duyulmaktadır. VAR modeli öngörüye odaklandığı için, politika analizleri için pek uygun olduğu söylenemez. VAR modelinde yaşanan en önemli sorunlardan birisi, en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi sorunudur. Uygun gecikme uzunluklarının tespitinde, Olabilirlik Oranı (Log Likelihood, LR), Son Öngörü Hatası (Final Prediction Error, FPE), Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criteria, AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (Schwarz Information Criteria, SIC) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (Hannan-Quinn Information Criteria, HQ) gibi ölçütler kullanılmaktadır (Ünal, 2003: 39).

Bu çalışmada, mevsimsellik, durağanlık ve Granger nedensellik testleri ile VAR modellerinin oluşturulmasında ve tahminlerin üretilmesinde EViews 9 versiyonundaki paket programından yararlanılmıştır. Yüksek rakamlar içeren BIST100 endeksi, otomobil üretim adedi ve yapı ruhsatı verilerinin varyansının daraltılması için 10 tabanında logaritmaları alınmıştır. Ele alınan 30 değişkenden 19'u mevsimsellikten arındırılmış verilerden oluşmaktadır. Geriye kalan 11 değişken için TRAMO/SEATS yöntemiyle mevsimsellik testi yapılmış ve mevsimsellik tespit edilen 4 gösterge için mevsimsellikten arındırılmış seri üretilmiştir. Serilerin mevsimsel özelliklerinin bulunup bulunmadığına bakılması ve varsa mevsimsellikten arındırılmaları için TRAMO/SEATS yöntemi otomatik (default) ayarda kullanılmıştır.

4. Bulgular

Zaman serisi analizlerinde serilerin durağanlığı önemlidir. Durağanlığın sınanmasında ADF (Genişletilmiş Dickey Fuller) birim kök testi kullanılmıştır. ADF testi sonuçları ve serilerin durağanlık düzeyleri EK-1'de gösterilmiştir. Birim kök testi sonuçlarına göre, seriler uygun olan birinci veya ikinci farkları alınmak suretiyle durağanlaştırılmıştır. İstisna olarak, her ne kadar ADF testine göre RKGE'nin ikinci ve ESI'nin birinci farkı durağan görünse de, bu düzeylerde serilerin korelogramlarında yüksek otokorelasyon görülmesi nedeniyle, korelograma göre otokorelasyon içermeyen RKGE'nin birinci ve ESI'nin ikinci farkları alınarak durağanlıkları sağlanmıştır.

Dönemsel GSYH tahmini için, her bir göstergeyle birisi referans seri ve diğeri öncü gösterge olmak üzere 2 değişkenli kısıtsız VAR tahmin modelleri oluşturulmuştur. VAR modellerinde, serilerin dönemsel olması nedeniyle 4 gecikmede gecikme uzunluğu kriterlerine bakılmış, 5 bilgi kriterinin gösterdiği en uygun gecikme uzunlukları

kullanılmıştır. VAR modelleri, serilerin 2002Q1-2013Q4 dönemleri arasındaki verileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Modellerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıklarını araştırmak için belirlilik katsayısı (R^2), F-testi, birim kök çemberi ve LM kalıntı testlerine bakılmıştır. Bunun yanında, her bir model için Granger nedensellik analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçları Ek 2’de gösterilmiştir. Belirlilik katsayısı yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunsa bile, öncü göstergeden GSYH’ye doğru Granger nedensellik ilişkisi bulunmayan VAR modelleri tahmin üretmede dikkate alınmamıştır.

GSYH ile çift yönlü nedensellik ilişkisi içeren göstergelere ilişkin Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 3’te gösterilmiştir. Tablo 3’e göre tüketici güven endeksi, tüketici güven endeksinin alt endeksi olan gelecek ekonomik durum beklentisi, OECD Bileşik öncü göstergeler endeksi, ticaret ve hizmet ciro endeksi, otomobil üretimi gibi seriler GSYH ile çift yönlü güçlü bir nedensellik ilişkisi içerisinde bulunmaktadır. Yurt içi ÜFE ve TÜFE gibi fiyat endeksleri de GSYH ile çift yönlü nedensellik ilişkisi gösterse de, GSYH’den fiyat endekslerine doğru olan nedensellik çok daha güçlüdür. Reel kesim güven endeksi, BIST100 endeksi ve iktisadi yönelim anketinin alt endeksi olan gelecek dönem istihdam endeksinden GSYH’ye doğru olan nedensellik daha anlamlıdır. Döviz kuru ile GSYH arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi ise %10 gibi daha düşük bir anlamlılık düzeyine sahiptir.

Tablo 4: GSYH ile Çift Yönlü Nedensellik İlişkisi Bulunan Göstergeler

S. No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Gecikme Uz	Chi-sq	Prob.
1	TGE_GED	GSYH	1	7.167964	0.007***
	GSYH	TGE_GED	1	13.28414	0.000***
2	BIST100	GSYH	4	9.33155	0.053*
	GSYH	BIST100	4	26.95533	0.000***
3	OECD CLI	GSYH	4	19.92345	0.001***
	GSYH	OECD CLI	4	23.59421	0.000***
4	YIUFE	GSYH	3	20.22618	0.000***
	GSYH	YIUFE	3	7.531361	0.057*
5	TUFE	GSYH	1	5.932905	0.015**
	GSYH	TUFE	1	2.97896	0.084*
6	TUKGUVEND	GSYH	1	6.477973	0.011**

	GSYH	TUKGUVEND	1	13.97045	0.000***
7	IYA_GELIST	GSYH	4	10.45595	0.033**
	GSYH	IYA_GELIST	4	13.91127	0.008***
8	RKGE	GSYH	4	7.90234	0.095*
	GSYH	RKGE	4	17.03637	0.002***
9	DOVIZKURU	GSYH	1	3.774149	0.052*
	GSYH	DOVIZKURU	1	3.1825	0.074*
10	TICHIZCIROEND	GSYH	2	12.94925	0.002***
	GSYH	TICHIZCIROEND	2	11.77004	0.003***
11	OTOMOBIL	GSYH	4	10.40542	0.034**
	GSYH	OTOMOBIL	4	25.14547	0.000***

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 anlam düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Nedensellik ilişkisinin yönü GSYH'den ele alınan ekonomik göstergelere doğru olan seriler ve anlamlılık düzeyleri Tablo-4'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Nedenselliğin Yönü GSYH'den Ekonomik Göstergeye Doğru Olan Seriler

S. No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Gecikme Uz.	Chi-sq	Prob.
1	YAPIRUHSATI	GSYH	1	3.398768	0.065*
2	FAIZORANI	GSYH	3	9.287422	0.026**
3	INSURTEND	GSYH	2	7.067585	0.029**
4	GETIRIFARKI	GSYH	3	11.38886	0.010***
5	SANCIROEND	GSYH	2	14.17371	0.001***
6	IYA_MAMMALSTOK	GSYH	3	13.06961	0.005***
7	IYA_GELSIP	GSYH	4	15.43377	0.004***
8	IYA_TOPSIP	GSYH	4	18.75842	0.001***
9	ESI	GSYH	4	24.47765	0.000***

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 anlam düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Tablo-4'e göre getiri farkı, sanayi ciro endeksi, iktisadi yönelim anketinin mamul mal stokları, gelecek dönem siparişler ve mevcut

dönem toplam siparişler alt endeksleri ve ESI göstergelerinde GSYH'den bu serilere doğru %1 anlam düzeyinde güçlü bir nedensellik vardır. Bunun yanında, GSYH'den faiz oranı ve inşaat üretim endeksi göstergesine doğru %5 anlam düzeyinde, yapı ruhsatları göstergesine doğru ise %10 anlam düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Ekonomik göstergelerden GSYH'ye doğru nedensellik bulunan serilerin Granger nedensellik testi sonuçları Tablo-5'de gösterilmiştir.

Tablo 6: Ekonomik Göstergelerden GSYH'ye Doğru Nedensellik İlişkisi Bulunan Seriler

S. No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Gecikme Uz.	Chi-sq	Prob.
1	GSYH	MBONCU_SUE	4	37.84798	0.000***
2	GSYH	IFO_BUS_CLI	2	11.47663	0.003***
3	GSYH	DISTICITHMIKEND	2	5.153745	0.076*
4	GSYH	IYA_IHRSIP	1	12.91422	0.000***
5	GSYH	IYA_URTHCM	4	16.31327	0.003***

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 anlam düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Tablo-5'e göre TCMB bileşik öncü göstergeler endeksi, İş İklim Endeksi, iktisadi yönelim anketi gelecek dönem ihracat siparişleri endeksi ve gelecek dönem üretim hacmi endeksi verileri %1 anlam düzeyinde GSYH'nin Granger nedeni olarak bulunmuştur. Dış ticaret ithalat miktar endeksi ise % 10 gibi daha zayıf bir anlam düzeyinde GSYH'nin Granger nedeni olarak tahmin edilmiştir.

Daha sonra, belirlilik katsayısının değerine bakılmaksızın, ekonomik göstergeden GSYH'ye doğru nedensellik ilişkisi bulunan göstergeler ile oluşturulan VAR denklemlerinin tamamı kullanılarak, GSYH'nin 2014Q1-2016Q3 dönemi için "örneklem dışı, bir dönem ileri, statik" tahminler yapılmıştır. Her bir denklemlerle üretilen tahminlerin hata kareleri ortalamasının karekökleri (RMSE) hesaplanmış ve birbiriyle karşılaştırılmıştır. GSYH tahmininde yararlanılan göstergeler ve RMSE değerleri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 7: RMSE Değerlerine Göre Göstergelerin Başarı Sıralaması

Sıra No	Gösterge Adı	RMSE Değeri
1	BIST100	2.3900887
2	DOVIZKURU	2.600999043
3	TUFE	2.613117791

4	IYA_IHRSIP	2.777904529
5	DISTICITHMIKEND	2.781666435
6	YIUFE	2.820956469
7	OECD_CLI	3.000247739
8	TGE_GED	3.085368225
9	TUKGUVEND	3.111376878
10	IFO_BUS_CLI	3.13064697
11	MBONCU_SUE	3.260283814
12	IYA_GELIST	3.391172431
13	RKGE	3.659863534
14	OTOMOBIL	4.197293337
15	IYA_URTHCM	4.229958677
16	TICIZCIROEND	4.741732068

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere ele alınan toplam 29 göstergeden GSYH'nin Granger nedeni olarak tespit edilen 16'sı ile tahmin üretilmiştir. Buna göre, en düşük RMSE'ye sahip VAR modellerini oluşturan ilk üç gösterge, BIST100 endeksi, döviz kuru ve tüketici fiyatları endeksi olmuştur.

Tablo-6'da yer alan 16 göstergenin tamamının tahminlerinin aritmetik ortalaması ve medyanı, en iyi performansı gösteren ilk 3 göstergeden üretilen tahminlerin aritmetik ortalaması ile medyanı ve en iyi performansı gösteren ilk 5 göstergeden üretilen tahminlerin aritmetik ortalaması ve medyanı alınmak suretiyle tahmin birleştirme yöntemleri uygulanmıştır. Tahmin birleştirme yöntemleriyle oluşturulan tahminlerin RMSE'leri hesaplanarak, birleştirilmiş tahminlerin bireysel tahminlere göre daha başarılı olup olmadıklarına bakılmıştır. Tahmin birleştirme yöntemleriyle oluşturulan tahminlerin RMSE değerleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Birleştirilmiş Tahminlerin RMSE Değerleri

Sıra No	Birleştirilmiş Tahminler	RMSE Değeri
1	ILK3ORT (En iyi 3 tahminin aritmetik ortalaması)	2.491003062
2	ILK3MED (En iyi 3 tahminin medyanı)	2.508536273
3	ILK5ORT (En iyi 5 tahminin aritmetik ortalaması)	2.573630319
4	ILK5MED (En iyi 5 tahminin medyanı)	2.657806603

5	TUMMED (Tüm gösterge tahminlerinin medyanı)	2.765666965
6	TUMORT (Tüm gösterge tahminlerinin aritmetik ortalaması)	2.905276582

Buna göre, birleştirilmiş tahminler içerisinde en iyi performansı en iyi üç tahminin aritmetik ortalaması gösterirken, bunu en iyi 3 tahminin medyanı, en iyi 5 tahminin ortalaması ve medyanı takip etmiştir. Dolayısıyla, tahmin birleştirme yöntemlerinden aritmetik ortalama yöntemi, genel olarak medyan alma yöntemine göre daha başarılı performans göstermiştir. Tüm tahminlerin birleştirilmesinden elde edilen sonuçlar başarılı bir tahmin performansı sergilememiştir.

Referans serinin gelecek dönemlerinin tahmininde, bireysel veya birleştirilmiş tahminlerin gerçek manada katkı sağlayıp sağlamadıklarının belirlenebilmesi için, bu tahminler literatürde sıklıkla referans seriyle oluşturulan tek değişkenli saf bir otoregresif modelle üretilen tahminlerle karşılaştırılmışlardır. Saf otoregresif modelden daha iyi tahmin üretebilen modellerde kullanılan göstergelerin, referans serinin gelecek dönemlerinin tahmininde yararlı bilgiler içerdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada, benzer bir karşılaştırma yapmak amacıyla 2002Q2-2013Q4 arası dönemsel GSYH serisiyle tek değişkenli ve 1 gecikmeli otoregresif bir model (AR1) oluşturulmuş ve elde edilen model ile 2014Q1-2016Q3 arası için, “örneklem dışı, bir dönem ileri, statik” tahminler üretilmiştir. AR1 tahmininin hesaplanan RMSE değeri bireysel ve birleştirilmiş tahminlerin RMSE değerleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8’den anlaşılacağı üzere, en iyi tahmin performansı BIST100 endeksiyle oluşturulan bireysel VAR tahmin modeline aittir. BIST100 tahmininden sonra en iyi performansları; en iyi 3 tahminin ortalaması, en iyi 3 tahminin medyanı ve en iyi 5 tahminin ortalaması göstermiştir. BIST100, döviz kuru ve TÜFE göstergelerine ait tahminler ile ilk 3 ve ilk 5 tahminin birleştirilmesiyle elde edilen tahminler, AR(1) tahmininden daha başarılı bir performans göstermiştir. Bu bağlamda, BIST100 endeksi, döviz kuru ve tüketici enflasyonu gibi verilerin, GSYH’nin bir dönem ilerisinin öngörüsü için yararlı bilgiler içerdiği söylenebilir. Bunun yanında, en iyi performansı gösteren tahminlerden yararlanıldığında, tahmin birleştirme yaklaşımının bireysel tahminlerden daha başarılı sonuçlar üretebildiği görülmektedir.

Tablo 9: Bireysel ve Birleştirilmiş Tahminlerin AR1 ile Karşılaştırılması

Sıra No	Bireysel ve Birleştirilmiş Tahminler	RMSE Değeri
1	BIST100	2.3900887
2	ILK3ORT (En iyi 3 tahminin aritmetik ortalaması)	2.491003062
3	ILK3MED (En iyi 3 tahminin medyanı)	2.508536273
4	ILK5ORT (En iyi 5 tahminin aritmetik ortalaması)	2.573630319
5	DOVIZKURU	2.600999043
6	TUFE	2.613117791
7	ILK5MED (En iyi 5 tahminin medyanı)	2.657806603
8	AR1	2.684818549
9	TUMMED (Tüm gösterge tahminlerinin medyanı)	2.765666965
10	IYA_IHRSIP	2.777904529
11	DISTICITHMIKEND	2.781666435
12	YIUFE	2.820956469
13	TUMORT (Tüm gösterge tahminlerinin aritmetik ortalaması)	2.905276582

Sonuç

Ekonomik aktivitenin kısa dönemli öngörüsüne yönelik iki farklı yaklaşım ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan birisi bileşik öncü göstergeler endeksi oluşturma çalışmaları, diğeri ise GSYH tahmin modeli oluşturma çalışmalarıdır. Bileşik öncü göstergeler endeksi oluşturma çalışmalarına hem ulusal hem de uluslararası yazında sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak, Türkiye ekonomisi için öncü göstergeler yardımıyla GSYH tahmin modeli oluşturulması üzerine yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Mevcut kısa dönemli tahmin modeli oluşturma çalışmalarının çoğunda referans seri olarak aylık sanayi üretim endeksi baz alınmıştır. O açıdan, bu çalışmanın Türkiye'nin GSYH'sinin öncü göstergelerle kısa dönemli tahminine yönelik literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma, 2016 yılında güncellenen GSYH hesapları kapsamında, GSYH zincirlenmiş hacim endeksinin referans seri olarak alındığı ilk çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. GSYH'nin tahmininde, TÜİK tarafından yayımlanan tüketici güven endeksi ile ticaret, hizmet ve sanayi sektörlerine yönelik ciro, üretim ve sipariş endekslerinin performanslarının incelenmiş olması da bu çalışmanın diğeri önemli bir kazanımıdır.

Öncü gösterge setinin seçiminde, daha önceki çalışmalarda kullanılmış göstergeler ve ekonomik aktiviteyi etkilediği düşünülen göstergeler ile TÜİK ve TCMB tarafından açıklanan eğilim göstergeleri ve reel endeksler dikkate alınmıştır. Gösterge setinin subjektif bir yaklaşımla seçildiği düşünülse de, ele alınan gösterge setinin ekonomik aktiviteyi temsil etme noktasında tatmin edici olduğu düşünülmektedir. Kuşkusuz, ekonomik aktiviteyi yansıtabilecek ve öncü gösterge olarak kullanılabilen daha pek çok göstergeden yararlanılarak GSYH tahmin modeli oluşturma denemesi yapılabilir. Bunun yanında, bu çalışmada yöntem olarak benimsenen VAR modelinin yanı sıra, ele alınan gösterge setinden DFM ile ortak faktörler üretilerek tahmin modeli kurulması, aylık ve üç aylık verilerin aynı denklemde kullanıldığı MIDAS yöntemiyle tahmin modeli oluşturulması gibi birçok farklı ekonometrik yöntemle GSYH tahmin modelleri oluşturulabilir. Kısacası, bu çalışmada kullanılan gösterge seti ve yöntem, aynı zamanda bu çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

Dönemsel GSYH zincirleşmiş hacim endeksinin öncü gösterge özelliği taşıyabilecek kısa dönemli (aylık ve üç aylık) ekonomik serilerle tahmini amacıyla, reel, finansal ve eğilim göstergelerinden oluşan toplam 29 adet gösterge değerlendirmeye alınmıştır. Bu amaçla, zaman serilerine uygulanması gereken mevsimsel düzeltme ve durağanlaştırma işlemlerinden sonra, 2002Q1-2013Q4 arası veri setleri kullanılarak, bağımsız değişken olarak bir gösterge ile bağımlı değişken olarak GSYH serisinin dâhil edildiği, uygun gecikme uzunluğuna sahip iki değişkenli VAR tahmin modelleri oluşturulmuştur. Aynı zamanda, Granger nedensellik testi uygulanarak ele alınan her bir gösterge ile GSYH arasındaki nedensellik ilişkilerine bakılmıştır. Ekonomik göstergeden GSYH'ye doğru nedensellik ilişkisi içeren göstergelerin dahil olduğu VAR denklemlerinden yararlanılarak, GSYH'nin 2014Q1-2016Q3 dönemlerine yönelik "örneklem dışı, bir dönem ileri, statik" tahminler üretilmiştir. Bu tahminlerin RMSE değerleri hesaplanarak tahmin performansları karşılaştırılmıştır.

Hesaplanan RMSE değerlerine göre, en iyi tahmini veren 5 öncü gösterge sırasıyla; BIST100 endeksi, döviz kuru, TÜFE, iktisadi yönelim anketi ihracat siparişleri (gelecek dönem) alt endeksi ve dış ticaret ithalat miktar endeksi olmuştur. Daha sonra, tüm göstergelerden ve en iyi 3 ile en iyi 5 göstergeden elde edilen tahminlerin ortalamaları ve medyanları alınmak suretiyle, değişik tahmin birleştirme yöntemlerinin performanslarına bakılmıştır. Bunun sonucunda, BIST100 endeksinden elde edilen bireysel tahmin en iyi performansa sahip olma özelliğini korurken, en iyi 3 tahminin ortalaması, en iyi 3

tahminin medyanı ve en iyi 5 tahminin ortalaması da BIST100 endeksine ait tahminden sonra en başarılı sonuçları vermişlerdir.

Son olarak, tüm bireysel ve birleştirilmiş tahminlerin performansı, GSYH'nin kendisiyle oluşturulan tek değişkenli bir gecikmeli otoregresif modelden (AR1) elde edilen tahminle karşılaştırılmıştır. Literatürde bu yaklaşıma sıklıkla başvurulmuş olup, öncü ekonomik göstergelerin GSYH'nin kısa dönemli tahmininde yararlı bilgiler içerip içermedikleri ancak AR modeline göre üstünlüklerine bakılarak anlaşılabilir. Sonuç olarak, BIST100 endeksi, döviz kuru ve TÜFE ile en iyi 3 ve en iyi 5 tahminin aritmetik ortalama ve medyan alma teknikleriyle birleştirilmesinden elde edilen tahminlerin, referans AR tahmininden daha başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu sonuçlar, BIST100 endeksi, döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi gibi verilerin, GSYH'nin kısa dönemli konjonktürel hareketlerinin (dalgalanmalarının) tahmininde yararlı bilgiler içerdiğini göstermiştir. Ayrıca, bu çalışma tahmin birleştirme yöntemlerinin pek çok göstergeden elde edilen bireysel tahminlerden daha başarılı sonuçlar verebildiğine ilişkin bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Bazı göstergelerin GSYH ile güçlü nedensellik ilişkilerinin bulunmasına rağmen tahmin performanslarının yetersiz olduğu görülmüştür. Bunun ana sebebi, aylık verilerin üç aylık verilere dönüştürülmesi neticesinde, VAR modellerinde 1 dönem gecikmeli görünen verilerin esasında $t-3$ ila $t-5$ dönemlere ait veriler olmasıdır. Dolayısıyla, aylık göstergelerin t , $t-1$ ve $t-2$ aylarına ait verilerinin dönemsel (üç aylık) verilerle kurulan VAR modellerine dâhil edilememesinin, bu göstergelerin tahmin performanslarına olumsuz yansıdığı söylenebilir. Bu bağlamda, aylık öncü göstergelerle ekonomik aktivitenin tahmininde daha iyi performans yakalanabilmesi için, ya referans seri olarak sanayi üretim endeksi gibi aylık bir seri baz alınmalı, yada MIDAS gibi yöntemler kullanılarak aylık göstergelerin t , $t-1$ ve $t-2$ aylarına ait verilerin dönemsel tahmin modellerine dahil edilmesi sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ş. (2003). *Öncü Göstergeler Yaklaşımı ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akkoyun, H. & Günay, M. (2012). *Nowcasting Turkish GDP Growth*. Central Bank of the Republic of Turkey.
- Altug, S. & Uluceviz, E. (2011). *Leading Indicators of Real Activity and Inflation For Turkey, 2001-2010*. İstanbul: Koç University - TÜSİAD Economic Research Forum, Working Paper 1134.

- Burns, A. & Mitchell, W. (1946). Measuring Business Cycles. (2). NBER Studies in Business Cycles.
- Camacho, M. & Domenech, R. (2010). MICA-BBVA: A Factor Model of Economic and Financial Indicators for Short-Term GDP Forecasting. *BBVA Research, Economic Analysis*(10/21).
- Camba-Mendez, G., Kapetanios, G., Smith, R., & Weale, M. (2001). An Automatic Leading Indicator of Economic Activity: Forecasting GDP Growth for European Countries. *4*, 56-90.
- Clements, M. & Galvao, A. (2009). Forecasting US Output Growth Using Leading Indicators: An Appraisal Using MIDAS Models. *Journal of Applied Econometrics*, (24), 1187-1206.
- Çoban, O. (2013). *İktisada Giriş* (Dördüncü Baskı). Konya: Atlas Akademi.
- Değerli, A. (2012). Short-Term Industrial Production Forecasting For Turkey. *Master's thesis*. The Graduate School of Social Sciences of Middle East technical University (METU).
- Diebold, F. & Rudebusch, G. (1991). Forecasting Output with the Composite Leading Index: A real-Time Analysis. *Journal of the American Association*, 86, 603-610.
- Doğan, B. & Midiliç, M. (2016). *Forecasting Turkish Real GDP Growth in a Data Rich Environment*. Central Bank of the Republic of Turkey.
- Fritsche, U. & Marklein, F. (2001). Leading Indicators of Euroland Business Cycles. *DIW Discussion Paper*,(238).
- Gayer, C. (2005). Forecast Evaluation of European Commission Survey Indicators. *Journal of Business Cycle Measurement and Analysis*, 2(2).
- Ghysels, E., Santa-Clara, P. & Valkanov, R. (2004). The MIDAS Touch: Mixed Data Sampling Regression Models. *Cirano Working papers*.
- Ghysels, E., Sinko, A. & Valkanov, R. (2007). MIDAS Regressions: Further Results and New Directions. *Econometrics Reviews*,(26), 53-90.
- Granger, C. (1969). Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438.
- Grasmann, P. & Keereman, P. (2001). An Indicator-Based Short-Term Forecast for Quarterly GDP in the Euro Area. *Directorate General for Economic and Financial Affairs of the European Commission (ECFIN)*(ECFIN/357/01-EN No: 154).
- Gujarati, D. (2006). *Temel Ekonometri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Kabadayı, B. (2013). *Konjonktür Dalgalanmaları ve Ekonomik Krizler Perspektifinde Dünya Ekonomileri ve Türkiye: Uygulama ve Analiz*. Ankara: Nobel.
- Lemmens, A., Croux, C. & Dekimpe, M. (2004). On the Predictive Content of Production Surveys: A Pan-European Study. *K. U. Leuven Research Paper*.
- Maravall, A. & Gomez, V. (1996). Programs TRAMO (Times Series Regression with ARIMA noise, Missing Observations and Outliers) and SEATS (Signal Extraction in ARIMA Time Series) Instructions for the User. *Documento de Trabajo 9628*.
- Mitchell, W. C. (1913). *Business Cycles*. University of California Press.
- Mitchell, W. & Burns, A. (1938). *Statistical Indicators and Cyclical Revivals*. NBER.
- Mourougane, A. (2006). Forecasting Monthly GDP for Canada. *OECD Economics Department Working Papers ECO/WKP(2006)43(515)*.
- Mourougane, A. & Roma, M. (2002). Can Confidence Indicators Be Useful to Predict Short Term Real GDP Growth? *European Central Bank Working Paper Series*, (133).
- Pamuk, Y. (2002). *Devresel Dalgalanma Teorilerinin Analizi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Parasız, İ. & Bildirici, M. (2006). *Modern Konjonktür Teorileri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Saçaklı-Saçıldı, İ. (2015). Do BVAR Models Forecast Turkish GDP Better Than UVAR Models? *British Journal of Economics, Management & Trade(BJEMT.2015.088)*, 259-268.
- Sevüktekin, M. & Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi - EViews uygulamalı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sherman, H. (1991). *The Business Cycle Growth and Crisis Under Capitalism*. Oxford: Princeton University Press.
- Sims, C. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48.
- Stock, J. & Watson, M. (2003). How Did Indicator Forecasts Do During The 2001 Recession? *ASSA Session, 2003*.
- Stock, J. & Watson, M. (2004). Combination Forecasts of Output Growth In a Seven-Country Data Set. *Journal of Forecasting*, (23), 405-430.
- Şahbaz, Ü. (2007). *Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi (Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Turizm Gelirleri Arasındaki İlişkinin*

Nedensellik Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Anadolu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Ünal, E. (2003). *Bayesci Vektör Otoregresyon Modeller ve Türkiye'de Enflasyon Üzerine Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ek Beyan

1. yazar %60, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

EK 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Sıra No	Gösterge nin Kısaltması	Gösterge nin Adı	0. Düzey 1. Birinci fark 2. İkinci fark		Trendsiz ve sahtisiz			Sabitli			Trendli ve Sabitli			Durulanlık Düzeyi	
			Değer	t-Değeri (% 1)	Değer	t-Değeri (% 1)	Değer	t-Değeri (% 1)	Değer	t-Değeri (% 1)	Değer	t-Değeri (% 1)	Çeçikme Sayısı		Çeçikme Sayısı
1	OTOMOBİL	Aylık Otomobili Üretim Adetleri	0	1.438072	-2.604746	0	-1.104355	-3.546099	0	-2.862109	-4.121303	0	0	0	Birinci Fark
			1	-7.014849	-2.603442	0	-7.206446	-3.546208	0	-7.144186	-4.126265	0	0	0	
			0	-4.306322	-2.627238	1	-2.846563	-3.646342	6	-3.477753	-4.627353	6	6	6	Birinci Fark
2	RKGE *	Reel Resim Güven Endeksi	1	-3.197605	-2.630762	2	-3.149228	-3.626784	2	-3.109682	-4.234972	2	2	2	Birinci Fark
			0	-7.292318	-2.630762	1	-7.184638	-3.626784	1	-7.076818	-4.234972	1	1	1	
			2	-4.285414	-2.627238	1	-1.609732	-3.610453	0	-2.221638	-4.211868	0	0	0	İkinci Fark
3	IYA_TOPSIP	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam Siparişler (Mevcut Durum)	2	-2.944003	-2.630762	2	-2.897433	-3.626784	2	-3.548599	-4.219126	0	0	0	
			0	-5.892998	-2.630762	1	-5.811421	-3.626784	1	-5.713771	-4.234972	1	1	1	Birinci Fark
4	IYA_MAMMALSTOK	İktisadi Yönelim Anketi, Mamul Mal Stoku (Mevcut Durum)	0	0.139895	-2.625606	0	-3.326336	-3.621023	2	-3.284035	-4.228815	2	2	2	Birinci Fark
			1	-4.949782	-2.627238	1	-4.895798	-3.615588	0	-4.855453	-4.219126	0	0	0	
			0	-4.351167	-2.627238	1	-3.976016	-3.646342	6	-5.751904	-4.627353	6	6	6	Birinci Fark
5	IYA_URTHCM	İhtem (Gelecek 3 Ay)	1	-6.883462	-2.627238	0	-6.590514	-3.615588	0	-5.780037	-4.228815	1	1	1	Birinci Fark
			0	-4.067554	-2.627238	1	-1.913567	-3.610453	0	-2.326604	-4.211868	0	0	0	
6	IYA_GELIST	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam İstihdam (Gelecek 3 Ay)	1	-4.392583	-2.627238	0	-4.328697	-3.615588	0	-4.275706	-4.219126	0	0	0	Birinci Fark
			0	-0.4995	-2.625606	0	-3.215145	-3.65373	7	-2.987349	-4.273277	7	7	7	
7	IYA_GELISIP	İktisadi Yönelim Anketi, Toplam Siparişler (Gelecek 3 Ay)	1	-3.323238	-2.630762	2	-3.723312	-3.626784	2	-3.246872	-4.234972	2	2	2	İkinci Fark
			2	-8.913046	-2.630762	1	-5.420387	-3.639407	3	-5.329817	-4.238879	3	3	3	
			0	-0.474609	-2.625606	0	-3.015418	-3.6329	4	-4.300953	-4.243644	4	4	4	Birinci Fark
8	IYA_HIRSIP	İktisadi Yönelim Anketi, İhracat Siparişler (Gelecek 3 Ay)	1	-3.280878	-2.630762	2	-3.23912	-3.626784	2	-6.188284	-4.273277	6	6	6	Birinci Fark
			2	-9.357375	-2.630762	1	-4.345947	-3.661661	6	-9.07882	-4.234972	1	1	1	
9	SUE	Sanayi Üretim Endeksi	0	1.562893	-2.616203	1	-1.013695	-3.81152	1	-2.90161	-4.170583	1	1	1	Birinci Fark
			1	-4.229099	-2.616203	0	-4.635164	-3.81152	0	-4.576115	-4.170583	0	0	0	
10	DISTICHRMIKEND	İhracat Miktar Endeksi	0	2.389596	-2.604746	0	-1.009442	-3.546099	0	-3.115201	-4.21303	0	0	0	Birinci Fark
			1	-8.165676	-2.605442	0	-9.388128	-3.546208	0	-9.354454	-4.24265	0	0	0	
11	DISTICTHMIKEND	İthalat Miktar Endeksi	1	1.932413	-2.604746	0	-1.591206	-3.546099	0	-3.190108	-4.24265	1	1	1	Birinci Fark
			1	-5.728017	-2.605442	0	-6.137882	-3.546208	0	-6.146655	-4.24265	0	0	0	
12	DOVZKURU	Reel Etkif Döviz Kuru	0	-0.007564	-2.607686	0	-2.659918	-3.553023	0	-3.25604	-4.13388	0	0	0	Birinci Fark
			1	-7.432682	-2.60849	0	-7.355711	-3.553472	0	-7.464518	-4.137279	0	0	0	
13	TUKGUAVEND	Tüketici Güven Endeksi	0	-1.317618	-2.611094	0	-2.616902	-3.56543	0	-2.737552	-4.184665	0	0	0	Birinci Fark
			1	-6.979448	-2.612033	0	-7.029026	-3.568308	0	-7.038856	-4.152511	0	0	0	
14	SANCIROEND	Sanayi Ciro Endeksi	0	4.844398	-2.615093	0	0.978637	-3.577723	0	-1.665951	-4.165756	0	0	0	Birinci Fark
			1	-3.615415	-2.616203	0	-5.281371	-3.581152	0	-5.38691	-4.170683	0	0	0	
15	ISSIZLIK	İşsizlik Oranı	1	-3.300857	-2.616203	0	-3.282572	-3.581152	0	-3.281735	-4.170683	0	0	0	İkinci Fark
			2	-6.809781	-2.617364	0	-6.751554	-3.584743	0	-6.642453	-4.17564	0	0	0	

EK 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları (Devam)

Sıra No	Göstergenin Kısaltması	Göstergenin Adı	0. Düzey 1. Birinci fark 2. İkinci fark		Trendsiz ve sabit			Sabitli			Trendli ve sabitli			Duraganlık Düzeyi
			Değer	t-Değeri (% 1)	Değer	t-Değeri (% 1)	Gecikme Sayısı	Değer	t-Değeri (% 1)	Gecikme Sayısı	Değer	t-Değeri (% 1)	Gecikme Sayısı	
16	TUFE	Tüketici Fiyat Endeksi	0 1 2	19,40151 -2,604746 -2,612033	0 8 5	5,32998 -3,54099 -3,54099	0 0 0	4,032361 -4,121303 -4,121303	0 0 0	İkinci Fark				
17	YIUFİ	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	0	-7,07302 -2,610192	5	-7,385747 -3,56269	5	-6,046251 -4,12511	7	Birinci Fark				
18	GETİFARKİ	Getiri Farkı	0	-2,614035 -2,604746	0	-2,642489 -3,54099	0	5,531014 -4,121303	0	Birinci Fark				
19	ESI **	Economic Sentiment Indicator	0	-8,119191 -2,605442	2	-4,001013 -3,550396	1	-7,34932 -4,12738	1	İkinci Fark				
20	İFO_BUS_CLİ	İFO Business Climate Index	0	-4,502729 -2,606163	1	-4,495756 -3,550396	1	4,458828 -4,12738	1	Birinci Fark				
21	OEKD_CLI	OECD Composite Leading Indicator	0	0,456932 -2,606163	2	-3,19699 -3,548208	1	-4,013629 -4,12465	1	Birinci Fark				
22	MBONCU_SUE	TCMB Bileşik Öncü Göstergeler Endeksi	0	-4,257247 -2,609324	5	-4,2163 -3,560019	5	-4,16992 -4,14088	5	Birinci Fark				
23	BİST100	Borsa İstanbul (BİST)100 Endeksi	0	1,921851 -2,60746	0	-1,809445 -3,54099	0	2,197343 -4,12465	1	Birinci Fark				
24	TİGHİZİROEND	Ticaret ve Hizmet Ciro Endeksi	0	-5,715792 -2,605442	0	-6,025109 -3,548208	0	-6,174256 -4,12465	0	Birinci Fark				
25	INSURİEND	İnşaat Üretim Endeksi	0	-1,751861 -2,618579	1	-3,183711 -3,588509	1	-5,876334 -4,17564	0	Birinci Fark				
26	İNŞİROEND	İnşaat Ciro Endeksi	0	-3,45617 -2,618579	1	-3,449059 -3,588509	1	3,410424 -4,180911	1	İkinci Fark				
27	FAİZORANI	Faiz Oranı	0	-5,459078 -2,619851	1	-5,395056 -3,592462	1	-5,486007 -4,180911	0	Birinci Fark				
28	YAPİRHİSATI	Yapı Rıhtısları	0	-5,56938 -2,605442	0	-5,776811 -3,548208	0	-6,15944 -4,12465	0	Birinci Fark				
29	GSVH	Gayri Salfi Yurtiçi Hareket Zinçirlemesi Hacim Endeksi	0	-2,412639 -2,605442	1	-2,425105 -3,548208	1	-3,577902 -4,121303	0	Birinci Fark				
30	TGE_GED	Tüketici için genel ekonomik durum beklentisi (gelecek 12 aylık)	0	-4,062382 -2,605442	0	-0,287886 -3,548208	0	1,776156 -4,12465	0	Birinci Fark				
			1	-5,510059 -2,606163	0	-6,85136 -3,550396	0	-6,783095 -4,12738	0	Birinci Fark				
			1	-1,01332 -2,611094	0	-2,975722 -3,56543	0	-2,99851 -4,148465	0	Birinci Fark				
			1	-7,219908 -2,612033	0	-7,194327 -3,568308	0	-7,148007 -4,152511	0	Birinci Fark				

EK 2: Var Modeli ve Granger Nedensellik Testi Sonuçları

VAR Modeli						Granger Nedensellik Testi	
S. No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Gecikme Uz.	Adj. R ²	F-Statistic	Chi-sq	Prob.
1	TGE_GED	GSYH	1	0.138642	3.977718	7.167964	0.007***
	GSYH	TGE_GED	1	0.245347	7.014562	13.28414	0.000***
2	YAPIRUHSATI	GSYH	1	0.243895	8.257764	3.398768	0.065*
	GSYH	YAPIRUHSATI	1	-0.023263	0.488476	0.317766	0.573
3	FAIZORANI	GSYH	3	0.235517	3.207857	9.287422	0.026**
	GSYH	FAIZORANI	3	0.060448	1.461079	2.753161	0.431
4	INSCIROEND	GSYH	2	0.133393	2.231405	2.781961	0.249
	GSYH	INSCIROEND	2	-0.016258	0.872018	0.739546	0.691
5	INSURTEND	GSYH	2	0.193479	2.859171	7.067585	0.029**
	GSYH	INSURTEND	2	0.026079	1.207525	2.086002	0.352
6	BIST100	GSYH	4	0.089352	1.515123	9.33155	0.053
	GSYH	BIST100	4	0.409622	4.642606	26.95533	0.000***
7	MBONCU_SUE	GSYH	4	0.731642	15.31345	7.45865	0.114
	GSYH	MBONCU_SUE	4	0.499127	6.231704	37.84798	0.000***
8	OECD_CLI	GSYH	4	0.907457	52.48042	19.92345	0.001***
	GSYH	OECD_CLI	4	0.375168	4.152261	23.59421	0.000***
9	IFO_BUS_CLI	GSYH	2	0.420003	8.965609	1.286307	0.526
	GSYH	IFO_BUS_CLI	2	0.214011	3.995115	11.47663	0.003***
10	GETIRIFARKI	GSYH	3	0.218789	3.007124	11.38886	0.010***
	GSYH	GETIRIFARKI	3	-0.004605	0.967151	0.178982	0.981
11	YIUFE	GSYH	3	0.44308	4.580158	20.22618	0.000***
	GSYH	YIUFE	3	0.236072	2.390606	7.531361	0.057*
12	TUFE	GSYH	1	0.24729	8.227731	5.932905	0.015**
	GSYH	TUFE	1	0.037003	1.845335	2.97896	0.084*
13	ISSIZLIK	GSYH	4	0.07407	1.289983	3.091061	0.543
	GSYH	ISSIZLIK	4	-0.142749	0.547175	0.327917	0.988
14	SANCIROEND	GSYH	2	0.379158	5.885735	14.17371	0.001***
	GSYH	SANCIROEND	2	-0.025019	0.804735	0.493906	0.781
15	TUKGUVEND	GSYH	1	0.11624	3.433284	6.477973	0.011**
	GSYH	TUKGUVEND	1	0.255923	7.36301	13.97045	0.000***
16	DISTICITHMIK END	GSYH	2	0.092216	2.117417	2.823119	0.244
	GSYH	DISTICITHMIK ND	2	0.103949	2.276093	5.153745	0.076*
17	IYA_IHRSIP	GSYH	1	-0.064054	0.247528	0.493923	0.482

Ekonomik Aktivitenin Öncü Göstergeler Yardımıyla Kısa Dönemli Tahmini: Türkiye Örneği

	GSYH	IYA IHRSIP	1	0.333692	7.26008	12.91422	0.000***
18	IYA_GELIST	GSYH	4	0.311938	2.246733	10.45595	0.033
	GSYH	IYA_GELIST	4	0.314013	2.258825	13.91127	0.008***
19	IYA_URTHCM	GSYH	4	0.139816	1.446992	5.393977	0.249
	GSYH	IYA_URTHCM	4	0.36837	2.603818	16.31327	0.003***
20	IYA_MAMMALSTOK	GSYH	3	0.415249	3.722158	13.06961	0.005***
	GSYH	IYA_MAMMALSTOK	3	-0.089905	0.683792	0.991454	0.803
21	RKGE	GSYH	4	0.248675	1.910202	7.90234	0.095*
	GSYH	RKGE	4	0.383087	2.707675	17.03637	0.002***
22	IYA_GELSIP	GSYH	4	0.650866	5.893604	15.43377	0.004***
	GSYH	IYA_GELSIP	4	-0.075333	0.816104	3.661178	0.454

EK 2: Var Modeli ve Granger Nedensellik Testi Sonuçları (Devam)

VAR Modeli					Granger Nedensellik Testi		
S. No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Gecikme Uz.	Adj. R ²	F-Statistic	Chi-sq	Prob.
23	DISTICHRMIKEND	GSYH	0	Gecikme uzunluğu sıfır (0) çıktığı için model kurulamadı			
	GSYH	DISTICHRMIKEND	0				
24	IYA_TOPSIP	GSYH	4	0.488633	3.508304	18.75842	0.001***
	GSYH	IYA_TOPSIP	4	0.07771	1.221175	6.425897	0.169
25	ESI	GSYH	4	0.398018	4.388547	24.47765	0.000***
	GSYH	ESI	4	0.028726	1.151572	3.032849	0.552
26	DOVIZKURU	GSYH	1	0.041498	1.887545	3.774149	0.052*
	GSYH	DOVIZKURU	1	0.042208	1.903403	3.1825	0.074*
27	TICHIZCROEND	GSYH	2	0.347858	5.267259	12.94925	0.002***
	GSYH	TICHIZCROEND	2	0.265608	3.89337	11.77004	0.003***
28	OTOMOBIL	GSYH	4	0.214248	2.431498	10.40542	0.034**
	GSYH	OTOMOBIL	4	0.391556	4.37857	25.14547	0.000***
29	SUE	GSYH	2	0.20254	3.031853	2.661537	0.264
	GSYH	SUE	2	0.022262	1.182155	1.871808	0.392

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 anlam düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 277-306
ISSN: 1302-6879

**İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolü:
Havaalanı Yer Hizmeti Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma***
*Mediation Role of Job Stress on the Relationship Between Meaningful Work and
Intention to Leave: A Study on Airport Ground Service Staff*

• Ümmühan Beste YILDIRIM*
Mehmet Ali TAŞ**
Hüseyin ÇİÇEK***

*Öğr. Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, Burdur/Türkiye.

Lecturer, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Bucak Hikmet Tolunay Vocational School, Transport Service, Burdur/Turkey. ubesteon@mehmetakif.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5334-2333

**Arş. Gör. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Burdur/Türkiye.

Res. Assist., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Health Management, Burdur/Turkey. matas@mehmetakif.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9714-7188

***Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Burdur/Türkiye.

Assoc. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Business Management, Burdur/Turkey. hcicek@mehmetakif.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21/08/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09/01/2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31/03/2021

Atf: Yıldırım, Ü.B., Taş, M. A. & Çiçek, H.

(2021). İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma

Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık

Rolü: Havaalanı Yer Hizmeti Çalışanları

Üzerinde Bir Araştırma. *Van Yüzüncü Yıl*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi, 51, 277-306

Citation: Yıldırım, Ü.B., Taş, M. A. & Çiçek,

H. (2021). Mediation Role of Job Stress on

the Relationship Between Meaningful Work

and Intention to Leave: A Study on Airport

Ground Service Staff. *Van Yüzüncü Yıl*

University the Journal of Social Sciences

Institute, 51, 277-306

Öz

Çalışma ortamında maruz kalınan iş stresi, çalışanların sıkça karşı karşıya kaldığı ortak bir sorundur ve çözülmediği takdirde işten ayrılmaya varacak kadar büyük olumsuzluklara neden olabilmektedir. Ancak büyük bir amaca hizmet etme veya işe tutkuyla bağlanma neticesinde çalışanlar daha az stres yaşamakta ve işten ayrılma düşüncesinde de azalma söz konusu olmaktadır. Bu savı test etmek ve ilgili kavramların ilişkisini araştırmak amacıyla Antalya, Kayseri ve Isparta illerinde yer alan havaalanlarında bir araştırma yürütülmüştür. Araştırma için 141 yer hizmeti çalışanından anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Veriler SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde; İşin anlamlılığının, hem iş stresini hem de işten ayrılma niyetini düşürdüğü tespit edilmiştir. İş stresinin ise işten ayrılma niyetini artırdığı saptanmıştır. Dikkat çekici bir bulgu olarak da işin anlamlılığının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık etmesidir. Buradan hareketle işin anlamlılığı aslında iş stresini düşürdüğünden dolayı işten ayrılma niyetini etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, çalışanların işi anlamlı bulmasının örgütler için önemli sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşin anlamlılığı, iş stresi, işten ayrılma niyeti.

* Bu çalışma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından etik açıdan uygun bulunmuştur (Kurul Karar Tarihi: 03.07.2020. Karar No: GO 2020/168).

Abstract

Work stress in the working environment is a common problem faced by employees, and if not resolved, it can cause serious problems such as leaving the job. However, as a result of serving a great purpose or passionately engaging in work, employees experience less stress and decrease in the idea of intention to leave. A study was conducted in airports in Antalya, Kayseri and Isparta provinces to test this argument and to investigate the relationship of related concepts. For the research, data were collected from 141 Airport ground service staff using the survey technique. Data were analyzed using SPSS 22 package program. When the findings were examined, it was found that the meaningful work reduces both work stress and intention to leave. Work stress was found to increase intention to leave. As a remarkable finding, it was found that the meaningful work on the intention to leave was mediated by work stress. From this point of view, meaningful work can be reached as a result of decreasing the intention to leave because of it actually reduces job stress. Therefore, it can be said that employees find the meaningfulness of work has important consequences for organizations.

Keywords: Meaningful work, work stress, intention to leave.

Giriş

Örgütlerde ve genel olarak çalışma hayatında insan faktörüne verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. İşletmeler, mevcut çalışanlarına sahip çıkma hususunda önemli adımlar atmaktadır. Gerek işyerindeki çalışma ortamını düzenleme gerekse motivasyon kaynaklarını çeşitlendirme gibi birçok yola başvuran işletmeler, mevcut çalışanını tutma eğilimi gösterebilmektedir. Ancak bu durumun gerçekleşebilmesi için çalışanın da örgütte çalışmaya devam etmek istemesi gerekmektedir. Çalışan bu isteğini bilinçli ve içsel bir karar sonucunda ortaya koymaktadır (Kaptanoğlu, 2020: 163; Polat ve Meydan, 2010: 146). Bu kararı etkileyen birçok unsurun olduğu da bilinen bir gerçektir. Yoğun iş stresi, neye hizmet ettiği bilinmeyen ve ulvi amacı olmayan işler çalışanın işten ayrılma niyetinin yeşermesine neden olabilen unsurlardan sadece ikisidir. Bu nedenle bu niyetin ölçülmesi, onu besleyen veya bu niyetin düzeyini düşüren etmenlerin bilinmesi iş hayatı açısından kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir.

Modern dünyada var olmaya çalışan insan her alanda değişimle karşılaşmakta ve karşılaştığı değişim karşısında kendisini güçsüz, yetersiz ve yeteneksiz hissedebilmektedir. Bu nedenle, doğal hayatın ritmine karışan stres kavramı, insanın kaçamayacağı bir hal almıştır. Stres olgusu, hayatın yapısal bir problemi ve doğal bir parçası haline gelmiş (Çankaya, 2020) olup, çalışanların işi bırakması gibi önemli sonuçlara sebep olmaktadır. Ancak bu kavramı kabullenmek durumunda olan insan, stresten ziyade stres ile nasıl baş edeceğini,

bunun üstesinden nasıl geleceğini araştırmak durumundadır. Bu da ancak stresin nedenlerini bilebilmekle mümkün olacağı düşünülmektedir (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002: 2).

İşten ayrılma niyeti üzerinde etkili olan bir diğer unsur da işe anlam katmaktır. İnsanlar, hayatları boyunca bir anlam arayışı peşinde olmaktadır. Bu arayışın evrensel nitelikte olduğu ileri sürülmektedir. Yüce bir amaç için çalışmanın tüm insanlar için arzulan bir durum olduğu görülmektedir (Evcimen vd., 2020: 673). Nitekim toplum için değer yaratan bir işle meşgul olmanın performansı arttırdığı, buna karşın iş stresinin ve tükenmişliğin önüne geçtiği bilinmektedir (Cameron, 2013: 91).

Havaalanı yer hizmeti bölümünde hizmet veren çalışanlar bu araştırma kapsamında incelenecek örneklem olarak seçilmiştir. Yer hizmetleri, havacılık endüstrisinde işlerin hızlı ilerlemesi, verimli sonuçlar elde edilebilmesi ve her şeyden önemlisi güvenlik için çok önemlidir. Bu nedenle çalışma alanı çok çeşitli olup, tek bir göreve indirgenememektedir. Yer personelinin çalıştığı alanlar sıralanacak olursa; Check-in, grup check-in, VIP salonu, bilet bilgi işlemleri, uçuş kontrol merkezi, kayıp ve bulunan eşya ofisi, gümrük göçmenliği ve karantina (CIQ), boarding işlemi, transit yolcu ile ilgilenilmesi, uçağın ağırlık dengesi ve yük kontrolü gibi işlerdir. Havacılık sektöründe özellikle de yer hizmetlerinde yukarıda bahsedildiği üzere görev türlerinin fazla olması ve riskli çalışma koşulları gibi etmenler moralin, iş performansının düşmesine ve yoğun strese sebep olabilmektedir (Sun ve Chiou, 2010: 2865). Nitekim yapısı gereği havacılık sektöründe stres yüksek düzeyde olabilmektedir. Havacılık sektöründe sürekli değişim ve zaman baskısı altında çalışılmaktadır. Bunun yanında güvenliğin sağlanması noktasında duyulan fazla endişeyle ve stresle başa çıkılması önem arz etmektedir (Aka vd., 2015: 296). Bu şartlarda çalışan yer hizmeti çalışanlarının devir hızları da oldukça yüksektir (Demir, 2012: 50).

Bu çalışmanın amacı, Havaalanı yer hizmetleri çalışanlarının işten ayrılma niyetleri üzerinde etkili olduğu düşünülen stresin ve işin anlamlılığının araştırılmasıdır. Daha önemli bir amaç olarak da, işin anlamlılığını işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık rolünü belirlemektir. Literatür incelendiğinde bu şekilde bir modelle söz konusu değişkenlerin ilişkisini ortaya koyan bir araştırmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın literatüre önemli bir katkısından ve özgünlüğünden söz edilebilmektedir. Bu anlamda stres düzeyi yüksek olan işlerde işin anlamlı olarak algılanması neticesinde işten ayrılma eğiliminin düşebileceği

konusunda araştırmacılara ve uygulamacılara önemli katkılar ve öneriler sunulacağı düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. İşin Anlamlılığı

Pozitif psikoloji çerçevesinde yer alan anlamlılık kavramı, çalışanların yaşamlarının farklı seviyelerindeki memnuniyetlerine dayanmaktadır (Çankır ve Yener, 2017: 177). Tüm çalışanlar anlam yüklediği, önemli amaçları olan ve faydalı olduğu bir işte çalışmak istemektedir. Anlamli iş beraberinde yüksek motivasyonu, özdeşleşme, iş tatmini, işe tutkunluk getirmekte, bu da çalışan performansını arttırmaktadır (Evcimen vd., 2020: 673; Bailey ve Madden, 2016: 3).

İşe anlam yüklemek; işi değerli, önemli ve büyük bir amaca hizmet etmek şeklinde görmektir. Yapılan işe tutkuyla bağlanmaktadır. İş maddi ödüllerin ötesinde görmektir. Yapılan işlerin iyi ve doğru olduğuna inanmaktır (Cameron, 2013: 91). İşin anlamlılığı psikolojik açıdan işgörenlerin kendilerini değerli ve yararlı hissetmeleri şeklinde açıklanmaktadır. Diğer taraftan işin anlamlılığı, yapılan işin gerekleriyle o işte çalışan kişinin davranışları, bireysel değerleri ve inanışları arasında bulunan uyumluluğu ifade ettiği ileri sürülmektedir. Sözü edilen bu uyumluluk, işin birey için önemini vurgulamaktadır. Anlamlılığın, insanların kendi iş rollerine ve görevlerine ne ölçüde yatırım yaptıklarına yansıyan önemli bir psikolojik durum olarak kabul edilmektedir (Dinç, 2019: 352; Spreitzer, 1995: 38).

Farklı araştırmacılara göre işin anlamlılığını etkileyen birden çok faktör bulunmaktadır. Söz gelimi işin anlamlı olması; çalışanın kendini iyi hissetmesi, önemli bir amaca hizmet etmesi veya işin sonraki kuşaklara da etki etmesi ve insanlarda birlik hissi uyandırması gibi etmenlerden bir veya bir kaçının gerçekleşmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Cameron, 2013: 99). Bunun yanında, çalışanların sahip oldukları iş rollerini ve bu rollerle ilgili değerleri, örgüt amaçlarının bir parçası olarak görmelerinden kaynaklanabileceği ifade edilmektedir (Ceylan vd., 2005: 41). Nitekim çalışanların işe atfettikleri rol, kendi yaşamı için verdiği önem derecesi ölçüsünde işine duyduğu saygı ve verdiği anlam da büyümektedir (Yener, 2018: 43). Çünkü önemli, zorlu ve katkı sağlayan şekilde nitelendirilen işlerin birey tarafından anlamlı olarak nitelendirildiği ileri sürülmektedir. Bu anlamda aslında işin anlamlılığının öznel değerlendirmelere dayandığı ifade edilmektedir (Dinç, 2019: 352; Tims vd., 2016: 46). Fairlie (2011: 510)'ye göre iş, bireyin kimliğiyle ve benliğiyle uyumluysa, bireyin kişisel gelişimini destekliyorsa ve işi sayesinde bireyin sosyal çevresindeki insanlar üzerinde etkisi bulunuyorsa anlamlıdır. İşin

anlamlılığı ilk olarak bireyin kimlik algısından etkilenmekle birlikte, değerler, motivasyonlar, inançlar, eğitim, iş tecrübeleri, çalışılan örgütün yapısı, aile, iş arkadaşları, yöneticiler, kültür ve toplumsal nitelikler gibi çok sayıda faktörün de işin anlamlılığının belirlenmesi konusunda etkili olabilmektedir (Wrzesniewski vd., 2013: 289-290). Diğer taraftan deneyimler, yaşamı anlamlı kılan işler, iş tatmini ve motivasyon sağlayan işlerin anlamlılığı ortaya koyduğu ileri sürülmektedir. Paralel olarak araştırmalarda anlamlı işlerin, iş tatmini ve işten ayrılma ile ilişkisinin olduğu ifade edilmektedir (Dik ve Duffy: 427-428).

İşin anlamlılığı kavramı çoğu zaman iyi yapılan bir iş ile gurur ve başarı duygusuyla ilişkilendirilmektedir. Potansiyellerini yerine getirdiklerini görebilen çalışanlar veya çalışmalarını yaratıcı ve ilginç bulmuş olanlar işlerini daha anlamlı algılamaktadır. Ayrıca takdir edilme, tanınma veya onaylanma da çok önemlidir. Kendini aşma, etkili bir amaç, benlik kavramının ön planda olması, kendini yansıtabilme ve kişisellik unsurlarını yaptığı işte bulan bir çalışan için iş, anlamlı hale gelmektedir (Bailey ve Madden, 2016: 6). Fakat, Spreitzer (1996: 487-489) işin anlamlılığını etkileyen sosyal yapısal özelliklerin de olduğunu ifade etmektedir. Rol belirsizliği, kontrol alanı, sosyo-politik destek, bilgiye erişim, kaynaklara erişim, katılımcı iş iklimi şeklinde sıraladığı görülmektedir (Ceylan vd., 2005: 35).

Her ne kadar çalışanlar, işin anlam ifade etmesini ve topluma yarar sağlamasını arzulasalar da örgütlerde bu kavramın tam olarak karşılık bulmadığı ortaya konulmuştur. Ancak kararlara katılım ve psikolojik güçlendirme gibi bazı uygulamalar sonucunda işe anlam yüklediği ileri sürülmektedir (Steger vd., 2012: 324). Böylelikle çalışanın değerleri, inançları ve amacı ile iş arasında uyumlu bir ilişki kurularak işin anlamlı olduğu hissi yaratılmaktadır (Chalofsky, 2003: 73). Nitekim kişilik/kimlik-iş uyumu sağlanması durumunda işin anlamlı olmasının muhtemel olduğu ileri sürülmektedir (Tims vd., 2016: 46). İş, çalışan için anlamlı ise çalışanın içsel motivasyonunu ve işe olan tutkusunu arttırmaktadır. Bireylerin ilgileri, merakları, zevkleri ve beklentileriyle yapmış oldukları işle uyumluysa içsel motivasyonun yükseldiği ileri sürülmektedir. İşin tutkuyla yapılması ve olağanüstü performansın sergilenmesi söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Vallerand, 2012: 49; Evcimen vd., 2020: 673).

1.2. İş Stresi

Stres; bela, felaket, kaygı, baskı ve zor gibi sözcükleri ifade etmektedir (Aydın, 2008: 2). Belirsizlik ve kontrol dışı gerçekleşen, hoş olmayan fiziksel ve duygusal duygu durumudur. Bu duygulara karşı

verilen tepkidir (Akçakanat, 2019: 903; Judge ve Colquitt, 2004: 396). İnsanların fiziksel veya psikolojik olarak baskı altında olduklarında hissettikleri gerilim durumudur (Gümüştakin ve Öztemiz, 2004: 64). Bu gerilim, endişe ve kaygı durumları meslek ve iş hayatında araştırılmaya başlanmış önemli konular olduğu görülmektedir (Rageb vd., 2013: 52).

İş hayatının getirdiği değişim ve hızlı uyum zorunluluğu, çalışanların telaşlanmasına ve stres yaşamasına sebep olmaktadır (Akova ve Işık, 2008: 18). Ancak stres olgusuna birçok faktörün sebep olduğu bilinen bir gerçektir. İnsanlar iş ortamında ya da işten kaynaklanan nedenlerle stres altında kalmaktadır. Nitekim çalışanların ruh ve biyolojik sağlığını olumsuz etkileyen her şey stres kaynağı olabilmektedir. Özellikle ekonomik belirsizliklerin artması ve iş kaynaklı yatırımlarda meydana gelen azalmalar işsizlik oranını arttırmakta böylelikle geleceğinden endişe duyan bireyler stres altında kalmaktadır (Aytaç, 2015: 2-4). Diğer taraftan insanların en çok iş hayatında stres altında kaldığı görülmektedir. Ancak insanlar aynı stres ortamında bulunsalar da farklı tepki verebilmektedirler. Bu da stres kavramının birçok araştırmacı tarafından araştırılmasına neden olduğu ileri sürülmektedir (Akgemci, 2000: 302).

Stresin nedenleri bireysel, çevresel ve iş ile ilgili olmak üzere üç kategoride incelenmektedir (Aydın, 2004: 54). Bireysel stresin nedenleri olarak kişilik, yaş, cinsiyet, aile hayatının birey üzerindeki etkileri şeklinde ifade edilmektedir (Soysal, 2009: 27). Çevresel stresin nedenleri ortamdaki uyaranlardan kaynaklanmaktadır. Aydınlatma, ısı, gürültü, havalandırma gibi etkenler öne çıkmaktadır (Aydın, 2008: 52; Işık, 2007: 22). İş stresi ise, örgüt ve işin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Parker ve DeCotiis, 1983: 160). Genellikle çalışanın işi ile ilgili psikolojik veya fizyolojik durumlarını değiştirecek faktörlerle etkileşime girdiği bir durumu ifade etmektedir. İş stresi, örgütlenme ve işle ilgili bireysel bir tepki olması nedeniyle genel stresten farklıdır (Chen ve Silverthorne, 2008: 574). Çalışanlar iş yerinde belirsizlik, rol çatışması, engellenme, fiziksel şartların yetersizliği, sıkı gözetim, kararlara katılamama, yabancılaşma, aşırı iş yükü, kariyer gelişimi, monotonluk, işten çıkarılma endişesi, zaman baskısı ve teknoloji gibi birçok stres kaynağıyla karşılaşmaktadırlar (Taş ve Özkara, 2020: 480; Kaplanoğlu, 2014: 133; Westman ve Etzion, 2002: 583). Temel olarak bu stres kaynakları bilişsel etkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla çalışan tarafından çalışma koşullarının stresli olduğu düşünülmektedir. Stresli işlerin yerine getirilmesi zihinsel çaba gerektirdiği için işi yürütme sırasında bilgi işleminin çeşitli yönlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Zapf vd., 2010: 372). Buna bağlı olarak araştırmalar, iş stresi altında kalan bir bireyin performansının ve işe devam etmesinin bu stresten

etkilendiğini ortaya koymaktadır. Kişi bu şartlar altında normal işleyişten sapmak zorunda kalmaktadır (Yozgat vd., 2013: 518-519).

Çalışanların iş ortamında yaşadıkları stres nedeniyle örgüte bakış açıları değişmektedir. Bunun sonucunda ise hem birey hem de örgüt için olumsuz sonuçlar meydana gelebilmektedir (Taş ve Özkara, 2020: 480; Turunç ve Çelik, 2010: 184). Yüksek oranda iş stresine maruz kalan çalışanlar işe tam anlamıyla odaklanamamaktadır. Yaşadıkları bu olumsuz durumlar, çalışanların iş performanslarının düşmesine neden olmaktadır (Rickard vd., 2012: 212-213). Bunun yanında işten kaytarma, işi aksatma, kalitenin azalması, hataların artması, isteksizlik, sadakatsizlik, içe kapanma, aşırı alınganlık ve işten ayrılmayı düşünme gibi birçok olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Hon vd., 2013: 416). Ayrıca çalışanlar arasında işbirliğinin sağlanamadığı, kırıncı ve sert davranışların sergilendiği ileri sürülmektedir (Aksoy ve Kutluca, 2005: 479). Stresin, depresyona ve değersizlik hissine neden olduğu da bilinen bir gerçektir (Çankaya, 2020: 123; Hang-Yue vd., 2005: 2137). Stres nedeniyle maruz kalınan bu durumlarda, çalışanın tükenmesi, kendini değersiz ve faydasız hissetmesi, işten ayrılma niyetinin yükselmesi ve başka iş arayışına girmesi doğal ve normal karşılanmalıdır (Taş ve Özkara, 2020: 480).

1.3. İşten Ayrılma Niyeti

Örgüte yeni çalışan istihdam etmek ve işi öğretmek, mevcut çalışanları elde tutmaktan daha maliyetlidir. Mevcut çalışanların elde tutulması örgütün performansı ve rekabet avantajı için de önemli bir etkidir (Çankaya, 2020: 123). Nitekim kalifiye çalışanlar, örgüt için stratejik bir kaynak niteliğindedir. Bu nedenle çalışanların neden örgütten ayrılmak istediği konusundaki düşüncelerini tetikleyen sebeplerin araştırıldığı görülmektedir. Çünkü işten ayrılma niyetinin tespit edilmesi, gerekli tedbirlerin alınmasına vesile olacağı ileri sürülmektedir (Harman vd., 2017: 52).

İşten ayrılma niyeti, çalışanın kuruluştan kısa vadede ayrılma ihtimalini öznel olarak değerlendirmesidir (Theron vd., 2014: 2). Örgütten ayrılma konusundaki güçlü bir kararı ve niyetidir. Çalışanın örgütten istifa etme olasılığıdır. Çalışan, ayrılma ihtimalini bilişsel olarak değerlendirmekte ve eyleme geçireceği bir süreç olarak kurgulamaktadır (Taş ve Özkara, 2020: 481; Hughes vd., 2010: 353). İş yerinden tatmin olmama gibi durumlarda çalışanların yıkıcı ve aktif eylemleridir (Akçakanat, 2019: 905; Rusbelt vd., 1988: 599) şeklinde tanımlar geliştirilmiştir.

İşten ayrılma niyeti, çalışanın işi bırakmasından bir önceki süreçtir ve çalışanların iş ortamlarından duydukları memnuniyetsizlik

sonucunda ortaya çıkmaktadır (Taş ve Özkara, 2020: 481). Bu ayrılma niyeti davranışa dönüşmediği durumlarda, çalışanın verimliliğinde ve performansında azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanında mesai saatleri içerisinde çalışanlar iş dışı faaliyetlere odaklanarak zaman hırsızlığına yönelebilmektedirler. Bunun sonucunda arzu edilemeyen sonuçlar kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle ayrılma niyetini önleyebilmek adına tetikleyici faktörlerin tespit edilmesi hayati önem taşımaktadır (Dirik, 2019: 132).

İşten ayrılma niyetini besleyen nedenler arasında ödüllendirme/motivasyon yöntemlerindeki eksiklikler, memnuniyetsizlik, kariyer ve gelişim için yetersiz fırsatlar, rahatsız edici/stresli çalışma ortamı ve yönetici/iş arkadaşlarıyla çatışma gibi faktörlerin olduğu görülmektedir (Hussain vd., 2014: 188). Alternatif bir işin olup olmaması, işsizlik oranları gibi dışsal faktörlerin yanında ayrıca yaş, eğitim, cinsiyet gibi bireysel faktörler de önemli sebepler arasında sayılmaktadır (Örücü ve Özafşaroğlu, 2013: 339; Cotton ve Tuttle, 1986: 63). Bunun yanında tükenmişlik, anlam yüklenilmeyen işler, kişi-iş uyumsuzluğu, arkadaşlık ilişkileri gibi faktörler de işten ayrılma niyetini beslemektedir. Sonucunda ise çalışanların yaptıkları işi bıraktıkları ileri sürülmektedir (Janik ve Rothmann, 2015: 8).

1.4. İşin Anlamlılığı, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi

İşin anlamlılığı, iş stresi ve işten ayrılma niyeti ilişkisi, Schneider'in 1987'de kurduğu Çekim-Seçim-Çekişme (Attraction-Selection-Attrition) teorisi üzerine temellendirilmiş olan Birey-Örgüt Uyumu Kuramı ve İş Özellikler Kuramı (Hackman ve Oldham, 1976) ile açıklanabilmektedir. Birey-Örgüt Uyumu Kuramına göre bireyler kendileri ile benzer örgütleri tercih edeceği ifade edilmektedir. İnsanlar, kendileriyle uyumlu olduklarını düşündükleri ortamları tercih edecekleri ve uyum sağlamayacaklarını düşündükleri ortamdaki ayrılma eğiliminde olacakları ileri sürülmektedir. Kişi örgüt uyumsuzluğunun oluşması halinde stres ve tükenmişlik meydana gelebilmekte ve işten ayrılma niyeti oluşmaktadır (Schneider, 1987: 444). Bu bağlamda işi anlamlı bulmayan çalışanları işleriyle benlikleri arasında uyumsuzluk algılamaları muhtemeldir. Bu durum çalışanlarda stresin artmasına ve sonucunda da işten ayrılma niyetlerinin yeşermesine yol açabilmektedir. İş Özellikleri Kuramı (beceri çeşitliliği, görevin anlamı, görevin kimliği, otonomi ve geri bildirim), işin anlamlılığına atıf yapmaktadır. Bu kuram işin anlamlılığının iş stresi ve işten ayrılma niyetiyle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Bu kuramların ifade ettiği ilişkilerden ve literatürde mevcut

çalışmaların bulgularından hareketle araştırmanın hipotezleri geliştirilmiştir.

Birçok çalışmada çalışanların yaptıkları işleri anlamlı bulduklarında, iş tatminlerinin arttığı, yaptıkları işi de bu sayede hayatlarının merkezine taşıdıkları ve işlerini tutkuyla yaptıkları tespit edilmiştir. Aksi durumlarda ise iş tatmini düşmekte ve yeni iş arayışına yönelmektedirler (Seçkin, 2015: 155). Nitekim işin anlamlılığı arttıkça iş stresinin seviyesinin düştüğü görülmektedir. İş ne kadar yararlı olarak algılanırsa, örgüt desteği sağlanırsa çalışanların iş stresinin azaldığı saptanmıştır (Akgündüz vd., 2017:62). İş tutkuyla yapmanın hem sosyal hem de iş hayatında mutluluğa yol açtığı saptanmıştır (Cameron, 2013: 94). Diğer taraftan iş tatmininin düzenleyici değişken olduğu durumlarda anlamlı işin; işe bağlılığı ile iş tatminini arttırdığı ve çalışanların stres düzeylerinde azalmaya yol açtığı tespit edilmiştir (Yener, 2013: 45). Ampirik kanıtlar, anlamlılığın pozitif psikolojik iyilik hali, olumlu ruh hali, daha fazla örgütsel bağlılık ve iş katılımına bağlı olduğunu göstermektedir (Albrecht ve Su, 2012: 4). En kötü şartlara sahip nahoş işler bile, yüce bir amaca hizmet eden birer iş şeklinde yorumlandığında iş stresinin ve iş gücü devir oranının düştüğü saptanmıştır (Cameron, 2013: 98). Diğer yandan iyi arkadaşlık ilişkileri sayesinde sosyal destek sağlanarak iş stresinin düştüğü ve iş ortamının anlam kazandığı tespit edilmiştir (May vd., 2004). Buradan hareketle H1 hipotezi geliştirilmiştir.

H1: İşin anlamlılığı iş stresini negatif şekilde etkilemektedir.

Örgütlerde çalışanların yönlendirilmesi, onlara sorumluluk verilmesi, kariyer geliştirme fırsatlarının olması işin anlamlılığını arttırmaktadır. Bu gibi durumlarda da çalışanların, işten ayrılma niyetlerinin büyük ölçüde azaldığı saptanmıştır (Sinha ve Sinha, 2012: 148). Pilotlar ve kabin ekibi çalışanlarında işin anlamının işten ayrılma niyetini azalttığı tespit edilmiştir (Prouse, 2010: 46). Tüm bunlar göz önüne alındığında günümüz örgütlerinin, işlerini çalışanlar için anlamlı kılmaya ve bu yolla da çalışanlarını elde tutmaya çalıştıkları tespit edilmiştir (Sinha ve Sinha, 2012: 151). Nitekim işin anlamlılığı ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir (Dinç vd., 2019: 360). İşin değerli ve anlamlı bulunması başka iş arayışını önlemekte ve işten ayrılma niyetini düşürmektedir (Suadicani vd., 2013: 100). Örgütsel bağlılık, ücret, başka iş alternatiflerinin bulunması ve çalışanın işi ile ilgili sahip olduğu özerklik, çalışanın işten ayrılma niyetini doğrudan etkilediği de bilinen bir gerçektir (Seyrek ve İnal, 2017: 65). Bu nedenle H2 hipotezi oluşturulmuştur.

H2: İşin anlamlılığı işten ayrılma niyetini negatif şekilde etkilemektedir.

Değer farklılıkları neticesinde oluşan kişi-iş uyumsuzluğu stres ve çatışma yaratabilmektedir. Bu anlamda iş stresi ve beraberinde getirdiği işten ayrılma niyeti; yöneticiler, işgörenler ve örgütler açısından üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir (İnce ve Aslan, 2019: 482). Çünkü işletmeler kâr elde edebilmek ve rekabette avantaj sağlamak için çalışanlarını elde tutmak zorundadır. Çalışanlar da aidiyet duygusuyla stressiz bir iş ortamında çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Dolayısıyla stresin işten ayrılma niyetiyle olumlu ilişkisinin olduğu bilinen bir gerçektir (Sökmen ve Şimşek, 2016: 615; Büte, 2011: 177). Çünkü çalışma ortamından kaynaklı stres faktörleri, işten ayrılma davranışlarından ziyade ayrılma niyetinin oluşmasına neden olmaktadır (Akçakanat, 2019: 905; Paillé, 2011: 3). İş yerinde stresli bir ortamda kalan çalışanlar, çalıştıkları ortam neticesinde meydana gelen psikolojik ve fizyolojik etkilerden etkilenmekte ve bunun sonucunda da bağlı buldukları iş yerine karşı olumsuz duygu ve düşünceler beslemektedirler. Bu da çalışanların örgüte bağlılıklarını azaltmakta, iş tatminlerini düşürmekte, devamsızlıklarını ve işten ayrılma niyetlerini arttırmaktadır. Nitekim iş stresi sonucunda sektör farkı gözetmeksizin çalışanların işten ayrılma niyetlerinde artış olduğu yapılan araştırmalarca tespit edilmiştir (Çankaya, 2020: 138; Turunç vd., 2010: 127; Yenihan vd., 2014: 41). Çalışanların, iş ortamında maruz kaldıkları stres işten ayrılma niyetine yol açtığı gibi bireysel ve örgütsel birçok olumsuz sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir. Bu olumsuz etkiler de bireyin işte göstermiş olduğu verimliliği düşürdüğü görülmektedir (Ersezgin ve Sevi Tok, 2019).

Yüksek stres seviyesine sahip olan işgörenlerin işten ayrılma niyetlerinin daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Örgütte gerekli şartların sağlanmadığı durumlarda çalışanların örgüte ait hissetmemeleri gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır (Akova vd., 2015: 392). İş yerinde kötü çalışma koşulları, aşırı iş yükü, rol çatışmaları ve rol belirsizlikleri, kötü ilişkiler, işyeri politikaları ve karar alma süreçlerine katılım eksikliği gibi iş faktörlerinin iş stresine sebep olduğu ve bu stres ise çalışanların işten ayrılma niyetine yönelttiği tespit edilmiştir (İnce ve Aslan, 2019; Taş ve Özkara, 2020; Akçakanat, 2019; Taş vd., 2019; Barnes vd., 1998: 467-468). Duygusal tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyetini pozitif yönde etkilediği ve bu nedenle iş gücü devir oranının önemli bir etkeni olabileceği tespit edilmiştir (Onay ve Kılıcı, 2011: 363). Bu açıklamalar bağlamında H3 hipotezi geliştirilmiştir.

H3: İş stresi işten ayrılma niyetini pozitif şekilde etkilemektedir.

İşin anlamlılığı, iş stresi ve işten ayrılma niyeti değişkenleri kullanılarak yapılan ikili modellerde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (Taş ve Özkara, 2020; Akçakanat, 2019; İnce ve Aslan, 2019; Taş vd., 2019; Seçkin, 2018; Akgündüz vd., 2017; Seyrek ve İnal, 2017; Paillé, 2011; Cameron, 2013; Albrecht ve Su, 2012; Yenihan vd., 2014; Akova vd., 2015; Suadıcıni vd., 2013; 2006; Büte, 2011; Sökmen ve Şimşek, 2016; Sinha ve Sinha, 2012). Bunun yanında İnce ve Aslan (2019) yaptıkları çalışmada algılanan örgütsel destek ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde iş stresinin aracılık etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Dinç ve diğerleri (2019) ise örgütsel nostalji ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde işin anlamlılığının aracılık rolü üstlendiğini ortaya koymuşlardır. Taş ve diğerleri (2019), psikolojik iyi olmanın işten ayrılma niyetine etkisinde iş stresinin aracılık etkisinin olduğunu saptamışlardır. Taş ve Özkara (2020) ise iş stresinin algılanan yönetici desteği ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde aracılık etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Fakat Serinikli (2019), çalışanların örgütsel destek algılarının iş tatminlerine etkisinde iş stresinin aracılık etkisinin anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu anlamda iş stresinin aslında diğer değişkenlerin etkisini işten ayrılma niyetine iletebileceği görülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada işin anlamlılığının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda H4 hipotezi geliştirilmiştir.

H4: İşin anlamlılığının işten ayrılma niyeti ile ilişkisinde iş stresinin aracılık rolü vardır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, havaalanlarında yer hizmetleri memuru olarak çalışan personelin işe anlam katması, iş stresi ve işten ayrılma niyetleriyle ilgili görüşlerini tespit etmek ve bu değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktır. Nitekim bu değişkenlerin birbirinden önemli düzeyde etkilenmesi beklenmektedir. Bu etki artırıcı olabileceği gibi azaltıcı niteliğe sahip olabilme ihtimal bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada asıl araştırılmak istenen konu ise işe anlam yükleme sonucunda işten ayrılma niyetinin düşmesinde iş stresinin aracılık rolünü ortaya koymaktır. Buradan hareketle toplanan veriler analiz edilerek bulgular sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmada araştırmanın evreni olarak havaalanlarında hizmet veren yer hizmetleri çalışanları seçilmiştir. Türkiye’de çok sayıda havaalanı olmasından dolayı bir örneklem kitlesinin seçilmesi

gerekmektedir. Bu bağlamda kolayda yöntemi kullanılarak; Antalya, Kayseri ve Isparta illerinde bulunan havaalanlarının yer hizmetlerinde görev yapan toplam 141 çalışan üzerinde anket tekniği kullanılarak bir araştırma yapılmıştır. Veri seti içerisinde uç değer teşkil eden anketin olmaması nedeniyle tüm veriler değerlendirilerek analizler yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

İşin Anlamlılığın Ölçeği (İAO): Steger, Dik ve Duffy (2012) tarafından geliştirilen bu ölçek 10 maddeden ve üç farklı boyuttan oluşmaktadır. İşin anlamlı ve önemli olduğunu gösteren *İşin Pozitif Anlamı* boyutu; bireye kendine ve dünyaya dair derin bir anlayış sağlayarak kişisel gelişimi sağlayan *İşten Anlam Yaratma* boyutu ve işin diğer insanlara olan etkisi arttıkça daha anlamlı hale geldiğini işaret eden *Çoğunluğun İyiliği* boyutu yer almaktadır. Tepki kategorileri de *1=Kesinlikle katılmıyorum* ve *5=Kesinlikle katılıyorum* şeklinde 5’li bir Likert derecelendirme kullanılmaktadır. Bu ölçeğin Türkçe dil eşdeğerliliği ve güvenilirlik çalışması Özkan (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir.

İş Stresi Ölçeği (İSÖ): 7 maddeden, tek boyuttan oluşan ve iş yerinde yaşanan stres semptomlarını inceleyen bu ölçek, House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilmiş olup Efeoğlu (2006) tarafından Türkçe’ye çevrilmiş, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçekte *1=Kesinlikle katılmıyorum* ve *5=Kesinlikle katılıyorum* şeklinde 5’li bir Likert derecelendirme kullanılmaktadır.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği (İANÖ): 3 maddeden ve tek boyuttan oluşan bu ölçek Mobley, Horner ve Hollingsworth (1978) tarafından geliştirilmiştir. Örücü ve Özafşaroğlu (2013) tarafından da Türkçe’ye çevrilmiş, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçekte *1=Kesinlikle katılmıyorum* ve *5=Kesinlikle katılıyorum* şeklinde 5’li bir Likert derecelendirme kullanılmaktadır.

2.3. Ölçeklere İlişkin Faktör Analizleri

Ölçeklerin yapısal geçerliliğini ölçmek amacıyla SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Temel bileşenler (principal component) analizi ve “varimax” eksen döndürme tekniği kullanılarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Ölçeklerde yer alan maddelerin indirgenmesi ve maddelerin ilgili boyutlara olan yüklerinin ortaya konması amacıyla AFA uygulanmıştır (Durmuş vd., 2013: 73). Yapılan AFA neticesinde çoğunluğun iyiliği boyutunda yer alan 3. madde, iş stresi ölçeğinin 6. ve 7. maddeleri ve işten ayrılma niyet ölçeğinin de 3. maddesi gerekli faktör yükünlerini vermemeleri ve güvenilirlik değerlerini düşürmeleri nedeniyle analize dâhil edilmemişlerdir. Bu

analiz sonucunda ayrıca örneklem büyüklüğünün yeterliliğine ilişkin gerekli bilgiyi veren Kaiser-Meyer-Olkin'in (KMO) ve veri setinin çok değişkenli normalliğe sahip olduğunu gösteren Barlett's Küresellik Testi değerleri (Seçer, 2015: 79; Gürbüz ve Şahin, 2015: 311) de elde edilmektedir. KMO, Barlett's, Cronbach's Alpha (α) ve normal dağılım (Skewness ve kurtosis) değerleri ile ölçeklerin ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: KMO, Barlett's, Güvenirlilik, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	KMO	Barlett's	α	Skewness	kurtosis	Ort.	S.S.
İşin Anlamlılığı Ölçeği			,917	-,865	,628	3.02	,98
İşin Pozitif Anlamı	,935	731,18	,819	-,591	,188	3.62	,93
İşten Anlam Yaratma			,773	-,686	-,022	3.67	,97
Çoğunluğun İyiliği			,783	-1,001	,882	3.84	1.00
İş Stresi Ölçeği	,72	256,31	,794	,399	-,228	2.66	1.09
İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği	,60	117,89	,823	,515	-,644	2.45	1.22

Buna göre işin anlamlılığı ölçeği ve ilgili boyutlarının, iş stresi ve işten ayrılma niyeti ölçeklerinin Cronbach's Alpha güvenirlilik (α) değerlerinin yüksek ve örneklem büyüklüğünün de kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu işlemler sonucunda ölçeklerin KMO değerlerinin, dolayısıyla örneklem büyüklüğünün analiz yapmaya uygun olduğu ve sonuçlarının yorumlanabileceği tespit edilmiştir. Çünkü örneklem büyüklüğünün yeterli olabilmesi için KMO değerinin en az 0,60 ve Barlett's testi değerlerinin ise 0,05'ten küçük olması gerektiği ileri sürülmektedir (Seçer, 2015: 79). Ayrıca çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin +1 ile -1 arasında olması (Gürbüz ve Şahin, 2015) nedeniyle verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

3. Araştırmanın Bulguları

Katılımcıların cinsiyet dağılımı, unvanları, yaş aralıkları ve çalışılan süre dağılımlarına ilişkin veriler de toplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

		Örneklem Dağılımı			Örneklem Dağılımı		
		N	%		N	%	
Cinsi yet Dağılımı	Kadın	61	43.3	Yaş Dağılımı	20-22	52	36.9
					23-25		
	Erkek	80	56.7			36	25.5
Unvan	Yolcu Hizmetleri				26-28		
	Memuru	104	73.8			21	14.9

Harekât Memuru	11	7.8		29 +	32	22.7
Yolcu Hizmetleri Şefi	2	1.4		1	57	40.4
Vardiya Sorumlusu	2	1.4	Çalışılan Süre (Yıl)	2-3	34	24.1
Ramp Memuru	22	15.6		4-5	22	15.6
				6+	28	19.9

Tablo 2’deki bulgular incelendiğinde çalışanların erkek sayısı, kadınların sayısına nazaran daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların %73.8’i gibi büyük bir bölümü yolcu hizmetleri memuru unvanıyla çalıştığı görülmektedir. Bu çalışanların %36.9’u 20-22 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. İlginç bir bulgu olarak da bu çalışanların büyük bir kısmı yani %40’4’ü 1 yıldır bu işte çalıştığı tespit edilmiştir.

Sosyo-demografik değişkenler bağlamında ölçeklerin ve ilgili boyutlarına ilişkin fark analizi de uygulanmıştır. Buna göre cinsiyet, unvan farklılığı ve yaş aralıkları dağılımı açısından değişkenlerin ortalamalarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>.05$). Buna karşın çalışılan süre bağlamında yapılan fark analizinde ise bazı değişkenlerin ortalamalarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ise Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Çalıştıkları Süre Bağlamında Ölçeklerin Boyutlarına İlişkin Fark Analizi Tablosu

	Çalışılan Süre (Yıl)	Ort.	S.S.	p	f	Anlamlı Fark
İş Stresi	1	2.21	1.21	.004	4,585	4-5>2-3
	2-3	1.97	.98			
	4-5	3.18	1.06			
	6+	2.92	1.25			
İşten Ayrılma Niyeti	1	2.55	1.06	.000	7,323	4-5>1
	2-3	2.24	.90			
	4-5	3.18	1.06			
	6+	2.98	1.19			

D.f. (Serbestlik Derecesi) gruplar arası=2 ve grup iç =173

Tablo 3’te verilen bulgular incelendiğinde katılımcıların çalıştıkları süre bağlamında sadece iş stresi ve işten ayrılma niyetlerinin ortalamalarında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu verilere göre iş stresi değişkeninde 4-5 yıl çalışanların ortalamasının (Ort.=3,18; S.S.=1.06), 2-3 yıl aralığında çalışanların ortalamasından (Ort.=1,97; S.S.=.98) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında 4-5 yıl aralığında çalışanların işten ayrılma niyetlerinin ortalamasının (Ort.=3,18; S.S.=1.06), 1 yıl (Ort.=2,55; S.S.=1,06) ve 2-3 yıl (Ort.=2,24; S.S.=.90) arasında çalışanların ortalamalarından

daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında 6+ çalışanların ortalaması da (Ort.=2,98; S.S.=1,19), 2-3 yıl (Ort.=2,24; S.S.=,90) arasında çalışanların ortalamasından daha fazla olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak bu araştırmada, çalışma yılı arttıkça hem iş stresi hem de işten ayrılma niyetinin arttığı görülmektedir.

Tablo 4: Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6
1. İşin Anlamlılığı Ölçeği	-					
2. İşin Pozitif Anlamı	.929**	-				
3. İşten Anlam Yaratma	.936**	.842**	-			
4. Çoğunluğun İyiliği	.903**	.739**	.750**	-		
5. İş Stresi Ölçeği	-.304**	-.264**	-.232**	-.342**	-	
6. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği	-.282**	-.256**	-.237**	-.285**	.895**	-

Tablo 4'te katılımcıların işin anlamlılığı, iş stresi ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere yapılan korelasyon analizi bulgular yer almaktadır. Buna göre işin anlamlılığı ölçeği ve ilgili üç boyutunun tümü hem iş stresi hem de işten ayrılma niyeti ölçekleriyle anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkilerinin olduğu saptanmıştır ($p<,01$). Yani işin anlamlılığı düzeyi yükseldikçe iş stresi ve işten ayrılma niyeti azalan bir eğilim gösterdiği ifade edilebilir. Bunun yanında iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır ($p<,01$). Değişkenler arasında ilişkinin olması aynı zamanda bağımsız değişken olarak belirlenen unsurların bağımlı değişkenler üzerinde etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle öncelikle doğrusal regresyon analizi uygulanarak elde edilen bulgular tablo 5, 6 ve 7'de gösterilmiştir.

Oluşturulan regresyon modellerinde çoklu bağlantı sorununun olmaması gerekmektedir (Kalaycı, 2010: 263). Bu sorunu gösteren değerler Tolerance ve VIF değerleridir. Kabul edilen değerler olarak Tolerance değerinin 0,2'den büyük ve VIF değerinin de 10'dan küçük olması değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunun olmadığını göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015: 264). Bunun yanında regresyon modelinde otokorelasyon sorunu gösteren Durbin Watson değerleri de 1,5 ile 2,5 arasında olması gerekmektedir (Kalaycı, 2010: 264). Son olarak da elde edilen regresyon modelinin anlamlı olup olmadığını ve veri setine ne derece uygun olduğunu gösteren F değeri de incelenmektedir. Bu değer ne kadar büyükse elde edilen model o kadar anlamlı olduğu kabul edilmektedir. F anlamlılık testinin significant değeri ise 0,005'ten ne kadar düşükse regresyon modeli,

bağımlı değişkeni tahmin etmede o kadar anlamlı bir katkısının olduğuna işaret etmektedir (İslamoğlu ve Alınacı, 2014: 362).

Tablo 5: İşin Anlamlılığının İş Stresi Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

İŞİN ANLAMLILIĞI VE BOYUTLARI	İŞ STRESİ			Regresyon Modelin Özeti
	β	p	S.H.	
İşin Anlamlılığı Ölçeği	-,304	,000	,099	$R^2=,092$; Adj. $R^2=,086$; $F=14,113$; $p=,000$ DW=1,567; VIF<10; Tolerance>0,2
İşin Pozitif Anlamı	-,264	,002	,096	$R^2=,069$; Adj. $R^2=,063$; $F=10,375$; $p=,002$; DW=1,592; VIF<10; Tolerance>0,2
İşten Anlam Yaratma	-,232	,006	,093	$R^2=,054$; Adj. $R^2=,047$; $F=7,871$ $p=,006$; DW=1,570; VIF<10; Tolerance>0,2
Çoğunluğun İyiliği	-,342	,000	,087	$R^2=,117$; Adj. $R^2=,111$; $F=18,471$; $p=,000$; DW=1,545; VIF<10; Tolerance>0,2

Tablo 5’te verilen bulgulara göre işin anlamlılığı ölçeği ve tüm alt boyutlarının, iş stresi ölçeğiyle kurulan regresyon modellerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<,05$). Tabloda verilen beta katsayıları göz önünde bulundurulduğunda bağımsız değişkenlerin tümü bağımlı değişkeni anlamlı ve negatif yönde etkilediği görülmektedir. Buna göre bir bütün olarak işin anlamlılığı ölçeği ($\beta=-,304$; $p<,01$), işin pozitif anlamı ($\beta=-,264$; $p<,01$), işten anlam yaratma ($\beta=-,232$; $p<,01$) ve çoğunluğun iyiliği ($\beta=-,342$; $p<,01$) değişkenlerinin iş stresini önemli düzeyde yordadıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle H1 hipotezinin desteklendiği ifade edilebilir.

Tablo 6: İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

İŞİN ANLAMLILIĞI VE BOYUTLARI	İŞTEN AYRILMA NİYETİ			Regresyon Modelin Özeti
	β	p	S.H.	
İşin Anlamlılığı Ölçeği	-,282	,001	,111	$R^2=,079$; Adj. $R^2=,073$; $F=11,965$; $p=,001$ DW=1,447; VIF<10; Tolerance>0,2
İşin Pozitif Anlamı	-,256	,002	,108	$R^2=,066$; Adj. $R^2=,059$; $F=9,763$; $p=,002$; DW=1,469; VIF<10; Tolerance>0,2
İşten Anlam Yaratma	-,237	,005	,103	$R^2=,056$; Adj. $R^2=,049$; $F=8,255$; $p=,005$; DW=1,448; VIF<10; Tolerance>0,2
Çoğunluğun İyiliği	-,285	,001	,099	$R^2=,081$; Adj. $R^2=,075$; $F=12,305$; $p=,001$; DW=1,424; VIF<10; Tolerance>0,2

Tablo 6 incelendiğinde, işin anlamlılığı ölçeği ve tüm alt boyutlarının işten ayrılma niyeti ölçeğiyle kurulan regresyon

modellerinin anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,01$). Buna göre bir bütün olarak işin anlamlılığı ölçeği ($\beta = -,282$; $p < ,01$), işin pozitif anlamı ($\beta = -,256$; $p < ,01$), işten anlam yaratma ($\beta = -,237$; $p < ,01$) ve çoğunluğun iyiliği ($\beta = -,285$; $p < ,01$) değişkenlerinin tümü işten ayrılma niyetini anlamlı ve negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Bu bulgular neticesinde H2 hipotezinin desteklendiği söylenebilir.

Tablo 7: İş Stresinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

İŞTEN AYRILMA NİYETİ			
	β	P	S.H.
İŞ STRESİ	,895	,000	,042
Regresyon Modelin Özeti			
R ² =,800; Adj.R ² =,799; F=557,196; p=,000			
DW=,913; VIF<10; Tolerance>0,2			

Tablo 7’de iş stresinin işten ayrılma niyetiyle kurulan regresyon modelinin de anlamlı olduğu görülmektedir ($p < ,01$). Buna göre iş stresinin işten ayrılma niyetini ($\beta = ,895$; $p < ,01$) anlamlı, güçlü ve olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. İşten ayrılma niyetinin streten beslendiği ifade edilebilir. Buna göre H3 hipotezinin desteklenmiştir.

Bu araştırmada asıl cevabı aranan sorusu ise işin anlamlılığının işten ayrılma niyetiyle ilişkisinde iş stresinin aracılık rolünün olup olmadığıdır. Bu aracılık rolünü tespit etmek amacıyla çağdaş yaklaşım kullanılmıştır. Baron ve Kenny’nin nedensellik modeline nazaran daha avantajlı ve üstün kabul edilen çağdaş yaklaşım son zamanlarda daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Çünkü çağdaş yaklaşım, Baron ve Kenny yönteminin öne sürdüğü ve arka arkaya sıraladığı aracılık etkisi koşullarını, güvenilirlik ve anlamlılık testlerini eleştirmektedir. Bu koşulların sağlanmasa da aracılık etkisinin olabileceğini vurgulamaktadır (Gürbüz, 2019). Çağdaş yaklaşım daha güvenilir modeller ürettiği ileri sürülmektedir. Nitekim aracılık etkisinin olması için de sobel testinden daha güçlü ve anlamlı sonuçlar veren bootstrap testi dikkate alınmaktadır. Ayrıca bağımsız değişkenin dolaylı etkisinin anlamlı olması yeterli kabul edilmektedir. Aracılık etki için başka bir şartın sağlanması veya başka bir analize gerek duyulmamaktadır (Gürbüz, 2019). Bu eleştiriler de birçok araştırmacı tarafından desteklendiği tespit edilmiştir (Cerin ve MacKinnon, 2009; Gürbüz, 2019; Hayes, 2009; Rucker vd., 2011).

Aracılık etkisini tespit etmek amacıyla bu çalışmada da pratik, kolay ve daha güvenilir olan Andrew F. Hayes’in geliştirdiği Process Makrosu kullanılmıştır (Hayes, 2013). Bu makroda bootstrap güven aralığı ile anlamlılık değeri (significancy) için güven derecesinin üst (ULCI) ve alt (LLCI) değerleri ve yeniden örnekleme metodu

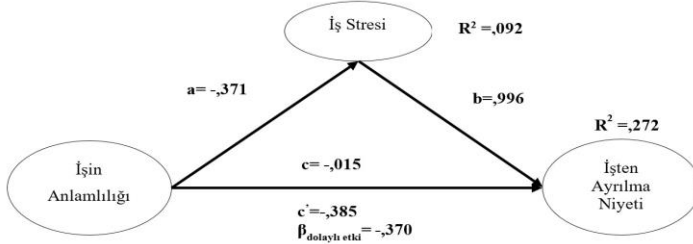
belirlenmekte ve tercih edilmektedir. Güven aralığının anlamlı sayılabilmesi için her ikisinin de ya sıfırdan büyük ya da küçük olması gerekmektedir. Yani dolaylı etkiye karşılık gelen alt ve üst güven aralığı sıfırın dışında olması gerekmektedir (Gürbüz, 2019: 57).

Bu araştırmada aracı etkiyi sınamak amacıyla 141 örneklem üzerinden %95 güven aralığında ve yanlılık hatasından arındırmak maksadıyla bootstrap yöntemi ile oluşturulan 1000'lik örneklem metodu kullanılarak aracılık modeli kurulmuştur. Bu çalışmada aracılık etkisi PROCESS makrosunun model 4'ü kullanılarak (Hayes 2013: 105-113) tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular da Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolüne İlişkin Bulgular Tablosu

Bağımsız Değişken	İş Stresi (M)			İşten Ayrılma Niyeti (Y)				
	β	SE	p	β	SE	p		
İşin Anlamlılığı (X)	a	-,371	,099	,000	c'	-,385	,111	,000
İş Stresi (M)	-	-	-	b	,996	,044	,000	
Sabit	i ₁	4,04	,377	,000	i ₂	-,149	,268	,000
	R ² =,092			R ² = ,272				
	F= 14,113, p =,000			F =276,781, p =,000				
X'in etkisinde aracı rolü	Y'ye M'nin	$\beta_{\text{indirect effect}} = -,370$		BootSE=,1034; LLCI95=-,5631, ULCI95 = -,1563				
		$\beta_{\text{direct effect}} = -,015$		Sobel testi SE=,1001; Z= -3,7011; p =,000				

Tablo 8'de sunulan bulgulara göre işin anlamlılığının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık rolüne sahip olduğu görülmektedir ($p < ,05$). Çünkü burada gerçekleşen aracılık etkisinin ($\beta = -,370$, %95, CI [LLCI95 = -,5631, ULCI95 = -,1563]) anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Burada işin anlamlılığının işten ayrılma niyetini iş stresi üzerinden etkilediği görülmektedir. Ancak burada gerçekleşen aracılık etkisinin kısmi olduğu görülmektedir. Çünkü iş stresinin modele dâhil edilmesiyle beraber işin anlamlılığının işten ayrılmaya giden yolun anlamlılığını yitirmediği tespit edilmiştir ($\beta c' = -,385$; $p < ,01$). Aracılık modeline bütünsel bir şekilde bakabilmek ve modeli daha anlaşılır hale getirmek adına elde edilen analiz değerleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolüne İlişkin Model

Dolaylı etki, bootstrap güven aralığının %95 güven düzeyinde alt (LLCI) ve üst (ULCI) sınırlarının her ikisinin de sıfırın (0) altında olması (sıfırı kapsamaması) nedeniyle anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer yandan işin anlamlılığı, iş stresindeki değişimin yaklaşık %09'unu ($R^2 = .092$) açıklarken aynı zamanda işin anlamlılığının ve iş stresinin birlikte işten ayrılma niyetindeki değişimin yüzde %27'sini ($R^2 = .272$) açıkladığı görülmektedir. Elde edilen bu sonuçtan hareketle H4 hipotezinin desteklendiği ifade edilebilir.

Sonuç

İşe anlam yüklemek; işin değerli olduğu ve başka insanlar için fayda sağladığı hissi yaratmaktadır. Toksik bir çevrede iş yapmak zorunda kalan çalışanların işi anlamlı ve faydalı bulması bu çevreden kaynaklanan iş stresini ve dolayısıyla yeni iş arama niyetini düşürmesi beklenmektedir. Nitekim olumsuz bir atmosfer, yoğun stres ve kaygı dolu bir ortamda iş yapan çalışanların daha rahat ve olumlu bir iş ortamı arayışına girdiği bilinen bir gerçektir. Çünkü stres gibi olumsuz bir faktörün işten ayrılma niyetini beslediği yapılan birçok çalışma neticesinde ortaya çıkmıştır (Paillé, 2011).

Bu çalışmada ise işin anlamlılığının, iş stresini önemli ölçüde düşürdüğü tespit edilmiş ve birinci hipotezin desteklendiği saptanmıştır. Bu bulguyu destekleyen araştırmalar mevcut ve bu değişkenlerin ilişkili oldukları daha önce yapılmış çalışmalarla ortaya konulmuştur. İşin anlamlı olarak algılanması işten duyulan stresle negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Akgündüz vd., 2017: 62). Çalışanların, başkaları için faydalı işler yaptıklarını düşünmesi ve yaptıkları iş nedeniyle kendilerine değer vermeye başlaması sonucunda strese karşı daha dayanıklı olacakları söylenebilir. İşin anlamlılığı arttıkça iş stresinin seviyesi düşmektedir. Çalışanlar yaptıkları işi anlamlı bulduklarında işe bağlılıkları da artmaktadır (Akgündüz vd., 2017; Yener, 2013). İşin anlamlı bulmanın öyle sihirli bir gücü var ki en kötü işlerin bile karşılıksız yapılmasına yol açtığı saptanmıştır

(Cameron, 2013). Çünkü işe anlam katılması sonucunda çalışanların işten tatmin oldukları ve işi tutkuyla yaptıkları görülmektedir (Seçkin, 2018). Ayrıca işe derin anlam yüklemenin olumlu sonuçlarla ve olağanüstü verimlilikle ilişkisi de bilinen bir gerçektir (Cameron, 2013). Dolayısıyla yukarıda bahsedilen çalışmaların sonuçlarıyla bu çalışmanın bulgularının örtüştüğü söylenebilir.

Çalışmanın ikinci hipotezini sınamak amacıyla yapılan analiz sonucunda, işin anlamlılığı işten ayrılma niyetini düşürdüğü saptanmıştır. Daha önce yapılmış çalışmalar da bu bulguyu desteklediği görülmektedir. Söz gelimi, Sinha ve Sinha (2012), sorumluluk ve yetki sonucunda çalışanların işi sahiplendiğini, işe değer verdiğini ve işte devam etmek istediğini tespit etmişlerdir. Bunun yanında ulvi bir amaca hizmet etme düşüncesinin iş gücü devir oranını düşürdüğü saptanmıştır (Suadicani vd., 2013; Janik ve Rothman, 2015). Çalışanlar işi ne kadar anlamlı ve büyük bir amacın parçası gibi görürse örgüte olan bağlılığı ve işe devamlılığı artmaktadır (Suadicani vd., 2013). Dinç ve diğerleri (2019: 362) işin anlamlılığının işten ayrılma niyetini negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Öyle ki Scroggins (2008: 76) işin anlamlılığının işten ayrılmanın en önemli yordayıcısı olduğunu ortaya koymuşlardır. Buradan hareketle işin yapılmaya değer, önemli ve faydalı olarak algılanması neticesinde çalışanların işten ayrılma eğilimlerinin azalabileceği ifade edilebilir.

Araştırmanın üçüncü hipotezini test etmek amacıyla yapılan analizler neticesinde, çalışanların örgüt içerisinde yaşadıkları stres nedeniyle de işten ayrılma niyetlerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışanların birer insan olduğu düşünülürse stresin psikolojik ve fizyolojik etkilerini yaşayabilecekleri ve bu nedenle bağlı oldukları işi bırakmak zorunda kalabilecekleri söylenebilir. Belli bir süre sonra çalışanlar örgüte karşı olumsuz duygu ve düşünceler beslemeye başlamaktadırlar. İş tatminleri düşecek, devamsızlıklar artacak ve yeni işi arayışları başlayacaktır (Yenihan vd., 2014). Çünkü iş nedeniyle yaşanan stres aidiyet hissine zarar vermektedir. Bu durumda mutsuz olan çalışanın da işten ayrılma niyetinin yüksek olması şaşırtıcı olmayacağı ifade edilmektedir (Akova vd., 2015; Barnes vd., 1998). Nitekim stresin, işten ayrılma niyetiyle olumlu ilişkisi olduğu görülmektedir (Sökmen ve Şimşek, 2016; Büte, 2011). Ancak çalışanların örgütte varlığını sürdürse de işten ayrılma niyetinin oluşmaya başladığı ifade edilmektedir (Paillé, 2013). Aslında kaygı sonucunda işten ayrılma niyetini her örgütte görmek mümkündür (Turunç vd., 2010; Yenihan vd., 2014). İş stresi tükenmişliği ardından işten ayrılma niyetini arttırdığı birçok araştırmanın sonucuyla (Çankaya, 2020; Aydın vd., 2020; Taş ve Özkara, 2020; Ersezgin ve

Sevi Tok, 2019; İnce ve Aslan, 2019; Taş vd., 2019; Onay ve Kılıcı, 2011) ve bu çalışmanın bulgusuyla desteklenmektedir.

Ancak çalışmanın asıl bulgusu ise dördüncü hipotez ile sınıranan işin anlamlılığının, yani işin faydalı olduğu, topluma ve büyük önemli bir amaca hizmet ettiği düşüncesinin çalışanların işten ayrılma niyetini etkilemesinde iş stresinin aracılık etkisidir. Nitekim işin anlamlılığı işten ayrılma niyetini iş stresi üzerinden etkilemesi muhtemel olduğu düşünülmektedir. Burada işe anlam katılması sayesinde çalışanların işten ayrılma niyetleri düzeyinin hem doğrudan hem de bu çalışanların iş stresi düzeyini azaltması yoluyla düşürmesi beklenmektedir. Yani işin anlamlı olarak algılanması neticesinde iş stresinin azalması, stres azaldığından dolayı da ayrılma eğiliminin düşmesi söz konusu olabilmektedir. İş stresinin aracılık etkisine ilişkin yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Söz gelimi Serinikli (2019), çalışanların örgütsel destek algılarının iş tatminlerine etkisinde iş stresinin aracılık etkisinin anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Fakat, İnce ve Aslan (2019) yaptıkları çalışmada algılanan örgütsel destek ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde iş stresinin aracılık etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Taş ve diğerleri (2019), psikolojik iyi olmanın işten ayrılma niyetine etkisinde iş stresinin aracılık rolünün olduğunu bulmuşlardır. Taş ve Özkara (2020) ise algılanan yönetici desteği ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde iş stresinin aracılık etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bu anlamda iş stresinin aslında diğer değişkenlerin etkisini işten ayrılma niyetine iletmediği ifade edilebilir.

Havaalanı yer hizmetleri çalışanlarının yaptıkları işlerin doğası gereği streslidir. Dolayısıyla bu çalışanların yaptıkları işlerin önemli, değerli ve ilgi çekici olduğunu düşünmeleri sağlanmalıdır. Yer hizmetlerinde yapılan işler sayesinde havaalanında uçuşların aksamadan sistemli şekilde yürüdüğü ve insanlara önemli bir fayda sağladıkları konusunda gerekli bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır. Çalışanlar aslında insanların birbirine kavuşmasında ve güvenli bir yolculuk yapmalarına zemin hazırladıklarını bilmelidirler. Yaptıkları işlerin kritik derecede değerli ve gerekli olduğu gösterilmelidir. Nitekim işin değerli ve önemli olarak algılanması işe anlam yüklenmesi hizmet kalitesini ve işe karşı sadakati güçlendirebilmektedir. Böylelikle çalışanlar, işlerini severek yapacak ve stres düzeyleri düşebilecektir. Aşkın bir tutumla ve özverili şekilde işe sarılarak iş stresleri ve işten ayrılma niyetleri düşürülebilecektir. Aksi takdirde anlamsız olarak algılanan işler angarya olarak görülerek stresin artmasına ve işten ayrılma niyetlerini güçlenmesine yol açacağı unutulmamalıdır.

İşten ayrılma niyeti örgütler için ciddi bir konudur. Bunun altında yatan gerçek sebeplerinin neler olduğunu araştırılması

gerekmektedir. Zamanla işten ayrılma niyetinin davranışa dönüştüğü aşikardır. Örgütün en önemli entelektüel sermayesi olan çalışanların elde tutulması ve rekabet gücü olarak kullanılması örgütün varlığı için çok önemlidir. Bu nedenle bu araştırma bağlamında şunlar ifade edilebilir: Yöneticiler çalışanlara önemli ve değerli bir amaç vermelidir. Çalışanların içsel enerjiyle çalışmasını sağlayan ilham aşılamalıdır. Yaptıkları iş ile kimlere nasıl fayda sağladıkları konusunda bilgi vermelidir. Buna karşın iş ortamını zehirleyen ve strese sebep olan etmenleri belirlemelidir. Gerekli tedbirleri alarak çalışanların tükenmesinin önüne geçmelidir.

Bu çalışma, sadece üç ilde bulunan havaalanı yer hizmetleri çalışanlarına uygulanmış ve çalışmanın kesitsel bir araştırma olması önemli kısıtlar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda sonraki araştırmalarda havaalanlarının diğer bölüm çalışanları da dahil edilmelidir. Çalışmalar nitel bir yöntem izlenerek derinlemesine sorunları araştırılabilir. Bu örneklem üzerinde farklı işin anlam kaynakları belirlenebilir. Motivasyonlarını etkileyen veya zedeleyen diğer faktörler araştırılabilir.

Kaynakça

- Aka, B., Özmutaf, N. M. ve Aka, B. (2015). Havacılık Alanında Çalışanların İş Stresi ile Başa Çıkma Davranışının Takım Performansına Etkisi: Ampirik Bir Yaklaşım. *III. Ulusal Havacılık Teknolojisi ve Uygulamaları Kongresi UHAT*. Tam Metin içinde (s. 296-308).
- Akçakanat, T. (2019). Hava Trafik Kontrolörlerinde Algılanan İş Stresinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde İş Tatmini ve Öznel Yorgunluk Algısının Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 901-920.
- Akgemci, T. (2000). Örgütlerde Stres ve Yönetimi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 301-309.
- Akgündüz, Y., Adan Gök, Ö. ve Alkan, C. (2017). Örgütsel Destek Algısı, İş Stresi, İşin Anlamlılığı ve Proaktif Kişilik Özelliklerinin Çalışanların Yaratıcılığına Etkisi: Beş Yıldızlı Bir Otel Çalışanlarında Uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 50-68.
- Akova, O. ve Işık, K. (2008). Otel İşletmelerinde Stres Yönetimi: İstanbul'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 17-44.
- Akova, O., Emiroğlu, B. ve Tanrıverdi, H. (2015). İş Stresi İle Çalışanların İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: İstanbul'daki

- 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Journal of Management, Marketing and Logistics*, 2(4), 378-402.
- Aksoy, A. ve Kutluca, F. (2005). Çalışma Hayatında Stres Kaynakları, Stres Belirtileri ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 458-486.
- Albrecht, S. ve Su, M. J. (2012). Job Resources and Employee Engagement in A Chinese Context: The Mediating Role of Job Meaningfulness, Felt Obligation and Positive Mood. *Int. J. Business and Emerging Market*, 4(4), 277-292.
- Aslan, H. ve İnce, E. (2019). Algılanan Örgütsel Desteğin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde İş Stresinin Aracı Rolü. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, (20), 479-502.
- Aydın, G. Ç., Aytaç, S. ve Şanlı, Y. (2020). Hemşirelerde Algılanan Stres ve Stres Semptomlarının İşten Ayrılma Eğilimi Üzerindeki Etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (Özel Sayı), 526-538.
- Aydın, İ. (2008). *İş Yaşamında Stres*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, Ş. (2004). Örgütsel Stres Yönetimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 49-74.
- Aytaç, S. (2015). Stres Kaynakları ve Stresin Psikolojik Semptomlarının Öfke Kontrolü ile İlişkisi: Polis Memurları Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 69(2), 1-27.
- Bailey, C. ve Madden, A. (2016). What Makes Work Meaningful - or Meaningless?. *MIT Sloan Management Review*, 57(4), 1-9.
- Barnes, L., Agago, M. ve Coombs, W. (1998). Effects of Job-Related Stress on Faculty Intention to Leave Academia. *Research in Higher Education*, 39(4), 457-469.
- Büte, M. (2011). Nepotizmin İş Stresi İş Tatmini Olumsuz Söz Söyleme ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Aile İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 177-194.
- Cameron, K. (2013). *Pozitif Liderlik, Olağanüstü Bir Performans İçin Stratejiler*. Çekinirer, T. (Çev.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Cerin, E. ve MacKinnon, D. P. (2009). A Commentary on Current Practice in Mediating Variable Analyses in Behavioural Nutrition and Physical Activity. *Public Health Nutrition*, 12(8), 1182-1188.
- Ceylan, A., Çöl, G., ve Gül, H. (2005). İşin Anlamlılığını Belirleyen Sosyal-Yapısal Özelliklerin Güçlendirmeye Olan Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(1), 35-51.
- Chalofsky, N. (2003). An Emerging Construct for Meaningful Work. *Journal Human Resource Development International*, 6(1), 69-83.

- Chen, J. ve Silverthorne, C. (2008). The Impact of Locus of Control on Job Stress, Job Performance and Job Satisfaction in Taiwan. *Leadership & Organization Development Journal*, 29(7), 572-82.
- Cotton, J. ve Tuttle, J. (1986). Employee Turnover: A Meta-Analysis and Review with Implications for Research. *Academy of Management Review*, 11(1), 55-70.
- Çankaya, M. (2020). Hastane Çalışanlarındaki İş Stresinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(1), 121-143.
- Çankır, B. ve Yener, S. (2017). *İş'te Pozitif Davranış*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demir, M. (2012). Örgütsel Destek, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi: Havalimanı Yer Hizmetleri İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(1), 47-64.
- Dik, B. ve Duffy, R. (2007). Calling and Vocation at Work: Definitions and Prospects for Research and Practice. *The Counseling Psychologist*, 37(3), 424-450.
- Dinç, M., Uzunbacak, H. H. ve Akçakanat, T. (2019). Örgütsel Nostaljinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde İşin Anlamlılığının Aracılık Rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 349-369.
- Dirik, D. (2019). Ulusal Yazın Bağlamında İşten Ayrılma Niyetinin Öncüllerine İlişkin Bir Meta-Analiz Çalışması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), 131-155.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2011). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Efeoğlu, İ. E. (2006). *İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Eren Gümüştekin, G. ve Gültekin, F. (2009). Stres Kaynaklarının Kariyer Yönetimine Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 147-158.
- Ersezgin, R. ve Sevi Tok, E. S. (2019). Algılanan İş Stresi, Psikolojik Dayanıklılık, Başa Çıkma Stilleri ve Öz-Duyarlılığın Tükenmişlik Düzeyini Yordayıcı Etkisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(36), 1-36.
- Evcimen, C., Çakıcı, A. ve Çakıcı, C. (2020). İşin Anlamlılığının Sapma Davranışı ve Performansa Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(2), 672-683.
- Fairlie, P. (2011). Meaningful Work, Employee Engagement, and Other Key Employee Outcomes: Implications for Human Resource

- Development. *Advances in Developing Human Resources*, 13(4), 508-525.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hang-Yue, N., Foley, S. ve Loi, I. R. (2005). Work Role Stressors and Turnover Intentions: A Study of Professional Clergy in Hong Kong. *Int. J. of Human Resource Management*, 16 (11), 2133–2146.
- Harman, W., Lee, T., Mitchell, T., Felps, W. ve Owens, B. (2007). The Psychology of Voluntary Employee Turnover. *Current Directions in Psychological Science*, 16(1), 51-54.
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical Mediation Analysis in the New Millennium. *Communication Monographs*, 76(4), 408-420.
- Hayes, A. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A regression-based Approach*. New York: Guilford Press.
- Hon, A., Chan, W. ve Lu, L. (2013). Overcoming Work-Related Stress and Promoting Employee Creativity in Hotel Industry: The Role Of Task Feedback From Supervisor. *International Journal of Hospitality Management*, 33, 416–424.
- House, R. J. ve Rizzo, J. R. (1972). Role Conflict and Ambiguity as Critical Variables in Model of Organizational Behavior. *Organizational Behavior and Human Performance*, 7(3), 467-505.
- Hughes, L., Avey, J. ve Nixon, D. (2010). Relationships Between Leadership and Followers' Quitting Intentions and Job Search Behaviors. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 17(4), 351–362.
- Hussain, L., Yunus, N., Ishak, N. ve Daud, N. (2014). Does Remuneration Influence the Intention to Leave?: A Preliminary Study among Young Bankers in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 130, 186-192.
- Işık, E. (2007). *İşletmelerde Mobbing Uygulamaları ile İş Stresi İlişkisine Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İslamoğlu, A. H. ve Alınçık, Ü. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.
- Janik, M. ve Rothmann, S. (2015). Meaningful Work and Secondary School Teachers' Intention to Leave. *South African Journal of Education*, 35(2), 1-13.

- Judge, T. A. ve Colquitt, J. A. (2004). Organizational Justice and Stress: The mediating Role of Work–Family Conflict. *Journal of Applied Psychology*, 89 (3), 395-404.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaptanoğlu, R. Ö. (2020). İşten Ayrılma Niyeti ve Toksik Liderliğin Etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 161-173.
- Kaplanoğlu, E. (2014). Mesleki Stresin Temel Nedenleri ve Muhtemel Sonuçları: Manisa İlindeki SMMM'ler Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 131-150.
- Mobley, W. H., Horner, S. O., ve Hollingsworth, A. T. (1978). An Evaluation of Precursors of Hospital Employee Turnover. *Journal of Applied Psychology*, 63(4), 408-414.
- Okutan, M. ve Tengilimoğlu, D. (2002). İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri: Bir Alan Uygulaması. *GÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (İİBF)*, 3, 1-33.
- Onay, M. ve Kılıcı, S. (2011). İş Stresi ve Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Garsonlar ve Aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 363-372.
- Örücü, E. ve Özafşaroğlu, S. (2013). Örgütsel Adaletin Çalışanların İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Güney Afrika Cumhuriyetinde Bir Uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 335-358.
- Özkan, C. (2017). *İşin Anlamlılığının İş Performansı ve Sapma Davranışına Etkisi: Mersin İlinde Yapılan Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Paillé, P. (2011). Stressful Work, Citizenship Behaviour and Intention to Leave the Organization in a High Turnover Environment: Examining the Mediating Role of Job Satisfaction. *Journal of Management Research*, 3(1), 1-14.
- Parker, D. F. ve DeCotiis, T. A. (1983). Organizational Determinants of Job Stress. *Organizational Behavior and Human Performance*, 32(2), 160-177.
- Polat, M. ve Meydan, C. (2010). Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 145-172.
- Prouse, E. (2010). *The Influences of Work Engagement and Intention to Turnover in Pilots and Cabin Crew in a New Zealand Based Airline Organisation*. (Unpublished Master's Thesis). Massey University, New Zealand.
- Rageb, M. A., Abd-El-Salam, E. M., El-Samadicy, A. ve Farid, S. (2013). Organizational Commitment, Job Satisfaction and Job

- Performance as a Mediator Between Role Stressors and Turnover Intentions a Study From an Egyptian Cultural Perspective. *The Business and Management Review*, 3(2), 51-73.
- Rickard, G., Lenthall, S., Dollard, M., Opie, T., Psych, B., Knight, S., et al. (2012). Organisational Intervention to Reduce Occupational Stress and Turnover in Hospital Nurses in the Northern Territory, Australia. *Collegian*, 19, 211-221.
- Rucker, D. D., Preacher, K. J., Tormala, Z. L. ve Petty, R. E. (2011). Mediation Analysis in Social Psychology: Current Practices and New Recommendations. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(6), 359-371.
- Rusbult, C. E., Farrell, D., Rogers, G. ve Mainous III, A. G. (1988). Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction. *Academy of Management Journal*, 31(3), 599- 627.
- Schnider, B. (1987). The People Make the Place. *Personnel Psychology*, 40, 437-453.
- Scroggings, V.A. (2008). Antecedents and Outcomes of Experienced Meaningful Work: A Person-Job Fit Perspective. *Journal of Business Inquiry*, 7(1), 68-78.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seçkin, Ş. N. (2018). Yapılan İşin Anlamlılığı ve İşe Tutkunluk İlişkisi Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 143-160.
- Serinikli, N. (2019). Çalışanların Örgütsel Destek Algılarının İş Tatminlerine Etkisinde İş Stresinin Aracılık Rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(3), 585-597.
- Seyrek, İ. ve İnal, O. (2017). İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkili Faktörler: Bilgi Teknolojisi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(1), 63-74.
- Sinha, C. ve Sinha, R. (2012). Factors Affecting Employee Retention: A Comparative Analysis of two Organizations from Heavy Engineering Industry. *European Journal of Business and Management*, 4(3), 145-162.
- Soysal, A. (2009). İş Yaşamında Stres. *Çimento İşveren Dergisi*, 23(3), 17-40.
- Sökmen, A. ve Şimşek, T. (2016). Örgütsel Bağlılık, Örgütle Özdeşleşme, Stres ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Bir Kamu Kurumunda Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 606-620.

- Spreitzer, G. (1996). Social Structural Characteristics of Psychological Empowerment. *The Academy of Management Journal*, 39(2), 483-504.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological Empowerment in the Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.
- Steger, M. F., Dik, B. J. ve Duffy, R. D. (2012). Measuring Meaningful Work: The Work and Meaning Inventory (WAMI). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 322-337.
- Suadicani, P., Bonde, J. P., Olesen, K. ve Gyntelberg, F. (2013). Job Satisfaction and Intention to Quit the Job. *Occupational Medicine*, 63(2), 96-102.
- Sun, K., ve Chiou, H. (2010). Aviation Ground Crews: Occupational Stresses and Work Performance. *African Journal of Business Management*, 5(7), 2865-2873.
- Taş, A. ve Özkara, Z. U. (2020). İş Stresinin Algılanan Yönetici Desteği İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Üstlendiği Rol. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(21), 475-504.
- Taş, Y., Akbolat, M., Amarat, M. ve Yıldırım, Y., (2019). Psikolojik İyi Olmanın İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde İş Stresinin Aracı Rolü. 3. *Uluslararası 13. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Tam Metin İçinde* (s. 960-969).
- Theron, M., Barkhuizen, N. ve Du Plessis, Y. (2014). Managing the Academic Talent Void: Investigating Factors in Academic Turnover and Retention in South Africa. *SA Journal of Industrial Psychology*, 40(1), 1-14.
- Tims, M., Derks, D. ve Bakker, A. (2016). Job Crafting and Its Relationships with Person – Job Fit and Meaningfulness: A Three-Wave Study. *Journal of Vocational Behavior*, 100(92), 44-53.
- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Destek ve İş Stresinin Örgütsel Özdeşleşme ve İş Performansına Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(2), 183-206.
- Turunç, Ö., Tabak, A., Şeşen, H. ve Türkyılmaz, A. (2010). Çalışma Yaşamı Kalitesinin Prosedür Adaleti, İş Tatmini, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 12(2), 115-134.
- Vallerand, R. J. (2012). From Motivation to Passion: In Search of the Motivational Processes Involved in a Meaningful Life. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 53(1), 42-52.
- Vermunt, R. ve Steensma, H. (2003). Physiological Relaxation: Stress Reduction Through Fair Treatment. *Social Justice Research*, 16(2), 135-149.

- Westman, M. ve Etzion, D. (2002). The Impact of Short Overseas Business Trips on Job Stress and Burnout. *Applied Psychology: An International Review*, 51(4), 582–592.
- Wrzesniewski, A., LoBuglio, N., Dutton, J. ve Berg, J. (2013). Job Crafting and Cultivating Positive Meaning and Identity in Work. *Advances in Positive Organizational Psychology*, 1, 281–302.
- Yener, S. (2013). Kadın Çalışanların Kadınsı Cinsiyet Normları ve İşin Anlamlılığı Arasındaki Etkileşimde Cinsiyet Rol Stresinin Aracı Rolü. *İşte Davranış Dergisi*, 3(1), 42-56.
- Yenihan, B., Öner, M. ve Çift yıldız, K. (2014). İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Otomotiv. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(1), 38-49.
- Yozgat, U., Yurtkoru, S. ve Bilginoğlu, E. (2013). Job Stress and Job Performance among Employees in Public Sector in Istanbul: Examining the Moderating Role of Emotional Intelligence. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 75, 518-524.
- Zapf, D., Vogt, C., Seifert, C., Mertini, H. ve Isic, A. (2010). Emotion Work as a Source of Stress: The Concept and Development of an Instrument. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(3), 371–400.

Ek Beyan

1. yazar %50, 2. yazar %30, 3. yazar %20 oranında katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 307-324
ISSN: 1302-6879

Presenteizm ile Örgütsel Yabancılaşma İlişkisi: Van İli Otel İşletmeleri Örneği*,**

The Relationship Between Presenteeism and Organizational Alienation: An Example on Hotel Establishments in Van Province

• Songül ÖZER* Vedat ATAY**

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Van/Türkiye.
Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Tourism, Department of Recreation Management, Van /Turkey.
songulduz@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3827-6945

** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği A.B.D., Van/Türkiye.
Van Yüzüncü Yıl University, The Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management, Van / Turkey.
vedatatay@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5280-2919

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

22/02/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

22/03/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atrf: Özer, S. & Atay, V. (2021). Presenteeizm ile Örgütsel Yabancılaşma İlişkisi: Van İli Otel İşletmeleri Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 307-324

Citation: Özer, S. & Atay, V. (2021). The Relationship Between Presenteeism and Organizational Alienation: An Example on Accommodation Enterprises in Van Province. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 307-324

Öz

Yerli ve yabancı literatürde presenteizm ile örgütsel yabancılaşma değişkenleri arasındaki ilişki ve etki düzeyini incelemeye yönelik çok az sayıda çalışma mevcuttur. Bu araştırma da örgütsel davranış literatüründe bu konudaki eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada temel amaç ise, Van ilindeki otel çalışanlarının yaşadıkları presenteizm algısının örgütsel yabancılaşma davranışı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışanların demografik özellikleri, çalışanların yaşadıkları presenteizm algısı ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasındaki ilişki ve etki düzeyi incelenmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde presenteizm ve örgütsel yabancılaşma kavramsal olarak ele alınmış olup ikinci bölümünde ise araştırma hipotezlerine cevap bulmak amacı ile 232 çalışan üzerinde yapılmış olan ve bu doğrultuda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre presenteizm ile örgütsel yabancılaşma arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda çalışanların presenteizm algısının örgütsel yabancılaşma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise bulgular tartışılmış olup otel işletmeleri yöneticilerine ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Presenteeizm, örgütsel yabancılaşma, otel işletmeleri, Van.

* Bu çalışmada kullanılan anket formu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurul Başkanlığı tarafından etik kurallara ve ilkelere uygun bulunmuştur (Kurul Karar Tarihi ve Sayısı: 29/01/2021-2021/01-09).

** Bu çalışma, "Presenteeizm ile Örgütsel Yabancılaşma İlişkisi : Van İli Otel İş Görenleri Üzerine Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Abstract

There are very few studies in the domestic and foreign literature to examine the relationship and effect level between presenteeism and organizational alienation variables. This research aims to fill the deficiency on this issue in the organizational behavior literature. This research's main aim is to review the effect of presenteeism on the organizational alienation behavior of the employees working at hotels in Van. For this purpose, the employees' demographic characteristics, the relationship and the degree of effect between level of presenteeism and organizational alienation behavior are reviewed. The first part of this research conceptually deals with presenteeism and organizational alienation, while the second part discusses the findings of the survey that was implemented to 232 employees in order to find answers to the research hypotheses. The findings obtained from this survey indicate a strong positive correlation between the presenteeism and organizational alienation. The findings also indicate that employees' level of presenteeism affect their organizational alienation behavior. The results section contains discussions about the findings, and recommendations for the executives and researchers.

Keywords: Presenteeism, organizational alienation, hotel establishments, Van.

Giriş

Otel işletmelerinin sattığı hizmeti üreten çalışanlar, bu işletmelerin ana unsurudur. Hizmet, üretildiği anda tüketilmektedir ve bu durum, çalışanların beden ve ruh sağlığının önemine vurgu yapmaktadır. Zira çalışanların bedensel ve ruhsal sağlıkları, hem kendilerinin, hem de diğer çalışanların verimliliğini etkilemektedir. Bu da otel işletmelerinde hizmet kalitesini arttırmakta ve işletmelere rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

Otel işletmelerinin çalışanlarının presenteeizm yani işte var olamama durumlarının verimliliklerini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Çünkü turizm sektörünün diğer işletmelerinde olduğu gibi otel işletmeleri de emek yoğun işletmelerdir ve hizmet üretirler. Bu sebeple iç müşteri olarak adlandırılan çalışanların memnuniyetleri ön plana çıkmaktadır. Presenteeizm durumu yaşayan çalışanın işe istekli olması ve dolayısıyla verimli olması beklenemez. Bu durum da çalışanın örgüte yabancılaşmasına neden olmakta ve dolayısıyla işletme rekabet gücünü kaybetmektedir.

Araştırmada öncelikle presenteeizm ve örgütsel yabancılaşma kavramları ele alınmıştır. Araştırmanın devamında Van ilinde faaliyet gösteren otel çalışanlarının presenteeizm algısı ile örgütsel yabancılaşma davranışına yönelik verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek otel işletmeleri yöneticilerine ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

Presenteizm, ilk olarak sağlık alanında Cary Cooper tarafından ele alınmıştır (Johns, 2010). Türkiye'de ise presenteizm kavramı, 2004 yılından sonra işletmelerdeki sorunlar üzerine yapılan araştırmalarda ele alınmıştır (Çoban ve Harman, 2012: 162). Söz konusu kavram, İngilizce'de "presence" Türkçe'de ise hazır bulunma, görünüş, orada bulunma ve var olma anlamlarına gelmektedir. Etimolojik kökeninden yola çıkarak "presenteeism" kavramının Türkçe'de fiziksel olarak işte var olmayı karşılamaktadır (Çiftçi, 2010: 168; Meriç ve Önalın, 2020). Diğer bir ifade ile çalışanın fiziksel olarak iş yerinde bulunması ancak fiili olarak verimli olamaması durumunu açıklayan "işte var olamama", fakat "sözde var olma" anlamını karşılamaktadır (Özmen, 2011: 4). Söz konusu kavram, Türkçe'ye ise "presenteizm" olarak geçmiştir. Presenteizm durumunu yaşayan çalışanlar işlerine isteksiz bir şekilde gitmekte ve fiziksel olarak işletmede bulunmaktadırlar. Yalnızca fiziksel olarak işletmede bulunup isteksiz oldukları için çalışanların işletmeye sadık olmadıkları söylenebilir (Cooper, 1998: 314). Bunun yanı sıra sağlık problemlerinden dolayı iş performansında meydana gelen düşüş de yine presenteizm kavramı içerisinde değerlendirilebilir (Edington, 2007: 58). Genel olarak çalışanların arkadaşlarıyla veya yakınlarıyla maitleşmesi, internette gezinmesi, müzik dinlemesi, internette alışveriş yapması gibi davranışların presenteizmin göstergeleri olduğu söylenebilir (Özmen, 2011: 9). Bu anlamda presenteizmin çalışanlardaki zaman hırsızlığı davranışını tetiklediği söylenebilir.

Presenteizmin, 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik gerileme, işletmelerin küçülmeye gitmesi, iş görenlerin işsiz kalması veya iş garantilerinin olmaması gibi etkenler sonucu ortaya çıktığı söylenebilir (Cooper, 1998: 313). Bunların yanı sıra presenteizmin ortaya çıkmasında; düşük ücretler, çalışma süresinin uzunluğu, yönetici desteğinin yetersizliği, düşük iş kontrolü, sağlığın kötüleşmesi, tükenmişlik duygusu, depresyon, iş-aile çatışması gibi farklı faktörlerin etkili olduğu da düşünülmektedir (Kaygın vd., 2017: 187). Presenteizm sorununun tek kaynağının herkesin bildiği, fizyolojik rahatsızlıklar olmadığı, çalışanların psikolojik problemlerinin yanı sıra örgütsel kaynaklı farklı nedenlerden dolayı presenteizm sorununu yaşayabildikleri görülmektedir. Ayrıca presenteizmin ortaya çıkmasına neden olan faktörler arasında; zaman baskısı, iş arkadaşlarının baskısı, istihdam koşulları da etkili olmaktadır (Hansen ve Andersen, 2008). Bütün bunların yanısıra presenteizme depresyon ve stres gibi zihinsel rahatsızlıklar da neden olmaktadır (Koçoğlu, 2007: 4). Presenteizmin bir başka nedeni ise sosyo-demografik unsurlardır (Hansen ve

Andersen, 2008). Demografik etkenlerden özellikle cinsiyete göre presenteizm algısı değişmektedir. Çalışan kadınların sorumluluklarının fazla olması daha çok presenteizm yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca yaşlıların da kadınlar kadar presenteizm yaşadığı, ancak eğitim düzeyi yüksek olan çalışanların ise daha az presenteizm durumu yaşadıkları görülmektedir (Johns, 2010: 537).

Sonuç olarak presenteizmin nedenleri arasında; rol çatışması, rol belirsizliği, fazla çalışma, insiyatif, aşırı iş yükü, görevlendirme gibi işten kaynaklı sıkıntılar; örgüt kültürü, kötü yönetim, iş tatmini, yönetici tarzı, ayrımcılık, eşitsizlik, iş güvenliği, meslek hastalıkları, fiziksel ve psikolojik taciz gibi iş ortamından kaynaklı sıkıntılar; karakter, aile, stres, depresyon ve kariyer yapamama gibi kişisel kaynaklı faktörler ve ekonomik sıkıntılarının (Koçoğlu, 2007: 14-31) sebep olduğu söylenebilir.

Presenteizmin sonuçlarına kısaca değinmek gerekirse; presenteizm ekonomik verimlilikte maliyet kaybına yol açtığı gibi potansiyel kazançları da engellemektedir (Sanderson vd., 2007: 61). Ayrıca presenteizm; çalışanın memnuniyetsizliği, işe devamsızlık, çalışanlarda motivasyonun azalması, verimliliğin ve performansın düşmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Koçoğlu, 2007: 39-42).

Yerli ve yabancı literatürde “örgütsel yabancılaşma” ve “işe yabancılaşma” kavramları eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Banai vd., 2004; Elma, 2003; Hirschfeld ve Feild, 2000; Özbek, 2011). Bunun nedeni, her iki duygu durumunda da yapılan iş ve çalışma koşullarının birlikte değerlendirilmesidir. Bu araştırmada örgütsel yabancılaşma olarak ele alınmıştır. Hirschfeld ve Feild (2000: 790) işe yabancılaşmayı işe karşı ilgi göstermemek olarak ifade etmektedir. Ceylan ve Sulu (2010: 67)’ya göre işe yabancılaşma çalışanın yaptığı iş üzerinde kontrolünün bulunmaması ve bu nedenle güçsüzlük hissi doğması sonucu ortaya çıkmaktadır. Pearlin (1962: 315-316)’e göre de işe yabancılaşma güçsüzlük kapsamında açıklanmaktadır. Kavram üzerine yapılan söz konusu tanımlamalar değerlendirildiğinde işe yabancılaşmada çalışanların yalnızca yaptıkları işe karşı değil; süreçler üzerinde otonomi ve kontrole sahip olamadıkları; kendilerini yeterince ifade edemedikleri örgüte karşı da yabancılaştıkları görülmektedir.

Örgüte ya da işe yabancılaşma kavramına ilk olarak Marx’ın “Elyazmaları” adlı eserinde rastlanmaktadır. Marx bu eserinde kişi için en önemli tatmin faktörünün insanın doğasında var olan yaratıcılık hissi olduğunu vurgulamaktadır. Marx’ a göre insanların yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan, gönüllülük esasına dayanmayan ve kişinin kendini gerçekleştirmesine imkân tanımayan işler, kişinin işe

dolayısıyla örgüte yabancılaşmasına neden olmaktadır (Kanungo, 1983).

Yabancılaşma kavramını genel bir tanımın dışına çıkarıp ilk kez boyutları ile ele alan Seeman'a (1959) göre bu boyutlar; güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, toplumsal yalıtım ve kendine yabancılaşmadır. Ancak Seeman'ın beş boyutlu yabancılaşma sınıflandırmasına Mottaz (1981) ölçeğinde güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma boyutlarına yer vermiştir. Bu araştırmada da Mottaz'ın (1981) boyutlandırması dikkate alınmıştır. İşe yabancılaşma kavramının boyutlarını genel olarak aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

Güçsüzlük: Güçsüzlük, genel olarak kişinin hayatında meydana gelen hadiseleri kontrol edememe durumudur (Tummers vd., 2015: 600). Ayrıca bireyin beklentilerini gerçekleştirebilecek herhangi bir denetim mekanizmasının bulunmadığını düşünmesidir (Seeman, 1983: 173). Örgütler açısından ise güçsüzlük kavramı; çalışanın işte yeterince serbest davranamama ve işi ile ilgili kontrol eksikliği algısıdır. Diğer bir ifade ile çalışanların yaptıkları iş üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadıklarını düşünmeleridir (Tummers vd., 2015: 600).

Anlamsızlık: Anlamsızlık, iş ve işi yapan yani çalışan arasındaki anlamsızlıktan kaynaklanmaktadır. Modern endüstride, çalışan yapmış olduğu işin son çıktısından haberdar değildir ve neyin parçası olduğunun bilincinde değildir. Böylece çalışanın yapmış olduğu iş, çalışan için anlamını yitirmektedir. Oysaki çalışanın, işin bütünü ve ürünü görebilmesi, çalışanın işin anlamını kavramasını kolaylaştırmaktadır (Minibaş, 1993; Kınık, 2010: 19).

Kendine Yabancılaşma: Kendine yabancılaşma, genel anlamda kişinin kendi benliğinden uzaklaşmasıdır (Şimşek vd., 2016: 255). İş ortamında kendine yabancılaşma ise iş sürecinde çalışanların örgütsel bütünlük ve aidiyet duygularından uzak tutulmalarından dolayı ortaya çıkmaktadır (O'Donohue ve Nelson, 2014: 304).

Sonuç olarak çalışanlardaki örgütsel yabancılaşma davranışı nedenleri arasında; örgütsel adalet algıları, işe ve işletmeye olan bağlılıkları, edinmiş oldukları deneyimler, sahip oldukları kişilik özellikleri gibi etkenlerin olduğu yapılmış araştırmalardan elde edilmektedir. Dolayısıyla çalışanlarda görülen ve olumsuz bir algı olan presentizm, çalışanlarda başta işe ve örgüte yabancılaşma olmak üzere, çalışan memnuniyetinde azalma, çalışanların örgüte olan bağlılıklarında azalma gibi olumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın bulguları kısmında ilgili kavramlar dikkate alınarak aşağıdaki temel hipotezler geliştirilmiştir.

H₁: Van ilindeki otel çalışanlarında presenteizm ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Van ilindeki otel çalışanlarındaki presenteizmin örgütsel yabancılaşma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

2. Yöntem

Araştırmanın temel amacı, otel çalışanlarındaki presenteizm algısı ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasındaki ilişki ve presenteizm algısının örgütsel yabancılaşma davranışı üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırmanın evrenini Van ilinde faaliyet gösteren otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Çalışanların yoğun çalışma temposuna sahip olması ve buna bağlı olarak araştırmaya katılmaları noktasında ortaya çıkan zaman kısıtı, içerisinde bulunduğumuz pandemi (Covid-19) süreci ve benzeri nedenlerden dolayı örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi seçilmiş olup, online ve basılı anket hazırlanarak otel çalışanlarına ulaşılmıştır. Bu doğrultuda otel iş görenlerine yüz yüze ve online anket uygulanmış olup Ural ve Kılıç' a (2006) göre 450 evren büyüklüğüne karşılık gelen örneklem büyüklüğü 210 olarak hesaplanmıştır. Toplamda 300 anket dağıtılmış olup 232 adet geçerli anket analizlere tabi tutulmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anketin birinci bölümünde otel işletmeleri çalışanlarının demografik (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir) ve diğer bazı bireysel özelliklerini (departman, sektörde çalışma süresi, işletmede çalışma süresi) belirlemeyi amaçlayan 9 adet kapalı uçlu soruya yer verilmektedir. Anketin ikinci bölümünde ise Koopman vd.' nin (2002) geliştirmiş olduğu "Standford Presenteizm Ölçeği (SPS 6)" tek boyut altında altı ifade bulunan ve Güvenilirlik ve Geçerliliği Özmen (2011) tarafından test edilmiş olan Presenteizm Ölçeği kullanılmıştır. Üçüncü bölümde ise Mottaz (1981) tarafından geliştirilmiş, Erben (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve 21 ifadeden oluşan örgütsel yabancılaşma ölçeğinin gözden geçirilmiş formu kullanılmıştır. Örgütsel yabancılaşma ölçeği güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Güçsüzlük boyutunda 7, anlamsızlık boyutunda 7 ve kendine yabancılaşma boyutunda da 7 ifade yer almaktadır. Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerinde beşli likert (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler uygun istatistikî yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda demografik bulgular, kullanılan ölçek ile ilgili

tanımlayıcı bulgular, ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ile hipotezleri test etmeye yönelik analizler için IBM SPSS version 23 kullanılmıştır.

Bu araştırmada kullanılan ölçek ve veriler, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurul Başkanlığı tarafından etik kurallara ve ilkelere uygun bulunmuştur (Kurul Karar Tarihi ve Sayısı: 29/01/2021-2021/01-09).

3. Araştırma Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde; çalışanların demografik özelliklere ilişkin frekans analizlerine, araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere yönelik güvenilirlik ve ölçeklerin yapı geçerliliği analizlerine otel işletmeleri çalışanlarının presentizm algısı ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasındaki ilişkiyi ve etkiyi düzeylerini ölçmeye yönelik analizlere yer verilmiştir.

3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Aşağıda katılımcıların cinsiyetleri, medeni durumları, yaşları gibi demografik özelliklerine yönelik sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri (N:232)

	Yüzde	Frekans
Cinsiyet		
Kadın	98	42,2
Erkek	134	57,8
Medeni durum		
Evli	121	52,2
Bekâr	111	47,8
Yaş		
18-25 arası	43	18,5
26-30 arası	82	35,3
31-35 arası	46	19,8
36-40 arası	31	13,4
41 ve üzeri	30	12,9
Aylık Gelir		
2324 TL ve altı	117	50,4
2325-4000 TL	40	17,2
4001-6000 TL	63	27,2
6001 TL ve üstü	12	5,2
Öğrenim Durumu		
İlköğretim	15	6,5
Ortaöğretim	45	19,4
Önlisans	104	44,8

Lisans	45	19,4
Lisansüstü (Yüksek Lisans-Doktora)	23	9,9
Departman		
Önbüro	40	17,2
Servis	77	33,2
Mutfak	34	14,7
Kat Hizmetleri	40	17,7
Diğer	41	17,2
Sektörde Çalışma Süresi		
1 yıldan az	20	8,6
1 ve 3 yıl arası	768	32,8
4 ve 6 yıl arası	63	27,2
7 ve 9 yıl arası	26	11,2
10 yıl ve üstü	47	20,3
İşletmede Çalışma Süresi		
1 yıldan az	25	10,8
1 ve 3 yıl arası	80	34,5
4 ve 6 yıl arası	59	25,4
7 ve 9 yıl arası	29	12,5
10 yıl ve üstü	39	16,8
Turizm Eğitimi		
Evet	118	50,9
Hayır	114	49,1

Tablo 1 incelendiğinde örneklemin yaklaşık %58'ini erkeklerin oluşturduğu ve %52'sinin evli olduğu görülmektedir. Buradan otel işletmelerinde erkek çalışanların kadın çalışanlardan daha fazla olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca medeni duruma göre ortalama yarısının evli çalışanlardan oluştuğu da elde edilen diğer bir sonuçtur. Ayrıca katılımcıların yaklaşık %74'ünün 18 ve 40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Buradan da otel işletmelerinde çalışanların çoğunluğunun genç çalışanlardan oluştuğu sonucu elde edilmiştir. Frekans analizi sonucunda elde edilen diğer bir bulgu ise çalışanların maaşlarının ortalama yarısının asgari ücret ve altında maaş aldığıdır. Katılımcıların eğitim durumuna yönelik elde edilen veriler ise; katılımcıların yaklaşık %26'sının ilköğretim ve orta öğretim mezunu olduğu ve %74'ünün ise üniversite düzeyinde eğitim aldığı göstermektedir. Ayrıca katılımcıların yarısının turizm eğitimi almış olması, Van ilinde faaliyet gösteren otel işletmeleri çalışanlarının ilgili alanda eğitilmiş olduğu sonucunu vermektedir. Katılımcıların çalıştıkları departman incelendiğinde genel olarak her departmandan benzer oranlarda katılım sağlandığı ancak servis departmanında daha çok çalışanın araştırmaya dahil olduğu söylenebilir. Bunun temel

nedeninin ise servis departmanında insan kaynağına daha fazla ihtiyaç duyulması olduğu söylenebilir. Diğer bir değişken olan çalışma süreleri (sektörde ve mevcut işletmede) incelendiğinde ise çoğunluğun 1 yıldan az ve 6 yıl aralığında olduğu sonucuna varılmıştır. Otel işletmelerinde personel devir hızının yüksek olması, çalışma sürelerinin kısa olmasında etkili olduğu düşünülebilir.

3.2. Ölçeklere İlişkin Güvenirlilik Analizleri

Cronbach Alpha kat sayısı, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini hesaplamak amacı ile kullanılmaktadır. Yazıcıoğlu ve Erdoğan' a (2011) göre; Cronbach Alpha kat sayısının 0,40'ın altında olması ölçeğin güvenilir olmadığı, bu değer 0,40 ile 0,60 arasında bir değer alması düşük güvenilirlikte olduğu, 0,60 ile 0,80 aralığında bir değer olması oldukça güvenilir olduğu ve 0,80 ile 1,00 arasında bir değer alması ise güvenilirliğin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmada yer alan Presenteizm Ölçeği ile Örgütsel Yabancılaşma Ölçeği ile alt boyutlarına yönelik Cronbach Alpha değerleri aşağıda Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Ölçeklere ilişkin güvenirlilik analizleri

Ölçekler ile Alt Boyutları	Cronbach Alpha Değeri	Ölçekte Yer Alan Madde Sayısı
Presenteizm	,633	6
Örgütsel Yabancılaşma	,815	20
Güçsüzlük	,605	6
Anlamsızlık	,688	7
Kendine Yabancılaşma	,623	7

Tablo 2 incelendiğinde Presenteizm ve örgütsel yabancılaşma ile örgütsel yabancılaşmanın alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha kat sayıları görülmektedir. Güvenirlilik analizi yapılırken “*Yaptığım işin denetimini yapma konusunda çok az hakka sahibim*” ifadesinin “güçsüzlük” boyutunun güvenilirliğini düşürdüğü görülmüş olup bu ifade çıkarılmıştır ve sonraki analizlere dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak ölçeklerin ve ölçeklere ilişkin alt boyutların Cronbach Alpha değerleri 0,60 üzerindedir. Bu da araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirliliklerinin yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmektedir.

3.3. Faktör Analizleri

Faktör analizi, çok sayıdaki bağımsız değişkenler arasında birbirine yakın olan değişkenlerin ilişkilendirilerek belirli bir grup

sayısına düşürülmesidir (Kozak, 2017). Araştırmanın evrenini temsil eden örneklem büyüklüğünün faktör analizi yeterliliğini belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri dikkate alınmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler arasında anlamlı korelasyonlar olup olmadığını analiz etmek için ise Bartlett Küresellik testi sonuçları dikkate alınmaktadır. KMO testi sonucu elde edilen değer 0,60'tan büyük olması beklenmektedir (Hair ve diğ., 2010; Kalaycı, 2009). Aşağıda Presenteizm Ölçeği ve Örgütsel Yabancılaşma Ölçeğine yönelik faktör analizleri sonuçları yer almaktadır.

3.3.1. Presenteizm Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Presenteizm ölçeğine yönelik yapılan faktör analizinde KMO değeri 0,705 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ($p < ,001$) anlamlılık düzeyinde Bartlett Küresellik testi sonucu ise 447,859 olarak bulunmuştur. Presenteizm ölçeğine yönelik açıklanan toplam varyans ise %71,881 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri ise Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 3. Presenteizm ölçeğine yönelik faktör analizi sonuçları

	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi
Presenteizm		71,881
Zor durumda olsam bile işimdeki zor görevleri yerine getiririm.	,863	
Zor durumda olsam bile işimi yapmaya odaklanabilirim.	,885	
Zor durumda olsam bile bütün görevlerimi yerine getirebilecek kadar kendimi iyi hissederim.	,828	
Bazen iş stresiyle başa çıkmakta zorlanırım.	,840	
Bazen görevlerimi yerine getirmekten hoşlanmam.	,824	
Bazen işimi bitirmek konusunda umutsuzluğa kapılabilirim.	,836	

Sosyal bilimlerde faktör yüklerinin en az 0,45 ve daha fazlası olması (Büyüköztürk, 2007) gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, ölçeğe ilişkin yapılan faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan maddelerin en düşük faktör yükünün 0,824 olduğu görülmektedir.

3.3.2. Örgütsel Yabancılaşma Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Örgütsel Yabancılaşma ölçeğinin KMO değeri 0,797 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Bartlett Küresellik testi sonuçlarına bakıldığında ($p < ,001$) anlamlılık düzeyinde) 1461,928 olarak bulunmuştur. Örgütsel yabancılaşma ölçeğine yönelik açıklanan toplam varyans ise % 50,027 olarak hesaplanmıştır. Son olarak ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri Varimax dik döndürme yöntemi ile elde edilmiştir.

Tablo 4. Örgütsel Yabancılaşma ölçeğine yönelik faktör analizi sonuçları

	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans Yüzdesi
1. Boyut: Güçsüzlük		19,110
Günlük iş performansında özgürüm.		
İşimle ilgili kendi kararlarımı uygulama fırsatına sahibim.	,769	
Üstlerime danışmadan işimle ilgili birçok karar alabilirim.	,683	
İşimle ilgili değişiklik yapma hakkım yok.	,541	
İşimle ilgili kararları genellikle kendim alırım.	,676	
2. Boyut: Anlamlılık		15,861
Bu işletmenin başarısına işimin önemli katkıları olduğunu düşünüyorum.	,680	
Yaptığım işin amacını tam olarak anlayamadığım zamanlar oluyor.	,680	
İşim gerçekten önemli ve değerli.	,832	
İşimin önemi hakkında sık sık endişeleniyorum.	,637	
Çoğunlukla işimin çok az önemsendiğini düşünüyorum.	,587	
İşimin, işletmenin genel işleyişindeki rolünü anlıyorum.	,605	
İşimin buradaki diğer çalışanların işleriyle nasıl bir uyum içerisinde olduğunu anlıyorum.	,817	
3. Boyut: Kendine Yabancılaşma		15,056
Yaptığım işte herhangi bir başarı hissi duymuyorum.	,546	
İşimin en tatmin edici tarafı maaşım.	,517	
İşim bana kişisel tatmin hissi veriyor.	,698	

İşimde gerçek yetenek ve becerilerimi kullanma imkânım çok az.	,610	
Yaptığım iş bana ceza çekiyormuşum hissi veriyor.	,731	

Tablo 4’de örgütsel yabancılaşma ölçeğine ilişkin ifadelerin faktör yükleri yer almaktadır. Faktör analizi yapılırken faktör yükü 0,50’ nin altında olan “Günlük işlerim genellikle başkaları tarafından belirlenir” ifadesi, “İşimin en tatmin edici tarafı maaşım” ve “Yaptığım iş ilgi çekici ve büyüleyici” ifadeleri analizlere dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak Örgütsel yabancılaşma ölçeğinin diğer ifadelerine ait faktör yüklerinin kabul edilebilir aralıkta (0,517 ile 0,832) olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin faktör analizinden sonra, yapılacak olan analizlerin ön koşulu olarak kabul edilen normallik testi yapılmıştır. Tabachnick ve Fidell’e (2001) göre çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında bir değer alması, verilerin normal dağılım gösterdiği anlamına gelmektedir (Akt. Özer ve Babur, 2020; Özer ve Güllüce, 2019). Yapılan analiz sonucunda çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile +1,5 arasında değerler almıştır. Sonuç olarak veriler normal dağılım göstermekte olup parametrik testler kullanılmıştır.

3.4. Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişki düzeyini belirlemeye yönelik yapılan bir analizdir. +1 ile -1 arasında bir değer almaktadır. Korelasyon değeri -1’ e yaklaştıkça negatif yönlü güçlü bir ilişki, +1’e çok yakın olması ise pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Korelasyon değerinin 0’a (sıfır) yaklaşması ise değişkenler arasındaki ilişkinin gücünün azaldığını göstermektedir. Bu değerlerin sıfır olması ise değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığını ifade etmektedir (Gegez, 2015). Aşağıda presenteizm ile örgütsel yabancılaşma ve alt boyutları arasındaki korelasyon kat sayıları yer almaktadır.

Tablo 5. Presenteizm ile örgütsel yabancılaşma arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi (n=232)

		1	2	3	4	5
1	Presenteizm	1				
2	Örgütsel yabancılaşma	,642**	1			

3	Güçsüzlük	,490**	,809**	1		
4	Anlamsızlık	,594**	,868**	,564**	1	
5	Kendine Yabancılaşma	,485**	,777**	,435**	,517**	1

İstatistiksel anlamlılık düzeyleri *0,05 ve **0,01'dir.

Tablo 5'te presentizm ile örgütsel yabancılaşma arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki olduğu ve presentizm ile örgütsel yabancılaşmanın alt boyutları olan güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına baktığımızda çalışanlardaki presentizm algısı arttıkça örgüte yabancılaşma düzeyinin de arttığı söylenebilir.

3.5. Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 6'da presentizmin örgütsel yabancılaşma üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 6. Presentizmin Örgütsel Yabancılaşma Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi (n=232)

Model	Standardize Edilmemiş Değişkenin Kat Sayısı		Standardize Edilmiş Değişkenin Kat Sayısı	t	Anlam Düzeyi (P)
		Std. Hata			
Sabit	1,503	,145	,642	10,338	,000
Presentizm	,537	0,042		12,706	,000

Bağımlı Değişken: Örgütsel Yabancılaşma

R²: ,412; Hatanın standart sapması: ,47606

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere presentizmin örgütsel yabancılaşma üzerinde ($p=,000<0,05$) 0,05 anlamlılık düzeyinde ve 0,642 oranında anlamlı bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Diğer bir ifade ile çalışanların presentizm algısındaki bir birimlik değişim, örgütsel yabancılaşma davranışı üzerinde 0,642 oranında bir değişim meydana getirmektedir. Çalışanlardaki presentizm algısının yükselmesi, örgütsel yabancılaşma düzeyinin de yükselmesine sebep olmaktadır.

Sonuç

Hizmet kalitesinin işletmelere rekabet avantajı sağlamada önemli rol oynadığı turizm işletmelerinde hizmeti üreten ve tüketenin insan olduğu ve hizmetin üretim ve tüketiminin eş zamanlı olduğu otel işletmelerinde çalışanların davranışları oldukça önemlidir. Bu durumda çalışanların ruhsal ve fiziksel olarak sağlıklı olmaları da önemli olmaktadır. Zira çalışanların memnuniyeti beraberinde müşteri memnuniyetini de getirmektedir. Bu araştırmada çalışanlardaki presenteizm algısı ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasındaki ilişki ve presenteizm algısının örgütsel yabancılaşma üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

İşcan ve Moç (2018) tarafından Iğdır Üniversitesi akademik ve idari personeline yönelik yapılmış olan araştırmada elde ettikleri sonuca göre katılımcılardaki presenteizm algısı arttıkça işe yabancılaşma davranışlarının da bu doğrultuda arttığı, dolayısıyla katılımcılardaki presenteizm algısı ile işe yabancılaşma ile işe yabancılaşmanın alt boyutları olan güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırmada da benzer şekilde, çalışanlardaki presenteizm algısı ile örgütsel yabancılaşma arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki olduğu ve presenteizm ile örgütsel yabancılaşmanın alt boyutları olan güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu da araştırma kapsamında geliştirilen “*Van ilindeki otel çalışanlarında presenteizm ile örgütsel yabancılaşma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.*” **H₁** hipotezinin kabul edildiğini ifade etmektedir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda ortaya çıkan değerlerden de anlaşılacağı üzere çalışanlardaki presenteizm algısı arttıkça örgüte yabancılaşma düzeyi de artmaktadır.

Çiçeklioğlu ve Taşlıyan’ın (2019) Mersin ve Kahramanmaraş illerinde faaliyet gösteren eğitim kurumlarında görevli 829 öğretmen üzerinde yapmış oldukları araştırmada presenteizmin işgören performansını negatif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Bu araştırma kapsamında da elde edilen bir diğer sonuç ise, presenteizmin örgütsel yabancılaşma üzerinde ($p < 0,05$) anlamlılık düzeyinde ve 0,642 oranında anlamlı bir etkisi olduğudur. Dolayısıyla Çiçeklioğlu ve Taşlıyan’ın (2019) araştırmaları ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Diğer bir ifade ile çalışanların presenteizm durumundaki bir birimlik değişme örgütsel yabancılaşma davranışı üzerinde ,642 oranında bir değişim meydana getirmektedir. Çalışanlardaki presenteizm algısının yükselmesi, örgütsel yabancılaşma düzeyinin de yükselmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak **H₂** hipotezi “*Van ilindeki otel*

çalışanlarındaki presenteeizmin örgütsel yabancılaşma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.” de desteklenmiştir.

Bu araştırmada, işletmeler ve çalışanlar açısından önemli bir konu olan presenteeizm ile örgütsel yabancılaşma davranışını ele alınmıştır. Yerli ve yabancı literatürde söz konusu iki değişken arasındaki ilişki ve etki düzeyini ele alan yeterli araştırmaya rastlanmaması araştırmancının önemini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda otel işletmeleri yöneticilerine ve araştırmacılara bir takım öneriler sunulmuştur. Otel işletmeleri yöneticileri, hastalık vb. nedenlerle işe gelemeyecek olan personele izin vererek dinlenmesine olanak sağlamalıdır. Böylelikle personelin örgütsel yabancılaşma davranışında bulunmasının önüne geçebilir. Ayrıca çalışanın daha verimli ve işletmeye daha bağlı olması sağlanabilir. Böylece çalışanların motivasyonlarını artacağı, iş stresinin azalacağı ve bunlara bağlı olarak işletmede hizmet kalitesinin artacağını dikkate alınmalıdır. Zira emek yoğun bir nitelik taşıyan otel işletmelerinde hizmet kalitesinin önemi yadsınamaz. Bu araştırmada Van ilindeki otel çalışanlarında görülen presenteeizm algısının örgütsel yabancılaşma davranışını ciddi düzeyde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Ancak farklı evrenlerde farklı örneklem grupları üzerinde araştırmalar yapılması beraberinde farklı sonuçları da getirebilir. Araştırmaların departmanlar bazında ele almaları da araştırmacılara önerilebilir. Ayrıca bu araştırmancının turizm sektörünün diğer işletmeleri olan seyahat acentaları, yiyecek-içecek işletmeleri, rekreasyon işletmeleri gibi farklı işletmelerde yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak araştırmancının bütün dünyayı etkisi altına alan pandemi (Covid-19) sürecine denk gelmesinin araştırma kapsamında gerekli örnekleme ulaşılması noktasında bir takım zorluklara sebep olduğu söylenebilir. Ayrıca pandemi sürecinden dolayı çalışanların geleceğe yönelik kaygılarının olması ve dolayısıyla işteki performanslarının olumsuz etkilendiği söylenebilir. Buna bağlı olarak örgüte ve işe yabancılaşma durumlarının daha fazla ortaya çıkması da olasıdır. Araştırmancının başka bir zaman diliminde uygulanması, farklı sonuçların elde edilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmacılara farklı bir zaman diliminde araştırmancının tekrarlanması ve bu araştırma ile karşılaştırılması önerilebilir.

Kaynakça

- Banai, M., Reisel, W., ve Probst, T. (2004). A Managerial and Personnel Control Model: Predictions of Work Alienation and Organizational Commitment in Hungary. *Journal of International Management*, 10, 375-392.
- Büyüköztürk, Ş.(2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, A. ve Sulu, S. (2010). Work Alienation As A Mediator Of The Relationship Of Procedural Injustice To Job Stress. *International Journal of Business and Management*, 5(2), 65-74.
- Cooper, C. (1998). The Changing Nature of Work. *Community Work & Family*, 1(3), 313-317.
- Çiçeklioğlu, H., Taşlıyan, M. (2019). Eğitim Kurumu Çalışanlarının Presenteeism (İşte Var Olamama) Algılarının Performanslarına Olan Etkisi ve Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 22-53.
- Çiftçi, B. (2010). İşte Var Ol(Ama)Ma Sorunu ve İşletmelerin Uygulayabileceği Çözüm Önerileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(1), 153-174.
- Çoban, Ö., & Harman, S. (2012). Presenteeism: Nedenleri, Yarattığı Örgütsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alanyazın Taraması. *S. Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 157-178.
- Edington, A. S. (2007). Employee Health and Presenteeism: A Systematic Review. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 17, 547-579.
- Elma, C. (2003). *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin İşe Yabancılaşması (Ankara İli Örneği)*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erben, G. S. (2008). *Effects Of Perceived Employment Opportunities, Peer Support, Exhaustion And Work Alienation On The Relationship Between Perceived Job Characteristics And Work Attitudes: A Comparative Study Between Lean And Traditional Production Contexts*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gegez, A .E. (2015). *Pazarlama Araştırmaları*. (5. Baskı). İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B. J. ve Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. London: Pearson.

- Hansen, C.D. ve Andersen, J. H. (2008). Going ill to Work – What Personal Circumstances, Attitudes and Work-Related Factors are Associated with Sick Leave Presenteeism?. *Social Science & Medicine*, 67, 956-964.
- Hirschfeld, R. & Feild, H. (2000). Work Centrality and Work Alienation: Distinct Aspects of a General Commitment to Work. *Journal of Organizational Behavior*, 21(7), 789-800.
- İşcan, O. F. ve Moç, T. (2018), Çalışanların Presenteeizm (İşte Söзде Var Olma) Davranışlarının İşe Yabancılaşmalarına Etkisi: Bir Kamu Kurumu Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 379-402.
- Johns, G. (2010). Presenteeism in the Workplace: A Review and Research Agenda. *Journal of Organizational Behavior*, 31, 519-542.
- Kalaycı Ş. (2009). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kanungo, N. R. (1983). Work Alienation: A Puncultural Perspective. *Int. Studies of Man. & Or*, 13(1-2).
- Kaygın, E., Kerse, G. & Yılmaz, T. (2017). Kamu Çalışanlarında Örgütsel Bağlılık ve Presenteeism Arasındaki İlişki: Kars İl Örneği. *Ombudsman Akademi*, 3(6), 181-204.
- Kınık, F. Ş. (2010). *Öğretmenlerin Yabancılaşma Alguları*. Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koçoğlu, M. (2007). *İşletmelerde Presenteeism Sorunu ve İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde Mücadele Yöntemleri*. Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koopman C., Pelletier K.R., Murray J.F., Sharda C.E., Berger M.L, Turpin R.S., Hackleman P., Gibson P., Holmes D.M. ve Bendel T. (2002), Stanford Presenteeism Scale: Health Status and Employee Productivity. *Journal of Occupational Environmental Medicine*, 44, 14-20.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Meriç, S. ve Önalın, A. S. (2020). Turizm İşletmelerinde Presenteeism (İşte Var Olamama) ve Absenteeism (Devamsızlık). Sedat Çelik (Ed.), *Turizm İşletmelerinde Negatif Örgütsel Davranışlar 2* içinde (s.10-20). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Minibaş, J. (1993). *Yabancılaşma Kavramının İncelenmesi ve Banka Sektörüne Yönelik Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mottaz, C. J. (1981). Some Determinants of Work Alienation. *The Sociological Quarterly*, 22(4).

- O'Donohue, W., & Nelson, L. (2014). Alienation: An Old Concept With Contemporary Relevance For Human Resource Management. *International Journal of Organizational Analysis*, 22(3), 301-316.
- Özbek, M. (2011). Örgüt İçerisindeki Güven ve İşe Yabancılaşma İlişkisinde Örgüte Uyum Sağlamanın Aracı Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 231-248.
- Özer, S. ve Güllüce, A. Ç. (2019). Örgütsel Sinizm ve İşe Yabancılaşma İlişkisi Ve Etkisi: TRB1 Bölgesi Otel İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 37-48.
- Özer, S. ve Babur, Y. (2020). Seyahat Acentelerinde İş Doyumu ve Tükenmişlik İlişkisi: Van İli Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2, 18-29.
- Özmen, G. (2011). *Presenteizm ile Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Tekstil Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pearlin, L. (1962). Alienation from Work: A Study of Nursing Personnel. *American Sociological Review*, 27(3), 314-326.
- Sanderson, K.-T., Nicholsan, E., Oldenburg, J., & Brian-Graves, N. (2007). Which Presenteeism Measures Are More Sensitive to Depression and Anxiety? *Journal of Affective Disorders*, 101, 65-74.
- Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.
- Şimşek, M., Çelik, A., & Akgemci, T. (2016). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Kültürler*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tummers, L., Bekkers, V., Van Thiel, S. & Stejin, B. (2015). The Effects of Work Alienation and Policy Alienation on Behavior of Public Employees. *Administration & Society*, 47(5), 596-617.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2011). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 325-350
ISSN: 1302-6879

Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Kavramına İlişkin Metaforik Algıları* Metaphoric Perceptions of Recreation Department Students About Child Concept

• Duygu Diğdem SİLİK*
Cemal Ersin SİLİK**
Filiz Özlem ÇETİNKAYA***

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, İstanbul/Türkiye.
Res. Asist., İstanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Education, Department of Primary Education, İstanbul / Turkey.
d.didemunal@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4833-3993

**Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Ankara / Türkiye. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Ankara / Turkey.
cemal.silik@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8662-4188

***Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Çiçekdağı Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Kırşehir / Türkiye.
Dr., Kırşehir Ahi Evran University, Çiçekdağı Vocational School, Department of Office Services and Secretariat, Kırşehir/ Turkey.
filyozum@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2509-8011

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 19/05/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: 03/11/2020
Yayın Tarihi / Date Published: 31/03/2021

Atrf: Silik, D. D., Silik, C. E., & Çetinkaya, F. Ö. (2021). Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 325-350

Citation: Silik, D. D., Silik, C. E., & Çetinkaya, F. Ö. (2021). Metaphoric Perceptions of Recreation Departments Students About Child Concept, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 325-350

Öz

Ailelerin turistik ürün satın alma sürecinde, çocukların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çocuklar, bir işletme veya destinasyonun tercih edilmesinde önemli bir faktör olabilmektedir. Dolayısıyla, turizm eğitimi alan öğrencilerin çocuklar ile ilgili algıları da önem arz etmektedir. Öğrencilerin sektörde çalışmaları ile birlikte, çocuklar ile etkileşim kurmaları gerekecek ve bu süreç hizmet kalitesini etkileyebilecektir. Bu çerçevede araştırmanın temel amacı, rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu, rekreasyon bölümünde öğrenim gören ve gönüllü olarak katılım sağlayan 150 öğrenci oluşturmaktadır. Nitel verilerin elde edilmesi için bir veri toplama aracı oluşturulmuştur. Oluşturulan veri toplama aracında "çocuk gibidir. Çünkü" ifadesinin doldurulması istenilmiştir. Toplanan veriler, içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Elde edilen metaforlar, ortak özellikleri bakımından incelenerek 20 kategori altında toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre en çok metaforun üretildiği kategoriler sırasıyla “eğitimden etkilenebilir olma, muhtaç olma, yönlendirilebilir ve işlenebilir olma” kategorileridir. En çok üretilen metaforlar ise çiçek, ağaç/yaş ağaç ve fidan olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, rekreasyon yönetimi, çocuk, metafor.

* Bu çalışmada, veriler 2020 yılından önce derlendiği için etik kurul raporu gerekmemektedir.

Abstract

Children have an important influence in the process of purchasing touristic products for families. Children can be an important factor in choosing a business or a destination. Therefore, perceptions of students receiving tourism education about children are also important. Students will have to interact with children with their work in the industry, and this process may affect service quality. In this context, the main purpose of the research is to examine the perceptions of the students of the recreation department about the concept of “child” through metaphors. The study group of the research consists of 150 students studying in the recreation department and voluntarily participating. A data collection tool has been created to obtain qualitative data. In data collection tool created, “child is like, because.....” statement has been request. The collected data were analyzed using content analysis. A phenomenology pattern was used as a qualitative research method in the research. The metaphors obtained were analyzed in terms of their common characteristics and collected under 20 categories. According to the findings of the research, the categories where the most metaphors are created are “being influenced by education, being in need, being able to be directed and processed”. The most created metaphors were flowers, trees/wet trees and saplings.

Keywords: Recreation, recreation management, child, metaphor.

Giriş

Ülkeler için turizm sektörünün önemi her geçen yıl artarak devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün yayınlamış olduğu turizm istatistikleri incelendiğinde, 2019 yılının sürdürülebilir büyümenin art arda gerçekleştiği onuncu yıl olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası seyahat eden turist sayısı da bir önceki yıla kıyasla % 3,8 büyüme göstererek 1,5 milyar kişiye ulaşmıştır (UNWTO, 2020). Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için turizm sektöründen elde edilecek ekonomik fayda ülke ekonomisi için önem arz etmektedir.

Turizm sektörünün ülkeler genelinde gelişim gösterebilmesi için sosyal, kültürel, politik, psikolojik ve ekonomik birçok faktör etkili olabilmektedir. Turizm sektörünün gelişiminde etkili olan en önemli faktörlerden birisi de eğitimidir. Sektörde rekabet üstünlüğü sağlamak, kaliteyi arttırmak, çalışan ile turist etkileşimini yüksek düzeyde tutabilmek, turizm ürününü yönetmek ve pazarlayabilmek için turizm eğitimi birçok ülkede önemli bir noktadadır (Zagonari, 2009: 2). Turizm sektörü için eğitilmiş (kalifiye) personellerin yetişmesi beraberinde sektörde kaliteli bir hizmetin sunulmasını da sağlayacaktır. Hizmet kalitesinin yüksek olması müşteri memnuniyeti ve sadakat oluşturacaktır. Sadakat ise, tekrar ziyaret etme niyetini tetikleyecektir.

Dolayısıyla, turizm sektörü içerisindeki her bir bileşenin birbirini tamamladığı ifade edilebilir.

Turizm sektöründeki en önemli aktörlerden birisi de turizm işletmelerinde çalışan personellerdir. Turizm işletmelerine kalifiye personel ihtiyacını sağlayacak olan ise eğitim kurumlarıdır. Eğitim kurumları içerisinde de özellikle yükseköğretim alanında Turizm Fakülteleri ve meslek yüksekokulları önemli bir yer tutmaktadır. Turizm işletmelerinde, misafirler ile etkileşimin yoğun olduğu bölümlerden birisi de animasyon hizmetleridir. Oteller çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, rekreasyon yönetimi bölümündeki öğrencilerin animasyon (Dalkılıç ve Mil, 2017) ve serbest zaman etkinliklerine yönelik turizm işletmelerinde istihdam gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu kapsamda, istihdam edilen öğrencilerin en yoğun etkileşimde oldukları misafirlerin başında, çocuklu ailelerin olduğu misafirler gelmektedir. Çocuklu ailelerin otel ve destinasyon tercihlerinde, çocukların en önemli tercih etkenlerinden birisi olduğu düşünüldüğünde (Aymankey ve Ceylan, 2013; Öztürk vd., 2018), otel personelinin çocuklara yaklaşımı da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, rekreasyon yönetimi öğrencilerinin çocuk kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi gerek teorik gerekse de pratik katkı sağlayabilecektir. Rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerine yönelik yapılan farklı konularda çalışmalar (Yaşartürk vd., 2018; Gözen, 2019), çocuk kavramı ile turizm sektörünü ilişkilendiren çalışmalar (Carr, 2018; İçöz, 2018) olmasına rağmen rekreasyon bölümü öğrencileri ile çocuk kavramını ilişkilendiren herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

İçöz (2018), çocuklar için turizm konusunu, turizm araştırmaları için stratejik olarak önemli ve uyarıcı bir çalışma alanı olarak değerlendirmektedir. Çocuklar açısından ise turizm deneyimi, onların eğlence ve hoş vakit geçirme olanaklarının yanında bilgi edinme ve öğrenme sürecini içermekte (İçöz, 2018), tatil sürecinde çocuklarla daha fazla etkileşim içinde olan kişilerin bu durumun farkında olmaları ise büyük önem taşımaktadır. Bu noktada rekreasyon bölümü öğrencilerinin, çocukların otel deneyimlerini büyük oranda etkileyecek kişiler olmaları; iş yaşamına katıldıklarında çocuklarla en çok vakit geçirecek departmanlardan birisinde çalışacak olmaları sebebiyle çocuk kavramına yönelik algılarının incelenmesi önemlidir. Aynı zamanda algı, tutum ve davranışların yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Kişilerin algıları öncelikle bir tutuma dönüşmekte daha sonrasında ise tutuma uygun davranışlar gösterebilmektedir (Özdevecioğlu, 2003). Kişilerin çocuklara karşı sahip olduğu olumlu tutumlar, davranışlarını olumlu yönde, olumsuz tutumlar ise davranışlarını olumsuz yönde

etkileyebilecektir. Dolayısıyla, rekreasyon bölümü öğrencilerinin çocuklara karşı olumlu bir tutum içerisinde olmaları, iş yaşamlarında da etkili olacağı için önem kazanmaktadır.

Gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı; rekreasyon öğrencilerinin çocuklar hakkındaki algılarının metaforlar yoluyla incelenmesidir. Ayrıca Turizm Fakültesi bünyesindeki rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerinin çocuk kavramına ilişkin algıları ile Spor Bilimleri Fakültesi bünyesindeki rekreasyon bölümü öğrencilerinin çocuk kavramına ilişkin algılarının da karşılaştırılarak bu ikisi arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Rekreasyon, Latince yenilenme, yeniden yapılanma anlamına gelen *recreatio* kelimesinden gelmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı da genellikle serbest zamanları değerlendirme olarak kullanılmaktadır. Rekreasyon, serbest zamanı olan insanların gerçekleştirebilecekleri etkinlikler ile ilgilidir. Serbest zaman ise, insanların çalışma saatleri dışındaki zamanları tanımlamaktadır (Karaküçük, 1997: 21). Rekreasyon kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından “*İnsanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları etkinlikler*” olarak değerlendirilmektedir (TDK, 2020). Hazar (2009: 29)’a göre ise rekreasyon, insanların kısıtlı yaşam süresinin zorunluluk gerektiren davranışları dışında, gönüllü olarak katılım sağladıkları ve doyumla ulaştıkları etkinlikler olarak değerlendirilmektedir.

Rekreasyon kapsamında, serbest zamanlarda yapılan etkinlikler, müzikal uğraşlar, sportif etkinlikler, oyunlar, sanatsal etkinlikler, doğa etkinlikleri, sosyal ve kültürel etkinlikler gibi birçok faaliyet alanı değerlendirilmektedir. Bu etkinliklerin, ortam değişikliği gerçekleştirilerek yapılması gerekliliği bulunmaktadır. Dolayısıyla bu süreç, birbirini tamamlayan ve birlikte ele alınması gereken rekreasyon ve turizm kavramlarını ortaya çıkarmaktadır (Orel ve Yavuz, 2003). Turizm kavramı içerisinde ise turizm işletmeleri ve turistik destinasyonlar önemli bir yer tutmaktadır. Turizm işletmeleri özelinde değerlendirme yapıldığında, özellikle çocuklu ailelerin satın alma karar süreçlerinde yaşanan değişimler ayrı bir inceleme konusunu oluşturmaktadır. Çocuk kavramı ile birlikte oteller ve sunulan hizmetler farklılaşmaktadır. Rekreasyon ve çocuk kavramlarının bir arada kullanılması özellikle çocuk dostu otellerin önemini ortaya koymaktadır. Çocuk dostu oteller, çocuk oyun alanı, mini kulüp, çocuk su parkının yanında bakıcı hizmeti, eğitilmiş gözetmenler gibi hizmetler de sunan ve ailelerin çocuklarıyla tatil yapabilmeleri için gerekli olan tüm tedbirleri alan oteller olarak ifade edilmektedir. Ailelerin tüketici

olarak satın alma karar sürecinde ebeveynler etkinken, artık aile yapısında ve tüketim alışkanlıklarındaki değişim ile birlikte çocuklar etkin rol oynamaktadır (Tuna vd., 2019). Bu gelişmeler, turizm işletmelerinin hizmetlerini iyileştirmeleri noktasında yol gösterici olabilmektedir.

Turizm işletmelerinde, yüksek hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti sağlamada personellerin etkisi oldukça fazladır. Personeller, aynı zamanda turizm işletmeleri için bir iç müşteri olarak değerlendirilmektedir. Turizm işletmelerindeki personel davranışlarının müşteriler üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle sektörün kalifiye personel ihtiyacı fazlaca hissedilmektedir. Bu noktada, en önemli görevlerden birisi de eğitim kurumlarına düşmektedir. Türkiye’deki eğitim kurumları incelendiğinde, bazı mesleki ve teknik liselerin, yüksekokulların, meslek yüksekokullarının ve fakültelerin bünyesinde turizm bölümlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu bölümlerden bir tanesi de rekreasyon bölümüdür. Türkiye’de rekreasyona yönelik ilk eğitim, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında (BESYO) verilmeye başlanmıştır. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları bünyesinde rekreasyon bölümlerinin açılmasına 2000 yılında yapılan Yükseköğretim Kurumu toplantısında karar verilmiştir (Zorba, 2007).

Rekreasyon eğitiminin turizm alanında verilmeye başlanması ise Turizm Fakültelerinin açılması süreciyle birlikte olmuştur. Turizm Fakülteleri, 2009 yılında Mesleki ve Teknik Eğitim Fakültelerinin kapatılması sonucunda kurulmuş ve bünyesinde Rekreasyon Yönetimi bölümleri açılmaya başlanmıştır (Kızanlıklılı, 2014: 50). 2009 yılından itibaren rekreasyon yönetimi bölümü turizm fakültelerinin bünyesine hızla girmeye başlamıştır. Üniversite aday öğrencilerin de rekreasyon yönetimi bölümüne talepleri yüksek olmuştur. Örneğin, 2017 yılı önlisans programlarında boş kalan kontenjanların yaklaşık % 47’si “YGS-6” puan türüyle öğrenci kabul eden “Turizm ve Otel İşletmeciliği” ve “Sağlık Turizmi İşletmeciliği” bölümlerinde yaşanmıştır. Fakat işletmecilik bölümlerinin dışında kalan “Turizm Animasyonu”, “Aşçılık” gibi bölümlere yönelik yapılan başvuruların sayısı yüksek olmuştur. Ayrıca 2017 yılı yüksekokul programları kapsamında, üniversite aday öğrencilerin turizmde yer alan “Rekreasyon Yönetimi” bölümündeki kontenjanları doldurduğu görülmektedir (Yayla vd., 2017). Elde edilen sonuçlar, rekreasyon yönetimi bölümüne yönelik, turizm fakültesinde eğitim almak isteyen öğrencilerin yoğun talep gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Literatür İncelemesi

Ailelerin turistik ürün satın alma sürecinde, çocukların etkisinin olduğuna yönelik birtakım çalışmalar (Aymankey ve Ceylan, 2013; Karadağ, 2010; Canosa ve Graham, 2016; İçöz, 2018; Wu vd., 2019) literatürde yer almaktadır. Aileler, tatil tercihlerinde bulunurken çocukları ön planda tutabilmekte ve çocuklar için uygun işletme ve destinasyonlar tercih sebebi olabilmektedir. Tuna vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada, çocuk dostu otellerin ön plana çıkması, çocuklu ailelerin özellikle çocuk dostu otelleri tercih etmesi ve ailelerin tatil tercihlerinin merkezinde “çocuk” faktörünün bulunması konunun araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç İçöz (2018) tarafından yapılan çalışmada da desteklenmektedir.

Poria ve Timothy (2014) tarafından yapılan çalışmada ise, turizm araştırmalarında “çocuk” kavramının yeri incelenmiştir. Çalışmada, turizm literatüründeki çocukların seyahatleri ve özellikle de kendi bakış açılarına dayanan turist deneyimleri arasındaki kritik boşluk tartışılmıştır. Çocuklar üzerinde yapılan çalışmaların azlığı, çocukların seslerinin duyurulması gerekliliği, çocukların deneyimlerinin ortaya çıkarılması gerekliliği ele alınmıştır. Wu vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise, dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin’de çocukların aile turizmi hakkındaki görüşlerine odaklanan ilk çalışmalardan birisi yapılmıştır.

Turizm sektörü açısından ele alındığında ise, çocuklar ile en fazla etkileşimde olan departmanlardan birisinin (eğer otelde mevcut ise) animasyon departmanı olduğu söylenebilir. Animasyon departmanı için de özellikle fakültelerin rekreasyon bölümü öğrencileri ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin alguları, sağlıklı bir etkileşim açısından önem kazanmaktadır. Bu kapsamda yapılan literatür taraması sonucunda, rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarının metaforik incelenmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte literatürde, rekreasyon bölümü öğrencilerinin mesleklerine (Akgül vd., 2017), rekreatif faaliyet kavramına (Hızıroğlu ve Uslu, 2017) ilişkin algılarının metaforik yaklaşım ile incelendiği çalışmalar bulunmaktadır.

Rekreasyon öğrencilerinin, mesleklerine yönelik algılarına ilişkin Akgül vd. (2017) tarafından yapılan metaforik çalışmada, spor bilimleri fakültesinin 4. sınıfında öğrenim gören 35 rekreasyon öğrencisine yönelik algılar belirlenmeye çalışılmıştır. İçerik analizi tekniği ile yapılan çözümleme sonucunda, rekreasyon öğrencilerinin mesleklerine ilişkin 5 kategoride incelenen 32 adet metafor kullandıkları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, rekreasyon

öğrencilerinin mesleklerine yönelik en çok kullandıkları metafor “liderlik yönü” kategorisinde toplanmıştır. Bu kategoriye sırasıyla “çok yönlülük”, “önem”, “mutluluk” ve “yaratıcılık” metaforları izlemiştir.

Hızıroğlu ve Uslu (2017) tarafından üniversite öğrencilerinin “rekreatif faaliyet” kavramına ilişkin metaforik algılarının incelendiği başka bir çalışmada ise öğrenciler, rekreatif faaliyet kavramına ilişkin 64 adet geçerli metafor üretmiştir. Bu metaforlar, rekreatif faaliyet kavramına ilişkin 6 farklı kavramsal kategori altında toplanmıştır. Elde edilen sonuçlar, üniversite öğrencilerinin rekreatif faaliyet kavramını sırasıyla; “fiziksel aktivite”, “sanatsal aktivite”, “sevgi ifadesi”, “duygusal haz veren aktivite” ve “sağlıklı olmak” kavramları olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır.

Gözen (2019) tarafından, rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerinin “rekreasyon” kavramına ilişkin metaforik algılarının incelendiği çalışmada, öğrencilerin rekreasyon kavramına ilişkin 44 adet metafor kullandıkları belirlenmiştir. Elde edilen metaforlar, 7 kategori altında toplanmıştır. Çalışma sonucunda, rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerinin, rekreasyon kavramına yönelik kullandıkları metaforların sırasıyla “eğlence”, “çeşitlilik/yenilik”, “yaşam”, “temel ihtiyaç”, “rahatlama/dinlenme”, “spor” ve “gereksiz” kategorilerinde toplandıkları tespit edilmiştir.

Rekreasyon bölümü öğrencilerinin serbest zaman motivasyonları (özellikle almış oldukları eğitimler nedeniyle) Aran (2014) tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuçları incelendiğinde, rekreasyon bölümünde öğrenim gören erkek öğrencilerin bayan öğrencilere kıyasla daha yüksek motivasyona sahip oldukları belirlenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin haftalık etkinliklere katılımlarının ve serbest zaman etkinlikleri için harcama tutarlarının motivasyona göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın temel amacı, rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesidir. Ayrıca üretilen metaforlar, bölüm değişkenine (turizm fakültesinde yer alan rekreasyon yönetimi bölümü ile spor bilimleri fakültesinde yer alan rekreasyon bölümü) göre de ayrıca değerlendirilmiştir.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim farkında olunan fakat ayrıntılı ve derinlemesine bir anlayışa sahip olunmayan durumlarda

kullanılan bir desendir. Bu desen, bir olgunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar sunabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu desen tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

İncelenen literatür çalışmalarında, sadece spor bilimleri fakültesi bünyesindeki öğrencilere (Akgül vd., 2017), turizm fakültesi bünyesindeki rekreasyon bölümü öğrencilerine (Gözen, 2019) veya üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilere (Hızıroğlu ve Uslu, 2017) yönelik algı çalışmalarının metaforlar yoluyla incelendiği görülmektedir. Elde edilen sonuçlar, rekreasyon bölümü öğrencilerinin Türkiye’de iki farklı fakülte bünyesinde yer almasından kaynaklı, karşılaştırma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle bu çalışma kapsamında, gerek spor bilimleri fakültesi bünyesindeki gerekse de turizm fakültesi bünyesindeki rekreasyon bölümü öğrencileri çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri 1 Ocak 2020 tarihinden önce toplandığı için etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz döneminde (Eylül-Kasım 2019) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü’nde ve Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü’nde öğrenimine devam eden ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 150 öğrenciden oluşmaktadır. Sadece demografik bilgi formunu doldurup metafor oluşturulacak ifadeyi boş bırakan 4 öğrenci, sadece metafor belirterek çünkü ifadesini tamamlamayan 4 öğrenci, ifadelerinde bir metafor ve gerekçe üretmeyen 2 öğrenci olmak üzere toplamda 10 öğrenci araştırmaya dahil edilememiştir. Dolayısıyla araştırmanın bulguları, 140 öğrenciden toplanan verilere dayanmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu, tabakalı amaçsal örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan bu yöntem, ilgilenilen alt grupların özelliklerini göstermek ve bu alt gruplar arasında karşılaştırma yapılmasına imkân sunmak amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü öğrencileri ile Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü öğrencilerinin çocuk kavramına ilişkin algılarının karşılaştırılmasına imkân sunması amacıyla bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Rekreasyon bölümü öğrencilerinden “Çocuk gibidir; Çünkü” ifadesini ve cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, aylık hane halkı geliri, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumuna ilişkin bilgileri içeren kişisel bilgi formunu yazılı olarak doldurmalarını istenilmiştir. Rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk kavramına ilişkin ürettikleri metaforların kaynağı “gibidir” kelimesi ile gerekçesi ise “çünkü” kelimesi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde birbirine benzerlik gösteren veriler, belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenmekte ve yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına yönelik ürettikleri metaforların analizi ise üç adımda gerçekleştirilmiştir.

1. Adım: Öğrencilerden toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak katılımcılar K1, K2 şeklinde kodlanmıştır. Daha sonra üretilen metaforlar bir metafor imgesi ve gerekçe içermeleri bakımından incelenmiştir. Okul öncesi eğitim alanında öğretim üyesi olan bir uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşü doğrultusunda bir metafor ya da gerekçe içermeyen (4 katılımcı gerekçe üretmedikleri için, 2 katılımcı doldurdıkları ifadeden bir metafor ve gerekçelendirme çıkartılamadığı için, 4 katılımcı ise metafor üretilen ifadeyi boş bıraktıkları için) metaforlar elenmiştir.

2. Adım: Elde edilen metaforların gerekçeleri incelenmiş, benzer şekilde gerekçelendirilmiş olan metaforlar bir araya getirilerek kategorileştirilmiştir. Dâhil edildiği kategorileri en iyi temsil ettiği düşünülen metaforlar bir liste şeklinde düzenlenmiş, diğer metaforların belirlenen metaforlara benzerliği ve kategoriye uygunluğu araştırmacı ve okul öncesi eğitim uzmanı tarafından irdelenmiştir. Örneğin K124 “Veba” metaforunu üretmiş ve “Bulaşınca hayatı bitirir.” şeklinde gerekçelendirmiştir. K65 ise “Zulüm” metaforunu üretmiş ve “Çok uğraş ister.” şeklinde gerekçelendirilmiştir. Üretilen bu iki metafor bir araya getirilmiş ve “Olumsuz duygular uyandırma” kategorisi altında toplanmıştır. Ayrıca her kategoride birden fazla sayıda katılımcı tarafından üretilen metaforlar başat metafor imgeleri olarak belirlenmiştir.

3. Adım: Metaforlar araştırmacılardan bağımsız olarak okul öncesi eğitim alanında öğretim üyesi olarak çalışan bir uzman tarafından, önceden araştırmacıların belirlediği kategorilere dâhil edilmiştir. Daha sonra uzman ile araştırmacının metaforları hangi kategorilere dâhil

ettiği incelenerek görüş birliği ve görüş ayrılığı olan kategoriler belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının güvenilirliğini sağlamak amacıyla “Güvenirlilik = Görüş birliği / Görüş ayrılığı + Görüş birliği x100” (Miles ve Huberman, 1994) formülünden yararlanılmıştır. Uzman ile araştırmacı 11 metaforu farklı kategorilere dâhil etmişlerdir. Güvenirlilik $129/140 \times 100 = \% 92,14$ olarak hesaplanmıştır. Güvenirlilik değerinin % 70’in üstünde çıktığı durumlarda kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın yeterli, araştırmanın sonucunun ise güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994).

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Değişken		f	%
Fakülte	Turizm Fakültesi	75	53,57
	Spor Bilimleri Fakültesi	65	46,43
Cinsiyet	Kadın	56	40
	Erkek	84	60
Yaş	18	9	6,43
	19	10	7,14
	20	25	17,86
	21	31	22,14
	22	33	23,57
	23 ve üzeri	32	22,86
Sınıf	1	25	17,86
	2	29	20,71
	3	39	27,86
	4	47	33,57
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	7	5
	1	42	30
	2	46	32,86
Aylık Hane Halkı Geliri	3 ve üzeri	45	32,14
	2.000 TL ve altı	20	14,29
	2.001-4.000 TL	67	47,86
	4.001-6.000 TL	29	20,71
Anne Eğitim Düzeyi	6.001 TL ve üzeri	24	17,14
	İlköğretim	91	65
	Lise	35	25
Baba Eğitim Düzeyi	Üniversite veya Lisansüstü	14	10
	İlköğretim	74	52,86
	Lise	39	27,86
	Üniversite veya Lisansüstü	27	19,28

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin, % 53,57’si Turizm Fakültesi bünyesinde yer alan rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerinden; % 46,43’ü de Spor Bilimleri Fakültesi bünyesinde yer alan rekreasyon bölümü öğrencilerinden meydana gelmektedir. Cinsiyet değişkenine göre araştırmaya katılanların % 40’ı

kadın, % 60'ı da erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların yarısından fazlası (% 68,57) 21 yaş ve üzerindedir. Son sınıfta okuyan ve araştırmaya katılan öğrencilerin sayısı (% 33,57) diğer sınıftakilere göre daha fazladır. Kardeş sayısına göre inceleme yapıldığında ise tek çocuk olan öğrenciler hariç (% 5), diğer gruplarda (1-2-3 ve üzeri kardeşi olanlar) yakın bir dağılım söz konusu olmuştur. Aylık hanehalkı gelirlerine bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarısı (% 47,86) 2.001-4.000 TL arasında bir gelire sahiptir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri incelendiğinde, babaların eğitim düzeyinin annelere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2'de çocuk kavramına ilişkin olarak üretilen metaforlar, kategoriler ve özellikleri tanımlanarak örnekler ifade edilmiştir.

Tablo 2. Çocuk kavramına ilişkin üretilen metaforlar ve kategoriler

Kategoriler	Metaforlar	Metafor		Katılımcı					
		n	%	Spor Bilimleri Fakültesi		Turizm Fakültesi		Toplam	
				n	%	n	%	n	%
Eğitimden Etkilenebilir Olma	Ağaç, Çiçek, Tohum, Fidan, Pamuk Şeker, Demir, Güzel Günlerin Geleceği, Beton Harcı, Dünyanın Oluşumu, Boş Bir Kap, Tarla, Toprak, Açmamış Gül, Boş Bir Flash Bellek, Bitki, Toprağa Ekilmiş Filiz, Kamera, Yaş Ağaç, Ailenin Aynası	1 9	18,1 0	2 2	81,4 8	5 2	18,5 2	2 7	19,2 9
Muhtaç Olma	Çiçek/Açmamış Bir Çiçek, Fidan/Yeni Dikilmiş Bir Fidan, Bitki, Bahçe, Yıldız	5	4,76	1 5	88,2 4	2	11,7 6	1 7	12,1 4
Yönlendirilebilir ve İşlenebilir Olma	Ağaç, Su, Hamur/ Oyun Hamuru, Fidan, Yavru Hayvanlar, Hammadde,	1 1	10,4 8	1 0	58,8 2	7	41,1 8	1 7	12,1 4

Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Kavramına İlişkin Metaforik Alguları

	Bardak, Yaş Bir Ağaç, Altına İmza Attığımız Sanat Eseri, Boş Bir Sayfa, Bir Kopya Makinesi								
Sevgi-Mutluluk Kaynağı Olma	Neşe, Mutluluk/ Mutluluğun En Sade Hali/ Mutluluk Kaynağı, Meyve, Şeker, Eğlenceli, Su, Melek, İlaç, Hayat, Güneş, Can, Hediye, Rüya	1 3	12,3 8	1 0	62,5 0	6	37,5 0	1 6	11,4 3
Toplumun Geleceği Olma	İşık, Tohum, Hayat, Ağacın Kökü, Ağacın dalları, Mum, Gelecek, Dünyaya Gelen Meyve Vermemiş Ağaç, Bir Ormana Ekilen Yeni Tohum, Gelecekle Geçmiş Arasındaki Köprü, Geleceğin Işığı Aydınlığı Umudu	1 0	9,52	4	36,3 6	7	63,6 4	1 1	7,86
Doğal ve Masum Olma	Melek, Deniz, Dünyadaki Bütün Saf Duygular, Temiz Bir Sayfa, Gökyüzü, 4 Mevsim Açan Çiçek	6	5,71	4	40	6	60	1 0	7,14
Olumsuz Duygular Uyardırma	Dert, Zulüm, Veba, Ekonomik Kriz, Iphone Telefon, Ailenin Gülü, Deniz Suyu, Top	8	7,62	3	37,5 0	5	62,5 0	8	5,71
Deneyimsiz Olma	Su, Ağaç, Merhamet, Boş Bir Kutu, Günahsız Biri	5	4,76	0	0	5	100	5	3,57

Hem Olumlu Hem Olumsuz Duygular Uyandırma	Kış Mevsimi, Yeni Bir Umut, Fare, Hayat, Sokakta Oynanan Oyunlar	5	4,76	0	0	5	100	5	3,57
Duyarlı Olma	Çiçek, Yeni Doğmuş Bir Kuş, Donmamış Bir Beton, Kalp	4	3,81	0	0	4	100	4	2,86
Çevresini Etkileme	Temel Yapı Taşı, Ağaç, Bir Evin Neşesi, İp	4	3,81	1	25	3	75	4	2,86
Aileyi Yansıtmaya	Ayna , Anne ve Babanın Yansıması	2	1,91	0	0	3	100	3	2,15
Bilinmez Olma	Hayat, Okyanus, Yeni Bir Dünya	3	2,86	1	33,33	2	66,67	3	2,15
Meraklı Olma	Asker, Strateji Oyunları, Gelişen Bilgi Kutusu	3	2,86	2	66,67	1	33,33	3	2,15
Bakış Açısına Göre Şekillenebilir Olma	Tanrı, Pamuk	2	1,91	2	100	0	0	2	1,43
Sorumluluk Gerektirme	Doğa	1	0,95	1	100	0	0	1	0,71
Bireysel Farklara Sahip Olma	Gökkuşluğu	1	0,95	1	100	0	0	1	0,71
Kolay Ulaşılabilir Olma	Simit	1	0,95	1	100	0	0	1	0,71
Bilinenlerin Temeli Olma	Hayat	1	0,95	0	0	1	100	1	0,71
Gelişmekte Olma	Tohum	1	0,95	0	0	1	100	1	0,71

Tablo 2’de, çocuk kavramına ilişkin üretilen metaforlar ve kategoriler yer almaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda, toplam 20 kategori belirlenmiştir. Kategorilere ait elde edilen metaforlar da tabloda yer almaktadır. Her bir kategoriye ilişkin yapılan detaylı inceleme ise şu şekildedir:

Kategori 1: Eğitimden Etkilenebilir Olma

Bu kategoriye 26 katılımcı ve 17 metafor dahil edilmiştir. Ağaç, Çiçek ve Tohum başat metafor imgeleri olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocuğa verilen eğitimin, emeğin, ilginin çocuğun gelecekteki yaşamını etkilediği yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K15) Suladıkça büyür ve gelişir.”, “(K37) İyi bir eğitim, gerekli sevgi ve özen gösterildiğinde Dünya’nın gelişimine insanlığa faydalı olur. Fakat yanlış yetiştirilirse tam tersi olur.”, “(K54) Ne kadar emek verirsən kökü o kadar derin olur.”. “(K73) Öğretirsen içine her şeyi alır ama öğretmezsen hep boş kalmaya devam eder.”

Kategori 2: Muhtaç Olma

Bu kategoriye 17 katılımcı ve 5 metafor dahil edilmiştir. Çiçek/Açmamış bir çiçek, Fidan/Yeni dikilmiş bir fidan başat metafor imgeleri olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocuğun yetişkinlerin bakım, ilgi ve sevgisine ihtiyaç duyması ve bunlara muhtaç olduğu yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K4) Bizim sevgimize ve şefkatimize, özellikle ilgimize ihtiyacı vardır.”, “(K138) Her sabah öpülmek, koklanmak ve ilgi ister.”, “(K33) Gerekli şeyler verilirse, yeteri kadar güneş su alırsa, toprağı düzenli yenilenirse bakımlı güzel yetişmiş bir bitki olarak karşımıza gelir.”

Kategori 3: Yönlendirilebilir ve İşlenebilir Olma

Bu kategoriye 17 katılımcı ve 11 metafor dahil edilmiştir. Ağaç, Su, Hamur/Oyun Hamuru ve Fidan başat metafor imgeleri olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocukların etrafındaki insanların ve yaşam koşullarının yönlendirmelerine, eğitim gibi süreçler boyunca işlenmeye açık oldukları yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K114) Aile okul gibi etkenlerle yoğurulup belirli yaşa geldiğinde olgunlaşır ve kendi olur.”, “(K82) Siz nasıl işlerseniz, neler öğretirseniz o şekilde dolar.”, “(K24) Her ne kadar doğuştan getirdiği özellikleri olsa da ebeveynlerinin yönlendirmesi doğrultusunda şekil alır.”, “(K57) Hangi materyalin içine girerse o şekli alır.”

Kategori 4: Sevgi ve Mutluluk Kaynağı Olma

Bu kategoriye 16 katılımcı ve 13 metafor dahil edilmiştir. Neşe, Mutluluk/Mutluluğun en sade hali/Mutluluk kaynağı başat metafor imgeleri olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocukların etrafındakilere sevgi, mutluluk, huzur verdiği yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K63) Canına can katar. Karşılıksız ve sonsuz sevilen tek varlıktır.”, “(K100) Çocuk evin neşesi, mutluluğudur.”, “(K70) Temel

ihtiyaçlarınızdan farksız olarak, sevgiye olan doyumunuzu tıpkı diğer ihtiyaçlarınızda olduğu gibi tamamlar.”, “(K139) Karşılıksız sevgi dağıtandır.”

Kategori 5: Toplumun Geleceği Olma

Bu kategoriye 11 katılımcı ve 10 metafor dahil edilmiştir. Işık başat metafor imgesi olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocukların yarının büyükleri olacağı, neslin devamlılığını sağladıkları, toplumun kalkınmasına öncülük edecekleri yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K43) Gelecek nesillerin devamlılığını sağlayan, kuşaklar arası bağlantıyı devam ettiren bireydir.”, “(K26) Geleceğimiz onlarıdır.”, “(K11) Çocuk yeni ekilen bir tohumdur çünkü her ekilen tohum gelecektir. Çocuk yeşerir gelişirse toplum gelişir.”, “(K97) Geleceğimizin aydınlanmasını, daha da kalkınmasını sağlayacak ışığımızdır.”

Kategori 6: Doğal ve Masum Olma

Bu kategoriye 10 katılımcı ve 6 metafor dahil edilmiştir. Melek başat metafor imgesi olarak belirlenmiştir. Bu kategoriye çocukların kalplerinin, düşüncelerinin henüz kirlenmemiş olduğu, kötülük nedir bilmedikleri, temiz, saf ve günahsız oldukları yönünde gerekçelendirilmiş metaforların dâhil edildiği söylenebilir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K60) Hiçbir zaman masumluklarını yitirmezler. Onların temiz kalpleri, temiz fikirleri bu Dünya’yı çiçek gibi kokutan, temizleyen faktörlerdir.”, “(K104) Her şeyden habersizdir. Hiçbir kötülüğü bilmez.”, “(K25) Saf, günahsız ve temizdir.”

Kategori 7: Olumsuz Duygular Uyandırma

Bu kategoriye 8 katılımcı ve 8 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların olumsuz özelliklerine vurgu yapılan, sorun ve sıkıntı kaynağı oldukları, beklentilerine cevap vermenin güç olduğu yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K128) Yeni sürümü güncellendikçe dertleri bitmez. Bir üst model oldukça (büyüdükçe) masrafları artar ve senin de çağa uyum sağlamanı ister.”, “(K68) Sorun getirir.”

Kategori 8: Deneyimsiz Olma

Bu kategoriye 5 katılımcı ve 5 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların yaşlarının küçük olması sebebiyle tecrübelerinin yetersiz olduğuna vurgu yapılan, doğru tercihler yapma, doğru ile yanlış ayırt etme gibi konularda zorlandıkları yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur: “(K96) Daha hayatta yaşayacağı çok şey vardır.”, “(K83) Doğruyu yanlış bilemez. Kendisine yararlı ya da zararlı olanlar arasında seçim yapamaz.”

Kategori 9: Hem Olumlu Hem Olumsuz Duygular Uyandırma

Bu kategoriye 5 katılımcı ve 5 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların hem olumlu hem de olumsuz duygular uyandırmasına vurgu yapılan, mutluluk, huzur, sevgi verirken aynı zamanda üzüntü, hayal kırıklığı, sıkıntı da yaşattığı yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur: “(K92) Çocuk neşedir, mutluluktur, saygıdır, sevgidir, hüzdündür, üzüntüdür ve sorumluluktur. Bütün hayat değerlerinin özenle bir araya toplanmış halidir.”, “(K77) Ömrümüzü her geçen gün azar azar kemirir durur ancak aileye verdiği huzur ve mutluluk da paha biçilmezdir.”, “(K117) Bazen mutluluk bazen ise hayal kırıklığı içerir.”

Kategori 10: Duyarlı Olma

Bu kategoriye 4 katılımcı ve 4 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların yaşanan olaylara, kendisine yapılan muameleye karşı oldukça duyarlı oldukları yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur: “(K131) Üzerine ne düşse izi kalır.”, “(K133) Her cümleye her davranışa gelemiz. Çocuklarda kalp gibi kırılabilir, küsebilir. Kırılma küsme davranışları onları etkiler.”

Kategori 11: Çevresini Etkileme

Bu kategoriye 4 katılımcı ve 4 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların yalnızca etrafından pasif olarak etkilenen değil, etrafını da etkileyen yapıya sahip olduğuna vurgu yapılan, özellikle ailesine olumlu özellikler kazandırdıkları, ailelerinin çocuklarının istek ve düşüncelerine hitap edebilmek için hareketlerinde ve davranışlarında değişiklikler yaptıkları yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer

verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K123) Her eve sevgi ve paylaşmayı öğretir.”, “(K49) Çocuklu aileler yaşantısını çocuğun düşüncelerine, aktivitelerine, isteklerine, yaşantısına göre şekillendirebilir. Ailelerin birbiriyle iletişimini, etkileşimini bile etkileyebilir. Yerine göre doğrudan veya dolaylı olarak çocukların istek ve arzuları düşünce ve hareketlerimizi değiştirebilir.”

Kategori 12: Aileyi Yansıtma

Bu kategoriye 3 katılımcı ve 2 metafor dahil edilmiştir. Ayna başat metafor imgesi olarak belirlenmiştir. Kategoride çocukların ailelerini örnek aldıkları, onlar gibi düşünüp davrandıkları yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K95) Çocuk yaptığı davranışlarla ailesini yansıtır. Çocuk ailenin aynasıdır.”, “(K101) Anne ve babasını örnek alır. Model anne babadır. Onların davranış, konuşma ve fikirlerine önem verir.”

Kategori 13: Bilinmez Olma

Bu kategoriye 3 katılımcı ve 3 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukları tanınmanın, anlamının, onlarla ilgili yaşanacakları öngörmenin güç olması yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K20) Yaşadıkça öğrenilir.”, “(K86) Her çocuğun içinde yeni bir dünya vardır.”, “(K134) Derinlerine daldıkça daha önce keşfedilmemiş birbirinden farklı güzelliklere tanıklık edebiliriz.”

Kategori 14: Meraklı Olma

Bu kategoriye 3 katılımcı ve 3 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların öğrenmeye hevesli ve çevresine karşı meraklı oldukları yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K8) Dünya’ya geldiği anda karşısından her zaman bir şeyler öğrenmeyi bekler.”, “(K53) Her zaman farklı şeyler öğrenmek için sürekli soru sorup kendisini geliştirir.”

Kategori 15: Bakış Açısına Göre Şekillenebilir Olma

Bu kategoriye 2 katılımcı ve 2 metafor dahil edilmiştir. Kategoride ebeveyn bakış açısıyla çocuğun farklı gözüktüğü, çocuğa karşı tutum ve düşüncelerin onların nasıl algılandığını etkilediği

yönünde gerekçelendirilen metaforlar dâhil edilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilen metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K59) İsteyen çok yüceltir, ona tapar, hayatını adar. İstemeyen ya da sevmeyen de yerer, itiraz eder, kabullenmez.”, “(K45) Kirpi yavrusunu pamuğum diye sever.”

Kategori 16: Sorumluluk Gerektirme

Bu kategoriye 1 katılımcı ve 1 metafor dahil edilmiştir. Kategoride yetişkinlerin çocuklara karşı bakım, koruma, ilgi ve sevgi gösterme gibi sorumlulukları ve görevleri olduğu yönünde gerekçelendirilen metaforlara yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilmiş metaforların gerekçelerinden örnekler sunulmuştur:

“(K51) Doğaya karşı nasıl ki sorumluluklarımızın farkında olmak ve görevlerimizi yerine getirmek zorundaysak çocuklar da öyledir.”

Kategori 17: Bireysel Farklara Sahip Olma

Bu kategoriye 1 katılımcı ve 1 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocuklar arasında bireysel farklılıkların bulunduğu, her birinin çok özel ve eşsiz olduğu yönünde gerekçelendirilmiş metafora yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilen metaforun gerekçesi sunulmuştur:

“(K32) Her çocuk çok özeldir, farklıdır.”

Kategori 18: Kolay Ulaşılabilir Olma

Bu kategoriye 1 katılımcı ve 1 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların tüm ailelerde, yaşamın her noktasında görebileceğimiz şekilde kolay ulaşılabilir oldukları yönünde gerekçelendirilmiş metafora yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dahil edilen metaforun gerekçesi sunulmuştur:

“(K16) Zengin, fakir her ailede olur.”

Kategori 19: Bilinenlerin Temeli Olma

Bu kategoriye 1 katılımcı ve 1 metafor dahil edilmiştir. Kategoride bilinen çoğu şeyin çocukluk döneminde öğrenildiği, çocukluğun herkesin yaşadığı bir süreç olduğu yönünde gerekçelendirilmiş metafora yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilen metaforun gerekçesi sunulmuştur:

“(K88) Hayatı, öğrendiğimiz, gördüğümüz, hissettiğimiz her şeyi ilk defa çocukken öğreniriz.”

Kategori 20: Gelişmekte Olma

Bu kategoriye 1 katılımcı ve 1 metafor dahil edilmiştir. Kategoride çocukların yaşça büyümeyle birlikte gelişim gösterdiği, giderek gelişmekte oldukları yönünde gerekçelendirilmiş metafora yer verilmiştir. Aşağıda bu kategoriye dâhil edilen metaforun gerekçesi sunulmuştur:

“(K121) Gittikçe filizlenir.”

Fakültelerdeki Bölümlere Yönelik Karşılaştırmaya İlişkin Bulgular

Katılımcıların bölümlerine göre çocuk kavramına ilişkin oluşturdukları metaforların kategorilere göre dağılımı incelendiğinde, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sırasıyla en sık oluşturdukları kategoriler eğitimden etkilenebilir olma (n=22), muhtaç olma (n=15), sevgi-mutluluk kaynağı olma (n=10) ile yönlendirilebilir ve işlenebilir olma (n=10) iken, Turizm Fakültesi öğrencilerinin sırasıyla en sık oluşturdukları kategoriler yönlendirilebilir ve işlenebilir olma (n=7), toplumun geleceği olma (n=7), sevgi-mutluluk kaynağı olma (n=6) ile doğal ve masum olma (n=6) kategorileri olduğu belirlenmiştir. Her iki bölüm öğrencilerinde de ilk sıralarda yönlendirilebilir ve işlenebilir olma ile sevgi-mutluluk kaynağı olma kategorilerine yer verilmiş olsa da diğer kategorilerde bölümler arası farklılıklar görülmektedir. Beşinci sırada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri toplumun geleceği olma (n=4) ile doğal ve masum olma (n=4) kategorilerine yer verirken, Turizm Fakültesi öğrencileri eğitimden etkilenebilir olma (n=5), olumsuz duygular uyandırma (n=5), deneyimsiz olma (n=5) ve hem olumlu hem olumsuz duygular uyandırma (n=5) kategorilerine yer vermiştir. Altıncı sırada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri olumsuz duygular uyandırma (n=3) kategorisine yer verirken, Turizm Fakültesi öğrencileri duyarlı olma (n=4) kategorisine yer vermiştir. Yedinci sırada, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri meraklı olma (n=2) ve bakış açısına göre şekillenebilir olma (n=2) kategorisine yer verirken, Turizm Fakültesi öğrencileri aileyi yansıtmaya (n=3) ve çevresini etkileme (n=3) kategorilerine yer vermiştir.

Muhtaç olma kategorisine Turizm Fakültesi öğrencileri sekizinci sırada yer vermişken, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri ikinci sırada yer vermiştir. Bakış açısına göre şekillenebilir olma (n=2), sorumluluk gerektirme (n=1), bireysel farklılıklara sahip olma (n=1), kolay ulaşılabilir olma (n=1) kategorilerine sadece Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri metafor yazmıştır. Deneyimsiz olma (n=5), hem olumlu hem olumsuz duygular uyandırma (n=5), duyarlı olma (n=4), aileyi yansıtmaya (n=3), bilinenlerin temeli olma (n=1) ve gelişmekte olma

(n=1) kategorilerine sadece Turizm Fakültesi öğrencileri metafor yazmıştır.

Verilerin analizi sonucunda birden fazla katılımcı tarafından üretilen metaforlar sırasıyla çiçek (n=15), ağaç/yaş ağaç (n=14), fidan (n=8), melek (n=6), su (n=5), hayat (n=5), ayna (n=3), mutluluk (n=3), neşe (n=3), hamur/oyun hamuru (n=2), ışık (n=2), boş/temiz bir sayfa (n=2) ve bitki (n=2) olmuştur. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin en sık ürettikleri metaforlar sırasıyla çiçek (n=13), ağaç (n=11) ve fidan (n=7) iken, Turizm Fakültesi öğrencilerinin en sık ürettikleri metaforlar melek (n=4), ağaç (n=3) ve ayna (n=3) olarak belirlenmiştir. Temiz/boş bir sayfa, ışık ve ayna metaforları sadece Turizm Fakültesi öğrencileri tarafından, hamur/oyun hamuru metaforu ise sadece Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri tarafından üretilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın bulguları rekreasyon bölümü öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarını ortaya koymaktadır. Katılımcılar tarafından üretilen metaforlar 20 kategori altında toplanmıştır. En fazla sayıda metafor içeren kategoriler sırasıyla eğitimden etkilenebilir olma, muhtaç olma, yönlendirilebilir ve işlenebilir olma kategorileridir. İlgili literatür incelendiğinde rekreasyon öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarının incelendiği başka bir çalışmaya rastlanmamış; ebeveynlerin, öğretmen adaylarının, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin ve okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarını inceleyen çalışmaların olduğu görülmüştür (Akgün, 2016; Kıldan vd., 2012; Akıncı-Demirbaş, 2015; Kuyucu vd., 2013; Pesen, 2015; Sezer-Soydemir, 2011). Çalışmanın bulgularına benzer şekilde Akgün (2016), okul öncesi öğretmen adaylarının en çok metafor ürettikleri kategorilerin sırasıyla yönlendirilebilir ve işlenebilir olma, muhtaç olma ve eğitimden etkilenebilir olma olduğunu; Akıncı-Demirbaş (2015) çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin, Kuyucu vd. (2013) ise okul öncesi öğretmenlerinin en fazla metaforu “şekillendirilebilen bir hammadde olarak çocuk” kategorisinde ürettiklerini tespit etmiştir. Koçer vd. (2015) ise okul öncesi öğretmen adaylarının en çok kendine özgü/ kendi gelişimini gerçekleştirecek potansiyele sahip/ araştırmacı/ meraklı/ güçlü/ özgür/ çok yönlü bir varlık olarak çocuk ve şekil verilecek/eğitilecek/pasif/yetersiz varlık olarak çocuk kategorilerine yer verdiklerini saptamıştır. Pesen (2015) ise ebeveynlerin çocukları daha çok değerli bir varlık ve mutluluk kaynağı olarak algıladıklarını belirlemiştir. Çocuk kavramına yönelik olarak üretilen metaforların farklı kategorilerde yoğunlaşmasının sebebinin, farklı meslek gruplarıyla veya farklı bölümlerdeki

öğrencilerle çalışmaların yapılmış olması, ebeveyn/öğretmen ve diğer kişilerin çocuklarla daha farklı ortamlarda zaman geçirmeleri sebebiyle yaşantılarının farklı olması, çalışmalara katılan kişilerin çocuk kavramına yönelik algılarındaki ve bakış açılarındaki farklılıklar olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar tarafından en sık üretilen metaforlar çiçek, ağaç/yaş ağaç ve fidan kavramları olmuştur. Benzer şekilde Pesen (2015) de, çocuk kavramıyla ilgili en çok üretilen metaforlar arasında; ağaç ve çiçeğin yer aldığını belirlemiştir. Akgün (2016), fidanın yönlendirilebilir ve işlenebilir olma kategorisinde, çiçeğin ise muhtaç olma kategorisinde çok sayıda katılımcının ürettiği, başat imgeler olduğunu belirlemiştir. Koçer vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada ise çiçek, fidan ve ağaç kavramları öne çıkmıştır. İlgili literatür incelendiğinde, çocuk kavramına yönelik olarak benzer metaforların üretildiği ve bunların genellikle somut kavramlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durumun sebebinin çocuk kavramının toplumda yaygın olan anlayışlara göre değerlendirilmesi olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların bölümlerine göre ürettikleri metaforların ve kategorilerin farklılaştığı tespit edilmiştir. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sırasıyla en sık oluşturdukları kategoriler, eğitimden etkilenebilir olma (n=22), muhtaç olma (n=15), sevgi-mutluluk kaynağı olma (n=10) ile yönlendirilebilir ve işlenebilir olma (n=10) iken, Turizm Fakültesi öğrencilerinin sırasıyla en sık oluşturdukları kategoriler yönlendirilebilir ve işlenebilir olma (n=7), toplumun geleceği olma (n=7), sevgi-mutluluk kaynağı olma (n=6) ile doğal ve masum olma (n=6) kategorileri olduğu belirlenmiştir. Her iki bölümde de ilk sıralarda yönlendirilebilir ve işlenebilir olma ile sevgi-mutluluk kaynağı olma kategorilerine yer verilmiş olsa da diğer kategorilerde bölümler arası farklılıklar görülmektedir. Turizm Fakültesi öğrencileri ile Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri diğer kategorilere farklı sıralarda yer vermişlerdir. Bakış açısına göre şekillenebilir olma, sorumluluk gerektirme, bireysel farklılıklara sahip olma, kolay ulaşılabilir olma kategorilerine yalnızca Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri; deneyimsiz olma, hem olumlu hem olumsuz duygular uyandırma, duyarlı olma, aileyi yansıtmaya, bilinenlerin temeli olma ve gelişmekte olma kategorilerine ise sadece Turizm Fakültesi öğrencileri metafor üretmiştir. Beş tane Turizm Fakültesi öğrencileri tarafından, üç tane de Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri tarafından olumsuz metafor üretilmiştir. Beş Turizm Fakültesi öğrencisi ise hem olumlu hem olumsuz duygular uyandırma kategorisine metafor üretmiştir. Çalışma grubunda olumsuz duygulara yönelik algılara sahip olan kişiler arasında

Turizm Fakültesi öğrencilerinin daha çoğunlukta olduğu görülmektedir. Hem olumlu hem olumsuz duygular uyandırma ve olumsuz duygular uyandırma kategorilerinin dışında yer alan metaforlar gerekçelerine göre olumlu olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında rekreasyon öğrencilerinin çocuklara yönelik olarak genellikle olumlu olduğu söylenebilir. Fakat literatür taraması ve alan araştırması neticesinde, rekreasyon öğrencilerinin işletmelerde çocuklarla en çok etkileşimde olan kimseler olmaları sebebiyle, lisans eğitimi sürecinde, çocuk psikolojisini ve gelişimini öğrenmelerini sağlayacak ve çocukla iletişim becerilerini güçlendirebilecek, olumsuz algıya sahip olan öğrencilerin algılarını olumlu yönde değiştirmelerine katkı sağlayacak derslerin eklenmesi önerilmektedir.

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin en sık ürettikleri metaforlar sırasıyla çiçek (n=13), ağaç (n=11) ve fidan (n=7) iken, Turizm Fakültesi öğrencilerinin en sık ürettikleri metaforlar melek (n=4), ağaç (n=3) ve ayna (n=3) olarak tespit edilmiştir. Ağaç metaforunun her iki bölümde de en sık üretilen metaforlar arasında olmasına rağmen diğer metaforlarda bölümler arası farklılıklar görülmektedir. Temiz/boş bir sayfa, ışık ve ayna metaforları yalnızca Turizm Fakültesi öğrencileri tarafından; hamur/oyun hamuru metaforu ise sadece Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri tarafından üretilmiştir. Bölümler arası bu farklılığın sebebinin farklı fakültelerde okumanın öğrenciler üzerindeki etkileri ve farklı lisans eğitimi yaşantısı sunması, katılımcıların çocuklarla ilgili daha önceki yaşantılarındaki ve bakış açılarındaki farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, iki farklı fakültede yer alan rekreasyon bölümlerinin müfredatlarındaki farklılıklar, öğrencilerin bakış açılarını etkileyebilmektedir.

Çalışmanın, literatürdeki eksikliğe iki farklı fakülte öğrencilerinin karşılaştırılması noktasında da katkı sağlaması amaçlanmıştır. Çalışma, iki fakülte (Spor Bilimleri Fakültesi ve Turizm Fakültesi) öğrencilerinin “çocuk” kavramına ilişkin algılarını, karşılaştırma yaparak inceleyebilme imkânı sağlamıştır. Elde edilen bulgulara göre her iki fakülte öğrencilerinin çocuk alguları arasında çok belirgin farklılıklar olmadığı görülmektedir.

Çalışma bulgularına göre katılımcıların yaşlarının 21 yaş ve üzerinde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Üretilen metaforlardan “eğitimden etkilenebilir olma” kategorisinin katılımcılar tarafından daha fazla tercih edilmesi; katılımcıların uzun süre devam eden ve hala devam etmekte olan eğitim süreçlerinin etkisi altında kaldıklarını ve bunun etkisiyle bu kategoriye ait metaforları üretmelerinin anlamlı olduğu düşünülebilir.

Araştırma Ankara ilinde iki fakülteden toplanan verilerle ve 150 öğrenciyle sınırlıdır. Araştırmanın çalışma grubu Ankara ilinde eğitim almakta, genellikle 20 yaş ve üzeri, büyük çoğunluğu en az bir kardeş sahibi, anne ve babasının eğitim durumu genellikle ilköğretim düzeyinde, aylık hane halkı geliri ise 2001-4000 TL bandında yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın verileri bu çalışma grubunu temsil etmektedir. Fakülteler arası farklılıkların daha belirgin şekilde ortaya konması amacıyla farklı şehirleri ve fakülteleri kapsayan, farklı demografik özelliklere sahip daha geniş bir örneklem grubunda çalışmanın tekrar gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Bu araştırmada birçok demografik veri toplanmış olsa da yalnızca öğrenim görülen fakültele göre karşılaştırma yapılmış, toplanılan diğer veriler çalışılan örnekleme daha iyi betimleyebilmek amacıyla sunulmuştur. Daha sonra yapılacak çalışmalarda sınıf ve cinsiyet gibi farklı demografik değişkenlere göre karşılaştırma yapılması önerilmektedir. Özellikle sınıf değişkenine göre yapılacak olan karşılaştırmalar rekreasyon bölümü öğrencilerinin gelişimini ve yıllara göre değişimini ortaya koyacaktır. Örneğin birinci sınıf öğrencileri ile mezuniyet aşamasında olan öğrencilerin çocuk kavramına ilişkin görüşleri değişmekte midir? Öğrenim gördüğü yıllar boyunca, fakülte yaşantısı öğrencilerin çocuk kavramına ilişkin görüşlerini değiştirmiş midir veya etkilemiş midir? Turizm Fakültesi bünyesindeki diğer bölümlerle de benzer bir çalışma yürütülerek bölümler arası karşılaştırma yapılması, turizm sektörü çalışanlarının çocuk kavramına yönelik algılarının metaforlar yoluyla incelenmesi, rekreasyon bölümü öğrencilerinin mesleklerine başlamadan önce ve sonra çocuk kavramına yönelik algılarının incelenerek karşılaştırılmasına fayda sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akgül, B. M., Kaya, S., Ayyıldız, T. ve Karaküçük, S. (2017). Rekreasyon Uzman Adaylarının Mesleklerine İlişkin Algıları: Bir Metaforik Çalışma. *4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Tam Metini İçinde* (s. 18-26).
- Akgün, E. (2016). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının “Çocuk” ve “Okul Öncesi Öğretmeni” Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (4), 1652-1672.
- Akıncı-Demirbaş, E. (2015). Çocuk Gelişimi Bölümü Üniversite Öğrencilerinin “Çocuk” Kavramına İlişkin Sahip oldukları Zihinsel İmgeler. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 295- 303.

- Aran, S. (2014). A Case Study on Defining Leisure Time Motivation of Recreation Students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 152, 734-739.
- Aymankuy, Y. ve Ceylan, U. (2013). Ailelerin Turistik Ürün Satın Alma Karar Sürecinde Çocukların Rolü (Yerli Turistler Üzerinde Bir Araştırma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (45), 105-122.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canosa, A. and Graham, A. (2016). Ethical Tourism Research Involving Children. *Annals of Tourism Research*, 61, 219-221.
- Carr, N. (2018). Çocuk Hakları ve Turizm. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1, 17-28.
- Dalkılıç, G. ve Mil, B. (2017). Otel İşletmelerinde Rekreasyon ve Boş Zaman Yönetimi: Sahil Otelleri Örneği. *Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 5 (1), 29-42.
- Gözen, E. (2019). Rekreasyon Yönetimi Bölümü Lisans Öğrencilerinin “Rekreasyon” Kavramına İlişkin Metaforik Alguları. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (3), 397-416.
- Hazar, A. (2009). *Rekreasyon ve Animasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hızıroğlu, Ö. S. ve Uslu, M. (2017). *Üniversite Öğrencilerinin “Rekreatif Faaliyet” Kavramına İlişkin Metaforik Alguları*. Ramazan Arı, Mustafa Uslu ve Hamdi Pepe (Ed.), *Sağlık ve Spor Bilimleri Araştırmaları* içinde (s. 80-97). Konya: Çizgi Kitabevi.
- İçöz, O. (2018). Turizmin Çocukları: Turizmin Arz ve Talep Taraflarındaki Çocuklar. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1, 33-46.
- Karadağ, L. (2010). Çocuk Pazarları, Çocukların Aile Kararlarına Etkisi: Marmaris Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3 (10), 73-92.
- Karaküçük, S. (1997). *Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme) Kavram, Kapsam ve Bir Araştırma*. Ankara: Seren Ofset.
- Kıldan, A. O., Ahi, B. and Uluman, B. (2012). Öğretmen Adaylarının Mecazlar Yoluyla Çocuk Kavramına Bakış Açıları (Boylamsal Bir Çalışma). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 149-165.
- Kızanlıklılı, M. (2014). Türkiye’deki Yükseköğretim Kurumlarında Rekreasyon Eğitiminin Yapısı. *International Journal of Science Culture and Sport*, (Special Issue 1), 46-60.

- Koçer, H., Ünal, F. ve Eskidemir-Meral, S. (2015). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının “Çocuk” Kavramına ve “Öğretmen” Kavramına İlişkin Metaforlarının Öğretmenlik Uygulama Planlamalarına Yansımaları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 171-185.
- Kuyucu, Y., Şahin, M. ve Kapıcıoğlu, O. (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin “Çocuk” Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 43- 53.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. CA: Sage Publications.
- Orel, F. D. ve Yavuz, M. C. (2003). Rekreatyonel Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (11), 61-76.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Adaletin Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 77-96.
- Öztürk, İ., Atasoy, F. ve Arıkan, V. (2018). Antalya’daki Çocuk Dostu Niteliğindeki Otellerin Çocuklu Ailelere Sunduğu Rekreatyon Faaliyetleri ve İmkânlarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2, 7-13.
- Pesen, A. (2015). Ebeveynlerin “Çocuk” Kavramına Yüklelediği Metaforlar. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (15), 731-748.
- Poria, Y. and Timothy, D. J. (2014). Where Are The Children in Tourism Research?. *Annals of Tourism Research*, 47, 93-95.
- Sezer-Soydemir, Ş. (2011). *Okul Öncesi Öğretmen ve Ebeveynlerinin Birbirlerini ve Okul Öncesi Çocuklarını Nasıl Algıladıklarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2019). İnternet: <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 02.05.2020).
- Tuna, M., Özyurt, B. ve Kurt, A. (2019). Çocuk Dostu Oteller: Kavramsal Bir İnceleme. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-76.
- UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) (2020). World Tourism Barometer. [Online] <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1>, [Erişim Tarihi: 02.04.2020].

- Wu, M., Wall, G., Zu, Y. and Ying, T. (2019). Chinese Children's Family Tourism Experiences. *Tourism Management Perspectives*, 29, 166-175.
- Yaşartürk, F., Akyüz, H. ve Karataş, İ. (2018). Rekreasyon Bölümü Öğrencilerinin Boş Zaman Yönetimi İle Akademik Başarılarını Etkileyen Örgütsel Faktörler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 233-243.
- Yayla, Ö., Silik, C. E. ve Dülger, A. S. (2017). Turizm Lisans ve Önlisans Eğitiminde 2017 Yılı Sayısal Değerlendirmeler. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (4), 47-58.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zagonari, F. (2009). Balancing Tourism Education And Training. *International Journal of Hospitality Management*, 28, 2-9.
- Zorba, E. (2007). Türkiye'de Rekreasyona Bakış Açısı ve Gelişimi. *Gazi Haber Dergisi*, 52-55.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 351-374
ISSN: 1302-6879

Misyonerliğin Ticari Penceresi The American Missionary: Reklamlar Commerical Aspect of Missionary: The American Missionary Magazine

• Neşe COŞKUN*

*Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Van/Türkiye.
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Van /Turkey.
nesecoskun58@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1112-1567

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
09/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
29/10/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Coşkun, N. (2021). Misyonerliğin Ticari Penceresi The American Missionary: Reklamlar. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 351-374

Citation: Coşkun, N. (2021). Commerical Aspect of Missionary: The American Missionary Magazine. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 351-374

Öz

Misyoner kurumları dünyanın farklı coğrafyalarında çalışırken hem kendi faaliyetlerini tanımlamak hem de aynı-nakdi destek toplayabilmek için farklı yayın organlarından faydalanmışlardır. Bu yayınlardan biri The American Missionary dergisidir. 1800'lü yılların sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Misyoner Kurumu'nun (American Missionary Society) yayın organı olan Amerikan Misyonerliği Dergisi (The American Missionary) aylık olarak basılmıştır. Yıllık abonelik bedeli 50 cents olan derginin yönetim adresi Rooms, 56 Reade Street New York'tur. Yayın heyetinde bulunan şahıslar Kalvinist Congregational Church üyesidir ve bu kilisenin nihai amacı tüm dünyada Protestanlık düşüncesini baskın ve etkili kılmaktır. The American Missionary tüm dünyadan Protestan misyonerliği amacıyla toplanan bağışların düzenli olarak yayımlandığı bir periyodiktir ancak yayın masraflarına katkı amacıyla reklam alınmıştır. Ayrıca dünyanın farklı yerlerinde bulunan misyonerlerin ve hedef kitlelerinin ihtiyaç duyabileceği tüm yaşamsal ürünlerin tanıtımının yapılarak, bu şekilde A.B.D. kökenli ürünlerin pazarlanması da amaçlanmıştır. Bu çalışmada 1875-1891 seneleri arasında dergide basılan reklamlar detaylı olarak incelenecek ve misyonerlik faaliyetlerinin sadece din yayma davranışı olmadığı, aynı zamanda ticari kaygıların da söz konusu olduğu ortaya konulacaktır. Amerikan Protestan misyonerliğinin basit bir din yayma davranışı olmadığına ortaya konulması amacıyla telif eserler de incelemeye tabii tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Misyoner, reklam, The American Missionary Dergisi.

Abstract

All missionary institutions have benefited from different media organs while working in different geographies of the world to define their own activities and to collect in-cash support. One of these publications was The American Missionary magazine. The Journal, which was the publication organ of the American Missionary Society was published monthly. The members of the editorial delegation were members of the Calvinist Congregational Church, and the ultimate goal of it is to make Protestantism prevalent and effective all over the world. The American Missionary was a periodical in which donations collected for missionary purposes from around the world are regularly published, but advertisements have been received to contribute to broadcast costs. Moreover, it consisted of list of missionaries, financial details and also commercials accepted to support missionary activities and the magazine economically. The advertisements published in the journal between 1875 and 1891 will be examined and it will be revealed that missionary activities are not only religious smear behavior, but also commercial concerns advertisements, examined in the article to show that missionaries were all people belonged to this world not only the other world after death and also to figure out that missionary activities had financial aims.

Keywords: Advertisement, missionary, The American Missionary Magazine

Giriş

Tüm dünyada mensubu oldukları dini inancı yaymak gayesiyle çalışmalar yapan insanlara misyoner ismi verilmektedir (Aykıt,2006:15). Tebliğci olarak kendilerini tanımlayan bu insanlar farklı kurumlara bağlı olarak, “barbar ve kafir” olarak gördükleri insanlar arasında çalışırken, mensubu oldukları teşkilatın siyasi ve finansal gücü ölçüsünde varlık gösterebilmişlerdir.

Misyoner grupları arasında Hıristiyan inancına mensup olanlar, onların arasında da Protestanlar en yaygın tebliğ çalışmasını yapan grup olmuştur. Başlangıçta basit bir din yayma davranışı olarak görülen misyonerlik çalışmaları (Yücel, 2017:3), endüstri devrimi sonrasında, devletlerin ham madde, ucuz el emeği ve mamul maddenin satılacağı pazar arayışlarında en değerli araçlar haline dönüşmüştür (Yıldırım, 2005:15).

Protestan misyonerleri sayesinde Kuzey Amerika kıtasının yerlileri olan Indians yani Kızılderili yerleşimcilerin “medenileştirilmesi ve vatandaşlık bilincine erişmesi” sağlanmıştır. Entegrasyonu asimilasyonla sağlayan A.B.D için bir sonraki hedef; iç sorunlarla uğraşılan dönemde yetersiz kalınan emperyalist yayılmanın gerçekleştirilmesidir. Bu amaca ulaşmak için militer güçlerin kullanılması kesin sonuç vaat etmeyen masraflı bir uğraş olacağından, silahsız işgali yani benzerlerini üretmek başka coğrafyalarda çıkarlarını

güvence altına alma yolu tercih edilmiştir. Üretim ilişkilerinin değişip dönüştüğü 19.asır başında, yakın tarihinde iç savaş yaşamış ve yabancı devletlerle olan münasebetlerinde izolasyon politikası tercih eden A.B.D de kendi vatandaşı olan Protestan misyonerlerini hem sınırları içinde hem de uzak ülkelerde milli ekonomik ve siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmıştır (Yıldırım, 2005: 127-128).

Amerikan milli çıkarlarının gerçekleştirilmesi için ticari bir müttefik bulma gayesinde olan A.B.D. idarecileri Osmanlı Devleti ile münasebet kurmak yolunu tercih etmişlerdir. Bu ilişki her iki devletin de çıkarına olacaktır. Ama asıl kazanan misyonerlerini de Osmanlı mülküne kabul edilmiş özel haklarla sokmayı başaran Amerikan devleti olmuştur. Congregational Church üyeleri tarafından (Kocabaşoğlu, 2000:15), 1810'da New Heaven-Boston'da kurulan (Yıldız, 2011:14) ve kısaca BOARD ya da ABCFM olarak bilinen -American Board Of Commissioners For Foreign Missions (Amerikan Yabancı Misyonlar Masası) adlı misyoner teşkilatı 1820'lerden sonra özellikle Anadolu coğrafyasına gelmiştir. Önce kısa süreli keşif amaçlı seyahatler yapmışlar (Mutlu, 2005:286) ve seyahat notlarını kurumlarına göndererek en uygun ve verimli sahaların belirlenmesini sağlamışlardır.Kısa zaman içinde misyon istasyonu olarak tanımlanan fiziksel yapılanmasını tamamlayarak özellikle sağlık ve eğitim alanında hizmet vermeye başlayan tebliğcilerin beyan edilen varlık sebepleri Osmanlı ülkesinde özünden uzaklaştıklarını söyledikleri (Alan, 2008:27) kitleleri inancın saf haline kavuşturacakları olmuştur (Yıldız,2016:30). Temel amaç ABCFM ilkeleri doğrultusunda bir kilise oluşturmak, Osmanlı Devleti'ne bu kiliseyi kabul ettirmek ve yeni oluşturulan cemaatte de A.B.D. sempatisini oluşturmaktır (Bailey, 1942:128-129). Kısa zaman içinde Müslümanlara din değişikliği yaptırmanın mümkün olamayacağını anlamışlar ve Osmanlı tebaası Hıristiyan gruplarla çalışmaya başlamışlardır (Açıkses,2003:36). Amerikan misyonerler ile Hıristiyan Osmanlı tebaasının ortak çalışmaları sayesinde Bible Land (İncil Ülkesi) denen Anadolu toprağı adeta A.B.D' nin arka bahçesi haline dönüşmüştür.

Osmanlı makamları, kendi ülkesinde bir başka devletin milli çıkarlarını gerçekleştirme çabalarına sosyal ve ekonomik gerçeklikleri nedeniyle engel olamamıştır. Zira misyonerler en fazla ihtiyaç duyulan sağlık ve eğitim alanlarında adeta devletin yükünü paylaşmıştır. Devletin finansal durumu tebliğcilerin istedikleri gibi davranabilmesinin tek sebebi değildir. İki devlet arasında imzalanan 1830 ve 1845 tarihli antlaşmalarla “en fazla müsaadeye mazhar devlet” olarak tanımlanan A.B. D' nin vatandaşı olanlara (Kocabaşoğlu, 2000:10) Osmanlı ülkesinde verilen seyahat, mülk edinme, gümrük

muafiyeti ve taşınmaz edinebilme hakkı gibi imtiyazlar, onların devletin yasalarının dahi erişemeyeceği farklı bir pozisyona taşınmasına neden olmuştur. Ayrıca batılı emperyalistlere karşı müttefik ve ticaret ortağı arayan Osmanlı Devleti için A.B.D. iyi bir seçenek olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte, kağıt üstünde kazan-kazan politikası gibi görünen antlaşmalar sadece Amerikan milli çıkarlarının gerçekleşmesini sağlamıştır. Amerikanvari yaşantı kitlelere sunulmuş, dini ve milli değerler yozlaştırılarak kültür emperyalizmi gerçekleştirilmiş ve Osmanlı tebaasına sadece Amerikalıların modernleşmenin temsilcileri olduğu düşüncesi kazandırılmak arzulanmıştır (Haydaroğlu,1990:193). Misyonerlerce hedef kitleye sunulan “yeni” yaşamın gereklilikleri arasında A.B.D’ de üretilen her türlü yaşam ve üretim malzemesidir (Aksu,2017:31). Başka bir ifadeyle tebliğciler sadece inancı değil, mensubu oldukları ülkenin tüm ürünlerini de yanlarında taşımışlardır (Gordon,1932:244).

Osmanlı mülkünde din ve mamul madde “pazarlayan” ve Amerikan elçisi gibi davranan Protestan misyonerler (Reed,1972:231) kendi ülkeleri ile kurumsal ve şahsi iletişimlerini sürekli olarak canlı tutarak Osmanlı toprağında adeta mensubu oldukları milletin ajanları gibi davranmışlar (Sevinç,2002:394) ve güncel tüm gelişmeleri haber vermişlerdir. Bu haberleşme için hem kendi kurumları olan ABCFM’nin yayın organlarını hem de O’nun da dahil olduğu Amerikan Congregationalist Kilise’nin yayın organı olan the American Missionary adlı periyodik yayını kullanmışlardır. Çalışmada kullanılan yayın nüshalarının Anadolu ya da Osmanlı mülkünde hedef kitleye kaç nüsha pazarlandığına dair bir bilgiye erişilememiştir. Ancak farklı sayılarda Osmanlı ülkesinde çalışan misyonerlere ait yazılar ve çalışma detayları, ABCFM misyonerlerinin bahsi geçen yayın ile olan bağıntı ortaya koyar niteliktedir.

The American Missionary Dergisi

19.yüzyılın başında A.B.D’ de Calvinist Congregational Church’a bağlı olan Amerikan Misyoner Kurumu’nun (American Missionary Society) yayın organı olan Amerikan Misyonerliği Dergisi (The American Missionary); 50 cents yıllık abonelik bedeli ile satışa sunulmuş yayın hayatına Rooms, 56 Reade Street New York adresinde başlamıştır. Diğer misyoner organizasyonlarının basılı yayın organları gibi The American Missionary de tüm dünyadan misyonerlik amacıyla American Missionary Society tarafından toplanan aynı ve nakdi bağışların düzenli olarak yayınlandığı bir periyodiktir. Ancak yayın masraflarına katkı ve çalışmalara daha fazla finansal kaynak sağlayabilmek amacıyla reklam alınmıştır. Ayrıca hem sayıları yüzlerle

ifade edilen kurum misyonerleri ve aileleri ile söz konusu tebliğcilerin çalıştıkları bölgedeki diğer kurumlara mensup misyonerler, onların aileleri ve hizmet verdikleri insanlar da reklamların ulaşacağı hedef kitle olarak seçilmiştir. Başka bir ifadeyle dergiye alınan reklamlar Amerikan ürünlerinin farklı coğrafyalarda da satılabilmesi amacıyla pazar yaratılması amacıyla hizmet etmiştir.

The American Missionary misyonerlere A.B.D kökenli ürünlerin pazarlanmasında ticaret elçisi gibi davranma vazifesi yüklerken aynı zamanda evlerinden uzakta “ruhları kurtarmaya çalışan” misyonerlerin kurmayı hedeflediği dünyanın adeta yansıması olarak gerçek bir “inananın” okuması gereken bir hayat manifestosu gibidir. Her sosyal grubun kendi içinde tüketim yapması; o grubu iktisaden rakiplerinden daha güçlü kılacaktır. Ayrıca “gerçek bir inananın ürettiği mal ve hizmetler” benzerlikleri olmayan insanlardan mal ve hizmet alımı yapmaktan çok daha doğru olacaktır. Amacı ortak olan insanlar arasındaki finans döngüsünün nihai gayeye hizmet edeceği düşünülerek ticarete paydaş olarak reklamı yapılan şirketlerin tercih edileceği aşikardır. Bu nedenlerle söz konusu dergi yayınlandığı dönemde reklam vermek için kıymetli bir mecraa olarak görülmüştür.

The American Missionary’de Yer Alan Finans Kurumları Reklamları

Tüm dünyada “gerçek dini inancı” yayma düşüncesiyle hareket eden bir yayın organında tanıtımı yapılabilecek ürün ve hizmetler arasında faiz vererek çalışan finans kurumlarının olması beklenebilir bir uygulama olmadığı halde, The American Missionary dergisinde sıklıkla sigorta ve yatırım şirketlerinin reklamları yer almıştır.

Dergide yer bulan reklamlardan ilki bir sigorta şirketine, Henry Stokes’in yönettiği ve 156&158 Broadway New York adresinde bulunan Manhattan Life Insurance adlı kuruma aittir. 1883 yılından sonra 10.265.632 \$ gibi büyük bir finansal kaynağı yöneten ve hayat sigortası poliçeleri satan kurumun ilanı kimi zaman aynı yayın içinde bile müteakip defalar yer bulmuştur (The American Missionary, June 1884, 6-XXXVIII:160).

The American Missionary’de yer alan diğer sigorta şirketi East and West R. R. Co. of Alabama adlı firma olmuştur. İLANA göre firma yatırımcılara yılda iki kez %30 kar vermeyi taahhüt etmiştir. Tüm birikimler sigorta kapsamındadır ve hiçbir vergi kesintisi uygulanmamıştır. New York’ta kendine bağlı bir başka acenta - American Loan and Trust Co. ile çalışan firma Broadway 502 adresinde faaliyet göstermiştir (T.A.M., Jan.1884, 1-XXXVIII:29).

Dergide yer alan üçüncü finans kurumu olan ve %7 kazanç vaad eden ve kendi alanında büyük bir prestije sahip olan T. B. Fulton şirketi Marysville Ohio adresinde hizmet vermiştir. Reklam metninde şirketin eyalette önemli bankalarla birlikte çalıştığı bilgisine yer verilmiştir (T.A.M., Feb.1885, 2-XXXIX.: 62).

Dördüncü finans kurumu olan The American Investment Co. Of Emmetsburg, Iowa şirketi 150 Nassau Street, New York adresinde; yıllık %6-%7 oranda kazanç sağlama iddiasıyla hükümet bonoları ve diğer yatırım amaçlarını sunmuştur (T.A.M., Apr.1888, 4-XLII.:116). The American Missionary dergisinde çıkan finans şirketi reklamlarının tamamında çok yüksek kâr payı önerilmiş ve birikim ile yatırımların devlet garantisi altında olduğu ifade edilmiştir. Yüksek kâr payı yani faiz Protestan inancına göre dini bir yasaklamaya tabii değildir. Onlar bir kurumda biriktirilen paranın üretime dönüştürülmesi durumunda değerinin artacağına inanarak, faizi İlahi Yasa'ya uygun saymışlardır (Russell, 1994:306). Ayrıca; misyonerler ve aileleri ile hedef kitlelerinin hayat sigortası poliçesi ve yatırım aracı satın alma ihtiyaçlarına cevap verebilme iddiasında olan bu şirketlerin hizmetleri hem misyonerlerin ve ailelerinin hem de farklı coğrafyalarda dini hizmet alan kitlelerin yatırım yapmasına uygundur imajı çizilmiştir.

The American Missionary'de Yer Alan Kitap ve Periyodik Tanıtımları

The American Misionary dergisinde yer alan ikinci grup kitap ve periyodik yayınların ticari tanıtım metinleridir. Periyodikte yer alan ilk reklam metninde hiçbir kişi ya da kurumun denetleyip yönlendiremediği bağımsız bir gazete olarak lanse edilen The New York Sun son derece detaylı bir tanıtım metniyle reklam vermiştir. Günlük basılan gazetenin abonelik ücreti yıllık 6\$, aylık 0.50\$ olarak belirlenmiştir (T.A.M., Feb.1885, 2-XXXIX.:64).

Din adamları, anne-babalar ve öğretmenler için yayınlanan Frank Lesley'in resimli The Sunday Magazine adlı yayını bir başka reklam konusudur. Derginin editörü T. De Witt Talmage liderliğinde tüm aile bireylerinin dikkatini çekebilmek üzere tasarlanan dergide bilinen şair ve yazarlara ait hikayeler ve şiirler de yer almıştır. Ayrıca dini konular da işlenen konular arasındadır ve tanınmış din adamları dergiye makaleler yazmışlardır. Kiliselerde Pazar okullarında vaaz eden din adamları The Sunday Magazine dergisine isimlerini bildirdikleri taktirde kendilerine derginin ücretsiz kopyalarının gönderileceği taahhüdünde de bulunulmuştur. Ancak vaizler dışında hiç kimse için derginin bedelsiz sunulması söz konusu olmamıştır. Yıllık abone ücreti 2.50\$ haftalık ise 5 cents'dir. Abonelik işlemleri için

Bayan Frank Leslie'ye 53-55-47 Park Place New York adresinden ulaşılmamasının gerektiği de yazılı metinde ilan edilmiştir (T.A.M., Feb.1885, 2-XXXIX.:35).

The American Missionary 'de reklamı yapılan bir diğer periyodik yayın 36 yıldır haftalık olarak yayınlanan ve 251 Broadway New York adresinden yönetilen ve iletişim adresi P.O. Box:2787 New York olan The Independent olmuştur.32 sayfalık gazetede güvenilir kişilerin kaleme aldığı edebi makaleler de yer almıştır. Tüm aile bireylerine hitap etmek iddiasında olan yayında abonelere makul fiyatlarla reklam verme şansı sunulmuştur. Üç aylık 0.75 \$, dört aylık 1.00\$, 6 aylık 1.50\$, 1 yıllık 3.00\$, iki yıllık 5.00\$ ve 5 yıllık reklam ücreti de sadece 10.00\$ olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1 aylık deneme reklamları da 30 cents karşılığında yayınlanmıştır. Yayının tirajının yüksek olması benzerleri arasında O'nu çok daha tercih edilir kılmıştır. Mümkün olan en az bedelle en fazla çalışmayı yapmak isteyen kişiler için uygun bir periyodik olan the Independent, Hıristiyan ailelerce tercih edildiğinden, gazetede yer alan tanıtım metinlerinin “benzer insanlara” ulaşacağı tartışmasızdır (T.A.M., Feb.1885, 2-XXXIX.:35).

The American Missionary'de yayınlanan bir diğer reklam; bitkilerin resimlerle anlatıldığı 150 sayfalık bir katalog olmuştur. James Jick'in sahibi olduğu ve Rochester New York'ta basılan katalogda 1000'den fazla bitkinin üç farklı el çizimi şemasına yer verilmiştir. Bitki kataloğu İngilizce ve Almanca basılmış ve “dünyanın en iyi tohumlarını üreten” firma katalog alanlara, yayın bedeli olan 10 cents dışında, 10 cents daha fazla ödemeleri karşılığında bahsi geçen tüm birkilerin tohumlarını göndermeyi de vaad etmiştir (T.A.M.; Jan. 1884, 1-XXXVIII:31). Tohumlar uygun şekilde paketlenilerek talep hangi coğrafyadan gelirse gelsin en kısa zamanda gönderilecektir. Zira dünyanın her yerindeki insanların firma tarafından sağlanacak olan “mükemmel” tohumlara ulaşma şansı bulması istenmiştir.

The American Missionary'de gazete ve periyodikler ile kataloglar dışında sözlük ve kitap tanıtımları da yer almıştır. Dergide yayınlanan kitap tanıtımlarından ilki G.&C Merriam & Co. Publishers tarafından yayınlanan ve yayıncısının “son 100 yılın en iyi yayını” olarak lanse ettiği Webster İngilizce Sözlük'e aittir ve Denison's Patetn Reference Index ile beraber cazip fiyata sunulmuştur. Öğrenciler, öğretmenler ve okul kütüphaneleri için iyi bir kaynak olduğu ifade edilen sözlük standart basım olarak 118.000'den fazla kelime içermiştir (T.A.M., Feb.1885, 2-XXXIX.:63). Bir sözlük tanıtımının misyoner periyodığında tanıtılması beklenilebilir bir sonuçtur. Zira dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Protestan misyonerler hedef kitlelerine “iletişimi kolaylaştırmak” kastıyla İngilizce öğretmektedir. Var olan

tüm çağdaş uygulamalara erişebilmek ve “medenileşebilmek” için tebliğcilere göre ilk adım İngilizce’nin yaygın ve yoğun olarak kullanımı olacaktır. Bahsi geçen Webster sözlük ise bu meyanda son derece kullanışlı bir vasıta olacaktır.

The American Missionary’de ticari tanıtımı gerçekleştirilen bir diğer eser olan Rev. John Liggins’in kaleme aldığı, 249 sayfalık ve Rev. Arthur T. Pierson’un önsözü ile yayınlanan; Yabancı Misyonların Büyük Başarısı ve Değeri (The Great Value and Success of Foreign Missions) adlı kitap 35 cents fiyatlı karton kapaklı ya da 75 cents fiyatlı özel ciltli şekilde okuyucuyla buluşmuştur (The American Missionary –March 1889, 3-XLII.:90). Söz konusu kitabın iki amacı vardır. İlk olarak idealist Hıristiyan gençlerin misyonerlik çalışmalarından etkilenerek, söz konusu çalışmalara katılmalarını sağlamak ilk gaye olmuştur. Ayrıca tebliğcilere “can suyu” olan bağışçıların sayısının artırılması hedeflenmiştir. Esas amaç Protestanlık düşüncesinin dünya üstünde üstün ve baskın olacağı günü hazırlamaktır. Bu sebeple The American Missionary’de ticari tanıtımı olan basılı eserler arasında inanca dair kitapların daha çok sayıda olması beklenebilir bir durum olmuştur. Örneğin; periyodikte yer alan bir başka eser; Joseph E. Roy’un Hacının Mektupları (Pilgrim’s Letters) adlı kitabı olmuştur. 1.50 \$ ücret mukabili satışa sunulmuş ve inanç tarihi konusunda bilgiler veren kitabı tedarik etmek isteyenler Congregational House şirketinin 175 Wabash Ave. Adresine ulaşarak kitabı edinebilmişlerdir (T.A. M., Mar. 1889, 3- XLIII.:90). Bir diğer çalışma olan İnanç Bankasının Çek Defteri (The Cheque Book Of The Bank Of Faith adlı kitap Bay Surgeon tarafından kaleme alınmıştır. 400 sayfa olan eser 1.50\$ fiyatla satılmıştır. Kitap eleştirmenlerden olumlu yorumlar alan yayım posta yolu ile gönderilmiştir. İlanda Bay Surgeon’un okuyuculara bir vaadi de yer almıştır. Gerçek bir Hıristiyanın üretim yeri Pazar Okulu olduğu için, bu okulda kullanılabilecek kitap ve yazılı eserle en uygun fiyatlarla tedarik edebileceğini beyan eden yazar, müşteri memnuniyeti söz konusu olmazsa para iadesi söz konusu olacaktır şeklinde tanıtım metnini sonlandırmıştır (T.A. M., Mar. 1889,3-XLIII.:90). Dergide yer alan bir diğer reklamda ise “Eğer bir Oxford Öğretmen İncil’i kitabı istiyorsanız size bir katalog yollayabiliriz” ifadesiyle ilgilenilen kitaplar hakkında J. E. Jewitt firmasının 77 Bible House adresindeki merkezine ulaşılması durumunda kitapların güvenli ve hızlı bir şekilde teslimi söz konusu olacaktır beyanı yer almıştır (T.A.M., Mar.1889, 3-XLIII.:90)

İnanç tebliği ya da misyonerlik sonuçları ile alakalı yayınlar arasında The American Missionary’de yer alan bir diğer eser, İlerleme Adımları (Pleas For Progress) adlı kitap Atticus G. Haygood, tarafından yazılmış ve House of M.E Church tarafından basılarak 1 \$ fiyatla

okuyucuyla buluşmuştur. Kitap misyonerlerin eğitim faaliyetlerinde kullanabileceği bir ders notu şeklinde tasarlanmıştır. (T.A.M. May 1889, 5, XLIII:132.) Çalışmada değerlendirilen son yayın tanıtımı Kızılderililer (The Indians) adlı kadın bürosu çalışması olarak hazırlanmış kitap olmuştur. Amerikan Misyoner Kurumu tarafından New York'ta basılan kitap 50 cents bedelle satışa sunulmuştur (T.A.M., July 1885, 7- XXXIX :1).

The American Missionary dergisinde ticari tanıtımı yapılan tün dini ve dünyevi kitapların son derece kullanışlı ve makul fiyatlı olduğu ifadeleri her reklamda vurgulanmıştır. Amaç yüksek oranda kâr beklentisi olmaksızın; mümkün olduğu kadar çok sayıda insana ulaşmaktır. Bu sebeple kitabevleri arzu edildiği taktirde farklı coğrafyalarda çalışan misyonerlere dini kitaplar yollanabileceği vaadinde bulunmuştur. Bu şekilde hem kurumun çalışmalarına yazılı ve görsel malzeme desteği verilecek, hem misyonerlerin söz konusu kitap ve yayınları makbul bulması sağlanacak, hem de farklı ülkelerde yeni bir ticari "istasyon" kurulacaktır. Bu durum derginin genel yayın politikası ve Congregational Kilise'nin düşünceleri ile de uyumludur.

The American Missionary'de Yer Alan Kilise Ekipmanı Reklamları

Protestanlık düşüncesinin tüm dünyaya yayılması hedef ve beklentisiyle, farklı coğrafyalara misyoner yollayan Congregational Kilise'nin yayın organı olan The American Missionary dergisinde yer alan ticari ürün tanıtımları arasında kiliselerde kullanılan malzemeler de bulunmaktadır.

Dergideki reklamlar arasında en temel dini ihtiyaçların kitlelere sunulması amaçlanmıştır. Zira savurganlık Protestan ahlakına uygun değildir diyen misyonerler kiliselerde gereksinim duyulan ürün adedinin az olmasını hedeflemişlerdir. Önemli olan daha çok sayıda cemaatin oluşmasını temin için daha çok sayıda kiliseyi fiziki olarak oluşturabilmektir. The American Missionary dergisinde yer alan dini sarf malzemeleri reklamları ile uzak ülkelerde çalışan misyonerlerin; yeni kurdukları kiliseleri, gösterişe kaçmadan tefriş edebilecekleri ürünlere erişmeleri hedeflenmiştir. İncanın yeni yayıldığı "kafir" coğrafyalarda mabedin ibadete uygun hale getirilebilmesi için gereken temel araç ve gereçlerin bulunması mümkün olmayacaktır. Misyonerlerin hangi dini sarf ürününü hangi adresten temin edebileceklerini bilmeleri bu sebeple önem arz etmektedir. Ayrıca açılan her yeni kilise, Amerikan ürünlerinin yer alabileceği fiziksel bir mekan olmaktan daha fazla anlam içerecektir. Zira hedef kitlede olan cemaat kilisede gördükleri Amerikan menşeli her ürünle beraber

A.B.D 'ye ve onun mamul maddelerine de saygı ve hayranlık duyabilecektir. Bu nedenlerle The American Missionary'de yer alan dini sarf malzemelerine ait ticari tanıtım metinlerinde ürünlerin uzun ömürlü, kolay erişilebilir ve emsallerinden çok daha ucuz olduğu özellikle vurgulanmıştır.

Kendi beyanlarına göre 50 seneden daha uzun zamandır okul ve kiliseler için çan üreten ve West Troy New York adresinde faaliyet gösteren Meneely&Company Bells şirketinin reklamı; dergide yer alarak araştırmada incelenen ilk dini sarf malzemesi tanıtımı olmuştur (T.A.M., Feb.1891,.2-XLV:2).

Çan bir kilisenin ihtiyaç duyduğu tek araç değildir. The American Missionary'de yer alan bir diğer dini sarf malzemesi tanıtımı J&r Lamb Şirketi'ne aittir. 59 Carmine Srt. Adresinde ticari faaliyetine devam eden şirket, kiliselerin tefrişatında kullanılan özel desenlerle bezenmiş ipek ürünler satmıştır.

Dergide yer alan bir diğer reklam yine tefrişat kumaşları hakkındadır.50 yıldan uzun süredir müşteri memnuniyetini sağladığı reklam metninde ifade edilen Payson's Indelible Ink pamuk ve ipek kumaşlar ile tüm benzer ürünleri hem kiliselerin hem de diğer tüm yapıların bezeme amacıyla üretilmiştir (T. A. M., Feb.1885,2-XXXIX.:64).

I.P Frink tarafından üretilen ve 551 Pearl Street New York adresinde tüketicilerin beğenisine sunulan büyük kilise lambaları dergide reklamı yapılan bir diğer ürün olmuştur. Yumuşak ışık yayan ve emsallerinden çok daha ucuz olan bu lambalar ayrıca dükkanlar, bankalar, ofisler, resim galerileri, tiyatrolar ve depolarda da kullanıma uygun olarak tasarlanmışlardır. Üretici firma tüccarlara ve kiliselere özel fiyat uygulanacağı vaadiyle ticari tanıtım metnini sonuçlandırmıştır (T.A.M., Jan.1884, 1-XXXVIII:31).

Okul, kilise, şapel ve Pazar okulu dekorasyonunda kullanılabilir, masalar, sıralar, dünya modelleri, haritalar, kara tahtalar satan Andrews Manfg. Co., (686 Broadway, New York) ve A.H. Andrews & Co., (195 Wabash Ave., Chicago). Firmaları da dergiye reklam veren şirketlerden olmuşlardır (T.A.M., Oct. 1888, 10-XLII.:60).

TheAmerican Missionary dergisinde reklamı yer alan son dini sarf malzemesi The Baker&Taylor Co., şirketinin vaftizlerde de kullanılabilir ürün olan fermente olmamış ve uluslararası kalite madalyasına sahip şarap (saf üzüm suyu) olmuştur (T.A.M., Mar. 1889, 3-XLII.:90). Kominyon ayinine özel bir önem atfeden Protestanlık düşüncesinin ritüellerinde gereken üzüm suyunun miktarının ne kadar fazla olabileceği düşünüldüğünde; şirketin aslında sadece A.B.D iç

pazarına değil, aynı zamanda dış pazara da ulaşma çabasında olduğu tartışmasız bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

The American Missionary’de Yer Alan Okul Reklamları

Kiliselerde cemaate hizmet veren din adamları ve misyonerlerin hayatlarını kolaylaştırmak için kullanabilecekleri dini sarf malzemeleri reklamlarının yanında yine özellikle tüm cemaatin beklentilerini karşılayabilecek özellikte “gerçek” Hıristiyan okullarının ticari tanıtımları da The American Missionary’de yer almıştır. Özellikle dış ülkelerde çalışan misyonerlerin kendi çocuklarının eğitimi için çözüm üretme iddiasında olan eğitim kurumlarının ticari tanıtımlarında ilk sırayı Bradford Academy almıştır. İlan metninde okulun dış görüntüsünün ve öğrenci odalarının resimleri kullanılmıştır. Amaç “genç hanımlara” 1804 tarihinden beri eğitim veren kurumun, beklenen özelliklere sahip bir nesil yetiştirme amacına fiziksel uygunluğunu vurgulamak olmuştur. Dönemin akademik takvimi detaylı olarak verilmiş, okulun harcamaları tüm ayrıntılarıyla listelenmiş, din adamları ve misyonerlerin çocuklarına özel şartlar sunulacağı anlatılarak, yıllık ödenmesi gereken tutar da ilana eklenmiştir. Başvuruları okul müdürü Miss Annie E. Johnson kabul etmektedir. Kurumun muhasebecisi J. D. Kingsbury ise öğrencilerin finansal sorularına danışmanlık hizmeti verecektir (T. A. M., June 1884, 6-XXXVIII:191).

The American Missionary dergisinde ticari tanıtımı bulunan bir diğer okul Genç Adam sloganı ile Rochester Ticaret Üniversitesi olmuştur. “Eğer bizi tanımazsanız çok uzak mesafelerdeki başka okullara gitmeniz gerekebilir. Karar vermeden önce bizi emsallerimizle kıyaslayın” şeklinde bir ifade kullanan cemaatin erkek bireylerini tam bir Hıristiyan olarak yetiştirmek iddiasında bulunmuştur (T.A.M., Feb. 1881, 3-XLV.:87).

Dergide reklamı yer alan her iki okul da aynı fikri beyan etmişlerdir. Onlara göre uzak coğrafyalarda çalışan misyonerlerin ulaştığı “yeni kurtarılmış” ruhların bazıları kendi toplumları içinde daha yüksek bir sosyo- ekonomik seviyeye ulaştırılabilecektir. Farklı bir yeteneğe ya da “eğitilebilir bir zihne sahip olan bu “özel” çocuklar ve gençler için A.B.D’ de eğitim almak söz konusu olabilecektir. Aynı şekilde misyonerler kendileri başka çocukları eğitirken kendi çocukları da en iyi çağdaş ama dindar eğitimi almalıydılar. Bu sebeple The American Missionary dergisinde okul reklamları özel bir yere sahiptir.

The American Missionary’de Yer Alan Müzik Araç ve Kitapları

Okullara ait ticari tanıtımları müzik araçları ve kitaplarının reklamları takip etmiştir. Protestanlık düşüncesinde müzik eğitimi ve icrasına çok önem verildiği için The American Missionary’de detaylı ticari tanıtımlar yer almıştır. Misyonerlerin görev yaptıkları “cahil ve ilkel” ülkelerde inancı yayabilmek ve Kutsal Ruh’la gereken ruhani bağı kurabilmek için vazgeçilmez olan müzik eğitiminin etkili ve verimli sunulabilmesi için tebliğciler; hangi ürünün hangi şirketten alınabileceğini bilmelidir. Ürün çeşitliliği ve fiyat aralığının geniş olması firmanın satışa sunduğu ürünleri misyonerler, aileleri, okullarda eğittiği öğrenciler ile yaşadıkları coğrafyalarda meskun, müziğe hevesi ve kabiliyeti olan herkeskolaylıkla tedarik edebilecektir.

Dergide yer alan ilk ilan 111-113 William Street, New York ve 263-265 Wabash Ave. Chicago adresinde faaliyet gösteren A.S. Barnes & Co. Publishers şirketi hakkındadır. Şirket “toplum yararına” hizmet edebilecek müzik kitapları pazarlamıştır. İlan metninde yer alan şekliyl “kamusal hizmet” denirken aslında beklenen söz konusu müzik kitaplarıyla ayinlerin duygusal etkisini arttırabilmektir. Şirket yayınlarından biri olan ve 400 farklı evanjelik kilisede kullanılan Carmina Sanctorum adlı kitapta toplam 746 adet dini eser yer almıştır (T.A.M., Nov.1889, 11-XLIII.:30) .

The American Missionary’de reklamı olan bir başka müzik kitabı, yüzlerce kilise tarafından kullanılan Dr. Chas. S. Robinson’un yazdığı Laudes Domini adlı yayındır. 200.000 ‘den daha fazla satılan bu “özel” yayın içinde hem kilise hem de okul korolarında icra edilmeye uygun çok sayıda dini müzik eseri olduğu beyan edilmiştir. Yayına The Century CO., adlı firmanın 33 East 17th Street, New York adresindeki ofisinden ulaşılabileceği bilgisi de ticari tanıtım metninde yer almıştır (T.A.M., Oct.1888, 10-XLII.:60).

Org satan ve 154 Tremont St., Boston; 46 East 14th Street (Union Square), New York; 140 Wabash Avenue, Chicago.adreslerinde ticari faaliyetlerine devam eden The Mason & Hamlin Organ And Piano Co., şirketi bir diğer reklam verendir. Son 60 senedir A.B.D.’de en fazla org satan firma olduğu beyanıyla şirket; benzerlerinden çok daha üstün ürünler pazarladığı iddiasında bulunmuştur. 1883 tarihinde uluslararası endüstri sergisinde de tanıtım yapan firma artık Amsterdam’da da hizmet sunmaya başlamıştır. Altın madalya ödüllü yüksek kalitede orglar satan şirketin hedef kitlesi son derece geniştir. 22 \$ ve 900 \$ arasında çok geniş bir fiyat aralığında 50 farklı ürün kullanıcılara sunulmuştur. Ürün kataloğu firmaya ulaşan herkese ücretsizdir (T.A.M., Jan. 1884, 1-XXXVIII: 32).

Dergide yer alan bir diğer reklam Oliver Ditson & Co.,- *Boston* ve .C.H. Ditson & Co.,-867 Broadway, New York adreslerinde hizmet veren şirketin piyano çalma metodunu kolay ve detaylı şekilde öğreten kitabı olmuştur. Ayrıca farklı amaçlar için üretilen ve koro çalışmaları için rahatlıkla kullanılabilir olan şarkı kitapların da oldukça uygun fiyatlarla satışta olduğu bilgisi okuyucuyla paylaşılmıştır (T.A.M., Mar.1888,3-XLII.:86).

The American Missionary’de Yer Alan Kırtasiye Ürünleri Reklamları

Misyonerlerin eğitim hizmeti sunarken kullanacakları sarf malzemeleri the American Missionary’de yer alan bir diğer reklam grubudur. Bu ürünler hem tebliğciler hem de onların birlikte çalıştığı hedef kitle için “modern hayatın” vazgeçilmezidir. Ayrıca kurulması muhtemel endüstriyel üretim birimlerinde kullanılabilir renklendirme malzemeleri ile aşındırıcı ürünler de tanıtılmıştır.

Kırtasiye ürünlerine ait ilk reklam metni Paris Fuarı’nda altın kalite ödülü alan Joseph Gillot’un Çelik Kalemler üreten şirketine ait olmuştur (T. A. M., Feb.1881, 3-XLV.:87). Dolma kalem mekanizmasına sahip bu yazı ekipmanı mürekkebi damlatmamakta ve yazan kişiye önemli bir kullanım kolaylığı sunmaktadır.

Dergide yer alan bir diğer dolma kalem reklamı 1884 senesinde patenti alınan Waterman’ın ideal kalemi olmuştur. Kalemin ucu altın ya da çelik olduğundan yazı son derece mükemmeldir. Garantili olan ürünün beğenilmemesi durumunda alıcıya ödediği meblağın geri iade edileceği vaad edilmiştir. Kalem almak isteyenler bu reklamdan bahisle The Ideal Pen Co. Adlı şirketin 10 Murray St. New York adresindeki ofisine ulaşmalıdır. Ürün fiyatları değişmektedir; örneğin nikel kaplama kalem 25 cents fiyatla satışa arz edilmiştir (T.A.M., Feb.1885,2-XXXIX.:62). Bu kaleme sahip olmak adeta “başka bir dünyalı” olmak gibidir. Çünkü bu kalem medeni dünyaya aidiyetin bir simgesi gibidir.

The American Missionary’de yer alan başka bir reklam da Cor. Green & Fulton Streets, Chicago, Ill. adresinde hizmet veren Chicago White Lead & Oil Co. Firmasının ürettiği ve farklı kalınlıklardaki dokumalara uygulanabilen sıvı pamuk boyaları hakkında olmuştur. Tanıtımı yapılan ürünler kumaşa asla zarar vermeyecek ve istendiğinde kalıcı olabilecek şekilde üretilmiştir. Tanıtım metninde firma ile iletişim kurulduğu takdirde renk kartlarının ve fiyat listelerinin gönderileceği bilgisi de yer almıştır (T.A. M. , Apr. 1888, 4 -XLII.:116).

Dergide ticari tanıtımı yapılan bir diğer boya Walpole Dye And Chemicals Şirketi tarafından üretilmiş ve farklı alanlarda

kullanılabilecek toz formdaki renklendirici üründür.119 Milky Srt. Boston, Mass. Adresinde hizmet veren firma merkezine mektupla ulaşan herkese okullar, bankalar, kiliseler ve ofislerde rahatlıkla kullanılabilecek ürün olan siyah, mor, pembe, yeşil ve kırmızı renkteki toz boyaların tanıtım paketlerinin ulaştırılacağı bilgisi reklam metninde yer almıştır. Walpole şirketi her rengi 25 cents fiyatla satışa sunmuştur. Boya sulandırılarak istenilen yüzeye kolayca uygulanabilecek bir yapıda olduğu için çoklu kullanım amacına da hizmet etmektedir. Belli bir miktarın üstündeki alımlarda iskonto uygulanacağı vaadi tanıtım metninde özellikle vurgulanmıştır (T.A.M., Oct.1888, 10-XLII.:60).

Morse Bros. Tarafından üretilen The Rising Sun adlı kalıp cilanın ticari tanıtımı da dergide yapılmıştır. Bu cila üzerinde kullanıldığı tüm ürünlerin ışıltısını ve toz ile diğer aşındırıcı etkilerden koruma etkisine sahiptir ve tacirlerin müşterilerine sunduğu kıymetli bir ürün olduğu ilan metninde vurgulanmıştır. (T.A.M., Feb.1885,2-XXXIX.:63).

Ayrıca sadece misyonerlerin kullanması muhtemel başka ürünler de The American Missionary'de tanıtılmıştır. Kartvizit basan The Excelsior, Kelsey&Co., adlı şirketin Merides, Conn. Adresinde sunduğu matbaacılık hizmetleri bir diğer reklam konusudur. Standart kartlar 3\$ karşılığında basılırken 5-75\$ fiyat aralığında her ebata kart ya da marka tasarımı basımı yapılmaktadır. İlan göre firmaya 2 adet mektup pulu yollandığı taktirde katalog gönderilecektir (T.A.M., Feb.1885,2-XXXIX.:63).

The American Missionary'de Yer Alan Kıyafet Reklamları

Dergide yer alan reklamlar arasında misyonerlerin ve hedef kitlelerinin kullanımına sunulan kıyafet tanıtımları da vardır. 11 St. Broadway adresinde faaliyet gösteren James McCreery & CO. Şirketinin erkek kadın ve çocuklar için ürettiği ilkbaharda ve yaz aylarında giyilebilecek yün iç giyim ürünleri bir diğer reklam konusudur (T.A.M., Apr., 4- XLII.:116.). Firmanın mart ayının başında ilkbahar-yaz kıyafet koleksiyonunu sergileyeceği ve Henrietta Robes koleksiyonunun ipek gelinliklerinin de aynı sergide yer alacağı bilgisi tanıtım metnine eklenmiştir (T.A.M., Mar. 1888, 3-XLII.:86).

Kadın ve çocuk giyimi üzerine çalışan ve Tuxedo Trademark etiketiyle satış yapan ve 11 Str. Broadway adresinde faaliyet gösteren James Mc Creery &Co. şirketinin ürettiği son derece konforlu örgüler yani dokuma tekstil kıyafetler bir diğer reklam metninin konusu olmuştur (T.A.M., May 1888, 5-XLII.:146). Firmanın tüketicilere sunduğu ürünlerin farklı iklim koşullarında kullanılabilecek kadar mükemmele yakın yapıldıkları özellikle vurgulanmıştır.

The American Missionary’de yer alan bir başka kıyafet tanıtımı 359 Broadway adresinde ticari faaliyetlerine devam eden Warner Bros. Şirketine aittir. Dr. Warner’in doğal yumuşak yün ve deve tüyünden üretilen iç giyim ürünleri diğer tüm dokumalardan daha üstün olup soğuk algınlığı ve romatizmadan koruyan bu kıyafetler bütün ailenin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere tasarlanmışlardır. Erkek, kadın ve çocuklar için üretilen 37 farklı ürün söz konusudur (T.A.M., Feb.1891, 2 -XLV.: 87). Bu giyim ürünleri hem sıcak hem de soğuk ülkelerde çalışan misyonerler ve ailelerinin kullanımına son derece uygundur.

Dergi sayesinde A.B.D’ den uzakta olan “din tebliğcileri” kendi ülkelerindeki popüler giyim alışkanlıklarından yani “modern dünyadan” haberdar olacaklardır. Ayrıca bu kıyafetlerin dergide yer alan görselleri misyonerlerin “ruh kurtarma” bölgelerindeki “barbarlara” nasıl normal, modern ve Hıristiyanca giyinileceğini göstermeleri için önemli birer “eğitim”aracıdır. Yeni Hıristiyanlar bu giyim tarzını benimseyerek ruhsal dönüşümlerini fiziksel dönüşümleriyle tamamlayacak ve “gerçek” birer Hıristiyan şeklinde gündelik hayatlarına devam edeceklerdir.

The American Missionary’de Yer Alan Kişisel Bakım Ürünleri Reklamları

Gerçek bir inananın dış görünüşüyle de cemaate ve hedef kitleye örnek olmasının gerekliliğine inanan Protestanlar için abartılmamış öz bakım uygulamaları vaz geçilmezdir. Bu nedenle kişisel bakım ürünlerine ait reklamlar da dergide yer bulmuştur.

The American Missionary’de yet alan ilk şahsi bakım ürünü tanıtımı Glens’ Sulphur Soap (Glenn’in Sülfür Sabunu) olmuştur. 14 yıldır cilt problemi yaşayan ve sorununa sülfür sabunuyla çözüm bulan M.H. Morris adlı kişinin 1883 tarihinde kaleme aldığı bir mektup şeklinde kurgulanan reklam metni oldukça dikkat çekicidir. Şahsın cildi şimdi “bebek cildi” olmuştur ve bu sabun “hayatının vazgeçilmezidir.” Ayrıca cilt yaralarını ve tahrişleri hafifleten ürün kadımların öz bakımının önemli bir parçası olma adayıdır. Üç adet sabun sadece 75 cents karşılığında tüketicilere sunulmuştur (T.A.M., June 1884, 6-XXXVIII.:191).

Ağızdaki İnciler sloganıyla verilen ve gülümseyen bir kadın resmiyle sunulan diş macunu reklamı ayrıca dikkate değerdir. Sozodont firmasının üretilen ve “her yerde ilaç satıcılarında bulunabilen” dil macunu ferah nefes, inci parlaklığında dişler ve diş taşlarını diş etine zarar vermeden yok etmeyi vaad etmiştir (T. A. M., Jan. 1884, No 1-XXXVIII.:31).

Lundborg's Perfüme' s (T. A. M., Aug. 1885,8-XXXIX: 239) adıyla ürün çıkaran Young, Ladd & Coffin firması dergide reklam metni yayınlanan bir diğer firmadır ve 24 Barclay St., New York. Adresinde faaliyet vermektedir. Edenia, Marêchal Niel Rose, Alpine Violet, Lily of the Valley ve Kolonya olarak beş farklı ürün söz konusudur. Tüm ürünlerden test şişelerini içeren bir kutuyu en yakın Railroad Express Office'de 50 cents karşılığında temin etmenin mümkün olduğu bilgisi reklam metninde yer almıştır (T.A.M., Jan. 1884,1-XXXVIII:31).

The American Missionary'de Yer Alan İlaç ve Tıbbi Kimyasal Reklamları

Misyonerlerin A.B. D 'den uzak ve "ilkel" toplumlarda yaşadıkları düşüncesi özellikle ilaç ve tıbbi kimyasalların ticari tanıtımlarına The Missioanry Magazine'de yer amasının sebebi olmuştur. Sağlık sorunlarını çalışmaları engellenmeden kolaylıkla çözebilen tebliğcilerin kısa zamanda etkilive verimli hizmete devam edebileceği varsayılmıştır.

1822 yılında faaliyete geçen Frederick Brown, Philadelphia şirketinin kas ağrıları, hazımsızlık ve mide ağrılarının tedavisi için sunduğu bitkisel ilacın tanıtımının yapıldığı reklam metni, dergide yer bulan ilk reklamdır. İlacın kutusunda doz bilgileri yer almıştırve firma reklamda kutunun çevresindeki güvenlik bandının zarar görmediğine emin olun uyarısı yapmıştır (T.A.M., March 1885, 3-XXXIX.:65).

The American Missionary'de yayınlanan bir diğer reklam Horsford's Liqid Acid Prospate yani sıvı asit fosfat adlı bir kimyasala aittir. Prof. E. N. Horsford, of Cambridge, Mass. Tarafından formüle edilen ve Rumford Chemical Works tarafından satılan ürünün kullanım amaçları detaylı olarak anlatılmıştır. Kullanımı tamamen tehlikesiz olan bu makul fiyatlı kimyasalın tadının güzel olmadığı ve bira su ya da şekerle çok daha rahat içilebileceği bilgisi tanıtım metnine eklenmiştir (T. A. M. June 1884,6-XXXVIII.:160).

Dergide ticari tanıtımı yapılan bir diğer ilaç Ayer's Cherry Pectoral olmuştur. Düzenli olarak az dozlarla alındığında ani soğuk algınlıklarında, boğaz ağrısında ve bronşit tedavisinde son derece etkili olan bu ürünün tanıtımı için annelerin firmaya yazdığı teşekkür mektupları kullanılmıştır. İlanda bir annenin; "doktor 3 yaşındaki oğlumun hayatını ilacınız kurtardı" beyanıyla beraber; bir diğeri kadının "hem ben hem de oğlum hayatımızı Pectoral'e borçluyuz" dediği ifade edilmiştir. Reklam metninde başka annelerin de ürün hakkındaki olumlu görüşleri paylaşılmaktadır. Dr. J.C. Ayer&Co., Lowell, Mass tarafından hazırlanan ilaç insanların rahat nefes

alabilmesini sağlamaktadır. Tanıtım metninin daha da güvenilir olması için beyan sahiplerinin adları ve açık adresleri de paylaşılmaktadır. İlacın bir şişesi 1 \$ karşılığında temin edilebilirken 6 paket sipariş edilmesi durumunda ise de sadece 5 \$ ücret ödenileceği bilgisi tanıtım metnine eklenmiştir (T.A.M., Mar.1885, 3-XXXIX.:66). Ayrıca firmanın mideyi güçlendiren hapları satışa sunulmuştur (T.A.M., Feb. 1885, 2-XXXIX.:33). Bu durum misyonerler için firmanın ürettiği ilaçları daha da anlamlı kılmaktadır. Çünkü onlar “tıbben yetersiz cahil barbar” toplumlarda görev yapmaktadırlar.

Sonuç

Osmanlı mülkünde özellikle gayrimüslim halk arasında 19. asrın sonunda yaygın ve yoğun çalışma yapma şansı bulan ABCFM adlı misyoner kurumunun da bağlı olduğu American Congregational Church’un yayın organlarından biri olan The American Missionary adlı periyodik yayında sadece teolojik içerikli yazı ve beyanlara yer verilmemiştir. Mamul ürün ve hammadde reklamları da söz konusu yayına finansal kaynak sağlayabilmek ve tebliğcilerin çalıştıkları ülkelerde Amerikan menşeli ürünleri de tanıtmaları ve bu şekilde bir pazar yaratmak amacıyla okuyucuya sunulmuştur. Finans kurumlarının, kitap ve periyodik yayınların, eğitim araç ve gereçlerinin, okulların, kiliselerde ihtiyaç duyulabilecek ürünlerin, endüstriyel üretimde kullanılabilecek ham maddelerin, kişisel bakım malzemelerinin ve tıbbi kimyasalların detaylı tanıtımlarının yapıldığı reklam metinleri kimi zaman görsellerle desteklenmiş ve ürün ile hizmetlerin dikkat çekici olması amaçlanmıştır. Amaç hem gerçek “Hıristiyanların” ve ailelerin hem de tebliğciler sayesinde hizmet götürülen uzak coğrafyalardaki “barbar” insanların dikkatini çekmek olmuştur.

The American Missionary’de yayınlanan ilanların farklı hizmet ve ürünlerin ticari tanıtımları olması reklam metinleri arasında ciddi benzerlikler olmadığı anlamına gelmemektedir. Gerçek bir inananın hayatın her alanında ihtiyaç duyabileceği beyanıyla tanıtımı yapılan firmaların sunmayı vaat ettikleri hizmet ve ürünlerin dünyanın her bölgesindeki Hıristiyanlara en cüzi ücretle en kısa zamanda ulaştırılacağı ifadesi; en belirgin ticari tanıtım metni ortaklığıdır. Reklam verenlerin beklentileri ürünlerinin ülke sınırları dışında da kullanımınıdır. Tohum ve kumaş boyası gibi ürünlerin toptan alımında yapılması vaad edilen iskontolar da firmaların sınır ötesi amaçlarının kanıtıdır. Başka bir ifadeyle ticari kurumlar kendilerine yeni pazarlar arayışındadır ve bu beklentilerinin gerçekleşmesi de misyonerlerin elindedir.

Ticari tanıtım metnini dergide yayınlatan şirketlerin, kullandıkları üslup bir diğer benzerlik olarak ortaya çıkmaktadır. Kitap ve periyodiklerin tanıtıldığı metinler dışında genel olarak teolojik söylemden oldukça uzak bir ifade tarzı söz konusudur. Gerçek bir Hıristiyan olmak inancın temsilcilerinin sahip olması gereken dış görünüş de tanımlanılmış ve kıyafetler ile öz bakım ürünleri, diş macunu, parfüm ve kolonya gibi ürünlerin, misyonerlerin görev yaptıkları coğrafyalarda yaşayan “ilkel” insanlara görsel ve duyuşal sunumu vurgulanmıştır. Modernleşmesi beklenen hedef kitlenin dış görünüş itibarıyla Amerikalı gibi görünmesi amaçlanmıştır. Kendi ülkelerinde gereken yaşam malzemelerinin üretimi yapılmadığından, onlar için tebliğcilerin yanlarında taşıdığı her ürün dikkat çekici olacağından, “aynılaştırma sürecinde” A.B.D. kökenli ürünlere talebin sağlanması önemli olacaktır. Zira Osmanlı mülküne komşu Hıristiyan ülkelerden de tedarığı mümkün olan yaşam ve üretim malzemelerinin misyonerler eliyle acilen tanıtılması ve çalışılan coğrafyalarda satışı yapılmalıdır.

Sonuç olarak The American Missionary adlı dergide yer alan ürün ve hizmet tanıtımları; misyonerliğin basit bir din yayma davranışı olmadığını; aynı zamanda, tebliğcilerin mensubu oldukları milletin milli sanayisine yeni bir pazar bulmak amacıyla olduklarının göstergesidir.

Kaynakça

Periyodik Yayınlar

The American Missionary Magazine

- The American Missionary Magazine –February 1881 No3 Vol XLV.
The American Missionary Magazine – January 1884 No 1 Vol XXXVIII.
The American Missionary Magazine –June 1884 No 6 Vol XXXVIII.
The American Missionary Magazine –February 1885 No2 Vol XXXIX.
The American Missionary Magazine -March 1885 No3 Vol XXXIX.
The American Missionary Magazine –July 1885 No7 Vol XXXIX .
The American Missionary Magazine –August 1885 No 8 Vol XXXIX.
The American Missionary Magazine –March 1888 No3 Vol XLII.
The American Missionary Magazine –April 1888 No4 Vol XLII.
The American Missionary Magazine –May 1888 No5 Vol XLII.
The American Missionary Magazine –October1888 No10 Vol XLII.
The American Missionary Magazine – March 1889 No3 Vol XLIII.
The American Missionary Magazine –November 1889 No11 Vol XLIII.

The American Missionary Magazine –February 1891 No2 Vol XLV.

Telif Eserler

- Açıkses, E. (2003). *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*. Ankara: TT.K. Yayınları
- Aksu, A. (2017). *Robert Kolej'in İzinde*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Alan, G. (2008). Amerikan BOARD'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji, Ankara: TTK Yayınları.
- Aykıt, D. A. (2006). *Misyon ve İnciller*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bailey, F. E. (1942). *British Policy And The Turkish Reform Movement*: Harward University Press.
- Gordon, L.J. (1932). *American Relationship With Turkey 1830-1930*. Philadelphia: Oxford University Press.
- Haydaroğlu, İ. P. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2000). *Anadolu'daki Amerika*. 3. Baskı. Ankara: İmge Yayınları.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Reed, J. E. (1972). “*American Foreign Policy, The Politics Of Missions And Josiah Strong 1890-1900*” Church History. American Society Of Church History.
- Russell, B. (1994). *Batı Felsefesi Tarihi*, (çev. Muammer Sencer). 4. Baskı. İstanbul.
- Sevinç N., (2002). *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*. 3. Baskı. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yıldız, Ö. (2011). *Anadolu'da Amerikan Okulları*. İstanbul: IQ. Kültür Sanat Yay.
- Yıldız, Ö. (2016). *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Yıldırım, U. (2005). *Türkiye'de Misyonerlik*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Yücel, İ. (2017). İdris. *Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyon Hastaneleri (1880-1934)*. Ankara: TTK Yayınları.

EKLER:

Ek1:

HORSFORD'S ACID PHOSPHATE. (LIQUID.)FOR DYSPEPSIA, MENTAL AND PHYSICAL EXHAUSTION,NERVOUSNESS, DIMINISHED VITALITY, URINARY DIFFICULTIES, ETC. PREPARED ACCORDING TO THE DIRECTION OF Prof. E. N. Horsford, of Cambridge, Mass.There seems to be no difference of opinion in high medical authority of the value of phosphoric acid, and no preparation has ever been offered to the public which seems to so happily meet the general want as this.It is not nauseous, but agreeable to the taste.No danger can attend its use.Its action will harmonize with such stimulants as are necessary to take.It makes a delicious drink with water and sugar only.Prices reasonable. Pamphlet giving further particulars mailed free on application. MANUFACTURED BY THE RUMFORD CHEMICAL WORKS Providence, R. I., AND FOR SALE BY ALL DRUGGISTS.MANHATTAN LIFE INS. CO. OF NEW YORK 156 and 158 Broadway.THIRTY-THIRD YEAR.DESCRPTION—One of the oldest, strongest, best.POLICIES—Incontestable, non-forfeitable, definite cash surrender values. RATES—Safe, low, and participating or not, as desired. RISKS carefully selected. PROMPT, liberal dealing. GENERAL AGENTS AND CANVASSERS WANTED in desirable territory, to whom permanent employment and liberal compensation will be given.AddressH. STOKES, President.H. Y. WEMPLE, Sec'y. J. L. HALSEY, 1st V.-P.S. N. STEBBINS, Act'y. H. B. STOKES, 2d V.-P. **The American Missionary –January 1884 No 1 Vol XXXVIII, s. 30.**

Ek2:

SKIN HUMORS CAN BE CURED BY GLENN'S SULPHUR SOAP.

SAN FRANCISCO, Feb. 16, 1883. *Mr. C. N. Crittenton*:DEAR SIR: I wish to call your attention to the good your Sulphur Soap has done me. For nearly fourteen years I have been troubled with a skin humor resembling salt rheum. I have spent nearly a small fortune for doctors and medicine, but with only temporary relief. I commenced

using your "Glenn's Sulphur Soap" nearly two years ago—**used it in baths and as a toilet soap daily. My skin is now as clear as an infant's, and no one would be able to tell that I ever had a skin complaint.** I would not be without the soap if it cost five times the amount. Yours respectfully.M.H.MORRIS. LICK HOUSE, San Francisco, Cal.The above testimonial is indisputable evidence that Glenn's Sulphur Soap will eliminate poisonous Skin Diseases WHEN ALL OTHER MEANS HAVE FAILED. To this fact thousands have testified; and that it will banish lesser afflictions, such as common PIMPLES, ERUPTIONS and SORES, and keep the skin clear and beautiful, is absolutely certain. For this reason ladies whose complexions have been improved by the use of this soap NOW MAKE IT A CONSTANT TOILET APPENDAGE. The genuine always bears the name of C. N. CRITTENTON, 115 Fulton street, New York, sole proprietor. For sale by all druggists or mailed to any address on receipt of 30 cents in stamps, or three cakes for 75 cents. **The American Missionary –January 1884 No 1 Vol XXXVIII, p.29**

Ek3: PEARLS in THE MOUTH

Beauty and Fragrance Are communicated to the mouth by **SOZODONT**which renders the *teeth pearly white*, the gums rosy, and the *breath sweet*. By those who have used it, it is regarded as an indispensable adjunct of the toilet. It thoroughly *removes tartar* from the teeth, without injuring the enamel. **SOLD BY DRUGGISTSEVERYWHERE.** **The American Missionary – January 1884 No 1 Vol XXXVIII, p.31.**

Ek4:

Dr. Warner's Camel's Hair and Natural Wool Health Underwear is superior to silk or any other material. It is soft and comfortable, free from dyes or other impurities, and a protection against Colds, Rheumatism and Neuralgia. It is made in thirty-seven different styles for Men, Women and Children. Catalogue with samples of material sent by mail on application. **WARNER BROTHERS, 359 BROADWAY, N.Y. American Missionary –February 1881 No3 Vol XLV.,S. 8**

Ek5:

MASON & HAMLIN ORGANS A cable dispatch announces that at the International Industrial Exhibition (1883) now in progress (1883) at **AMSTERDAM, NETHERLANDS**, These Organs have been Awarded the **GRAND DIPLOMA OF HONOR, Being the VERY HIGHEST AWARD, ranking above the GOLD MEDAL, and given only for EXCEPTIONAL SUPER-EXCELLENCE.** THUS IS CONTINUED THE UNBROKEN SERIES OF TRIUMPHS OF THESE ORGANS AT EVERY GREAT WORLD'S INDUSTRIAL EXHIBITION FO SIXTEEN YEARS, **No other American Organs having been found equal to them in any.** THE RECORD OF TRIUMPHS of MASON & HAMLIN ORGANS in such severe and prolonged comparisons by the BEST JUDGES OF SUCH INSTRUMENTS IN THE WORLD now stands: at

PARIS, 1867 FRANCE	VIENNA, 1873 AUSTRIA	SANTIAGO , 1875 CHILI.	PHILA. , 1876 U. S. AMER.	PARIS, 1878 FRANCE	MILAN, 1881 ITALY.	AMSTERDAM, 1883 NETHERLANDS
--------------------------	----------------------------	---------------------------------	---------------------------------------	--------------------------	--------------------------	-----------------------------------

The Testimony of Musicians is Equally Emphatic.

A NEW ILLUSTRATED CATALOGUE FOR 1883-4 (dated October, 1883) is now ready and will be sent free; including MANY NEW STYLES—the best assortment and most attractive organs we have ever offered. ONE HUNDRED STYLES are fully described and illustrated, adapted to all uses, in plain and elegant cases in natural woods, and superbly decorated in gold, silver and colors. Prices, \$22 for the smallest size, but having as much power as any single reed organ and the characteristic Mason & Hamlin excellence, up to \$900 for the largest size. 50 styles between \$100 and \$200. *Sold also for easy payments.* Catalogues free. THE MASON & HAMLIN ORGAN AND PIANO

CO.,
154 Tremont St., Boston; 46 East 14th Street (Union Square), New York; 140 Wabash Avenue, Chicago.

The American Missionary –January 1884 No 1 Vol XXXVIII, p.31

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 375-398
ISSN: 1302-6879

Artçı Depremler Üzerinde Oluşan Gerilme Değişimlerinin Coğrafi ve İstatistiksel Dağılımlarının İncelenmesi

Analysis of the Geographical and Statistical Distributions of Stress Changes on Aftershocks

• Fatih SÜN BÜ L*

* Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir/Türkiye.
Dr., İzmir Bakırçay University, Faculty of Science and Letters, Dr. Department of Geography, İzmir / Turkey.
fatih.sunbul@bakircay.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3590-374X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20/05/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23/09/2020

Yayın Tarihi / Date Published: 31/03/2021

Atrf: Sünbül, F. (2021). Artçı Depremler Üzerinde Oluşan Gerilme Değişimlerinin Coğrafi ve İstatistiksel Dağılımlarının İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 375-398

Citation: Sünbül, F. (2021). Analysis of the Geographical and Statistical Distributions of Stress Changes on Aftershocks, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 375-398

Öz

Deprem sırasında fay çevresinde oluşan statik gerilme değişiminin bir sonra meydana gelecek deprem veya depremlerin oluşumuna etki ettiği bilinmektedir. Bir depremin ardından oluşan ± 0.1 bar (± 0.01 MPa) mertebesindeki gerilme değişimi artçı şokların dağılımını etkileyebilmektedir. Halbuki büyük depremlerden sonra açığa çıkan daha büyük gerilmeler 200 km yarıçaplı bir alanda oluşacak artçı şok dağılımlarını mekânsal ve zamansal olarak da etkilemektedir. Bu çalışmada Küresel Centroid Moment Tensör (CMT) kataloğundan seçilen 116 adet $M \geq 7$ deprem kaynak olarak modellenerek çevresinde meydana getirdiği gerilme değişim alanlarına düşen artçı şok dağılımları incelenmiştir. Katalog üzerinde farklı zaman periyotlarında de test edilen analizlere göre, her bir ana deprem sonrası oluşan artçı şok dağılımı %58 ile %62 arasında gerilmenin arttığı alanlarda, %38 ile %42 arasında oluşan artçı şoklar ise, gerilme azalımı olan alanlarda meydana geldiği gözlenmiştir. Yapılan analizlere göre küresel çapta gerçekleşen gerilme difüzyonu ters faylanmalar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Depremler sonucunda oluşan artçı şokların %80'i ters faylanma mekanizmalı ana depremlerden meydana gelmektedir. Dolayısıyla, depremlerden sonra çevre faylarda meydana gelen gerilme değişimlerinin hesap edilmesiyle, sismik tehlike bölgeleri tespit edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel CMT Kataloğu, Omori Yasası, Coulomb Gerilme, Deprem Analizi.

Abstract

The static stress change around the fault affects the evolution of the subsequent event or sequences. The ± 0.1 bar (± 0.01 MPa) stress change that occurs after an earthquake can affect the distribution of aftershocks. In fact, the greater stress released after major earthquakes affect the aftershock distributions that will occur in an area of 200 km radius, can also change the development of aftershocks spatially and temporally. In this study, 116 $M \geq 7$ earthquakes selected from the Global Centroid Moment Tensor (CMT) Catalogue were modelled as the source and their aftershock distributions in the stress changes areas were evaluated. According to the analyses tested in different time periods on the catalogue, it was determined that the aftershock distribution occurring after each major earthquake observed in areas where stress increased was between 58% and 62%, and aftershocks occurred between 38% and 42%, in areas with stress reduction. According to the analysis, the stress diffusion that occurred on a global scale was investigated through thrust faulting. 80% of the aftershocks caused by earthquakes consist of main earthquakes with thrust fault mechanism. In conclusion, the stress change calculations in nearby faults following major earthquakes can lead us to determine the seismic hazard regions.

Keywords: Global CMT Catalogue, Omori Law, Coulomb Stress, Earthquake Analysis.

Giriş

Yeryüzü 14'ü büyük olmak üzere, birbirine göre hareket eden 52 adet levhadan oluşmuştur (Bird, 2003). Bu dinamik durum, levha sınırlarında gerilme birikmelerine ve deformasyon oluşumlarına neden olmaktadır (Gordon, 1998). Biriken bu gerilmeler, üzerinde bulunduğu kayacın direncini aştığı anda kırılmalar meydana gelir ve elastik dalgalar oluşur. Litosfer içerisinde bir kaynaktan ani olarak ortaya çıkan titreşimler elastik dalgalar şeklinde yayılır ve yer yüzeyinde depremleri oluştururlar (Reasenberg ve Jones, 1989). Bir deprem silsilesinde meydana gelen en büyük magnitüdü deprem ana şok, magnitüd değeri ana şoktan daha küçük ve sonradan meydana gelen olaylar artçı şok veya artçı deprem olarak isimlendirilir. Artçı şokların büyük bir kısmı ana şok fayı üzerinde veya coğrafi olarak ana şoka yakın alanlarda, fay üzerindeki gerilme değişimlerine bağlı olarak oluşur (Mallman ve Parsons, 2008). Gerilme değişimi, artçı şok dağılımlarını ve istatistiğini değiştirebilmektedir (Shcherbakov vd., 2005). Zamana bağlı gelişen bu süreçte oluşan artçı şoklar, ana şok etkisiyle belirli bir mesafede oluşan, tetiklenmiş depremler olarak da ifade edilmektedir (Parsons, 2002).

Artçı şok dağılımlarının coğrafi ve zamana bağlı değişimlerinin izlenmesi, deprensellik ve deprem tehlikesi çalışmalarında kullanılmaktadır. Bir fayın hareketini sağlayan, çevresel yer değiştirmeyi oluşturan bir ana deprem vardır. Bu ana deprem meydana geldikten sonra, fay bölgesi ve çevresinde gerilme değişimleri oluşur. Ana depremin etkisiyle boşalan enerji kayma yüzeyinin uçlarına doğru dağılım hareketi gösterir. Bu gerilme (stres) dağılımı etki ettiği bölgelerde bazen gerilme artışına (pozitif gerilme yüklemesi), bazen de gerilme azalmasına (negatif gerilme yüklemesi) sebep olur. Bununla birlikte, genel olarak ana deprem sonrası oluşan artçı şokların büyük bir kısmı gerilme artışının olduğu bölgelerde meydana geldiği gözlenmiştir (Freed ve Lin, 1998). Elips şeklinde ana şok çevresinde kümelenen artçı şok dizileri, belli bir zaman aralığı içerisinde oluştuğu ve sönümlenerek gerilme öncesi sismisite oranına ulaştığı düşünülmektedir. Büyük depremlerin artçı şoklarının 1 yıla kadar sürebileceği (Tajima ve Kanamori, 1985), bazen bu sürenin 1 gün ile 6 ay arasında değişebileceği (Savage ve Mayer, 1985; Enescu ve Ito, 2002; Öztürk vd., 2008) veya bu sürenin 10 yıl civarına kadar çıkabileceği belirtilmiştir (Utsu, 1962). Artçı şok ve zaman ilişkisini değerlendiren en pratik hipotezlerden biri Omori (1894) tarafından önerilen artçı şok dağılımlarının ana depremi takiben oluşturduğu t^{-1} zaman azalımı yasasıdır. Zamana bağlı istatistik yöntemi olan Omori yasasına göre; ana bir deprem oluşuktan sonra kayma düzlemleri çevresinde artçı şok sayıları aniden artmakta ve zamanla (~ 10 yıl) geçmiş dönem sismisite değerine ulaşarak sönümlenmektedir (Mallman ve Parsons, 2008). Bu hipotez birçok araştırmacı tarafından da başarılı bir şekilde kullanılmıştır (Köle, 2006; Y. Bayrak ve E. Bayrak, 2011).

Artçı şok oluşumunda gerilme transferinin rolü uzun zamandır ve bir dizi vaka analizi çalışmalarıyla geniş çapta incelenmektedir (King ve Cocco, 2001; Hubert-Ferrari vd., 2002; Pollitz ve Sacks, 2002; Ganas vd., 2012; Verdecchia vd., 2019). Coulomb gerilme değişimlerinin araştırılması üzerine yapılan birçok çalışma, gerilme alanı değişikliklerinin paternine göre sonraki depremlerin coğrafi dağılımını incelemiştir (Stein, 2003). Pozitif gerilme değişimleri ile artçı şok oluşumları arasında mekânsal bir korelasyon 1995 Kobe depreminde tespit edilmiştir. Buna göre ana depremde oluşan 0.02 MPa ile 1 MPa arasındaki gerilme değişimleri artçı şok oluşumlarına etki ettiği ifade edilmektedir (Toda vd., 1998). Stein vd. (1997) Kuzey Anadolu Fay (KAF) Zonu üzerinde oluşan 10 adet $M \geq 6.7$ depremin Coulomb gerilme değişimlerini modellediği araştırmasında, incelenen depremlerden 9'unun birbirini tetikleyerek meydana geldiğini ifade etmiştir. Parsons ve Dreger, (2000) ise 1992 M_w 7.2 Landers depremi

odağından 30 km mesafede oluşan 1999 Hector Mine depreminin, gerilme dağılımlarını hesaplayarak, bu depremin bir önceki depremle tetiklendiğini, gerilme değişimi hesaplamaları ile ifade etmiştir. Buna göre 1999 M_w 7.1 Hector Mine depremi Omori yasasına göre zaman ortamında oluşan artçı sok dağılımlarının gerilme artışı olan bölgesinde oluşmuştur. Benzer şekilde 1989 Loma Prieta depreminden meydana gelen gerilme artışı 50 km mesafede San Greorio ve Hayward fayları üzerinde oluşan artçı şok dağılımlarını etkilediği ifade edilmiştir (Freed vd., 2007). 1999 Kocaeli depreminde çevre faylarda oluşan gerilme artışı ile birlikte üç ay içerisinde 1999 Düzce depremi oluşmuştur. Kocaeli depreminin, Düzce depremine etkisinin 0.05 MPa seviyesinde olduğu ve artçı şok dağılımlarının bu alanda kümelenmediği hesaplanmıştır (Mallman ve Parsons, 2008).

Omori yasasında belirtilen zamana bağlı artçı şok sayısındaki azalış ifadesi, küresel ölçekte değerlendirilebileceği fikri ilk kez Parsons (2002) tarafından irdelenmiş ve deprem kataloğu üzerinde yaptığı çalışmayla, her bir büyük depremden ($M \geq 7$) sonra oluşan artçı şokların %60'ının gerilme artışı olan bölgelerde, %40'ının ise gerilme azalışı olan bölgelerde meydana geldiğini tespit etmiştir. Sunbul, (2016) tarafından önceki çalışma güncel verilerle genişletilerek analiz edilmiş, küresel çapta benzer sonuçlar elde edilmiştir. Fakat bu iki çalışmada küresel verinin büyüklüğünden dolayı levha sınırlarında oluşan farklı faylanma mekanizma özellikleri detaylı olarak incelenmemiştir. Halbuki farklı faylanma özelliklerine sahip levha sınırları, farklı gerilme dağılım özellikleri gösterebilmektedir. Bu çalışmada, daha önce literatürde var olan çalışmalardan farklı olarak, katalog veri analizi genişletilerek meydana gelen büyük depremler statik gerilme analizi altında incelenerek farklı tektonik rejimler göz önünde bulundurularak, farklı faylanma mekanizmaları için, gerilme dağılımlarının artçı depremler üzerindeki etkileri coğrafi ve istatistiksel olarak irdelenmiştir.

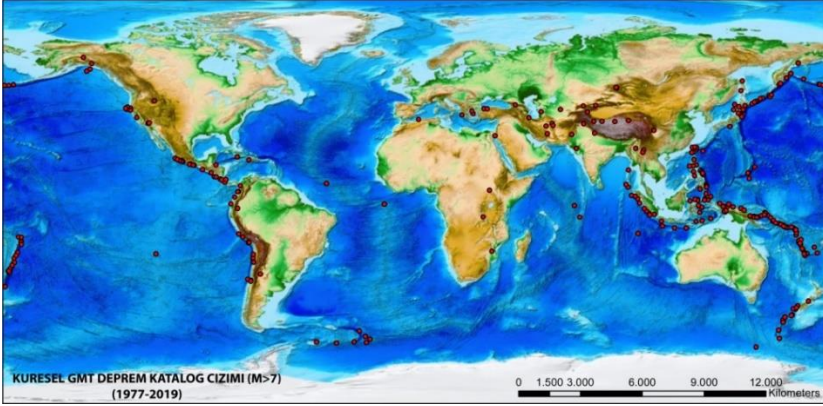
1. Materyal ve Yöntem

Deprem Katalog Verisi

Yerküre üzerinde bulunan levhalarda çeşitli tektonik rejimler gözlenir. Bunlar kısaca sıkışma, çekme ve makaslama rejimleridir. Geleneksel deprem çözümlerinde bahsedilen gerilmeler kuvvet çifti (double-couple) olarak varsayılmakta, hesaplamalarda sismik moment tensör olarak kabul edilmesine rağmen, skaler olarak hesaplanmaktadır. Bu eksik yaklaşım odak çözümlerinde hatalara neden olmaktadır (Frohlich ve Davis, 1999). Bu sebeple deprem nedenli yer değiştirmeler tensörler şeklinde tanımlanan cisim kuvvetleri şeklinde tanımlanmıştır.

Sismik moment tensör çözümü olarak adlandırılan bu hesaplama bölgesel ve küresel depremsellik çalışmalarında etkili bir biçimde kullanılmaktadır (Ekström vd., 2012). Depremler meydana gelmesiyle çevresinde gerilme değişimleri meydana getirirler, bu değişimlerle deprem sonrası meydana gelen artçı şoklar arasında uzay ve zamana bağlı doğrusal bir ilişki vardır. Bu ilişkiler deprem katalogları vasıtasıyla çeşitli gerilme analizleri yardımıyla incelenebilmektedir.

Küresel Centroid Moment Tensör (CMT) katalogu projesi Columbia Üniversitesi tarafından yürütülen, dünya çapında meydana gelen depremlerin moment tensör analizi yapılan ve dünyadaki tüm bilim insanlarının kullanımına açık olan bir katalog sistemi bütünüdür (Ekström vd., 2012). Bu çalışmada küresel CMT katalogundan iki farklı zaman aralıklarında (1990-1995 ve 2000-2005) seçilen büyük depremler ($M \geq 7$) küresel gerilme transferi çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla modellenerek artçı şoklar üzerindeki gerilme etkileşimleri araştırılmıştır.

Şekil 1. Küresel CMT katalogu (1977-2019), $M \geq 7$ depremler lokasyonlu olarak haritalanmıştır.

Gerilme Transferi

Coulomb kriteri olarak adlandırılan, kayaçların kırılma fonksiyonunu formüle eden yaklaşım günümüzde statik gerilme hesaplamalarında kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir (Harris ve Simpson, 1992). Bu çalışmada ana şokun artçı şoklar üzerinde yaptığı gerilme değişimi Coulomb gerilme kriteri ile hesaplanmıştır. Bu kriter gere, fay düzlemi boyunca kırılmayı başlatan asal kuvvet, teğetsel (shear) veya kayma kuvvetidir. Bu gerilmeyi azaltıcı yönde işlev gören, kırılma veya kaymayı engelleyecek doğrultuda etki eden kuvvet ise, düzleme dik normal kuvvet ve iç sürtünme katsayısıdır. Tüm bu

parametrelerin birarada formüle edildiği Coulomb gerilme denklemi şu şekilde formüle edilebilir;

$$|\tau|=S_o+\mu\sigma \quad (1)$$

Kohezyon katsayısı S_o , malzemenin dayanım gerilmesinin ifadesidir. Teğetsel gerilmenin işareti kırılmada oluşan yönü belirtir. Hubbert ve Rubey, (1959) boşluk sıvı basıncının (ρ) kırılmada önemini vurgulayarak, ters faylanma örnekleri üzerinde açıkladılar. Onları izleyen bazı araştırmacılar boşluk sıvı basıncını içeren Coulomb kırılma kriterini, Coulomb fonksiyonu veya Coulomb kırılma gerilmesi (σ_f) olarak adlandırılmıştır (Reasenberg ve Simpson, 1992; Stein vd., 1994; Deng ve Sykes, 1997).

$$\sigma_f \geq S_o = |\tau| - \mu(\sigma - \rho) \quad (2)$$

σ_f , S_o 'a eşit veya büyük olduğunda kırılma oluşmaktadır. Bağntı (2)'de boşluk sıvı basıncı kırılma yüzeyine etkileyen normal gerilmeyi azaltacak yönde etki etmekte dolayısı ile kırılmayı kolaylaştırmaktadır.

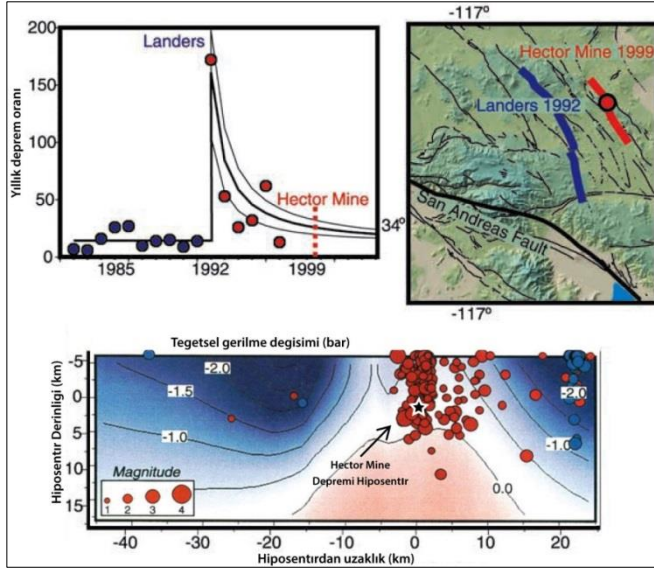
Faylanma nedeni ile oluşan kalıcı gerilme Coulomb kırılma gerilmesindeki değişim olarak hesaplanabilir. Coulomb gerilme değişimi ($\Delta\sigma_f$);

$$\Delta\sigma_f = \Delta\tau - \mu'(\Delta\sigma - \Delta\rho) \quad (3)$$

şeklinde yeniden yazılabilir. Burada teğetsel gerilmedeki değişim; $\Delta\tau$, normal gerilmedeki değişim; $\Delta\sigma$ olarak ifade edilirken, boşluk sıvı basıncındaki değişim; $\Delta\rho$ indisi ile tanımlanır.

Bu eşitlikteki μ' , efektif veya görünür sürtünme katsayısı olarak isimlendirilir ve boşluk sıvı basıncını da içerir; $\mu' = \mu(1-B)$ (Harris ve Simpson, 1992; Reasenberg ve Simpson, 1992). $\Delta\sigma_f$ değerindeki pozitif bir değişim fayın kırılmaya yaklaştığını ifade ederken negatif bir değişim ise kırılmadan uzaklaştığını ifade etmektedir.

Parsons ve Dreger (2000)'de 1992 Landers depreminde oluşan gerilme dağılımını uzay ve zaman ortamında modelleyerek, ana depremden 7 yıl sonra oluşan Hector Mine depreminin gerilme artışı olan bölgede olduğunu kanıtlamıştır. Bu modele göre, Landers depremi meydana geldiği andan itibaren artçı şok oranında yükseliş, zamana bağlı olarak azalarak devam etmiştir. Bu modele göre artçı şokların büyük bir bölümü gerilme artışının (pozitif olduğu bölgede meydana gelmiştir (Şekil 2). Analizlerde depremde oluşan kırılmalar, elastik yarı-sonsuz ortamlarda oluşan dikdörtgen şekilli dislokasyon yüzeyleri olarak simüle edilmiştir (Okada, 1992). Buna göre Coulomb kriteri kullanılarak artçı şoklar üzerinde, moment tensör hesaplamalarından elde edilen doğrultu, atım, dalım ve eğim (optimum kırılma) yüzeylerinde, kriterde hesaplanan teğetsel gerilme değişimleri uzay ve zaman ortamındaki değişimi modellenmiştir

Şekil 2. 1992 Landers depreminden sonra meydana gelen artçı şok dağılım haritası, gerilmenin arttığı bölgede meydana gelen artçı şok sayısı, gerilmenin azaldığı bölgelerde oluşumlara göre daha azdır (düzenlenmiş Parsons ve Dreger, 2000).

Her bir deprem dislokasyonu gerilme hesaplamalarında Fortran açık kaynak kodlu Coulomb gerilme analizi programı kullanılmıştır (McCloskey vd., 2005). Harita çizimlerinde açık kaynak kodlu GMT (Generic Mapping Tool) kullanılmıştır (Wessel vd., 2019).

İstatistiksel Yaklaşım

Artçı şok dağılımlarının izlenmesi ve deprem oluşumları ve etkileşimleri ile ilgili sağlıklı bir istatistik yorum yapılması amacıyla, artçı şoklar ve onları karakterize eden fiziksel parametreler literatürde tanımlanmıştır. Omori yasası, ana şok sonrası oluşan artçı şokların zamanın bir fonksiyonu olarak azalım gösterdiğini ifade etmektedir (Omori, 1902). Dolayısıyla, artçı şokların coğrafi dağılımları, ana şokun artçı şoklara pozitif veya negatif olarak gerilme etkileşiminden kaynaklandığı ile ilgili hipotezdir. Omori yasasına göre;

$$N(t) = \frac{k}{(t+c)^p} \quad (4)$$

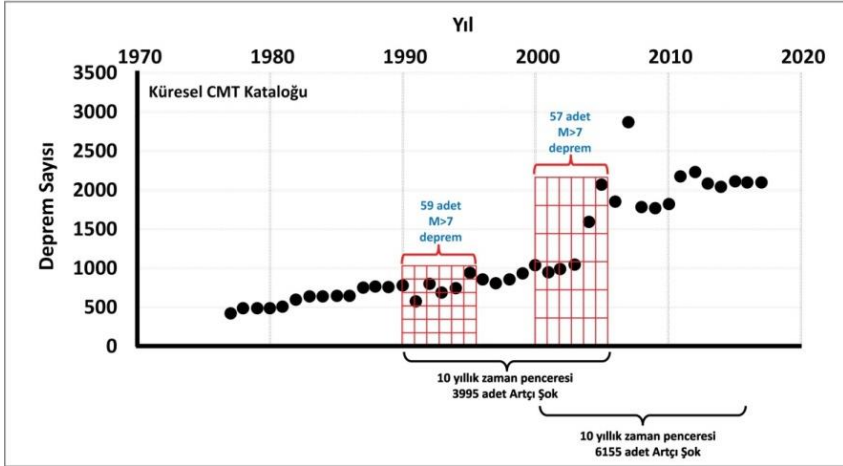
şeklinde tanımlanır. Zamana bağlı artçı şok azalımı, (4) eşitliği ile ifade edilir. Bu yasaya göre; t ana şok sonrası zaman değişimi, $N(t)$ ana depremin meydana gelmesinden sonra t birim zamana kadar geçen süre içerisinde oluşan artçı şok sayısıdır. Sabitlik ifade eden k , c ve p ,

deprem sayısı-zaman grafiğinden elde edilir. Burada p sabiti, artçı şokların üstel azalma fonksiyonunu belirtir. Buna göre göreceli olarak p sabitinin değerinin yüksek olması, artçı şok aktivitesinin hızlı olduğunu gösterirken, sabitin düşük çıkması aktivitenin de yavaş olmasını belirtmektedir. Diğer sabitler; k değeri artçı şok dağılımındaki toplam sayı ile ilişkili, c değeri ise artçı şokların sayılarının azalmaya başladığı süreye kadarki zaman aralığı ile ilişkilidir. Omori yasasına göre, ana şok sonrası meydana gelen artçı depremlerin azalarak sönümlenmesi yaklaşık 10 yıl içerisinde tamamlanmaktadır (Kisslinger, 1993). Analizlerde gerilme değişimi hesaplamaları için belirlenen zaman aralığı Omori yasası prensibine göre oluşturulmuştur.

Hipotez

Ana bir deprem oluştuğundan sonra çevresinde oluşturduğu gerilme dağılımı içerisinde düşen artçı şok dağılımlarının incelenmesine yönelik olarak küresel ölçekli CMT kataloğu kullanılmıştır (Ekström vd., 2012). Ana depremde meydana gelen teğetsel gerilme analizinde Coulomb gerilme kriterinden faydalanılmıştır. Buna göre, başlangıç hipotezinde;

- Katalog üzerinde iki zaman penceresi (1990-1995 ve 2000-2005) kullanılmıştır. Bu pencere içerisinde kaydedilen her bir büyük deprem ($M \geq 7$) ana şok olarak kabul edilmiştir (Şekil 3).

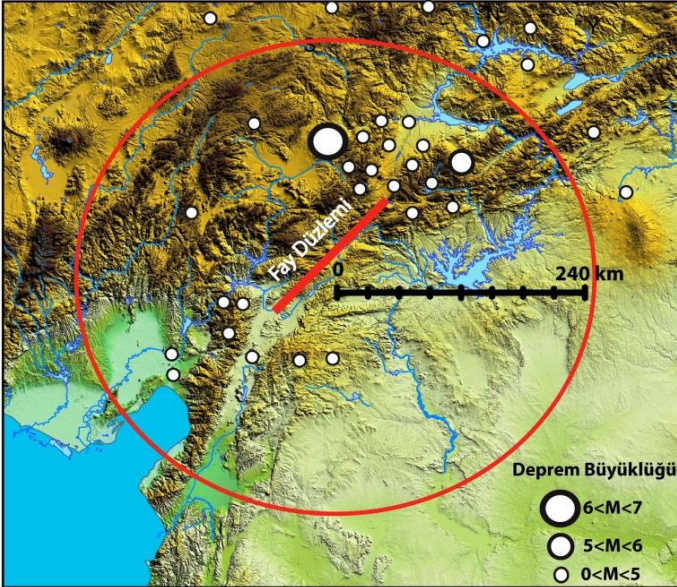

Şekil 3. Analizlerde kullanılan küresel CMT kataloğu veri kümesi değişimi (1977-2019). 1990-1995 ve 2000-2005 yılları arasında tanımlayan deprem küme gösterimi.

- Ana şokları takiben 10 yıl (3650 gün) boyunca, 240 km ($\pm 2^\circ$) yarıçapındaki elips içerisinde düşen küçük olaylar ($5 < M < 7$) ana şokun etki ettiği artçı şoklar olarak kabul edilmekte ve ana

şoklara ait gerilme hesaplamaları artçı şoklar hedef fay olarak kabul edilerek, artçı şoklara ait doğrultu, eğim ve dalım (strike, dip ve rake) değerleri hedef fay gibi hesaplanarak modellenmiştir (Şekil 4).

- c) Ana şok üzerinden her bir artçı şok (hedef fay) üzerinde gerilme hesaplamaları, Coulomb gerilme hesapları içerisindeki teğetsel gerilme olarak hesaplanmıştır. Bunun nedeni katalog üzerinde çok fazla deprem verisi hesaplanırken çalışılan bölgeye ait yerel sürtünme katsayısı ve yerel boşluk sıvı basıncı katsayılarının tam olarak bilinmemesidir. Ayrıca hedef fay üzerinde var olan her iki düğüm noktalarında, teğetsel gerilme değeri her zaman eşittir.
- d) Parsons (2002)'de kabul edilen deprem etkileşimlerini sağlayan minimum 0.01 MPa ve maksimum 1 MPa değerleri ana şok tarafından artçı şok tetiklenmesine baz olarak alınmıştır. Buna göre, eğer hedef fay (artçı şok) gerilme değişimi ± 0.01 ve ± 1 MPa arasında ise, hedef fay ana deprem tarafından tetiklendiği varsayılmaktadır. Bu değerler dışındaki hesaplanan gerilme değerleri istatistik dışında bırakılmıştır.

Şekil 4. Analizlerde ana şokun meydana geldiği fay düzlemi kırmızı düz çizgi ile tanımlanmıştır. Fay düzleminin dahil olduğu $\pm 2^\circ$ (~ 240 km) kırmızı elips içerisinde meydana gelen artçı şok dağılımı ($5 < M < 7$) eğer ana şok kendinden sonra oluşan artçı şoka (hedef fay) etkisi ± 0.01

MPa ile ± 1 MPa gerilme değeri arasında ise hipotetik yaklaşımda artçı şok, ana şok tarafından tetiklenmiş olarak kabul edilmektedir.

Hipotez sorusu ise, ana deprem ($M \geq 7$) çevresinde oluşan artçı şok dağılımı sayısal olarak nasıl ifade edilmektedir ve yerküre üzerinde var olan tektonik rejimlere göre bu oran, zamana bağlı olarak nasıl dağılım göstermektedir?

2. Analizler

Analizlerde küresel CMT deprem kataloğunda rastgele belirlenen iki adet 5 yıllık zaman penceresinde (1990-1995 ve 2000-2005) meydana gelmiş toplam 116 adet $M \geq 7$ deprem modellenmiştir. Modellenen bu depremlerin her birinin $\pm 2^\circ$ elips içerisinde 10 yıllık zaman periyodunda oluşmuş toplam 10148 adet artçı şok ($5 < M < 7$) üzerinde ne kadarlık bir gerilme değişimi sağladığı araştırılmıştır. Gerilme transferi teğetsel gerilme değişimi olarak hesaplanarak incelenmiş ve artçı şokların hangi oranda ve hangi gerilme alanlarında meydana geldiği fay mekanizma özellikleri ve tektonik rejim özellikleri göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Modelde kullanılan $M \geq 7$ depremler ve gerilme değişimi analiz tablosu.

Sayı	Deprem	Mek. *	Yıl	Enlem	Boylam	Artçı Şok Sayısı	Gerilme Artışı (+)	Gerilme Azalışı (-)
1	South of Fiji Isl	DA	1990	22.05	175.35	13	5	4
2	Vanuatu Isl	T	1990	18.35	168.04	120	6	4
3	Costa Rica	T	1990	9.95	-84.58	42	5	2
4	Mariana Isl	N	1990	15.57	148.08	22	3	8
5	Minahassa Peninsula	T	1990	1.31	123.35	108	27	15
6	Sudan	DA	1990	5.32	32.29	6	0	4
	Sudan		1990	5.7	31.67			
7	Panay, Philipines	O	1990	11.7	121.86	24	0	1
8	Western Iran	O	1990	36.95	49.52	8	4	2
9	Luzon, Philipine Isl.	DA	1990	15.97	121.23	40	12	15
10	Komandorsky Isl	O	1990	53.77	169.41	13	2	1
11	Burma	DA	1991	23.61	96.18	16	0	1
12	Costa Rica	T	1991	10.1	-82.77	22	9	6
13	Western Caucasus	T	1991	42.6	43.61	8	2	2
14	Minahassa Peninsula	T	1991	1.04	123.23	86	10	23

15	Off N. California C	DA	1991	41.71	-	24	1	4
16	Solomon Isl	T	1991	-9.17	158.36	49	4	5
17	Northern India	T	1991	30.22	78.24	1	0	0
18	Near W C Colombia	T	1991	4.8	-77.18	21	0	1
19	Kuril Isl	T	1991	45.58	151.55	112	30	10
20	South Sandwich Isl	N	1991	55.91	-24.48	34	6	1
21	Northern California	T	1992	40.25	124.31	15	4	2
22	East Papua New Guinea	T	1992	-6.35	147.59	120	24	18
23	Mindanao, Philippines	T	1992	7.27	126.96	116	19	9
	Mindanao, Philippines		1992	7.33	127.18		7	
24	Cuba Reg	T	1992	19.84	-77.7	1	0	0
25	Santa Cruz	N	1992	-11.2	165.06	155	20	20
26	southern California	S	1992	34.65	116.65	14	5	4
27	Kirghiz	T	1992	42.19	73.32	5	2	2
28	N of Ascension Isl	DA	1992	-0.71	-13.54	11	3	1
29	N C of Nicaragua	T	1992	11.2	-87.81	87	15	1
30	North Colombia	T	1992	7.27	-76.34	16	1	4
31	Flores Isl	T	1992	-8.34	122.49	27	7	4
32	Santa cruz	T	1993	10.73	164.02	102	13	9
33	Near E C of Kamch	T	1993	51.36	158.75	73	28	5
34	Hokkaido, Japan	T	1993	42.71	139.28	8	1	3
35	S of Maraiiana Isl	T	1993	13.06	145.31	82	34	25
36	off W C of S Isl	T	1993	45.04	166.73	8	1	4
37	Near C of Chiapas	T	1993	14.41	-92.99	84	20	11
38	East Papua New Guinea	T	1993	-6.04	146.11	94	5	4
39	East Papua New Guinea	T	1993	-5.87	145.99	84	2	0
40	Near E C of Kamch	T	1993	52	159.27	89	24	8
41	Halmahera	DA	1994	1.2	127.8	186	3	11
42	Vanuatu Isl	T	1994	20.45	169.04	149	19	5
43	S Sumatera	S	1994	-5.15	104.27	92	0	0
44	S of Java	T	1994	11.03	113.04	31	14	0
45	S Isl, New Zealand	T	1994	42.94	171.47	8	1	1
46	Vanuatu Isl	O	1994	-16.5	167.35	165	12	5

Artçı Depremler Üzerinde Oluşan Gerilme Değişimlerinin Coğrafi ve İstatistiksel Dağılımlarının İncelenmesi

47	Off C of Northern CA	S	1994	40.59	125.78	17	5	6
140	Kuril Isl	T	1994	43.87	147.96	143	46	10
141	Mindoro, Philippine Isl	DA	1994	13.44	121.32	44	5	2
142	Off east C Honshu	T	1994	40.56	142.99	159	54	11
143	West Irian Reg	S	1995	-4.18	135.1	65	5	18
48	Samar, Philippine Is	T	1995	12.17	126.03	81	23	8
	Samar, Philippine Is	T	1995	12.27	125.69			
49	Samar, Philippine Is	T	1995	12.67	125.3	66	14	7
50	Loyalty Isl	N	1995	23.05	170	154	54	64
51	Sakhalin Isl	DA	1995	53.03	142.65	7	3	4
52	Kermadec Isl	T	1995	29.13	177.22	164	13	3
53	Burma China Border	DA	1995	21.89	99.22	0	0	0
54	Near C of Nort. Chile	T	1995	24.17	-70.74	49	7	5
55	Solomon Isl.	T	1995	-5.51	153.64	354	126	68
	Solomon Isl.		1995	-6.08	154.19			
56	Near C of Guerrero	T	1995	16.73	-98.54	42	14	0
57	Peru-Ecuador Border	T	1995	-2.55	-77.53	26	3	1
58	Near C of Jalisco	T	1995	19.34	-104.8	30	5	0
59	Arab Rep of Egypt	O	1995	29.07	34.73	3	1	2
60	Vanuatu Isl	DA	2000	19.55	174.17	32	0	0
61	Sulawesi	T	2000	-1.29	123.59	104	9	10
62	Southern Sumatera	T	2000	-4.73	101.94	213	84	69
63	South Indian Ocean	T	2000	13.47	97.17	4	0	2
64	Sakhalin Isl	T	2000	48.77	142.03	7	1	2
65	New Ireland (SEQ)	T	2000	-4.56	152.79	540	192	172
	New Ireland (SEQ)		2000	-5.03	153.17			
66	New Britain Reg.(SEQ)	T	2000	-5.26	152.34			
67	Turkmen	T	2000	39.6	54.87	5	2	1
68	Mindanao, Philipines	T	2001	6.73	127.07	150	18	14
69	El Salvador	N	2001	12.97	-89.13	97	22	35
70	India	T	2001	23.63	70.24	8	0	7

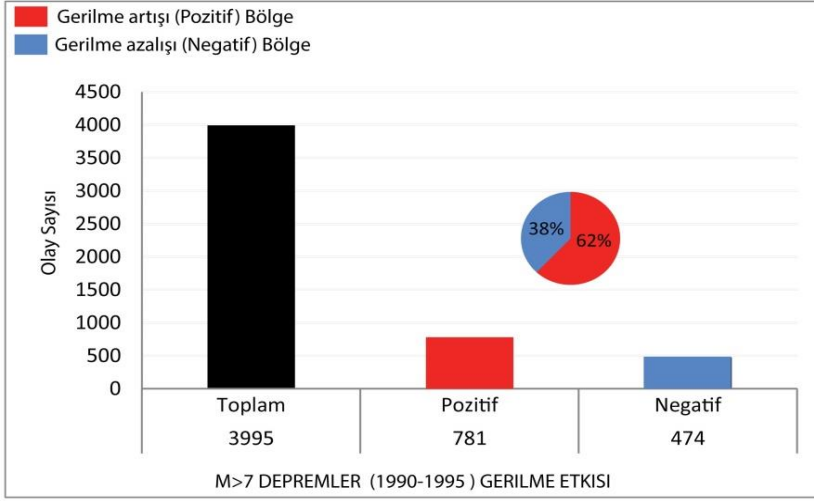
71	Southern Sumatera	T	2001	-5.4	102.36	164	45	21
72	Molucca Passage	T	2001	1.55	126.42	277	53	20
73	Near C of Peru	T	2001	-17.28	-72.71	79	32	37
74	Near C of Peru	T	2001	17.45	-72.45	67	15	14
75	East of North Isl	T	2001	-36.7	179.08	26	6	5
76	South of Mariana	T	2001	12.88	145.08	123	18	7
77	Banda Sea	DA	2001	-4.31	124.11	16	1	10
78	Qinghia Pro, China	DA	2001	35.8	92.91	14	5	5
79	Taiwan Reg	N	2001	24	122.79	153	12	16
80	Solomon Isl	T	2001	-9.63	159.5	122	5	3
81	Vanuatu Isl	T	2002	17.78	167.85	290	78	43
82	Mindanao, Philippines	T	2002	5.92	124.25	78	21	8
83	Taiwan	T	2002	24.19	121.96	151	42	18
84	Near c of Papua N G	T	2002	-3.27	143.38	94	34	14
85	Irian Jaya Reg	N	2002	-1.79	134.3	116	13	14
86	Northern Sumatera	T	2002	2.65	95.99	334	49	40
87	Central Alaska	DA	2002	63.23	144.89	7	2	1
88	Solomon Isl	DA	2003	10.43	160.63	105	23	17
89	Near C of Jalisco	T	2003	18.86	-103.9	28	9	3
90	Halmahera	T	2003	2.61	128.88	132	5	5
91	Rat Isl	T	2003	51.55	176.6	38	6	9
92	Carlsberg Ridge	N	2003	-1.42	69.47	53	37	2
93	Scotia Sea	O	2003	-60.8	-43.21	5	1	3
94	South Isl New Zealand	T	2003	45.01	166.87	35	12	4
95	Hokkaido, Japan	T	2003	42.21	143.84	241	113	86
96	Hokkaido, Japan Southwestern Siberia	DA	2003	41.75	143.62	11	1	7
97	Southwestern Siberia	S	2003	50.24	87.59			
98	Rat Isl	T	2003	51.14	177.86	70	36	17
99	Southeast of Loyalty	T	2003	21.99	169.81	337	61	31
100	Southeast of Loyalty	N	2004	22.41	169.72	267	25	38
101	Irian Jaya Reg	N	2004	-3.62	135.53	85	21	24
102	Irian Jaya Reg	N	2004	-4.03	134.78	82	34	11
103	Near S C of Western	T	2004	32.94	137	47	4	1

	Near S C of								
	Honshun		2004	33.13	137.22				
104	Near C of	T	2004	11.25	-87.02	102	19	2	
105	Nicaragua								
106	Timor Reg	T	2004	-7.87	125.12	58	12	13	
107	Near W C								
108	Colombia	T	2004	4.72	-77.57	20	0	0	
109	Off W C of Isl	T	2004	-	46.36	164.91	25	1	7
110	Irian Jaya Reg	T	2004	-3.55	135.54	73	9	14	
111	North of								
112	Macquarie Isl	O	2004	49.91	161.25	22	0	21	
113	Off C Cost of								
114	Northern	T	2004	3.09	94.26	271	189	48	
115	Nicobar Isl	T	2004	6.61	92.79	345	10	18	
116	Northern Sumatra	T	2005	1.67	97.07	295	149	96	
117	Off C of Northern								
118	CA	DA	2005	41.15	126.42	35	13	9	
119	Nicobar Isl	DA	2005	7.92	91.88	44	10	11	
120	Pakistan	T	2005	34.38	73.47	45	16	17	
121	Lake Tanganyika								
122	Reg	N	2005	-6.23	29.6	11	2	2	

Not: *DA: Doğrultu Atım, T: Ters fay, N: Normal Fay, O: Oblik Fay

1990-1995 Zaman Periyodu

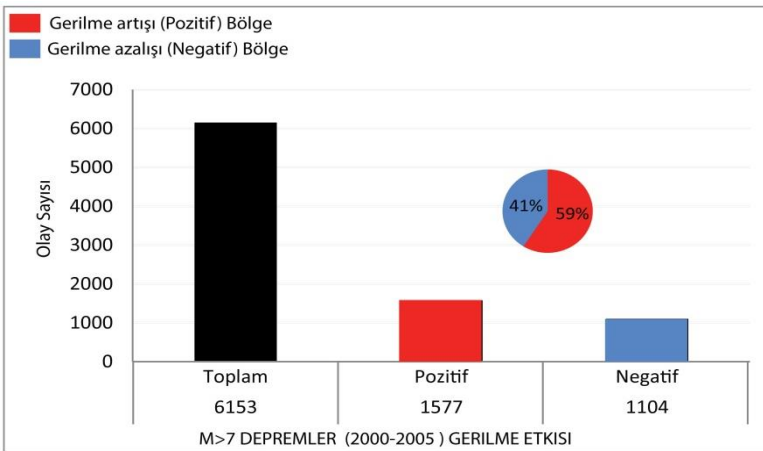
1990-1995 zaman aralığında katalogda 59 adet $M \geq 7$ deprem kaydedilmiştir. Ana depremlerin $\pm 2^\circ$ elipsi içerisinde, 10 yıllık sönümlenme süresince (Omori yasası), yer alan artçı şok ($5 < M < 7$) sayısı 3995 adettir. Bu artçı şoklardan deprem tetikleme için gerekli gerilme değişimi sağlayan (± 0.01 ve ± 1 MPa) toplam artçı şok sayısı 1255 adettir. Toplam artçı şokların 781 adedi kendinden önce meydana gelen ana şoktan gerilmenin pozitif artışının olduğu bölgelerde meydana gelirken, toplam artçı şoklardan 474'ü negatif artışın olduğu bölgelerde meydana gelmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. 1990-1995 zaman aralığı analizi

2000-2005 Zaman Periyodu

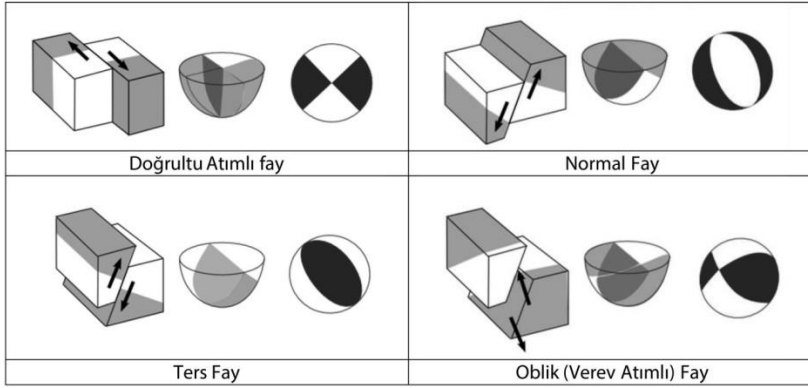
2000-2005 zaman aralığında katalogta 57 adet $M \geq 7$ deprem kaydedilmiştir. Ana depremlerin $\pm 2^\circ$ elipsi içerisinde, 10 yıllık sönümlenme süresince (Omori yasası), yer alan artçı şok ($5 < M < 7$) sayısı 6153 adettir. Bu artçı şoklardan deprem tetikleme için gerekli gerilme değişimi sağlayan (± 0.01 ve ± 1 MPa) toplam artçı şok sayısı 2681 adettir. Toplam artçı şokların 1577 adedi kendinden önce meydana gelen ana şoktan gerilmenin pozitif artışının olduğu bölgelerde meydana gelirken, toplam artçı şoklardan 1104'ü negatif artışın olduğu bölgelerde meydana gelmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. 1990-1995 zaman aralığı analizi

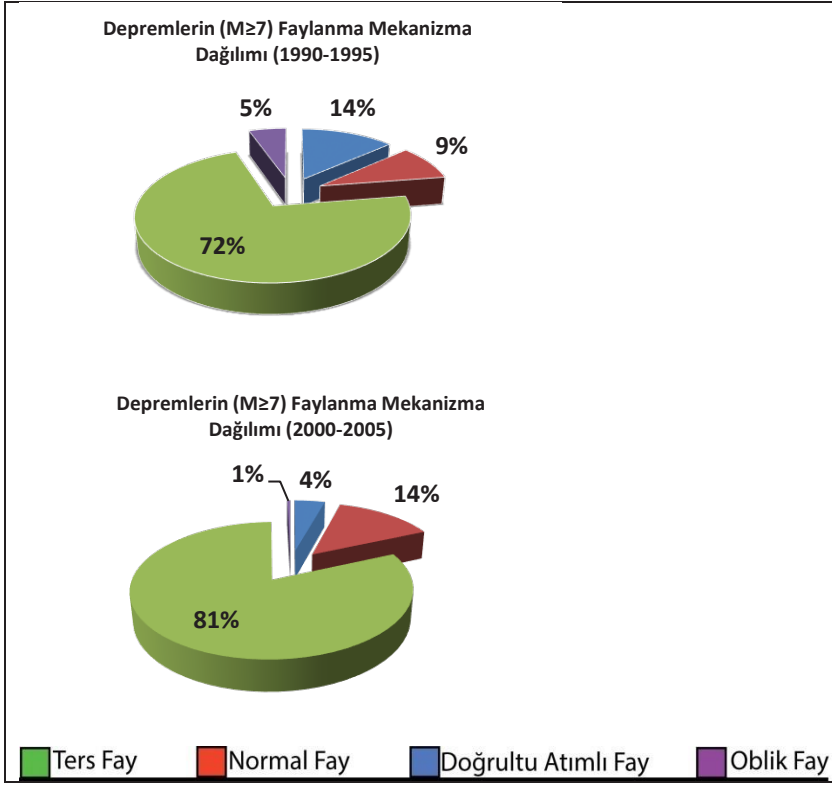
Fay Mekanizma Dağılımı

Depremlerin oluşum mekanizmalarını tanımlamada 4 ana bileşenden faydalanılır. Bunlar; doğrultu (φ), eğim (δ), atım (v) ve kayma yönü (λ)'dür. a) Doğrultu (strike): fay çizgisinin kuzey ile yaptığı açı değeri (0° ile 360°), b) Eğim (dip): kayma yüzeyinin yeryüzü ile yaptığı açıdır (0° ile 90°), c) Atım (slip): faylanma blokların göreceli birbirlerine göre kayma miktarıdır ve d) Kayma yönü (rake): atım vektör yönü ile fay çizgisi arasındaki açı miktarıdır (-180° ile $+180^\circ$). Bu bileşen değişimlerine göre 4 farklı tipte fay mekanizmalarından bahsedilebilir (Scholz, 2019: 97-102). Bunlar doğrultu atımlı fay (DF), normal fay (NF), ters fay (TF) ve oblik (verev atımlı) faydır (OF) (Şekil 7).

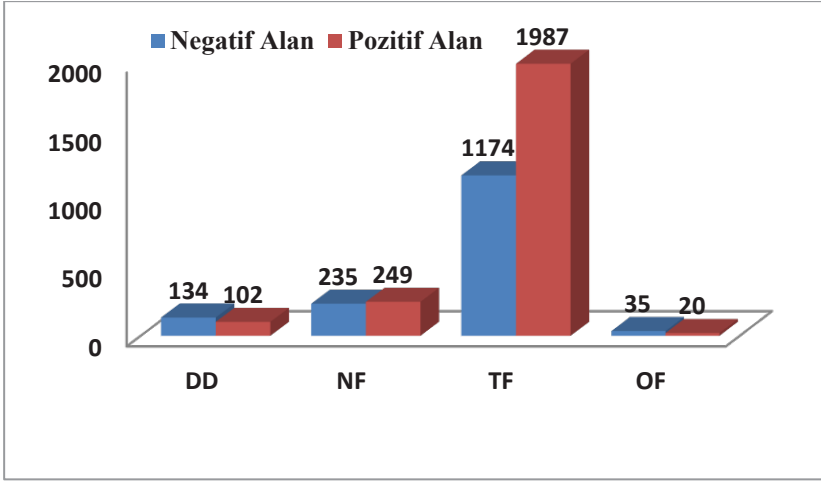
Şekil 7. Faylanma mekanizmaları

Katalog analizine göre 1990-1995 arasında oluşan depremlerin %72'si ters faylanma özelliğinde, %14'ü doğrultu atımlı, %9'u normal faylanma ve %5'i oblik (verev atımlı) faylanma özelliklerine sahipken, 2000-2005 arasında oluşan depremlerin %81'i ters faylanma, %14'ü normal faylanma, %4'ü doğrultu atımlı ve %1'i oblik (verev atımlı) faylanma özelliklerindedir (Şekil 8).

Şekil 8. Faylanma mekanizmalarına göre deprem dağılımı

Tüm veriler tektonik rejimler içerisinde değerlendirildiğinde; doğrultu atımlı faylanmalarda pozitif gerilme bölgelerinde meydana gelen artçı sok oranı negatif alanlarda meydana gelen artçı şok oranına göre daha düşük elde edilmiştir. Buna göre pozitif alan/negatif alan oranı 0.97'dir. Normal faylanma mekanizmasında gerilme artışının olduğu bölgelerde meydana gelen artçı şok sayıları daha fazla bulunmuştur. Buna göre toplam artçı şok sayıları içerisindeki pozitif alana düşen artçı şok oranı %51,4 iken, negatif alana düşen oran %48.6'dır. Ters faylanmalarda ise en yüksek değerler elde edilmiştir. Buna göre artçı şok dağılımlarında pozitif alana düşen oran %62.8 ve negatif oran ise %37.1'dir. Oblik faylanmalarda ise negatif alana düşen artçı şok sayısı, pozitif alana göre daha fazla elde edilmiştir. Buna göre pozitif alandaki artçı şok oranı %36.3'tür (Şekil 9).

Şekil 9. Faylanma mekanizmalarına göre toplam dağılım

Sonuç

Küresel CMT katalogunda yer alan 116 adet $M \geq 7$ depremi takiben oluşan gerilme değişimi Omori yasası çerçevesinde analiz edildiğinde, fay bölgelerinde meydana gelen %58 ile %62 oranında artçı depremlerin gerilme artışı olan bölgelerde olduğu gözlemlenmiştir. %38 ile %42 oranındaki artçı şoklar ise gerilmenin azaldığı bölgelerde meydana gelmiştir. Bu çalışma da elde edilen küresel değerler, Parsons (2002)'de elde edilen değerlerle uyumaktadır.

Statik gerilme transferi hesaplamaları ile birlikte deprem mekanizması daha fazla kavranmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan birçoğu doğrultu atım faylanmalar; San Andreas Fayı, Kuzey Anadolu Fayı ve Doğu Anadolu Fayı, ya da normal faylanmalar; Ege Bölgesi, Yunanistan, İtalya üzerine yoğunlaşmıştır (Stacy vd., 2005). Bu faylanma türlerinden doğrultu atımlı faylanmalarda gözlemlenen gerilme değişimleri derinlikle çok değişmemekle birlikte, bu faylanma özelliklerine sahip ana şoktan meydana gelen gerilme transferini çevre fay zonlarında meydana gelen artçı depremlerin üzerinde hesaplamak diğer faylanma türlerine göre daha efektif olduğu ifade edilmiştir (Stein, 1999; Lin ve Stein, 2004). Halbuki 1977 yılından günümüze kadar geçen sürede yapılan gerilme analiz çalışmaları göstermiştir ki, küresel çapta oluşan gerilme dağılımlarının %70'inden fazlası ters faylanma mekanizmalarının olduğu bölgelerde meydana gelmektedir. Her yıl büyük çapta can ve mal kaybına neden olan bu depremler özellikle Kaliforniya, Pasifik bölgesinde, Japonya, Hindistan, Tayvan gibi ülkelerde büyük hasara neden olmaktadır (Lin ve Stein, 2004; Toda vd., 2011). Bu çalışmada katalog üzerinde elde edilen veriler faylanma

mekanizmaları doğrultusunda analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre $M \geq 7$ depremlerin %72 ile %82'i ters faylanma mekanizmalarına sahiptir. Genel oran içerisinde normal faylanma mekanizmalı depremler %9 ile %14, doğrultu atımlı fay mekanizmalılar %4 ile %14 ve oblik fay mekanizmalı deprem oranı ise %1 ile %5 arasında değişmektedir. Daha önceki çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre kıtasal ters faylanmalar (Wang, 2004) ve dalma batma zonlarında oluşan mega depremler (McCloskey vd., 2005) küresel gerilme dağılımlarında etkili oldukları ifade edilmiştir. Bu çalışmada da ters faylanmalar küresel gerilme dağılım oranlarını doğrudan etkilediği gözlenmiştir.

Gerilme transferinin hesaplanmasında yerel parametreler etkili olmaktadır (Freed, 2005; Steacy vd., 2005). Buna göre, her ne kadar küresel ölçekte yapılan araştırmalar ortak bir oran verse de bölgesel oranda yapılacak bir çalışma daha detaylı sonuçlar verebilir. Bu çalışmada da aynı fay mekanizmasına sahip depremlerin coğrafi dağılımları incelendiğinde ana şok ve artçı şok etkinliklerinde farklı oranlar elde edilebilmektedir.

Kaynakça

- Bayrak, Y. ve Bayrak, E. (2011). An Evaluation of Earthquake Hazard Potential for Different Regions in Western Anatolia Using the Historical and Instrumental Earthquake Data. *Pure and Applied Geophysics*, 169, 1859–1873.
- Bird, P. (2003). An Updated Digital Model of Plate Boundaries. *Geochemistry, Geophysics, Geosystems*, 4(3), 1027-1079.
- Deng, J. ve Sykes, L. R. (1997). Stress Evolution in Southern California and Triggering of Moderate-, Small-, and Micro-Size Earthquakes. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 102(B11), 24411–24435.
- Ekström, G., Nettles, M. ve Dziewoński, A. M. (2012). The Global CMT Project 2004–2010: Centroid-Moment Tensors for 13,017 Earthquakes. *Physics of the Earth and Planetary Interiors*, 200, 1–9.
- Enescu, B. ve Ito, K. (2002). Spatial Analysis of the Frequency-Magnitude Distribution and Decay Rate of Aftershock Activity of the 2000 Western Tottori Earthquake. *Earth, Planets and Space*, 54(8), 847–859.
- Freed, A. M. (2005). Earthquake Triggering By Static, Dynamic, And Postseismic Stress Transfer. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences*, 33(1), 335–367.
- Freed, A. M., Ali, S. T. ve Bürgmann, R. (2007). Evolution of Stress in

- Southern California for the Past 200 Years from Coseismic, Postseismic and Interseismic Stress Changes. *Geophysical Journal International*, 169(3), 1164–1179.
- Freed, A. M. ve Lin, J. (1998). Time-Dependent Changes in Failure Stress Following Thrust Earthquakes. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 103(B10), 24393–24409.
- Frohlich, C. ve Davis, S. D. (1999). How Well Constrained Are Well-Constrained T , B , and P axes in Moment Tensor Catalogs?. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 104(B3), 4901–4910.
- Ganas, A., Ganas, A., Roumelioti, Z. ve Chousianitis, K. (2012). Static Stress Transfer From the May 20, 2012, M 6.1 Emilia-Romagna (Northern Italy) Earthquake Using a Co-seismic Slip Distribution Model. *Annals of Geophysics*, 55(4), 655–662.
- Gordon, R. G. (1998). The Plate Tectonic Approximation: Plate Nonrigidity, Diffuse Plate Boundaries, and Global Plate Reconstructions. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences*, 26(1), 615–642.
- Harris, R. A. ve Simpson, R. W. (1992). Changes in Static Stress on Southern California Faults After the 1992 Landers Earthquake. *Nature*, 360(6401), 251–254.
- Hubert-Ferrari, A., Armijo, R., King, G., Meyer, B. ve Barka, A. (2002). Morphology, Displacement, and Slip Rates Along the North Anatolian Fault, Turkey. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 107(B10), 2235–2268.
- King, G. C. P. ve Cocco, M. (2001). Fault Interaction by Elastic Stress Changes: New Clues From Earthquake Sequences. *Advances in Geophysics*, 44, 1–38.
- King Hubbert, M. ve Rubey, W. W. (1959). Role of Fluid Pressure in Mechanics of Overthrust Faulting: I. Mechanics of Fluid-Filled Porous Solids and Its Application to Overthrust Faulting. *GSA Bulletin*, 70(2), 115–166.
- Kisslinger, C. (1993). The stretched exponential function as an alternative model for aftershock decay rate. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 98(B2), 1913–1921.
- Köle, M. M. (2006). Çankırı İli için Deprem Olasılıksal Tahmini. *Çankırı Karatekin Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 455–470.
- Lin, J. ve Stein, R. S. (2004). Stress Triggering in Thrust and Subduction Earthquakes and Stress Interaction Between the Southern San Andreas and Nearby Thrust And Strike-Slip Faults. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 109(B2), 1–19.

- Mallman, E. P., ve Parsons, T. (2008). A Global Search for Stress Shadows. *Journal of Geophysical Research*, 113(B12), 1–16.
- McCloskey, J., Nalbant, S. S. ve Steacy, S. (2005). Earthquake Risk from Co-seismic Stress. *Nature*, 434(7031), 291–291.
- Nostro, C., Cocco, M. ve Belardinelli, M. E. (1997). Static Stress Changes in Extensional Regimes: An Application to Southern Apennines (Italy). *Bulletin of the Seismological Society of America*, 87(1), 234–248.
- Okada, Y. (1992). Internal Deformation due to Shear and Tensile Faults in a Half-Space. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 82(2), 1018–1040.
- Omori, F. (1902). Note on the after-shocks of the Mino-Owari earthquake of Oct. 28th, 1891. *Publications of the Earthquake Investigation Committee in foreign languages*, 4, 13–24.
- Öztürk, S., Çınar, H., Bayrak, Y., Karşlı, H. ve Daniel, G. (2008). Properties of the Aftershock Sequences of the 2003 Bingöl, M D = 6.4, (Turkey) Earthquake. *Pure and Applied Geophysics*, 165(2), 349–371.
- Parsons, T. (2002). Global Omori Law Decay of Triggered Earthquakes: Large Aftershocks Outside the Classical Aftershock Zone. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 107(B9), 9–1.
- Parsons, T., ve Dreger, D. S. (2000). Static-Stress Impact of the 1992 Landers Earthquake Sequence on Nucleation and Slip at the Site of the 1999 M=7.1 Hector Mine Earthquake, Southern California. *Geophysical Research Letters*, 27(13), 1949–1952.
- Pollitz, F. F. ve Sacks, S. (2002). Stress Triggering of the 1999 Hector Mine Earthquake by Transient Deformation Following the 1992 Landers Earthquake. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 92(4), 1487–1496.
- Reasenberg, P. A. ve Jones, L. M. (1989). Earthquake Hazard After a Mainshock in California. *Science*, 243(4895), 1173–1176.
- Reasenberg, P. A. ve Simpson, R. W. (1992). Response of Regional Seismicity to the Static Stress Change Produced by the Loma Prieta Earthquake. *Science*, 255(5052), 1687–1690.
- Savage, M. K. ve Meyer, R. P. (1985). Aftershocks of an M = 4.2 earthquake in Hawaii and comparison with long-term studies of the same volume. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 75(3), 759–777.
- Scholz, C. H. (2019). *The Mechanics of Earthquakes and Faulting*. London:Cambridge Uni. Press.
- Shcherbakov, R., Turcotte, D. L. ve Rundle, J. B. (2005). Aftershock

- Statistics. *Pure and Applied Geophysics*, 162(6), 1051–1076.
- Steacy, S., Gombert, J. ve Cocco, M. (2005). Introduction to Special Section: Stress Transfer, Earthquake Triggering, and Time-Dependent Seismic Hazard. *Journal of Geophysical Research*, 110(B5), 1–12.
- Stein, R. S., King, G. C. P. ve Lin, J. (1994). Stress Triggering of the 1994 $M = 6.7$ Northridge, California, Earthquake by Its Predecessors. *Science*, 265(5177), 1432–1435.
- Stein, R. (1999). The Role of Stress Transfer in Earthquake Occurrence. *Nature*, 402(6762), 605–609.
- Stein, R. (2003). Earthquake Conversations. *Scientific American*, 288(1), 72–79.
- Stein, R., Barka, A. ve Dieterich, J. H. (1997). Progressive Failure on the North Anatolian Fault Since 1939 by Earthquake Stress Triggering. *Geophysical Journal International*, 128(3), 594–604.
- Sunbul, F. (2016). *Assessing the Role of Post-Seismic Viscoelastic Relaxations in Earthquake Triggering*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ulster Üniversitesi / Coğrafya ve Çevre Bilimleri Enstitüsü, Belfast.
- Tajima, F. ve Kanamori, H. (1985). Global Survey of Aftershock Area Expansion Patterns. *Physics of the Earth and Planetary Interiors*, 40(2), 77–134.
- Toda, S., Stein, R. S. ve Lin, J. (2011). Widespread Seismicity Excitation Throughout Central Japan Following the 2011 $M=9.0$ Tohoku Earthquake and Its Interpretation by Coulomb Stress Transfer. *Geophysical Research Letters*, 38(7), 1–5.
- Toda, S., Stein, R. S., Reasenberg, P. A., Dieterich, J. H. ve Yoshida, A. (1998). Stress Transferred by the 1995 $M_w=6.9$ Kobe, Japan, Shock: Effect on Aftershocks and Future Earthquake Probabilities. *Journal of Geophysical Research: Solid Earth*, 103(B10), 24543–24565.
- Utsu, T. (1962). On the Nature of Three Alaskan Aftershock Sequences of 1957 and 1958. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 52(2), 279–297.
- Verdecchia, A., Carena, S., Pace, B. ve DuRoss, C. B. (2019). The Effect of Stress Changes on Time-Dependent Earthquake Probabilities for the Central Wasatch Fault Zone, Utah, USA. *Geophysical Journal International*, 219(2), 1065–1081.
- Wang, W. H. (2004). Static Stress Transferred by the 1999 Chi-Chi, Taiwan, Earthquake: Effects on the Stability of the Surrounding Fault Systems and Aftershock Triggering with a 3D Fault-Slip Model. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 91(5),

1041–1052.

Wessel, P., Luis, J. F., Uieda, L., Scharroo, R., Wobbe, F., Smith, W. H. F., ve Tian, D. (2019). The Generic Mapping Tools version 6. *Geochemistry, Geophysics, Geosystems*, 20, 5556–5564.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 399-424
ISSN: 1302-6879

Abiye Kıyafetlerin Astarlama Sürecindeki Kalite Hatalarına Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi: Vakko Örneği

Examining the Factors that Cause Quality Problems in the Lining Process of Evening Dresses: Vakko Example

• Nilgün DEMİRHAN*

*Öğr. Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Moda Tasarımı Programı, İstanbul/Türkiye.

*Lecturer, İstanbul Kültür University, Vocational School, Fashion Design Program, İstanbul/Turkey.
n.demirhan@iku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3207-6371

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

07/05/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

12/01/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

31/03/2021

Atf: Demirhan, N. (2021). Abiye Kıyafetlerin Astarlama Sürecindeki Kalite Hatalarına Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi: Vakko Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 399-424

Citation: Demirhan, N. (2021). Examining the Factors that Cause Quality Problems in the Lining Process of Evening Dresses: Vakko Example. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 399-424

Öz

Abiye giysi üretiminde kullanılan malzemelerden, önceliği üst kumaş alır. Astar, dikiş ipliği, fermuar, düğme, tela gibi malzemeler ise daha sonra sıralanır. Astarı iyi olmayan, ipliğin kalitesizliği nedeniyle dikişleri patlayan, fermuarı açılıp-kapanmayan bir giyside üst kumaşın kaliteli olması, giysinin kaliteli olacağı sonucunu ortaya koyamaz. Bu nedenle, kaliteli giysi dendiğinde, kullanılan malzemelerin tamamının amaca uygun olarak seçildiği ve bir araya getirildiği giysi anlaşılmalıdır. Araştırmada abiye kıyafetlerin astarlama sürecindeki kalite hatalarına neden olan faktörlerin belirlenmesi ve bu hata türlerine göre elde edilen sonuçların deneysel yöntemlerle çözümlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evreni hazır giyim sektöründe abiye giysi üretimi yapan orta ve büyük ölçekli işletmelerden oluşmuştur. İstanbul il sınırları içerisinde abiye üretimi yapan ve tarafımızca seçilen VAKKO numune bandında hazırlanan 20 farklı modelden alınan veriler örnekleme oluşturmaktadır. Bu bağlamda; yapılan incelemelerde ilgili firmada hatalı astar seçiminden kaynaklanan çekme ve sarkma oranları, yanlış seçilen yardımcı malzeme hataları, ütü kaynaklı hatalar, kumaş, astar ve telanın farklı açılarda yerleşimi sonucu oluşan hatalar, düz boy ipliği hatası, astar kumaş uyumsuzluğu gibi kaliteyi etkileyen birçok faktörün olduğu, buna karşın iş gücünden kaynaklı etkenlerin kalite hatalarını belirgin şekilde arttırmadığı gözlenmiştir. İnceleme sırasında 20 farklı model, üretimde kullanılan farklı astar ve kumaş çeşidi ile astar ve kumaş çeşidine göre farklı üretim yöntemleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hazır giyim sektörü, abiye giyim, astar, kalite.

Abstract

The upper fabrics takes priority among the all materials used in the production of evening dresses; materials such as lining, sewing thread, zipper, button, interlining are listed after upper fabric. For the clothes whose have only the high quality upper fabric but have a not good lining, and the stitches burst due to the poor quality of the thread, and difficult to open and close its zipper; having a high quality upper fabric does not mean that the clothes will also be of high quality. For this reason, when it comes to quality clothes, should be understood that all the materials selected and put together are suitable for the purpose of its production. This study (chosen as an experimental method because it served the purpose best) was carried out to investigate the factors that cause quality defects encountered during the lining phase of producing evening dresses in ready-made clothing plants and to plan the quality improvement studies according to the error types. The target population of research study is formed medium-sized and small-sized enterprises operating in the production of evening dresses in ready-to-wear sector. The research data was taken from 20 different models produced in sample band of VAKKO that selected by us and is a company that produces evening dresses within the provincial borders of Istanbul. Within this context; as a result of the researches conducted, it has been observed that there are many factors affecting quality (such as; stretch and elongation rates caused by incorrect lining selection, defects caused by incorrectly selected auxiliary material, ironing defects, defects caused by incorrectly placement of fabrics, linings and interlinings, warp yarn defects, lining and fabric mismatch), whereas it has been observed factors originating from labor do not affect quality errors. During the review; 20 different models were examined that linings and fabrics used in the production and different production methods according to the lining and fabric type was taken as basis.

Keywords: Ready-to-wear Sector, evening gowns, lining, quality.

Giriş

Hazır giyim işletmeleri, çeşitli ham madde ve malzemeler ile müşteri beklentilerini karşılayacak nitelikte tasarımlar yaparak nihai ürün elde eden işletmelerdir. Üretim işletmelerinin genellikle sahip olduğu dinamik yapı, hazır giyim işletmelerinde ürün ve malzeme çeşitliliğinin fazla olması nedeniyle daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Sektörde büyük bir gelişme gösteren ve satın alma davranışını tetikleyen kadın giyim türlerinden abiye giyim önemi de ürün çeşitliliği ile gitgide artmaktadır.

Gelinlik sektörü genellikle abiye, damatlık, çocuk abiye ve kına giysileri üretimi gibi bağlantılı sektörlerle birlikte değerlendirilir. Yüksek üretim kapasitesi olan ve gelinlik imal eden birçok firma aynı zamanda abiye üretmeyi de tercih etmektedir, böylece trend haline gelen aynı kalite standartlarına sahip malzeme ve tekniklerin farklı renk versiyonları ile gelinlik için de kullanılan süslemelerden, abiye üretimi

yapılabilmektedir. (Ada, Erol, Baklacı, Kazançoğlu, & Sağnak, 2013). Abiye giysi üretiminde saten, kalın likra saten, ince likra saten, krep, krep saten, şifon, multi şifon, single şifon, tafta, yoryo, organze, dantel, tül, payet, astar gibi fantezi ve ipekli kumaşlar kullanılabilir. (Ada, Erol, Baklacı, Kazançoğlu, & Sağnak, 2013).

Abiye olarak adlandırılan özel merasim giysileri, XVI. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasında, varlıklı İstanbullu hanımlarca özel olarak diktirilip giyilen giysilerdir. Gelinlik ve abiye giyim Osmanlı'nın son dönemlerinde diğer tüm giyim çeşitlerinin yaşadığı değişime paralel olarak yenilik yaşamış ve bir dönüşüme girmiştir. Abiye giyimi Cumhuriyetin ilanı ile hanımlar için ayrı bir anlam daha kazanmıştır. Bu süreçte kadınların düğün dernek gibi alışlagelmiş toplantıların yanında, sosyal hayatta aktif olmalarını sağlayan balolara, davetlere, yemek ve toplantılara günün modasına uygun abiye giyimleri ile katıldıkları görülmektedir. (Özpınar, 2017). Günümüzde kişiye özel olan dikimler lüks tüketimden sayılmakta, hanımlar bu ihtiyaçlarını daha çok hazır giyim yolu ile karşılamaktadır.

TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre Türkiye'de her yıl ortalama 550 bin çift evlenmekte ve yaklaşık 15 milyon insan düğünlere katılım göstermektedir. Türkiye'nin katma değerli ihracatında en önemli kalemlerden biri olan gelinlik ve abiye sektörü, yıllık 500 milyon dolarlık ihracat değerine sahiptir. Geçtiğimiz yıllarda yarattığı rakamlar ve katma değer ile tekstil ve hazır giyim sektörünün en değerli ve niş alanlarından biri olan gelinlik ve abiye giyim son dönemlerde yaşanan siyasi gerilimler, ambargolar ve döviz kurundaki yükselmeler sebebiyle sıkıntılı günler yaşamaktadır.

Dünya gelinlik ve abiye sektöründe üretimin yüzde 70-80'ini yapan Çin'de 2020 Aralık sonu itibarıyla pandemiden dolayı hayatın durma noktasına gelmesi sektördeki talebi Türkiye'ye yönlendirmiştir. 2020 Şubat ayında başarılı bir satış ve sipariş grafiği yakalayan ayrıca %90 oranında yurt dışına çalışan gelinlik ve abiye sektöründe pandemiyle gelen seyahat yasakları, hava yollarının uçuşlarını durdurması ve ertelemesi stok oluşumuna neden olmuş; mart ayında üretim ayağının yüzde 15-20'sini üreten firmalar kapanma noktasına gelmiştir. Abiye ve gelinlik endüstrisini darboğaza sokan bir diğer konu ise kırılan tedarik zinciri beraberinde fiyatlarda yaşanan artış olmuştur. Dışarıdan temin edilen ham maddede yaşanan fiyat artışları, üretime ve iş potansiyeline düşüş olarak yansdığı için uzmanlar, üretici ile tedarikçi arasında yaşanan sıkıntının çözümünün kumaş üreticilerinden geçtiğini ve yerli kumaş tercih edilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (İTKİB, 2020).

Hazır Giyim Üretiminde Önemli Yardımcı Malzemelerden: Astar

Giysilerde yardımcı malzeme ve aksesuarlar içinde önemli yer tutan astarlar, kullanılan üst kumaş tipine ve giysinin kullanım özelliklerine uygun ağırlığa, sağlamlığa, renge, tuşe ve hareket yeteneğine sahip, giysinin içinin tamamını veya bir kısmını kaplayarak, dikişleri örten kumaşlardır (Çitoğlu, Yükseloğlu, & Kuyucu, 2011). Astar seçiminde hammadde özellikleri, metrekafe ağırlığı, renk uyumu, sürtünme ve boyar madde ağırlıkları, kayganlığı, tutumu, ince kumaşlarda içi göstermeme yeteneği, giysinin iç görünüşünü etkileme derecesi önemlidir (Bilen, 2013).

Astarlar genel olarak viskon, kontinü filament viskon, viskoz metodu ile üretilen rayondan, sentetik kökenli polyester ya da naylondan üretilmiş olabilir. Viskon astarlardan sonra günümüzde en çok kullanılan astarlar, selülozik kökenli asetat ve triasetattan üretilenlerdir. Bunlar oldukça parlak ama viskon kadar sağlam olmayan astarlar olmasına karşın abiye giyside, astar ile dış giysi arasında oluşacak boyutsal problemlerin azaltılmasını sağlarlar. Yüzde yüz polyester astar çok sağlamdır ancak vücudun hava alabilmesi için çok elverişli değildir. Naylon astarlar, en sağlam ve en hafif astarlardır ancak hava geçirgenliği çok zayıftır, bu nedenle terlemeye neden olabilecek bir astar türüdür. Kaliteli bir giyside naylon astar yerine viskon tercih edilmelidir (Gürsoy, 2010).

Astarlık kumaşlarda en sık kullanılan dokuma örgüsü çeşitleri; Bezayağı, dimi ve saten örgülerdir (Kuyucu, 2009: 7). Bezayağı örgüsü, hafif gramajlı astarlıkların dokunmasında en çok kullanılan dokuma örgüsü tipidir ve dikiş esnasında ve sonraki kullanımlarda iplik ve dikiş kaymasına izin vermeyen dayanıklı bir kumaş yapısına sahiptir (Başer, 1983: 31-38). Dimi örgülü dokumalar yüksek yırtılma mukavemetine sahip olduğu için kesime ve işlemeye uygundur ayrıca üzerine yapışan kiri fazla göstermediği için deri giysilerde, manto ve kaban astarlarında kullanılmaktadır. Saten örgülü dokumalar ise astarlık kumaşların üretiminde en çok kullanılan çeşittir. Saten dokuma ile üretilen astarlıklar, kaygan pürüzsüz bir yüzey, parlak görünüm ve dökümlülük gösterir ve ipliklerdeki kaymalar sebebiyle dikim sırasında dikkat edilmelidir (Lord & Mohamed, 1973).

Astarlar giysilerden bağımsız olarak çalışıldığı gibi belirli yerlerden giysi kumaşına sabitlenerek de uygulanabilirler. Özellikle esnek dokuma özelliğine sahip kumaşlardan üretilen giysilerin tüm parçalarına sabitlenerek (dublenererek) de kullanılabilir. Etek ve pantolon kumaşının tümüne sabitlenen astarlar, giysinin daha az deforme olmasını sağlamaktadır. Giysi içine yerleştirilen astarlar

sadece giysinin formunu korumak için değil, giysinin iç temizliği için de önemli olduğundan, giysiye uygun ve düzgün hazırlanması gerekmektedir. Giysinin hareket serbestliği astarda da olmalıdır. Kişinin hareketleri ile gerilip kişiyi rahatsız etmemelidir (Koca & Koç, 2006).

Astarlık kumaşlardan beklenen en önemli özellik, giysinin kullanım sırasında fonksiyonelliğini ve rahatlığını bozmadan giysi içindeki görünüşü daha net hale getirmektir. Ayrıca uzun süreli kullanımlarda kumaş yüzeyinde oluşan boncuklanma değerinin, aşınma, kopma mukavemetinin, renk ve ter haslıklarının iyi sonuçlar vermesi, tüketici tatmini açısından sağlanması gereken temel şartlardan bazılarıdır (Yenginer, 1999). Bu özellikler astarlık kumaşların, abiye giysi üretimine uyumluluğu için gereklidir.

Üretim işlemleri açısından en önemli astarlık kumaş özelliklerinden birisi dikiş mukavemetidir. Dikiş mukavemeti denildiğinde, dikiş sıyrılması ve yırtılması denilen iki özellik akla gelmektedir. Giysiler kullanımları sırasında, vücudun hareketi nedeniyle bir takım kuvvete maruz kalırlar. Bu kuvvetler parçaları bir arada tutan dişlere etki ederek, onların buldukları yerleri değiştirmekte ve dikiş açılmalarına neden olmaktadır (Aydın, 2000).

Asitli bir madde olan terin astar ile teması astarın renk vermesine ve çürümesine neden olabilir (Sezer, Bilgin, & Kayaoğlu, 2006). Astarın renk yüzey kumaşının rengini etkilemektedir. Bu yüzden yüksek haslık değerlerine sahip astarlar kullanılmalıdır (Bilen, 2013). Açık en boyama prosesinde kumaşın kenarlarına doğru boyanın daha az alınması ya da hiç alınmaması durumlarında astarın kendi içindeki renk uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır. Kumaş üzerindeki renk varyasyonlarının en önemli sebepleri; kumaşın yapısı ve içerdiği nem, çözgü yoğunluğu, kenar kalınlığı ve ağırlıktaki varyasyonlar, makinenin yetersiz basıncı, gerilim farkları ve sıcaklık dağılımı, boya seçimi, sıcaklık kontrolü ve işlem süresi, çevre şartları, fikse ve yıkama şartlarındaki değişimlerdir (Mayer, 1998).

Astarda aranan diğer önemli özellik buruşmazlık ve çekme-sarkma yapmamasıdır. Astarlık kumaşlarda çekme sarkma oluşursa üründe büzülme, potluk ve giysinin görünümünde bozukluklar meydana gelebilir. Yıkama sonrasında astarın çekmesi, giysilerin eteklerinde içe doğru kıvrılmalarına neden olmaktadır. Buruşmazlık astarda oldukça güç sağlanır. Genellikle saten ve diyagonal örgüler daha az buruşurken, pamuk dokuma astarlar daha çok buruşmaktadır (Gürsoy, 2010).

Astarların anti-statik özellik taşıması ve neme karşı tutumu da çok önemlidir. Astarın nem çekme özelliğinin olması giyene rahatlık

sağlamaktadır. Astarların lif yapısı, örgü çeşidine göre apre işlemleri uygulanır. En iyi nem çeken astarlar viskon astarlardır. Polyester astarlar ise buruşmazlık özelliğinin iyi olmasının yanında nem çekme özelliği en düşük olan astar türüdür (Bilen, 2013).

Astarda yüzey kayganlığı ve parlaklığı, kumaşın kirlenme süresinde ve dayanıklılığında, temizlenmesinde ve sağlamlığında önemli rol oynamaktadır. Kayganlığın en büyük zorluğu kesim aşamasında ve postal atılmasında yaşanmaktadır. Kaygan olmayan astarlar ise kullanım sırasında toplanma yapmaktadır. Astarlarda en büyük problem açma özelliğidir. Açma sorununun yaşanmaması için kaliteli ve gramajlı astar kullanılmalı ve astar iyi apre işlemi görmelidir.

Astarlık kumaşlarda statik elektriklenme kumaş yüzeyindeki nem miktarına ve sürtünmeye bağlıdır. Elektrik yüklenmesinin artması, giysinin kullanıcı üstüne yapışmasına, potluğa ve sertliğe yol açmaktadır (T.K.A.M., 1995). Astarlık kumaşlardan beklenen diğer özellikler ise sağlamlık ve sürtünme dayanıklılığıdır.

Abiye Kıyafetlerin Astarlama Sürecinde Ortaya Çıkan Olumsuz Faktörlerin İncelenmesi

Üretim kalitesi, günümüz rekabet koşullarında işletmeler için önemli bir avantaj unsurudur. Bir işletmenin üretim kalitesinin yüksek olması; firelerin, tamirlerin azalmasına bağlı olarak üretim zamanlarının ve kalite maliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ürün maliyeti de azalmaktadır. Bu nedenle işletmeler üretimde kalite hatalarını yok etmek için özel bir çaba sarf etmektedir. Üretimde kalite hatalarının yok edilebilmesi için öncelikle hatalara neden olan faktörlerin saptanması gerekir (Kaya, 2000). Hazır giyim işletmelerinde üretim kalitesini etkileyen makine, iş gücü, malzeme, yöntem ve sistem olmak üzere çok önemli ana nedenler ve birçok alt nedenler bulunmaktadır (Yakartepe & Yakartepe, 1998).

İş gücü kaynaklı hatalar kalite ve verimliliği etkileyen önemli bir faktördür. (Kaya & Erdoğan, 2007). İş gücü kaynaklı hataların nedenleri operatörlerin çalışma talimatlarına uymaması, eğitim eksikliği, bilgi eksikliği, dikkat eksikliği, işçi değişimi, çalışma ortamına uygun olmayışı, işe uygun olmama ve tecrübesizlikten kaynaklanmaktadır.

Makine kaynaklı hatalar; Kaliteli bir üretim, dikilecek malzeme ile teknik donanımın uyum içinde olmasıyla mümkündür. Teknik donanımdan (üretimde kullanılan her türlü makine) kaynaklanan hatalar; makinelerin hasarlı olması, üretim için kullanılan makinelerle ilgili olarak ortaya çıkan problemlerdir. Teknik donanımın ayarsız olması, üretimde kullanılan makinelerin ayarlarının hatalı olmasından

kaynaklanan problemlerdir. Örneğin; kesim bıçaklarının hızının çalışılan malzemeye göre ayarlanmaması, dikiş makinesinde iplik gerginlik ayarlarının yanlış olması gibi. Teknik donanımın yetersiz olması, üretim için gerekli makinelerin olmaması veya makinelerle takılması gereken aparatların olmaması gibi.

Yöntem Kaynaklı Hatalar; İşletmelerin kalite sorunlarını aşabilmek için öncelikle sağlıklı bir organizasyon içinde kalite sistemini kurması ve bu sistemi yaşatması gerekir. Örneğin; malzeme standartları saptanmadan alınan kötü bir astardan, iyi işçilikle üretilen bir ürünün kaliteli olması olanaksızdır. Bu durumda hata sistemdedir. Sistem, birinci aşamada malzeme standardı olmayan astarın alınmasını önlemelidir. İkinci aşamada ise gelen malzemenin istenen standartlara uygunluğunu kontrol edip onaylamadan üretime girmesini önlemelidir (Kaya, 2000). Yöntem (metot) kaynaklı hataların nedenleri; standart yöntemlerin uyulmaması, eksik ve yanlış bilgilendirme, numuneye uyulmaması gibi faktörler sayılabilmektedir.

Malzeme Kaynaklı Hatalar; Hazır giyim üretiminde kullanılan malzemeler çok çeşitlidir. Ana ve yardımcı malzemelerin uyumu kalite açısından dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. Örneğin; dikiş ipliğinin fazla esnek olması, düğmelerin kırık ya da boyalarının çabuk çıkması, kumaşın üzerinde fazla apre olması, telanın yapıştırıcı maddesinin yüzeye düzgün yayılmaması veya gereğinden az ya da çok olması, dokuma hatası, hatalı çalışma sonucu zedeleme, malzemelerin birbirine uymamasıdır (kumaş ve iplik uyumsuzluğu gibi) (Akgül, 2006).

Üretimde kullanılacak yardımcı malzemelerin belirli özellikleri taşıması ve kalite standartlarına uyması gerekmektedir. Hazır giyim işletmelerinde kullanılan yardımcı malzemeler giysi kalitesini etkilediğinden bu malzemelerin her birinin kullanım yeri ve amacına göre uygunluğu test edilmelidir. Örneğin; bir astar kumaşının renk, mukavemet, çekmezlik gibi önemli özelliklerinin belli standartlarda olması gerekir (Çetin, 2008).

Abiye kıyafetlerin astarlama sürecindeki kalite hatalarına neden olan faktörlerin incelenmesini amaç edinen bu makale VAKKO üretim merkezinden alınan verilere dayanarak örnekler üzerinden analiz yapılmıştır.

Vakko “Haute Couture” ile hazır giyimi bir arada gerçekleştirmiştir. Her bir üründen sınırlı sayıda üreterek, gelişmiş “Haute Couture” stratejisi uygulamıştır. Bu strateji Vakko’nun temelini oluşturmuştur. Marka, 1960’lara gelindiğinde şapka ve eşarp üzerine kurulu olmanın yetersiz olduğunu düşünerek ürün yelpazesini genişletme kararı almıştır. Çok geniş bir ürün yelpazesine ve uzun bir

geçmişe sahip olan VAKKO 2010 yılında gelin, damat ve aileler için her türlü seremoniyeye ait abiye, smokin, iç çamaşırı ve şapka seçenekleri barındıran “Vakko Wedding House” u açmıştır.

Örnek Model İncelemeleri: VAKKO Örneği

Araştırmada abiye kıyafetlerin astarlama sürecindeki kalite hatalarına neden olan faktörlerin belirlenmesi ve bu hata türlerine göre elde edilen sonuçların deneysel yöntemlerle çözümlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma İstanbul il sınırları içerisinde hazır giyim sektöründe abiye giysi üretimi yapan VAKKO işletmesinde yapılmıştır. Numune bandında hazırlanan 20 farklı modelden alınan veriler örnekleme oluşturmaktadır. Belirlenen ana malzeme ve yardımcı malzemelerden temeli oluşturulan astar çeşidine ve model özelliğine göre ip, fermuar, tela, agraf, şerit tela, balen, silikon bant, lastik gibi diğer yardımcı malzemeler belirlenmiş ve üretim kalitesini etkileyen faktörlerden makine, iş gücü, malzeme, yöntem, sistem ve birçok alt neden incelenerek değerlendirme sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

Bu bağlamda; yapılan incelemeler sonucu hatalı astar seçiminden kaynaklanan çekme ve sarkma oranları, yanlış seçilen yardımcı malzeme hataları, ütü kaynaklı hatalar, kumaş, astar ve telanın farklı derecelerde yerleşimi sonucu oluşan hatalar, düz boy ipliği hatası, astar kumaş uyumsuzluğu gibi kaliteyi etkileyen birçok faktörün olduğu, buna karşın iş gücü kaynaklı faktörlerin kalite hatalarını etkilemediği gözlenmiştir. Gözlem sırasında 20 farklı modelin üretiminde kullanılan farklı astar ve kumaş çeşitlerine göre oluşturulmuş farklı üretim teknikleri incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Tablo 1: Tafta Kumaş ve Likralı Saten ile Hazırlanan Model

MODEL 1						
Astar Türü Likralı Saten %97 pes %3 Elastan110g En:145cm Boy:5m						
Kumaş Türü Tafta %100 pes 255 g/m ² En:145cm Boy: 5,3m						
TÜL %100 pes En:2m Boy:4m						
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER						
150 Nm%100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	52g Pes Tela	Şerit Tela	Agraf	1 cm'lik Balen	
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Etek Astar Yan	45°	10 cm de 1,2 cm	120 cm	113 cm	%5,83	
Beden Kumaş Yan	45°	10 cm de 0,2 cm	120 cm	120 cm	%0,00	
Tül	45°	10 cm de 0,4 cm	120 cm	120 cm	%0,00	
PARÇA ADI	52 GR 100% PES TELA			PRES SONRASI		
Üst Beden Astar	Süre 12 sn	Isı 125°	Basınç 1			
Komple Beden Tela	Süre 15 sn	Isı 135°	Basınç 1			

Tafta kumaştan üretilen model 1 incelenmiş yapılan inceleme sonucunda bedende ve astarda sarkmalar gözlenmiştir. Beden ve astardaki sarkmalardan dolayı beden ve astar komple telalanmış ve telalama işleminde beden ve astarda aynı gramajlı tela kullanılmıştır. Üst beden astarı telalama işleminde süre 12 saniye, ısı 125° ve 1 basınç değeri uygulanırken komple beden telasında süre 15 saniye, ısı 135° ve 1 basınç değeri uygulanmıştır. Böylece tela şekerinin üste çıkması önlenmiştir.

Gözlenen diğer hata etek astarındaki sarkma oranlarının bedenden farklı olmasıdır. Bu fark regule edilebilir ancak etek astarındaki sarkmanın regule edilmesi çok fazla süre kaybına neden olmaktadır. Bu sorun kalıp hazırlık aşamasında çözümlenmiştir.

Yine etek astar yan kalıbında esneme oranının 10 cm de 1,2 cm olduğu gözlenmiş ve kalıpta %5,83 fark yenilenmiştir. Etek astarındaki sarkma oranının yarısı alınmış, ara ütü sonrası ütü izleri dikiş payının altından buharlı ütü ile yok edilmiştir.

Modelde gözlenen en son hata ise etek ucunda kullanılan şerit telanın vakumlu ütü ile yapıştırılmış olmasıdır. Çözüm olarak etek ucunda kullanılan şerit tela ilk olarak vakumlu ütü ile yapıştırılmış, ardından buhar, kuru ütü ve en son olarak vakumla kurutulmuş, şerit izi ortadan kaldırılmıştır.

Tablo 2: Tül Üzeri Boncuk İşleme ve Multi Şifon ile Hazırlanan Model

	MODEL 2					
	Astar Türü Multi Şifon %100 pes 80g En:145 cm Boy:1,32 m					
	Kumaş Türü Tül Üzeri İşleme 1,200 kg (boncuk dahil)					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm %100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	Agraf		
	KALIP YERLEŞİM AÇISI					
	PARÇA ADI	KALIP DERECEŚİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜŚÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜŚÜ	FARK %
	Kumaş Bel	90°	10 cm de 1cm	35 cm	32 cm	%8,57
	Şifon	45°		35 cm	35 cm	

Tablo 2 de tül üzeri boncuk işlemeli model incelenmiş ve beden multi şifon ile astarlanması sonucu işlemenin bedenden sarktığı ve astarın yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Multi şifon astar, beden kalıbının ölçülerine göre bir beden büyük çalışılmış ancak yine de bedende işlemenin sarkması nedeniyle astar yetersiz kalmıştır. Bu sorunu çözebilmek için astar kalıbı 45° verev yerleştirilmiş ve üst bedene uyum sağlanmıştır.

Ürüne ait üst kumaşın tül üzerine boncuk işleme olması, ara ve son ütü sırasında boncukların matlaşmasına sebep olmuştur. Üst

kumaşın boncuklu işleme olması ara ve son ütüde sadece ütü buharının kullanılmasıyla çözümlenmiştir. Ürüne uzaktan buhar verilmiştir.

Astar kumaşın şifon olması ara ve son ütüde sorun yaratmıştır. Multi şifon astar kumaşın ara ütüsü kuru ütü, az buhar ve vakumla tamamlanmıştır.

Tablo 3: Likralı Kadife ve Sendy Likralı Astar Kumaş ile Hazırlanan Model

MODEL 3					
Astar Türü Sendy Likralı %100 pes 82g En:150 cm Boy:1,53 cm					
Kumaş Türü %97 Likralı Kadife %3 Elastan 237g En:145 cm Boy: 2,48 cm					
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nm %100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	Metal Agraf	Silikon Lastik	Yakada 1cm Balen
KALIP YERLEŞİM AÇISI					
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
Kumaş Bel	90°	10 cm de 2 cm	35 cm	30 cm	%14,29
Astar Bel	90°	10 cm de 1,5 cm	35 cm	32 cm	%8,57
Üst Beden Yakası	90°	10 cm de 1,4 cm	35,5 cm	31 cm	%12,68
Üst Beden Astar	90°	10 cm de 1,5 cm	35,5 cm	31 cm	%12,68

Tablo 3 incelenmiş likralı kadife kumaştan üretilen modelin ağırlığı ve doğal esnemesi yakada sarkmaya neden olmuştur. 10 cm de 1,4 esneme oranı gözlenen kadife kumaşta üst beden yaka kalıbı tekrar yenilenecek 35,5 cm olan kalıp ölçüsü 31 cm ye düşürülerek soruna çözüm bulunmuştur. Bu modelde astar türü olarak dokuma saten veya krep saten kullanılmıştır. Hatalı astar seçimi modelin doğal esnemesini engellemiştir. Modelin likralı kadifeden oluşması ürünün astar seçiminde de etkili olmuştur. Bu duruma istinaden çözüm olarak likralı örme astar kullanılmıştır. Likralı kadifede kumaşın yüzünden veya tersinden uygulanan direk ütü kadifenin parlamasına sebep olmuştur. Ürünün likralı kadifeden oluşması her aşamada olduğu gibi ütü aşamasında da dikkat edilmesi gereken noktalardan birisidir. Ürüne direk ütünün uygulanması yerine ütü kadife kumaş ile kaplanarak soruna çözüm bulunmuştur.

Tablo 4: Saten-İpek Karışımı Kumaş ve Saten-İpek Karışımı Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL 4					
	Astar Türü Saten %97 pes İpek %0,3 82g En:145 cm Boy:2,5 m					
	Kumaş Türü Saten %97 pes İpek %0,3 Kumaş 82g En 145cm Boy:3,5 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar			
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECE	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Etek Orta	90 °	0	120 cm	120 cm	%0,00	
Etek Yan	40 °	10 cm de 1,2 cm	120 cm	105 cm	%12,50	
Cep Torba Cep Ağzı	90 °	0	16 cm	16 cm	%0,0	
Etek Cep Ağzı	40°	10 cm de 1,2 cm	16 cm	14,2 cm	%11,25	

Saten-İpek karışımından oluşan model 4 ün incelenmesi sonucu etek orta ve yan dikişlerinde ölçü farkları gözlenmiştir. Bu duruma istinaden etek kalıbı orta ve yanda 120 cm çalışılmış, 90 derece çalışılan etek orta parçasında sarkma oranı sifira düşmüştür.

Yine etek yan parçasında oluşan farkı yok edebilmek amacıyla kalıp 40 derece açıyla çalışılarak fark sifira düşürülmüştür. Diğer bir hata kumaşın yan dikişte 15 cm sarkmasıdır. Vereve gelen yan kalıplar 15 cm daha kısa çalışılmış ve sonuç olumlu çıkmıştır. Cep torba kalıbı ve cep ağzının 90 derece düz ipe yerleştirilmesi sonucu düz ipe yerleştirilen kalıplarda çit mesafesi esneme oranına göre tekrar yenilerek cep ağzındaki çit mesafesi 16 cm ye düşürülmüştür. Yan dikişin farklı açıda çalışılması cep ağzında ve etekte torbalanmaya neden olmuştur. Etek kalıbında çit mesafesi 14 cm ye düşürülmüştür.

Tablo 5: Saten Kumaş ve Saten Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL 5				
	Astar Türü Saten %100 Pes 90g En: 145 cm Boy: 3,73 m				
	Kumaş Türü Saten %100 Pes 90g En: 145 cm Boy: 3,7 m				
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER				
	150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	Polyester Tela	1 cm'lik Şerit Tela
KALIP YERLEŞİM AÇISI					
PARÇA ADI	TELA	PRES AYARLARI	PRES SONRASI		
35 cm x 35 cm Deneme Parça	52g	Süre 15 sn	En 34 cm	Pres sonrası telanın şekeri dışına çıkmıştır.	
	%100 Pes	Isı 135°	Boy 35 cm		
35 cm x 35 cm Deneme Parça	52g	Basınç 1 Süre 12 sn	En 34 cm	Pres sonrası tela şekerinde herhangi bir değişiklik görülmemiştir.	
	%100 Pes	Basınçlı Isı 115°	Boy 35 cm		

Tablo 5 de %100 Saten kumaştan üretilen modelde tela ile kaplanan üst beden ve ön etek telasının 135 derecede yapıştırıldığı ve tela şekerinin kumaş yüzeyine çıktığı gözlenmiştir. Model gereği tela çeşidi değiştirilmemiş sadece pres ayarlarında değişiklik yapılmıştır. 35x35 cm 52g lık %100 pes telaya 15 saniye 135 derecede 1 basınç uygulanarak, pres sonrası eninin 34 cm boyunun ise 35 cm olduğu ancak tela şekerinin dışına çıktığı gözlenmiştir. Birkaç deneme sonucunda 35x35 cm 52g lık %100 pes telaya 12 saniye 115 derecede 1 basınç uygulanarak, pres sonrası eninin 34 cm boyunun ise 35 cm olduğu ancak pres sonrası tela şekerinde herhangi bir değişiklik olmadığı gözlenmiştir.

Üründe gözlenen diğer hata tela ve kumaş ağırlığının uyumsuz olmasıdır. Üründe tela ile kaplanan üst beden ve ön etekte preste yapılan deneme çalışmaları sonucunda ana kumaş düşük gramajlı 90g telanın ise 52g lık %100 pes olmasına karar verilmiş ve preste tela deneme sonucu ortaya çıkan verilere göre yapıştırılmıştır. Deneme parçalarında da görüldüğü gibi ende %3 çekme görülmüştür. Model özelliğine bağlı olarak kalıplar presten sonra kesildiği için kalıplara çekme payı verilmemiştir. Çekme payı sadece tela pastasına yansıtılmıştır.

Üründe kullanılan 1 cm'lik şerit telanın ölçü farkı yarattığı saptanmıştır. Bu ölçü farkının oluşmasını önlemek için ara ütülerde önce buhar sonra kuru ütü yapılarak sorun çözülmüştür. Ayrıca üründe kullanılan şerit tela da ütü izi olduğu gözlenmiştir. Yine üründe oluşan bu sorunu çözebilmek için birçok deneme yapılmış ve ütü izinin olmaması için önce buhar, sonra kuru ütü ve vakum ile soğutma işlemi uygulanmıştır.

Tablo 6: İnce Tafta Kumaş ve İnce Tafta Astar ile Hazırlanan Model

MODEL 6					
Astar Türü İnce Tafta %100 Pes 100g En 150 cm Boy 1,5 m					
Kumaş Türü İnce Tafta %100 Pes 100g En 150 cm Boy 4,5 m					
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nm %100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	52g Polyester Tela	1 cm'lik Şerit Tela	Agraf
KALIP YERLEŞİM AÇISI					
PARÇA ADI	KALIP DERESESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
Etek Drape	45°	10 cm de 0,5 cm	98 cm	93,2 cm	%0,005
Üst Beden Drape	45°	10 cm de 0,5 cm	57 cm	54,2 cm	%0,005
Ön Yaka	45°	10 cm de 0,5 cm	43 cm	41 cm	%0,005
Arka Yaka	45°	10 cm de 0,5 cm	43,8 cm	41,4 cm	%0,005

İnce tafta kumaştan hazırlanan model 6 da üst beden drape çalışması sonucu model vücuda net oturtulamamıştır. Çözüm olarak

astar kumaşının ve beden kumaşının aynı türden olması yani %100 Pes 100g ince taftadan oluşması modelin hem kalıp olarak hem de teknik olarak sorunsuz tamamlanmasını sağlamıştır. Ancak etekte drapelerin daha konforlu olması amacıyla kalıp 45 derece açıyla yerleştirilmiş, 10 cm de 0,5 cm esneme oranı görülen ince tafta kumaşta kalıp tekrar yenilenmiştir. Ayrıca üst beden drapelerin de vücuda daha net oturması için kalıp 45 derece açıyla yerleştirilmiştir.

Tablo 7: Flok Baskılı Tül Kumaş ve Örmeye Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 7					
	Astar Türü: Örmeye Astar %100 Polyamid90g En 150 cm Boy 2 m					
	Kumaş Türü: Flok Baskılı Tül %100 Pes 70g En 145 cm Boy 7.80 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Numara %100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	1 cm'lik Yakada Silikon Lastik		
	KALIP YERLEŞİM AÇISI					
	PARÇA ADI	KALIP DERECE	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
	Ön Beden Bel Tül	90°	10 cm de 1 cm	36 cm	32,4 cm	%10.00
	Ön Beden Bel Astar	90°	10 cm de 1,5 cm	36 cm	30,6 cm	%15.00
	Ön Beden İç Tül	90°	10 cm de 1,5 cm	36 cm	30,6 cm	%15.00
Arka Beden Bel Tül	90°	10 cm de 1 cm	34 cm	30,6 cm	%10.00	
Arka Beden Bel Astar	90°	10 cm de 1,5 cm	34 cm	28,9 cm	%15.00	
Arka Beden İç Tül	90°	10 cm de 1,5 cm	34 cm	30,6 cm	%15.00	

Model 7 de ürün kumaşı flok baskı, astar olarak da tül ile multi şifon kullanılmış ancak şifon kumaş, tül ve ana kumaşın uyumsuzluğu beden ölçülerinde farklılık yaratarak bedende toplanmalara neden olmuştur. Bu sonuca istinaden astar çeşidi değiştirilerek %100 Polyamid örmeye astar kullanılmıştır.

Ön ve arka beden bel tülünde 1 cm, ön ve arka beden iç tülde 1,5 cm esneme oranı belirlenmiştir. Tüldeki esneme oranlarına göre kalıp ölçüsü yenilenerek, ön ve arka beden bel tülünde %10 ön ve arka beden iç tülde ise %15 fark elde edilmiştir. Ön beden ve arka beden bel astarlarında 1,5 cm esneme oranı belirlenmiştir. Ön beden ve arka beden bel astarlarında belirlenen esneme oranı sonucu kalıp tekrar revize edilmiştir.

Kalıbın kumaşa yerleşimi sırasında tül kumaşta kırışıklıkların olduğu fark edilmiş ve bunun kalıp ölçülerinde sorun yaratabileceği düşünülmüştür. Tülde oluşan kırışıklıkların far edilmesi sonucu tül kumaş buhar ile ütülenerken bekletilmiş ve daha sonra kalıplar yerleştirilerek kesim yapılmıştır.

Tablo 8: Saten-İpek Karışımı Kumaş ve Saten-İpek Karışımı Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 8					
	Astar Türü Saten %97 Pes %0,3 İpek 82g En 145 cm Boy 2,5 m					
	Kumaş Türü Saten 97% Pes %0,3 İpek 82g En 145 cm Boy 3,5 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar			
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECEŚİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Etek Orta	90°	0	120 cm	120 cm	%0,00	
Etek Yan	40°	10 cm de 1,2 cm	120 cm	105 cm	%12,50	
Cep Torba Cep Ağızı	90°	0	16 cm	16 cm	%0,00	
Etek Cep Ağızı	40°	10 cm de 1,2 cm	16 cm	14,2 cm	%11,25	

Model 8 incelendiğinde etek orta ve yan dikişinde oluşan ölçü farkı sonucu, etek kalıbı orta ve yanda 120 cm çalışılmıştır. Böylece 90 derece çalışılan etek orta parçasında sarkma oranı sıfıra düşmüştür. Yine etek yan parçasında oluşan farkı yok edebilmek amacıyla kalıp 40 derece açıyla çalışılarak fark sıfıra düşürülmüştür. Kumaşın yan dikişte 15 cm sarkması sonucunda da vereve gelen yan kalıplar 15 cm daha kısa çalışılmıştır.

Cep torba kalıbı ve cep ağızı 90 derece düz boy ipliği yönüne göre yerleştirilen kalıplarda çıt mesafesi esneme oranına göre tekrar yenilenecek cep ağızındaki çıt mesafesi 16 cm ye düşürülmüştür.

Son olarak yan dikişin farklı açıda çalışılması cep ağızında ve etekte torbalanmaya neden olmuş çözüm olarak da etek kalıbında çıt mesafesi 14 cm ye düşürülmüştür.

Tablo 9: Tül Üzeri Boncuk İşleme Kumaş ve Multi Şifon Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 9					
	Astar Türü Multi Şifon %100 Pes 80g En 145cm Boy 1,32 m					
	Kumaş Türü Tül Üzeri İşleme 1,200g Boncuk Dahil					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	Agraf		
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECEŚİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Kumaş Bel	90°	10 cm de 1 cm	35 cm	32 cm	%8,5	
Şifon	45°		35 cm	35 cm		

Bedenin multi şifon ile astarlanması sonucu işlemenin bedenden sarktığı ve astarın yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Multi şifon astar, beden kalıbının ölçülerine göre bir beden büyük çalışılmış ancak

yine de bedende işlemenin sarkmasından astar yetersiz kalmıştır. Bu sorunu çözebilmek için astar kalıbı 45 derece verev yerleştirilmiş ve üst bedene uyum sağlanmıştır.

Ürüne ait üst kumaşın tül üzerine boncuk işleme olması ara ve son ütü sırasında boncukların matlaşmasına sebep olmuştur. Üst kumaşın boncuklu işleme olması ara ve son ütüde sadece ütü buharının kullanılmasıyla çözümlenmiş ve ürüne uzaktan buhar verilmiştir.

Astar kumaşın şifon olması ara ve son ütüde sorun yaratmıştır. Multi şifon astar kumaşın ara ütüsü kuru ütü, az buhar ve vakumla tamamlanmıştır.

Ürünün etek yan dikişlerinde uzama görülmüştür. %100 şifon kumaştan oluşan ve 45 derece açıyla yerleştirilen kalıp etek yan dikişlerinde 10 cm de 1,2 cm uzamaya sebep olmuştur. Sorunu çözümlenebilmek amacıyla 120 cm olan kalıp 108 cm çalışılmış ve kumaşa esneme olsa da ölçü sorunu ortadan kaldırılmıştır.

Ayrıca üründe kullanılan ince krep astar kumaşa ve şifonda ütü ve vakum izleri gözlenmiştir. %95 Pes %5 Elastan ve 96g lık ince krep kumaşa vakum ve ütü buharı birlikte kullanıldığı için kumaşa belirli ütü izleri oluşmuştur. Bu sorunu çözebilmek amacıyla önce vakum uygulanmış, sonra buhar-ütü ve tekrar vakumla işlem yapılarak kumaşın üzerindeki izlerin oluşması engellenmiştir. Ayrıca şifon kumaşa da son ütü mesafeli buharla yapılmıştır.

Tablo 10: İpek Saten Kumaş ve İpek Saten Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 10					
	Astar Türü: İpek Saten %100					
	Kumaş Türü: İpek Saten %100 İpek 93g En 138 cm Boy 6.5 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar		2 Adet Çıtçı	
	KALIP YERLEŞİM AÇISI					
	PARÇA ADI	KALIP DERECESESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
	Kesim	Pastal 1	Pastal 2			
	Pastallar	3,5	3			

Modelin %100 İpek Satenden oluşması kesim sırasında düz boy ipliğinin kaymasına sebep olmuştur. İpek kumaşa kesim öncesi bazı önlemler alınmalıdır. İpekli kumaşa oluşan düz boy ipliği kaymasını önlemek için pastal 1 de pastal boyu 3,5 metre iken, pastal 2 de pastal boyu 3 metreye düşürülmüştür. Ayrıca pastal kâğıdı kumaşın üzerine yapıştırılmış ve vakumlu masada kesim yapılmıştır.

İpek kumaşta ütü ısı ve buhar ayarları önceden belirlenmelidir. İpekli kumaşlarda dikiş olan yerlerde ütü ile buhar beraber kullanılırken, modelin son ütüsünde sadece buhar kullanılmıştır.

Tablo 11: Tafta Kumaş ve Saten Karışımı Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 11					
	Astar Türü: Saten %97 Pes %3 Elastan 95g En 145 cm Boy 5,24 m					
	Kumaş Türü: Tafta %100 Pes 150g En 148 cm Boy 5 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nm%100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	52g Tela	Silikon Lastik	Balen	
1 cm'lik Şerit Tela		Belde 1 cm'lik Ekstrafor				
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECE	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Kuyruk Yan	40°	10 cm de 0,5 cm	130 cm	130 cm		
Kuyruk Yan Astar	40 °	10 cm de 1 cm	130 cm	123,5 cm	%0,005	
Ön Üst Drape	90 °	0	45 cm	45 cm		
Ön Üst Drape	45 °	0	45 cm	45 cm		

Model 11 de görülen ön üst drape 90 derece düz ipte kesilmiş ancak drape formu şekillendirilememiştir. Bu duruma istinaden üst drape 45 dereceye çevrilmiş ve içinde komple tül ile desteklenerek form verilmiştir.

Ayrıca üründe etek kuyruğunun yan kısmı vereve geldiği için astarda daha fazla sarkma olmuştur. %100 Pes 150g Tafta kumaştan oluşan ürünün etek kuyruğu 40 derece açıyla çalışılmış ve 10 cm de 0,5 cm esneme görülmüştür. 130 cm olan kuyrukta revize işlemi yapılmamıştır. Ancak %97 Pes %3 Elastan 95g saten den oluşan astar kuyruk parçası 10 cm de 1 cm esneme göstermiş ve kalıp yenilenerek 130 cm astar kuyruk parçası 123,5 cm olarak revize edilmiştir. Ayrıca üst beden korsede iç korse kısımlarına balen yerleştirilmiştir

Ürün kumaşının tafta olması ara ütü sonrasında parlamaya sebep olmuştur. Üründe ara ütüler yapılmalı ancak parlamaya da sebebiyet verilmemelidir. Ara ütü yapılırken verilen buharın ardından parça vakum ile kurutulmalıdır. Yani ütü işlemi önce buhar, kuru ütü, en son vakumla soğutma yapılırsa üründe kumaş ve form bozukluğu olmamaktadır. En son finish de sadece buhar verilerek ütü yapılmalıdır.

Tablo 12: Baskılı Polyester Kumaş ve Likralı Saten Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 12					
	Astar Türü: Likralı Saten %97 Pes %3 Elastan 110g En 145 cm Boy 22 cm					
	Kumaş Türü: Baskılı Pes Kumaş 120g En 145 cm Boy 4,8 cm					
	Tela: %100 Pes En 150 cm Boy 0,91 cm					
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER						
150 Nm %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	52g Pes Tela	Ekstrafor	Metal Agraf	Şerit Tela	
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	TELA	PRES AYARLARI	PRES SONRASI			
Üst Beden Astar+Tela	52g %100 Pes	Süre 12	Pres Sonrası ölçüler uygundur			
		Isı 125°				
		Basınç 1				

Üst yakaya ait vev drapelerde esneme görülmüştür. 120g lık baskılı Pes kumaştan oluşan ürüne ait üst yakada esneme görülmüştür. Esnemeyi önleyebilmek amacıyla 52g lık %100 Pes tela ile kalıbın tekrar yenilenmesiyle ürün yakası toparlanabilmiştir. Kol omuz parçası 30 derece açı ile çalışılmış ve çima dikişinde esneme görülmüştür. Kalıp açısı 90 derece düzenlenerek çima dikişi sırasında oluşan esneme ortadan kaldırılmıştır. Etek yan boylarda ölçü hataları görülmüştür. Etek parçasının vev olması yan boylarda ölçü hatalarına ve esnemeye sebep olmuştur. Kumaş esneme oranına göre tekrar revize edilmiştir.

Tablo 13: Kadife Örm-İnce Tafta Kumaş ve Saten Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 13					
	Astar Türü Saten %97 Elastan %3 95g En 145 Boy 3,9 m					
	Kumaş Türü İnce Tafta %100 Pes 100g En 150 m Boy 4,5 m					
	Üst Korse: Kadife Örm %97 Pes %3 Elastan 237g En 148 m Boy 50 cm					
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER						
150 Nm %100 Polyester İp		Tip 2 Fermuar	52 gr Tela	Agraf	Belde 1 cm'lik Ekstrafor	
			1 cm'lik Şerit Tela	Balen		
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Korse Üst	90°	O	45 cm			
Bel	90°	O	35 cm			
Kadife	90°	10 cm de 1 cm	45 cm	40,5 cm	%0,001	
Kadife-Bel	90°	10 cm de 1 cm	35 cm	31,5 cm	%0,001	
Vevv Kumas	45°	10 cm de 0,5 cm	150 cm	150 cm		
Vevv Etek Astar	45°	10 cm de 1 cm	150 cm	142,5 cm	%0,50	

Üst korse parçası kadife örm kumaş, alt parçası ince tafta kumaştan oluşan model 13 de bedene takılan üst korse %97 Pes-%3 Elastan karışımı kadife ile kaplanmış ancak örm kadifenin kalıbı ile

korse parçasının kalıp değerlerinin aynı olmasından dolayı kadifede bolluk ve sarkmalar oluşmuştur. Oluşan bollukları yok edebilmek amacıyla kadife kumaşın 10 cm de 1 cm den oluşan esneme oranına göre kalıp tekrar revize edilmiştir. Üst korse parçasına kadife kaplanmadan önce ara ütüler yapılmalı ve kadifeye asla direk ütü uygulanmamalıdır.

Ayrıca inceleme sonucu ürünün etek kumaşı ile astar etek kumaşı arasında farklı sarkmalar oluşmuştur. İnce taftadan oluşan beden kumaşının sarkma oranı astar sarkma oranından daha azdır. Verev tafta kumaşı 45 derece yerleşimle 10 cm de 0,5 cm esneme oranına sahipken, saten den oluşan verev etek astarı 45 derece yerleşimle 10 cm de 1 cm esneme oranı gözlenmiştir. Etek ve astar parçasında görülen farklı esneme oranlarını ortadan kaldırmak amacıyla 150 cm olan kalıp değeri 142,5 cm olarak yenilenmiş ve %0,5 lik fark gözlenmiştir.

Tablo 14: Multi Şifon ve Krep Kumaş Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 14					
	Astar Türü Krep Kumaş %95 Pes %5 Elastan Kumaş 97g Eni 147 cm Boy 1,20 m					
	Kumaş Türü Multi Şifon %100 Pes 70g Eni 145 cm Boyu 4,91 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm %100 Pes Ip	Tip 2 Fermuar	Yakada 1 cm Silikon Lastik		1 cm Şerit Tela	Agraf
	KALIP YERLEŞİM AÇISI					
	PARÇA ADI	KALIP DEREJESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
	Ön Yaka	45°	52 cm	48 cm		%0,0092
	Plise İşlemi	İstı	Dakika			
		200°	20 Dakika			

Model 14 ün incelenmesi sonucu ilk kullanılan kumaş türünün polyester oranı az olduğundan piliselerin sabitlenemediği gözlenmiştir. Piliseli modellerde kumaşın en az %30 unun Polyester olması gerekmektedir. Polyester karışımı olmayan kumaşlarda pilisi bir süre sonra bozulmaktadır. Ancak numune dikiminde kumaş denemeleri sonucu %100 Pes Multi Şifondan kaliteli bir sonuç alınmıştır. Ürünün etek ucundaki dikiş işlemlerin piliseden önce yapılmamasına karar verilmiştir. Çünkü piliseden sonra yapılan dikişler piliselerin açılmasına neden olmaktadır. Ayrıca şifon kumaşta ara ütü ve son ütülerin kuru ütü ile yapılması gerektiği, çok detaylı bölgelerde az miktarda buhar kullanılmasına karar verilmiştir. Aksi takdirde şifon kumaşta şişme oluşmakta ve kalıp ölçülerinde hata oranları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 15: Payet Tül Kumaş ve Sendy Likralı Kumaş Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 15					
	Astar Türü Sendy Likralı Kumaş%100 Pes 102g En 150 cm Boy 1,70 cm					
	Kumaş Türü: Payet Tül %100 Pes 360g Kumaş Eni 130cm Boy 2.35 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nm %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	52g Pes Tela	1 cm'lik Ekstrafor	Metal Agraf	Yaka ve Kol Evinde Serit Tela	
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Kumaş Bel	90°	10 cm de 2 cm	35 cm	30 cm	%14,29	
Astar Bel	90°	10 cm de 1,5 cm	35 cm	32 cm	%8,57	
Üst Beden Yaka	45°	10 cm de 3 cm	47 cm	42 cm	%10,64	
Üst Beden Astar	45°	10 cm de 3 cm	47 cm	42 cm	%10,64	
Etek Kumaş	90°	10 cm de 1,5 cm	48 cm	42 cm	%12,50	
Astar	45°	10 cm de 1,5 cm	48 cm	42 cm	%12,50	

Likralı Payet Tül kumaştan oluşan ürünün 1 beden büyük çıktığı gözlenmiştir. Üründe 90 derece açı ile yerleştirilen bel ve etek kumaşı 10 cm de 2 cm ve 10 cm de 1,5 cm esnemiş, çözüm olarak da kalıp ölçüsü yenilenerek 5 cm eksik çalışılmıştır revize edilerek 5 cm eksik çalışılmıştır.

Modelin bel dikişinde esneme olduğu gözlenmiş ve kalıpta kullanılan bel ölçüsü %0.16 yenilenmiştir. Modelin üst beden yaka kalıbı 45 derece açı ile yerleştirilmiş ve 10 cm de 3 cm esneme görülmüştür. Yaka kalıbı tekrar yenilenerek 42 cm çalışılmış ayrıca yaka silikon lastik ile desteklenmiştir. Ürünün omuz ölçüsü 1 cm esnemiş ve sonrasında omuz ölçüsü esnemeyen bant ile desteklenmiştir. Son olarak model payet tül den oluştuğu için ara ütülerde ve son ütüde direk olarak ütülenmemiş, tek buhar ile ütülenmiştir.

Tablo 16: Likralı Kadife Kumaş ve Sendy Örme Kumaş Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 16					
	Astar Türü Sendy Örme Kumaş %100 Pes 102gr En 150 cm Boy 2 m					
	Kumaş Türü Likralı Kadife 100% Pes 236g En 145cm 3,4 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nu. %100 Pes. İp	Tip 2 Fermuar	Pes. Tela	Agraf	1 cm'lik Belde ve Omuzda Ekstrafor		
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Beden Bel Kadife	90 Derece	10 cm de 1,1 cm	36 cm	32,4 cm	%10,00	
Beden Bel Astar	90 Derece	10 cm de 1,1 cm	36 cm	32 cm	%11,11	

Ürün astarı %100 pes sendy örme kumaştan ve beden kumaşı %100 Pes likralı kadifeden üretilen modelde, üretim sırasında esnemeler gözlenmiştir. Beden kumaşının likralı kadifeden oluşması ve

hav yönünün olması kalıp ve kesim sırasında önlem alınmasını gerektirmektedir. Hav yönünün ters olması renk kalıp parçaları arasında renk farkına sebep olmaktadır. Hav yönüne göre kesilen beden bel kısmında dikim sonucu esnemeler görülmüş ve önlem alabilmek amacıyla hem kalıp yenilenmiş hem de bel esnemeyen şerit ile desteklenmiştir. Kadife kumaşın yüzünde veya tersinde direk ütü yapılmamalıdır. Çünkü direk ütü kadife parlamaya sebep olmaktadır. Bunu önleyebilmek içinse ütü mutlaka kadife kumaşla kaplanmalıdır.

Tablo 17: Krep Kumaş ve Saten Astar ile Hazırlanan Model

MODEL KODU 17						
Astar Türü: Saten %100 Pes 90g Kumaş En 145cm Boy 1.80 m						
Kumaş Türü: Krep %100 Pes 223gr Kumaş En 145 Boy 2,15 m						
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER						
150 Nm. %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	52g Pes Tela	1 cm'lik Ekstrafor	Yaka ve Mostra da Şerit Tela	Kaplama Dügme	
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERECESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Ön Beden	52g	Süre15		Pres Sonrası		
	%100 PES	Isı135		OK		
Mostra	30g	Basınç1				
		Süre12		Ok		
		Isı 125				
		Basınç1				

Ön bedende sarkmanın yaşanmaması için beden tela ile desteklenmelidir. Ürünün tüm bedeni 52g lık %100 Pes tela ile kaplanmıştır. Tela verilerine göre pres ayarları yapılmış beden telasında 135 derece, 15 saniye ve 1 basınç değeri belirlenmiştir. Pres sonrasında sonuç olumlu çıkmıştır. Dikkat edilmesi gereken bir konu beden telası ile mostra telasının gramajlarının farklı olmasıdır. Beden telası 52g iken mostra telası 30g dır. Telanın gramajına göre süre 12 saniye, ısı 125 derece ve 1 basınç değeri ayarlanmıştır. Ön beden, mostra, yaka, cep kapaklarında esnemenin görülmemesi için şerit tela desteklenmelidir. Şerit tela kalıbın ölçüsüne göre çalışmalıdır.

Tablo 18: Polyester Şifon Kumaş ve Saten Astar ile Hazırlanan Model

MODEL KODU 18						
Astar Türü: Saten %97 Pes %3 Lıkra 90g Kumaş Eni 145 cm Boy 2,40 m						
Kumaş Türü: Şifon %100 Pes 80g Kumaş Eni 145 cm Boy 11,6 m						
KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER						
150 Nm %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	52g Pes Tela	Agraf	Üst Beden Korsede Şerit Tela		
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	TELA	PRES AYARLARI	PRES SONRASI	PRES SONRASI		
35 cm x 35cm Parça	52 gr	Süre 15	En 34 cm	Pres Sonrası		
	%100 Pes	Isı 135	Boy 35 cm	Telanın Sekeri		
35 cm x 35cm Parça	52g	Basınç 1		Çıktı		
		Süre 12		En 34 cm		
		100 pes		Boy 35 cm		
		Isı 115				
PARÇA ADI	KALIP AÇISI	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
ETEK YAN DİKİŞİ	45°	10 cm de 1.2 cm	120	108	%10.00	

%100 pes şifon kumaştan tasarlanan modelde ürünün etek kalıbı 45 derece vereve geldiği için esneme oluşmuştur. Etek yan dikişi 10 cm de 1,2 cm esnediği için kalıp ölçüsü yenilenerek 10 cm lik etek boyu 108 cm olarak düzeltilmiştir. Modelin üretimi sırasında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Drape formlarında bozukluk oluşmaması için drapeler korse üzerine çalışılmıştır. Korse için kullanılan kumaş 100g lık krep kumaştır. Telalama işlemi öncesi 35x35 e hazırlanan deneme parçasında ende %3 çekme görülmüş ancak kalıplar prestren sonra kesildiği için kalıplara çekme payı verilmemiştir. Korse parçasında ütü izinin oluşmaması için önce buhar sonra kuru ütü ve son olarak da vakum ve soğutma işlemi yapılmalıdır.

Tablo 19: Baskılı Şifon Kumaş ve Krep Karışımı Kumaş Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 19					
	Astar Türü Krep %95 Pes %5 Elastan 97g Kumaş Eni 147 cm Boy 1,20 m					
	Kumaş Türü Baskılı Şifon 100% Pes 70g Kumaş Eni 145 Boy 4,91 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
150 Nm %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	1 cm'lik Şerit Tela	1 cm'lik Silikon Lastik			
KALIP YERLEŞİM AÇISI						
PARÇA ADI	KALIP DERESESİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %	
Etek Volan	90°	10 cm de 0,4 cm	65 cm	65 cm		
Etek Volan	45°	10 cm de 0,4 cm	65 cm	62 cm	%4,62	

Baskılı şifon kumaştan tasarlanan modelin etek formunda bulunan volan parçası ilk olarak 60 derece açı ile yerleştirilmiş ancak etek volan parçasında dikim sonrası sarkma oluşmuştur. Sarkmadan kaynaklanan ölçü hatasını düzeltebilmek amacıyla kalıp boyu 65 cm'den 62 cm olarak yenilenmiş ayrıca etek volan parçası 45 derece açı ile yerleştirilmiştir. %4,62 çıkan fark değeri dikim işleminden sonra istenilen sonuca ulaşmıştır. Etek ucunu temizlemek amacıyla kullanılan şerit tela baskılı şifon kumaşta iz yaparak kalite hatasına sebep olmuştur. Bu hatayı yok edebilmek amacıyla ütü işleminde ilk olarak kuru ütü ardından buhar ve vakumlama işlemi yapılmıştır. Böylece volanlı etek ucu ölçüsü sabit kalmış ve şerit telanın iz bırakması önlenmiştir.

Tablo 20: Polyester Payet Kumaş ve Lenty Astar ile Hazırlanan Model

	MODEL KODU 20					
	Astar Türü Lenty %100 Pes 220 gr Kumaş Eni 147 Boy 1,8 m					
	Kumaş Türü Payet %100 Pes 362 gr Kumaş Eni 145 Boy 0,70 m					
	KULLANILAN YARDIMCI MALZEMELER					
	150 Nm %100 Pes İp	Tip 2 Fermuar	Metal Agraf	1 cm'lik Silikon Lastik	1 cm'lik Belde ktsrafor	
	KALIP YERLEŞİM AÇISI					
	PARÇA ADI	KALIP DERECEŚİ	KUMAŞ ESNEME ORANI	KALIP ÖLÇÜSÜ	KALIP REVİZE ÖLÇÜSÜ	FARK %
	Payet Bel	90°	10 cm de 1,5 cm	35 Cm	30 Cm	%14,29
	Etek Bel En	90°	10 cm de 0,4 Cm	35 Cm	35 Cm	%0,00

%100 pes payet kumaştan hazırlanan modele ait üst beden kalıp parçaları 90 derece açı ile yerleştirilmiş ve payet kumaşta 10 cm de 1,5 cm esneme oranı ile karşılaşılmıştır. Belde oluşan esneme oranını ortadan kaldırmak için kalıp tekrar yenilenmiş ve üstü tül altı astar etek kumaşı tela ile kaplanmıştır. Ürün payet tül den oluştuğu için ara ve son ütüde direk olarak ütülenmemiş sadece buhar verilerek ütülenmiştir.

Sonuç

VAKKO üretim merkezinde incelenen 20 farklı abiye türünde, çeşitli lif karışımlarından oluşan ve firma isimlerine göre de farklılık gösteren kumaşlar; Tafta (%100 Pes-255g), Likralı Kadife (%97-%3Elastan), Saten (%97 Pes- 0,3g), İpek Kumaş, Krinkıl Şifon (%100 Pes-90g), Saten (%100 Pes), Flok Baskılı Tül (%100 Pes -70g), Tül Üzeri İşleme, Tafta (%100 Pes -150 g), İnce Tafta (100%Pes 100g), İpek Saten (%100 İpek -93g), Multi Şifon (%100 Pes-70 g), Payet Tül (%100 Pes-360g), Payet (%100 Pes- 362g), Likralı Kadife (%100 Pes-236g), Krep (%100 Pes- 223 g), Şifon (%100 Pes- 8g) yine farklı lif karışımlardan oluşan firmalara göre farklı isimler gösteren astar kumaşlar; sendy likralı kumaş (%100 Pes-102 g), Likralı Saten (%97 Pes %3 Elastan110 g), Sendy Likralı Kumaş (100% Pes 82 g, Saten %97 Pes- % 0.3) İpek Kumaş (82 g, Multi Şifon- %100 Pes), Saten (%100 Pes-90 g), Örne astar (%100 Polyamid-90 g), Multi şifon (%100 Pes-80 g), Saten (%97 Pes -%3 Elastan-95 g), Saten (%97- %3 Elastan-95 g), İnce tafta (%100 Pes 100 g), İpek Saten (%100 İpek), Krep kumaş (%95 Pes- % Elastan), Lenty(%100 Pes-220 g), Sendy örme kumaş (%100 Pes- 102 g), Saten (%100 Pes 90 g), Saten (%97 Pes %3 Likra 90 g) kullanılmıştır.

Model özelliğine göre belirlenen ürünlere ait kumaş ve astar uyumunun çeşitli analizler sonucunda tespit edilmiş olmasına rağmen üretim sırasında malzeme kaynaklı, yöntem kaynaklı ve makine kaynaklı hatalar ile karşılaşmış ve net sonuçların alınabilmesi için tablolarda belirlenen yöntemler uygulanmıştır. Yine model, astar, kumaş uyumuna göre en çok tercih edilen ip çeşidinin 150 Numara %100 Polyester İp olduğu, fermuar çeşidinin ise tip 2 olduğu görülmüştür. Model, astar ve kumaş çeşidine göre ortaya çıkan kalite hatalarını önlemek ya da modelin görselliğini artırabilmek amacıyla 52 gr polyester tela, şerit tela, agraf, balen, silikon lastik, ekstrafor, çıt çıt, düğme gibi yardımcı malzemeler kullanılmıştır. Modellerin üretimi sırasında kalite hatalarına sebep olan en önemli yardımcı malzemenin tela olduğu, çözüm olarak da tela ve kumaş çeşidine göre telanın değiştirildiği ya da tela çeşidine göre ısı ayarının yapıldığı görülmüştür. Diğer yardımcı malzemelerin (şerit tela, agraf, balen, silikon lastik, ekstrafor, çıt çıt, düğme vb.) üretim sırasında oluşan hatalara önlemek amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Örneğin; ön beden, mostra, yaka, cep kapaklarında esnemenin görülmemesi için dikiş şerit tela ile desteklenmiştir. Üretim boyunca yöntem kaynaklı hataların en fazla kalıp yerleşim açısından kaynaklandığı ve çözüm olarak da kalıpların 90 derece, 40 derece, 45 derece açılarla yerleştirilerek en doğru sonucun alınması sağlanmıştır. Kalıpların hatalı açılarla çalışılması kalıpların tekrar, malzeme israfına ve süre kaybına neden olmaktadır. Son olarak da makine, sistem ve yöntem kaynaklı hataların ütülemeden kaynaklandığı, ütü sıcaklık derecesi, hatalı buhar, basınç veya vakumlama yöntemi, kadife kumaşlarda renklerin parlaması gibi sorunlarla karşılaşıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak VAKKO üretim merkezinde incelenen 20 modelin üretim kalitesini etkileyen hataların nedenleri incelendiğinde en fazla makine, malzeme, yöntem ve sistem kaynaklı hataların olduğu, iş gücü kaynaklı hataların olmadığı görülmüştür. Çalışma boyunca VAKKO numune üretim merkezinde incelenen 20 modelin kalite kontrol sonuçları rapor haline getirilerek sunulmuş ve bu duruma istinaden kaliteye bağlı performans-verimlilik değerleri artırılmıştır.

Kaynakça

- Ada, E., Erol, C., Baklacı, H. F., Kazançoğlu, Y., & Sağnak, M. (2013). Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Projesi Gelinlik-Abiye Sektörü Sektör Raporu. İzmir Ekonomi Üniversitesi.
- Akgül, M. (2006). *Klasik Erkek Gömleği Üretiminde Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi ve Kalite Talimatlarının*

- Hazırlanması*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, Ü. (2000). *Astarlık Kumaşın Mukavemetini Etkileyen Parametreler*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Başer, G. (1983). *Kumaş Tasarımı ve Analizi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bilen, U. (2013). *Hazır Giyimde Kullanılan Malzeme ve Aksesuarlar*. (Birinci Baskı). İzmir: Karadeniz Kitabevi.
- Çetin, N. (2008). *Kalite Kontrol Uygulamaları ve Örnek Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Endüstrisi, Ankara.
- Çitoğlu, F., Yükseloğlu, S. M., & Yeter, K. (2011). Polyester Astarlık Kumaşta Dikiş Parametrelerinin Dikiş Mukavemetine Etkilerinin İncelenmesi. *Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, 21, 82-86.
- Gürsoy, Tahir A. (2010). *Giyim Kültürü ve Moda Mesleki Bilgiler*. (Cilt 2). İstanbul: Türkiye Tekstil Sanayi İşletmeleri Sendikası.
- İTKİB, (2020, Kasım). Abiye ve Gelinlik Sektöründe Beklentiler de İşaretler de Negatif. *HEDEF Dergisi* (324), 70-73.
- Kaya, S. (2000). *Konfeksiyonda Kalite Kontrol Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, S., & Erdoğan, M. (2007). Konfeksiyon İşletmelerinde Operatör Özelliklerinin Dikim Bölümündeki Kalite Hatalarına Etkisi. *Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, 3, 207-214.
- Koca, E., & Koç, F. (2006). *Temel Dikiş Teknikleri-Etek Pantolon*. (Birinci Baskı) (Cilt 1). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kuyucu, Y. A. (2009). *Astarlık Kumaşlarda Dikiş Parametrelerinin Dikiş Mukavemetine Etkilerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lord, P. R., & Mohamed, M. H. (1973). *Weaving: Conversion of Yarn to Fabric*. (Second Adition). England: Merrow Publishing Co.Ltd.
- Mayer, C. W. (1998). *Shade Variations in The Dyeing of Linings*. Mellian English.
- Özpinar, B. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemden Cumhuriyetin İlk Dönemine Kadar Olan Zaman Diliminde Gelinlikler ve Abiye Kıyafetler*. (Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer, H., Bilgin, F., & Kayaoğlu, A. (2006). *Hazır Giyim Üretimi*. (Beşinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- T.K.A.M. (1995). *Tekstil Teknolojisi Elyaf'tan Kumaş'a*. (Cilt 6). İstanbul: Tekstil ve Konfeksiyon Araştırma Merkezi.
- Yakartepe, M., & Yakartepe, Z. (1998). *Konfeksiyon Teknolojisi*. İzmir: TKAM Yayınları.
- Yenginer, V. (1999). *Astarlık Kumaşların Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 425-444
ISSN: 1302-6879

II. Abdülhamid'in Ülke Yönetiminde Yeni Bakış Açısı: Avrathisari Kazası Örneğinde İhtiyaçlar ve Kaynakların Tespiti

Abdulhamid II's New Perspective in the State Administration: Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District

• İbrahim SERBESTOĞLU* Abidin TEMİZER**

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çarşamba İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun/Türkiye.
Assoc. Prof., Ondokuz Mayıs University Çarşamba Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Samsun /Turkey.
ibrahimserbest53@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-7431-1678

**Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Burdur/Türkiye.
Assoc. Prof., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Science and Letters, Department of History, Burdur /Turkey.
abitem@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5708-3132

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
05/01/2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
15/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Serbestoğlu, İ. & Temizer, A. (2021). II. Abdülhamid'in Ülke Yönetiminde Yeni Bakış Açısı: Avrathisari Kazası Örneğinde İhtiyaçlar ve Kaynakların Tespiti. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 425-444

Citation: Serbestoğlu, İ. & Temizer, A. (2021). Abdulhamid II's New Perspective in the State Administration: Determining Needs and Resources in the Example of Avrathisari District. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 425-444

Öz

Bu çalışmanın amacı Sultan II. Abdülhamid'in uyguladığı politikaların altyapısını, Avrathisari Kazası örneğinden tespit etmektir. Sultan Abdülhamid, amcası Abdülaziz ve ağabeyi Murad'ın tahtan indirilmelerinden kısa süre sonra padişah olmuştur. Saltanata giden süreçte kendisine bu yolu açanların şartlarına evet demesine rağmen, iktidara geldiğinde kendi politikalarını hayata geçirmeye çalışmıştır. Tanzimat reformlarının aksine Babıali'yi değil *Saray*'ı yönetim merkezine taşımıştır. Yönetim merkezinin Tanzimat öncesi gibi saraya kaydırılması ve kendi bürokratik kadrolarını oluşturması Sultan II. Abdülhamid'in *müstebit*, devrinin de *istibdat* dönemini olarak anılmasına yol açmıştır. Oysa Sultan'ın ilk talimatlarından birisi, Yıldız'dan idare edeceği ülkenin ihtiyaçlarını ve imkânlarını tespit etmektir. Taşradan gelen yazılarda vilayet, sancak ve kaza bazında ihtiyaçlar belirtildiği gibi, ihtiyaçları finanse edecek veya Sultan'ın eli kolu olabilecek halkın ileri gelenleri de listelenmiştir. Yine bu minvalde Abdülhamid'in üzerinde önemle durduğu ülke nüfusu da Sultan'ın bilgi talep ettiği öncelikli alanlardan birisidir. Çalışmada, Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı vilayetlerinden talep ettiği ve yönetimi esnasında üreteceği politikaların altyapısını oluşturan envanterler, Osmanlı Arşiv belgelerine dayalı olarak tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Avrathisari, nüfus, Yıldız Sarayı.

Abstract

The aim of this study is to determine the spectrum of the policies implemented by Sultan Abdulhamid II from the example of the Avrathisarı (Kilkis) Kaza. Sultan Abulhamid II became a sultan in a short time after his uncle Abdulaziz and his brother Murad were dethroned. In the process leading to the sultanate, he approved the policies of his companions who supported his way to the throne. However, when he came to power, he tried to implement his own policies and, contrary to the reforms of the Tanzimat, he moved to the Yıldız Palace the center of administration, not the Porte. The fact that the administrative center was shifted to the palace as before the Tanzimat and formed its own bureaucratic staff caused Sultan Abdulhamid to be referred to as the tyrant and his era as the period of tyranny. From Yıldız Palace he managed the necessities and possibilities of the country. In the documents from the provinces are listed their needs, also sanjaks and accidents are stated. In these documents are listed the notables who can finance the needs or who can be the Sultan's companions. Abdulhamid II also insisted on census and made it a priority. In this paper we analyzed this information using the documents obtained from the Ottoman Archive.

Keywords: Abdulhamid II, Avrathisarı (Kilkis), population, Yıldız Palace.

Giriş

II. Abdülhamid, Türk tarihinde hakkında tartışma yapılan devlet büyüklerinden birisidir. İktidara gelişi, uyguladığı yönetim stratejisi, ideolojisi ve tahtan indirilişi şüphesiz daha çok çalışmaya konu olacak sorular ve sorunlar içermektedir. Kendi dünyasında bir şehzade iken, Sultan Abdülaziz'in katledilmesiyle başlayan ve V. Murad'ın kısa sürede tahtan indirilmesiyle sonuçlanan iktidar kavgalarının sonucunda II. Abdülhamid otuz dördüncü Osmanlı padişahı olmuştur (Küçük, 1998: 216-224). Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı Osmanlı'nın mali tükenmişliğinin yanında toprak bütünlüğünün de yok olmaya başladığı bir dönemde gerçekleşmişti. Dış düşmanlar kadar dikkat edeceği bir şeyin de içteki iktidar ortağı/muhalefet olduğunun farkındaydı. XIX. yüzyıl küreselleşmeyle birlikte dünyayı hızla değiştiriyordu. Değişimin hızı farklı olsa da Osmanlı coğrafyası bundan uzak değildi. İdarî alanda Tanzimat reformları (Akyıldız, 2018), bağımlılıkla birlikte büyümeyi gerçekleştirecek liberal ekonomik politikalar yaklaşık yarım asırdır Osmanlı Devleti'nin yeni yönünü belirliyordu (Pamuk, 2007: 3-28). Sultanların isimleri, politika üreten kurumların ve devlet adamlarının gölgesinde kalmıştı. Devlet, Osmanoğullarının değil; Osmanoğulları devletin bir parçası, en büyük memuru idi.

Sultan II. Abdülhamid, yönetim açısından klasik dönem Osmanlı padişahlarının anlayışına sahipti. Mutlak iktidarının devletin bekası için çare olacağını düşünüyordu. Devletin, kurumlara yerleşmiş ve devleti

yıkıma götüren Tanzimat zihniyetine sahip bürokratlardan kurtulması gerektiğini düşünüyordu (Hanioğlu, 2006: 3-7). Sarayın halk ile el ele vererek, köklerinden gelen şanlı tarihiyle yeni bir şahlanış yaşatacağına inanıyordu.¹ Üstelik iktidarının ilk yıllarında kendisini tahta çıkartan ekibin politikalarıyla yüzleşmiş ve bunlardan kurtulmanın gereğini de görmüştü. Nitekim Balkanlar'daki olaylar, 93 Harbi, kendisine karşı yapılan darbe girişimleri iktidarın ve alternatif bürokrasinin Yıldız'a taşınmasında önemli bir gerekçeydi (Georgeon, 2006: 69-143). Sultan, iktidarı Yıldız'a taşırken aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu durumun fotoğrafını da çekiyordu. Tahta çıktığı ilk yıllardaki nüfus artışı, kaza bazında ihtiyaçlar ile birlikte *servet*, *haysiyet* ve *emlak* sahiplerinin tespitini yaptıran Sultan II. Abdülhamid, iktidarında izleyeceği politikaların altyapısını ve gerekçesini somutlaştırmıştır.

1. Yıldız İktidarına Hazırlık: Envanter Çalışması

Tanzimat'ın ilanından itibaren gerek İstanbul gerekse taşrada hummalı bir çalışma başlatılmıştı. Şehirlerin tepeden tırnağa modernizasyonuna girilmişti. Karayollarındaki çalışmaları demiryolu çalışmaları, limanların inşası izliyordu. Devlet hükümet konaklarıyla taşrada varlığını somutlaştırırken, parklarla halka yeni buluşma ve dinlenme tesisleri sunuyordu. Maliyeden hukuka, bayındırlıktan çevreye, tarımdan eğitime kadar önemli düzenlemeler ve yatırımlar yapıyordu (Tekeli ve İlkin, 2010: 1-14; Özcan, 2006: 149-180; Barlak, 2019: 333-345; Duymaz, 2017: 44). Uygulamaları denetlemek için taşraya müfettişler gönderiliyor; bununla da yetinilmeyerek taşranın temsilcileri merkezde ağırlanıyordu (Serbestoğlu, 2018: 763-778). Ancak reformların hayata geçirilmesinde hızla değişen dünyada zamanın darlığı, finansmanın yetersizliği ve kalifiye insan eksikliği önemli engeller olarak ortaya çıkıyordu.

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında devlet iflas noktasına gelmişti. Üstelik Balkanlar'daki sorunlar dolayısıyla yapılan uluslararası görüşmelerden sonuç alınamamış ve 93 Harbi patlak vermişti. Süreç ülkenin daha da büyük sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştı. Berlin Antlaşması acı sonuçlar verse de Sultana düşünme imkânı sağlıyordu. Sultan bir taraftan içteki Saltanata paralel yapıları ortadan kaldırıyor diğer taraftan da ülkeyi abat etmenin planlarını yapıyordu. Bunun için vilayetlere gönderilen bir talimat ile ihtiyaçların bildirilmesi istenmişti. Talimatın önemli bir diğer maddesi yerel ölçekte halkın ileri gelenlerini, servet, emlak ve haysiyet ölçüğü

¹ Devletin halk ile kaynaşmasının en somut göstergelerinden birisi uygulanan sosyal politikaları. Sosyal politikalar sayesinde Sultan, halkın her ihtiyaçlarında yanında olduğunu gösteriyordu (Özbek, 2002).

ile tespit edilecekti. Ayrıca Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında doğum-ölüm istatistikleri ile suç cetvellerinin de merkeze bildirilmesi emrediliyordu.

1.1. Avrathisarı Kazası ve İhtiyaçları

Avrathisarı, Selanik Vilayetine bağlı bir kaza idi. Sultan I. Murad devrinde Osmanlı topraklarına katılmıştı. Buri ve İskeçe'yi eman ile elde eden Evrenos Bey idaresindeki Osmanlı kuvvetleri *Marulya*'yı muhasara ile aldı. Osmanlı muhasarası esnasında yöneticisi bir prenses olmasından dolayı Osmanlılar buraya Avrathisarı ismini vermişlerdi (İnalçık, 2010: 93). *167 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûmili Defteri I'*de Avrathisarı, Gümülcine, Yenice-i Karasu, Drama, Zihne, Nevrekop, Timurhisarı, Siroz, Sidrekapsi gibi kazalarla birlikte Paşa Sancağının sol kolunu oluşturuyordu. Avrathisarı, 1519'da Evrenos Bey vakfına ait sekiz İslam karyesinden oluşuyordu (Çalı, 2011: 90-91). 1530 yılındaki kayıtlara göre Avrathisarı nahiyesinde Yörük ve Tatarlar iskân edilmiş ve topraklar zaimlerce idare ediliyordu (Osmanlı Yer Adları, 2013: 8-33). Avrathisarı bir tarım alanı (Küçükceran, 2012: 56-65) olmasının yanında Baruthane'nin güherçile ihtiyacını karşılayan bölgelerden birisiydi (Gölen, 2006).

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Avrathisarı'nı inşa ettirenin bir kadın olduğundan bu ismi aldığını söylemektedir. Geniş bir vadi içinde kiremit örtülü taş yapılardan oluşan bahçeli evler seyyahın dikkatini çekmiştir. *Âb-ı hayat sulu şehirciktir* ifadesiyle Avrathisarı'nın çok da büyük olmadığına vurgu yapıyor. Medrese, mektep, tekke, han ve hamamları kayda değerdir. Halkının çoğu tüccar ve sanatkârdır. Müslümanların haricinde Rum, Bulgar ve Sırlar ikamet etmektedir (Evliya Çelebi, 2003: 45).

Tanzimat'ın uygulanması sürecinde Avrathisarı'nda da meclisler teşkil edildi. Kazanın sorunları ve yapılacak işler kaza idare meclisinin önemli konuları arasında idi. 29 Ağustos 1840 tarihli toplantıda gündem kaza mahkemesinin onarımı ve 8 adet at alımıydı. Tespit edilen 8.819 kuruş bedelin 5.979 kuruşu halkın vergisine eklenerek kişi başı 59 kuruş toplanmıştı (Yalçınkaya, 1995: 365).

Mahkeme binasının onarımı Avrathisarı ahalisinin üzerine yüklenen tek ekstra vergi yükü değildi. 1845 yılının başlarında kaza merkezi olan Kalkış'ta kaza müdürü Ömer Ağa, masrafları yine ahalden karşılanmak üzere hükümet konağının tamirine girişmişti. 8.900 kuruş masraf yapılmıştı. 1848 yılına gelindiğinde masrafların ahalinin vergisine *bir defalık* eklenmesi tartışma yaratmıştı (BOA, MVL, 59/31). Ömer Ağa, tamirat için gerekli masrafların karşılanmasında Selanik Vilayet Meclisi'nden onay almadan

çalışmaları başlatmıştı. Oysa masrafları 2 bin kuruşu geçen kamu binalarının tamir masraflarının halktan tahsili için meclis izni gerekiyordu. Nitekim uzun tartışmalar sonrasında Meclis-i Vâlâ, Ömer Ağa'nın müdürlük konumu dolayısıyla prosedürü bilmesi gerektiğinden kendisinden tahsiline karar verildi (BOA, A. MKT.MVL, 9/28.).

Avrathisarı'nın bir başka gündeme gelen ihtiyacı Vardar Nehri üzerinde bulunan, bir tarafı yıkılmış ve diğer tarafı da yıkılmak üzere olan ahşap köprünün tamiri idi. Halka hizmet adına yapılacak inşaat ve tamiratlarda yine akla gelen ilk şey masrafların ahaliden tedarik edilmesiydi (BOA, İ. MVL, 136/3718.). Keşif sonucunda 61 bin kuruş bedel ile yapılacak olan köprünün ödeneğinin *Nafta hazinesinden karşılanması usul olsa da halkın talep ve hatırına binaen* kendilerinden tahsil edileceği ifade ediliyordu.²

Tanzimat döneminde Avrathisarı'nda devlet-millet iş birliği ile önemli yatırımlar ve hizmetler yapılmıştı. Reformların bir sonucu olsa gerek Avrathisarı, Tanzimat döneminde gelişme gösterdi. Gevgili ve Doyran'ın köyleri Avrathisarı'na bağlandı ve zamanla bu yerler de Avrathisarı bünyesinde nahiyeye dönüştü (Yalçınkaya, 1995: 365-368). Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Doyran ayrı bir kaza olarak karşımıza çıkarken Avrathisarı 141 köyden müteşekkildi (Ali Cevad, 1314: 557).

Sultan II. Abdülhamid'in iktidarına gelindiğinde talep edilen ihtiyaç listesine bakıldığında aslında oldukça mütevazı talepler gönderildiği söylenebilir. Bu taleplere baktığımızda ilki eğitime dairdi. Avrathisarı Kazası'nın merkezi Kalkış kasabasında bulunan 80 hane Müslüman ailenin çocuklarına mahsus mektebe 100 kuruş maaş ile muallim bulunamıyordu. Önceki muallim görevine devam etmediğinden okul kapatılmıştı. Çocukların cahil kalması *maarif çağında* kabul edilebilir bir durum olarak görülüyordu. Kalkış'taki sorunun Maarif Nezaretinin bir muallim görevlendirmesi, bu mümkün değilse Hristiyanların da Türkçe okuyup yazma istekleri olduğundan devletçe 150 kuruş tahsisat ilave edilerek 250 kuruş maaş ile her iki görevi yerine getirecek yetkin bir muallimin bulunması planlanıyordu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36)

Avrathisarı'ndan gelen eğitime dair talep Osmanlı Müslüman toplumunun zihni değişiminin somut bir örneğidir. Sultan II. Abdülhamid, saltanatı boyunca yaptığı icraatlarla halkın eğitim

² Sultan II. Abdülhamid'e bildirilen ihtiyaç listesinde bir köprü ihtiyacı dile getiriliyordu. Anlaşılan o ki keşfi yapılan köprünün inşası gerçekleşmemişti (BOA, İ. MVL, 185/5605).

alanındaki bu taleplerine karşılık vermiştir denilebilir (Kodaman, 1991).

Avrathisarı Kazası'nın ihtiyaçlarından bir diğeri ise Osmanlı modernleşmesinin simgelerinden biri olan telgraf hattının döşenmesine dairdi (Kaçar, 1995: 15-120; Çakılcı, 2019). Ahalinin önemli bir kısmı ticaretle meşgul olduğundan daima çevre kazalarla haberleşmeleri gerekiyordu. Bu nedenle bir telgrafhaneye ihtiyaç duyuluyordu. Eğer telgraf hattı çekilir ve faaliyete geçerse bölgede ticaretin artacağı öngörülüyordu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

Üçüncü ihtiyaç listesinde hamam ve köprü vardı. Kaza merkezi Kılıkış kasabasında akarsu yoksa da aletle su çıkartmak mümkündü. Kazanın büyüklüğüne göre yapılacak hamamın masraflarından başta belediye için de önemli bir gelir sağlanacaktı. Vardar nehrinde de belediyenin kayıklarıyla ulaşım sağlanıyorsa da özellikle kış aylarında nehir taşıdığından kayıkları da alıp götürüyordu. Nehrin ötesinde kalan 40 kadar köyün ahali si zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum kalıyordu. Bu nedenle uygun bir mahalde taş köprüye ihtiyaç vardı (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

1.2. Avrathisarı'nın Emlak, Servet ve Haysiyet Sahipleri

Avrathisarı Kazası dağlık olmakla beraber verimli araziye sahipti. Buğday, yulaf, mısır (Selanik Vilayet Salnamesi, 1307: 48-49), afyon, anason, armut, arpa, ayva, badem, bakla, burçak, ceviz, çavdar, darı, dut, elma, erik, fındık, haşhaş, incir, kestane, kiraz, mercimek, pamuk, pirinç, susam, şeftali, üzüm, vişne, zerdali, (Selanik Vilayet Salnamesi, 1311: 266) gibi tarım ürünleri yetiştirilirdi. Özellikle ince kabuklu üzümü meşhur olup, ihraç edilirdi (Ali Cevad, 1314: 557). Halkı keçe, dokuma bezi, kilim, alaca, gömlek bezi, yelken bezi, havlu, çorap, şarap (Selanik Vilayet Salnamesi, 1311: 266-267) imalatıyla geçinirdi. İç sarfiyattan sonra yıllık 200 bin liralık ürün kaza haricine satılırdı (Ali Cevad, 1314: 557). Kazanın merkezi Kılıkış kasabasında marangoz, demirci, bakırcı, kunduracı, pabuççu, debbağ, sarrac, ekmekçi, şekerci, tüfenkçi, kantarcı, arabacı, hasırcı, semerci, nalbant, saatçi, kalaycı ve terzi gibi zanaat erbabı bulunmaktaydı (Selanik Vilayet Salnamesi, 1320: 496-497; Selanik Vilayet Salnamesi, 1325: 261).

1831 yılında Avrathisarı Kazası'nda vergi mükelleflerinin çoğunluğu gayrimüslimdi. 4.662 gayrimüslimin 55'i âlâ, 4.593'ü evsat ve 14 edna olarak gruplandırılmıştı (Karpat, 2010: 112). Takip eden yıllarda 379 Müslüman vergi mükellefine karşı 5.600 gayrimüslim vergi ödüyordu (Yalçınkaya, 1995: 373-374).

Kaza dahilinde XIX. yüzyılın ilk yarısında 72 köy ve 23 çiftlik bulunuyordu. Sersemli, Sarıgöl ve Aşıklı İslam köyleri idi. Bunların yanında 16 köyde de Müslüman ve gayrimüslimler karışık iskan edilmişlerdi. 23 çiftlik sahibi arasında Müslümanlar dikkat çekiyordu. Bunlar yerli varlıklı kişilerdi. Timur Ağa, Halil Ağa, Ömer Paşa Karasula kasabasında, Gevgili’de Mustafa Bey, Hacı Bayram Ağa Maçıkova, İbrahim ve Salih beyler Üstüban köyünde, Kalınova’da Mustafa Bey, Hırsova’da Ali Bey, Haydarlu’da Mustafa Ağa, Ahmed ve Mustafa ağalar Selamlı’da, Ömer Paşa ve Hasan Bey ise Alihocalar, Mehmed Ağa da Butraş’da ismi geçen varlıklı çiftlik sahipleriydi (Yalçınkaya, 1995: 375). Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ünlü Yahudi banker ailesi Modianoların, Gevgili’de Gorgob başta olmak üzere üç çiftliği vardı. Avrathisarı’ndaki Dragomir çiftliği de 5.620 dönüm büyüklüğünde olup yine bu aileye aitti (İpek, 2011: 204).

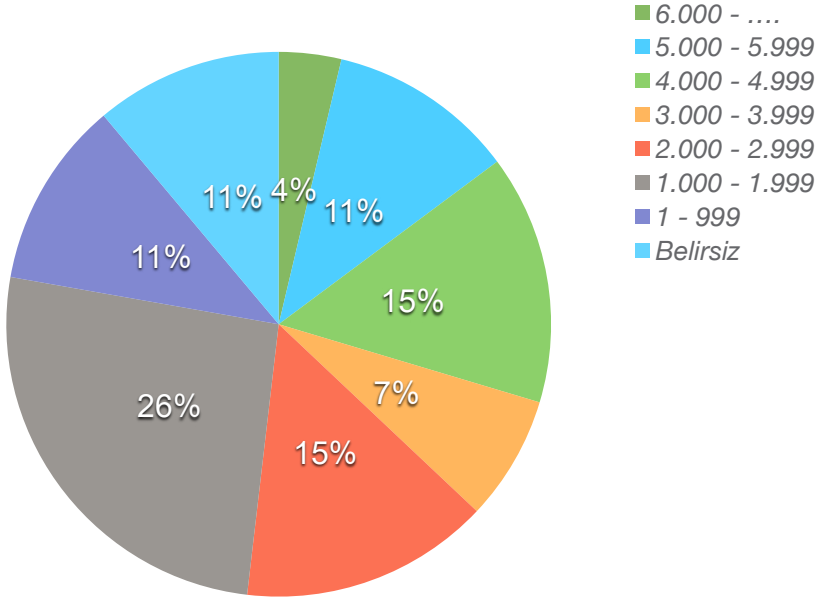
Görüldüğü üzere verimli arazilerde varlıklı aileler bulunuyordu. Sultan II. Abdülhamid, halkın içerisinde bulunan bu varlıklı kişilerin tespit edilmesi talimatı verdi. Neredeyse yüzyıl boyunca birçok yerel yatırımda ahalinin desteği vardı. Özellikle vakıfların klasik dönemde yerine getirdiği finansman işlevi artık devlet-millet iş birliği ile yapılıyordu. Sultan, devletin halk ile iletişimini güçlendirmek ve yapılacak yatırımlarda finansman imkânlarını görmek için bu envanteri çıkartmak istemiş olmalıdır.

Avrathisarı Kazası’nda hazırlanan istatistiğe göre Gevgili ve Karadağ nahiyeleri de dâhil edilerek, *en kıdem ve haysiyetleriyle, servet ve emlakça mümtaz* 106 kişi tespit edilmişti. Bunların 78’i Müslüman olup 28’i gayrimüslimdi. Tespitler yapılırken kişiler haysiyet, servet ve emlak açısından sınıflandırılmamıştır. *Vücûh* olarak tanımlanarak isimler ve birçoğunun gelirleri yazılmıştır.³ Tasnif Avrathisarı’nın merkezi olan Kılıkış kasabası için Müslüman-gayrimüslim ayrımına tabi tutulmuş iken Aşağı nahiye, Gevgili ve Karadağ için ayırım yapılmaksızın vücûh ifadesi kullanılmıştır.

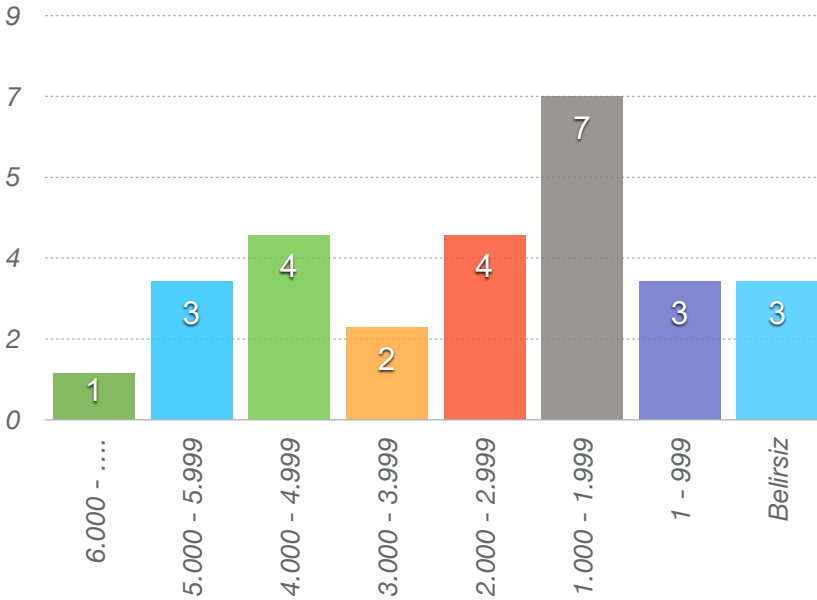
Avrathisarı Kazası’nda gelir seviyesi en yüksek olan kasaba Kılıkış idi. Müslüman ve gayrimüslimlerin ayrı ayrı kaydedildiği tabloda 10 Müslüman haysiyet, servet ve emlak sahibi olarak kaydedilmişti. Bu kişilerin ikisinin geliri belirtilmemiş olduğu halde ortalama gelirleri 2.535 kuruş civarındaydı. İçlerinden yüzbaşı unvanına sahip Ali Ağa’nın bulunması askeri sınıfın zamanla vücûh sınıfına dâhil olabilecek konuma geldiğini göstermektedir. Bununla

³ Trabzon vilayetinden gönderilen listede kişilerin isimlerinin yanında haysiyetçe birinci, servetçe ikinci veya haysiyetçe ikinci emlakça üçüncü derecededir gibi tasnife gidilmiştir. Bu derecelendirmenin neye istinaden yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır (Yüksel, 2004: 179-199).

birlikte geliri beyan edilmeyen Mustafa Ağazade Mehmed ile Hüseyin ağaların ikisinin de Meclis-i İdare azası olmaları ilginçtir.

Grafik 1. Kılıkış Kasabası Vücûhunun Gelir Dilimi

Grafik 2. Kılıkış Kasabası Vücûhunun Gelir Grafiği

Aşağı nahiyede 18 kişi vücûh olarak kaydedilmiştir. Bu kişilerden üçünün geliri kaydedilmemiştir. Bununla birlikte geliri belirtilen kişilerden Yağcılar karyesi vücûhundan Mahmud Ağa bin Abdi Ağa 59 kuruş ile en yüksek, Karapınar karyesi vücûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Hüseyin Ağa 3 kuruşla en düşük gelir sahibiydi. Ayrıca buradaki 18 kişinin Müslüman kesimden olması dikkat çekicidir (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

Gevgili nahiyesine bakıldığında 45 kişi vücûh olarak kayıtlara geçmiştir. Müslim ve gayrimüslim olan vühucun serveti Kılık nahiyesi ile kıyaslanamayacak derecede düşüktür. Burada da en yüksek gelir 454 kuruşla Gevgili karyesinden Hacı Mustafa Ağa'ya aitken, en düşük gelir ise 1 kuruş ile Ostuyak karyesi ileri gelenlerinden Yahi Bey'indi (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

16 kişinin vücûh olarak kaydedildiği Karadağ nahiyesinde ise gelir seviyesi yine düşüktü. 209 kuruş gelire sahip Lelova karyeli Mustafa Ağa haricindekilerin kazancı 100 kuruşun altında idi (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

1.3. Avrathisarı'nda Nüfus

Toplayıcılık ve avcılıktan üretici konuma geçen insanoğlu, ilkçağlardan itibaren nüfusa dair tartışmalar yapıyordu. Gıdanın nüfusa yeterliliği perspektifiyle bakıldığında yaşlı ve hastaların kaderine terk edilmesi bir tercih olurken, savaşların yol açtığı kayıplar çok çocuklu aileleri teşvik etmiştir. Aydınlanma dönemiyle birlikte nüfus eskisiyle kıyaslandığında bilime daha çok konu oluyordu. Nüfusa dair bilimsel teoriler ortaya konulmaya başlandı (Serbestoğlu, 2014: 256-258).

Osmanlı Devleti'ne bakıldığında Gazi bir imparatorlukta nüfus bir muharip güç olmakla beraber aynı zamanda şenlendirme vasıtasıydı. Fethedilen topraklar, nüfus aktarımı ile imar ediliyordu. XIX. yüzyıla gelindiğinde nüfusun fazlalığı gelişmişliğin göstergesi haline geldi. Tanzimat reformlarının taşrada hayata geçirilmesini denetleyen müfettişler aynı zamanda evlilikleri kolaylaştırarak nüfus artışında rol oynamakla görevliydi (Serbestoğlu, 2014: 258-273). Bununla birlikte dışarıdan gelen Müslüman veya gayrimüslim göçmenler kabul edilerek, iskânları gerçekleştirilmişti (İpek, 2013: 73-82).

Avrathisarı'nın nüfusu 1831 sayımına göre 3.176 Müslüman, 6.949 gayrimüslim, 332 Çingene olmak üzere 10.457 erkek, toplamda da 20.914 kişiden oluşuyordu. Çingenelerin 221'inin Hristiyan olduğu dikkate alındığından gayrimüslim nüfus 7.170'e ulaşıyordu. Bir diğer ifadeyle kazanın %70'i gayrimüslimdi (Karpaz, 2010: 227).

Sultan Abdülaziz döneminde salgın hastalıklar ve kıtlık nüfusu olumsuz etkileyen önemli unsurlardı. Savaşların da buna eklenmesiyle

genç nüfusta önemli kayıplar verildi. Gençlerin silahaltına alınması doğurganlığı etkiledi.

Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında İstanbul'a rapor edilen doğum-ölüm istatistiklerine bakıldığında 29.351 olan erkek nüfusunun 29.278 ile çok da değişmediği görülmektedir. Nüfustaki değişimin bu denli az olması ve bazı yıllarda doğum ve ölüme dair sayıların bulunmaması istatistikleri biraz şüpheli hale getirmektedir (BOA, Y.PRK.UM. 2/36). Bununla birlikte Sultan'ın doğum ve ölüme dair bilgileri istemesi nüfus politikası açısından önemlidir.

1881/82-1893 nüfus sayımında Avrathisarı'nda 11.427 kadın, 12.193 erkek olmak üzere 23.620 Müslüman yaşıyordu. Ayrıca 1.252'si kadın, 1.421'i erkek toplamda 2.673 Rum; 6.958'i kadın, 7.626'sı erkek toplamda 14.584 Bulgar ve 22 kadın ile 30 erkekten oluşan toplamda 52 nüfus Katolik bulunuyordu (Karpat, 2010: 284).⁴

Sultan II. Abdülhamid amcası Abdülaziz döneminde nüfusa dair yaşanan gelişmelerin etkisiyle ve nüfusun bir güç unsuru olduğuna dair düşüncesinden olsa gerek iktidarında nüfus artışını destekleyici politikalar izlemiştir. 17 yaşını bitirmiş genç kızların evlendirilmelerine engel olunmaması için yetkililer ailelere nasihatlerde bulundular. Bunda başarılı olunmadığından özellikle dul kadınların evlenmesinde kadı kararının yeterli olduğu kabul edildi. Geçimlerini temin edememe endişesi ile çocuk doğurmamanın Müslüman nüfusu azalttığına dikkat çekildi. Uzun yıllardır gündemi meşgul eden kürtaj yasağına vurgu yapılarak, kürtaj yapan sağlıkçıların cezalandırılacağı ilan edildi (İpek, 2014: 181-182).

⁴ 1311 Tarihli Selanik Vilayet Salnamesine göre Avrathisarı'nın Merkezi Kılıkış'ın nüfusu 6.892 hanede ikamet eden 31.390 kişiden ibarettir (*Selanik Vilayet Salnamesi*,1311: 268-275).

Table 1. Avrathısarı Nüfusu (BOA, Y.PRK.UM. 2/36).

93 Senesi				94 Senesi				95 Senesi				96 Senesi				Birim	
Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash	Mevcut	Doğum	Ölümler	Ash		
203	-	-	253	253	-	-	253	253	-	-	253	253	-	-	253	Kalkıs kasabası	
40	-	-	40	40	-	-	40	40	-	-	40	40	-	-	40	Müslüman	
2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	2.470	-	-	2.470	Müslüman Kibiti	
2.818	73	57	2.802	2.853	67	32	2.818	2.864	48	37	2.853	2.819	11	56	2.864	Avrathısarı kasabası	
2.871	74	87	2.884	2.871	-	-	2.871	2.861	7	17	2.871	2.855	19	25	2.862	Müslüman	
27	6	-	21	27	-	-	21	21	-	-	21	21	-	-	21	Hristiyan	
5.935	206	147	5.874	5.909	120	75	5.874	5.909	-	-	5.909	2.908	11	12	2.909	Kibiti	
2.585	94	62	2.553	2.585	42	42	2.585	2.585	-	-	2.585	2.585	-	-	2.585	Karadağ nahiyesi	
23	1	14	36	22	1	2	23	21	1	3	23	27	1	1	27	Müslüman	
5.911	-	-	5.911	1.911	3	3	5.911	5.791	131	251	5.911	5.787	8	12	5.791	Hristiyan	
6.507	-	-	6.507	6.507	-	-	6.507	6.507	-	-	6.507	6.513	13	7	6.507	Müslüman Kibiti	
29.540	454	367	29.351	29.448	233	154	29.377	29.322	307	308	29.443	29.278	69	113	29.329	Gevgili nahiyesi	
																İslam	
																Hristiyan	
																Toplam	

Mart 1877 ile Eylül 1880 tarihleri arasında meydana gelen ölüm, doğum sonucu 29.278 mevcut erkek olduğu tespit edilmişti.

Sonuç

Sultan Abdülhamid, ağabeyi Murad'ın veliahtlığında rahat bir şehzadelik geçirmişti. Ancak amcası Sultan Abdülaziz'in hal edilmesi ve ardından Murad'ın da sağlık sorunları gerekçe gösterilerek tahtan indirilmesiyle kendisini saltanat makamında bulmuştu. Onu iktidara getiren Mithat Paşa ve ekibine rağmen kendi politikalarını uygulamakta kararlıydı. Nitekim sultanın otoritesini paylaşımına açmak için tahta çıkmanın bir şartı olarak önüne sürülen Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyan Abdülhamid, Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesi olayında görüldüğü gibi anayasayı iktidarını güçlendirecek bir araç olarak kullanmıştır. Tanzimat reformlarıyla başlayan Babıali asrı, Abdülhamid ile Yıldız Devrine dönüşmüştür.

Sultan Abdülhamid, 1880'lerin başından itibaren devletin idaresini Yıldız'a taşımıştır. Yıldız'da alternatif bürokratik teşkilatlanma yaratarak merkez ve taşra idaresini bizzat kendisine bağlamıştır. Gerek açık gerekse de hafiye teşkilatı gibi gizli haber akışıyla ülkedeki gelişme ve değişimden haberdar olmuştur. İmar, eğitim, kültür, nüfus, askeri gibi pek çok alanda reformlar gerçekleştirmiştir. Tüm bu reformları hayata geçirirken fırsatları kullandığı, yerinde politik kararlar aldığı şüphesizdir. Ancak uyguladığı politikaların alt yapısını Yıldız iktidarının ilk yıllarında tespit ettiği açıktır. Vilayetlere gönderilen emirle kazaların ihtiyaçları tespit edilmiştir. Yol, köprü gibi bayındırlık alanında yapılması gerekenlerin yanında binasından muallimine kadar eğitime dair de göz ardı edilemeyecek talepler Sultan'a ulaştırılmıştır. Sultan bu taleplerle birlikte halkın haysiyet, servet ve emlakça ileri gelenlerinin de listesini hazırlatmıştır. Burada özellikle ayanlık döneminden itibaren taşrada yatırımların önemli oranda hanedanlar eliyle yapıldığı dikkate alındığında Abdülhamid, *vücûhu* taşrada yatırımları finanse edecek veya halk ile Yıldız arasında iletişimi sağlayacak kişiler olarak görmekteydi. Böylece devlet- halk birlikteliği ile kalkınmayı sağlayacak, dahası muhaliflere karşılık iktidarının halkla bağlantısını sağlamlaştıracaktı.

Sultan Abdülhamid'in Yıldız iktidarına başlarken talep ettiği önemli bir veri de nüfusa dairdi. Sultan 1877 yılı başından 1880 yılı eylülüne kadar nüfus verilerini istemiştir. Her ne kadar bazı yıllarda doğum ve ölüme dair sütunlar boş bırakılmış hatta dört yıl boyunca kaza nüfusunda herhangi bir değişim gözlemlenmemişse de burada önemli olan Sultan'ın nüfusu önemsemesidir. Böylece iktidarında nüfus artışına dair destekleyici politikalar üretecek olan Abdülhamid'in topladığı bu istatistikleri kullandığına şüphe yoktur. Nitekim Avrathısarı Kazası'nda gönderilen talepler içerisinde eğitimin ihtiyaç

olarak gösterilmesi Abdülhamid'in bu alanda yaptığı yatırımlar göz önüne alındığında anlamlıdır. Yine Avrathisarı Kazası örneğinde nüfus artış hızının adeta sıfırlandığı dikkate alındığında Sultan'ın nüfus artışını teşvik etmesinin altında somut verilerin olduğunu görürüz.

Kaynakça

I. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, MVL, 59/31.
BOA, A. MKT. MVL, 9/28.
BOA, İ. MVL, 136/3718.
BOA, Y.PRK. UM. 2/36.

II. Salnameler

- 1307 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Vilayet Matbaası, 1307.
1311 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Hamidiye Mektebi Sanayii Matbaası.
1320 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Selanik Hamidiye Matbaası.
1325 *Sene-i Hicriyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi*. Selanik Hamidiye Matbaası.

III. Kitap ve Makaleler

- Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
Ali Cevad (1314). *Memâlik-i Osmâniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lüğatı*. C.2. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.
Barlak, H. (2019). Improvements and Public Works in the Hijaz Province 'The Rule of Sultan Abdulhamid II'. *Journal of Ottoman Legacy Studies*, 6 (15). Erişim: <http://www.osmanlimirasi.net/dergi//improvements-and-public-works-in-the-hijaz-province-the-rule-of-sultan-abdulhamid-ii-pp-329-351201907564bdf5.pdf>
Çakılcı, D. (2019). *Rumeli Telgraf Hatları (154-1876)*. Ankara: TTK Yayınları.
Çalı, A. (2011). *Gazi Evrenos Bey*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Duymaz, A. Ş. (2017). Isparta İdadisi. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4 (9). Erişim: <http://www.osmanlimirasi.net/dergi//isparta-idadisi-ss-43-5620170718a64b7.pdf>

- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı-Robert Dankoff (Haz.) 8. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. Bertkay, A. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gölen, Z. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. Yüzyıl)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (2006). Turkism and the Young Turks, 1889-1908. Hans- Lukas Kieser (Ed.). *Turkey Beyond Nationalism Towards Post-Nationalist Identities* içinde (s. 3-19). London: I.B. Tauris.
- İnalçık, H. (2010). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İstanbul: İsam Yayınları.
- İpek, N. (2013). Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası. *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Tam Metni içinde (s.73-82).
- İpek, N. (2014). II. Abdülhamid Devri Nüfus Politikası (1876-1908). *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Selanik 20-21 Şubat 2014 Tam Metni* içinde (s. 171-182).
- İpek, N. (2011). *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kaçar, M. (1995). Osmanlı Telgraf İşletmesi. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.). *Çağını Yakalayan Osmanlı İçinde* (s. 45-120). İstanbul: IRCICA.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülhamid II. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 1, ss. 216-224). İstanbul.
- Küçükceran, Z. (2012), *Agrarian Economy and Primary Education in The Salonican Countryside in The Hamidian Period (1876-1908)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2018). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)* (2013). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özbek, N. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, K. (2006). Tanzimat'ın Kent Reformları: Türk İmar Sisteminin Kuruluş Sürecinde Erken Plânlama Deneyimleri (1839–1908). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7 (2), 149-180.

- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*. İstanbul: İşbankası Kültür Sanat Yayınları.
- Serbestoğlu, İ. (2014). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Algısının Değişimi ve Nüfusu Arttırma Çabasında Müfettişlerin Rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (31), 255-274.
- Serbestoğlu, İ. (2018). Tanzimat'ın Uygulanmasında Bir Yöntem Olarak Teftiş. *XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014) Tam Metni içinde* (s. 763-778).
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2010). Mustafa Celâleddin Bey'in Bir Eyaletin Islah ve İmarı Hakkında Mükâleme Adlı Risalesi ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İmar Kavramının Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken* içinde (s. 1-14). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalçınkaya, M. A. (1995). The Provincial Reforms of The Early Tanzimat Period as Implemented in The Kaza of Avrethisari. *OTAM*, (6), 343-385.
- Yüksel, A. (2004). Trabzon Valisi Sırrî Paşa'nın 1880 Tarihli Bir Raporuna Göre Doğu Karadeniz'in Önde Gelen Aileleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (16), 179-199.

Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Ek: Avrathisar Kazası'nın Haysiyet, Servet ve Emlak Sahipleri⁵

İsim	Servet
• Kılıkş kasabasında vücûh-i İslam	
Vücûhdan Molla Efendi	2.713
Vücûhdan Ömer Ağazade Ali Bey	1.473
İdare Meclis Azasından Mustafa Ağazade Mehmed Ağa	
Vücûhdan Hacı Osman Ağa	1.266
Vücûhdan Mutan Ağa	5.517
Vücûhdan Kadiri Efendi	5.427
Vücûhdan Mehmed Ali Ağazade Hasan Ağa	437
Vücûhdan Mahsud Ağa	4.233
Vücûhdan Yüzbaşı Ali Ağa	4.288
İdare Meclis Azasından Hüseyin Ağa	
• Kılıkş kasabasında vücûh-i Hristiyan	
Vücûhdan Yorgi Ezlatar Ağa	34
Vücûhdan Şirogancı Niko Stefan	1.951
Vücûhdan Sabuncu Petro Delu Ağa	3.152
Vücûhdan Yorgi Nikolca Ağa	2.156
İdare Azasından Tenco Papa Stefan Ağa	1.941
Vücûhdan Betros Gogo Ağa	606
Vücûhdan Köse Yorgi Ağa	2.412
Vücûhdan Sekometde Ağa	1.191
Vücûhdan Metroniseko Ağa	2.922
Vücûhdan Metrotanaş Ağa	3.611
Vücûhdan Metco Papa Kosta Ağa	4.766
Vücûhdan Tenco Yorgi Kosta Ağa	1.799
Vücûhdan Hacı Tino Ağa	6.339
Nikola Dobko Ağa	5.454
Vücûhdan Sarraf Gonca Ağa	
İdare Azasından Hristonis Ağa	4.642
Vücûhdan Metro Saykı Ağa	1.568
• Aşağı Nahiyenin Vücûhu	
Hacıponis karyesi vücûhdan Mustafa Ağa	

⁵ BOA, Y.PRK.UM. 2/36.

Sarıköy mahallesi vüçûhundan Hüseyin Ağa	8
Mahalle-i mezbur Vüçûhundan Timur Ağa	18
Sarıköy mahallesi vüçûhundan Musa Ağa bin Ali Ağa	43
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Hacı Emin Ağa bin Ahmed Ağa	46
Butreş karyesi vüçûhundan Ahmed Ağa bin Süleyman Ağa	19
Yağcılar karyesi vüçûhundan Mahmud Ağa bin Abdi Ağa	59
Armudcu karyesi vüçûhundan Veli Belvan Ağa	22
Karye-i mezbur vüçûhundan Timur Ağa bin Ahmed Ağa	25
Karye-i mezbur vüçûhundan Mehmed Ağa bin Ömer Ağa	42
Gürgün karyesi vüçûhundan Şaban Ağa	
Karye-i mezbur vüçûhundan Hacı Hasan Ağa	
Serimli mahallesi vüçûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Mehmed Ağa	10
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Veysel Ağa bin Timur Ağa	22
Karapınar karyesi vüçûhundan Arnabud Hasan Ağa bin Hüseyin Ağa	3
Karye-i mezkur vüçûhundan Karacaabadlı Ahmed Ağa	29
Ahasanobası karyesi vüçûhundan İbiş Ağa bin Hacı Yusuf Ağa	47
Karye-i mezbur vüçûhundan Hacı Memiş Ağa bin Hüseyin Ağa	32
• Gevğili Nahiyesi Vüçûhu	
Mayadağ Ahalisi vüçûhundan Hacı Hasan Ağa	
Mahalle-i mezbur vüçûhundan Zadere Ahmed Ağa	

Mahalle-i mezbur vücûhundan Sağır Molla Ali Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Aguzade Veli Ağa	
Mahalle-i Mezbur vücûhundan Hacı İbrahim Ağa	
Mahalles-i mezbur vücûhundan Zadere Mehmed Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Tırbancı Hüseyin Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Mahmud Ali Ağa	
KaraSinanlı mahallesi vücûhundan Yüzbaşı İsmail Ağa	166
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Ahmed Ağa	342
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hekim Ali Ağazade İbrahim Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Tatar Ali Ağa	
Mahalle-i mezbur vücûhundan Turhan Ali Ağa	187
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hekim İbrahim Ağa	351
Mahalle-i mezbur vücûhundan Uzun Ahmed Ağazade Hüsetin Ağa	148
Elçak mahallesi vücûhundan Adem Ağa	136
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Alihan Ağazade Hasan Bey	38
Mahalle-i mezbur vücûhundan Kama Hüseyin Ağa	23
Mahalle-i mezbur vücûhundan Hacı Abdullah Ağazade Bayram Ağa	37
Gevgili karyesi vücûhundan Sadık Ağa	278
Karye-i mezbur vücûhundan Hacı Mustafa Ağa	454
Karye-i mezbur vücûhundan Hacı Zakir Ağa	118

Karye-i mezbur vücûhundan Yayakçalı Ağa	
Bağdancı karyesi vücûhundan Molla Hıfzullah Ağa	48
Bağdancı karyesi vücûhundan Osman Ağa	125
Bağdanca karyesi vücûhundan Petro Ağa	114
Karye-i mezbur vücûhundan Goşe Ağa	220
Karye-i mezbur vücûhundan Kostantin Kırçtaç Ağa	183
Karye-i mezbur vücûhundan Deli Dino Ağa	2
Karye-i mezbur vücûhundan Kılıç Metro Ağa	130
Ostuyak karyesi vücûhundan Yahı Bey	1
Karye-i mezbur vücûhundan İstamen Mendal Ağa	72
Karye-i mezbur vücûhundan İcukollu Ağa	104
Bubreğ karyesi vücûhundan Veysi Ağa	17
Nikoretçe karyesi vücûhundan Hacı Ali Ağa	57
Bugroç Karyesi vücûhundan İsmail Ağazade Ali Ağa	96
Karye-i mezbur vücûhundan Süleyman Ağazade Halil Ağa	110
Devehalil mahallesi vücûhundan Hüseyin Ağa	12
Mackoh karyesi vücûhundan Yusuf Kozmu Ağa	31
Boymatça karyesi vücûhundan Hacı Mülazim Ağa	169
Karye-i mezbur vücûhundan Emin Ağa	120
Karasuha karyesi vücûhundan İbrahim Ağa	71

Karye-i mezbur vücûhundan Kara Hasan Ağa	65
Gurenhit karyesi vücûhundan Hacı Mutan Ağa	24
Merzin karyesi vücûhundan Hacı Ahmed Ağa	44
• Karadağ Nahiyesinin Vücûhu	
Isnefçe karyesi vücûhundan Ahmet Ağa	29
Karye-i mezbur vücûhundan Topçu Ali Ağa	26
Karye-i mezbur vücûhundan Ali Ağazade Bekir Ağa	28
Karye-i mezbur vücûhundan Osman Beyzade Ahmed Bey	33
Karye-i mezbur vücûhundan Necib Ağa	30
Karye-i mezbur vücûhundan Ali Bey	
Reyan karyesi vücûhundan Mehmed Efendi	78
Karye-i mezbur vücûhundan Osman Ağazade Ömer Efendi	75
Karye-i mezbur vücûhundan Hasan Efendi	4
Karye-i mezbur vücûhundan Latif Ağa	5
Sarıdoğanlı mahallesi vücûhundan Abdullah Efendi	1
Lelova karyesi vücûhundan Mustafa Ağa	209
Mecdirek karyesi vücûhundan Mutan Ağa	46
Mürselli mahallesi vücûhundan Ali Osman Ağa	46
Kuşve karyesi vücûhundan Latif Ağazade Emin Ağa	24
Koztodorak karyesi vücûhundan Serhoş Deli Ağa	26

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 445-464
ISSN: 1302-6879

**Atatürk'ün Diplomatlarından Tevfik Kamil Koperler ve Madrid Elçiliği
Dönemindeki Çalışmaları (1934-1938)**
*Ataturk's Diplomats Tevfik Kamil Koperler and His Works During The Madrid
Embassy Period (1934-1938)*

• Beral ALACI*

*Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/Türkiye, Asst. Prof., İzmir Demokrasi University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History İzmir/ Turkey beral.alaci@idu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9339-0903

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
26/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
20/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Alacı. B. (2020). Atatürk'ün Diplomatlarından Tevfik Kamil Koperler ve Madrid Elçiliği Dönemindeki Çalışmaları (1934-1938). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 445-464

Citation: Alacı. B. (2020). Ataturk's Diplomats Tevfik Kamil Koperler and His Works During The Madrid Embassy Period (1934-1938). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 445-464

Öz

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren dış politika konusunda bölge ve dünya barışının inşasına yönelik bir tavır sergilemiştir. Bu doğrultuda gerek sınır komşularıyla gerekse diğer ülkelerle iş birliği ve barış ittifakları yapmayı öngören bir politika yoluyla dış ilişkilerini şekillendirmiştir. Türkiye-İspanya ilişkileri de dış siyasette izlenen bu anlayış çerçevesinde gelişme göstermiştir. İkili ilişkilerin yürütülmesinde şüphesiz ki elçilerin büyük rolü olmuştur. İspanya'daki ilk elçilik 1857 yılında Madrid'te açılmış ve 1922 yılına kadar altı elçi görev yapmıştır. 1922-1929 yılları arasında maslahatgüzarlar tarafından idare edilen Madrid Elçiliği'ne 1929'da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Madrid Elçisi olan Yahya Kemal Beyatlı atanmıştır. Beyatlı'nın ardından 1934'te göreve gelen ve 1938 tarihine kadar Madrid Elçiliği görevini sürdüren Tevfik Kamil Koperler'dir. Tevfik Kamil Koperler 1889 tarihinde Selanik'te doğmuş, Paris'te Hukuk eğitimi almış bir devlet adamıdır. Hariciye Vekâleti bünyesinde pek çok önemli görev alan Koperler'in 1934-1938 yıllarını kapsayan dört yıllık Madrid elçiliği, İspanya'nın içinde bulunduğu siyasi şartlar açısından önemli bir döneme denk gelmektedir. İspanya'da iktidarın Cumhuriyetçilere geçtiği seçimler sırasında elçilik görevine başlayan Koperler, 1936'da İspanya'da başlayan İç Savaş sırasında da Madrid'de Türk elçisi olarak yer almıştır. Bu çalışma ile Tevfik Koperler'in hayatı ve Madrid Elçiliği sırasındaki faaliyetleri; iki ülke ilişkilerine katkıları arşiv belgeleri, gazeteler ve araştırma eserler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Tevfik Kamil Koperler, Madrid, diplomasi, elçilik.

Abstract

Republic of Turkey has supported the construction of the world peace on the foreign policy since it was established. In this regard, Republic of Turkey shaped its policy through peace alliances and cooperation with neighboring countries as well as others. Turkish – Spanish relations are improved through this approach in the foreign policy. It is certain that the role of the Ambassadors were very important to conduct the bilateral relations. First Turkish embassy opened in Madrid in 1857 and till 1922 six envoy served there. Between the years 1922-1929 charge d'affaires was in charge of the Madrid embassy, then Yahya Kemal Beyatlı the first Spanish Ambassador of the Republic of Turkey has been appointed to Madrid Embassy in 1929. After Beyatlı, Tevfik Kamil Koperler continued to serve as the Madrid Ambassador between the years 1934 to 1938. Tevfik Kamil Koperler was born in 1889 in Selanik, he is a person of government who studied law in Paris. Koperler took many important missions in within the Ministry of Foreign Affairs. Furthermore, the four year (1934-1938) he serves as an Ambassador in Spain is very crucial for the political conditions of Spain. Koperler took office in the elections when the Republicans had the power. Also, he continued to serve in Madrid as the Turk Ambassador when the 1936 Spain Civil War broke out. This Paper will take in hand Tevfik Koperler's life and the works he did when he was the Madrid ambassador in the lights of archive documents, researches and newspapers.

Keywords: The Era of Atatürk, Tevfik Kamil Koperler, Madrid, diplomacy, ambassador.

Giriş

Değişen dünya şartları karşısında doğan yenileşme ihtiyacı, Osmanlı Devleti'nin karşılıklı diplomasiye geçmesi noktasında da itici güçlerden bir olmuştur. 18.yüzyılın sonlarına kadar tek taraflı bir diplomasi¹ anlayışı içerisinde kalan Osmanlı, III. Selim döneminde, 1793 tarihinden itibaren Avrupa'da daimi elçiliklerin kurulmasıyla karşılıklı diplomasiye geçişin ilk evresini başlatmıştır². İlk evre 1821'de yaşanan isyanların ve Avrupa'ya gönderilen elçilik görevlilerine duyulan itimatsızlığın artması üzerine kesintiye uğramıştır³. 1832

¹ Osmanlı 1793'te daimi elçilikler açılıncaya kadar Batı ile olan ilişkilerini "tek taraflı diplomasi" olarak adlandırılan yöntemle devam ettiriyordu. İstanbul'da Avrupalı daimi elçiler bulunuyordu, buna karşın Osmanlı Devleti işleri bittiğinde hemen İstanbul'a dönen geçici elçiler vasıtası ile Avrupa ile diplomatik ilişkilerini yürütüyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yalçınkaya, 2003: 423-489; Işıksel, 2010: 315-338; Yalçınkaya, 2002/1:629-659; Yalçınkaya, 2002/2: 479-511)

²Daimi elçiliklerin kurulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Kuran, 1988)

³ III. Selim döneminde Avrupa'ya gönderilecek elçilerde en azından bir Batı dilinin bilinmesi, Batı'yı tanıma bilincine sahip olunması gibi nitelikler aranmıştır. Ancak bu nitelikleri taşıyan kişi bulunamayınca, elçilerin maiyetine tercüman olarak

yılında II. Mahmud tarafından elçiliklerin yeniden tesisi süreci başlatılmıştır (Dönmez, 2006).

16.yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile İspanya arasında doğrudan bir ilişki olmamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un kuşatılması sırasında Bizans Devleti'ne yardım göndererek, Osmanlı Devleti'nin siyasal anlamda ilgi alanına giren İspanyollarla direkt temas II. Beyazıd döneminde yaşanmıştır (Öksüz, 1998: 26). Ancak 1500'lerin başından 1700'lerin sonlarına kadar iki ülke arasında husumet rüzgârları esmiştir. Bir başka deyişle; iki devlet arasında savaşlarla şekillenen ilişkiler, 1782 tarihinde imzalanan ticaret antlaşmasına dek dostane bir raya oturtulamamıştır⁴. Bu anlaşmadan sonra 1874 yılında İstanbul'a gelen İspanya elçisine mukabil Osmanlı Devleti tarafından da Vak'anüvis Vasıf Efendi⁵ elçilikle İspanya'ya gönderilmiştir⁶ (Uzunçarşılı: 632). Vasıf Efendi'nin İspanya'ya gönderilmesi ile başlayan süreç; iki devlet arasında şekillenen ilişkilerin "elçilik" makamı bağlamında da ele alınabilmesine imkân yaratmıştır. Bu gelişmeye rağmen İspanya'da ilk daimi elçilik 1857 yılında açılmış, ilk elçi de Kerho Efendi olmuştur⁷. Bu tarihten sonra elçilik makamı kısa kesintiler haricinde devam etmiştir.

1914-1921 yılları arasında bir maslahatgüzar tarafından sürdürülen elçilik vazifesi, 1921 yılında Ragıp Raif Bey'e verilmiştir. 1922 yılının Ağustos ayında elçilik Maslahatgüzar Mekin Mukil Bey'e devredilmiş ve 1922'den 1929 yılına kadar da maslahatgüzarlar tarafından idare edilmiştir (Şimşir, 2001: 14). Türkiye Cumhuriyeti döneminde Madrid'e gönderilen ilk elçi Yahya Kemal Beyatlı'dır (Şimşir, 2007: 53; Özcan, 1996: 33). Sonrasında Madrid'e önce Ali Şevki Bey atanmış, aradaki geçiş döneminde görev yapan temsilcilerden sonra, 1934 yılında da Sofya'da elçilik yapan Tevfik

güvenilirlikleri şüpheli Rumlara verilmek zorunda kalmıştır. Bu da zaman ile güvensizlik probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daimi elçiliklerin ilk evresinde yaşanan "dil sorunu" ile ilgili detaylı anlatım için bkz. (Lewis, 2007:87-88; Berkes, 1978: 95-96; Dönmez, 2008: 155)

⁴ Osmanlı-İspanya arasında ilk ticari ilişki 1779 tarihinde dönemin İspanya Kralı Don Carlos (III. Şarl) tarafından İstanbul'a gönderilen Civan dö Polini'nin ticari bir dostluk antlaşması imzalaması girişimi ile başlamıştır. Uzunçarşılı; Polini'nin bu girişimine karşın Osmanlı hükümetinin "asırlardan beri devam eden aradaki husumete mebnî" bu anlaşmaya yanaşmak istemediğini, bu sebeple süreci uzattığını, ancak sonuçta "işini peşini bırakmayan" Polini'nin anlaşmayı imzalatmaya muvaffak olduğunu anlatır (Uzunçarşılı: 632).

⁵Vasıf Efendi'nin İspanya ile ilgili bir sefaretnamesi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Unat, 2008; Menchinger, 2010: 351-367)

⁶ Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Öksüz, 1998)

⁷ <http://madrid.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020)

Kamil Koperler ile becayiş yapılmıştır. Tefvik Kamil Koperler 1934 yılından itibaren dört yıl boyunca Madrid'de yürüttüğü elçilik görevi ile Atatürk'ün sağlığında İspanya'da görev yapan önemli diplomatlar arasında yer almıştır.

1. Tefvik Kamil Koperler Hayatı ve Çalışmaları

Tefvik Kamil Koperler, 1890 (1305/R.) yılında Selanik'te dünyaya gelmiştir⁸ (THV:I/II/III). Baba adı Mustafa Kamil, anne adı Fatma Pakize olan Tefvik Kamil, ilköğreniminin ardından 1908 senesinde Mülkiye Mektebi⁹, 1912'de de Paris Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir (TBMM, 4/2010: 1672). 1913 senesinde Hariciye Nezareti'ne girmiş, İstanbul Hükümeti'nin matbuat müdürü iken 1922'de Ankara Hariciye Vekâleti'ne davet edilmiştir. Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Genel Müdürlüğü 1.Şubesi Kâtibi olarak göreve başlamış, sonrasında Danışma Kâtibi, Umuru Siyasiye 2.Kalem Mümeyyizi, Hariciye Tahriratı 2. Mümeyyizi, Umuru Siyasiye 1.Şube Müdür Yardımcılığı, Siyasi Müşaviri, İdari İşler Genel Müdürlüğü, Müsteşarlık gibi pek çok kademede çalışmıştır.

1923 yılında Lozan Barış Konferansı'nın ikinci kısmına giden Türk Heyeti'nin Katib-i Umumiliği'ni yapmıştır¹⁰. 12 Ekim 1925'te TBMM II. Dönem Milletvekillerinden Abdurrahman Şeref Bey'in ölümü ve Fethi Bey'in de Paris sefaretine tayini nedeni ile boşalan İstanbul milletvekilliğine ara seçim ile seçilmiştir (Olgun-Eraslan, 2015: 336). Koperler'in milletvekilliği sırasında üzerinde çalıştığı en önemli husus “Türk Vatandaşlığı Kanunu” olmuştur (TBMMZC, 11/1926: 4; TBMMZC, 16/1926: 87). Uzun görüşmeler sonucunda kabul edilen Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda, Türkiye'de doğan çocukların vatandaşlığına dair karşılaşılabilecek şartlar kanun yolu ile karara bağlanmıştır¹¹ (TBMMZC, 69/1927: 186).

Tefvik Kamil'in diğer önemli çalışmaları arasında Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk eğitim kadrosunda yer almak ve Anadolu Ajansı'nın kuruluş faaliyetinde görev almak bulunmaktadır. 15 Eylül 1925 tarihinde başlanan o dönemki adıyla Ankara Adliye Hukuk

⁸ Tefvik Kamil Koperler'in TBMM arşivinde görev yaptığı üç döneme ait tercüme-i hal varakası bulunmaktadır. Varakalar tarih sırası gözetilerek dipnotlandırılmıştır. 1923-1927 tarihli II. Meclis'e ait tercüme-i hal varakası: *Varaka I*; III. Meclis'e Ait tercüme-i hal varakası: *Varaka II*, Temsilciler Meclisi'ne ait tercüme-i hal varakası ise *Varaka III* olarak gösterilmiştir. Tercüme-i Hal varakaları ile ilgili bkz. (THV:I/II/III)

⁹ Mülkiye Mektebi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Balyemez, 2020; Babaoğlu, 2020)

¹⁰ Tefvik Kamil Koperler'e ait Tercüme-i Hal varakasinda “*Lozan Sulh Konferansı Türk Heyeti Kâtibi Umumiliği'ni ifa ederken Lozan Hariciye Müsteşarı*” olduğu belirtilmektedir. Bkz. (THV:III)

¹¹ Konu ile ilgili detaylı anlatım için bkz. (Aybay, 1980: 74-77)

Mektebi'nin kuruluşuna önemli katkılar sağlamıştır. Bu okulda Roma Hukuku Profesörü olarak öğretim üyeliği de yapmış, milletvekili olana dek Hukuk-ı Düvel dersini vermiştir (Kantar, 1950: 2; Mumcu, 1977: 260; Erozan, 2014: 65). Dönemin önemli isimleri birlikte Anadolu Ajansı'nın kurucu üyeleri arasında yer almıştır¹². Bunların yanı sıra Tevfik Kamil Koperler uluslararası ilişkiler konusunda da önemli görevler üstlenmiştir. 1929'da Türk-Rum Ahali Mübadelesi Türk Heyeti Reisliği görevini alan Koperler, mübadele çalışmalarında faaliyetlerde bulunmuştur.

1931'da Sofya, 1934'te Madrid ve Lizbon, 1939'da da Belgrad elçiliklerini yapmıştır. Elçilikleri sonrasında siyasi hayatına Cumhuriyetçi Köylü Partisi bünyesinde devam eden Koperler, 1961 yılında Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi'nin üyesi olarak Temsilciler Heyeti'ne seçilmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan Tevfik Kamil Koperler 1964 yılının 18 Aralık tarihinde hayata veda etmiştir.

Koperler'in 1934 ile 1938 yılları arasında yürüttüğü Madrid elçiliği süreci, İspanya'da yaşanan iç savaş ile birlikte diplomatik açıdan oldukça hareketli bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem Türkiye ile İspanya arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmakla birlikte dönemin tüm zorlayıcı şartlarına rağmen iktisadi münasebetlerin de canlandığı dönem olmuştur. Bu bakımdan çalışmamızda Tevfik Kamil Koperler'in Madrid elçiliği sürecinde yaşanan İspanya İç Savaşı'nın ikili ilişkilere yansımaları ve iki ülke arasındaki iktisadi münasebetler kronolojik olarak ele alınacak ve değerlendirilecektir.

2. Tevfik Kamil Koperler'in Madrid Elçiliği (1934-1938)

2.1. Elçiliği Atanması

Atatürk döneminin en önemli unsurlarından biri de hiç şüphesiz kurulan diplomatik ilişkilerdi. Genç cumhuriyetin tanıtılması, barıştan yana olan tavrın uluslararası platformda anlatılması, diğer devletlerle siyasi, iktisadi ve kültürel alışverişlerin yapılması amacı ile bu dönemde Türkiye dünyanın önemli şehirlerinde kurulan yirmi altı elçilik ile temsil edildi. Bu sayı maslahatgüzarlıklar ve mümessillikler de sayılırsa

¹² "Ajansın kuruluşu sırasında 2000 hisse 44 hissedar arasında pay edilmiştir. Hisselerin yarısına sahip olan Tevfik Rüştü Bey kurucu listesinde yer almamıştır. Ajansın şirketleştiği günlerde Dışişleri Bakanlığına atanan Tevfik Rüştü Bey ajansta hiçbir görev de üstlenmemiştir. Tevfik Kamil (Koperler) ve (Yusuf) Hikmet (Bayur) kurucular arasında yer almakla birlikte ajansta fiili bir görev almamışlardır. İstanbul Milletvekili Tevfik Kamil (Koperler) daha önce Matbuat ve Neşriyat Müdürü Umumi ve Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığı yapmıştır." (Bengi, 2012: 308) Anadolu Ajansı'nın 1925'te bir anonim şirket olarak kuruluşu sırasında Tevfik Kamil Koperler'in 25 hissesi bulunmaktadır. (Güz-Şahin, 2017: 34)

otuz bire yükseliyordu (Şimşir, 1996: 18-19). Bu elçiliklerde 1920-1938 yılları arasında toplamda otuz sekiz isim görev aldı (Harris, 2010). Dönemin elçilerinin genel profiline bakıldığında üçte bir kadarının Osmanlı Devleti Hariciyesinde daha önce görev yaptığı, bir kısmının TBMM'de milletvekili, bazılarının bakan olduğu, Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi dönemin önemli eğitim kurumlarından mezun yüksek tahsilli ve deneyimli pek çok ismin elçilik görevlerine getirildiği görülür¹³. Atatürk döneminde elçilik yapan isimlerden bazıları Lozan Barış Konferansı'na katılan isimlerdir. Lozan'daki görüşmelerin genç diplomatlar için "*bir diplomasi okulu*" niteliğinde olduğu, bir anlamda konferansa katılmakla diplomasi hususunda staj yapmış oldukları belirtilmektedir. Tevfik Kamil Koperler de Lozan'daki barış konferansına giden Türk heyetinde yer alan isimlerden biridir (Şimşir, 1996: 25). Hariciye Vekaleti'nin pek çok kademesinde çeşitli görevler alan Koperler, ilk kez 1929'da Sofya'ya elçi olarak gönderilmiştir. Elçi unvanıyla görev yapacağı ikinci durak Madrid olacaktır.

1800'lerin ikinci yarısından itibaren başlayan Türk-İspanyol elçilik temsili dönemin şartları nedeni ile bazı kesintilere uğrasa da devam etmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında da önce maslahatgüzarlık boyutunda sonrasında da elçilik olarak sürmüştür. 1922-1929 yıllarında maslahatgüzarlar tarafından yürütülen elçilik faaliyeti 1929 yılında Yahya Kemal'in Madrid'e elçi olarak gönderilmesi ile değişmiştir. O dönemde "Varşova ikinci sınıf elçisi" olarak görev yapan Yahya Kemal Hariciye Vekaleti'nin Şubat 1929'daki 72 numaralı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile 6 Şubat 1929'da Madrid İkinci Sınıf Elçiliği'ne naklen tayin olmuştur (BCA: 030.18.01.02.01.14.39). Yahya Kemal 1932 yılına kadar Madrid'deki görevine devam etmiştir (Kutlu, 2004: 292; Şimşir, 2007: 51). Yahya Kemal'in ardından birinci sınıf elçi payesiyle Ali Şevki Bey Madrid elçiliğine tayin olmuştur. Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti Murahhasası Reisi olan Ali Şevki Bey bu görevine de devam etmek kaydıyla Hariciye Vekaleti'nin 14 Şubat

¹³ 1920-1938 yılları arasında görev yapmış elçilerin isimleri şöyle sıralanabilir: Mehmet Enis Akaygen, Ali Haydar Aktay, Hamdi Arpağ, Hüseyin Ragıp Baydur, Yusuf Hikmet Bayur, Tevfik Bıyıklıoğlu, Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Vasıf Çınar, Suat Davaz, Mehmet Münir Erteğin, Memduh Şevket Esendal, Cevat Ezine, Rıdvan Beyoğlu, Hüsrev Gerede, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Muhtar Mollaoğlu, Kemalettin Sami, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Ferit Tek, Tahir Lütfi Tokay, Ali Türkgeldi, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmet Cevat Üstün, Muhittin Akyüz, Mehmet Ali Şevki İlhan, Zekai Apaydın, Nebil Batı, Ali Şevki Berker, Yahya Kemal Beyatlı, Behiç Erkin, Tevfik Kamil Koperler, Ragıp Raif Köseraif, Hasan Vasfi Menteş, Ali Fethi Okyar, İbrahim Tali Öngören, Cevat Hüsnü Taray, Mehmet Sabri Toprak, Hulusi Fuat Tugay ve Fahrettin Türkkan.(Şimşir, 1996: 20)

1933 tarihli tezkere ile göreve gelir. Birinci sınıf elçi payesi ile atanmasına rağmen Ali Şevki Bey'in atama kararnamesinde “1843 numarolu kanun mucibince ikinci derecedeki hakkı müktesebi mahfuz kalmak üzere” ifadesi yer almıştır (BCA: 030.11.01.02.33.9.17). Bu ifade de geçen Ali Şevki Bey'in ikinci sınıf elçilikten birinci sınıf elçiliğe getirilmesi ve görevine ek olarak Portekiz Hükümeti nezdinde de Türkiye'yi temsil etmesi 20 Temmuz 1933 tarihli bir kararname ile olmuştur (BCA: 030.18.01.02.38.53.7).

1934 yılına gelindiğinde Hariciye Vekilliği'nin 24 Mart 1934 tarihli 56836/212 sayılı tezkeresi ile yapılan teklif İcra Vekiller Heyeti tarafından 2 Nisan 1934 tarihinde kabul edilmiştir. Teklife konu olan husus “Madrid Elçisi ve Muhtelit Mübadele Komisyonu¹⁴ Türk Heyeti Murahhasası Reisi Şevki Bey'in Sofya ve Sofya Elçisi Tevfik Kamil Bey'in Madrid elçiliklerine” becayişidir (BCA: 030.18.01.02.43.17.12). İki elçi arasındaki bu yer değiştirme gerçekleşene kadar geçen zamanda Madrid'de “Geçici İşgüder” unvanı ile Kemal Sayıt yer alır (Şimşir, 2006: 32). Ayrıca, Sofya Elçiliğinde Büyük Elçilik Müsteşarı olarak görev yapan Saip Bey derecesiyle birlikte Madrid Elçiliği'ne naklolmuştur (BCA:030.11.01.85.09.04). Tevfik Kamil Bey'e Madrid elçiliğinin yanı sıra Yahya Kemal Bey'in elçiliği zamanında da olduğu gibi Portekiz Hükümeti nezdinde de temsilcilik görevi verilmiştir (BCA: 03.18.01.02.44.21.20).

Tevfik Kamil Bey göreve başlar ve Temmuz 1934'te yeni Türk elçisi olarak güven mektubunu İspanya Cumhurbaşkanı'na sunar (ABC Sevilla,16 Temmuz 1934). Tevfik Kamil Bey'in Madrid'de görevinin döneminde hariciye bünyesinde elçiliklerde görev yapan vekalet memurini arasında gerçekleştirilen nakil ve tayinlere ait bir kararname yayınlanmıştır. 31 Temmuz 1934 tarihli kararname uyarınca Madrid Elçiliği üçüncü katipliğine merkezden derecesiyle Cemalettin Mazhar tayin edilmiştir (BCA: 030.11.01.88.24.13).

2.2. Elçilik Yılları 1934-1938

Tevfik Kamil Koperler'in İspanya'ya elçi olarak gönderildiği dönemde Türkiye ile İspanya'yı aynı paydada buluşturan pek çok iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Koperler henüz itimat mektubunu İspanya Cumhurbaşkanı'na sunmadan hemen hemen bir ay önce, 2 Haziran 1934'te İspanya ile Türkiye arasında bir yıl süreli ticaret ve tediye sözleşmesinin yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir¹⁵ (BCA:

¹⁴ Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun kuruluşu ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılar ile için bkz. (Resmi Gazete, 1 Temmuz 1930: 9174; Çelebi, 2006)

¹⁵ 2 Haziran 1936 tarihli kararname ile tasdik edilen ve yürürlüğe giren Türkiye-İspanya ticaret ve tediye şartları hakkındaki mukaveleye ait gizli mektuba ilişik olan C

030.45.38.15.18.01.02). Koperler'in elçiliğinin ilk aylarında yaşanan isyanların da bir getirisi olarak İspanya'da ciddi bir hükümet bunalımı baş göstermiş, Samper kabinesi istifa etmiş (Hakimiyet-i Milliye, 02.10.1934; Heraldo De Madrid, 02.10.1934; El Sol, 02.10.1934) ve yerine daha önceden de hükümet kurmuş olan Lerroux tarafından bir kabine oluşturma çalışmaları başlamıştır (La Époque, 03.10.1934; El Liberal, 03.10.1934). Kısa süre içerisinde Lerroux, merkez sağ Radikal Cumhuriyetçi Partisi ile kabineyi oluşturmuş, fakat gerginlik daha da tırmanmıştır. 1936'da yaşanacak iç savaş öncesi faşizm giderek yükseliyor ve parlamenter rejim bir çıkmaza sürükleniyordu. Bu krizin peşi sıra İspanya'nın Asturias bölgesinde kanlı bir grev başlamıştır (Son Posta, 06.10.1934). Asturias, maden işçilerinin Asturias Komünü ilan ettikleri bölgedir. Hükümet bunalımının ardından burada maden işçileri genel greve gidip ayaklanmışlardır. Ayaklanma General Franco'nun komuta ettiği ordu tarafından kanlı müdahale ile bastırılır. 11 Ekim 1934 tarihinde asilerin üç koldan sarıldığı ve iki bin kişinin tevkif edildiği yolunda haberler Türk basınında da yer bulur. İspanya'da yaşanan hükümet krizi ve beraberinde yaşanan olaylar, basının aklına "İspanya'da diktatörlük mü geliyor?" sorusunu akıllara getiriyor. Karmaşanın sebebi olarak da Şef'in olmaması gösteriliyordu¹⁶ (Son Posta, 12.10.1934; Hakimiyet-i Milliye, 12.10.1934; Akşam, 12.10.1934).

İspanya'daki tüm karışıklıklar yavaş yavaş bir iç savaşa doğru ilerlerken Tevfik Kamil Bey, ayrıntılı raporlarla İspanya'daki iç karışıklıkla ilgili Ankara'yı bilgilendiriyordu¹⁷. İspanya İç Savaşı öncesinde 12 Şubat 1935 tarihinde kaleme aldığı "İspanya'nın silahlarını artırmak için aldığı fevkalade tahsisata" dikkati çeken bir raporu Ankara'ya ulaştırmıştır. Tevfik Kamil Koperler, "İspanya Hükümeti kara ve deniz kuvvetleri için ahiren hususi kanunlarla fevkalade tahsisat almıştır" sözleri ile başladığı raporuna; ordunun kara ve deniz teşkilatlarına yapılan harcamaları kalem kalem belirtip,

listesindeki Türkçe ve Fransızca metinlerin yazımındaki farklılık İcra Vekilleri Heyeti tarafından 18 Ekim 1934 tarihli bir kararname ile düzeltilmiştir. (BCA:030.48.70.18.18.01.02)

¹⁶ "İspanyol inkılabının bu muvaffakiyetsizliği neden ileri gelmektedir? Biz bunun sebebini her şeyden evvel İspanyol inkılabının başsız kalmış olmasında görüyoruz. Bir inkılap memleketinin millet meclisinde yirmiden fazla fırkanın mevcut olması, o kadar başın birbiriyle didişmekte olduğunu gösterir ki, bunun ifade ettiği mana başsızlıktan başka bir şey değildir. Fırkaların bu dağınıklığı esasen millet içinde henüz hakim bir ülkünün, büyük bir fikrin birleştirici rolünü oynamaya başlamadığına delalet eder." (Mesut, 1934)

¹⁷ Hariciye raporları üzerinden İspanya İç Savaşı ve öncesi döneminin ayrıntılı anlatımı için bkz. (Sertel, 2015:271-290)

İspanya hükümetinin son dönemde milli müdafaa kuvvetlerini arttırmaya önem verdiğini ve bütçe açığına rağmen bu uğurda büyük masraflar yaptığını belirtir. Koperler, memleketin herhangi bir taraftan saldırıya uğrama ihtimali olmadığını bu büyük masrafları yapmak için esaslı bir neden bulunmadığını ekler. Tevfik Kamil Bey'in bu silahlanmanın sebebi ile ilgili fikri "...Bu fedakarlıkların sebebi olsa olsa beynelmilel silahlanma vaziyetinde ve Fransız-İtalyan anlaşmasından doğan son münakaşaların mihverini teşkil eden Akdeniz müvazene politikasile izah edilebileceği" yönündedir (BCA: 030.10.00.236.593.12.3). Tevfik Kamil Bey, ilk raporunun peşi sıra 21 Şubat 1935 tarihinde yeni bir rapor daha yollar. Bu rapora konu olan husus da ilk rapordakine benzerdir. İlk raporda sözü geçen silahlanmaya ilave olarak İspanya Deniz Kuvvetleri'ne yeni takviyeler yapılmaktadır. Tevfik Kamil Bey deniz kuvvetlerine yapılan takviyeleri sekiz madde halinde sıralar. İspanya'nın büyük masraflara girerek yeni karargahlar kurması, üsler inşa etmesi dikkat çekicidir. Yapılan bu çalışmaların kullanılabilir hale gelmesi ile İspanya bahriyesinin Akdeniz'de ikinci derecede bir kuvvet halini alacağı öngörüsünde bulunur (BCA: 030.10.00.221.491.23).

Tevfik Kamil Koperler'in İspanya'da katıldığı çeşitli etkinlikler İspanyol basınında yer almıştır. Örneğin, 9 Mayıs 1935 tarihli gazetede Koperler'in Almanya'nın Madrid Elçisi ve eşi tarafından verilen yemek davetine katıldığı belirtilir. Koperler'in soyadı İspanyol basınında hatalı olarak "Koperoğlu" şeklinde verilmiştir (La Nacion, 09.05.1935).

İspanya'nın bu hareketli gündemi içerisinde Tevfik Kamil Koperler, İspanya ile Madrid'de yapılacak olan ticaret anlaşması görüşmelerine katılmak için görevlendirilmiştir. 24 Mayıs 1934 tarihinde akdedilen Ticaret ve Tediye şeraiti hakkındaki mukavelenin beşinci fıkrasındaki hükümler gereği yeni kurulan İspanya hükümeti tarafından feshedilerek Madrid'de iktisadi şartlara uygun yeni bir ticaret muahedesinin müzakere edilmesi istenmiştir. İspanya'nın bu müzakere talebinde Türkiye'yi temsilen Madrid Elçisi Tevfik Kamil ve Madrid Ticaret Mümessili Cahit Kerim görevlendirilmiştir (BCA: 030.18.01.02.53.21.20). Daha sonra çıkarılan bir kararname ile aynı müzakereye Türkofis Birinci Kısım Şefi Müşavir Necmettin Meto'nun da katılması onanmış; İspanya ile Türkiye arasındaki ticaret politikasını yakından takip eden ve bu sebeple Madrid'de yapılacak olan müzakerelere katılması uygun görülen Meto'ya salahiyyetname ve siyasi pasaport verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA: 030.18.01.02.53.23.17). Müzakereler sırasında Tevfik Kamil'in Reis, İktisad Vekilliği Müsteşarı Faik Kurtoğlu'nun murahhas tayin edilmesi ve Türkiye'den

Madrid'e gidecek olan heyetin evrak ve harcamalarına dair resmi düzenlemelerin (BCA: 030.18.01.02.59.83.02) ve anlaşmayı imzalamak için Tevfik Kamil ve Faik Kurdoğlu'na salahiyet verilmesinin ardından (BCA: 030.18.01.02.61.01.03) anlaşma imzalanır. İspanya'yı Hariciye Nazırı M. Don Joaquin Urzais Cadaval temsil etmiştir.

Türkiye ile İspanya arasında 31 Aralık 1935 tarihinde Madrid'de imzalanan Ticaret Kliring Anlaşması 1 Ocak 1936'dan itibaren yürürlüğe girmiştir (BCA: 030.18.01.02.61.06.13). Yılın başında yürürlüğe giren anlaşmanın tasdikine dair kanun 28 Mayıs 1936'da kabul edilir ve 25 Mayıs 1936 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanır (Resmi Gazete, 25.05.1936). 18 maddelik anlaşma 1 Ocak 1936'tan itibaren yürürlüğe girecek ve iki sene yürürlükte kalacaktır. İki taraftan biri anlaşmayı, anlaşmanın bitiminden üç ay önce feshetmediği takdirde, anlaşma iki yıllık bir dönem daha yenilenmiş olacaktır. Yapılan bu ticaret anlaşması ile birlikte iki ülke arasındaki ticaret faaliyetlerinin canlı tutulması yolunda kararlar alınmış, vergilendirme noktasında da yine ortak çıkar gözetilmiştir. Anlaşma metninin sonuna A, B ve C adlı listeler eklenmiş ve bu listelerde yer alan malların gümrük rüsumları ile ilgili alınan kararlar belirlenmiştir¹⁸. Anlaşmada yer alan “*Türk menşeli tabii veya mamul müstahsallar İspanya'ya, Şibihcezire arazisine ve Balear, Kanarya, Melila, Ceuta adalarıyla İfni arazisi, İspanya Garbi sahrası, Riyo Dö Oro, İspanyol Ginesi, Fernando Poo, Annobon, Korisko, Elobeyes, vesaireye ve Fas'ın İspanyol himayesindeki muntukalarına ithallerinde en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinden mütevellit en mütenezzil rüsum ve tekaliften istifade edeceklerdir*” maddesi ile Türkiye İspanya'nın himayesindeki muntukalarda da anlaşma şartlarına uygun ticaret yapma hakkını elde ediyordu (Türkiye-İspanya Ticaret Antlaşması: 2). Her iki ülkenin birbirinden ithal edebileceği mahsulat ve yıllık kontenjanları gümrük tarife numaraları ile birlikte verilmiştir. İspanya'dan ithal edilecek mallar ve kontenjanları listesinde ağırlıklı olarak pamuklu mensucat ve teknik-yapı malzemeleri (beyaz çimento,

¹⁸ “*Madde 1 – İşbu Anlaşmaya bağlı (A) listesinde sayılan İspanya menşeli tabii veya mamul müstahsallar Türkiye'ye ithallerinde, en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinden mütevellit en mütenezzil rüsum ve tekaliften istifade edeceklerdir.*

Madde 2 – İşbu Anlaşmaya bağlı (B) listesinde sayılan İspanya menşeli tabii veya mamul müstahsallar, Türkiye'ye ithallerinde işbu listede tasrih edilmiş bulunan tenzilât yüzdelerinden istifade edeceklerdir.

Madde 3 – (A) listesinde zikredilmeyen İspanya menşeli tabii veya mamul bütün diğer müstahsallar, Türkiye'ye ithallerinde gümrüklenmeleri esnasındaki mer'i gümrük rüsumundan istifade edeceklerdir.” Türkiye- İspanya Ticaret Antlaşma (TİTA) metni için bkz. (<http://ua.mfa.gov.tr/>)

döşemelik tuğla, demir, külçe, kütük, demiryolu, ray, demir saç ve levhalar, tel vb...) görülürken, İspanya'ya Türkiye'den yıllık kontenjan sınırlaması ile gönderilecek olan Türk menşeli ürünler ise taze yumurta ve odundur (TİTA: 4). Ayrıca anlaşmaya ek olarak yapılan Kriling mukavelenamesinin de imzalanması ile iki devlet arasında hususi bir takas kararı da alınmıştır. Kriling Mukavelenamesi'nin amacı "iki ülke arasındaki ticari mübadeleleri kolaylaştırmak" olarak özetlenmiştir. 12 maddelik mukavelenamenin ilk maddesinde "iki memleket arasında ticari muamelelerden mütevellit alacakların tesviyesi kliring usulile ifa olunacaktır." ibaresi yer alır. Buna göre tesviye Türkiye'de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası; İspanya'da Banque Exterieur d'Espangne üzerinden gerçekleştirilmesi kararlaştırılır (TİKM: 2). İmza protokolünde "*Geçmiş güzel bir çerçeve dahilinde tasfiye etmek ve iki memleketin karşılıklı ticaretine rasyonel bir inkişaf kabiliyeti temin etmek*" amacı ile imzalandığı vurgulanan anlaşma ile hem dostluğun pekişmesi hem de iki ülkenin de ticari olarak fayda temin etmesi sağlanmıştır (Ulus, 7 Ocak 1936).

Anlaşmanın imzalanmasından sonra İspanya Hariciye Nezareti'nden gelen nota ile Türk ve İspanyol heyetleri arasında "nişan teatisi" yapılması teklif edilmiştir. Madrid'deki Türk Elçiliği'ne gelen İspanya Hariciye Nezareti Protokol Müdürü Mr.Travesidi, İspanyol protokolünde "cari ve mutad olan usule binaen kendileri için nişan istedikleri dokuz kişinin ismini"¹⁹ iletmış ve Türk tarafından da teklif beklidiklerini bildirmiştir. Tefik Kamil Koperler, bu teklif üzere Türkiye'de nişan ile karşılık verme geleneğinin olmadığını, gerektiği zaman birer hediye verildiğini izah etmiştir. Tefik Kamil, 15 Şubat 1936 tarihinde İktisat Vekili Celal Bayar'a hitaben yazdığı resmi yazıda, hediye verme geleneğini duyan İspanyol Protokol Müdürü'nün Romanya'nın Madrid Sefiri'ne İstanbul ziyareti sırasında hediye edilen kıymetli halıyı çok beğendiklerini ve bu halılardan hediye kabul edebileceklerini "latife" tarzında söylediğini bildirir ve Ankara'nın kararını sorar. Koperler, heyete halı ya da başka hediye verilmesinin hem İspanyol Hariciye Nezareti'nin bu konudaki müracaatını geri çevirmemek hem de imzalanan mukavelenin yarattığı ılımlı havayı

¹⁹ İspanyol Protokol Müdürü tarafından hediye verilmesi istenen dokuz isim belgede şöyle sıralanmıştır: 1-İspanya Hariciye Nazırı Mr. Urzaiz Y Cadaval. 2- Hariciye Müsteşarı Mr.Aguinaga (Orta Elçi). 3-Siyasiye ve Ticariye Müdür Mr. Aguilar (Orta Elçi). 4- Hey'eti Murahhasa Reisi, Ticaret Nezaretinde Müdür Mr. Meruendono. 5- Hariciye Protokol Müdürü Travesido. 6-Ticaret Nezaretinde Expasion Müdürü Mr. Cagigas. 7-Centro Official de Contaratacion de La Moneda Müdürü Mr. Huete. 8.Hariciye Nezareti'nde Başkatip Mr. De Valera. 9-Kativ. Mr. Perez Polo. (BCA: 030.10.00.219.477.17)

dağıtmamak adına olumlu olacağı fikrindedir. Yazının sonuna eklediği “Hariciye Nezareti’ne arzularını terviç etmekte olduğumuzun ihsası çok iyi tesir yapacağı” kanaati de bu fikrini destekler niteliktedir (BCA: 030.10.00.219.477.17). İktisat Vekili Celal Bayar’ın Başbakan İsmet İnönü’ye yazdığı İspanyol heyete hediye verilmesi konusundaki olumlu fikrini ileten yazısı, Türkiye ile İspanya arasında imzalanan anlaşmanın önemini özetlemesi açısından dikkat çekicidir. Celal Bayar yapılan anlaşmanın sağladığı katkıyı “İspanya ile uzun bir ihtilaf devresinden ve müteaddit inkıtalardan sonra imzalanan ve her suretle takip ettiğimiz politika esaslarına uygun olan son anlaşmalar her iki memleket ticari münasebetleri üzerinde olduğu kadar, yepyeni bir anlaşma havası vücude getirmek suretile, suret-i umumiyede bir dostluk ve hayırhahlık cereyanı tesis eylediği” sözleri ile özetlemiştir. İktisat Vekili Bayar, anlaşmaya bağlı mektuplarda sözü geçen pamuk ve tütün ticareti hakkındaki kazanımların ehemmiyeti üzerinde de durmuştur (BCA: 030.10.00.219.477.17).

1934-1938 yılları arasında Madrid Elçiliğini şüphesiz en meşgul eden husus İspanya’daki siyasi ortamın gerginliği ve 1936 yılında patlayan savaş olmuştur. Kısaca 17 Temmuz 1936’da başlayıp 1 Nisan 1939’da biten, İspanya’daki milliyetçiler ile cumhuriyetçileri karşı karşıya getiren iç savaş olarak tanımlanabilir. İspanya’da 1975 yılına kadar sürecek olan diktatörlüğün başlangıcı olan savaş, Fas’taki İspanya birliklerini kumanda eden General Francisco Franco’nun önderliğindeki milliyetçi güçlerin seçimle göreve gelen Cumhuriyetçi Halk Cephesi koalisyonuna karşı ayaklanmasıyla başlar. Ayaklanma üç yıl sürecek kanlı bir savaşa dönüşmüş ve 1939’da Milliyetçilerin dolayısıyla General Franco’nun galibiyeti ile sonuçlanmıştır (Sertel, 2015: 275). Savaşın en sıcak günlerine tanıklık eden Madrid Elçisi Tevfik Kamil yaşananları raporlar halinde Ankara’ya bildirmiştir. Koperler’in raporlarına bakıldığında genel itibarıyla bazılarının sadece bilgi vermek için kaleme alındığı bazılarının ise uyarı içerdiği görülmektedir. Savaşın çıktığı ve İspanya’daki ortamın en karışık olduğu 1936 yılında Tevfik Kamil tarafından Türkiye’ye gönderilen bilgi içeren raporların ilki 13 Mayıs 1936 tarihli bir yazıdır. Bu raporda İspanya’da yeni kurulan kabinenin isimleri ve mensubu oldukları Union Republicaine ve Gauche Republicaine partilerine mensup oldukları bilgisi yer almaktadır²⁰ (BCA: 030.10.00.236.593.13). Bu bilginin

²⁰ Yeni İspanya kabinesindeki isimler şunlardır: “Başvekil ve Harbiye Nazırı Casaros Quiroga, Bahriye Nazırı Don José Giral, Maliye Nazırı Don Enrique Remos, Dahiliye Nazırı Don Juan Molea, Maarif Nazırı Don Fransisco Barnes, Ziraat Nazırı Don Mariano Ruis Funca, Nafia Nazırı Don Antonio Velao Onate, Adliye Nazırı Don

iletmesini takip eden aylarda İspanya’da İç Savaş’ın başladığı görülür. Savaş tüm Avrupa’nın gündemindedir. Savaşın Avrupa barışını tehdit edecek boyuta ulaşma ihtimali üzerine Fransa bir teklifte bulunur. Fransa’nın teklifine göre İspanya’ya dışarıdan müdahale edilmemeli ve dışarıdan veya dolaylı yolla savaş malzemesi gönderilmemelidir. Türkiye bir kararname ile Fransa’nın teklifine olumlu cevap vermiştir. 1 Eylül 1936 tarihli kararnamede “...İspanya’daki çok istisnai vaziyetin tahtı tesirinde olacak kabul ettiğimiz bu teklifin ati için bir kaide ve emsal teşkil etmemesi” kaydı ile Fransız Sefareti’nin teklifi kabul edilmiştir. Buna göre “İspanya’ya veya İspanya’ya tabi araziye ve Fas’taki İspanyol muntikasına Türkiye’den doğrudan doğruya veya bilvasıta ihraç, tekrar ihraç ve transit suretleriyle Türkiye’den her türlü esliha, mühimmat, levazımı harbiye ve hazır veya sökülmiş hava gemileri ve her türlü hap sefineleri gönderilmesi” yasaklanmıştır (BCA: 030.18.01.02.68.73.02). Türkiye Avrupa’da gittikçe yükselen faşist akıma karşı da tavrını böylece ortaya koymuştur (Sertel, 2015: 280). Mülteciler konusunda ise yardımların esirgenmediği Madrid Elçisi Tevfik Kamil’in 16 Eylül 1936 tarihli mektubundan anlaşılmaktadır. İsmet İnönü’ye hitaben yazılan mektup İnönü’nün mültecilere verilmek üzere gönderdiği iki bin lira için teşekkür etmektedir. Mektupta geçen “iaşenin devam imkanını” sağlama tabirinden de yapılan yardımların devamlı olduğu anlaşılmaktadır (BCA: 030.10.00.129.926.14).

İspanya’daki Türk temsilciliklerinden savaşa dair raporlar, telgraflar alınan tedbir kararlarının ardından da gelmeye devam etmektedir. Tevfik Kamil Koperler tarafından 9 Ekim 1936’da yazılan raporda Bask bölgesinde muhtar bir idarenin kurulduğu bilgisi yer alır. Savaşın olumsuz bir havaya girdiğini ve Madrid’in düşmesi ile savaşın bitmesinin beklendiği belirtilir. Hükümet kanunlar çerçevesinde bölge halkının oyları ile Corteslerde kabul edilerek, Bask vilayetlerinde muhtar bir idare kurulmasını onaylamıştır. Hükümet sosyalist, laik ve komünistlerden oluşmasına ve Bask bölgesinin dini taassubuna karşın hükümet cephesinde yer almışlardır. Bunun sebebinin Tevfik Kamil raporunda “...Katolikliğe fazla bağlılık hususunda asilerle birleşmekte oldukları halde askerlerin İspanya’nın birliği namına her türlü muhtariyet taleplerini şiddetle ezmekte olmalarıdır.” sözleri ile açıklar. Vittoria Piskoposunun askerler tarafından hapsedilmiş olmasını aradaki ihtilafın şiddetini göstermesi bakımından örnek olarak verir. Raporda Bilbao’da yapılan halkoylaması ile Bask hükümeti oluşturulduğu,

Manuel Blasco Garzon, Münakalat Nazırı Don Bernardo Giner, Sanayi ve Ticaret Bakanı Don Placido Alvarez Bulla, Mesai ve Sihat Nazırı Don Bluhi Vallesca (BCA: 030.10.00.236.593.13)

ancak buna mukabil asilerin de bir karar çıkararak Guipozkoa, Alava ve Vizcaya vilayetlerini Navara eyaletine ilhak edildiğini ilan etmişlerdir. Koperler raporun sonunda durumu “*bu üç vilayetin ikisi asilerde, yalnız biri muhtariyetçiler elindedir ve onun da merkezi halen muhasara altındadır*” şeklinde özetler ve “*Askeri vaziyette Hükümetçiler lehine bir tebeddül olmayacak olursa ki bunu ümit ettirecek ortada maalesef hiçbir şey yoktur. Bask muhtariyetinin yerleşmeye vakit kalmadan söndürüleceği ve ondan sonra sıra Katalonya'ya geleceği şüphesizdir*” yorumunda bulunur (BCA: 030.10.00.236.593.16).

Tefik Kamil Koperler'in 24 Ekim 1936 tarihinde Ankara'ya gönderdiği telgrafta İspanya Cumhurbaşkanının 19 Ekim 1936 tarihinde Madrid'i terk ederek Barselona'ya gittiğini ve diğer bakanların da aileleri ile birlikte birer birer Madrid'den uzaklaştıkları bilgisini iletmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.17). Aynı bilgi 27 Ekim 1936 tarihli Barselona Konsolosluğu tarafından verilen bilgi ile teyit edilmiştir. Konsolosluktan gelen yazıda bu kez İspanya Cumhurbaşkanı'nın Barselona'ya ulaştığı belirtilerek, bu yer değişikliğinin Madrid'deki durumun anlaşılması açısından önemli bir örnek olduğu; sadece Madrid'de değil diğer cephelerde de durumun hükümetçilerin aleyhine geliştiği, Madrid hükümetinin değişmesinin aşikar olduğu ve anarşistleri de aralarına alarak yeni hükümetçilerin mücadeleyi takviye edeceklerinin anlaşıldığı aktarılır (BCA: 030.10.00.236.593.19). Bu bilgi de olduğu gibi Barselona Konsolosluğundan gelen bilgiler de savaşın gidişatı ile ilgili detayları Ankara'ya ulaştırmaktadır. Bu minvalde bir başka örnek Barselona Konsolosluğundan Katalonya Hükümetçilerinin vaziyeti ile ilgili 12 Kasım 1936 tarihli rapordur. Oldukça detaylı kaleme alınan raporda öncelikle Barselona'nın genel durumu aktarılmış, burada kurulan hükümete dair detaylı bilgi verilmiştir. Konsolos kumanda birliği kurmaları halinde kazanma şanslarının olduğuna dair temkinli yorumlarını da rapora eklemiştir (BCA: 030.10.00.236.593.14).

Kasım 1936'nın son günlerinde Tefik Kamil Bey, savaşın gidişatına dair bir rapor daha yazmıştır. Konu İspanya'daki asilerin Almanya ve İtalya tarafından tanınmaları üzerine Hükümetçilerin neşrettikleri bir beynamedir. Madrid Hükümeti asilerin oluşturduğu Burgos komitesinin Almanya ve İtalya tarafından tanınmasının üzerine her iki memleketle olan ilişkileri kesmeye karar vermiş önce iki ülkenin Alicante'de bulunan sefaret heyetlerinin çekilmelerini talep etmiş, Madrid'deki sefaret binalarına girip içindeki temsilciler tutulmuştur. Hükümet tarafından neşredilen beynamedeki sözleri Tefik Kamil Koperler şu sözlerle aktarmaktadır:

“Hükümet Burgos komitesinin zikrolunan iki devletçe tasdiki üzerine bir beyanname neşretmiştir: Bunda Franco'nun Madrid duvarları önündeki muvaffakiyetsizliği hatırlatıldıktan sonra Cemiyet-i Akvam “mütecaviz” ilan edilmiş olan İtalya'nın Habeş İmparatorluğu'na Balear İmparatorluğu'nu da eklemek hevesinde bulunduğundan, Almanya'nın beynelmilel taahhüdlere ihlalde (usta) hükmüne girdiğinden Fas askerlerini asilerin İspanya'ya istila için kullanmalarına Fas'ta İspanya'yla beraber himaye hakkı icra eden memleketin itiraz etmemiş olmasından bahsedilmekte, şimdi teslimatını mükemmelleştiren ve Rusya ile birlikte Avrupa'nın faşizm boyunduruğu altına girmesine razı olmak istemeyen bütün hür insanların yardımına dayanan Hükümetin memleketin her bir parçasını ayaklandırarak zaferi kazanacağı bildirilmektedir”(BCA: 030.10.00.236.593.24).

Tevfik Kamil Bey, Madrid Hükümeti'nin Valensiya'ya naklinden sonra oradaki parlamento açılışında Başvekil ve Hariciye Nazırı'nın irad ettikleri nutukları ve Madrid'deki Finlandiya Sefareti'nde mültecilere tahsis olunmuş bulunan binadan milisler tarafından mültecilerin kaçırılması olayı üzerine diğer sefaretlerde böyle olayların yaşanmaması için Elçiler Heyeti tarafından bir toplantı yapıldığı ve bu toplantıda Finlandiya Sefareti'ne yapılan bu saldırının Hariciye Nezareti üzerinden protesto edilmesine dair iki raporu Ankara'ya iletir. 5 Aralık 1936 tarihli raporun ilkinde İspanyol Başvekil'in beyanatındaki “harb-i umumi” ile ilgili sözlerine dikkat çeken Koperler konuşmanın “Hiç kimse cihan harbini bizim kadar yakın görmemiştir, bu harb patlamak üzeredir (...) *Korkunç bir cihan harbinin patlamak üzere olduğunu gördüğümüzden ki Cemiyet-i Akvam ve sulha karşı vazifemizi ciddiye aldık. Sulhu tehdit eden tehlike için bir defa daha nazarı dikkati celb ve kendimizi mesuliyetten tebriye maksadile Cenevre'ye gideceğiz*” sözlerinin altını çizerek vurgulamıştır. Birbirine ilişik iki raporun ikincisinde ise Finlandiya sefareti namına kullanılan ve mültecilere tahsis edilen binaya milis güçleri tarafından girilmiş ve içerideki siyasi mülteciler götürülmüştür. Bu durumun bir başka sefaretin başına gelebileceği düşüncesi ile toplanan Elçiler Heyeti konunun Hariciye Nezareti nezdinde protesto edilmesine, protesto metninin mahalli hükümete ve basına iletilmesine karar verilmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.28).

1937 yılının ilk raporu İspanya'daki zabıta kuvvetlerinde yaşanan değişikliğe ilişkindir. Önceden şehir haricinde asayiş muhafaza eden Guardia Civil ve Cumhuriyet idaresi ile birlikte oluşturulan Guardia Asalto (hücum muhafızları) bulunurken; çıkan isyanlar sonucunda hükümet Guardia Civil'i lağvederek ismini değiştirmiştir. Teşkilatın yeni adı Guardia Nacional Republicana adını vermiştir. Ancak tam olarak fayda sağlanamadığı düşüncesi ile heyet

lağvedilip tek bir zabıta kuvveti kurulmasına karar verilir. 28 Aralık 1936 tarihinde çıkarılan bir kararname ile heyetin oluşturulacağı üyelerin sayısı ve bağlı oldukları kurumlar belirlenir. İtalyanların zabıta kuvvetlerine benzeyen eski kuvvetlerin kaldırıldığı yerine yenilerinin oluşturulduğu bilgisi Tefik Kamil Bey tarafından raporun sonunda hususiyetle bildirilmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.33).

Türkiye, İspanya'da savaşın devam etmesi nedeni ile 1937 yılında bazı kararlar almıştır. Amaç İspanya'daki savaşa karşı sürdürülen karışmazlık politikasını devam ettirmektir. Bu amaçla sulhu koruma amaçlı İspanya'ya gönüllü asker gönderilmesine engel olmak için birtakım kararlar alınmıştır. “İspanya’da cereyan etmekte olan muharebeye ne bir tarafa ne de diğer tarafa yardım etmek üzere vatandaşlarımızın iştiraki caiz olmayacağı gibi Türkiye’de gerek yerli gerekse yabancıların bu maksadla asker yazmaları” da yasaklanmıştır (BCA: 030.18.01.02.72.14.10). Savaş sebebi ile alınan bir başka karar da 1935 yılında imzalanan Ticaret ve Kriling Anlaşması'na “tamamen riayet edilmediği” sebebi ile anlaşmanın feshidir. Hariciye Vekilliği, İktisat Vekilliği'nden aldığı muvafakat ile 30 Eylül 1937 tarihinde söz konusu anlaşmayı feshetmiştir (BCA: 030.18.01.02.79.83.2).

İki ülke arasındaki ilişkileri sıkıntıya sokan gelişmelerden biri de mülteciler meselesidir. Madrid'in Monte Esqunza bölgesindeki bir binanın Frankist sahibi tarafından 19 Temmuz 1936'da Türk Elçiliği'ne devredilmesi ve ayrıca bir binanın daha aynı şekilde devri, sonrasında da bu binalara içinde çocukların da bulunduğu 700 civarında Franco yanlısının yerleştirilmesi ilişkileri gerginleştirmiştir. Sorunun kaynağı olarak Madrid'deki Cumhuriyet Hükümeti'nin Valensiya'ya taşınması sonrasında şehrin asi grupların denetimine bırakılması gösterilmektedir. Bu durum Türk elçiliğine karşı olan tehditleri arttırmıştır. Koperler, Cumhuriyet Hükümetine protesto notaları göndermesine rağmen İspanyol hükümet bu durumu ciddiye almamıştır. Artan baskılar nedeni ile mültecilerin ve Türk elçiliğinin durumu 1937 yılının Şubat ayındaki Milletler Cemiyeti toplantısında Tefik Rüştü Aras ve İspanya Dışişleri Bakanı arasında yapılan görüşmeler sonucunda mültecilerin savaş bitimine kadar Türkiye'de kalması için mültecilerin Türkiye'ye getirilmesine karar verilmiştir. Mayıs 1937'de Türkiye'ye gelmek için Türkiye'den gönderilen gemi ile İspanya'dan ayrılan mülteciler İtalya'da gemiden kaçmışlardır. İspanya'daki Türk elçilik binasında kalan 79 Frankist subay da 1938 yılında yapılan bir baskın ile kaçırılmışlardır. Yaşanan bu durum karşısında Türkiye elçisi Tefik Kamil Koperler'i geri çekmiş, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler maslahatgüzar seviyesine düşürülmüştür (Aladağ, 2011: 75-76; Birlik, 2016: 136-137; Cumhuriyet, 17.02.1938).

Sonuç

Tevfik Kamil Koperler, Atatürk döneminin en önemli diplomatlarından biri olarak Türk diplomasi tarihindeki yerini almıştır. Lozan Barış Konferansı'ndaki çalışmalarında, akademik faaliyetlerinde, Hariciye Vekaleti'nin pek çok kademesinde aldığı görevlerde gösterdiği başarı Koperler'in bu yerinin perçinlenmesindeki en önemli unsurlardır. Koperler, Madrid Elçiliği döneminde tutarlı ve temkinli adımları ile dönemin hassas sürecini Ankara'ya duyurmakta ve temsil etmekte başarılı bir sınav vermiştir.

Koperler'in 1934 yılında başlayan Madrid Elçiliği döneminde; Türkiye ile İspanya arasındaki diplomatik ilişkiler savaş öncesi dönemde iktisadi alışverişlerle oldukça hareketli ve dostane bir rayda ilerlemiş, savaş sırasında ise "karışmazlık prensibi" çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyetçilerin savaştaki başarısız pozisyonuna rağmen yasal İspanya Hükümeti olarak Cumhuriyetçileri tanımış ve diğerlerini tüm resmi raporlarda "asiler" olarak sıfatlandırmıştır. Türkiye'nin savaşa karşı takındığı resmi tutum Koperler tarafından kaleme alınan raporlarda da kendini göstermiştir. Raporlarda, İspanya'daki Cumhuriyetçiler için "hükümet" Milliyetçiler için ise "asiler" sıfatlarının kullanılması; her iki taraf ile ilgili detaylı bilgilerin titizlikle raporlanması, bunların sonucunda alınan kararlar elçiliğin dönemin şartları içinde Türkiye'nin tutumunu hem İspanya'da yansıtmak hem de oradaki şartları buraya aktarmak konusundaki becerisini göstermektedir.

Kaynakça

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Resmi Gazete
Tevfik Kamil Bey Koperler'e Ait TBMM Tercüme-i Hal Varakası I / II / III, TBMM Arşivi.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 11. İçtima, 28. Cilt, (01.12.1926).
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 16. İçtima, 28. Cilt, (18.12.1926).
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 69. İçtima, 32. Cilt, (19.05.1927).
Türkiye - İspanya Ticaret Antlaşması. 25 Mayıs 1936. (<http://ua.mfa.gov.tr>; Erişim Tarihi: 10.12.2020)
Türkiye - İspanya Kliring Mukavelesnamesi. 25 Mayıs 1936. (<http://ua.mfa.gov.tr>; Erişim Tarihi: 10.12.2020)
Aladağ, S. (2011). *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Aybay, R. (1980). *Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
Babaoğlu, R. (2020). *Mekteb-i Mülkiye (1859-1960)*. Ankara: TTK.
Balyemez, M. (2020). Kıbrıs Türk Toplumunun Devletleşme Sürecinde Mülkiye'nin Etkisi (İsmail Bozkurt'un Deneyimleriyle). *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 710-725.
Bengi, H. (2012). Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, 299-341.
Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul.
Birlik, G.K. (2016). İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası. *CTAD*, 12(24), 122-155.
Çelebi, E. (2006). Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübadele Komisyonu ve Faaliyetleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 107-120.
Dönmez, A. (2008). Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841. *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ankara.
Erozan, B. (2014). Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Uzak Tarihi: Hukuk-ı Düvel (1859-1945). *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 53-80.

- Güz, N.-Şahin, M. (2017). Atatürk'ün Kurduğu Anadolu Ajansının Şirketleşmesi. *Atatürk Haftası Armağanı Dergisi*, 44, 27-41.
- Harris, G. (2010). *Atatürk's Diplomats- Their Brief Biographies*. İstanbul.
- <http://madrid.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020).
- Işıksele, G. (2010). II. Selim'den III. Selim'e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama. Seyfi Kenan (Ed.) *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi* (315-338). İstanbul.
- Kantar, B. (1950). Ankara Hukuk Fakültesinin Geçmiş 25 Yılı 1925-1950. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3-4), 1-6.
- Kutlu, M. N. (2004). Osmanlı'dan Cumhuriyete Uzanan Kuşağın Şair Diplomatı: Yahya Kemal ve Eserlerinde İspanya. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, 15, 289-308.
- Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara.
- Menchinger, E. L. (2010). The Sefaretname Of Ahmet Vasıf Efendi To Spain. *History Studies*, 2(3), 351-367.
- Mesut, Z. (12.10.1934). Şefsiz Olmaz. *Hakimiyet-i Milliye*.
- Mumcu, A. (1977). *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1977)*. Ankara.
- Olgun, K.-Eraslan, C. (2015). 1876'dan 1950'ye İstanbul'un Seçim Tarihi. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi III*, (328-345). İstanbul.
- Öksüz, M. (1998). *Türk İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Özcan, N. (1996). Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçilik ve Diğer Resmi Vazifeleri. *Bilig*, 1/Bahar, 31-38.
- Sertel, S. (2015). Türk Hariciye Raporlarına Göre İspanya İç Savaşı (1936-1939). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 271-290.
- Şimşir, B. (1996). *Bizim Diplomatlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, B. (2001). *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*. C.III, Ankara: TTK.
- Şimşir, B. (2006). Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22 (64-64-66), 15-91.
- Şimşir, B. (2007). Şair Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçiliği ve Büyükelçiliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67-68-69), 11-88.
- TBMM Albümü 1920-2010*, 4.Cilt (1960-1983). (2010). Ankara.

- Unat, F. R. (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ.H. (t.y.). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.V, Ankara: TTK.
- Yalçınkaya, M. A. (2002). III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası. *Türkler*, C. XII, (629-659), Ankara.
- Yalçınkaya, M. A. (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). *Türkler*, C. XII, (479-511), Ankara.
- Yalçınkaya, M. A. (2003). Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, 1/2, (423-489), İstanbul.

ABC Sevilla
Akşam
Cumhuriyet
El Liberal
El Sol
Hakimiyet-i Milliye
La Época
La Nacion
Son Posta
Ulus

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 465-480
ISSN: 1302-6879

Türk Siyasi Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar*

1957 Elections in Turkish Political Life: Statements and Discussions

• Yunus ÖZDURĞUN*

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Siirt / Türkiye.
Res. Assist., Siirt University, Faculty of
Science and Letters, Department of
History, Siirt / Turkey.
yunus.ozdurgun@siirt.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3527-9270

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
11.01.2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
17.03.2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31.03.2021

Atrf: Özdurğun, Y. (2021). Türk Siyasi
Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve
Tartışmalar. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,
51, 465-480

Citation: Özdurğun, Y. (2021). 1957
Elections in Turkish Political Life:
Statements and Discussions. *Van
Yüzüncü Yıl University the Journal of
Social Sciences Institute*,
51, 465-480

Öz

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmesinin ardından dördüncü genel seçim olan 1957 Seçimleri, Türk siyasi tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Normal şartlarda 1958'de yapılması gereken ancak hükümet tarafından bir yıl erkene alınan bu seçimler, iktidar partisi Demokrat Parti (DP), muhalefet konumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), DP'den istifa edenlerin oluşturduğu Hürriyet Partisi (HP), Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve her ne kadar propaganda sürecinde varlıkları hissedilmese de Türkiye Köylü Partisi ile Vatan Partisi'nin katılımıyla gerçekleşmiştir. 1957 Seçimleri, gerek seçime katılan siyasi partilerin sayısı, gerek seçimlerden önce partiler arası işbirliği girişimleri, gerekse seçim propagandaları bakımından ve son olarak seçim sonrası yolsuzluk iddialarıyla Türkiye'de siyaseti biçimlendirmiş, demokrasiye yön vermiştir. Bu yüzden 1957 Seçimlerinin birçok yönüyle incelenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda, bahsedilen hususların hepsinin ele alınmasının güçlüğünden dolayı seçim sürecindeki propaganda faaliyetler incelenecektir. Bu bağlamda siyasi parti liderlerinin beyanatları üzerinde durulmuş, propaganda sürecinde yaşanan tartışmalar çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Başvurulan kaynaklar dönemin ulusal gazeteleri, anıları ve çeşitli araştırma eserlerdir.

Anahtar Kelimeler: 1957 Seçimleri,
parti liderleri, beyanat, tartışma

* Bu makale 18-19 Nisan 2019 tarihleri arasında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde düzenlenen Milli Mücadele'nin 100. Yılı Anısına Sosyal Bilimler Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan "1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar" adlı sözlü bildirisinin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

Abstract

After the general election, the fourth multiparty political transition to life in the 1957 elections, Turkey has an important place in Turkish political history. These elections, which would normally be held in 1958, were taken one year earlier by the government. The ruling Democrat Party (DP), the opposition Republican People's Party (CHP), the Freedom Party (HP) formed by those who resigned from the DP, the Republican Nation Party (CMP), Vatan Party, and Peasants' Party entered the elections. However, the latter two did not have much propaganda during the elections. 1957 Elections, the number of political parties participating in the need choice, need election inter-party cooperation initiatives before, and election propaganda terms and have shaped politics in Turkey, with the last post-election corruption allegations, has given direction to democracy. Therefore, the 1957 Elections need to be analyzed in many ways. In our study, propaganda activities during the election process are examined. The statements of political party leaders were emphasized, and the debates in the propaganda process were discussed. References are national newspapers, memoirs, and various research works of the period.

Keywords: 1957 elections, party leaders, statement, debate

Giriş

1958 yılının yaz aylarında yapılması gerekirken, Hükümet tarafından 27 Ekim 1957'ye çekilen 1957 Genel seçimlerinin neden erken bir tarihe alındığını açıklamakta fayda vardır. Bunun için Demokrat Parti'nin (DP) iktidarı ele aldığı 1950 Seçimlerine kadar gidilebilir. DP, 14 Mayıs 1950'de iktidarı devralınca CHP'nin 1946-1950 yılları arasında başlattığı liberalleşmeyi sürdürerek kişilerin toplanma, basın, seyahat gibi çeşitli hak ve özgürlüklerini genişletici yönde adımlar atmıştır (Koçlar ve Özduygün, 2017). DP'nin asıl başarısı ise hızlı bir kalkınma sağlayan ekonomi politikası olmuştur (Babaoğlu, 2019a). Özgürlük ve ekonomik refah alanlarındaki başarıları sayesinde DP, 1954 Seçimlerinden de zaferle ayrılmıştır. Ancak 1955 yılına gelindiğinde ekonomi istenildiği gibi gitmemeye başlamış; enflasyon artmış ve hayat pahalılığı yaşanmıştır. Ayrıca sermaye ve döviz yetersizliği nedeniyle yaşam standartları kötüleşmiş, buna bağlı olarak DP iktidarına karşı bir hoşnutsuzluk havası oluşmuştur¹. Tüm bu gelişmelere paralel olarak basın, muhalefete

¹ Dönemin gazeteci-siyasetçilerinden olan Cihad Baban, o günleri şöyle ifade etmektedir; "Bütün yurdu kaplayan memnuniyetsizliğin kara bulutları, 1957 Seçimleri arifesinde DP'yi korkutmaya başlamıştı. Gerçek para kıymetinin düşmüş olması, endüstriyi boğuyordu. Karaborsa başını almış yürümüşü. Bu karaborsanın yarattığı partici, karaborsa krallarının yaşayış tarzları vatandaşların nefretini kırbaçlıyordu. Kontrollü ekonomik sistemde tahsisler parti fedailerine yöneltiliyor, onlar da DP'ye

dostça yaklaşılmaya başlamış, bu ortamı fırsat bilen muhalefet, Hükümet politikalarını şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Öyle ki DP'nin içinde dahi muhalefet belirmiş ve 1955 sonunda DP'den ayrılanlar Hürriyet Partisi'ni (HP) kurmuştur (Karpat, 2013: 94-95). Ayrıca iktidar ve muhalefet partileri arasındaki ipler kopma noktasına gelmiş, bir yandan dış politikada Kıbrıs sorunu ile gündeme gelen 6-7 Eylül olayları ile baş etmek durumunda kalan DP, ekonomik sıkıntılarla ve zorlu bir muhalefet ile karşılaşmıştır (Şavklı, 2017: 479).

Tüm bunlara rağmen hükümet kendi politikasını yürütmeye çalışmış, muhalefet ise kamuoyundaki değişimden cesaret alarak eleştirilerini sertleştirmiştir. Sonunda DP liderleri durumun farkına varıp 1958 yazında yapılması planlanan seçimlerin 27 Ekim 1957'ye alınmasına DP Grubunun 5 Eylül 1957 tarihli toplantısında karar vermişlerdir (Demir, 2010: 324)². Eylül ayının başında bu karar kesinleşmiştir³. Buradaki amaç, muhalefetin seçimlere iktidara karşı ortak bir liste ile girmesini, hatta birleşerek yeni bir siyasal parti kurmasını önlemektir⁴. 13 Eylül 1957'de kabul edilen yeni seçim

sadakat karşılığı alabildiğine insafsızca vurgunculuk yapıyorlardı.” (Baban, 1970: 300-301)

² Başbakan Adnan Menderes, seçimlerin öne alınacağını 1957 yılının Mayıs ayında Sivas'ta yaptığı bir konuşmada şöyle duyurmuştur; “Tekrar ediyorum, bu memlekette fikir ve tenkit hürriyeti kemaliyle mevcuttur. Serbest seçim rejimi bütün şartları ve icapları ile tahakkuk etmiştir. Seçimler de yakındır. Şayet onlar haklı, biz hatalı isek millet rey-i ile neticeyi tespit eder ve şeriatın kestiği parmak acımaz, işte mesele bundan ibarettir.” (Hürriyet, 26.05.1957: 1,5) Temmuz ayının sonunda ise ulusal basında seçimlerin yakın bir zamanda yenileneceği söylentileri iyice artmıştı. Milliyet'teki bir haberde şöyle denilmekteydi; “DP, teşkilatına seçime hazır ol emri verdi. DP Genel Merkezi, teşkilatına yaptığı bir tamimle ‘seçime hazır ol’ emrini vermiştir. Tamimde, umumi seçimlerin çok yakın bir zamanda yapılacağı bildirilmekte, ancak tarih kesin olarak açıklanmamaktadır. Bu suretle umumi seçimlerin öne alınması ihtimalleri çok kuvvetlenmiş bulunmaktadır” (Milliyet, 30.07.1957: 1)

³ Basında seçimlerin yenileneceği şu haberle duyuruluyordu; “Seçimlerin 27 Ekim 1957 Pazar günü yapılması takarrür etmiştir. Bu husustaki karar evvelki gece Hariciye Vekaleti köşkünde hükümetin, DP Genel İdare Kurulu ve DP Meclis Grubu İdare Heyeti ile yaptığı uzun toplantı sonunda alınmıştır.” (Milliyet, 05.09.1957: 1; Vatan, 05.09.1957: 1)

⁴ Muhalefet her ne kadar ortak bir liste ile seçimlere giremeye de iş birliği seçim propagandası sırasında devam ediyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır; “1957 seçim kampanyalarında HP ile CHP liderleri arasındaki bir sözleşmeye göre, her iki partinin bazı bölgelerde birbirini aleyhine mücadeleye girişmemesi ve bütün propaganda cihazlarını yalnız DP'ye karşı işletmeleri oy sayısının muhalefet partileri lehine epeyce dolgun bir yekûn teşkil etmesini sağlamış ve bu seçim sonucundan en çok faydalanan da, geçen devrede sayısı 36'yı geçmeyen milletvekili sandalyelerini 175'e çıkarmak başarısını elde eden Cumhuriyet Halk Partisi olmuştu.” (Karaosmanoğlu, 1984: 241)

kanunu ile partiler bütün seçim çevrelerinde tam aday listesi yapmaya mecbur tutulmuş, bir partinin diğer bir parti tarafından aday gösterilmesi yasaklanmış, ayrıca Fuat Köprülü'yu hedef aldığı görülen bir değişiklik, bir partiden altı ay önce istifa etmiş kişinin başka partiden aday olmasına imkân tanınmamıştır. Seçim Kanununda yapılan değişiklik ile muhalefetin iş birliği çabaları sonuçsuz kalmıştır. Böylece her partinin seçime yalnız katılması sağlanmıştır (Eroğul, 1990: 125; Eryılmaz, 2019: 86). Hükümet, bunun yanı sıra tüm çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan borçlarını 10 yıl süre ile erteleyen bir yasa çıkarmıştır. Köylülere bu tür maddi kazançlar sunulması, ilk defa köylüye özel siyasi ve sosyal statü tanınması, DP'nin kırsal kesimden aldığı oyları artırmasına yönelik hamlelerdir. Buna ek olarak İstanbul'da elektrik fiyatları ucuzlatılmış, darlığı çekilen oto lastiklerinin karşılanması için dış ülkelerden 1.900.000 liralık lastik satın alınması yoluna da gidilmiştir (Albayrak, 2004: 296; Karpaz, 2013: 95-96; Bulut, 2009: 129-130).

Seçimde yarışan dört büyük siyasal parti; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), DP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve HP olup küçük partiler bu seçimde önemsiz bir rol oynayacaktır. Bunlardan yalnızca seçimleri boykot eden Türkiye Köylü Partisi bir bakıma etki oluşturmuştur. Seçimlerden kısa bir süre önce Hikmet Kıvılcımlı başkanlığında kurulmuş olan Vatan Partisi de seçimlere yalnızca İstanbul ve İzmir'de katılmıştır. Seçimlerde muhalefete önceki seçimlerde olduğu gibi yine CHP öncülük etmiştir. O güne kadar meydan mitingleri ve kahve toplantılarından öteye gitmeyen propagandalara 1957 Seçimleri ile birlikte ev toplantıları da eklenmiştir. Bu seçimler; bayrak, afiş ve el ilanlarının o güne kadar görülmedik biçimde kullanılmaya başlandığı seçim niteliğindedir (Karpaz, 2013: 97).

Bu çalışmada; parti liderlerinin seçim sürecindeki propaganda faaliyetleri sürecindeki tartışma ve beyanları ele alınacaktır. Konu, *Muhalefetin İktidara Eleştirileri, Beklentileri ve Vaatleri* ile *İktidarın Muhalefete Cevapları ve Vaatleri* şeklinde iki başlık olarak işlenecektir.

1. Muhalefetin İktidara Eleştirileri, Beklentileri ve Vaatleri

1957 Seçimleri Türk siyasi tarihinde belki de o güne kadar benzeri görülmemiş bir politik mücadeleye sahne olmuştur. Gerek iktidar gerekse muhalefet partileri seçimlerden galip gelmek adına propaganda faaliyetlerine yoğun ve hızlı bir şekilde girişmişlerdir. Bu bağlamda iktidar-muhalefet ilişkileri de seçim sürecinde oldukça sert ve gergin geçmiştir (Afşar, 2021: 88; Babaoğlu, 2019b:347). Bu seçimlerde muhalefete seçim öncesinde halka hitap etme olanağı ancak

normal zamanlarda yasaklanmış olan açık hava toplantılarını yapabileme hakkıyla sınırlı tutulmuştur (Öymen, 2014: 412). Kimi araştırmacılara göre CHP adeta bambaşka bir kişiliğe bürünmüştür. Geç de olsa “halka gitme”, “halka somut vaatlerde bulunma” olayının farkına varılmıştır (Bilâ, 1999). Bir önceki seçimde temelini rejim meselelerinin oluşturduğu ve sokaktaki adamı doğrudan ilgilendirmeyen, yaşam kalitesini yükseltmeyen konuların ardından bu defa CHP farklı olarak ve ilk kez seçmenin gündelik sorunlarına değinmekte ve bunlara yönelik somut çözüm önerileri sunmaktadır. İktidara yönelik eleştirilerin yerini pozitif ve alternatif bir program, gelecekteki güzel günler vaadi almaktadır (Uyar, 2017: 237). CHP lideri İsmet İnönü’nün başını çektiği muhalefet, başta ekonomi olmak üzere seçim sistemi, seçim emniyeti, radyo meselesi, idare baskısı iddiaları gibi pek çok konuda iktidara eleştirilerini yöneltip, halka vaatler vermiştir. Başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP’liler ise muhalefetin bu eleştirilerine karşı taarruza geçmiştir.

CHP’nin seçim kampanyasının en önemli argümanı İnönü’nün gezi ve mitingleridir. Bu bağlamda İnönü partisinin seçim propagandasını 21 Eylül’de Malatya’da başlatmıştır. İnönü, Malatya’da ve akabinde Elazığ mitinginde yaptığı konuşmada iktidarın düşmesi gerektiğinden bahsedip oyların muhalefete verilmesi tavsiyesinde bulunmuştur (Güngör, 2004: 456). 1957 Seçimleri öncesinde muhalefetin dolayısıyla İnönü’nün en çok üzerinde durduğu konu ekonomidir. Bu hususta İnönü, Giresun ve Ordu’da şunları söylemiştir;

İktisadi hayatımızın hataları, idare edenlere aittir. Derdin esası bu buhranı kabule yanaşmamaktır. Ben para buhranını iktidarımızda dört beş defa geçirdim. Ömrüm boyunca ıstırabını unutamadım. Bunu onlara anlatamıyorum... Dikkatimi çeken bir nokta da bu memlekette iktisadi buhranın yükünü en ziyade müstahsilin ve köylünün çekmesidir. Mallarını ucuza satıyor ve ihtiyaçlarını pahalı elde ediyor. Ziraat müstahsili gittikçe sefaletе düşüyor. Hâlbuki propaganda aksine yapılıyor... Bizim kanaatimizce yapılacak ilk iş, Ziraat Bankasının bünyesini ıslah etmektir. İkincisi ise borçlu köylüler için çare bulmaktır (Akşam, 14.10.1957: 1,3; Dünya, 14.10.1957: 1,3; Unat, 2016: 413).

Görüldüğü üzere İnönü, konuşmalarında memlekette yaşanan bir ekonomik buhrandan bahsetmiştir. Ona göre ekonomik buhranın en büyük yükünü de köylü çekmektedir. İnönü, sonraki konuşmalarında ekonominin kötü gidişinin nedenleri üzerinde durmuştur. Ona göre; o günkü duruma birdenbire değil, adım adım gidilmiş, bu durum plansızlık yüzünden ortaya çıkmıştır. İnönü, Samsun’da memleketteki

imar faaliyetlerine karşı olmadığını, ancak bir yerde darlık varsa orada bu türden faaliyetlere girilmemesi gerektiğini şu sözlerle anlatmıştır; “bu yol 60 santim indirilmelidir diyerek gece rüyanda gör, yarın yap bu olmaz.” Ayrıca; “hayat pahalılığından bahsetmek kusur hale getirildi. Para değerinden bahsetmek resmi ithamlara maruz bırakıldı. Kanuni takiplere dahi yol açtı.” (Dünya, 15.10.1957: 1,3) sözleriyle ekonominin kötü gidişinden bahsedenlerin idare baskısına maruz kaldığını iddia ederek iktidara serzenişte bulunmuştur. Konya’da yaptığı bir konuşmadaysa plansızlığı eleştirmiş, hükümetin paranın değerini koruyamadığını belirtmiş ve dış yardımların gerekli yerlerde kullanılmadığını ifade etmiş ve eklemiştir;

1953’te Başbakan, bizim kimseye borcumuz yoktur diye dünyaya ilan etti. Bir yıl sonra İzmir fuarının açılışında Ticaret Bakanı dış borçlarımızı tasfiye etmek için müzakerelere girişiyoruz dedi. 4 Şeker Fabrikası, bir şeker fabrikasının pancarını paylaşmak için didişmektedir. Onun yerine başka bir şey yapılamaz mı idi? İsraf etmeye hakları yoktur. Plansızlık ve programsızlık israf demektir. Dışarıdan 800 milyon dolar yardım gördüğümüzü söylüyorlar. Bu yardımların tesislerimize sarf edilmesi lazımdı. Hesaplı hareket edilmeli idi, olmadı. Biz bundan şikâyet ettiğimiz zaman sinirleniyorlar ve bağırıp çağırıyorlar... (Vatan, 17.10.1957: 3; Unat, 2016: 415; Yılmaz ve Köse, 2012: 242)

İnönü’nün ekonomi ile ilgili konuşmalarından; yabancı sermayenin dengeli bir şekilde kullanılması, Türk parasının değerinin arttırılmasına yönelik adımlar atılması, köylünün ekonomik refahının yükseltilmesi gibi hususlara öncelik verdiği anlaşılabilir. İnönü, yabancı sermaye konusunda Hükümeti uyarmakla birlikte, iktidara geldikleri takdirde o ana kadar yapılan mukavelelere saygı göstereceklerini ifade etmiştir. Mesela, İstanbul’daki konuşmasında; “yabancı sermayeye, yerli sermaye üzerinde imtiyaz verilmesin. Yabancı sermayenin ziraatımızda işlemesine müsaade edilmesin. Gerek yabancı sermaye ve gerekse petrol aramakta olan şirketlere mukavele ile verilmiş vaziyetlere hürmet etmek borcumuzdur” (Vatan, 21.10.1957: 5) sözleriyle bir yandan iktidara geldiklerinde yabancılara imtiyazlar verilmeyeceğini ifade ederek bir yandan da devam eden mukavelelere saygı göstereceklerini belirtmiştir. İnönü’nün ekonomi konusundaki yaklaşımları hakkında bir çıkarım yapılacaktır; milli ekonomi politikası gütmeye başladığında olduğu görülür.

İnönü’nün ekonomi hakkında üzerinde durduğu tüm hususlarda diğer muhalif partiler de hemfikirdir. Mesela, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İstanbul’daki konuşmasında ülkenin o günkü

sorunlarını “bozuk iktisadi durum, hürriyetsizlik, kıymeti düşen bir para, bütçe” şeklinde ifade etmiştir. Karaosmanoğlu kötü vaziyetin içinden çıkmak için de iktidara geldiklerinde devlet bütçesinde 1,5 milyar Türk Lirası tasarruf yapacakları formülünü öne sürmüştür (Vatan, 17.10.1957: 1,3). HP lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, ayrıca İzmir’deki konuşmasında DP’nin artık demokratik bir düzenden totaliterleşmeye doğru gittiğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 10.10.1957). Karaosmanoğlu, Manisa’da da “ben rey istemiyorum, hürriyet istiyorum” demiş ve eklemiştir; “memleketin kurtarılması için size köleniz gibi hizmet edeceğim.” (Cumhuriyet, 12.10.1957) Kırkağaç’taysa yaptığı konuşma; “zor, eşit ve adil olmayan şartlar altında seçime gidiyoruz” demiş, devamında vatandaşlara en güçlü gördükleri muhalefet partisine oy vermeleri konusunda tavsiyede bulunarak, DP’nin iktidardan düşmesi halinde 6 ay sonra seçimlerin nispi usule göre göre yenileneceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 13.10.1957). Balıkesir’de yaptığı konuşmada da iktidara gelmeleri halinde DP içinde suç işlememiş ve iyi niyetli olan kişilerle çalışmaya devam edeceklerini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 15.10.1957).

Muhalefetin ekonomiden sonra üzerinde en çok durduğu konu seçim sistemidir. Türkiye’de 1946 Seçimlerine kadar iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 1946 Seçimlerinden sonraysa tek dereceli sistem ve çoğunluk usulü kabul edilmiştir. Çoğunluk usulüne göre bir yerde oyların çoğunluğunu alan parti aynı zamanda oradaki tüm milletvekilliklerini de kazanmaktaydı. 1946-1950 yılları arasında gerek dönemin iktidar partisi olan CHP’den gerekse DP’den bu sisteme itirazlar olsa da 1950 Seçimlerine böyle girilmiştir⁵. Ancak bundan sonraki genel seçimlerde sistem üzerine tartışmalar kesilmemiş, CHP lideri İnönü, seçim propagandası sırasında nispi usulün gelmesi yönünde konuşmalar yapmıştır. Hatta bu konuda geçmiş dönemin pişmanlığını da gizlemeyecektir. Mesela İzmir’de nispi seçim sistemini getireceklerine dair söz verip şunları eklemiştir;

Ben vaktiyle nispi temsil usulünü bundan dolayı tereddütle karşıladım. Bir defa muhtelif usulleri kati derecede bilmiyordum. Nispi temsil usulünün çoğunluk usulünden daha ileri, daha güç bir sistem olduğunu düşünüyordum. Hadiseler gösterdi ki, çoğunluk sistemi daha tecrübeli milletin huzur

⁵ Metin Toker, anılarında çoğunluk sisteminden neden vazgeçilmediğini şöyle anlatmaktadır; “Demokratlar nispi sisteme yatkındılar. Çoğunluk sistemiyle Meclis’te çokluğu çantada keklik görmüyorlardı. Nispi temsil onları daha kuvvetli bir muhalefet yapabilirdi. Nihat Erim’in de istemediği buydu. Demokrasiye geçilirken, başta anayasa değişiklikleri olmak üzere yapılacak çok iş vardı. Bunları sağlam bir çoklukla gerçekleştirmek daha kolay olacaktı. (Toker, 1990: 25-26)

safhasıdır. Evvela nispi temsil usulünden geçmek lazımdır. (Ulus, 22.10.1957: 1,5)

İnönü bu sözleriyle 1950 Seçimlerinde gündeme gelen ancak yürürlüğe konmayan nispi seçim sisteminden yana olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca iktidarın nispi seçim sistemini neden kabul etmediğine anlam veremeyip, bu konuda yaptıkları savunmaya da şu sözlerle karşı çıkmıştır;

Şimdi bakın ne diyorlar: Çokluk istermiş. Çok muhalefet olmasınlar mı? Başka türlü iş görülmezmiş. 540 muvafık mebus ile beraber 35 kişi muhalif mebus olarak meclise girdi. Bunun 5'i CMP'liydi. Vilayetlerini lağvettiler, mebuslarını takip ettiler. 30'u bizimdi. Bir türlü hazmedemediler. Daha ne kadar çokluk istiyor? (Akşam, 22.10.1957: 1,5)

İnönü'ye göre CHP seçimlerden galip ayrılınca partiler arasındaki kısır çekişmeler önlenecek, siyasi partiler aldıkları oy miktarınca mecliste temsil edilecektir. Böylece TBMM bütün siyasi partilere adaletli bir şekilde paylaştırılmış olacaktır (Dünya, 13.10.1957: 1,3). İnönü ve CHP zamanında karşı oldukları nispi seçim sistemini bu defa onlar istemiştir. Muhalefette iken bu sistemi benimseyen DP ise iktidara gelince bir zamanlar savunduğu sistemden vazgeçerek çoğunluk usulünde kalınmasından yanadır. Böylelikle iktidar ve muhalefetin rolleri değişse bile istekleri aynı kalmıştır.

Muhalefet, seçim sisteminden sonra baskı iddiaları, seçimin güvenilirliği, seçim emniyeti ve radyo meselesi üzerinde durmuştur. Bu konularda iktidar, meydan mitinglerinde ve açık hava toplantılarında uyarılmıştır. Uyarılardan birini de DP' den henüz istifa eden ve 1946'da bu partinin kurucuları arasında yer alan Fuat Köprülü yapmıştır. Köprülü, Balıkesir'de yaptığı konuşmada 1954'den sonra ülkede demokrasinin geriye doğru gittiğini iddia etmiş, bu duruma istemeyerek tahammül ettiğini dile getirmiştir. Köprülü'ye göre o gün gelinen noktada iktidara güven kalmamıştı. Köprülü gibi DP'den istifa eden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da aynı hususlara temas etmiştir. Karaosmanoğlu, gelinen noktayı şöyle tarif etmiştir; "Türk milleti huzursuzdur. Bu memleket karanlıklar içindedir. Memleket maddi ve manevi bütün heyeti ile çökmek üzeredir. Buna son vermek ve vatani kurtarmak Türk milletinin elindedir." (Vatan, 23.10.1957: 5) Böylelikle iki eski DP'li baskılardan şikâyet ederek ülkede huzur ortamının kalmadığından dem vurup seçimlere baskı ve güvensizlik içerisinde girmekten dert yanmışlardır. İnönü ise seçim emniyeti hakkında Balıkesir'de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

1950'de aldığınız o seçimi ne hale getirdiniz? Biz bu memleketi nereden aldık, nereye götürdük? Siz nerede buldunuz ve nereye

getirdiniz? Biz hiçbir zaman geriye gitmedik. Seçim emniyetini nerede bıraktı? Ayrıca mühürlü rey pusulası ve zarfı işini de bir teminata bağlayacağız... İktidarı değiştirdiğiniz gün hem iktisadi hem siyasi huzur başlayacaktır (Vatan, 23.10.1957: 5).

Böylece muhalefet partilerinin ortak şüphesi; seçimlerin güvenilirliği ve emniyetin tam olarak olup olmayacağı şeklinde öne çıkmıştır. Bu durumu beyanatlarında sıkça dillendirmişler ve nitekim 1957 Seçimleri, yaşanan olaylar ve yolsuzluk iddialarıyla hatırlanan bir seçim olacaktır. Muhalefetin seçim meydanlarında öne sürdüğü meselelerden biri de radyo ile ilgilidir. DP, 1946-50 yılları arasında muhalefetteyken radyodan yeterince yararlanamadığından yakınmaktaydı. 1957 Seçimlerinde ise roller değişmiş, bu defa CHP aynı konudan yakınır hâle gelmiştir. İsmet İnönü seçim propagandası boyunca radyo meselesini meydanlarda dillendirmiştir. Ona göre DP böyle davranarak Anayasa'yı ihlâl etmekteydi. İnönü, Tekirdağ'daki bir konuşmasında gerek iktidarın gerekse muhalefetin radyodan istifade edemeyeceğini, bunun yasak olduğunu ancak DP'nin bu yasağı deldiğini dile getirmiştir (Vatan, 20.10.1957: 5). İnönü, ayrıca Menderes'in seçim meydanlarında çizmiş olduğu asabi görüntüyü işaret ederek; "Sinirleri tamamıyla bozulmuştur. Artık iktidarı kaybetmek endişesi ve telaşı bütün mevcudiyetiyle hâkimdir" demiş ve bu hususta eleştirilerini sunmuştur (Demir, 2011: 146).

Muhalefet, iktidarı son olarak din konusunda uyarmıştır. İnönü, DP'nin dini siyasete alet ettiğini düşünüp, Adnan Menderes'i bu mevzuda daha dikkatli olmaya davet etmiştir. İnönü'ye göre din siyasete alet edildiği zaman vatandaşlar arasında ikilik olur ve birbirlerine düşer ve ülkede huzursuzluk ortamı oluşurdu (Milliyet, 19.10.1957: 1,5; Vakıf, 19.10.1957: 2). Şemsettin Günaltay ise din konusunda kendilerine yöneltilen ithamlara Bursa'dan cevap vermiştir;

İstanbul'da gazeteye benzer bir şey çıkıyor, kimin nesidir bilmiyorum, yazdıkları anarşizmdir. Bakın ne diyor: "Günaltay din müesseselerini kapattı. Mekteplerden din derslerini kaldırdı. BMM'de din zehirdir dedi. Kuran yazısını kaldırdı." Ben neler yapmışım da haberim yok. Eğer benden evvel Başbakan olanlar, mesela Celal Bayar zamanında böyle şeyler olmuşsa mesulü ben değilim. İlk mekteplere din dersini ben koydum. Memleket çocuklarının ahlaklı olmasını istedim. İmam hatip mekteplerini ben açtım, İlahiyat Fakültesini de ben kurdum... Şimdi bütün kurtuluş çarelerini vatandaşın kutsi duygularında arıyorlar. CHP iktidara gelirse camileri kapatacaklarmış diyorlar. Bu memlekette cami kapatacak bir alçak çıkmayacaktır (Dünya, 16.10.1957: 1,3).

Kısacası muhalefetin dolayısıyla en güçlü muhalif parti konumunda bulunan CHP'nin propaganda beyanları yukarıda anlatıldığı gibi olup vaatleri şöyle özetlenebilir:

- Partizan idareye son verilecektir.
- Devlet radyosu müstakil hale getirilip partizanlıktan kurtarılacaktır.
- Mahkeme bağımsızlığı ve yargıç güvencesi sağlanacak, Yüksek Hâkimler Şûrası kurulacaktır.
- Söz, basın, toplantı özgürlüğü sağlanacaktır.
- Nispî temsil seçim sistemi getirilecektir.
- Radyo ve üniversite özerkliği sağlanacaktır.
- Yolsuzluklar önlenecek, ispat hakkı tanınacaktır.
- İki meclisli parlamento sistemi oluşturulacaktır.
- Kanunları denetleyecek Anayasa Mahkemesi kurulacaktır.
- Milletvekili sayısı azaltılacaktır.
- TBMM'nin Hükümet üzerinde yakın, ciddi ve hakiki murakabesini mümkün kılacak iç tüzük değişiklikleri yapılacaktır.
- Cumhurbaşkanının tarafsızlığı sağlanacaktır.
- İşçiye grev ve toplu sözleşme hakkı verilecektir.
- Memura mesleki örgüt ve sendika kurma hakkı tanınacaktır.
- Ekonomi, plan ve programa göre düzenlenecektir.
- Milli Korunma Kanunu yürürlükten kaldırılacaktır.
- Köylünün borçları hafifletilecektir.
- Hayvan vergisi kaldırılacaktır.
- Gelir vergisinde asgari geçim haddi yükseltilecektir.
- Sosyal sigorta uygulamaları genişletilecektir.
- Yıllık ücretli izin hakkı tanınacaktır (Bilâ, 1999: 172; Güngör, 2004: 459-461).

Buraya kadar bir değerlendirme yapılırsa, muhalefet partilerinin bulunduğu ortak noktalar; ekonominin kötüye gittiği iddiaları, anti demokratik kanunlar (seçim sistemi, seçim emniyeti, radyo meselesi, basın hürriyeti, hükümetin idare mekanizmasını kötüye kullandığı vs) ve dinin siyasete alet edilmesi mevzularıydı. Muhalefete göre seçimlerden sonra DP iktidardan çekilir çekilmez tüm bu dertler de ortadan kalkacaktı.

2. İktidarın Muhalefete Cevapları ve Vaatleri

1957 Seçimleri öncesi DP'nin seçim kampanyalarında Adnan Menderes ve Celal Bayar ön plana çıkmıştır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın yanı sıra Bakanlar da memleketin değişik yerlerinde halktan destek istemiştir. Böylece DP'liler aynı anda ayrı yerlere geziler

yaparak kısa sürede birçok şehre ulaşma amacı taşımışlardır. Hem Celal Bayar hem de Adnan Menderes seçim konuşmalarında “Kalkınan Türkiye” söylemini kullanmış, “gelişen ve büyüyen Türkiye” vurgusu yapmışlardır. Öyle ki bunu ön plana çıkarmak için sürekli birtakım istatistiklerden söz etmişler ve yeni dönemde bu büyümenin artarak devam edeceğini öne sürmüşlerdir (Unat, 2016: 431). DP’lilerin propagandasının odak noktasında, o zamana kadar yaptıkları icraatları anlatmak ve muhalefetin başta ekonomi alanında olmak üzere ithamlarına cevap vermek vardır. Cumhurbaşkanı Bayar, konuşmalarını memleket kalkınması üzerinde yoğunlaştırırken Başbakan Menderes, memleket kalkınmasını anlatmasının yanı sıra İsmet İnönü’nün konuşmalarına cevap vermiştir (Burçak, 1998: 489). Menderes, seçim kampanyasını 12 Ekim’de Erzurum’da açmakla birlikte 11 Ekim günü DP’nin kurucularıyla birlikte Afyon çimento fabrikasının açılış töreninde iktidarları döneminde gerçekleştirilen kalkınma hamlelerinin özetini anlatmıştır. Menderes; “son doksan günde 30 büyük tesisin açılışı yapıldı. Bu üç günde bir eser demektir. Türkiye artık üç günde bir fabrika açmak gibi eser vermek velûdiyetine erişmiştir” (Erer, 1965: 302) sözleriyle yaptıkları icraatlardan bahsetmiştir.

Menderes, Erzurum’daysa CHP’den şu hususta yakınmıştır; “İktisadi buhrandan bahsediyorlar, sebep göstermiyorlar... Pahalılıktan bahsediyorlar. Bunu nasıl gidereceklerini söylemiyorlar. Ucuzlatmaya buğdaydan mı, etten mi başlayacaklar? Yoksa devlet memurlarının maaşlarını düşürmek suretiyle mi başlayacaklar?” (Zafer, 13.10.1957: 1,4; Dünya, 13.10.1957: 1,3; Akşam, 13.10.1957: 1,5) Menderes bu sözleriyle CHP’lilerin eleştirilerini bir temel üzerine oturtamadıklarını iddia ederek dert yanmıştır. Ona göre muhalefet; az yaptınız, çok yaptınız demeyip “plansız hareket ettiniz” ithamında bulunarak işin içinden çıkmaya çalışmaktaydı. Menderes, Trabzon’da da muhalefete, özellikle İnönü’ye oldukça sert sözlerle cevap vermiştir;

İsmet Paşa buhran vardır diyor. İsmet Paşa’nın buhran kendi kafasındadır. Sevgili vatandaşlar, İsmet Paşa hastadır. İsmet Paşa, Malta Humması gibi, Asya Gribi gibi bir nevi hastalığa müptelidir. O hastalığın adı da ‘Daüliktidar’ yani iktidar hastalığıdır. Bu memlekette iktisadi ve siyasi buhranın mevcut olduğunu, İsmet Paşa dün değil, senelerce evvel söylemeye başlamıştır. Çünkü kendisi iktidardan düştüğü günden itibaren onun kavlince bu memlekette siyasi buhran başlamıştı. (Akşam, 14.10.1957: 1,5)

Menderes ve diğer DP’liler her ne kadar ekonomi konusunda muhalefete çatsalar da bazen işlerin tam olarak yolunda gitmediğini kabul eden açıklamalar yapıyor değillerdi. Mesela; Bayar Urfa’da

memlekette çay, kahve, şeker gibi maddelerin darlığı çekilmesi karşısında; “bu mevzuda sıkıntı olsa dahi istikbalimizi temin için bu yolda ilerleyeceğiz” (Cumhuriyet, 18.10.1957: 1,5) Menderes ise İzmir’de; “huzurunuzda kabul ediyorum ki, birtakım aksaklıklarımız olmamış değildir. Fakat bu derece azim, bir kalkınma hamlesi içinde süratle giderken aksaklıklar olabilir” (Yeni Sabah, 21.10.1957: 5) sözleriyle aslında memlekette bir darlık olduğunun farkındadırlar. Ancak DP liderlerine göre 1950’de iktidara geldiklerinden bu yana benzeri görülmemiş bir kalkınma hamlesi gerçekleştirilmişti. Bunu sayısal veriler kullanarak meydanlarda söylemekten geri kalmamışlardır. Menderes, İzmir’de verdiği nutukta; hâlen 42 barajın yaptırılmakta olduğunu altını çizerek belirtmiş ve “Bize lazım olan kahve değil, bunlardır. Varsın onlar bir miktar kahve için bir iktisadi sistemi kötölesinler. Böylece hüsrana uğrayacaklardır. Bütün yapılanlar karşısında kahve kimsenin aklına bile gelmemektedir. Bu süratli gidişte bazı aksaklıklar ve yokluklar görüldü. Fakat bizi affedeceksiniz” (Akşam, 21.10.1957: 1,5) sözleriyle kalkınmadaki başarılarını anlatmıştır. Menderes, İstanbul’da da fiyatların arttığından ancak buna bağlı olarak milletin alım gücünün iktidara geldiklerinden beri üç misli yükseldiğinden bahsetmiştir (Tercüman, 22.10.1957: 1,5). Menderes’in konuşmalarına benzer olarak Bayar da Urfa’da rakamlarla konuşmuştur. Buna göre bütçe 1949’da yalnız 232 milyon iken 1 milyar 317 milyona varmıştır. Bayar’a göre hükümetin desteğiyle millet daha fazla kazanıyor, devlet hazinesine gittikçe daha fazla nakit giriyor ve bu devir durmadan böylesine devam ediyordu (Son Posta, 18.10.1957: 1,3; Son Telgraf, 18.10.1957: 1).

Sonuç olarak DP’liler ekonomi konusunda muhalefetin ithamlarına cevap vermiş ve yedi yıllık iktidarları döneminde yaptıkları işleri sıralayarak, bunları ileride yapacaklarının teminatı olarak gösterme çabası içerisine girmişlerdir. DP’liler yaptıkları icraatları anlatmaktan başka muhalif çevrelerin muhtelif konulardaki diğer suçlamalarına karşılık vermişler ve bunun dışında ortaya çok fazla bir şey koyamamışlardır. Kullandıkları en önemli argüman geçmiş dönemin anti demokratik kanunlarıdır. Görünüşe bakıldığında DP’liler memlekete özgürlüğü kendilerinin getirdiğini iddia etmektedirler. Menderes’e göre seçim beyannamesinde basın özgürlüğünü getireceğini duyuran CHP, geçmiş dönemlerde telefon emirleriyle gazete kapattırıp, polis vazife ve salahiyet kanunu ile vatandaşları sorgusuz sualsiz tutuklayıp hapislerde süründürmüştür. TBMM’de ise Müstakil Grup adında *kukla bir muhalefet kurup yalancı demokrasi edebiyatı* yapmışlardır. Menderes’e göre şimdi özgürlük vaatleriyle milletin karşısına çıkmak onlarla alay etmek demektir. Menderes, ispat

hakkı konusunda da muhalefetle söz düellosuna girmiş, bu kanunu neden çok istediklerini, çok istemelerine rağmen neden 27 yıl boyunca getirmediklerini vurgulayarak dert yanmıştır. Ayrıca vatandaşlar arasında ayırım gözetildiği iddialarına karşı çıkan Menderes'e göre; devletin imkânlarından en çok CHP'liler yararlanmaktadır. Bu iddiasını İzmir'de şu sözlerle ispatlamaya çalışmaktadır; "Listelerini tetkik ederseniz namzetlerden ikisinin İzmir'in sayılı zenginlerinden olduğunu görürsünüz. Bu, İstanbul'da da böyle, Ankara'da da böyle. Demek ki zenginler bizde değil, onlarda" (Dünya, 16.10.1957: 1,5; Tercüman, 22.10.1957: 1,5; Erer, 1965: 318).

Bir diğer konu ise seçim sistemidir. Seçim sistemi mevzusunda partilerin rolleri değişmiş ancak iktidar ve muhalefet açısından tartışmalar aynı kalmıştır. CHP'nin 1957 Seçimleri gerçekleşmeden önce nispi usulü istediği yukarıda ayrıntılarıyla açıklanmıştı. Bu bağlamda DP'liler savunma refleksi göstermektedir. Buna göre İnönü'nün iktidara gelmeleri durumunda 6 ay içinde nispi usule göre yeni bir seçim yapacaklarını vaat etmesine karşılık Menderes, Giresun'da; "Bu iş madem bu kadar kolaydı da 27 sene neden yapmadılar? Bu kadar basit bir suale dahi cevap veremeyecek vaziyette olanlar bugün fikir diye, vaktiyle muhtarlarınızı bile size seçtirmemiş olduklarını unutarak, Türk milletinin önüne bunları sürebiliyorlar" (Dünya, 16.10.1957: 1,5) sözleriyle İnönü'ye çatmıştır. Menderes, 200 bin kişinin katıldığı İstanbul mitinginde de muhalefetin TBMM'de olabildiğince az olması gerektiğine vurgu yaparak şu sözleri sarf etmiştir;

1954 seçimlerinde Meclise 30 kişi geldiler. 30 kişinin fitnessi bütün vatani sardı. Neler söylemediler neler? 30 tane de bizim içimizden hıyanet eden çıktı. Eğer bu memlekette siyasi istikrar istiyorsak, DP'yi kahir bir ekseriyetle iktidara getirmek lazımdır. 200 onlardan, 100 öbüründen ve bizden de 350 mebus Mecliste bir boğuşma olacaktır. Çünkü böyle bir muhalefet hiçbir yerde yok. Eğer işlerin sabotajdan masun kalmasını istiyorsanız onların çok az oy alması lazımdır.

Partilerin beyanatları ve yaşanan tartışmalar yukarıdaki gibiyken bir de seçimlerin sonuçlarına göz atmakta fayda vardır.

Tablo 1: 1957 Seçim Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 12.078.623			
Oy Kullanan Seçmen Sayısı ve Oranı: 9.250.949 (%76,6)			
Kazanılan Oy Sayısı ve Oranı			
CHP	DP	CMP	HP
3.825.267 (%41,4)	4.497.811 (%48,6)	604.087 (%6,5)	321.471 (%3,5)

Kaynak: TÜİK

Tabloda görüldüğü üzere bir önceki seçim olan 1954 Seçimlerinde Türkiye geneli oyların %58,4'ünü alan DP, 1957 Seçimlerinde %48,6'ya düşmüştür. Bu düşüşte ülkedeki ekonomik sorunlar başta olmak üzere basın, muhalefetin faaliyetleri ve DP içindeki bölünmeler rol oynamıştır. Bu bakımdan 1957 Seçimlerinde propaganda faaliyetlerinde muhalefetin daha başarılı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Sonuç

1946 ve 1950 genel seçimlerinde ağırlıklı olarak kuruluşundan itibaren ülkeye yaptığı hizmetleri seçim propagandası olarak kullanan CHP, bundan sonra DP'nin iktidarı boyunca gerçekleştirdiği faaliyetleri eleştirmeye odaklı bir propaganda yürütmüştür. DP ise iktidarı boyunca yaptığı icraatların doğruluğunu iddia eden propaganda yürütmüştür. Yani her iki parti de aynı dönemin gelişmelerini birbirinin aksi bakış açısıyla seçmenlere anlatmaya çalışarak oy elde etmeyi amaçlamışlardır. 1954 Seçimlerini izleyen yıllarda ağırlaşan siyasal, sosyal ve ekonomik koşullar karşısında genel seçimlerin bir yıl erkene alınarak 27 Ekim 1957'de yapılmasına karar verilmiştir. 1957 Seçimlerine iktidar partisi DP, rakibi olan partiler CHP, CMP, HP ve herhangi bir etkileri olmasa da TKP ile Vatan Partisi katılmıştır. Ancak seçim rekabeti daha çok CHP ve DP arasında geçmiştir. Buna rağmen 1957 Seçimleri Türk siyasi tarihinde çoğulcu demokrasinin yerleşmesi açısından oldukça büyük öneme sahiptir.

1957 Seçimleri öncesi beyanların ve tartışmaların odak noktasındaysa başta ekonomi olmak üzere seçim sistemi, seçim emniyeti, radyo meselesi, baskı iddiaları gibi konular yer almıştır. Muhalefet seçim kampanyası boyunca demokratik hak ve hürriyetlerin kanun teminatına bağlanmasını ve siyasi huzursuzluğun giderilmesini istemiştir. Memlekette kalkınma diye bir şeyin olmadığı fakat iktidarın bu konuyu devamlı bir propaganda malzemesi olarak kullanmasını da muhalefet eleştirilmiştir. Muhalefet adına ön plana çıkan İsmet İnönü, gezilerindeki ve mitinglerdeki beyanlarında kendinden emin bir duruş sergilemiştir. Görünen o ki İnönü, DP iktidarının yorgunluğunu ve ülkede işlerin pek de yolunda gitmediğini iyi tahlil etmiş, Menderes gibi oldukça gergin ve sınırlı cümleler sarf etmeden seçim kampanyasını yürütmüştür.

İktidar ise muhalefetin ithamlarına cevap vermiştir. Beyanlarından ve kullandığı ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Menderes'in oldukça yorgun, sınırları yıpranmış halde olduğu gözlenebilir. Menderes, seçim propagandası boyunca meydanlarda çok çabuk sinirlenip öfkesini yatıştırılmamaktadır. Ancak bir yandan da

iyimser bir ruh hali sezinlenmektedir. Zira Menderes geçmiş yıllardaki kalkınma faaliyetlerine sürekli vurgu yapmış ve halkın kendilerine olan desteğinin daha da artacağına inanmıştır. Bu bakımdan 1957 Seçimlerinin Menderes'in siyasi hayatındaki en stresli seçim özelliğini taşıdığı söylenebilir. Sonuç olarak seçim kampanyaları, katılan siyasi parti sayısının çokluğu, seçim öncesi partiler arası iş birliği girişimleri, sonrasındaki yolsuzluk iddiaları, Türkiye'de uygulanan son çoğunluk usulü seçimi olması gibi özelliklerinden ötürü 1957 Seçimlerinin Türk siyasi hayatında ayrı bir önemi vardır.

Kaynakça

- Afşar, E. (2021). *İç Politik Gelişmeler Ekseninde 1950-1960 Dönemi Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri*. 1950'li Yıllarda Türkiye Devlet-Siyaset-Dış Politika-Eğitim-Güvenlik-Ekonomi (Ed).Erkan Afşar, İstanbul: Hiper Yayın, ss.71-100.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Burçak, R.S. (1998). *On Yılın Anıları (1950-1960)*. Ankara.
- Demir, Ş. (2011). *Düello: Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesine Olaylar*. Ankara: Timaş Yayınları.
- Demir, Ş. (2010). *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (1984). *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baban, C. (1970). *Politika Galerisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Babaoğlu, R. (2019a). Seçim Yenilgisi Parti İçi Muhalefet ve Hizipleşme Tartışmalarının Gölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi XI. Kurultayı (26-30 Temmuz 1954). *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13 (19), 2680-2708.
- Babaoğlu, R. (2019b), Türkiye'de İktidar-Basın İlişkilerinin Çatışmalı Doğasına Bir Örnek Olarak Ahmet Emin Yalman Davası (1958-1960). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (29), 339-371.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Akademik Bakış*, 2 (4), 125-145.
- Erer, T. (1965). *On Yılın Mücadelesi*.
- Eryılmaz, H. G. (2019). Türkiye'de 1954-57 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 72-88.

- Karpat, K.H. (2013). *Türk Siyasi Tarihi (Siyasal Sistemin Evrimi)*. Elitez, C. (Çev). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koçlar, B. ve Özduygün, Y. (2017). Demokrat Parti'nin İktidara Gelişinin Türk Basınındaki Yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4 (13), 264-296.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (DP'nin Altın Yılları)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Bilâ, H. (1999). *CHP 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Güngör, S. (2004). *Muhalefette Cumhuriyet Halk Partisi*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Uyar, H. (2017). *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Şavklı, C. (2017). Maraş Yerel Basınında 1957 Seçimleri ve Siyasi Partiler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 477-500.
- Unat, K. (2016). *Durmamalım Düşeriz! İktidardan Muhalefete CHP'nin Seçim Propagandaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öymen, A. (2014). *...Ve İhtilal*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Yılmaz, E. ve Köse, M. S. (2012). Siyasal Ürünlerin Seçmene İletilmesinde Gazetelerin Rolü: 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (40), 229-247.
- Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. (2012). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Akşam
Cumhuriyet
Dünya
Hürriyet
Milliyet
Son Posta
Son Telgraf
Tercüman
Ulus
Vakit
Vatan
Yeni Sabah
Zafer

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 481-506
ISSN: 1302-6879

II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler* *International Migrations that Occur due to the Economic Reasons (1876-1909) in the Period of Abdulhamid II*

• Uğur BOZKURT*

*Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van / Türkiye.
Res. Assist., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of History, Van / Turkey.
ugurbozkurt@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8698-8368

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
28/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
20/11/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atrf: Bozkurt, U. (2021). II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 481-506

Citation: Bozkurt, U. (2021). International Migrations that Occur due to the Economic Reasons (1876-1909) in the Period of Abdulhamid II. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 481-506

Öz

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı ekonomisi birçok sebepten dolayı olumsuz yönde etkilendi. Rusya ile yapılan savaşın getirmiş olduğu bütçe açığının yanı sıra ortaya çıkan göç hareketleri kısa sürede ekonominin zarar görmesine sebep oldu. Başta Rusya olmak üzere dış devletlerin Osmanlı toplumundaki nitelikli nüfusla yakından ilgilenmeleri ve içerideki ekonomik sorunlar dış göçleri tetikledi. Özellikle Ermenilerin yoğun olarak dışarıya göçüne tanık olduğumuz bu dönemde vergi yükümlülüklerini yerine getiremeyen kişilerin göç etmesine izin verilmedi. Mali sorumluluklardan ya da izin belgesini almaktan kurtulmak isteyen Gayrimüslim nüfustan bazı kişiler illegal yollardan göç etti. Nitelikli nüfusunu kaybetmek istemeyen Rusya, toplumsal olarak düzenlemeler yaparak işine yarayacak kişileri meskûn hale getirirken niteliksiz nüfusun da Osmanlı topraklarına göç etmesini teşvik etmekteydi. Loris-Melikov ve Dundukov Korsakov, Osmanlı topraklarından gelen göçmenleri iskân ettirmeye çalışırken İngilizler de elçilikleri vasıtasıyla göç hareketlerine müdahil oldu. Osmanlı'nın istihdam alanı oluşturamadığı Harput, Şam, Lübnan ve Suriye gibi bölgelerden birçok Gayrimüslim nüfus dışarıya göç etti. Aynı zamanda göçmenler arasında beklentilerine karşılık bulamadığı için memleketlerine geri dönenler oldu. Osmanlı, göçmenleri niteliklerine göre iskân ettirmeye çalışarak ekonomiye yük olmalarının önüne geçmeye çalıştı. Ancak savaşların ve nüfus hareketlerinin yoğunluk kazandığı bu dönemde ekonomik sorunların önüne geçmek kolay olmadı.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Osmanlı ekonomisi, göç, Rusya, Ermeniler.

*Bu makale yazarın, "II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909) Göç Hareketlerinin İktisadî Hayata Yansımaları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Abstract

The Ottoman economy during the Abdülhamid II period was negatively affected for many reasons. Along with the budget deficit brought by the war with Russia, emerging migration movements caused the economy to be damaged in a short time. Foreign governments, especially Russia, were closely interested in the qualified population in the Ottoman society and the economic problems inside triggered foreign migration. Especially during this period when we witnessed the immigration of Armenians extensively, people who could not fulfill their tax obligations were not allowed to migrate. Some people from the non-Muslim population migrated illegally, who wanted to get rid of financial responsibilities or obtaining a permit. Russia, which did not want to lose its skilled population, encouraged the migration of the unqualified population to the Ottoman lands while placing the people who would benefit them by making social arrangements. While Loris-Melikov and Dundukov Korsakov attempted to settle immigrants from the Ottoman lands, the British intervened in the immigration movements through their embassies. Many non-Muslim populations emigrated from regions such as Harput, Damascus, Lebanon and Syria, where the Ottomans could not create employment. At the same time, among the immigrants, there were some who returned to their countries because they could not find their expectations. Ottoman immigrants tried to prevent their burden on the economy by trying to settle them according to their qualifications. However, in this period when wars and population movements intensified, it was not easy to prevent economic problems.

Keywords: Abdülhamid II, Ottoman economy, immigration, Russia, Armenians.

Giriş

Göç, insanların, sosyal, ekonomik, siyasi ya da doğal nedenlerle coğrafi olarak yer değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Göç tanımı içinde gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesele vb. şekilde göç etme biçimleri bulunmaktadır (Adıgüzel, 2018: 3). İnsanların göç etme sebepleri çoğu zaman değişkenlik göstermekle beraber iki faktörü göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İtici ve çekici sebepler olarak tanımlayabileceğimiz bu faktörlerde göçün, göçmen gönderen memleketteki değişikliklerden mi yoksa göçmen çeken yerdeki değişikliklerden mi kaynaklandığına bakmakta fayda vardır. Göçmeni bu faktörlerden hangisinin daha fazla etkilediği hususu bize göçün sebeplerini anlamamıza imkân vermektedir (Saydam, 1997: 5). Bu bağlamda temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekenler ya da daha fazla gelir elde etmek isteyenler ekonomik sebeplerden dolayı göç etmişlerdir. Göçlerin tarih boyunca ana nedeni ekonomik olarak görülmesinin yanı sıra XIX. yüzyılda meydana gelen göçlerin ikinci ana nedeni din ve milliyet ayrımlarıdır (Karpas, 2017: 76-77). Bu tür göçlerde Türk-Müslüman nüfus

çoğunlukta olmakla beraber Rusya ile Osmanlı arasındaki savaşlardan kaynaklı kitlesel göçler meydana gelmiştir (Akyüz, 2008: 38). Ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlere dayanan ana göçler ikinci ve üçüncü derecede başka tür göçlere de neden olmuştur (Karpat, 2017: 79).

Rusya, Kırım'ın stratejik ve ekonomik öneminden dolayı 1783'te bölgeyi ilhak etmiş ve birçok Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına göç etmesine neden olmuştur (Yakut, 2015: 121). 1826'da İran ile giriştiği mücadeleyi 1828'de Türkmençay Antlaşmasıyla neticelendirdikten hemen sonra Osmanlı ile savaşa girmiş ve 1829'da Edirne Antlaşması'nı imzalamıştı. Rusya bu anlaşmalarla hem toprak elde etmiş hem de Gayrimüslim nüfusun kendi topraklarına göç edebilmesinin önünü açmıştı. Revan ve Nahcivan bölgelerinde kendi kontrolü altında Ermeni Vilayeti kurmayı planlamıştı (Beydili, 1988: 365, 366). Rusya, daha çok kalifiye kişilerin Müslümanlardan boşalan bölgelere yerleşmesini amaçlamıştı. Aynı zamanda Rusya, bölgede bulunan Müslüman nüfusun başka bölgelere göç etmesini istemişti (Özcan, 2011: 197).

Edirne Antlaşması'nın maddelerinden de destek alan Rusya, göç süreci ve sonrası için talimatname hazırladı. Rus ordusunda görevli Mareşal Paskyeviç tarafından oluşturulan 10 maddelik talimatnamenin yürütme işlemleri için Albay Lazarev¹ görevlendirildi. Talimatnamenin 4. ve 5. maddeleri konumuz bakımından oldukça önemlidir. Bu maddelere göre; Hristiyanlardan ticaret ile uğraşanların göç etmeleri durumunda ekonomik faaliyetlerde bulunmaları için şehir merkezlerine iskân ettirilecekleri ve kendilerine Rus tacirleriyle aynı haklara sahip olacakları garantisi verilecekti. Tarım ile uğraşan kişilere de arazi verilecek ve Rusya'da devlete ödenen vergilerden 6 yıl, mahalli resimlerden ise 3 yıl muaf tutulacaklardı. Aynı zamanda göç etmek isteyenler defterlere kaydedilecek, muhtaç olanlara yardım edilerek masrafları kayıt altına alınacaktı (Beydili, 1988: 369-370).

Rusya'nın yapmış olduğu vaatleri duyan Ermeniler göç etme kararı almada kuşku duymamıştı. Talimatnamenin yayımlanmasından hemen sonra Erzurum merkezinden 2.372 hane, köylerden 1.139 hane, Pasin kazasından 561 hane, Hınıs kazasından 468 hane, Tercan kazasından 33 hane, Bayburt kazasından 40 hane ve Tortum kazasından da 117 hane olmak üzere toplam 4.730 hane Rusya'ya göç etmişti

¹ Lazarev Rusya'nın Ermeni politikasında danışmanlık yapmakla görevlendirilmiş Ermeni bir aileye mensuptur. Lazarev ailesi Çar Petro zamanında İran'dan Rusya'ya göç etmiş bir ailedir. Bu aileye mensup kişiler tercüman ve danışmanlık görevlerinde bulunmuşlardır. 1816 Moskova'da kurulan "Ermeni Şark Dilleri Enstitüsü" Lazarev ailesinin desteğiyle kurulmuştur (Kılıç, 2003: 70-71).

(Özcan, 2011: 198-199). Böylece Rusya daha önce işgal etmiş olduğu topraklarda güvенеbileceği kişileri iskân ettirmiş ve nitelik bakımından önemli insan kaynağını da sağlamıştı. Aynı zamanda yapılan bu göçler günümüzdeki Ermeni Devleti'nin oluşmasına temel oluşturmuştu².

Rusya, Türk-İslam ya da Osmanlı'ya bağlı olan Müslüman kitleleri imha maksadıyla politikalar düzenlemişti (Saydam, 1997: 63). Bundan dolayı Kafkasya'daki Müslüman halk tarafından Rusya'ya karşı savaş başlatılmıştı. Şeyh Mansur liderliğinde başlayan Müridizm hareketi 1791'de onun tutsak edilmesine kadar 5 yıl boyunca Kafkasya'ya yayılmıştı. Bu hareket 40 yıl sonra Gazi Muhammed (Gazi Molla) 1830-1832, İmam Hamza 1832-1834 ve Şeyh Şamil 1834-1859 dönemlerinde devam etmişti (Özbay, 1998: 402).

Rusya, Kafkasya üzerindeki siyasi emellerini gerçekleştirmek için bölgeyi hâkimiyeti altına almaya çalışmıştı. Bölgeye göndermiş olduğu General Glazenap, General Bulgakov, Korgeneral Rtishchev, Korgeneral A. P. Yermelov, Korgeneral F. F. Paskevich, General Fyodor Bekovich Cherkassky gibi komutanları aracılığıyla önce sertleşen daha sonra ılımlı hale gelen bir takım askeri faaliyetlerde bulunmuştu (Кумыков, 2001: 11, 12). Aynı zamanda Çar II. Aleksandr (1855-1881) bir dizi reform başlatarak Kafkasya toplumunun sosyo-ekonomik düzeninde köklü değişiklikler gerçekleştirmişti. 1865'teki yeniden yerleşim reformu ve 1867'deki köylü ve toprak reformu ile Kafkasya'da; yeni yerleşim yerlerinin açılması, Anadolu'ya yapılan göçler ve başka bölgeden gelen halkların yeni bölgelere yerleştirilme süreciyle beraber Kafkasya toplumunun etnik yapısı ortaya çıkmıştı (Волкова, 1974: 212-213).

Osmanlı da dışarıya göç eden nitelikli insan unsurunu kazanmak istemişti. Osmanlı'nın 1839'da yayınladığı Tanzimat Fermanı ile Gayrimüslimlerin can, mal ve namus güvenliği sağlaması üzerine Rusya'nın politikalarını beğenmeyen Ermeniler, Osmanlı topraklarına geri dönmeye başlamıştı. Bu konuda Tarih-i Lütü'î'de verilen bilgilere göre; "*Erzurum'un tahliyesinde Rusya memaliğine nakil eden reayanın miktarı ol vakit tahrir olunan defter mucubince*

² Rusya'nın Kafkasya üzerindeki politikaları ve elde ettiği başarılar İngilizleri tedirgin etmişti. Bunun sebebi Rusya'nın Hindistan'a kadar uzanan ticaret yoluna hâkim olmasıyla İngilizlerin sömürge yollarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıydı. Bu dönemde İstanbul'da görev yapan İngiliz sefirleri Ponsonby (1833-1841) ve Stratford Canning (1842-1858) Rusya'nın politikalarına karşı hareket edilmesi düşüncesindeydi. Rusya'nın başarılarını bertaraf etmek amacıyla güvendikleri kişileri bölgeye sevk eden İngilizler, Trabzon-Erzurum-Tebriz hattının güvenliği için de Trabzon'da konsolosluk teşkil ettiler (Saydam, 1997: 45-46). Böylece İngilizler bölge ile irtibat halinde olup gerekli tedbirleri alabilecekti.

4.230 hane olup 454 haneyi kendileri satmışlardır. Kusur yine hal üzere Türk ile savaşmışlardır. Beruce muharrer Bulgaristan reayasından hayli kesen tav'an ve kerhen Rusya memalikine gitmişler. İş gittikleri yerde vatanlarındaki huzur ve asayiş göremediklerinden takım takım avdetle vatanlarına kavuşmaya can atmaya başlamışlar idi”(Lütfi, 1874: 126-127) ifadelerinden giden kişilerin tekrar Osmanlı topraklarına geldikleri anlaşılmaktadır.

Osmanlı'nın nüfus ve iskân politikası esasında, sistemin ihtiyacı olan nitelikli insanların gerekli yerde gerekli miktarda bulunmasıydı. Bu politika ilk dönemlerde herhangi bir sosyal grup tercihinin dayalı olamamakla birlikte mevcut yapıda tüm grupların yer alması amaç edinildi (Çelik, 1999: 70). Ancak XIX. yüzyılda Osmanlı Rus savaşları bir nüfus savaşı şeklinde olmakla beraber Osmanlı'nın herhangi bir cephede almış olduğu mağlubiyet Osmanlı'ya sığınan Müslüman nüfusun artmasına neden oldu (Dündar, 2008: 44-45). Bu durum Osmanlı'nın nüfus ve iskân politikasında değişiklik meydana getirerek etnik unsurları ön plana çıkardı. Özellikle II. Abdülhamid her ne kadar etnik milliyetçiliğe karşı olsa da, Müslüman göçmenlerin Osmanlı topraklarına gelmelerini teşvik etti. Göçmenlere para yardımı yaptığı gibi onlar adına kanun çıkardı ve eski Muhacir Komisyonu'nu tekrar örgütleyerek başına geçti (Karpas, 2017: 57). Aynı zamanda II. Abdülhamid dönemi Berlin Antlaşması'yla kurulan yeni düzenin muhafaza edilmeye çalışıldığı ancak birçok siyasi ve toplumsal olayın meydana geldiği bir dönem oldu. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı esnasında göç edenler geride bıraktıkları mal varlıklarını düşünürken savaş zamanında göç etmeye muktedir olamayanlar daha sonraki süreçte göç etme konusunda kararsızlık yaşamaktaydı (Kodaman-İpek, 2000: 377). Bu durumda aşağıda ifade edeceğimiz gibi Osmanlı'nın iktisadi yapısında sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Osmanlı iktisadiyatı ağırlıklı olarak tarım ekonomisine dayanmakta ve tarımsal faaliyetler sayesinde elde edilen vergiler hazinenin temel gelirini oluşturmaktaydı. Sanayinin de temelini oluşturan tarımsal faaliyetler klasik üretim metodu ile gerçekleştirildi (Çelik, 1999: 53). Ancak Osmanlı iktisadiyatı XIX. yüzyılda özellikle Batı Anadolu'da yaşanan siyasi ve sosyal olaylardan olumsuz etkilendi. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden II. Abdülhamid'in tahtta bulunduğu döneme kadar Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki toprakları yaklaşık 600.000 kilometrekareden 170.000 kilometrekareye düşmekle beraber, nüfusu da 20.000 milyondan 4,5 milyona geriledi. Bundan dolayı Osmanlı hem Avrupa'daki en verimli topraklarının çoğunu kaybetti hem de kalifiye nüfusunun %75'inden fazlasını yitirdi (Kale, 2015: 157).

II. Abdülhamid döneminde yaşanan siyasi ve sosyal sorunlar bozuk olan ekonominin daha kötü hale gelmesine neden olmuştu. 2.007.096 bin kuruş gelire karşılık 4.268.324 bin kuruş gider olmasından dolayı bütçe açığı 2.621.227 bin kuruş olarak hesaplanmıştı. 1879-1880 yılları arasında ise Osmanlı'nın geliri 1.428.582 bin kuruş olmasına karşın gideri 1.523.660 bin kuruştu. Bütçe açığının -95.078 bin kuruş olarak hesaplandığı bu dönemin mali tablosu daha sonraki yıllarda da devam etmişti. 1881-1882 yılları arasında bütçe açığı daha fazla olmakla beraber açık 1.162.600 bin kuruş olarak hesaplanmıştı. Kurulan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi³ dış borçlanmalardan kaynaklanan sıkıntıları gidermeye çalışmıştı. Bütçe açığı böylece azalmış ancak 1877-1878'den önce sahip olunan gelir seviyesine 1905-1906 yılları arasında ulaşılmıştı (Güran, 2017: 399-401). Osmanlı Devleti bir taraftan mali sıkıntılarla uğraşırken dış devletlerin Osmanlı toplumundaki nitelikli insanları kendi topraklarına göçlerini teşvik etmeleri ekonomik sebepli dış göçleri hızlandırmıştı. Özellikle ekonomisi tarıma ve insan gücüne dayalı olan Osmanlı için hem iç hem de dış göçler oldukça önemli olmakla beraber göçlerin plansız yapılması ekonomide ani dalgalanmaların yaşanmasına neden olmuştu.

1. Kafkasya'dan Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Yaşanan Malî Sorunlar

Osmanlı Devleti hem göç alan hem de dışarıya göç veren bir devlet konumunda olmasının yanı sıra dini ve ekonomik sebeplerden dolayı birçok göç hareketleriyle karşı karşıya kalmıştı. Özellikle Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına gelen bazı göçmenler refah seviyelerini yükseltecek bir yaşam beklentisi içerisine girmiş ancak beklentileri karşılanmayan göçmenler geldikleri bölgelere geri dönmek istemişlerdi. Bu bağlamda 1860-1866 yılları arasında 4.500 Çerkez ve 2.500 Nogay, Kafkasya'ya geri dönmüştü. 1871'de aynı şekilde 1.500 Çeçen Kafkasya'ya geri dönmüş ve geri dönmek isteyen diğer kişiler

³ Osmanlı Devleti'nin 1881 tarihine kadar almış olduğu borç miktarı 141.505.309 liraydı. Borcunu ödeyemeyen Osmanlı Devleti, dış borçlarını ödemek amacıyla Avrupalı alacaklarında bulunduğu ve Şura-yı Devlet Reisi Server Paşa'nın başkanlığında bir komisyon kurdu. 13 Eylül 1881'de başlayan komisyon görüşmeleri neticesinde 28 Muharrem 1299 (20 Aralık 1881) tarihinde bir kararname ilan edildi. Hükümetin nizamname dediği bu kararname mali çevrelerce Muharrem Karamamesi adını aldı. Kararnameye göre alacakların menfaatini korumak ve borçların ödenmesini planlı bir şekilde yapmak için İngiliz, Fransız, Alman, Avusturya, İtalya, Hollanda ve Osmanlı gibi devletleri temsilen birer üyesinin bulunduğu Düyûn-ı Umûmiyye -i Osmanıyye İdare Meclisi veya kısaca Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi adı verilen meclis kuruldu. (Cevdet Küçük-Tevfik Ertüzün, 1994: 59-60).

dilekçeyle talepte bulunmuşlardı. Dönerlerin yerleştirilmesi ile ilgili sorunlar ortaya çıkmakla beraber yasak olmasına rağmen bir takım sınır ihlalleri görölmüştü (Болкова, 1974: 222-223). Bu tür geri dönüşlerden dolayı yapılan masrafların karşılık bulmaması ve toplumsal sorunların ortaya çıkması daha sonraki dönemlerde hem Rusya'yı hem de Osmanlı'yı olumsuz yönde etkilemişti. Bazı tahminlere göre Kırım Savaşı'nı izleyen sekiz yıl içinde Kırım ve Kafkasya'dan 900.000 kişi Osmanlı topraklarına göç etti. Gelen göçmenlerin çoğu Müslüman olmakla beraber aralarında Yahudiler de bulunmaktaydı. Bu kişilerin iskân ve iaşe işlemlerinde sorunlar çıkmaktaydı (Kasaba, 2012: 136).

Osmanlı özellikle savaş dönemlerinde gelen göçmenlere iskân ve iaşe temini noktasında sorunlar yaşamaktaydı. II. Abdülhamid döneminin en önemli siyasi olaylarından biri olan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Osmanlı'nın yenilgiyiyle sonuçlanmıştı. Osmanlı'nın almış olduğu yenilgiyle beraber birçok bölgede göç hareketleri yaşanmıştı. Bu dönemde daha çok Osmanlı topraklarına göç hareketleri görünmesinin yanı sıra Rusya'ya kaçan bazı Ermeniler Rus pasaportuyla Osmanlı topraklarına geri dönmüştü. Rusya siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı işine yarayacak kişilerin göçünü teşvik ederken ekonomik faaliyetlerde etkin olmayan ve yoksul olanların Osmanlı topraklarına göç etmesini istemişti (McCarthy, 2018: 134).

Osmanlı topraklarına göç eden Müslümanlar ile meskûn olan Gayrimüslimler arasında herhangi bir sorun çıkmaması için bazı tedbirler alındı. Bunun için Adana'ya bağlı Haçin kasabasında meskûn 200 hane Gayrimüslim, Sivas'ın Aziziye kasabasına göç ettirildi. Göçmenlerin iskân işlemleri yapılırken mali konuda yardıma muhtaç olanlara dükkân, arazi vb. konularda yardım yapıldı. Bunun yanı sıra bölgeye iskân ettirilen Çerkezler ile Gayrimüslimler arasında sorun çıkmaması için gereken tedbirlerin alınması hususunda uyarılar yapıldı. Burada bulunan halkın ibadet ve eğitimlerini gerçekleştirmeleri için de cami, kilise ve okul yapılması istendi (BOA, şD. 2885/18, H. 19-01-1293 (1876): 4, 5). Göröldüğü üzere hükümet göçmenlerin mali sorunlarına çözüm üretirken onların eğitim ve dini hususlarda ihtiyaçlarını karşılamalarına da yardımcı olmaktaydı.

Dışarıdan göç edenlerin iskân faaliyetleri daha tamamlanmadan içerde meydana gelen göçler, düzensizliği daha çok arttırdığı gibi ekonomik istikrarsızlığa da sebep oluyordu. 1879'da kıtlıktan dolayı o dönemde Aydın'ın Tire kazasına gelen 280 küsur muhacir için, ancak vakıflar gelir sağlayabildi. Masraf miktarı 20 bin 774 kuruş olunca artan masrafların nereden karşılanacağı ile ilgili finansman arayışı içine girildi (BOA. şD. 1378/9. H. 18-08-1296 (1879): 1-4). Bunun yanı sıra 1886'da Ankara'dan İstanbul'a kıtlık sebebiyle hicret eden kişilere

yardım yapılması hususu gündeme gelmişti. Ancak göç etmenin yasak olduğu bildirilerek göç etmelerine izin verilmemişti (BOA, DH. MKT. 1434/6, H. 02-11-1304 (1886): 1). Osmanlı göç etmeye yasak koyarak olumsuz durumu yerinde çözmeye çalışmak istemesine karşın bunun önüne geçememişti. Çünkü kıtıktan dolayı geçimini sağlayamayan kişiler başka yerlere göç ederek en azından temel ihtiyaçlarını karşılamak istemişlerdi. Bu dönemde Ankara ve Konya gibi su sıkıntısının olduğu bölgelerden suyun ve toprak veriminin bol olduğu Ege bölgesine göçler yoğunlaştı. Yasağa rağmen göç edenlerin iskân edilmemesi için Karesi vilayeti ikaz edilmişti (BOA, DH. MKT. 1449/8, H. 02-01-1305 (1887):1; BOA, DH. MKT. 1449/104, H. 04-01-1305. (1887):1). Aynı zamanda Hakkâri’de yaşanan zahire kıtlığı sebebiyle göç etmek zorunda kalan halkın göç etmesinin engellenmesi için ihtiyaç olan 100.000 kuruş değerinde zahirenin borç olarak verilmesi talep edilmişti (BOA, Y.PRK. A. 5/1, H. 11-10-1305 (1887): 1).

Osmanlı Devleti için hazineye yük olmadan göçmenlerin geçimini sağlaması önemli olmakla beraber onların hazineye katkı sağlamaları amaçlanmıştı. Ayrıca bu kişilerin yerlerini terk etme endişesini taşıyan Osmanlı, ekonomide istikrarı sağlamak istemişti. 1889’da Amasya’ya bağlı Hamalı karyesine yerleştirilen Çerkezler kendilerine zirai faaliyetlerde bulunabilecekleri uygun arazinin verilmediği yönünde şikâyetinde bulunmuştu. Uygun arazi yokluğundan dolayı 6 hanenin göç edeceği ve masrafların karşılanması gerektiği talep edilmişti (BOA, DH. MKT. 1663/92, H. 08-02-1307 (1889): 1). Göçmenlerin ilk iskân edildikleri bölgelerden başka bölgelere göç etmek istemeleri toplumsal sıkıntıları ortaya çıkarmakla beraber hazinenin masraflarını iki katına çıkarmaya sebep olmuştu. Ayrıca 1899’da Maden sancağına bağlı Eğil kazasında 150 Hristiyan hane geçim sıkıntısı bahanesiyle Diyarbakır’a göç etmek istemişlerdi. Osmanlı, göç etme sebebi olarak öne sürülen gerekçenin doğru olmama ihtimali üzerinde durmuştu. Bundan dolayı Osmanlı, bağcılık mevsiminde Gayrimüslimlerin bağ ve bahçelerini bırakıp gitmelerinin altında yatan sebebin araştırılmasını istemişti. Ayrıca Ermenilerin kendi bağlarının imarlarını gerçekleştirmesinin daha doğru olacağını bildirmişti (BOA, HR. SFR. 3. 484/30, M-29-04-1899: 2). Osmanlı ekonomik sebepleri bahane ederek meydana gelen göçlerin sebebini araştırarak bağ ve bahçe konusunda deneyimli olan kişilerin göç etmesini istememişti. Aynı zamanda iç ve dış göçlerin kontrol altına alınmasında nüfustaki dengenin korunması itibariyle de dikkat edilmişti.

Osmanlılar ilk dönemlerde gelen göçmenlerin niteliklerine göre iskân ve istihdam edilmesi konusunda sıkıntı yaşamışlardır. Plansızlık yüzünden sevk ve iskânların zamanında yapılamaması, olumsuz koşullardan dolayı birçok sorun yaşanmasına neden olmuştu (Saydam, 1997: 110). Ancak daha sonra ki süreçte bu hususlarda iyileştirme yapılma yoluna gidilmişti. 1893'te Erzurum ve Gümüşhane'den Trabzon vilayetine göç edenler arasında kalifiye olanlara iş bulunması ve muhtaç olanlara yardım edilmesi tavsiye edilmişti (BOA, BEO, 315/23602, H. 13-05-1311 (1893): 1). Böylece göçmenlerin niteliklerine göre daha uygun yerlerde iskân ve istihdam edilmeleri planlanmıştı. Ancak bu dönemde beklentilerine karşılık bulamayan bazı göçmenler memleketlerine geri dönmeye başlamıştı.

Trabzon Rus Elçiliği tarafından ifade edildiğine göre; 50 Tatar göçmene Osmanlı tarafından uygun arazi tahsis edilmediğinden ve barınma ihtiyaçları konusunda verilen sözler yerine getirilmediğinden 1901'de göçmenler elçiliğe dilekçe yazmıştı. Konsolosluğun beyanına göre; *“Bütün dilekçe sahiplerinin Rus pasaportlarına sahip olduğunu dikkate alarak dilekçelerini reddetme hakkına cesaret edemedim ve onları buradan 24 Eylül'de yola çıkan Rus vapuru “Azov” ile birlikte Batum'a gönderdim. Son Avusturya gemisiyle gelen Çerkezlerden 103 kişiden 50 kişi eşit suretle memleketlerine dönmek üzere sağlam kararlılıklarını artık bildirdiler ve benden ilk Rus vapuruyla Batum'a ücretsiz ya da düşük bir tarifeyle gönderilmeleri konusunda yardımcı olmamı istediler”*(АВПРИ, Ф. 180, ПОСОЛЬСТВО В КОНСТАНТИНОПОЛЬ, О. 517/2, Д. 5084, Г. 1891-1913: 142). Rus elçiliği göçmenlerin Rus pasaportu kullandıkları ve mali konuda sorun yaşadıklarından dolayı Batum'a gönderildiğini yazmıştı. Bu hususta Osmanlı hükümetinin herhangi bir vaatte bulunup bulunmadığını bilmiyoruz ama gelen göçmenlerin umduklarını bulamadıkları anlaşılmaktadır. Ancak gelen binlerce göçmenden az sayıda kişinin talepte bulunması herhalde göçmenlerin hepsinin sorun yaşadığı anlamına gelmemekteydi. Ayrıca Şam'daki Rus Elçiliği'nin verdiği bilgilere göre; 27 Eylül-7 Kasım 1901 tarihleri arasında geri gönderilen göçmenler; Bakü, Yelizavetpol ve Tiflis vilayetlerinden 23 Tatar, Dağıstan, Terek ve Kuban Bölgesi'nden 12 Çerkez toplam 35 kişiydi (АВПРИ, Ф. 180 ПОСОЛЬСТВО В КОНСТАНТИНОПОЛЕ, О. 517/2, Д. 5084, Г. 1891-1913: 143, 144).

Osmanlı Devleti, göçmenlerin iskân ettirilip ekonomik faaliyetlerde bulunmaları için çalışırken, elindeki insan kaynağını kaybeden Rusya ise göçmenlerin geri dönmesini ummaktaydı. Durumu iç politika açısından değerlendiren Rusya, eskiden beri Kazan, Volga, Orenburg Tatarlarıyla, Kazaklar ve Başkıryalıların sadık ve sakin bir

nüfusa sahip olduğunu, bunların bölgeyi terk etmesiyle refah seviyesinin düşeceğini ifade etmekteydi. Ayrıca istikrarlı bir toplum yapısına da sahip olan bu kişilerin yerine eşek ve deve yetiştiriciliği yapan Müslümanların iskân ettirilmesinin zor olacağı görüşündeydi (РГИА, Ф. 573, О. 12, Д. 13390, 1901: 9). Rusya, mali açıdan kalifiye olduğunu düşündüğü nüfusu kaybetmemek için tedbir alınması gerektiği bilincindeydi. Bunun için Orta Asya ve Hindistan Müslümanlarının inançlarına saygı duyulmalı ve onların ibadetlerini özgür bir şekilde yapmaları sağlanmalıydı (РГИА, Ф. 573, О. 12, Д. 13390, 1901: 9). Böylece dinini özgürce yaşayan kişilerin Osmanlı topraklarına göç etmesini gerektirecek bir durum kalmayacak ve istikrarlı bir toplumsal yapının oluşması sağlanacaktı.

Rusya, Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yapılan dış göçlerin sebeplerini araştırmaktaydı. Aynı zamanda konsoloslukları aracılığıyla Osmanlı topraklarından başka bölgelere yapılan göçlerin sebepleri konusunda fikir sahibi olmaya çalışmaktaydı. Bu bağlamda Şam Rus Elçiliği'nin 19 Aralık 1899 tarihli ve 276 sayılı raporunda verilen bilgilere göre; Kolej Meclisi Üyesi⁴ olan Belyaev, Suriye ve Lübnan Gayrimüslimlerinin Amerika, Avusturya ve Mısır'a göç etme sebebi ekonomik olarak görmekteydi. Şam'da fabrika sanayisinin olmayışına ve elde edilen gelirlerin az olduğuna da değinen Belyaev, insanların göç etme sebebini Amerika'da çalışan bir işçinin 1-2 dolar kazanmasına karşın, Şam'da iş başına 1-3 frank kazanmasındaki gelir açığına bağlamaktaydı. Ayrıca göçmen Hristiyanların bazılarının daha sonra vatanlarına geri döndüklerini ve Osmanlı'nın, Hristiyanların göç etmesini önlemediğini iddia etmekteydi. Bununla birlikte birçok Hristiyan'ın izninin çıkması için ortaya çıkan gecikmeler, masraflar ve vergi ödemelerinden kaçmak için Beyrut'tan gizlice pasaportsuz ayrıldıklarını, bunun sonucunda nüfus listelerinde kayıtlı olmaya devam ettiklerini bildirmekteydi. Ayrıca Osmanlı topraklarından dışarıya göç eden Gayrimüslimlerin nüfus listelerinden isimleri silinmediği için askeri vergi (Bedel-i Askeri) ödemek zorunda kalacakları konusunda uyarıda bulunmaktaydı (АВПРИ, Ф. 180 ПОСОЛЬСТВО В КОНСТАНТИНОПОЛЕ, О. 517/2, Д. 5084, Г. 1891-1913: 143, 144). Rapordan anlaşıldığına göre Rus elçiliği yaptığı açıklamalarla Şam'da bulunan Hristiyanların savunuculuğunu yaparken göç hareketlerinin ekonomik kaynaklı olduğunu dile getirmekteydi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Şam'da Gayrimüslim nüfusun göç etmesini teşvik ettiği görüşü dikkat çekmektedir. Bunun

⁴ Kolej Meclisi Üyesi, (Коллежский советник) 1722'de Petro tarafından getirilen sıralar tablosuna göre, Rus İmparatorluğu'nda 6. sınıftan oluşan bir sivil rütbe idi.

yanı sıra kayıt altına alınmadan göç edenlerin vergilerinin tahsil edilmesi konusunda sorun yaşandığı anlaşılmaktaydı.

Osmanlı resmi verilerine göre 1820’de %60 olan Müslüman nüfus oranı 1890’da %76’ çıkmıştı. Milyonlarca kişinin göç ettiği bu dönemde mülkiyet sorunları ortaya çıkmakla beraber 1870’lerde göçmen aile başına 100 dönüm toprak dağıtılırken 1890’da bu oran 1 dönüme düşmüştür (Dündar, 2008: 48, 49). Ancak 1890’lı yıllarda bile tarıma elverişli arazi içinde ziraat yapılan arazi oranı %53.12’yi bulmuştu. Bu dönemde yoğunlaşan göçler zirai üretim öncelikli bir yapıya geçişte önemli bir konumu oluşturmuştu (Çelik, 1999: 54-55).

2. Ekonomik Sebeplerden Dolayı Osmanlı Topraklarından Muhtelif Bölgelere Yapılan Dış Göçler

II. Abdülhamid dönemi dış göçlerde itici ve çekici faktörlerin oluşmasına neden olan devletlerin başında Rusya gelmekle beraber Amerika ve Sırbistan’da ekonomik refah elde edeceğini düşünen özellikle Gayrimüslim nüfusun göç ettiği görülmektedir. Rusya’nın göçmenlere uygulamış olduğu politikalar başta Ermeniler olmak üzere birçok Gayrimüslim nüfusun Osmanlı topraklarından ayrılmasına neden oldu. Savaş ve siyasi istikrarsızlığında etkili olduğu bu tür göçlerde devletlerin istikrar ve sükûneti sağlamak için yaptıkları politikalar göç sürecini yönetmede etkiliydi. Bu bağlamda Rusya, topraklarına göç edenlere mali anlamda yardımda bulunmaktan çekinmedi. Özellikle 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Osmanlı topraklarından ayrılarak Erivan bölgesine giden 446 Ermeni ailesine yardımda bulunmak için Kafkas Komitesi Müdürlüğü tarafından Maliye Bakanlığı’na ekonomik yardım talep dilekçesi gönderildi. Göçmen Ermeni ailelerine Rusya’nın kamu malı olarak görülen köylerinde iyileştirme tüzüğüne göre 55, 56 ve 59. maddelerine göre 8 yıl vergi, para ve diğer mali konularda ayrıcalıklar verilmesi gerektiği bildirildi (РГИА, Ф. 565, О. 2, Д. 5355, 1881-1882: Л. 1). Dilekçeden anlaşıldığı kadarıyla Rusya’nın amacı gelen göçmenlerin tekrar Osmanlı topraklarına dönmesini önlemek ve topraklarında siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamaktı. Aynı zamanda Kafkasya’da bulunan Rus idareciler Petersburg yönetiminden, Ermeni göçmenlere kendi vatandaşlarına uygulamış oldukları yasalara göre ayrıcalıklar tanınmasını istemekteydi. Ermenilere yapılacak mali yardımlar konusunda sonuç olarak 3 yıl vergiden muaf ve daha sonraki 3 yılda ise vergilerin yarısını ödeme kolaylığı sağlanması kararlaştırıldı. Ayrıca

Loris-Melikov Michael Tarielovich (1824-1888)⁵ tarafından verilen dilekçeye göre Ermeni göçmenlere 30 bin 125 ruble yardım yapılması istendi (РГИА, Ф. 565, О. 2, Д. 5355, 1881-1882: Ј. 3).

Ermeni göçünün bir kısmı, Erzurum, Van ve Diyarbakır vilayetlerinin geniş arazilerini mahveden 1879 kıtlığı sonucunda meydana geldi. Bazı Ermeniler sırf ekonomik nedenlerle göç etti. Örneğin Ruslar kereste ihracatını durdurarak Ermenilerin çalıştıkları sektörde durgunluk yarattığı için Erzurum'daki Ermeni işçiler Rusya'ya gitti (McCarthy, 2018: 136). Osmanlı topraklarından göç edenler arasında Yezidiler de bulunmaktaydı. Rusya Devlet Konseyi tarafından alınan karara göre; her Yezidi aileye konut yapımı ve tarımsal faaliyetlerde bulunması için 55 ruble verilecekti. Aynı zamanda yapılan mali yardımdan başka her Yezidi aileye 40 ruble daha verilmesi kararlaştırıldı (РГИА, Ф. 565, О. 2, Д. 5355, 1881-1882: Ј. 9).

Loris-Melikov, Ermeni ve Yezidi göçmenlere yapılan mali yardımları yetersiz bulmakla beraber Vologda vilayetinin topraksız köylülerine yapılan yardımdan daha fazla yardım yapılması gerektiğini bildirdi. Ona göre Osmanlı topraklarından gelen Ermeni ve Yezidi göçmenlerin nitelikleri, çiftçilikle uğraşacakların ekonomik ihtiyaçları ve hayatlarını kurtarmak için Rusya'ya geldikleri göz önüne alındığında ayrıcalıklı olmaları gerekmektedir. Bu açıdan yapılacak yardımlar 8 yıllık vergiden muafiyet şeklinde ya da daha önce Transkafkasya Bölgesi'ne yerleşen göçmenlere uygulanan politikalar şeklinde olması gerektiğini ifade etti. Dönemin Rus İçişleri Bakanı Prens Dondukov Korsakov, Loris-Melikov'un görüşlerinin uygun olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Devlet Konseyi, Osmanlı topraklarından gelen Ermeni ve Yezidi göçmenlerin 6 yıl vergiden muaf olmasını ve Zemstvo⁶

⁵ 1824'te Tiflis'te dünyaya gelen Loris-Melikov, askeri okulu bitirdikten sonra 1817-1864 yılları arasında Kafkas, 1853-1856 Kırım ve 1877-1878 Osmanlı Rus savaşlarına katıldı. 1878'de kont unvanına sahip olan Loris-Melikov özellikle Kafkasya'da güvenilmez olarak değerlendirilen ailelerin Osmanlı topraklarına göç etmesini düzenleyen kişi oldu. Ayrıca Kafkasya'da toplumsal ve mali konularda birçok reform gerçekleştiren Loris-Melikov Ermeni asıllı olduğu için de Ermenilerin Kafkasya'ya yerleştirilmesi ve mali konularda daha çok yardım edilmesi noktasında tavsiyelerde bulundu. 1879'da Rusya'da görülen Veba salgını için de görevlendirilen Loris Melikov özellikle Osmanlı Rus sınırlarında bulunan bölgelerin yönetim ve denetim işlerinde görevlendirildi. 1888'de Fransa'nın Nice şehrinde öldü. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Мамонов, А. В., "Граф М. Т. Лорис-Меликов: к характеристике взглядов и государственной деятельности", Отечественная история, № 5, Москва 2001, с. 32-50.

⁶ Kafkas savaşından sonra 1 Ocak 1864'te II. Aleksandra tarafından imzalanan yerel yönetim biçimine verilen isimdir. 1864-1918 yılları arasından üç defa reform yapılan bu sistemde zemstvo bölgelerinde yaşayanlara bazı sorumluluklar yüklenmekteydi.

görevlerinde ise 3 yıl imtiyaz sahibi olmaları konusunda karar aldı (РГИА, Ф. 565, О. 2, Д. 5355, 1881-1882: Л. 9-11). Böylece Loris-Melikov'un göçmenler için önerdiği ekonomik yardımlar kısmen de olsa gerçekleştirildi. Rusya'nın göçmenlere sağlamış olduğu ekonomik ayrıcalıklar daha sonraki süreçte Trabzon, Canik, Sinop ve Erzurum gibi şehirlerden birçok kişinin Rusya'ya göç etmesine neden oldu (BOA, BEO.,1334/100044., H-25-02-1317 (1899): 1).

Dış göçler Rusya ile sınırlı kalmadı ve Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle bazı Gayrimüslim nüfus da Balkanlara göç etmeye başladı. Bu tür göçlerde ideolojik düşünceden daha çok ekonomik sebepler ön plandaydı. Öyle ki, ticaret maksadıyla 1884'te Bulgar ahalisinden olan Gayrimüslimler Balkanlara göç etti (BOA, DH. ŞFR., 124/116., R. 28-12-1300 (1884): 1)⁷. Dış devletlerin arazi verme gibi bazı vaatlerde bulunması da içerde bulunan Gayrimüslim unsurların göçlerini tetikleyen bir başka unsurdu. 1889'da Berane ahalisinden olan Hristiyan nüfus, Sırbistan'ın vaadine kapılarak göç etmek istedi. Ancak borçlu olan bu kişiler geçici olarak Berane'de alıkonulmakla beraber haklarında nasıl muamele edileceği sorulmaktaydı. (BOA, DH. ŞFR., 141/98., R.24-08-1305 (1889): 1)⁸. Bu sebepten dolayı dışarıya yapılan göçlerin ardı arkası kesilmeyerek Osmanlı topraklarında istihdam imkânına sahip olamayan birçok kişi dışarıya göç etmek zorunda kaldı.

Sırbistan'a 1888-1903 yılları arasında 9.800 kişi göç etmekle beraber ekonomik ve toplumsal sorunlarla başa çıkmakta zorlanan Sırbistan ve Osmanlı karşılıklı olarak göçmenleri iade kararı aldı (Çelik, 2011: 119). Bunun yanı sıra Manastır Bölgesi'ndeki Sırp

Ayrıntılı bilgi için bakınız; Абрамов, В. Ф., Демократическая практика российского земство, Полис. Политические исследования, № 3, Москва 1995, с. 145-150.

⁷ Belge transkripsiyonu;

Dâhiliye Nezareti Celilesi'ne

C. 27 Şubat 26 şimdiye kadar Şeyhacı vilayeti dâhilinde hiçbir mahalden Bulgaristan'a hicret vukuuna dair bir gûna malumat ve mesmû'at yoktur. Fakat vilayet Bulgar ahalisinden alelicmâl pasaport ahzıyla berây-ı ticaret Bulgaristan'a gidenler olduğundan Bulgaristan'daki cemiyetlerde görülenler mutlaka bu bekiyalar olmak lazım gelirse de ma safiye mülhakat-ı vilayetten istiknah mah olunduğundan alınacak malumat sahifede buda arz olunacağı maruzdur. Fi 28 Şubat 300. Ali Kemal.

⁸ Belge transkripsiyonu;

Dâhiliye Nezareti Celilesi'ne

Berane kazası Hristiyanlarından beş altı kişi zata medyun düşub arazilerinin de âdem-i kifayetinden bahisle bazıları alakaları olmayan çiftçi makulesinden olup Sırbistan'a gidenlere araz-i halliye verileceği şayiasına kapılarak Sırbistan'a hareket etmiş oldukları halde muvakkaten Berane'de alıkonuldukları beyanıyla haklarında ne muamele edilmesi buda arz geleceği İpek Mutasarrıflığından sual edilmekle bu baddaki emirleri istîzân olunur. Fi 24 Teşrin-i Evvel 305. Kosova Valisi Ahmed Eyüb.

yöneticiler Osmanlı topraklarına göç eden ahalinin tarlalarına el koydular ve geri dönen göçmenlere vergi yükümlülüğü getirdiler. Bu durumdan rahatsız olan kişiler kurtuluşu başka bölgelere göç etmekte buldu (McCarthy, 2018: 165). Osmanlı daha önce göç edenlere birçok masraf yaparak bu kişileri iskân ettirmesine karşın göçmenlerin tekrar dışarıya göç etmesi ekonomik olarak sıkıntı yaşanmasına neden olmaktaydı.

II. Abdülhamid döneminde Harput (Elazığ), Lübnan ve Suriye gibi bölgelerden Amerika'ya yoğun göçler yaşanmıştı. Ekonomik sebeplerden dolayı göç edenlerin %90-95'i Gayrimüslim geri kalanını ise Müslümanlar oluşturmuştu (Karpas, 2017: 19). Osmanlı bu tür göçlerden dolayı içeride bulunan sermayeyi kaybettiği gibi Gayrimüslim nüfusunu da kaybetmişti. Gayrimüslimler dışarıya göç etmek için birçok yöntem denemekle beraber dışarıya göç etmesi yasak olan ya da izin sürecini beklemek istemeyen kişiler Müslüman kıyafetiyle dışarıya göç etmeye çalışmıştı. Mesela 1899'da Müslüman ahalden bazılarının Müslüman kıyafetiyle Harputlu Ermenileri Amerika'ya firar ettirdikleri sırada Siverek'te yakalandıkları ve gerekli tedbirlerin alınması yoluna gidildiği yazışmalara yansımıştı (BOA, HR. SFR. 3. 484/30., M-29-04-1899: 2). Mürur ve pasaport tezkeresi olmadan Amerika'ya giden ve orada kazandıkları parayla Osmanlı topraklarında gayrimenkul almaya çalışan Ermenilere rastlanmıştı (Turna, 2013: 188). Buradan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı'nın hudut boylarında yaşayan ve insan kaçakçılığından gelir elde eden bir kısım Müslüman ahali belli bir ücret karşılığı illegal yollarla Gayrimüslimlere yardımcı olmuşlardı.

1890'lı yıllar Osmanlı Devleti'nin Ermeni isyanlarıyla uğraşmak zorunda kaldığı bir dönem olmuştu. İsyânların çoğu bir veya iki gün sürmekle beraber Zeytun ve Sason isyanları Osmanlı Devleti'ni daha çok meşgul etmişti (Gürün, 1985: 149). İsyân zamanlarında kırsal alanlardan şehir merkezine göç eden Ermeniler, isyanın şiddetini arttırmışlardı (Kantarıcı, 2002: 4). Yaşam koşullarındaki zorluklar ve isyanlardan kaynaklı olumsuzluklardan dolayı Osmanlı topraklarından dışarıya göç etmek isteyen Ermeniler mürur tezkeresi⁹ talebinde bulunmuşlardı. Ancak Ermenilerin mali yükümlülükleri (vergi vs.) olduğundan dolayı göç etme talepleri uygun görülmemişti. Bunun için İngilizler, karışıklıklardan dolayı ölen Ermeni ailelere ait olan varlıkların göç etmek isteyen Ermenilerin vergilerine karşılık

⁹ XIX. yüzyılda eşkâle dayalı iç pasaport sistemine verilen isimdir. 1908'den itibaren mürur uygulamalarına son verildi. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Nalan Turna, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri: Mürur Tezkereleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2013, s. 14).

gösterilmesini, bu sayede 150'den fazla Ermeni'nin faydalanabileceği konusunda formül üretmişlerdi (BOA. A. MKT. MHM., 659/28., H. 21-12-1314 (1897): 1, 2). Aynı zamanda Ermenilere ait olan borçların göç etmek istedikleri tarihten 10 yıl evvel tezviç edenlerin münakehat ilmühaberlerinden, göç edebilen Ermenilerin mallarından veya Ermenilere ait olup muhtarların zimmetine geçen akçelerle ödenmesi şeklinde talepleri olmuştu. Aynı zamanda göç etmek isteyen Ermenilerden askerlik bedeli de istenmişti (BOA. DH. TMİK. M., 36/73., H. 26-02-1315 (1897): 1-3). Her halükarda göç etmek isteyen Ermeniler mali yükümlülüklerinden dolayı göç etme hususunda zorluklar yaşamışlardı.

Osmanlı Devleti, dışarıya göç vermek istemiyordu. Bunun sebebi sadece nüfusunu veya vergi gelirlerini kaybetmek değildi. Aynı zamanda göç eden yoksulların Osmanlı saygınlığına dışarıda zarar vermelerinden kaynaklıydı (Karpas, 2017: 375). Ermeniler ve Rumların çoğunlukta olduğu bu tür göçlerde, nispeten varlıklı olup Osmanlı otoritesinin güçlü ve ortamın güven verici olduğu bölgelerde yaşayanların göç etmesi daha zayıf bir ihtimaldi. Gayrimüslimlerin göçleri hakkında rapor yazan Avrupalı konsololar, milliyetçilik eksenli göç olgusundan nadiren söz ettiler. Onlara göre Gayrimüslimler, aşırı vergiden, toprak ağalarının arazilerine el koymasından ve soygunculuktan dolayı göç etmekteydi (McCarthy, 2018: 133).

Osmanlı Devleti'nin istihdam alanları oluşturmada sorun yaşaması dışarıya göç vermesine sebep olmuştu. Osmanlı'nın kıyı bölgelerinde yapılan sünger avcılığı bilinçsiz bir şekilde yapıldığı için süngercilik mesleği tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bundan dolayı Osmanlı Devleti 1901'de önlem almak amacıyla sünger avcılığını yasaklamıştı. Osmanlı kıyılarında mesleklerini icra edemeyen kişiler çareyi dışarıya göç etmede bulmuştu (BOA, DH. MKT., 2555/100., H-02-08-1319 (1901): 1). Bunun yanı sıra 1909'da Konya'nın Akşehir kazası Tipi karyesinde iskân edilen Rusçuk göçmenlerine zirai faaliyetlerde bulunmak için uygun toprak verilmediğinden Adana'nın Hamidiye kazasına göç etmişlerdi. 11 haneden oluşan bu göçmenler ekonomik olarak zor durumda bulduklarını ve yardım edilmediği takdirde Bulgaristan'a göç edeceklerini bildirmişlerdi. Osmanlı bu kişilerin durumu hakkında soruşturma açmıştı. Göçmenlerin ne zaman Konya'ya göç ettiklerini ve gerçekten verimsiz toprağa iskân edilip edilmediklerini araştırmıştı. Yardım yapıp yapılmadığı konusuna da değinen Osmanlı, göçmenlerin durumunu yakından takip etmeye çalışmıştı (BOA, DH. MKT., 2718/12., H-2 -01-1327 (1909): 1, 2). Herhalde her yapılan

şikâyetin doğru olmama ihtimalini değerlendiren Osmanlı, zor durumda olan göçmenlere yardımcı olmaya çalışmıştı.

Sonuç

II. Abdülhamid dönemindeki göç hareketleri birçok sebepten dolayı meydana gelmekle beraber ekonomik sebepli göçler diğer sebeplere göre daha etkili oldu. Ekonomik sıkıntılardan göç edenler vergi uygulamalarından, verimsiz topraklardan ya da yetersiz mali yardımlardan şikâyet etmekteydi. Aynı zamanda başta Rusya olmak üzere dış devletlerin müdahalesi ve teşvikleri neticesinde farklı zaman ve mekânda daha yoğun ekonomik sebepli göçler yaşandı.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Osmanlı ekonomisi oldukça fazla etkilenmesinin yanı sıra yoksul göçmen gruplarının Osmanlı topraklarına göç etmeleri siyasal, sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirdi. İlk etapta iskân ve iâşe noktasında Osmanlı hazinesine yük olan göçmenlerin niteliklerine göre iskân edilmeleri Osmanlı ekonomisi için oldukça önemliydi. Aksi takdirde yardıma muhtaç olan göçmenler Osmanlı hazinesine yük olmaya devam edeceklerdi. İstikrarlı bir ekonomi oluşturmak kitlesel göçlerden dolayı ilk dönemlerde pek mümkün olmadı. Ancak daha sonraki göçlerde planlı ve programlı hareket edildi. Ayrıca ilk dönemlerde bütçe açığı oldukça fazlaydı. Bütçe açığının kapanması için gelir ve gider dengesini sağlamaya çalışan Osmanlı, almış olduğu tedbirlerle başka nüfus hareketlerinin yaşanmasına neden oldu.

Dış devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki Gayrimüslim nüfusla yakından ilgilenmesi elçilik raporlarında görülmekle beraber özellikle niteliklerine göre göç hareketlerini düzenlemeleri Osmanlı açısından hem nüfus hem de ekonomik açıdan kayıp demektir. Rusya'nın Ermeni ve Yezidi nüfus üzerinde uyguladığı politikalar siyasi ve ekonomik sorunları ortaya çıkarmakla beraber Harput, Lübnan ve Suriye gibi bölgelerde istihdam alanı oluşturamayan Osmanlı, nitelikli nüfusunu ve içerideki sermayesini kaybetti. Müslümanlardan daha çok Gayrimüslim nüfusun ekonomik sebepli göç ettiği bu dönemde Osmanlı hazinesi oldukça fazla zarar gördü.

İzinsiz yurt dışına gitmeye çalışanlardan veya başka bölgelere gidenlerden vergi tahsili yapılamaması Osmanlı için başka ekonomik sorunlar doğurdu. Aynı zamanda Osmanlı topraklarına göç edenlerin beklentileri karşılanmadığı için eski yerlerine göç etmeleri Osmanlı Devleti'ni hem içeride hem de dışarıda zor duruma soktu. Daha çok Kafkasya'dan gelen göçmenlerin memleketlerine geri dönüşleri yaşanmakla beraber bölgeyi iyi bilen Loris-Melikov ve Dundukov Korsakov gibi Rus yöneticiler yeniden yerleştirmelerde planlı bir

şekilde hareket ettiler. Özellikle Loris-Melikov'un göç konusunda önerilerde bulunurken Ermeni göçmenlere daha fazla mali yardımda bulunulması gerektiğini belirtmesi düşündürücüydü. Kendisinin Ermeni asıllı olmasından dolayı böyle önerilerde bulunmuş olabileceği ihtimal dâhilinde olmakla beraber İngilizlerin Ermeni yanlısı bir politikayla onları vergi yükümlülüklerinden kurtarma çabası dikkat çekmektedir.

Osmanlı'nın göçmenleri iskân ettirmesi noktasında meskûn olan ahaliye yönelik uyguladığı politikalar bir taraftan asayişin temin etmede önemli olmakla birlikte diğer taraftan mali sorunların çımasına neden oldu. Etnik ve dini sorunlarından kaynaklı göçlerin de görüldüğü bu dönemde Osmanlı ekonomik sebepli göçlerden oldukça fazla etkilendi. Ekonomik sebepleri bahane göstererek göç etme niyetinde olan veya bu durumu Osmanlı'ya karşı tehdit unsuru olarak kullanmaya çalışanlara karşı Osmanlı daha temkinli bir politika izleyerek ekonomide istikrarı sağlamaya çalıştı. Her halükarda II. Abdülhamid dönemi göçleri Osmanlı ekonomisini kısa vadede olumsuz etkilemesine karşın iskân edildikleri bölgelerde işlenmemiş toprakları tarıma açmaları ya da pazar alanı oluşturmaları uzun vadede olumlu sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

- BOA, ŞD. 1378/9. 1, 2, 3, 4, H. 18-08-1296 (1879).
 BOA, DH. MKT. 1449/8. 1, H. 02-01-1305. (1887); BOA, DH. MKT. 1449/104. 1, H. 04-01-1305. (1887).
 BOA, Y.PRK. A. 5/1. 1, H. 11-10-1305 (1887).
 BOA, BEO.1334/100044.1, H-25-02-1317 (1899).
 BOA, DH. ŞFR.124/116.1. R. 28-12-1300. (1884).
 BOA, DH. MKT. 1434/6. 1, H. 02-11-1304. (1886).
 BOA, DH. ŞFR. 141/98.1, R.24-08-1305. (1889).
 BOA, A. MKT. MHM. 659/28. 1, 2, H. 21-12-1314 (1897).
 BOA, DH. TMİK. M. 36/73. 1-3, H. 26-02-1315 (1897).
 BOA, HR. SFR. 3/484. 30. 2, M. 29-04-1899.
 BOA, DH. MKT. 2555/100. 1, H. 02-08-1319 (1901).
 BOA, DH. MKT. 2718/12. 1, 2, H. 2 -01-1327 (1909).
 BOA, ŞD.2885/18. 2, 3, 4, 5. H. 19-01-1293 (1876).
 BOA, DH. MKT. 1663/92. 1, H. 08-02-1307. (1889).
 BOA, BEO, 315/23602. 1, H. 13-05-1311 (1893).

Rusya Devlet Tarih Arşivi (Российский государственный исторический архив)

РГИА, Ф. 565, О. 2, Д. 5355, Л. 1-13. Г. 1881-1882.

РГИА, Ф. 573, О. 12, Д. 13390, Л. 9. Г.1901.

Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi (Архив Внешней Политики Российской Федерации)

АВПРИ, Ф. 180, ПОСОЛЬСТВО В КОНСТАНТИНОПОЛЬ, О. 517/2, Д. 5084, Л. 142-144, Г. 1891-1913.

Kitaplar

- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dündar, F. (2008). *Modern Türkiye'nin Şifresi ittihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güran, T. (2017). *Resmi İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürün, K. (1985). *Ermeni Dosyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. M. Murat Erdoğan-Ayhan Kaya (Der.). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* içinde (s. 155-169). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, H. K. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasaba, R. (2012). *Bir Konargöçer İmparatorluk: Osmanlı'da Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar*. Ortaç, A. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Lütfi E. A. (1874). *Tarih-i Lütfi*. C. II. İstanbul: Darü't-Tıbaati'l-Amire.
- McCarthy, J. (2018). *Ölüm ve Sürgün*. Sarıkaya, F. (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özbay, R. D. (1998). *Kafkasya Ülkeleri ve Kırım'ın Sosyo-Ekonomik-Siyasi Statüleri ve Kısa Tarihleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turna, N. (2013). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri: Mürur Tezkereleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Волкова Н. Г. (1974). *Этнический состав населения северного Кавказа в XVIII - начале XX века*, Москва: Издательство Наука.
- Yakut, Y. (2015). Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu'na Göçleri (1783-1922). M. Murat Erdoğan-Ayhan Kaya (Der.). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* içinde (s. 155-169). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Makaleler

- Абрамов, В. Ф. (1995). Демократическая практика российского земство, *Полис. Политические исследования*, № 3, 145-150.
- Akyüz, J. (2008). Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri. *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (46), 37-56.
- Beydili, K. (1988). 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler. *Belgeler*, XIII/17, 365, 434.
- Çelik, G. (1999). Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası. *Divan: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 6, 49-110.
- Çelik, G. (2011). Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri İle İlişkilerinde Belirleyici Bir Unsur Olarak 1877-1914 Dönemi Nüfus Hareketleri. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 99-126.
- Kantarcı, Ş. (2002). Van'da Ermeni İsyanı. *ERAREN, Ermeni Araştırmaları*, 5, 1-15.
- Kılıç, D. (2003). Ermenistan'ın Kuruluşunda Çarlık Rusya'nın Rolü. *Ermeni Araştırmaları*, 3/11, 67-83.
- Kodaman, B. ve İpek, N. (2000). Balkanlar, Girit ve Kafkaslardan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskân Birimlerinin Kuruluşu (1878-1912). *ERDEM insan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 12/35, 377-417.
- Кумыков, Т.Х. (2001). *Проблемы Кавказской войны и выселение черкесов в пределы Османской империи (20-70-е годы XIX века)*, Нальчик: Эльбрус.
- Küçük C. ve Ertüzün T. (1994). *Düyun-ı Umumiyye, TDV İslam Ansiklopedisi içinde*. (Cilt X, ss. 58-62). İstanbul.
- Мамонов А. В. (2001). Граф М. Т. Лорис-Меликов: к характеристике взглядов и государственной деятельности, *Отечественная история*, № 5, 32-50.
- Özcan, B. (2011). 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Erzurum Eyaletinden Rusya'ya Göçürülen Ermenilerin Geri Dönüşlerini

Sağlama Faaliyetleri. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (46), 195-204.

Ekler

Osmanlı'dan Erivan bölgesine giden 446 Ermeni aileye mali yardım yapılması ile ilgili Rus Maliye Bakanlığının Yazısı.

30 МАЯ 1881 г.
МИНИСТЕРСТВО
ФИНАНСОВЪ.
ДЕПАРТАМЕНТЪ
ОКЛАДНЫХЪ СБОРОВЪ.
Отдѣленіе III
Столъ I

29 Мая 1881 г.
№ 2746.

1880 г.

Въ Департаментъ Государственнаго Казначейства.

Управляющій сѣвскими Кавказскаго Комитета предпринимъ на законоченіе Министерства Финансовъ ходатайство временно исправляющаго должность Министрника Кавказскаго, о представленіи поселенныхъ въ Эриванской губерніи 446 семействъ, вышедшихъ изъ Турціи во время минувшей войны, и о томъ, какія ст. 55, 56 и 59 М. III Уст. облачаютъ въ казен. сел. предоставлены бывшіи государственными крестьянами при переселеніи изъ одной губерніи въ другую,

2 Января 1881 г.

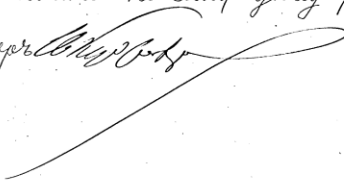
именно 8^{ми} летней, с начала настоящего года, льготы в податях, чекенихъ и натуральныхъ повинностяхъ.

По докладу о селъ в. Управляющему Министерствомъ Финансовъ, Его Превосходительство, не встрѣчая препятствій къ предоставленію означенныхъ поселенцамъ льготъ въ платеніи податей и повинностей, изволивъ признать, однако, болѣе ответственными, въ виду отбитыи приведенныхъ въ отношеніи Генералъ-Адъютанта Князя Меликова статей закона, при опредѣленіи льготъ руководствоваться 5^{ми} примѣч. къ 476 ст. IV т. Уст. о под. по пред. 1876 г., т. е. предоставить поселенцамъ 6^{ми} летнюю льготу отъ платежа податной и оборонной податей, съ тѣмъ, чтобы въ теченіи первыхъ 3^{ми} лѣтъ они были освобождены отъ всякихъ взносовъ по

2

Этихъ сборовъ, и по прошествіи всего срока, въ теченіи послѣдующихъ 3^х мѣсяцъ, уплачивали означенные сборы въ половинномъ размѣрѣ.

А какъ Генералъ-Адъютантъ Князь Шенниковъ ходатайствуетъ еще о выдачѣ переименованъ 30125 р. пособія, то Департаментъ Окладныхъ Сборовъ, уважившая объ изложенномъ, имѣетъ честь препроводить въ Департаментъ Государственнаго Казначейства отъ имени Кавказскаго Комитета за № 94, съ упомянутымъ въ ономъ приложеніемъ, для дальнѣйшаго по сему пути распоряженія.

Директоръ

Министръ Отдѣленія **Н. Соболевъ**

Русья'да bulunan Müslümanların Osmanlı topraklarına göç etmesi konusunda 26 Nisan 1899'da yapılan toplantı hakkında rapor.

К о п і я. 7

Ж У Р Н А Л Ъ

с о в ѣ щ а н і я , с о с т о я в ш а г о с я 29-го А п р ѣ л я 1899 года, по вопросу о дозволении нашимъ мусульманамъ переселиться въ Турцію.

-*****-

ПРИСУТСТВОВАЛИ: Директоръ Департамента Духовныхъ Дѣлъ Иностранныхъ Исповѣданій Тайный Совѣтникъ М о с о л о в ъ ,
Директоръ Департамента Полиции, Дѣйствительный Стат -
скій Совѣтникъ З в о л я н с к і й ,
Управляющій Земскимъ Отдѣломъ, Дѣйствительный Стат -
скій Совѣтникъ С а в и ч ъ ,
И.д. Директора Департамента Общихъ Дѣлъ, Дѣйствитель -
ный Статскій Совѣтникъ Т р е п о в ъ ,
и Директоръ Канцеляріи Главноначальствующаго граждан -
скою частью на Кавказѣ, Дѣйствительный Статскій Совѣт -
никъ С а н д р ы г а й л о .

-*****-

По открытіи засѣданія Дѣйствительный Статскій Совѣтникъ Зволянскій заявилъ, что, согласно полученному имъ отъ Г. Министра Внутреннихъ Дѣлъ приказанію, въ настоящемъ Совѣщаніи долженъ быть подвергнутъ обсужденію вопросъ о томъ, при какихъ условіяхъ можетъ быть допущено переселеніе въ Турцію тѣхъ русскихъ мусульманъ, которые объ этомъ ходатайствуютъ и на принятіе коихъ туда послѣдуетъ согласіе со стороны Оттоманскаго Правительства. При этомъ Дѣйствительный Статскій Совѣтникъ Зволянскій ознакомилъ присутствовавшихъ съ нижеслѣдующими, имѣющимися въ дѣлахъ Департамента, свѣдѣніями о стремленіи мусульманъ переселиться въ Турцію.

Въ 1894 году были получены свѣдѣнія, что среди мусульманъ Уфимской, Самарской, Оренбургской, Казанской и другихъ губерній распространились ложные слухи о предстоящемъ, будто-бы, по распоряженію Правительства, обращеніи ихъ въ Православіе. Поводомъ къ сему послужило превратное толкованіе татарами послѣдовавшихъ со стороны Министерства Внутреннихъ Дѣлъ распоряженій относительно открытія магометанскихъ школъ [мектебе и медресе] съ разрѣшенія Дирекціи народныхъ училищъ, допущенія къ преподаванію въ сихъ школахъ только русскихъ подданныхъ, получившихъ образованіе въ Россіи, и наконецъ изыятія изъ употребленія въ школахъ рукописныхъ и иностраннаго изданія религиозныхъ магометанскихъ книгъ, съ замѣною таковыхъ исключительно печатными учебниками, одобренными цензурой. Муллы и муэдзины толковали означенныя распоряженія въ смыслѣ желанія Правительства крестить мусульманъ въ Православную вѣру и побуждали послѣднихъ къ распродажѣ имущества и переселенію въ Турцію, увѣряя, что туда послано, будто-бы, уже нѣсколько человекъ, для подысканія мѣстъ подъ поселеніе и для исходатайствованія разрѣшенія Султана на принятіе переселенцевъ въ его подданство.

По доведеніи о семъ 6-го Апрѣля 1894 года до В Н С О -

§

ЧАЙШАГО ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА свѣдѣнія, ЕГО ВЕЛИЧЕСТВУ благоугодно было начертать: "необходимо остановить и успокоить населеніе".

Во исполненіе таковой В Ы С О Ч А Й Ш Е Й воли Министерствомъ Внутреннихъ Дѣлъ, циркуляромъ отъ 18-го Апрѣля 1894 года, было предложено Губернаторамъ и Начальникамъ Губернскихъ Жандармскихъ Управленій принять зависящія мѣры къ предупрежденію распространенія подобныхъ слуховъ среди мусульманскаго населенія; озаботиться, въ случаѣ появленія таковыхъ, успокоеніемъ населенія путемъ разъясненія лично и чрезъ подвѣдомственныхъ должностныхъ лицъ, что, на основаніи 44 и 45 ст. Основныхъ Государственныхъ законовъ [т. I, ч. I, изд. 1892 г.], магометанамъ, евреямъ и язычникамъ присволяется свобода вѣры и что посему не только о крещеніи мусульманъ въ православную вѣру, но и вообще о какомъ-либо стѣсненіи ихъ въ отправленіи вѣры со стороны правительства не послѣдовало и не можетъ быть сдѣлано никакого распоряженія; татарскія-же школы подчинены наблюденію учебнаго начальства, на общемъ основаніи, какъ и всѣ находящіяся въ Россіи училища, въ видахъ упорядоченія въ нихъ обученія татарской молодежи и всѣхъ мѣропріятія правительства въ этомъ

Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

Amaç ve Kapsam

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi. Yılda 4 sayı (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlanır.

- Derginin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Arapça, Almanca, Fransızca, Rusça ve Farsça gibi dillerde yazılan makaleler de kabul edilmektedir. Bu dillerin dışında yazılmış makalelerin kabulü Yayın Kurulunun kararına bağlıdır.

- Dergide, sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili özgün bilimsel çalışmalar yayımlanmaktadır. Dergiye gönderilen makalelerin daha önce başka bir yayın organında yayımlanmamış, yayımlanmak üzere kabul edilmemiş veya eş zamanlı olarak başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

- Bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler, daha önce bildiri kitapçığında veya başka bir dergide yayımlanmamışsa yayın kurulu tarafından değerlendirmeye alınabilir. Her ne sebeple olursa bildiri kitapçığında ya da başka bir yayın organında yayımlanan yazılar yayımlanmaz. Yayın kurulu üyeleri ve editöryal ekip, gönderilen yazıların daha önce başka bir yayın organında yayımlanıp yayımlanmadığını araştırmak mecburiyetinde değildir. Söz konusu durumun etik sorumluluğu makale yazar veya yazarlarına aittir.

Araştırma Bütünlüğü ve Yazar Sorumlulukları

-Farklı disiplinlerin ve yayın biçimlerinin farklı normlara sahip olduğunu kabul etmekle birlikte dergimize gönderilen makalelerde bir takım şartlar aramaktayız. Bunlar:

- * Araştırma uygulamasında titizlik, dürüstlük ve mükemmellik,
- * Araştırmadaki tüm katılımcılara ve konulara özen ve saygı,
- * Şeffaflık ve açık iletişim,
- * Araştırma yöntemi,
- * Konu bütünlüğü,
- * Bilimsel özgünlük,
- * Bilim alanı ile ilgili terim bilgisi kullanımındaki hakimiyet,
- * Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmaları görebilmek,
- * Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
- * Değerlendirme yapabilme ve sonuca ulaşabilme,
- * Alanına katkı sağlama,
- * Dil hâkimiyeti/anlaşılabilirlik ve akıcılık,

-Ayrıca yazarlar aşağıda yer alan hususları kabul etmiş olurlar:

- * Yazarlar derginin yayın politikasına, etik ve yazım kurallarına uymakla yükümlüdürler.
- * Yazarlar yayın sürecinde editör ve hakemlerin önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapmayı kabul etmelidirler. Bu bağlamda yazar veya yazarlar, kendisine yapılan önerileri kabul etmezse söz konusu makale reddedilecektir.
- * Ortak yazarlı makalelerde, diğer yazarlara ulaşılamaması durumunda sorumlu yazar bütün sorumluluğu kabul etmiş sayılır.
- * Dergimizde yayımlanmış makalelerin diğer çalışmalarda kullanılması, sadece atıf verilmesi halinde mümkündür.
- * Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.
- * Yayımlanması için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen yazıların telif hakları dergiye devredilmiş olur. Dergi yönetiminden izin alınmaksızın başka bir yayın organında bu yazılar yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.
- * Yayımlanan makaleler için yazara/yazarlara telif ücreti ödenmez. Ayrıca yazardan/yazarlardan makale başvuru ücreti ve yayın ücreti alınmaz.
- * Dergide yayımlanan yazıların hukuksal, bilimsel ve etik sorumluluğu yazara/yazarlara aittir. Yayın Kurulu ve editöryal ekip doğabilecek herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.
- * ULAKBİM TR Dizin kuralları gereği makalelerde yer alan tüm yazarların ORCID numaralarının makalenin son şekline eklenerek gönderilmesi gerekmektedir.

Makale Gönderme

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne makale göndermek isteyen yazarların <http://www.yyusbedergisi.com/> veya <http://dergipark.gov.tr/yyusbed> adresine üye olarak makalelerini sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Sistemde yazara/yazarlara ve makaleye ait bilgilere eksiksiz yer verilmelidir. Ancak makale sistem üzerinden hakemlere gönderildiği için sisteme yüklenen makale dosyasında yazarın/yazarların kimliğini belli eden bilgiler bulunmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazarla/yazarlarla ilgili bilgiler sistemden alınarak makaleye eklenecektir.

- Makalenin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin web sitesine gönderilmesi, yayımı için başvuru

olarak kabul edilir ve yazının değerlendirme süreci başlatılır. Birden fazla yazarlı makalelerde, yazarların telif haklarını makaleyi sisteme yükleyen yazara devrettikleri kabul edildiğinden, Yayın Kurulu yazarların her birinden telif hakkı talebinde bulunmaz. Bu konuda sorumluluk, makaleyi sisteme yükleyen yazara aittir.

- Dergiye gönderilen makale, daha önce sempozyum/kongrede sunulan bir bildiri ise veya tezden üretilmişse bu durum çalışmada mutlaka belirtilmelidir.

Editöryal Süreç

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak objektif, bağımsız yayın politikasına önem vermekteyiz. Dergiye gönderilen makaleler ilk olarak dergi editörleri tarafından ön incelemeden geçirilir. Bu aşamadan sonra editörler ve Yayın Kurulu tarafından makalenin, derginin yayın ilkelerine uygunluğu incelenir ve uygun görülenler alan editörlerine atanır. Bunun yanında dergi yayın ilkelerine uymayan makaleler kesinlikle reddedilir. Alan editörleri makaleleri alana katkısı yönünden inceler ve uygun görürlerse makaleleri hakeme gönderirler.

- Editör(ler) makalelerin uygunluğuna ve yayınına karar verirken yazarın/yazarların ırkı, cinsiyeti, inancı, uyruğu gibi etkenleri değil, derginin yayın politikasını ve bilimsel hassasiyeti göz önünde bulundurur. Ayrıca editör(ler) aşağıdaki hususlardan sorumludur:

* Okuyucu ve yazarların ihtiyaçlarını karşılamaya gayret edilmelidir.

* Dergiyi sürekli geliştirmeye çalışılmalıdır.

* Akademik ilkelerin bütünlüğünü korumaya özen gösterilmelidir.

* Gerekliğinde düzeltmeler, açıklamalar, geri çekme konularında inisiyatif alınmalıdır.

* Yazarlara her konuda rehberlik edilmelidir.

* Dergideki hakem değerlendirmelerinin adil, tarafsız ve zamanında yapılması sağlanmaya çalışılmalıdır.

Hakem Süreci

- Hakem süreci, yayınlarımızın standartlarını korumak için kritik öneme sahiptir. Dergi olarak çift taraflı kör hakemlik prensibine bağlı olmakla beraber;

* Tüm yayınlarımıza titiz, adil ve etkili hakem değerlendirmesini kolaylaştırmak için destek sağlamayı hedefliyoruz,

* Editörlerimizi ve hakemlerimizi hakemlik ile ilgili en iyi uygulama yönergelerine aşına olmaları ve bunlara uygun davranmaları için teşvik etmeyi amaçlıyoruz.

- Gizliliğin değerlendirme sürecinin bir parçası olması ilkesi ile hakem değerlendirme sürecinde yazarların ve hakemlerin gizliliğini korumak için uzlaşmaz bir ilke ile hareket ediyoruz. Bu bağlamda, hakemler ve yazar (lar) birbirlerini asla tanımazlar.- Ayrıca hakem sürecinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmektedir:

* Hakemler gizlilik politikasına göre çalışırlar. Ulaştıkları bilgi ve değerlendirme sonuçlarını yazar dâhil üçüncü kişilerle paylaşamazlar.

* Hakemler dergi yayın politikası ve yazım kurallarına göre tarafsız, adil ve yapıcı olmak üzere çalışırlar.

* Hakemler, yazarlara önerilerde bulunarak hataların giderilmesine yardımcı olurlar.

* Hakemlerin kendilerine gönderilen makaleleri belirtilen sürede değerlendirememeleri durumları varsa/ veya kendilerine iletilen yazılarda kendilerini yetersiz hissetmelerini gerektiren bir durum söz konusu ise bu hususta editörleri bilgilendirmelidirler.

- Hakem değerlendirmesi sonucu iki olumlu rapor alan makaleler yayımlanmaya hak kazanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makalenin üçüncü bir hakeme gönderilmesi dergi editörlüğünün tasarrufundadır.

- Makaleyi değerlendirmeleri için hakemlere verilen süre 20 gündür. Ancak bu süre zarfında değerlendirmeyi tamamlamayan hakemlere 10 gün ek süre verilir. Ön incelemesi yapıp editör, yayın kurulu, alan editörü ve hakem süreci aşamalarından geçen bir makalenin değerlendirme süreci yaklaşık 6-8 hafta sürebilir.

- Hakemlerden olumsuz rapor alan makaleler yayımlanmaz ve yazarına/yazarlarına iade edilmez.

- Yazarlar, hakemlerin ve Yayın Kurulunun eleştirisi, önerisi ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Kabul etmedikleri herhangi bir sorun varsa, gerekçelerine itiraz etme hakları vardır.

İntihal Politikası

İntihal, yazarların çalışmalarında birisinin ifadelerini, keşiflerini veya düşüncelerini izinsiz veya referans vermeden, etik ve akademik bütünlüğü ihlal ederek kullanma şeklidir.

- Dergimiz, intihal olduğunu kabul etme konusunda aşağıda sıralanan temel ilkelere uyar:

* Başka bir kişinin çalışmasını kaynak gösterilmeksizin kelimesi kelimesine alıntılanmak,

* Kelimelerin bazılarını veya sırasını değiştirerek başka bir kişinin çalışmasını yeniden yorumlamak,

* Birinin fikirlerini referans vermeden kullanma. (Referanssız yeniden yazma)

* Çevrimiçi kaynaklardan kaynak gösterilmeksizin kesme ve yapıştırma,

* Birisinin yazılarını kendi çalışmalarının bir parçası olarak kullanmak.

- Yayınlarımızın hiçbirinde intihallere müsamaha gösterilmez ve kontrol etme hakkımızı da saklı tutarız. Bu bağlamda dergimize gönderilen makaleler intihal tespit programı olan *iThenticate* ile taranmaktadır. Benzerlik oranının yüksek çıkması durumunda makale reddedilir. Kabul edilen makaleler raporuyla birlikte hakemlere sunulmaktadır. Makaleler için %20 ve üzeri benzerlik oranları kabul edilmemektedir.

- Okuyucularımızdan, hakemlerden ve editörlerden, ilgili editöre başvurarak veya sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr adreslerine e-posta göndererek intihal şüphelerini dile getirmelerini bekliyoruz.

Mükerrer Yayın

- Bir eser veya bir eserin önemli bölümleri, eserin yazar veya yazarları tarafından birden çok kez yayımlandığında, gereksiz yayın veya "kendiliğinden intihal" meydana gelir. Bu durum aynı veya farklı bir dilde olabilir. Tekrar Yayın / Duplication / oklu Yayın / Bilimsel Yanıltma, suçtur. TÜBİTAK Yayın Etik Kurulu'na göre duplikasyon, aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayınlamaktır. Bir makale önceden değerlendirilmiş ve yayınlanışsa bunun dışındaki yayınlar duplikasyon sayılır. Bu bağlamda editöryal ekip ve yayın kurulu olarak duplikasyona karşı olduğumuzu açıkça belirtiriz.

- Okuyucularımızdan, hakemlerden ve editörlerden, ilgili editörle iletişime geçerek veya sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr adreslerine e-posta göndererek yinelenen veya gereksiz yayın şüphelerini dile getirmelerini bekliyoruz.

İnsan veya Hayvanlar zerinde Araştırma

- İnsanları veya hayvanları kapsayan araştırmalar ilgili etik kurul(lar) tarafından onaylanmalıdır. Makaleler uluslararası etik ve yasal standartlara uygun olmalıdır. Ayrıca yazarların, insan katılımcılarının gizlilik haklarına saygı duymasını ve dergimize makale

göndermeden önce yayınlamak için gerekli her türlü izni almaları gerekmektedir.

Açık Erişim Politikası

- Dergimiz açık erişimi desteklemektedir. Açık erişim politikası gereğince, dergi sayıları ve makaleler derginin web sayfasında yer alır ve makalelerin tam metinlerine pdf dosyası olarak erişilebilir. Yayımlanmış makalelerin kişisel web sayfası ya da kurumsal arşivlerde saklanmalarına engel herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Çeşitli Hususlar

- Derginin her sayısı için belirlenen makale sayısı en fazla 20'dir (özel sayılarda bu rakam farklılık gösterebilir). Genel prensip olarak, yayınlanmasına karar verilen makaleler geliş tarihine göre derginin ilgili sayısına kabul edilir. Söz konusu sayı için makale sayısının 20'yi aşması durumunda, sayıyı aşan makaleler bir sonraki sayıya devredilir. Ancak yayına kabul edilen tüm makaleler içinden, konusu itibarıyla özgün olması dikkate alınarak ilgili sayıya dâhil edilecek makaleleri seçme hakkı editörlere aittir. Ayrıca makalelerin dergideki sıralaması da editörlerin tasarrufundadır.

- Bir sayıda, aynı yazara ait en fazla bir tane makale yayımlanabilir.

- Bir takvim yılı içerisinde, aynı yazara ait en fazla iki tane makale yayımlanabilir.

- Burada belirtilmeyen hususlar için karar yetkisi, dergi Yayın Kuruluna aittir.

Yazım Kuralları

-Yayımlanmak üzere Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen makalelerin başında Türkçe "Öz" ve İngilizce "Abstract" mutlaka bulunmalıdır. Türkçe Öz, en az 150, en fazla 200 kelime ve tek paragraf olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge vb. unsurlara yer verilmemelidir. Özetin altında en az 3, en çok 6 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir.

-Dergiye gönderilen makale öz, abstract, atıflar, kaynaklar ve ekler dâhil en az 4 bin, en fazla 10 bin kelime olmalıdır.

-Makalede atıf sistemi olarak APA 6 kullanılmalıdır. Kaynak gösteriminde dipnot kesinlikle kullanılmamalıdır. Sadece gerekli durumlarda açıklamalar için dipnota başvurulmalı ve dipnotlar numaralandırılmalıdır.

-İmla ve noktalama açısından, metnin gerektirdiği zorunlu haller dışında, Türk Dil Kurumunun güncel İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

-Dergi sistemine yüklenen makaleler Microsoft Word programında hazırlanmalı, aşağıdaki değerlere uygun bir biçimde düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Boşluk	2,5 cm
Alt Boşluk	2,5 cm
Sol Boşluk	2,5 cm
Sağ Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Boyutu (Başlık ve Metin)	11
Yazı Boyutu (Özetler)	10
Yazı Boyutu (Dipnot)	9
Tablo-Grafik	10
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk
Satır Aralığı	Tek (1)

- Microsoft Word programında bulunmayan bir yazı tipinin (font) kullanıldığı çalışmalarda, makale ile birlikte font dosyası da sisteme yüklenmelidir.

- Makalelerde sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

- Makale başlığı dâhil olmak üzere tüm alt başlıklar koyu ve başlıklardaki her bir kelimenin sadece ilk harfi büyük olmalıdır.

- Makalenin sonunda kaynakça bulunmak zorundadır. Yararlanılan kaynaklar, yazar soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.

- Arapça, Farsça veya Rusça dillerinde yazılan makaleler için Latince kaynakça verilmesi zorunludur.

Kaynakça Oluşturma

Tek Yazarlı Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.

İpekten, H. (1990). *Nâ'ili Dîvânı*. Ankara: Akçağ.

Çok Yazarlı Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi., Soyad, Adın Baş Harfi. ve Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çetişli İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Karataş, C. ve Demir, Ş. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ.

Çeviri Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayım Yılı). *Kitap Adı*. Çevirmenin Soyadı, Çevirmenin Adının Baş Harfi. (Çev.). Yayım Yeri: Yayın Evi.

Ferguson, N. (2009). *Paranın Yükselişi-Dünyanın Finansal Tarihi*. Pala, B. (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Editörlü Kitap

Soyad, Adın Baş Harfi. (Ed.). (Yayım Yılı). *Kitap Adı*. Yayım Yeri: Yayın Evi.

Özbek, M. (Ed.). (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Editörlü Kitapta Bölüm

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayım Yılı). Bölüm Başlığı. Editör Adı (Ed.), *Kitap Adı* içinde (sayfa aralığı). Yayım Yeri: Yayın Evi.

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Dergiden Tek Yazarlı Makale

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayım Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Özerhan, Y. (2016). Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi Taslağındaki Ölçümleme Esasları Üzerine Bir Değerlendirme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18 (2), 307-336.

Dergiden Çok Yazarlı Makale

Soyad, Adın Baş Harfi., Soyad, Adın Baş Harfi. ve Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayım Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı), Sayfa Aralığı.

Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M. ve Bolat, İ. (2017). Katılım Bankalarının Performanslarının AHP ve GIA Tekniklerinden Oluşan Bütünleşik Bir Sistem ile Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 54-69.

Elektronik Dergiden Makale

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, Cilt (Sayı). Erişim Adresi.

Kardaş, F. ve Tanhan F. (2018). Van Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, XV (I). Erişim: <http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/Cilt15/rpdabdyuefd01112017y.pdf>

Sempozyum/Kongre/Konferans/Bildiri

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Bildiri Başlığı. *Sempozyum/Kongre/Konferans Adı* Tam Metni içinde (sayfa aralığı).

Bülbül, S. E. ve Baykal, K. B. (2017). Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Hayat Dışı Branşlarda Türk Sigorta Sektörünün Değerlendirmesi. 3. *Ulusal Sigorta ve Aktüerya Kongresi* Tam Metni içinde (s. 1-9).

Yayımlanmamış Tez

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Tezin Başlığı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans/Doktora Tezi). Kurum adı, Yer.

Ertuş, A. (2016). *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi (1960-1980)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Ansiklopediler

Soyad, Adın Baş Harfi. (Tarih). Madde Başlığı. Ansiklopedi Adı içinde. (Cilt, sayfa aralığı). Yer.

Bergmann, P. G. (1993). Relativity. *The New Encyclopedia Britannica* içinde. (Cilt. 26, ss. 501-508). Chicago, IL: Encyclopedia Britannica.

Sözlükler

Soyad, Adın Baş Harfi. (Yayın Yılı). *Sözlük Adı*. Yayın Yeri: Yayın Evi.

Gerrymander. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute

Publishing Principles and Writing Rules

Purpose and Scope

- Van Yüzüncü Yıl University Journal of Social Sciences Institute is an international refereed journal. It is published 4 times a year (March, June, September, December).

- The journal's publication language is Turkish, but articles written in languages such as English, Arabic, German, French, Russian and Persian are also accepted. Acceptance of articles written outside these languages is subject to the decision of the Editorial Board.

- The journal publishes the original scientific studies related to all fields of social sciences. The articles submitted to the journal must not have been previously published in another publication, have not been accepted for publication or have not been sent to another journal simultaneously.

-The papers presented in scientific meetings can be evaluated by the editorial board if they have not been previously published in the proceedings booklet or in another journal. For whatever reason, articles published in the leaflet or any other publications are not published. Editorial board members and the editorial team are not obliged to investigate whether the submitted articles have been previously published in other media. The ethical responsibility of the situation in question belongs to the author or authors of the article.

Research Integrity and Author Responsibilities

- Although we accept that different disciplines and publication formats have different norms with each other, we demand some conditions in the articles sent to our journal. These are:

* Meticulousness, honesty, and perfection in research practice,
* Paying attention and respect to all participants and subjects in the research,

* Transparency and open communication,

* Research method,

* Subject integrity,

* Scientific originality,

*Dominance in the use of term information related to the field of science,

* To see old and new investigations on the subject,

* Eligibility and adequacy in the resources used,

- * To make an evaluation and reach to a result,
- * Contribution of the article to the field,
- * Language domination/understandability and fluency,
- In addition, the authors accept the following rules:
 - * The authors are obliged to comply with the journal's publication policy, ethics and writing rules.
 - * The authors should agree to make the necessary corrections during the publishing process in line with the recommendations of the editors and reviewers. In this context, if the author or authors do not accept the suggestions made to him, the article in question will be rejected.
 - * In articles with co-authors, if the other authors cannot be reached, the responsible author is deemed to have accepted all the responsibility.
 - * It is possible to be used the articles published in our journal in other studies only when cited.
 - * Journal of Social Sciences Institute of Van Yüzüncü Yıl University has the right to make corrections, to publish or not to publish the articles.
 - * The copyright of the articles sent to Van Yüzüncü Yıl University Institute of Social Sciences for publication is transferred to the journal. These articles may not be published, reproduced and used without reference, without permission from the journal management.
 - * No fee is paid to the author / authors for published articles. In addition, article application fees and publication fees are not collected from the author/ authors.
 - * The legal, scientific and ethical responsibility of the articles published in the journal belongs to the author/authors. Editorial Board and the editorial team do not accept any legal obligations that may arise.
 - * As per ULAKBİM rules; all authors in the articles must send the articles by adding their ORCID numbers to the final form of the article.

Submitting an Article

- The authors who want to submit an article to Van Yüzüncü Yıl University Social Sciences Institute Journal should upload their articles to the system by subscribing to <http://www.yyusbedergisi.com/> or <http://dergipark.gov.tr/yyusbed>. In the system, the author/authors and the information about the article should be fully included. However, since the article was sent to the referees through the system, the information that indicates the identity of the author/authors should not be included in the article file uploaded to the system. After the referee

process of the article is completed, information about the author/authors will be taken from the system and added to the article.

- Submitting the article to the website of Van Yüzüncü Yıl University Journal of Social Sciences is accepted as an application for its publication and the evaluation process of the article is started. In articles with multiple authors, the Editorial Board does not request copyright from each of the authors, since it is accepted that the authors transfer their copyrights to the author who uploaded the article to the system. The responsibility for this matter belongs to the author who uploaded the article to the system.

- If the article sent to the journal is an announcement previously presented at any symposium/congress or if it was produced from the thesis, this must be stated in the study

Editorial Process

- As Van Yüzüncü Yıl University Journal of Social Sciences, we attach importance to objective, independent publication policy. Articles submitted to the journal are first reviewed by journal editors. After this stage, the editors and the Editorial Board in accordance with the journal's editorial principles, then they appoint the articles to the appropriate editors of the field. In addition, articles that do not comply with journal publishing principles are strictly rejected. The editor of the field examines the articles in terms of their contribution to the field and if they deem appropriate, they sent the articles to the referee.

- when deciding on the compatibility and printability of the articles, the editor (s) consider the journal's publication policy and scientific sensitivity, not the factors such as the author's / author's race, gender, belief, and nationality.

In addition, the editor (s) is responsible for:

* Efforts should be made to meet the needs of readers and writers.

* It should be tried to improve the magazine continuously.

* Care should be taken to protect the integrity of academic principles.

* If necessary, initiative should be taken for corrections, explanations, and withdrawal.

* Authors should be guided in all matters.

* The referee reviews in the journal should be tried to be made fair, impartial and timely.

Referee Process

- The referee process is critical to maintaining the standards of our broadcasts. Although we adhere to the principle of double-sided blind review as a journal;

- * We aim to provide supports for all our publications to facilitate rigorous, fair and effective referee evaluation,

- * We aim to encourage our editors and referees to become familiar with and act in accordance with the best practice guidelines regarding refereeing.

- With the principle that confidentiality is the part of evaluation process, we act with an uncompromising principle to protect the confidentiality of the authors and referees during the referee evaluation process. In this context, referees and author (s) never know each other.

- In addition, the following points are taken into consideration during the referee process:

- * Referees work according to the privacy policy. They cannot share the information and evaluation results they have reached with third parties, including the author.

- * Referees work to be impartial, fair and constructive according to journal publication policy and writing rules.

- * Referees help to correct mistakes by making suggestions to the authors.

- * If the referees are unable to evaluate the articles sent to them within the specified period, or if there is a situation requiring them to feel inadequate in the articles sent to them, they should inform the editors.

- Articles that receive two positive reports as a result of the referee evaluation are entitled to be published. If one of the referee reports is positive and the other is negative, sending the article to a third referee is at the disposal of the journal editor.

- The time given to the referees to evaluate the article is 20 days. However, referees who do not complete the evaluation during this period are given an additional 10 days. The evaluation process of an article that has been pre-examined and passed through the editor, editorial board, field editor and referee process stages can take approximately 6-8 weeks.

- Articles that receive negative reports from the referees are not published and returned to their author (s).

- The authors have to take into consideration the criticisms, suggestions and requests of correction of the referees and Editorial Board. If there are any issues they disagree with, they have the right to appeal with their justifications.

Plagiarism Policy

- Plagiarism is the way that the writers use in their works someone's expressions, discoveries or thoughts without permission or giving the reference, violating ethical and academic integrity.

- Our journal complies with the following basic principles about accepting plagiarism:

* To quote the work of another person as word-by-word, without reference.

* Reinterpreting another person's work by changing some words or word order,

* Using someone's ideas without giving reference
(Paraphrasing without reference)

* Cutting and pasting without showing sources from online sources,

* To use someone's writing as a part of his or her own work.

- Plagiarism is not tolerated in any of our publications and we reserve the right to control it. In this context, the articles sent to our journal are scanned with iThenticate, a plagiarism detection program. If the similarity rate is high, the article is rejected. Accepted articles are presented to the referees together with their report. For articles, similarity rates of 20% and above are not accepted.

- We expect our readers, referees, and editors to raise their suspicion of plagiarism by contacting the relevant editor or sending an e-mail to sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr

Repeat Release

- When a work or important part of work is published more than once by the author or authors of the work, unnecessary publication or "spontaneous plagiarism" occurs. This may occur in the same or a different language. Republishing / Duplication / Multicasting / Scientific Deception is a crime. According to TÜBİTAK Editorial Ethics Committee, duplication is to send or publish the same research results in more than one journal for publication. If an article has been previously evaluated and published, other publications are considered duplication. In this context, as the editorial team and editorial board, we clearly state that we are against duplication.

- We expect our readers, referees, and editors to raise suspicions of duplicate or unnecessary publications by contacting the relevant editor or sending an e-mail to sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr.

Research on People or Animals

- Researches involving human beings or animals should be approved by the relevant ethics committee (s). Articles must comply with international ethical and legal standards. In addition, the authors must respect the privacy rights of human participants and obtain all necessary permissions to publish them before submitting articles to our journal.

Open Access Policy

- Our journal supports open access. In accordance with the open access policy, journal issues and articles are published on the website of the journal, and the full text of the articles can be accessed as a PDF file. There are no restrictions on the publication of published articles on personal web pages or corporate archives.

Miscellaneous

- The number of articles determined for each issue of the journal is a maximum of 20 (in special issue, this figure may differ). As a general principle, the articles that are decided to be published are accepted according to the relevant issue of the journal according to the date of arrival. If the number of articles exceeds 20 for the relevant issue, exceeding the number of articles is transferred to the next issue. However, among all the articles accepted for publication, considering the originality of the subject, the editors have the right to choose the articles to be included in the relevant issue. In addition, the ranking of the articles in the journal is at the disposal of the editors.

- A maximum of one article by the same author can be published.

- A maximum of two articles from the same author can be published in a calendar year.

-The decision authority for the matters not mentioned here belongs to the Editorial Board.

Writing rules

- "Öz" in Turkish and "Abstract" in English should be at the beginning of the articles sent to Van Yüzüncü Yıl University Journal of Social Sciences for publication. Turkish Abstract should be a minimum of 150 and a maximum of 200 words and a single paragraph. In essence, source, figure, chart, etc. elements should not be included. Keywords consisting of at least 3 and at most 6 words should be given under the abstract.

-The article sent to the journal should be a minimum of 4,000 words and a maximum of 10,000 words, including Öz, abstract, citations, references and supplements.

- APA 6 should be used as a citation system in the article. Footnotes should never be used in the source representation. Only in necessary cases, footnotes should be used for explanations and footnotes should be numbered.

- In terms of spelling and punctuation, the current Spelling Guide of the Turkish Language Institute should be taken aside, except for the mandatory situations required by the text.

- Articles uploaded to the journal system should be prepared in Microsoft Word program and edited in accordance with the following values:

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	2,5 cm
Bottom Margin	2,5 cm
Left Margin	2,5 cm
Right Margin	2,5 cm
Font	Times New Roman
Font Style	Normal
Font Size (Title and Text)	11
Font Size (Abstracts)	10
Font Size (Footnote)	9
Table-Graphic	10
Paragraph Space	First 6 nk, Then 0 nk
Line Space	Single (1)

- In the case of using a font that is not available in the Microsoft Word program, the font file along with the article should be uploaded to the system.

- Articles should not include details such as page number, header, and footer.

- All subtitles, including the article title, should be bold and only the first letter of each word in the titles should be capitalized.

- The bibliography must be available at the end of the article. The sources used should be listed alphabetically by author surnames.

- For articles written in Arabic, Persian or Russian languages, the Latin bibliography is mandatory.

Creating Bibliography

Single-Author Book

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Publication Place: Publisher.

İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Dîvânî*. Ankara: Akçağ.

Multiple Author Books

Surname, Initial of Name., Surname, Initial of Name. and Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Publication Place: Publisher.

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). *Economic Policy*. İstanbul: Remzi Publishing.

Çetişli İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Karataş, C. ve Demir, Ş. (2007). *Turkish Literature in the Second Constitutional Monarchy Period*. Ankara: Akçağ.

Translated Books

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Title of Book*. Translator's Surname, Initial of Translator's Name. (Transl.) Publication Place: Publisher.

Ferguson, N. (2009). *The Ascent of Money: The Financial History of the World*. Pala, B. (Transl.). İstanbul: Yapı Kredi Publishing.

Edited Books

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of the Chapter. Editor's Name (Ed.), *Title of Book* within (page range). Publication Place: Publisher.

Kejanlıoğlu, B. (2005). The Concept of Public Place in Media Studies. Meral Özbek (Ed.), *Public Place* within (p. 689-713). İstanbul: Hil.

Single Author Article from a Journal

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Journal Name*, Volume (Issue), Page Range.

Özerhan, Y. (2016). A Review on the Measurement Basis in the Local Financial Reporting Framework Draft. *The World of Accounting Science*, 18 (2), 307-336.

Journal Articles by Multiple Authors

Surname, Initial of Name., Surname, Initial of Name. and Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Title of Journal*, Volume (Issue), Page Range.

Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M. and Bolat, İ. (2017). Evaluation of Participation Banks' Performance with an Integrated System Resulting From AHP and GIA Technique: Turkey Sample. *Pamukkale Eurasia Journal of Socio-Economic Studies*, 4(2), 54-69.

Article from Electronic Magazine

Surname, Initial of Name. (Publication Year). Title of Article. *Title of Journal*, Volume (Issue), Accessed Address.

Kardas, F. and Tanhan F. (2018). An Investigation of Post-Traumatic Stress, Post-Traumatic Growth and Hopelessness Levels of University Students Experienced Van Earthquake. *YYÜ Education Faculty Journal*, XV (I). Accessed: <http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/Cilt15/rpdabdyuefd01112017y.pdf>

Symposium / Congress / Conference / Presentation

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Presentation. *Symposium / Conference / Conference Name* Full Text (page range).

Bülbül, S.E. and Baykal, K.B. (2017). Evaluation of Turkish Insurance Sector in Non-life Branches by Using Gray Relational Analysis Method. *3rd National Insurance and Actuarial Congress* Full Text (pp. 1-9).

Unpublished Thesis

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Thesis. (Unpublished Master/ Doctoral Thesis). Institution name, Location.

Ertuş, A. (2016). *Woman Image in Socialist Realistic Turkish Poetry (1960-1980)*. (Unpublished Doctoral Thesis). Van Yüzüncü Yıl University / Institute of Social Sciences, Van.

Encyclopedias

Surname, Initial of Name. (Date). Title of Article. Name of Encyclopedia Within (Volume, page range). Location.

Bergmann, P. G. (1993). Relativity. *The New Encyclopedia Britannica* Within. (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, IL: Encyclopaedia Britannica.

Dictionaries

Surname, Initial of Name. (Publication Year). *Dictionary Name*. Place of Publication: Publisher.

Gerrymander. (2003). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (11th Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.